

خُطَبَاتُ رِبَانِي

إضافات

فَصِيحُ اللَّسَانِ الَّذِي لَا يَنْتَانُ
عَلَامَةُ عَبْدِ الْحَقِّ رِبَانِي

جلد سوم

پسند فرزند

مرب
محمد یعقوب جاسوی غفرلہ

قد اقدس مولانا شیخ القرآن والحديث حضرت
العلامہ مولانا محمد طیب طاہری صاحب
والکبرین اشاعت التوحید واسنہ حفظہم اللہ

طابعہ دار الفکر
لاہور

آل التوحید والسنة

الناشر

تمام فنون کے کتب ہمارے ویب سائٹ اور پلے سٹور سے فری ڈاؤن لوڈ کریں۔ ہم روزانہ کی بنیاد پر اس میں مزید نئے کتب شامل کر رہے ہیں نئے شامل شدہ کتب لیے روزانہ ہمارے پلے سٹور اور ویب سائٹ کو باقاعدگی سے چیک کیا کریں۔

اپنی کتاب کو ہمارے ویب سائٹ پر شائع کرنے کے لیے رابطہ کریں

تفاسیر	خطبات	منطق
احیث	سیرت	معانی
فقہ	تاریخ	تصوف
سوانح حیات	صرف	تقابل ادیان
درس نظامی	نحو	تجوید
لغت	فلسفہ	نعت
فتاوی	حکمت	تراجم
اصلاحی	بلاغت	تبلیغ و دعوت
آڈیو دروس	مناظرے	تمام فنون

حُطْبَاتُ رَبَّانِي

الافتادات

فَصِيحُ السَّيِّئَاتِ لِلَّذِينَ يَتَّبِعُونَ
عَلَامَةُ عَبْدِ الْحَقِّ رَبَّانِي

جلد سوم

مرب

محمد یعقوب جالوسی غفر عنه

پسند فرماید

قد اذعن قلبی لشیخ القلبي والحديث حضرت

العلامة مولانا محمد طیب طاهری صاحب
واکبرین اشاعت التوحید دولت حفظہ اللہ

محضر توحید آباد، پٹنہ، برہمنپور

تلفون: 9437699 0315

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الناشر

وَمَا عَلَيْنَا إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ (سورة يس: 17)

جميع الحقوق محفوظة للناس

د کتاب نوم: خطبات رباني

از افادات: فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق رباني حفظه الله

مرتب: محمد يعقوب جلسوي عفي عنه

کمپوزنگ وستينگ: ابو عبد الله ضياء الرحمن الحنفي (مردان)

جلد نمبر: سوم

صفحات: 414

طبع: اول اکتوبر 2022ء

استاکست

دارُ التَّوْحِيدِ وَالسُّنَّةِ (محلہ توحيد آباد، جلسی، صوابي) [رابطه نمبر: 9487699-0315]

د ميلاویدو نور خایونه

1- مکتبہ الحسن ایند اشاعت اسلامک دیتا سنتر محلہ عیسی خیل نیورود مینکوره سوات

2- اسلامي کتب خانہ عبد الرحمن پلازہ، صوابي

3- مکتبہ حسینیہ شیوه اده، صوابي

4- دیوبندی کتب خانہ سخاکوٹ بازار ضلع ملاکنڈ

فہرست

(1) دَ نَبی ﷺ نسب او دَہنِی شرافت... 2

- 2 دَ تولو پیغمبرانو سردار
- 3 دَ نبوت نہ محکمنی ژوند
- 3 دَ تولو نسبونو نہ اعلی نسب
- 4 دَ مفسر قرطبی ﷺ قول
- 4 دَ سیدہ فاطمہ ﷺ روایت
- 4 دَ عربو مقولہ
- 5 دَ واثلہ بن اسقع ﷺ روایت
- 5 دَ ابو ہریرہ ﷺ روایت
- 6 دَ نبی ﷺ فرمان مبارکہ
- 6 دَ عبد اللہ بن عمر ﷺ روایت
- 7 دَ اللہ تعالی اعلان
- 8 حاصل
- 8 دَ عربو سرہ محبت
- 9 پُہ فضیلت دَ محمد رسول اللہ ﷺ باندي دَ دشمنانو دَ اسلام اقرار
- 10 دَ ہرقل وينا دَ محمد رسول اللہ ﷺ پُہ حق کنبی
- 11 مثال
- 11 دَ رسول اللہ ﷺ نسب
- 12 دَ علامہ ابن قیم ﷺ قول
- 12 دَ علامہ ابن حجر ﷺ قول
- 13 دَ علامہ عینی ﷺ قول
- 14 دَ علامہ ابو البرکات النسفی الحنفی ﷺ قول
- 14 دَ عبد اللہ بن عباس ﷺ قول
- 15 دَ خطیب شریینی ﷺ قول
- 15 دَ مفسر قرطبی ﷺ قول

- 15..... د مفسر بغوي ﷺ قول.....
- 16..... د ابن هشام ﷺ قول.....
- (2) فضائل د نيكونو د نبي ﷺ او د مور طرف نسب... 19
- 19..... د الله د نبي ﷺ فرمان.....
- 20..... د نبي ﷺ د مور طرف نه نسب.....
- 21..... د نبي ﷺ د نيكونو مختصر حالات.....
- 21..... د عدنان حالت.....
- 21..... د علامه ابن حجر ﷺ قول.....
- 22..... د زبير بن بكار ﷺ قول.....
- 22..... د معد حالت.....
- 22..... د امام ابو جعفر الطبري ﷺ قول.....
- 23..... د نزار حالت.....
- 23..... د علامه سهيلي ﷺ قول.....
- 24..... د مضر حالت.....
- 26..... د الياس حالت.....
- 26..... د مدرکه حالت.....
- 26..... د خزيمه حالت.....
- 26..... د کنانه حالت.....
- 27..... د نضر حالت.....
- 27..... د مالک حالت.....
- 27..... د قریشو وجه تسميه.....
- 28..... د ابن نجار ﷺ قول.....
- 29..... د کعب حالت.....
- 30..... د مُرّه حالت.....
- 30..... د کلاب حالت.....
- 30..... د قصي حالت.....
- 31..... د عبد مناف حالت.....
- 31..... د هاشم حالت.....
- 32..... د عبد المطلب حالت.....

- 32..... د ابن الاثیر رحمہ قول
- 33..... د عبد المطلب نوم
- 34..... د عبد المطلب آب زمزم کنستل
- 36..... د عبد المطلب خوب لیدل

(3) د نبی ﷺ پیدائش... 40

- 40..... د رسول اللہ ﷺ پیدائش
- 41..... د نبی ﷺ د پیدائش تاریخ
- 42..... د نبی ﷺ د پیدائش وخت
- 42..... علامہ زرقانی رحمہ قول
- 43..... شیخ الحدیث مولانا محمد ادریس کاندھلوی رحمہ قول
- 43..... مفتی کفایت اللہ رحمہ قول
- 44..... یہ بارہ ربیع الاول باندې عید مناوول
- 44..... د نبی ﷺ پټه وفات باندې اتفاق
- 45..... د رسول اللہ ﷺ د پیدائش وخت کښې ناآشنا مناظر
- 45..... (۱) اول نا آشنا حالت: د نبی ﷺ پټه پیدائش باندې د هغوي کور د رنرا نه ډکیدل
- 46..... (۲) دویم نا آشنا حالت: داسې رنرا راخوړه شوه چې د شام محلات روښانه شول
- 46..... (۳) دریم نا آشنا حالت: او داسې رنرا وه چې د بصری محل روښانه شو
- 46..... حکمت
- 47..... د نبی ﷺ باره کښې د الله تعالی اعلان
- 47..... (۴) خلورم نا آشنا حالت: قریشو ته د یهودي وینا
- 49..... (۵)، (۶) پنځم او شپږم نا آشنا حالت: د کسری په محلاتو کښې زلزلہ راتلل او خوارلس خختې غورځیدل، او د مجوسو اور مړ کیدل
- 50..... (۷) اووم نا آشنا حالت: د موبدان خوب لیدل
- 52..... (۸) اتم نا آشنا حالت

(4) د نبی ﷺ عقیقه، تسمیہ اور ضاعت... 54

- 54..... د نبی ﷺ د پلار وفات
- 55..... د عبد الله شام ته د تجارت دپاره تلل
- 55..... د عبد الله باره کښې د عبد المطلب تپوس
- 56..... د عبد الله د وفات کیدو وخت کښې عمر

- 56..... دَ نبي ﷺ عقیقہ
- 57..... نبي ﷺ لہ نوم کیخودل
- 57..... (۱) اولہ وجہ دَ کیخودو دَ "محمد" نوم: دَ عبد المطلب خوب لیدل
- 58..... (۲) دویمہ وجہ دَ محمد نوم دَ کیخودو
- 59..... دوه مشهور نومونہ
- 61..... (۳) دریمہ وجہ دَ محمد دَ نوم کیخودو
- 61..... (۴) خلورمہ وجہ دَ محمد دَ نوم کیخودو
- 62..... ہر حال کنبی دَ اللہ حمد وئیل
- 63..... (۵) پنجمہ وجہ دَ محمد نوم کیخودو
- 63..... دَ جنتیانو آخری خبرہ
- 64..... دَ نبي ﷺ دَ رضاعت مسئلہ
- 64..... دَ نبي ﷺ فرمان مبارکہ
- 64..... دَ رضاعي مور خیال سائل
- 65..... دَ نبي ﷺ رضاعي مور حلیمہ سعدیہ ﷺ
- 66..... عربو بہ ماشوم دَ پیو دپارہ باندو تہ لیرلو دَ خو رجوہو پۂ بناء باندی
- 67..... دَ حلیمی سعدیہ ﷺ قول
- 70..... (5) دَ نبي ﷺ دَ شق الصدر واقعہ او دَ موری بی وفات... 70
- 70..... دَ نبي ﷺ پۂ ماشوموالی کنبی حالات
- 71..... دَ حلیمی سعدیہ ﷺ دَ نبي ﷺ بارہ کنبی منت کول
- 71..... دَ نبي ﷺ پۂ رومی پیرہ دَ شق الصدر واقعہ
- 73..... دَ حلیمی ﷺ نبي ﷺ واپس راوستل
- 73..... خلور پیری دَ نبي ﷺ سینہ کولاؤ شوہ دہ
- 74..... دَ سینہ دَ سیرلو (شلول) حکمت
- 74..... دَ محی ﷺ قول
- 75..... پۂ اول خل دَ سینہ کولاؤلو کنبی ٹی پہ واورہ کیخودلو، نو واورے تہ خۂ ضرورت وو؟
- 75..... گناہ کنبی حرارت وی
- 75..... دَ صدقہ ترغیب
- 76..... دَ غصی علاج

77	د امام غزالي ؑ قول
77	د نبي ؑ دعاء
77	د "بماء الثلج والبرد" وجه خه ده؟
77	د نبي ؑ خپلي مور ته حواله كيدل
78	د نبي ؑ د مور (آمنه بي بي) وفات
79	د نبي ؑ عبد المطلب ته حواله كيدل
80	د يو راوي قول
81	د عبد المطلب وفات او د هغه د عمر باره كښي اقوال
81	د عبد المطلب وصيت ابو طالب ته د نبي ؑ باره كښي
81	د ابو طالب ته د نبي ؑ كفالت حواله كيدل

(6) د نبي ؑ ابو طالب سره شام ته تلل او د بحيرا راهب

سره ملاقات او د خديجة الكبرى ؑ سره د نبي ؑ نكاح... 84

84	د ابو طالب شام ته سفر
85	د ابو طالب سره د نبي ؑ تلل او بحيرا راهب سره ملاقات
85	د ابو موسى اشعري ؑ روايت
86	د نبي ؑ په باره كښي د راهب گواهي
87	د بحيرا راهب قافلي والوله دعوت كول
88	د روم نه خه كسان راتلل
89	د حافظ عراقي ؑ اشعار د دې واقعي باره كښي
90	د حرب الفجار
90	په حرب الفجار كښي د نبي ؑ شركت
92	د نبي ؑ د امانت دارئ نه د خديجة الكبرى ؑ خبريدل
93	د خديجة الكبرى ؑ د غلام ميسره او د نبي ؑ واپس راتلل
94	د خديجة الكبرى ؑ د نبي ؑ سره د نكاح اراده
95	د حافظ عراقي ؑ اشعار
97	د الله حكمتونه

(7) د وحى ابتداء... 100

100	د محمد رسول الله ﷺ د نبوت ابتداء
-----	----------------------------------

- 101 د سیده عائشه رضی اللہ عنہا فرمان مبارکہ
- 101 د ابراہیم علیہ السلام خوب لیدل
- 102 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم حالت او کورہ!
- 103 خوب د نبوت حصہ
- 104 د علامہ ابن قیم رحمہ اللہ قول
- 104 یواخې والې نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته محبوب وو
- 105 د الله رب العزة د نبی صلی اللہ علیہ وسلم بارہ کنبې اعلان
- 106 واقعہ د زید بن عمرو بن نفیل رحمہ اللہ
- 110 د سورة العلق د ابتدائي آیتونو مقصد
- 112 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم خوا ته د یو کس راتلل
- 113 د وحی نه بعد د نبی صلی اللہ علیہ وسلم کور ته راتلل
- 115 رزق کنبې برکت
- 116 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورقه بن نوفل ته بوتلل
- 117 د ورقه بن نوفل ارمان

(8) د وحی بعضې لطائف... 120

- 120 لطائف د وحی
- 120 د علامہ ابن عبد البر رحمہ اللہ قول
- 121 د محمد بن اسحاق رحمہ اللہ قول
- 122 فوائد او لطائف
- 128 د سیدنا ابو ہریرہ رضی اللہ عنہ فرمان

(9) د وحی بنیدیل او دوبارہ وحی شروع کیدل... 132

- 132 د فترت وحی زمانہ
- 132 د جابر بن عبد الله الأنصاري رضی اللہ عنہ روایت
- 133 د وحی راتلل
- 133 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم او د عیسی علیہ السلام پۀ مینځ کنبې فاصله
- 134 د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم نه تپوسونه شوي وو
- 136 پۀ عائشه صدیقہ رضی اللہ عنہا باندې الزام
- 137 نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته د دین لڈت او خوندد

- د وحي د بنديدو حکمتونه 138
- (۱) اول حکمت د وحي د بنديدو: "چې په دې پنځو آيتونو کښې لږ سوچ اوکړي" 138
- (۲) دويم حکمت د وحي د بنديدو: "چې د نبي ﷺ زړه مطمئن شي" 138
- (۳) دريم حکمت د وحي د بنديدو: "چې د وحي يو ثقل وو، برداشت ئې کران وو" 139
- په ژمي کښې په نبي ﷺ باندې خولې راتلل 140
- (۴) څلورم حکمت د وحي د بنديدو: "چې د نبي ﷺ مينه ورسره پيدا شي، او بوج پرې نه شي" 140
- (۵) پنځم حکمت د وحي د بنديدو: "استعداد د پيغمبر ﷺ ئې معلومولو" 141
- اشکال 141
- د ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ دويمه معنی 143
- لوي خیر قرآن دې 143
- مثال 144
- اشکال 145

(10) د دعوت اوله مرحله او اول ايمان چا راوړې وو؟... 150

- د دعوت ابتداء او اولنې ايمان 150
- د امام ابو حنيفه رحمه الله تطبيق 151
- د شيخ الحديث مولانا محمد ادریس کاندهلوي رحمه الله قول 151
- د خديجة الكبرى رضي الله عنها له تسلي 152
- په ابتداء کښې مونځ خو تائمه وو؟ 153
- د معراج په شپه د مونځونو فرض کيدل 154
- د يونيکي بدله په لس 154
- د نبي ﷺ سيدنا علي رحمه الله ته دعوت ورکول 155
- د علي رحمه الله اسلام قبول 156
- ابو طالب ته دعوت ورکول 157
- د جعفر بن ابی طالب رضي الله عنه ايمان راوړل 157
- زيد بن حارثه رضي الله عنه ته دعوت 158
- د نبي ﷺ د دعوت طريقه 158
- د هر څيز خپله طريقه کاروي 158
- سيدنا ابو بکر صديق رضي الله عنه له دعوت ورکول 158

- 159 فضیلت د ابو بکر رضی اللہ عنہ پہ علی رضی اللہ عنہ باندی.....
- 160 د شیخ الحدیث مولانا محمد ادریس کاندھلوی رحمۃ اللہ علیہ قول.....
- (11) بیان د شکارہ تبلیغ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم.....163
- 163 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم شکارہ دعوت چلو!.....
- 164 د نبی صلی اللہ علیہ وسلم یو یو قبیلہ تہ آواز کول.....
- 167 د اللہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دعوت.....
- 167 یو یو خاندان لہ د نبی صلی اللہ علیہ وسلم دعوت ورکول.....
- 169 د ابو لہب کار.....
- 170 پہ اول دور د جہری دعوت کسے د نبی صلی اللہ علیہ وسلم بارہ کنبے د مشرکین مکہ بدنامی لکول.....
- 172 د ولید بن مغیرہ مشورہ.....
- (12) پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم د مشرکانو اعتراضونہ کول...176
- 176 اول خپلوان راغونہ ول.....
- 176 د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د مخالفینو کردار.....
- 177 اولئی طریقہ.....
- 177 د قولو نہ زیات صادق او امین بارہ کنبے د مشرکینو اعتراضات.....
- 179 د اللہ د طرف نہ تسلی.....
- 180 گورہ! پخوانو انبیاء کرامو علیہم السلام پورے توقے کرے شوے وی!!!.....
- 180 پہ خوراک او خبکاک کولو باندی اعتراض.....
- 181 بل اعتراض: دا خوبشر دے.....
- 181 بل اعتراض د مشرکانو پہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم باندی.....
- 182 د دوی د دے اعتراض جواب.....
- 183 د فرشتو راتلل.....
- 185 بل اعتراض: پہ قرآن اوریدو باندی.....
- 186 د نصر بن حارث کار.....
- 187 د طفیل بن عمرو الدوسی رضی اللہ عنہ ایمان راوړل.....
- 189 د ضماد ایمان راوړل.....
- (13) د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د مشرکینو تلکیفونہ ورکول...192
- 192 د نن بیان موضوع.....

- 193 دَ نبي ﷺ ملڪرو له تڪليفونه وركول
- 193 به زړه كښې د ايمان حقانيت
- 193 د ابو جهل لعين كار
- 194 د سيدنا عثمان بن عفان ﷺ تڪاليف
- 194 د مصعب بن عمير ﷺ تڪاليف
- 195 د صهيب بن سنان الرومي ﷺ تڪاليف
- 196 د سيدنا بلال ﷺ حالت
- 199 د ابو بكر ﷺ صديق د بلال ﷺ آزادول
- 199 د عمار بن ياسر ﷺ تڪاليف
- 200 د سميه ﷺ تڪاليف
- 200 د سيدنا عمار ﷺ تڪاليف
- 201 د ابو فكيهه ﷺ تڪاليف
- 202 د سيدنا خباب بن ارت ﷺ حالت
- 202 د زبیره ﷺ تڪاليف
- 203 د ام غميس ﷺ تڪاليف
- 203 د يوي بلې وينزي تڪاليف
- 203 د ابو بكر صديق ﷺ د دې خلقو اغستل او آزادول
- 207 (14) د صحابه كرامو ﷺ حبشي ته هجرت
- 207 د نبي ﷺ صحابه كرامو ﷺ ته د هجرت مشوره وركول
- 208 مهاجرين سري
- 209 مهاجرين زنانه
- 209 د كافرانو صحابو ﷺ پسې روانيدل
- 210 حبشه كښې د وخت د تيريدو موده
- 210 د مشركانو تڪليفونه سيوا كول
- 211 د كافرانو د صحابه كرامو ﷺ پسې حبشي ته تلل
- 211 بادشاه سره ملاقات
- 212 د نجاشي بادشاه تحقيق كول
- 212 د بادشاه صحابه كرام ﷺ راغونښتل

- 213 د سیدنا جعفر ؑ تقریر
- 214 د بادشاہ ژرل
- 215 بادشاہ ته د کافرو بل رپورٹ
- 216 د جعفر ؑ بادشاہ ته متوجہ کیدل او د کافرو نه تپوس کول
- 219 د صحابه کرامو ؑ واپس راتلل
- 220 د نجاشي بادشاہ نبي ﷺ ته سلام او پۀ هغه باندې ايمان راوړل
- 220 د نبي ﷺ نجاشي بادشاہ ته دعاء کول
- 221 پۀ نجاشي باندې غائبانه جنازه کول
- 221 د احنافو مذهب

(15) د سیدنا حمزه ؑ او د سیدنا عمر فاروق ؑ ايمان راوړل... 223

- 223 پۀ دار ارقم کښې د نبي ﷺ او د صحابه کرامو ؑ را جمع کیدل
- 224 د حافظ عراقي ؑ قول
- 225 د سیدنا حمزه ؑ اسلام راوړل
- 227 د سیدنا حمزه ؑ د الله نه دعا غوښتل
- 227 د سیدنا حمزه ؑ ټوله شپه خوب نه کول
- 228 د حمزه ؑ اشعار
- 229 د سیدنا عمر فاروق ؑ ايمان راوړل
- 229 د ابو جهل لعین اعلان
- 230 د سیدنا عمر ؑ د نبي ﷺ قتل پسې روانیدل
- 230 د امام احمد ؑ قول
- 232 د سیدنا عمر ؑ د خپلې خور کور ته تلل
- 234 د نبي ﷺ دعاء خاص د عمر ؑ دپاره
- 235 د عمر بن الخطاب ؑ د نبي ﷺ خوا ته راتلل

(16) مقاطعه بني هاشم او هغې باندې خط لیکل او بیت الله کښې اویژانول... 238

- 238 قریش د مسلمانانو د حال نه خبریدل او بیا د مسلمانانو نه د بایکات اعلان کول
- 239 د نبي ﷺ پۀ خلاف کښې لیکل کول
- 240 د نبي ﷺ مخالف
- 240 د سعد بن ابی وقاص ؑ رومېني حالت

- 240 د سعد بن ابي وقاص ؓ دويم حالت
- 241 د حكيم بن حزام او د ابو جهل بحث
- 242 د ابو البخري او ابو جهل بحث
- 242 د هشام بن عمرو حالت
- 244 د قريشو معاهده باندې د الله رب العزة وينه مسلط كول
- 245 د ابو بكر صديق ؓ هجرت كول
- 247 د قريشو شرط
- 248 د ابو طالب وفات
- 249 د ابو طالب باره كښې د جمهورو مسلك
- 250 د سيدة خدجة الكبرى ؓ وفات

(17) د نبي ؐ قبائلوله دعوت وركول او د طائف واقعه... 254

- 255 د نبي ؐ د مكې نه بهر خلقوله د اسلام دعوت
- 255 د نبي ؐ طائف ته تلل
- 255 په لاره تلل او د نبي ؐ خلقوله دعوت وركول
- 256 د نبي ؐ د طائف نه اوباسل
- 257 د نبي ؐ د غلام زيد بن حارثه ؓ حالت
- 258 د نبي ؐ يوباغ ته رسيدل او د الله نه دعاء كول
- 259 د ربيعه د خامنو د نبي ؐ خوا ته راتلل
- 259 د رسول الله ؐ د عداس نه تپوس كول
- 260 د عداس د نبي ؐ نه تپوس كول
- 261 د نبي ؐ مكې ته واپس راتلل او د جبرئيل امين ؑ سره ملاقات كول
- 263 د جنتانو حاضرېدل

(18) معراج النبي ؐ... 265

- 265 يو لويه معجزه
- 265 معراج او اسراء كښې فرق
- 266 د مفسر قرطبي او قاضي عياض ؓ اقوال
- 266 (۱) اول قول: د معراج د نبي ؐ باره كښې چې دا بالروح وو فقط
- 267 (۲) دويم او صحيح قول: قاضي عياض ؓ ذكر كوي: دا روح مع الجسد وو

- 268 (۳) دریم قول د معراج د نبی ﷺ بارہ کنبی
268 د سیدنا انس بن مالک ؓ روایت
270 د اسلام نہ مخکنی آسان تہ ختل
273 د دروغو واقعہ
275 بیت المعمور خہ خیز دی؟
276 نبی ﷺ سرہ د اللہ تعالیٰ مناجات
278 د گناہ ارادہ
279 د معراج واقعہ پے یو بل روایت سرہ
282 د سود خور سزا
285 جائز غیبت

(19) پے مدینہ منورہ کنبی د اسلام ابتداء... 288

- 288 پے مدینہ منورہ کنبی د اسلام ابتداء
289 د خزرج د قبیلہ خہ خلق حج تہ تلل
290 د خزرج د خلقو ایمان راوړل
291 مصعب بن عمیر او عبد اللہ بن ام مکتوم ؓ د دعوت دپارہ لیرل
291 د اسید بن حضیر ؓ د مصعب بن عمیر ؓ خوا تہ راتلل
293 د سعد بن معاذ ؓ د مصعب بن عمیر ؓ سرہ راتلل
295 د سعد بن معاذ قوم ؓ له د ایمان دعوت ورکول
296 د جمعی د مونځ ابتداء
297 د عمرو بن الجموح ؓ واقعہ
299 د عمرو بن الجموح ؓ اشعار
300 بیعت
301 غزوہ خندق پے موقع د نبی ﷺ شعر وئیل

(20) د رسول اللہ ﷺ مدینہ منورہ تہ ہجرت... 304

- 304 د ہجرت واقعہ
305 د ہجرت پے کولو باندی مسلمانانو تہ تکلیفونہ رسیدل
305 د امام محمد بن اسحاق ؓ قول
306 د ابو سلمہ عبد الاسد المخزومی ؓ پے ہجرت باندی قریش خبریدل

- 307 د یو کس په ام سلمه رضی رحم راتلل
- 307 د ام سلمه رضی یواځې هجرت کول
- 308 د یو کافر د ام سلمه رضی مدینې منورې ته رسول
- 309 د عثمې او د ابو جهل حال
- 310 مهاجرې زنانه
- 311 د عیاش بن ابی ربیعې رضی هجرت کول او ورسره د ابو جهل چل کول
- 312 په دار الندوه کښې د کافرانو راجع کیدل
- 314 د رسول الله ﷺ د هجرت ابتداء

(21) د نبی ﷺ مدینې منورې ته د هجرت کولو په وخت

کښې په لاره کښې نا آشنا نا آشنا حالات راتلل 319

- 320 نبي ﷺ ته د یو کافر د مدینې لار ښودل
- 320 په لاره کښې نا آشنا نا آشنا حالات راتلل
- 321 یو نا آشنا حالت، واقعه د ام معبد رضی
- 323 د ابو معبد رضی ایمان راوړل
- 324 دویم نا آشنا حالت: واقعه د سراقه بن مالک بن جعشم
- 327 ابو جهل ته د سراقه خپله واقعه بیانول
- 328 د نبی ﷺ د معجزې تشبیه د موسی عليه السلام د معجزې سره
- 328 د سراقه نورو خلقو لره واپس کول
- 329 دویم نا آشنا حالت: د بريدة الأسلمي رضی واقعه
- 331 د نبی ﷺ ابو بکر رضی ته وینا
- 331 د رضی د حلقو سحر وختي د کور نه راوتل
- 334 (22) په مدینه منوره کښې د هجري کال ابتداء او نبی ﷺ د چاپه کور کښې پاتې کیدو؟

- 334 اول د نبی ﷺ فباء ته راتلل
- 335 په فباء کښې د نبی ﷺ اولنې کار
- 335 په فباء کښې د مونغ فضیلت
- 336 د نبی ﷺ د مدینې منورې ته روانیدل او په لاره کښې د نبی ﷺ د جمعې اولنې خطبه وویل
- 339 د اسلامي تاریخ ابتداء
- 340 د هجرت کال نه د اسلامي تاریخ ابتداء

- 342 دَ نبي ﷺ دَ استقبال دپارہ وړې جينکې اودريدل
- 343 دَ براء بن عازب ؓ روايت
- 343 دَ انس بن مالک ؓ روايت
- 344 دَ ابو ايوب ؓ دَ کور مخې له دَ نبي ﷺ دَ اوشې کيښناستل
- 345 پۀ بره جت اوبۀ اوړيدل
- 345 دَ ابو ايوب انصاري ؓ نبي ﷺ له دودئ تيارول
- 346 دَ نبي ﷺ دَ ابو ايوب انصاري ؓ کره دَ پاتې کيدو وجه
- 347 دَ ثُمع بادشاه دَ اسلام اظهار

(23) پۀ مدينه منوره کښې دَ يهودو علماؤ پۀ نبي ﷺ باندې ايمان راوړل... 350

- 351 دَ يهودو دَ علماؤ ايمان راوړل
- 352 دَ سيدنا ابو هريره ؓ روايت
- 353 دَ عبد الله بن عباس ؓ روايت
- 354 دَ ابن سوريا واقعه
- 354 دَ عبد الله بن سلام ؓ دَ اسلام واقعه
- 355 دَ عبد الله بن سلام ؓ دَ نبي ﷺ نه اوله خبره اوړيدل
- 357 پۀ توراۀ کښې دَ نبي ﷺ صفت
- 358 دَ نبي ﷺ دَ يهودو نه دَ عبد الله بن سلام ؓ باره کښې تپوس
- 360 دَ سلمان فارسي ؓ ايمان راوړل
- 363 دَ سلمان فارسي ؓ مدينې ته تلل
- 368 دَ غزوه خندق باره کښې دَ سلمان فارسي ؓ مشوره

(24) دَ مسجد نبوي تعمير... 370

- 370 پۀ مدينه منوره کښې دَ نبي ﷺ اول کار
- 372 دَ نبي ﷺ حکم کول
- 373 دَ امام ابو حنيفه او امام مالک ؓ مذهب
- 375 دَ سيدنا علي ؓ شعر وئيل
- 376 دَ علي ؓ عثمان بن مظعون ؓ پسې مزاح
- 377 دَ سيدنا عثمان ؓ سره دَ خلقو اختلاف
- 379 دَ وليد بن عبد الملك اعلان

- 379 د سہل بن حنیف ؓ افسوس
- 379 د انصارو او مہاجرینو پہ مینخ کنبی مواخات قائلول
- 383 (25) د اذان ابتداء او د صحابی خوب لیدل
- 384 اختلاف د ائمہ ؓ
- 384 پہ ابتداء کنبی دوه مونخونہ
- 384 د مگہ پہ دور کنبی د نبی ؓ مونخ
- 385 د اذان نہ محکبہ د خلقو مانخہ دبارہ جمع کول
- 385 د نبی ؓ او د صحابہ کرامو ؓ مشورہ کول
- 386 د غیر مذہبو سرہ مشابہت
- 388 د مشرکانو خلاف کول
- 388 د کسری د قاصدانو راتلل
- 389 د بوق غبرولو بارہ کنبی مشورہ
- 390 د آور بلولو بارہ کنبی مشورہ
- 390 د اذان ابتداء د ہغی دبارہ د نبی ؓ او د صحابہ کرامو ؓ سوچ
- 391 د عبد اللہ بن زید بن عبد ربہ ؓ خوب لیدل
- 392 د سیدنا عمر فاروق ؓ خوب لیدل
- 393 د اقامت ابتداء
- 395 د علامہ ابن حجر ؓ قول
- 396 اشکال
- 396 جواب

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

(سورة التوبة: 128)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه اوله

"دَ نبي ﷺ نسب او دَهغې شرافت"

بتاریخ: 10-12-2021

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه اوله

"د نبي ﷺ نسب اودهغي شرافت"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ تَحْمَدُهُ وَتَسْتَعِينُهُ وَتَسْتَغْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَلَا تَدِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّيَ اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَىٰ آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾⁽¹⁾.

قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ ﷺ: «إِنَّ اللّٰهَ اصْطَفَىٰ مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ، إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَىٰ مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ بَنِي كَنَانَةَ، وَاصْطَفَىٰ مِنْ بَنِي كَنَانَةَ قُرَيْشًا، وَاصْطَفَىٰ مِنْ قُرَيْشٍ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَىٰ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ»⁽²⁾.
حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونروا الله رب العزة چې خومره پیغمبران رالیرلی دی نو هغه پیغمبران په تمامو انسانانو کښې بهرین خلق وي. د هغوي ژوند د پیدائش نه واخلې تر وفات پورې یو عجیب او نا آشنا وي.

د ټولو پیغمبرانو سردار

بیا د ټولو پیغمبرانو سردار زمونږ پیغمبر محمد ﷺ دے. د هغه زندګي هغه د ټولو نه اعلیٰ، ارفع او اوچته زندګي وه. د رسول الله ﷺ دا ژوند الله رب العزة زمونږ دپاره یو نمونه ګرځولې ده. د نبي ﷺ باره کښې الله رب العزة فرمائي:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾⁽³⁾.

(1) [سورة التوبة: 128].

(2) أخرجه الترمذي في أبواب المناقب، باب في فضل النبي ﷺ، برقم: (3605).

(3) [سورة الأحزاب: 22].

"یقیناً شتہ دے ستاسو دپارہ پۂ بارہ دَ رسول اللہ ﷺ کنبی نمونہ دَ تابعداری نبیائستہ".
دَ نبوت نہ بعد والا زندگی کنبی دَ هغوی اتباع ضروری دہ، او هغه دَ اُمت دپارہ یو نمونہ دہ.

دَ نبوت نہ مخکنبی ژوند

خو دَ رسول اللہ ﷺ اخلاق حسنه، دَ نبی ﷺ ژوند هغه دَ نبوت نہ مخکنبی هم ډیر اعلیٰ او ډیر ارفع او اوچت وو. او ډیر مزیدار وو. خلق ترې ډیر متأثره وو. هر نبی چې الله تعالیٰ رالیری نو پۂ اوچتو خلقو او اوچت خاندان کنبی ئې رالیری. زمونږ دَ پیغمبر پاک ﷺ سیرت پۂ دې باندې پۂ جلدونو کتابونه علماؤ لیکلي دي، لیکن مکمل کړي ئې نه دے؛ ځکه چې دَ نبی ﷺ دَ ژوند سیرت ډیر زیات دے.

نن بیان کنبی به ان شاء الله زه دَ رسول اللہ ﷺ صرف نسب بیانوم، ورپسې مجمعہ کنبی سیرت دَ رسول اللہ ﷺ: پیدائش بیا دَ ماشوم والي زندگی دَ نبوت نہ مخکنبی زندگی دَ نبوت نہ روستو زندگی، بیا دَ مکې زمانه، بیا دَ مدیني زمانه دا دَ رسول اللہ ﷺ یو مستقل سیرت دے. هغه ټول بیانول دَ کلونو خبرې دي، خو چې کومې لوئي لوئي خبرې دي هغه به ذکر کړو.
دَ ټولو نسبونو نه اعلیٰ نسب

دَ ټولو نه اول دَ رسول اللہ ﷺ نسب دا پۂ تمامو نسبونو کنبی اعلیٰ وو. ما چې کوم آیت لوستلے وو دَ دې آیت پۂ تفسیر کنبی علماؤ لیکلي دي... دَ سورة التوبه آیت دے، الله تعالیٰ فرمائي:

﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾. (۱)

الله تعالیٰ وائي: "په تحقیق سره راغله دے تاسو ته ډیر لوئي پیغمبر ستاسو دَ جنس نه (ستاسو پشان انسان دے)، کران لکي پۂ دې پیغمبر ﷺ باندې هغه چې تاسو پرې تنکیرئ، حرص کونکے دے ستاسو پۂ فائده باندې، مومنانو باندې شفقت کونکے او رحم کونکے دے".

دَ پیغمبر ﷺ صفات الله رب العزة ذکر کړل: (۱) پیغمبر ﷺ ستاسو پۂ شان انسان دے. (۲) چې پۂ څه باندې تاسو تنکیرئ هغه پۂ پیغمبر ﷺ باندې کران لکي. (۳) پیغمبر ﷺ حرص دے

ستاسو پء فائده باندې يعني پء كوم كار ڪنې جي ستاسو فائده ده هغي باندې حريص دے، د هغي حرص ڪوي جي هغه ماته حاصل شي؛ د دې دپاره جي امت ته فائده اورسيري. (۴) مومنانو باندې شفقت ڪونڪے دے او (۵) مومنانو باندې رحم ڪونڪے دے. دا د پيغمبر ﷺ اوصاف حسنہ شو.

د مفسر قرطبي ڪوٺ

دلته مشهور قراءت: "مِنْ أَنْفُسِكُمْ" دے. خو يو بل قراءت هم دې ڪنې راغله دے علامه قرطبي ڪه ليکي دي:

"وَقَرَأَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قُسَيْطٍ الْمَكِّيُّ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بِفَتْحِ الْفَاءِ."^(۱)

"اولوستلو به عبد الله بن قسيط مڪي "من انفسكم" پء فتحې د فاء سره (انفسكم)".

يو عالم دے عبد الله بن قسيط المڪي هغه به دا آيت پء فتحې د فاء سره لوستلو. د دې معني داسي راڻي: "پء تاسو ڪنې غوره انسان، پء تاسو ڪنې بهترين انسان". نوالله تعالى وائي: "پء تحقيق سره راغله دے تاسو ته رسول داسي رسول او داسي پيغمبر جي تاسو ٽولو ڪنې هغه غوره او بهتر دے". پء هر لحاظ سره بهتر دے.

د سيدة فاطمه ڪها روايت

فاطمه ڪها جي د نبي ﷺ لور ده، هغي د نبي ﷺ نه نقل ڪري دي: جي رسول الله به فرمائيل: «أَيُّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَشْرَقِكُمْ وَأَفْضَلِكُمْ»^(۲) "تاسو ته رسول راغله دے داسي رسول جي هغه تاسو ٽولو ڪنې اوچت نسب والا دے، او تاسو ٽولو ڪنې بهترين انسان دے".

نوني ﷺ پء ٽوله دنيا ڪنې اوچت نسب والا وو، بهترين نسب والا وو.

د عربو مقوله

عرب وائي: "شَيْءٌ نَفِيسٌ". دا هغوي هغه رخت ڪنې وائي: جي ڪله يو خيز پء ٽولو ڪنې بهتر وي، محبوب وي د خلقو ورسره ميته ڊيره وي.

(۱) انظر: "تفسير القرطبي": (301/8).

(۲) انظر: "تفسير القرطبي": (301/8).

ذوالثله بن اسقع ؑ روایت

قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَى مِنْ وَلَدِ إِبْرَاهِيمَ، إِسْمَاعِيلَ، وَاصْطَفَى مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ بَنِي كِنَانَةَ». واثله بن اسقع ؑ واثي: رسول الله ﷺ وثيلي وو: يقينا الله تعالى ذ اولاد ذ ابراهيم ؑ نه اسماعيل ؑ غوره كړې او غوره كړې دے، او ذ اسماعيل ؑ ذ اولاد نه ئې بنو كنانه غوره كړي او بهتر جوړ كړي دي".

بنو كنانه دا ذ اسماعيل ؑ اولاد كښې راتلل خو دا پۀ هغې ټولو كښې بهترين خاندان او بهترينه كورنۍ وه، الله غوره كړې وه. او بيا ورپسې نبي ﷺ واثي:

«وَاصْطَفَى مِنْ بَنِي كِنَانَةَ قُرَيْشًا». "بيا الله رب العزة ذ بنو كنانه نه قریش غوره كړي".

نو قریش چې دي دوي الله تعالى ذ بنو كنانه نه غوره كړي دي او غوره كړي ئې دي. بنو كنانه كښې قریش يو وره قبيله وه. او بيا نبي ﷺ فرمائي:

«وَاصْطَفَى مِنْ قُرَيْشِ بَنِي هَاشِمٍ، وَاصْطَفَانِي مِنْ بَنِي هَاشِمٍ»⁽¹⁾

"او پۀ قریشو كښې الله تعالى بنو هاشم غوره كړل، او بيا ئې زۀ پۀ بنو هاشمو كښې غوره كړم".

نوبۀ غوره كښې غوره پۀ ټول اولاد ذ اسماعيل ؑ كښې بهترين خاندان، بهترينه كورنۍ بنو كنانه ده، او بيا پۀ بنو كنانه كښې بهترين خاندان هغه قریش دي، بيا پۀ قریشو كښې بهترين خاندان هغه بنو هاشم دي او بنو هاشم كښې بهترين خاندان، خاندان ذ رسول الله ﷺ دے. نو نبي ﷺ پۀ ټولو خلقو كښې بهترين قوم او بهترين نسب والا وو.

ذ ابوهريره ؑ روایت

ابوهريره ؑ واثي: نبي ﷺ فرمائي:

«بُعِثْتُ مِنْ خَيْرِ قُرُونٍ بَنِي آدَمَ، قَرْنًا فَقرْنَا، حَتَّى كُنْتُ مِنَ الْقَرْنِ الَّذِي كُنْتُ فِيهِ»⁽²⁾

(1) أخرجه الترمذي في أبواب المناقب، باب في فضل النبي ﷺ، برقم: (3605).

(2) أخرجه البخاري في كتاب المناقب، باب صفة النبي ﷺ، برقم: (3557). وقاضي عياض بن موسى في "الشفا بتعريف

حقوق المصطفى": (82/1).

”وَاللّٰهُ تَعَالٰى بِهٖ هَغِه تَمَامُو پيرو دَ اَدَم ﷺ كِنَبِيْ بَهْتَرِيْنِه پيرئِ كِنَبِيْ كَرخُوْلے يَم. زما خاندان دَ اَدَم ﷺ دَ زَمَانِيْ نِه رَاوَاخِلِيْ تَر دِيْ زَمَانِيْ پورِيْ دَا پَاك خاندان، بَهْتَرِيْن خاندان وو، تَر دِيْ چِيْ زُه هَم اللّٰهُ بِهٖ دِيْ خاندان كِنَبِيْ پيدا كَرَم.“
دَ اَدَم ﷺ دَ وَخْت نِه اللّٰهُ تَعَالٰى دَا سَلْسَلِه دَاسِيْ رَاوَانِه كَرِيْ وَه.

دَ نَبِيِ ﷺ فَرْمَانِ مَبَارَكِه

دَ دِيْ وَجِيْ نِه يَو رَوَايْت كِنَبِيْ رَاخِي: نَبِيِ ﷺ فَرْمَانِي:

”إِنِّيْ مِنْ نِّكَاحٍ وَلَسْتُ مِنْ سِقَاحٍ.“^(۱)

”زُه دَ نِكَاح بِجِيْ يَم اَوْ زُه نَسْلًا بَعْد نَسْلِيْ حَلَالِيْ يَم.“

مَطْلَب دَا دے: زما خاندان كِنَبِيْ چَرْتِه چَا زَنَا نُه دِه كَرِيْ، چِيْ دَ هَغِيْ زَنَا تِه خُوك پيدا شُويْ وَيْ اَوْ زُه دَ هَغُويْ بِهٖ اَوْلَاد كِنَبِيْ رَاشَم. زما خاندان خُومَرِه چِيْ دے هَغِه تَوَل حَلَالِيَان دِيْ، هَغُويْ وَدُونِه كَرِيْ دِيْ، دَ هَغِيْ نِكَاح نِه پَس وَرْلِه اللّٰهُ بِجِيْ وَرَكَرِيْ دِيْ. زما بِهٖ خاندان كِنَبِيْ دَ چَا بِجِيْ دَ زَنَا نِه نُه دے پيدا. نو دَ نَبِيِ ﷺ بَرِه خاندان كِنَبِيْ هَم چَرْتِه دَ چَا نِه زَنَا نُه دِه رَاغَلِيْ. دَاسِيْ پَاك، صَفَا اَوْ سُوْرَتِه اللّٰهُ رَبِّ الْعِزَّة دَ نَبِيِ ﷺ خاندان سَاتْلے وو. نو خاندان دَ نَبِيِ ﷺ بِهٖ تَمَامُو عَرَبُو كِنَبِيْ بَهْتَرِيْن خاندان دے.

دَ عَبْدِ اللّٰهِ بِنِ عَمَرِ ؓ رَوَايْت

دَ دِيْ وَجِيْ نِه ”الْشَفَا“ كِنَبِيْ قَاضِيْ عِيَاضِ ؓ يَو رَوَايْت نَقْل كَرِيْ دے: دَ عَبْدِ اللّٰهِ بِنِ عَمَرِ ؓ

نِه نَقْل دِيْ چِيْ دَ اللّٰهُ بِيَغْمِرِ ﷺ فَرْمَانِيْلِيْ دِي:

”إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ اخْتَارَ خَلْقَهُ فَاخْتَارَ مِنْهُمْ بَنِيْ آدَمَ.“

دَ دِيْ نِه بِه اَوْس تَه پَتِه اَوْلُگُوِيْ چِيْ دَ نَبِيِ ﷺ اَنْتَخَابِ اللّٰهُ تَعَالٰى بِهٖ تَوَل مَخْلُوق كِنَبِيْ كَرِيْ دے. بِهٖ مَخْلُوق كِنَبِيْ دَاسِيْ هِيْخ خُوك نَشْتِه دے چِيْ دَ مُحَمَّد رَسُوْلِ اللّٰهِ ﷺ نِه بَهْتَرِيْ.

نبي ﷺ وائي: "الله خپل مخلوق غوره کولو نو په هغه ټولو کښې الله بني آدم غوره کړو".
په ټولو مخلوقاتو کښې غوره او بهترين مخلوق چې دے نو هغه بني آدم دے، انسانان هغه په
ټولو کښې بهترين مخلوق دے. دومره مخلوق چې حساب ئې نه کيږي اوچه کښې دي، سمندر
کښې دي خو په دې ټولو کښې بهترين هغه بني آدم دے.

د الله تعالی اعلان

الله رب العزة وائي: ﴿وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ﴾⁽¹⁾

"زما دې پخپل ذات قسم وي چې ما بني آدم په ټول مخلوق کښې بهتر ګرځولے دے".
دا خو دے خپل ځان نه پيژني. نو اشرف المخلوقات هغه انسانان دي، هغه اولاد د آدم ﷺ
دے. بيا د الله نبي ﷺ فرمائي:

﴿ثُمَّ اخْتَارَ بَنِي آدَمَ فَاخْتَارَ مِنْهُمْ الْعَرَبَ﴾.

"بيا ئې د آدم ﷺ اولاد غوره کړل نو غوره ئې کړل د دوي نه عرب".

نو بيا خو د آدم د بچو نه ټوله دنيا ډکه ده، دا ټول انسانان د آدم ﷺ اولاد دے نو هغه ټول
الله غوره کول نو په تمام اولاد د آدم ﷺ کښې چې الله ته خوښ شول او په الله باندې ډير ګران
وو نو هغه عرب دي. عرب قوم د ټولې دنيا والو نه بهتر قوم وو. بيا د الله نبي ﷺ فرمائي:
﴿ثُمَّ اخْتَارَ الْعَرَبَ فَاخْتَارَ مِنْهُمْ قُرَيْشًا﴾.

"بيا الله رب العزة په عربو کښې غوره کولو نو غوره ئې کړل د دوي نه قریش".

نو عرب خو ډير شے دي کنه! هغه کښې چې الله غوره مخلوق پيدا کولو نو د ټولو عربو نه
چې الله تعالی خپل ځان ته ډير خوښ کړل او غوره ئې کړل نو قریش خاندان ئې غوره کړو. نو
په عربو کښې د الله خوښ چې دي او د الله په نزد غوره چې دي نو هغه قریش دي.
﴿ثُمَّ اخْتَارَ قُرَيْشًا فَاخْتَارَ مِنْهُمْ بَنِي هَاشِمٍ﴾.

"بيا ئې قریش غوره کړل نو په هغوي کښې ئې بنو هاشم غوره کړل".

نوبه قريشو ڪينهي ڇي بيا ڪوم ڌ هاشم اولاد راتلو نو دا بهترين خاندان شو.
بيا ڌ الله نبي ﷺ فرمائي:

«ثُمَّ اخْتَارَ بَنِي هَاشِمٍ فَأَخْتَارَنِي مِنْهُمْ»⁽¹⁾

"بيا الله پڻ بنو هاشم ڪينهي غوره ڪولو نو زه ٿي پڪينهي غوره ڪرم".

حاصل

تمام مخلوق ڪينهي غوره مخلوق اولاد ڌ آدم ﷺ ڏي، بيا پڻ تمام اولاد ڌ آدم ﷺ ڪينهي بهترين مخلوق ڇي ڏي، او پڻ تمامو عربو ڪينهي بهترين مخلوق ڇي ڏي هغه قريش ڏي، او پڻ ٽولو قريشو ڪينهي بهترين مخلوق هغه قريش ڏي، او پڻ ٽولو قريشو ڪينهي بهترين هغه بنو هاشم ڏي او پڻ بنو هاشم ڪينهي بهترين ڇي ڏي هغه ڌ رسول الله ﷺ خاندان ڏي. بيا نبي ﷺ فرمائي:

«قُلْتُ أَزَلْ خِيَارًا مِنْ خِيَارٍ».

"نو زه هميشه ڌ آدم ﷺ ڌ زماني نه راواخلي بس پڻ بهترينو بهترينو خاندانونو ڪينهي راروان ڏي." انسان پڻ تمامو مخلوقاتو ڪينهي بهتر ڏي بيا عرب ڏي نو عرب پڻ تمامو انسانانو ڪينهي بهتر ڏي، بيا پڻ عربو ڪينهي قريش بهتر او بيا پڻ قريشو ڪينهي بنو هاشم بهتر او بيا نبي ﷺ پڻ ٽول قريشو ڪينهي بهتر ڏي؛ ڇاڪه نبي ﷺ وائي: ڇي زه ڌ ابتداء نه پڻ بهترين خاندان ڪينهي راروان ڏي.

ڌ عربو سره محبت

بيا ڌ الله نبي ﷺ فرمائي:

«أَلَا مَنْ أَحَبَّ الْعَرَبَ فَيُحِبِّي أَحِبَّهُمْ وَمَنْ أَبْغَضَ الْعَرَبَ فَيُبْغِضِي أَبْغَضَهُمْ»⁽²⁾

چونڪه ڌ الله نبي ﷺ عربي ڏي نو وائي: "خيردارا ڇوڪ ڇي ڌ عربو سره مينه ڪوي نو دا اصل ڪينهي پڻ ما مٿين ڏي؛ ڇاڪه ڌ عربو سره مينه لري او ڇوڪ ڇي ڌ عربو سره بغض ڪوي نو دا ٿي زما سره نه لکي؛ ڇاڪه ٿي ڌ عربو سره نه لکي".

(1) انظر: "الشفاع بتعريف حقوق المصطفى ﷺ" لقاضي عياض: (82/1).

(2) انظر: "الشفاع بتعريف حقوق المصطفى ﷺ" لقاضي عياض: (82/1).

دَ عربو سره مينه دَ دې وځې نه کوه: چې زمونږ پيغمبر عربي ﷺ عربي دے. نو خبره مې دا کوله چې پۀ ټولو کښې اعلى نسب دَ رسول الله ﷺ دے. پۀ فضيلت دَ محمد رسول الله ﷺ باندې دَ دشمنانو دَ اسلام اقرار

دا خو مشهوره خبره ده:

"وَالْفَضْلُ مَا شَهِدَتْ بِهِ الْأَعْدَاءُ".

"فضيلت هغه دے چې دشمنان پرې اقرار اوکړي".

دا خو هر سرے وائي: چې زۀ بهتر يم، هر سرے ځان ته بهتر وائي. خو چې کله دَ دشمن دَ ځلې نه دَ يو سري صفت راوځي نو پوهه شه چې دا دَ کمال والا سرے دے؛ ځکه چې دشمن هم دَ دۀ صفت کوي، دشمن هم دَ دۀ دا خبره مني.

اعلى نسب دَ نبي ﷺ داسې وو چې نور خو پرېرډوه، مومنان خو پرېرډوه، خپل خو پرېرډوه. چې کافر نه به دې تېوس اوکړو نو هغۀ به هم دا منله چې:

"هُوَ فِينَا ذُو نَسَبٍ".⁽¹⁾

"هغه مونږ کښې دَ اوچت نسب خاوند دے".

"صحيح البخاري" کښې اوږده واقعه ده، چرته پۀ يو موقع به ئې بيان کړو. هرقل دا دَ روم بادشاه وو. دے دَ ابوسفیان نه تېوس کوي.... هغه وخت کښې ابوسفیان دَ پيغمبر ﷺ سخت دشمن وو، دَ کافرانو غټ سردار وو. چونکه نبي ﷺ هرقل ته خط ليرلے وو نو هرقل تېوس اوکړو چې: دَ دې نبي څوک رشته دار شته؟ که دَ دۀ څوک رشته دار وي نو راوئې غواړئ! ابوسفیان خو چونکه دَ نبي ﷺ سره قريب پاتې شوے وو، او لږ رشته کښې هم راتلو، نو ابوسفیان ئې رااوښتلو. ډير تېوسونه ئې دَ ابوسفیان نه کول، او هغۀ جوابونه ورکول، يو تېوس ئې ترې دا کړے وو: ابوسفیان وائي:

"ثُمَّ كَانَ أَوَّلَ مَا سَأَلَنِي عَنْهُ أَنْ قَالَ: كَيْفَ نَسَبُهُ فَيَكُمُ؟".

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ، برقم: (7).

"هرقل تہوسونو کول نو ٻوسونو ٿي ما نه دا ڪرے وو: ڇي دا محمد ﷺ ڇي وائي: ڇي
زہ ني یم، ما له الله تعالى پیغمبري را ڪري ده. نو دا راته اووايه ڇي: "كَيْفَ نَسَبُهُ فَيْكُمْ؟". د دہ نسب
پہ تاسو ڪنہي ڇنگه دے؟ نسب ٿي اعلیٰ دے او ڪہ نہ دے؟".

ابوسفیان خو هغه وخت ڪافر دے، مسلمان نہ دے، نو دے وائي:
"قُلْتُ: هُوَ فِينَا ذُو نَسَبٍ".

"ما ورته اووئيل: ڇي هغه پہ مونڙ ڪنہي اوچت نسب والا دے".

نو دا د ابو سفیان جواب دے هرقل ته ڇي: دا پیغمبر ﷺ پہ مونڙ ڪنہي د ڊير لوئي نسب والا
دے، پہ نسب ڪنہي ٿي خبره نہ ده پڪار. ابوسفیان هغه وخت ڪنہي د نبي ﷺ مخالف دے، روستو
خو بيا صحابي جوڙ شوے دے، خو بيا هم د انصاف نه کار اخلي او وائي: ڇي هغه خو پہ مونڙ
ڪنہي اوچت نسب والا دے.

ذهرقل وينا د محمد رسول الله ﷺ پہ حق ڪنہي

نو بيا هرقل ته ڇي ڪله د دې تہوسونو جوابونه ورکوي: ڇي دا تہوس مې د دې دپاره ڪرے
وو، او دا تہوس مې د دې دپاره ڪرے وو... نو هرقل ورته آخر ڪنہي وائي: ترجمان ته وائي: دہ ته
اووايه! ڇي:

"سَأَلْتُكَ عَنْ نَسَبِهِ فَذَكَرْتَ أَنَّهُ فَيْكُمْ ذُو نَسَبٍ".

"ما ستا نه د دہ د نسب پہ باره ڪنہي تہوس اوکرو نو تا ما ته اووئيل: ڇي دا پہ مونڙ ڪنہي د
اوچت نسب والا دے".

نو دا تہوس مې ڇڪه اوکرو ڇي ڪہ نسب ٿي وروڪي وي، نسب ٿي خراب وي، نسب ڪنہي
ٿي عيب او نقصان وي نو دے بيا دروغ وائي، دے بيا نبي نہ دے؛ ڇڪه الله تعالى پہ ڪمزوري
نسب ڪنہي نبي نہ راليري. بلڪه پہ ٽولو ڪنہي ڇي ٿي نسب اوچت وي نو الله هغه نبي جوڙوي
تا راته دا خبره اوکرو ڇي: "هُوَ فِينَا ذُو نَسَبٍ". "پہ مونڙ ڪنہي د اوچت نسب والا دے". نو اوس
هرقل پہ خپله باندې وائي:

"فَكَذَلِكَ الرُّسُلُ تُبْعَثُ فِي نَسَبِ قَوْمِهَا".⁽¹⁾

"نو دغه شان پیغمبران چہ دی هغوی اللہ دَ قوم پُہ اوچتو نسبونو کنبہ رالیری."
اوچتو خلقو کنبہ اللہ دَ هغوی نہ پیغمبران جوړوي.

مثال

کمزوري نسب والا الله نبي نه جوړوي؛ ځکه د هغه پُہ خبره بيا څوک عمل نه کوي. (نمود
بالله!) چې د یو سري د پلار کردار خراب وي، د مور کردار ئې خراب وي نو بيا ورته هر څائې
کنبې خلق هغوي یادوي: چې تَه خو د هغه سري چمې ئې تَه هم خبرې کوي! نو الله تعالی پُہ
تمامو قومونو کنبې پُہ اوچت نسب کنبې ځکه لیری؛ چې دا خلق دا اعتراض او نه کړي. نو
کافرانو هم د نبي ﷺ نسب تسلیم کړی وو، چې آؤ! دے پُہ مونږ کنبې د اوچت نسب والا دے.
د رسول الله ﷺ نسب

د رسول الله ﷺ نسب څه دے؟

نو واورئ! یو نسب متفق علیه دے تر یو حده پورې، د هغې نه بره بيا هغې کنبې د علماء
اختلاف شته.

امام بخاري رحمه الله پُہ "صحيح البخاري" کنبې باب قائمي: "باب مبعث النبي ﷺ".⁽²⁾ پُہ هغې
کنبې د نبي ﷺ نوم نه واخلې او تر یو ویشتم (۸۱) نیکه پورې د نبي ﷺ خاندان بیانوي:
«مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ بْنِ قُصَيٍّ بْنِ كِلَابٍ بْنِ مُرَّةَ بْنِ
كَعْبٍ بْنِ لُؤَيٍّ بْنِ غَالِبٍ بْنِ فِهْرٍ بْنِ مَالِكٍ بْنِ النَّضْرِ بْنِ كِنَانَةَ بْنِ خَزِيمَةَ بْنِ مُدْرِكَةَ بْنِ إِلْيَاسَ بْنِ مُضَرَ
بْنَ نِزَارٍ بْنِ مَعَدٍّ بْنِ عَدْنَانَ».⁽³⁾

دا یو ویشتم (۸۱) نیکونه د نبي ﷺ وو. "د نبي ﷺ خپل نوم محمد وو، د پلار نوم ئې عبد الله

(1) أخرجه البخاري في بدء الرحي، كيف كان بدء الرحي إلى رسول الله ﷺ، برقم: (7).

(2) انظر: "صحيح البخاري": (543/1).

(3) انظر: "صحيح البخاري": (543/1).

وو، دَ نیکه نوم ئی عبد المطلب وو، دَ هغه دَ پلار نوم هاشم وو، دَ هغه دَ پلار نوم عبد مناف وو، دَ هغه دَ پلار نوم قُصی وو، دَ هغه دَ پلار نوم کلاب وو، دَ هغه دَ پلار نوم مُرّه وو، دَ هغه دَ پلار نوم کعب وو، دَ هغه دَ پلار نوم لُؤی وو، دَ هغه دَ پلار نوم غالب وو، دَ هغه دَ پلار نوم فِهر وو، دَ هغه دَ پلار نوم مالک وو، دَ هغه دَ پلار نوم نضر وو، دَ هغه دَ پلار نوم کنانه وو، دَ هغه دَ پلار نوم خزیمه وو، دَ هغه دَ پلار نوم مدرکه وو، دَ هغه دَ پلار نوم الیاس وو، دَ هغه دَ پلار نوم مُضر وو، دَ هغه دَ پلار نوم نزار وو، دَ هغه دَ پلار نوم معد وو، دَ هغه دَ پلار نوم عدنان وو.

دا هغه نسب دے جی صحیح دے، مطلب دا دے: جی پُ دے کنبی دَ ہیخ چا اختلاف نشته، تول علماء ئی منی. دَ دے نہ بعد کتابونو کنبی شته تر آدم ﷺ پوری علماؤ لیکلے دے. **دَ علامہ ابن قیمؒ قول**

لیکن خبره داده: علامه ابن قیمؒ "زاد المعاد" کنبی لیکي دي:

"إِلَى هَاهُنَا مَعْلُومُ الصَّحَّةِ مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ بَيْنَ السَّابِقِينَ، وَلَا خِلَافَ فِيهِ الْبَتَّةَ، وَمَا فَوْقَ "عَدْنَانَ" مُخْتَلَفٌ فِيهِ. وَلَا خِلَافَ بَيْنَهُمْ أَنَّ "عَدْنَانَ" مِنْ وَلَدِ إِسْمَاعِيلَ."⁽¹⁾

"تردې خائے پوری دَ الله دَ نبی ﷺ نسب هغه معلوم دے دَ صحت پُ اعتبار سره، او دَ تولو نسب والا (جی خوک نسبونه بیانوی) پُ اتفاق سره دے خائے پوری ثابت دے، دَ ہیخ چا پکنبی خلاف نشته دے. او دَ "عدنان" نہ بره جی ورسی خُ نو هغی کنبی بیا اختلاف شته دے (نومونو کنبی اختلاف دے). او هیخ اختلاف نشته دے پُ دے خبره کنبی جی "عدنان" دَ اسماعیل ﷺ پُ اولاد (نوسو، کروسو) کنبی راخی."

نو دَ عدنان پوری پکنبی هیخ اختلاف نشته دے خو جی اسماعیل ﷺ او ابراهیم ﷺ اونوح ﷺ او بیا آدم ﷺ ته ئی رسوې نو پُ دے کنبی دَ علماؤ اختلاف شته دے. **دَ علامہ ابن حجرؒ قول**

دَ دے وجی نہ علامه ابن حجرؒ پُ "فتح الباري" شرح دَ "صحيح البخاري" کنبی لیکي:

(1) انظر: "زاد المعاد" لابن القيم: (70/1).

"وَأَخْرَجَ ابْنُ سَعْدٍ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا انْتَسَبَ لَمْ يُجَاوِزْ فِي نَسَبِهِ مَعَدَّ

بَنَ عَدْنَانَ" (1)

واٲي: "ابن سعد ڌ عبد الله بن عباس ؑ نه نقل ڪري ڏي: ڇي نبي ﷺ به پءُ خيله باندې

ڪله ڌ خپل خاندان او نسب نومونه بيانول نو ڌ "معد بن عدنان" نه به مخڪنبي نه ٿلو."

نو نبي ﷺ به خيله هم ڌ "معد بن عدنان" نه مخڪنبي خپل نسب نه ڏے بيان ڪرے.

ڌ علامه عيني ؒ قول

علامه عيني ؒ فرمائي: ڇي نبي ﷺ به ڌ ڏي نه مخڪنبي نه ٿلو. او بيا واٲي:

"وَأَقْصَرَ الْبُخَارِيُّ فِي ذِكْرِ نَسَبِهِ الشَّرِيفِ عَلَى هَذَا وَلَمْ يَذْكُرْهُ إِلَى آدَمَ، عَلَيْهِ السَّلَامُ؛ لِأَنَّ أَهْلَ

النَّسَبِ أَجْمَعُونَ عَلَيْهِ إِلَى هُنَا، وَمَا وَرَاءَ ذَلِكَ فِيهِ اخْتِلَافٌ كَثِيرٌ جِدًّا".

واٲي: "امام بخاري ؒ ڇي هغه لوئي محدث ڏے هغه ڌ نبي ﷺ نسب تر عدنان پوري بيانوي تر

يو وڌشم نيڪءُ پوري. آدم ؑ ته ئي نه رسوي (وجه خءُ ده؟)؛ وجه دا ده: ڇي تمام نسبونه

بيانونڪي ڇي ڏي نو ترڌي ڄاڻے پوري ڌ هغوي اجماع ده، او ڌ ڏي نه بره هغي ڪنبي ڏين

اختلاف ڏے نو ڇڪه ڌ ڏي نه مخڪنبي نور نه بيانوي."

بيا واٲي: "وَاخْتَلَفُوا فِيمَا بَيْنَ عَدْنَانَ وَإِسْمَاعِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، مِنَ الْآبَاءِ، فَقِيلَ: سَبْعَةُ آبَاءَ

بَيْنَهُمَا، وَقِيلَ: تِسْعَةٌ، وَقِيلَ: خَمْسَةُ عَشَرَ أَبًا، وَقِيلَ: أَرْبَعُونَ" (2)

اسماعيل ؑ خو مشهور پيغمبر ڏے، ڌ ابراهيم ؑ خوي ڏے او نبي ﷺ ڌ اسماعيل ؑ پءُ

اولاد ڪنبي راڻي. علامه عيني واٲي: "علماؤ اختلاف ڪرے ڏے ڇي ڌ عدنان (ڇي دا ڌ نبي ﷺ

يو وڌشم نمبر نيڪءُ ڏے) نه واخلې تر اسماعيل ؑ پوري ڇومره نيڪونه تير شوي ڏي؟ نو ڇا وٺيلي

ڏي: ڇي اووٲ (۷) نيڪونه تير شوي، او ڇوڪ واٲي: ڇي نهٲ (۹) نيڪونه تير شوي، او ڇا وٺيلي ڏي:

ڇي پنڄلس (۱۵) نيڪونه تير شوي او ڇا وٺيلي ڏي: ڇي څلوڀڻيت (۱۰) نيڪونه تير شوي ڏي."

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر العسقلاني: (164/7).

(2) انظر: "عمدة القاري شرح صحيح البخاري" لبدري الدين العيني: (303/16).

نو اوس ته به کوم يو يادوي دا خو مينخ کنښې ډير نیکونه تير شوي دي؛ په دې وجه بس د
 "عدنان" نه مخکښې د پيغمبر نسب کنښې تلل نه دي پکار.
د علامه ابوالبرکات النسفي الحنفي ښه قول

نو چې خوک آدم ﷺ ته دا سلسله نسب رسوي نو دا ښه نه کوي؛ امام نسفي ښه ليکي دي د
 سورة ابراهيم په آيت باندې، او په دې آيت باندې ټول مفسرين دا خبره ليکي. الله تعالى فرمائي:
 ﴿الْمُرَاتِبُ تَبَا لِّلَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَمُؤَدَّةُ الَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ إِلَّا اللَّهُ﴾⁽¹⁾
 "آيا نه دے راغلے تاسو ته خبر د هغه کسانو چې ستاسو نه پخوا تير شوي دي چې قوم د
 نوح ﷺ دے، عاديان دي او موډيان دي او هغه خلق دي چې د دوي نه روستو پيدا شوي دي. نه
 پيژني هغوي لره هيڅ خوک مکر صرف الله ئې پيژني".

نو دې آيت باندې امام نسفي ښه ليکي دي:

"وَرَوَى أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ عِنْدَ نُزُولِ هَذِهِ الْآيَةِ كَذَبَ النَّسَابُونَ".⁽²⁾

"او د نبي ﷺ نه دا روايت هم نقل دے، چې کله دا آيت نازل شو (هغه دومره خلق دي چې
 الله ته معلوم دي) نو د الله نبي ﷺ به په دې ځائے کنښې فرمائيل: دا نسب والا چې کوم نسبونه
 بيانوي دا دوي دروغ وائي، چې آدم ﷺ ته ئې اورسوي".

د عبد الله بن عباس ښه قول

"وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ۞ بَيْنَ عَدْنَانَ وَإِسْمَاعِيلَ ثَلَاثُونَ أَبَا لَا يَعْرِفُونَ".⁽³⁾

امام نسفي ښه دا روايت هم نقل کړے وائي چې: "ابن عباس ښه وائي: چې د عدنان او
 اسماعيل ﷺ په ما بين کنښې کنښې ډيرش نیکونه تير شوي دي چې دوي (نسب بيانونکي)
 ئې نه پيژني".

[1] سورة ابراهيم: [9].

[2] انظر: "تفسير النسفي": (146/2).

[3] انظر: "تفسير النسفي": (146/2).

نو دا دیرش نیکونه هم د نبي ﷺ خاندان کنې راځي خو چا ته معلوم نه دي. ځکه چې د خلويستو نیکونو پورې ذکر وو، اوس دلته دیرش راغلل.

د خطیب شریني ﷺ قول

"وَلِذَلِكَ كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ إِذَا قَرَأَ هَذِهِ الْآيَةَ قَالَ: كَذَبَ النَّسَائُونَ يَعْنِي أَنَّهُمْ يَدْعُونَ عِلْمَ الْأَنْسَابِ إِلَى آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ."⁽¹⁾

خطیب شریني وایي: "عبد الله بن مسعود ﷺ چې به دا آیت اووئیلو نو ورپسې به ئې اووئیل: "كَذَبَ النَّسَائُونَ". څوک چې آدم ﷺ ته نسبونه رسوي نو دوي دا دروغ وایي؛ ځکه الله وایي: بل چا ته پته نشته.

د مفسر قرطبي ﷺ قول

دارنکې مفسر قرطبي ﷺ لیکي دي:

"﴿لَا يَغْلِبُهُمْ إِلَّا اللَّهُ﴾ أَي لَا يُحْصِي عَدَدَهُمْ إِلَّا اللَّهُ، وَلَا يَعْرِفُ نَسَبَهُمْ إِلَّا اللَّهُ. وَالنَّسَائُونَ وَإِنْ نَسَبُوا إِلَى آدَمَ فَلَا يَدْعُونَ إِخْصَاءَ جَمِيعِ الْأُمَمِ، وَإِنَّمَا يَنْسُبُونَ الْبَعْضَ، وَيَمْسِكُونَ عَنْ نَسَبِ الْبَعْضِ."⁽²⁾

"د دې آیت مطلب دا ده: چې د دې دومره خلقو شمیر او د دې دومره خلقو نسب صرف الله ته معلوم ده. او دا کوم خلق چې نسبونه بیانوي نو که چرته هغوي د آدم ﷺ پورې نسب رسوي نو دوي د غوند امت د شمیر دعوی نه کوي؛ ځکه چې یقیناً هغوي څه نومونه یاد کړي خو نور ډیر به ترې پاتې هم شي. (ځکه پوره علم خو ورسره نشته ده)."

بیا مفسر قرطبي ډیر تفصیل کړې ده، او دا ئې لیکي دي: چې دا نسبونه د آدم ﷺ پورې رسول دا خبره دروغ ده.

د مفسر بغوي ﷺ قول

دارنکې مفسر بغوي ﷺ يعني فراء بغوي لیکي دي: "چې د دې پته صرف يو الله ته ده". بیا

(1) انظر: "السراج المنير" للخطيب الشرييني: (172/2).

(2) انظر: "تفسير القرطبي": (344/9).

وأي: عبد الله بن مسعود رضي الله عنه چې به دا آيت اولوستو نو هغه به وئيل:
"كَذَّبَ النَّسَابُونَ".⁽¹⁾

"نسب والا چې خوک نسبونه بيانوي نو دا دوي دروغ وائي".

اوس واوره! امام رازي هم ليکلي دي، "معالم التنزيل" هم ليکلي دي، "البدايه والنهايه" او مفسر ابن کثير هم ليکلي دي، چې:

"وَكَانَ مَالِكُ بْنُ أَنَسٍ يَكْرَهُ أَنْ يَنْسَبَ الْإِنْسَانُ نَفْسَهُ أَبَا أَبَا إِلَى آدَمَ، وَكَذَلِكَ فِي حَقِّ النَّبِيِّ ﷺ لِأَنَّهُ لَا يَعْلَمُ أَوْلِيكَ الْآبَاءَ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ".⁽²⁾

"مالک بن انس رضي الله عنه وو چې هغه به دا خبره ډيره بده کنرله چې یو سري د خپل نسب نه شروع اوکړه (چې زه د فلانکي ځوي يم او هغه د فلانکي ځوي وو، او هغه د فلانکي) تر آدم عليه السلام پورې ئې اوواي. او دا خبره به ئې په حق د پیغمبر ﷺ کنبې هم بده کنره؛ په دې وجه چې دغه پلاران (نيکونه) سهوا د الله نه هيڅ خوک نه پيژني".

نو چا چې به خپل نسب د آدم عليه السلام پورې رسولو نو دا به هغه بده کنرله اکر که د پیغمبر ﷺ نسب به ولې نه وو خو هغه به بد کنره چې آدم عليه السلام پورې اورسولې شي؛ ځکه چې دغه نیکونه او پلاران یو الله ته معلوم دي بل چا ته نه دي معلوم.

بهر حال د نبي ﷺ سلسله نسب د عدنان پورې متفق عليه دے.
د ابن هشام رحمته الله قول

بعضی علماء کرامو ليکلي دي، زه ئې تاسو ته مختصراً وایم:

ابن هشام رحمته الله په "سيرت ابن هشام" کنبې ليکلي دي.... "الرحيق المختوم" والا بيا د دې نه په بل انداز باندې ليکلي دي: د عدنان نه بره زه د دوه وېشتم (۲۲) نمبر نيکه نه شروع کوم.
ابن هشام رحمته الله ليکي: "عَدْنَانُ بْنُ أَدَّ وَثَقَالُ أَدَدُ، بَنُ مَقُومٍ، بَنُ نَاحُورٍ، بَنُ تَيْرَحَ، بَنُ يَغْرُبَ، بَنُ

(1) انظر: "تفسير البغوي": (337/4).

(2) انظر: "معالم التنزيل": (31/3).

یَسْجُبُ، بَنُ ثَابِتٍ، بَنُ إِسْمَاعِيلَ، بَنُ إِبْرَاهِيمَ [خلیل الرحمن] ابن تَارِحِ [وَهُوَ أَرْزُ] بَنُ نَاحُورَ، بَنُ سَارُوعَ، بَنُ دَاعُو، بَنُ فَالَاحِ، بَنُ عِیْبَرِ، بَنُ شَالَحِ، بَنُ أَرْفَخْشَدَ، بَنُ سَامَ، ابن نوح، بن لَمَک، بن مَتُوشَلَخِ، بن أَخْنُوحَ وَهُوَ إِدْرِیسُ النَّبِیُّ [فَیْمَا یَزْعُمُونَ، وَاللَّهُ أَعْلَمُ. وَكَانَ أَوَّلُ بَنِي آدَمَ أُعْطِيَ النَّبُوءَةَ، وَخَطَّ بِالْقَلَمِ] ابن یرد، بن مَهِلِیل، ابن قَیْتَنَ، بَنُ یَانَشَ، بَنُ شِیثَ، بَنُ آدَمَ" (۱)

"عدنان خوي د آد، او بعضي واي: عدنان بن آد، هغه خوي د مقوم، هغه خوي د ناحور، هغه خوي د تبرح، هغه خوي د يعرب، هغه خوي د يسجب، هغه خوي د نايث، هغه خوي د اسماعيل عليه السلام، هغه خوي د ابراهيم عليه السلام، هغه خوي د تارح (چي آزر وو)، هغه خوي د ناحور، هغه خوي د ساروغ، هغه خوي د داعو، هغه خوي د فالخ، هغه خوي د عيبر، هغه خوي د شالغ، هغه خوي د ارفخشذ، هغه خوي د سام، هغه خوي د نوح عليه السلام، هغه خوي د لَمَک، هغه خوي د متوشلخ، هغه خوي د اخنوخ (او د اخنوخ نه مراد ادریس عليه السلام دے، دا د بعضي علماؤ قول دے، او دا اول پیغمبر وو په اولاد د آدم عليه السلام کښي، او ده به په قلم لیکل کول)، هغه خوي د یرد، هغه خوي د مهلیل، هغه خوي د قیتن، هغه خوي د یانش، هغه خوي د شیت عليه السلام، هغه خوي د آدم عليه السلام".

دا د نبي ﷺ سلسله نسب چي د آدم عليه السلام پوري رسيږي. نو دا تقريباً يو کم پنځوس (۱۹) نيکونه شول په دې طريقه باندې.

او "الرحيق المختوم" والا بيا په بله طريقه ليکله دے. خو ما درته اووئيل: چي د دې پوره علم يو الله ته دے؛ په دې کښي نور محکمني مونږ ځکه نه خو: چي پته نه لکي که د نبي ﷺ په نيکونو کښي يو سرے وي او مونږ ئي پرېږدو نو هم ښه خبره نه ده او که نه وي او مونږ اووايو: چي دا پکښي وو، نو هم ښه خبره نه ده، نو د هغې نه ښه دا ده چي تر عدنان پوري ذکر کړو؛ ځکه چي نبي ﷺ به تردې پوري بيانولو. نو عدنان دا د نبي ﷺ يويشتم نمبر (۱۱) نيکه وو. په دې خاندان کښي چرته کمزورے سرے نه دے راغلے، دارنگي بدنام سرے نه دے راغلے. او ان شاء الله که بله جمعه راشي او ژوندي وو نو د نبي ﷺ د مور نسب او بيا د نبي ﷺ د نيکونو تذکره به هم مختصر انداز کښي کوو.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ ذَرِينِمْ

(سورة التوبة: 128)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه دويمه

"فضائل د نيكونود نبي ﷺ اود مورطرف نسب"

بتاريخ: 17-12-2021

مقام: جلسی

خطیب

فصبح اللسان للبد البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه دويمه

"فضائل د نيكونود نبي ﷺ او د مور طرف نسب"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَيْدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾. ⁽¹⁾

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو روروا د رسول الله ﷺ سیرت او د هغې بیان شروع وو. اولنۍ خبره مو دا کړې وه: "چې د رسول الله ﷺ نسب په تمامو نسبونو کښې اعلیٰ او اوچت دے." د آدم ﷺ نه واخلې تر د محمد رسول الله ﷺ پورې په دې سلسله کښې پاک خلق او بالکل د نکاح والا چې چرته د زنا نه نه وو پیدا، داسې خلق الله رب العزة په هغې کښې راوستي وو.

د الله د نبي ﷺ فرمان

﴿إِنِّي مِنْ نِكَاحٍ وَلَسْتُ مِنْ سِقَاحٍ﴾. ⁽²⁾

"زه (یا زما خاندان) دا ټول د نکاحونو نه پیدا دي، زه (یا زما خاندان) دا د زنا نه نه دي پیدا شوي." بیا مونږ په تیره لېکه کښې د رسول الله ﷺ د پلار طرف نسب هغه بیان کړے وو، او مونږ وضاحت کړے وو: چې تر عدنان پورې دا نسب د ټولو علماؤ په نزد متفق عليه دے او امام

(1) [سورة التوبة: 128].

(2) انظر: "تفسير القرطبي": (301/8).

بخاري رحمہ اللہ پہ "صحيح البخاري" کتبې هم دغه حائے پورې ذکر کرے دے، بيا هغه مونږ نقل کرے هم وو. بيا د عدنان نه روستو تر ابراهيم عليه السلام يا تر اسماعيل عليه السلام پورې او د هغه نه بيا تر د آدم عليه السلام پورې دا نسب په دې کتبې د علماؤ دیر اختلاف دے. نو د دې پوره علم هغه صرف يو الله رب العزة سره دے. د هغې مونږ په تيره جمعه کتبې وضاحت کرے وو.

نن بيان کتبې به دا وضاحت اوکړو: "چې د نبي ﷺ د مور طرف نسب، او بيا د نبي ﷺ د نيکونو مختصر حالات، کوم نيکونه چې د عدنان نه راڅکته دي".
د نبي ﷺ د مور طرف نه نسب

د نبي ﷺ مور چې وه د هغې نوم "آمنه" بي بي وو، د هغې د پلار نوم دے "وهب"، د هغه د پلار نوم دے "عبد مناف"، د هغه د پلار نوم دے "زهره"، د هغه د پلار نوم دے "کلاب"، د هغه د پلار نوم دے "مړه"، د هغه د پلار نوم دے "کعب"، د هغه د پلار نوم دے "لؤي"، د هغه د پلار نوم دے "غالب"، د هغه د پلار نوم دے "قهر"، د هغه د پلار نوم دے "مالک" او د هغه د پلار نوم دے "نضر".⁽¹⁾

چونکه مخکينې د نبي ﷺ د والد صاحب په نسب کتبې چې مونږ ذکر کول نو کلاب پنځم نمبر نيکه د نبي ﷺ جوړېدو: "مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ بْنِ هَاشِمِ بْنِ عَبْدِ مَنَافٍ بْنِ قُصَيٍّ بْنِ كِلَابٍ"، دلته د مور په نسب کتبې ئې "کلاب" دريم نيکه راځي. نو د نبي ﷺ د مور او د پلار نسب په دې "کلاب" کتبې يو کيږي، هلته کتبې کلاب د نبي ﷺ په نيکونو کتبې راتلو او دلته کتبې د آمنه بي بي په نيکونو کتبې هم دغه کلاب راځي، لکه دې لږ مخکينې د آمنه بي بي نسب کتبې اوکړو. نو کلاب کتبې د نبي ﷺ د مور او د پلار د طرف نه دواړه رشتې يو کيږي. او بره نسب د نبي ﷺ د مور د طرف نه بيا هم هغه دے کوم ئې چې د پلار نسب وو.

د نبي ﷺ د نيکه نوم عبد المطلب دے، نو د مور د طرف نه ئې د نيا (دادي) نوم "بره" ده. آمنه بنت وهب ده او آمنه بنت بره ده، بيا د برې نسب:

"بَرَّةُ بِنْتُ عَبْدِ الْعَزَى بْنِ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ الدَّارِ بْنِ قُصَيٍّ بْنِ كِلَابٍ بْنِ مَرْثَةَ بْنِ كَعْبٍ بْنِ لُؤَيٍّ بْنِ

(1) انظر: "سيرة ابن هشام": (100/1).

غَالِبِ بْنِ فَهْرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّضْرِ.

"أُمُّ بَرَّةَ: أُمُّ حَبِيبِ بِنْتُ أَسَدِ بْنِ عَبْدِ الْعُزَّى بْنِ قُصَيِّ بْنِ كِلَابِ بْنِ مَرَّةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبِ بْنِ فَهْرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّضْرِ. وَأُمُّ أُمِّ حَبِيبِ: بَرَّةُ بِنْتُ عَوْفِ ابْنِ عُبَيْدِ بْنِ عُوَيْجِ بْنِ عَدِيِّ بْنِ كَعْبِ بْنِ لُؤَيِّ بْنِ غَالِبِ بْنِ فَهْرِ بْنِ مَالِكِ بْنِ النَّضْرِ."
 "قَالَ ابْنُ هِشَامٍ: قَرَسُوهُ اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَشْرَفُ وَلَدِ آدَمَ حَسَبًا، وَأَفْضَلُهُمْ نَسَبًا مِنْ قَبْلِ أَبِيهِ وَأُمِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ."

"ابن هشام واثي: نورسول الله ﷺ پٽ اولاد آدَمَ ﷺ ڪنبي ڊير زيات ڌ شرافت خاوند دے پٽ اعتبار ڌ حسب سره او ڊير زيات غوره دے پٽ اعتبار ڌ نسب سره ڌ پلار ڌ طرف نه هم او ڌ مور ڌ طرف نه هم."
 نو ڌ نبي ﷺ ڌ پلار ڌ طرف نه نسب او ڌ مور ڌ طرف نه نسب دواړه بنه اعلیٰ، اوچت او بهترين نسب دے. ڌ نبي ﷺ ڌ پلار نوم عبد الله وو، او ڌ مور نوم ٿي آمنه وو. او ڌ عبد الله ڌ پلار نوم عبد المطلب وو، او ڌ آمنه ڌ پلار نوم وهب وو.

ڌ نبي ﷺ ڌ نيڪونو مختصر حالات

ڌ نبي ﷺ نيڪونه تر عدنان پوري امام بخاري رحمہ نقل ڪري وو.
ڌ عدنان حالت

دا عدنان ڌ نبي ﷺ شلم نيڪه وو. اوس ڌ دوي خٽ مختصر حالات ذکر ڪوو:
ڌ علامه ابن حجر رحمہ قول

علامه ابن حجر رحمہ پٽ "فتح الباري" ڪنبي ليکي دي:
 "وَقَدْ رَوَى أَبُو جَعْفَرٍ بْنُ حَبِيبٍ فِي تَارِيخِهِ الْمَحْبَرِ مِنْ حَدِيثِ بْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَانَ عَدْنَانُ وَمَعْدُ وَرَبِيعَةُ وَمُضَرٌّ وَحَزِيمَةُ وَأَسَدٌ عَلَى مِلَّةِ إِبْرَاهِيمَ فَلَا تَذْكُرُوهُمْ إِلَّا بِخَيْرٍ."⁽¹⁾

امام ابن حجر رحمہ واثي: "ابو جعفر بن حبيب پٽ خيل تاريخ "المحبر" ڪنبي ڌ عبد الله بن عباس رحمہ نه نقل ڪري دي: جي ابن عباس رحمہ واثي: عدنان، معد، ربيعه، مضر، خزيمه او اسد جي وو نو دا ٽول ڌ ابراهيم ﷺ پٽ دين او ڌ هغه پٽ شريعت وو؛ نو ڌ دوي تذڪره به نه ڪوي مڪر پٽ خير باندې."

مطلب دَ تذڪرې دَ خير دا دے: چي دوي ته ڪافران نہ شئ وئيلے؛ ڇڪه دا پءِ ملت ابراهيمي باندې وو.
دَ زبير بن بڪار ڪول

زبير بن بڪار ڪول پءِ بله طريقه باندې نقل ڪري دي، ابن حجر ڪول دَ هغه نه مرفوع روايت نقل ڪوي، وائي:

«لَا تَسْبُوا مُضَرَ وَلَا رِبِيعَةَ فَإِنَّهُمَا كَانَا مُسْلِمِينَ»⁽¹⁾.

"مضر اور ربيعه ته ڪنڻل مءِ ڪوئ، دوي ته ردې بدې مءِ وائي؛ ڇڪه چي دا دواړه مسلمانان وو."
 دوي پءِ ملت ابراهيمي باندې تير شوي دي، دوي ڊير اوچت سڀري وو.
دَ معد حالت

دا دَ عدنان ڇوي وو. علماؤ ليکي دي: "معد" دا دَ عدد نه مشتق دے، او بعضي علماء وائي: دا مشتق دے دَ "معد في الأرض" نه، او يا دَ "معد في الأرض" نه. "چي زمڪه ڪنڀي فساد ڪوي". نو دءِ فساد نه ڪولو خو دءِ به مفسدين ختمول. دا ڊير يُو بهادر انسان وو، او جنگجو انسان وو، بني اسرائيلو سره ئي ڊير جنگونه ڪري دي او اڪثر ورته الله تعاليٰ فتحي هم ورڪري دي. دَ دءِ ڪنيه وه: "ابو نزار"⁽²⁾.
دَ امام ابو جعفر الطبري ڪول

امام ابو جعفر طبري ڪول ڏڪر ڪري دي: چي معد بن عدنان دا دَ بخت نصر پءِ زمانه ڪنڀي وو، او هغه وخت ڪنڀي دے دَ دولسو ڪالو پءِ عمر ڪنڀي وو. هغه زمانه ڪنڀي يُو پيغمبر دے: "ارمياء بن حلقيا عليه السلام"، وائي: هغه ته الله تعاليٰ دا وحي ڪري وه: چي بخت نصر ته اووايه: چي ما تءِ پءِ ڪافرانو مسلط ڪرے ئي، پءِ عربو مې مسلط ڪرے ئي؛ ڇڪه چي دوي زما دَ احڪاماتو خلاف ڪوي نو تءِ مې پرې مسلط ڪرې. خو پءِ دوي ڪنڀي يُو سرے دے چي هغه ته به تڪليف نه رسوي. او هغې نبي ته الله وحي اوڪرھ چي دے به تءِ دَ ڄان سره بوڇي. هغه سرے معد وو؛ دَ

(1) انظر: "فتح الباري" لابن الحجر: (164/7).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (79/1).

دې وجې نه چې هغه له تڪليف اونه رسي. ولي؟ ځكه:

"فَإِنِّي مُسْتَخْرِجٌ مِنْ صُلَيْهِ نَبِيًّا كَرِيمًا أَخْتِمُ بِهِ الرُّسُلَ".⁽¹⁾

وايي: "الله هغه نبي ته وحي كړې وه چې دا معد ځان سره بوځه او د ده خيال ساته؛ ځكه چې د ده په نسب كښې به زه يو نبي پيدا كوم، يو كريم او عزتمند نبي به وي او د هغه په وجه به زه پيغمبران ختم كړم. د هغې نه پس به بيا پيغمبران نه راځي، آخري نبي به د ده په اولاد كښې راځي".

بيا وايي: "فَفَعَلَ أَرِمِيَا ذَلِكَ وَاحْتَمَلَ مَعَهُ عَلَى الْبُرَاقِ إِلَى أَرْضِ الشَّامِ فَتَشَأَ مَعَ بَنِي إِسْرَائِيلَ".⁽²⁾

"ارميا عليه السلام دا معد بن عدنان ځان سره په بُراق باندې سور كړو او ځان سره ټي شام ته بوتله وو، دې په شام كښې پاتې شوي وو، هلته په بني اسرائيلو كښې دې ډير زيات مشهور شوي وو".
وايي: د ده د وجې نه علماء د بني اسرائيلو د ده په نسب باندې ځكه ډير پوهيري، چې دې د هغوي سره پاتې شوي وو.

د نزار حالت

بل نيكه د نبي ﷺ "نزار" وو. نزار مشتق دې د "نزر" نه او نزر په معنی د قليل (كم) باندې راځي.

ابو فرج اصفهاني رحمه فرمائي:

"أَبُو الْفَرَجِ الْأَصْبَهَانِيُّ سَمِّيَ بِذَلِكَ لِأَنَّهُ كَانَ قَرِينُ عَصْرِهِ".⁽³⁾

"نزار ته نزار ځكه وايي: چې دې په خپله زمانه كښې يكتا وو".

يو تن وو، د ده نور روڼه نه وو. او يا دا وه چې: دې په خپلو همزولو كښې يكتا وو. معنی دې مثال وه، د ده سره څوك په يو صفت كښې هم برابر دې نه شو. ځكه ټي ده ته نزار وئيلو.

د علامه سهيلي رحمه قول

علامه سهيلي رحمه ليكلي دي: چې نزار كله پيدا شو، د هغه په تندي كښې د رسول الله ﷺ دا نور چمكيدو. د نبوت هغه رنډا د هغه په تندي كښې چمكیده. او د نزار پلار د نزار په پيدائش باندې

(1) انظر: "البدایة والنهاية": (194/2).

(2) انظر: "البدایة والنهاية": (194/2).

(3) انظر: "روض الأنف" للسهيلي: (8/1).

دیر زیات خوشحاله شوی وو. او چي کله دے پیدا شو نو خلقو له ئي دعوت ورکړو، او چي کله خلقو دودئ اوخوړه نو هغه خلقو ته وائي:

"هَذَا كُلُّهُ نَزَرٌ لِحَقِّ هَذَا الْمَوْلُودِ" (1)

وايي: اے خلقو! دا ما چي خومره دعوت کړې دے، "دا د دې چي په مقابلې کښې دیر کم دے". الله تعالی ما له داسې یو چي راکړې دے چي دا ټول دعوت د دې مقابلې کښې هیڅ څیز نه دے. اکر چي دیر تکلف ئي کړې وو. علماء وائي: د دې وجي نه ئي د ه نزار نوم کیږدو. بیا به ورته خلقو نزار وئیلو.

"تاریخ الخمیس" لیکي: چي دا نزار چي وو:

"إِنَّهُ خَرَجَ أَجْمَلُ أَهْلِ زَمَانِهِ وَأَكْبَرُهُمْ عَقْلًا" (2)

"دے د خپلې زمانې په ټولو خلقو کښې ښائسته انسان وو او په ټولو کښې د عقل په اعتبار دیر اوچت سرے وو".

نو یو معنی د نزار شوی: چي د دې مثل به دیر کم میلاویدو.

او یا د "نزار" معنی "نحیف" هم راځي. معنی: ټپ، چي د بدن نه کمزورے وي. دا نزار هم د بدن نه کمزورے وو. نو ځکه ورته نزار وئیلے کیږي. (3)

د مضر حالت

بل نیکه د نبي ﷺ مضر وو. د دې خپل نوم عمرو دے، او کنیت ئي ابو الیاس دے، او د دې لقب مضر وو. د ه ته ئي مضر ولې وئیلو؟ دا د "ماضر" نه مشتق دے، نو د ه ته ئي مضر ځکه وئیلو؟ چي د ماضر معنی ده: "ثُرش". او د دې به هم ثُرش او غوړ اشیاء دیر خوښ وو. نو په هغې باندې دے مشهور شوی په مضر باندې. او بعضي علماء وائي: چي د ه به یی او ماسته دیر څښکل کوم چي به ثُرش غونډې وو. نو ځکه ورته مضر وائي. (4)

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (164/7).

(2) انظر: "تاریخ الخمیس": (167/1).

(3) انظر: "سيرة المصطفى" لمحمد ادریس کاندملوي: (38/1).

(4) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (79/1).

يا مضر ورته حُكّه وائي؛ چي د مضر معني ده: "بناسته"، دے ډير بناسته وو، د ډير خائست د وچي نه به دۀ ته مضر وئيلے کيدو.

يا د مضر معني ده: "ضرر رسونکے". نو دۀ ته به ئي مضر حُكّه وئيلو چي:
"وَقِيلَ لَأَنَّهُ كَانَ يَمْرِضُ الْقُلُوبَ لِحُسْنِهِ وَجَمَالِهِ".⁽¹⁾

"دا مضر دومره بناسته وو، چي يو سري به اوليدو نو هغه به بيا بيمار شو".
او دا مضر ډير اوبسيار انسان وو، يو لوي حڪيم او دانا سرے وو. دۀ به ډيري د کمال خبري کولي. خلقو به دۀ خبري په متلونو کښي پيش کولي. دۀ به وئيل:
"وَمَنْ يَزْرَعْ شَرًّا يُحْصِدْ نَدَامَةً".⁽²⁾

"کوم سرے چي په خلقو کښي شر کړي او شر خورئ نو دا سرے به د ښيپمانتيا لو کوي".
چي د شر کارونه کوي نو آخر کښي به ستومانه وي. ښۀ څيز سرے اوکري نو ښۀ څيز ورته ميلاؤ شي او چي بد اوکري نو بد ورته ميلاؤ شي. چي شر کري نو نقصان به درته رسي.
او کله کله به دې مضر خلقو ته وئيل:

"وَحَيْرُ الْخَيْرِ أَعْجَلُهُ، فَاحْمِلُوا أَنْفُسَكُمْ عَلَى مَكْرُوْهَهَا، وَأَصْرِفُوهَا عَنْ مَوَاهِبِهَا فِيمَا أَفْسَدَهَا".
"غوره خير هغه وي چي ډير زروي، نو اے خلقو! دا نفسونه په هغه څيز باندې باعث کړئ چي کوم دې ته بد لکي، او دا نفسونه د خواهشاتو نه واړوئ په کومو خواهشاتو سره چي دا نفس هلاکيږي".
نو نفس دې په هغه امورو کښي اخته کړه چي دې ته بد لکي، چي يو کار نه شي کولے او د هغې په کولو کښي خير وي نو په زوره ئي پرې کوئ او د خپلو خواهشاتو نه ئي واړوئ. نفس د ځان تابع کړه، ته د نفس مه تابع کيږه. نفس به درته وائي: چي آرام اوکړه خو ته به د دين خدمت کوې، د نفس او د خواهش خلاف به کوې؛ حُكّه بيا ورپسي مضر وائي:

"فَلَيْسَ بَيْنَ الصَّالِحِ وَالْفَاسِدِ إِلَّا الصَّبْرُ".⁽³⁾

(1) انظر: "فتح الباري" لابن الحجر، طبع: المكتبة الرشيدية سرکي روډ، کوته: (43/7).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (79/1).

(3) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (79/1).

"نشسته دے حدّ فاصل دَ فساد او دَ صلاحيت پُہ مينڇ کڻي مگر صرف صبر دے".

او دا مضر هم مسلمان تير شوے دے. محڪڻي تير شول چي معد، عدنان، ربيعه، او مضر او خزيمه او اسد دا ٽول پُہ ملت ابراهيمي باندې وو. نو دوي مسلمانان تير شوي دي.

د الياس حالت

بل نيڪُ دَ نبي ﷺ الياس دے. دا اولئ هغه سرے دے چي حرم له قرباني او هديه دُہ

رايڙي وه.

علماء ليکي دي: "چي الياس به دَ خپلي شاه نه دَ نبي ﷺ دَ تليبي آواز اوريدو".⁽¹⁾

دَ الله نبي ﷺ خو لا دنيا ته نه وو راغله خو دَ هغه نطفه چي کومه دَ الياس پُہ شاه کڻي وه دَ هغي نه ئي دَ تليبي آواز اوريدلے وو. دا دومره اوچت سرے وو.

د مدرکه حالت

بل نيڪُ دَ نبي ﷺ مدرکه وو. جمهور علماء وائي: چي دَ دُہ خپل نوم عمرو وو. محمد بن اسحاق وائي: دَ دُہ نوم عامر وو. مدرکه دَ دُہ لقب وو. دُہ ته مدرکه ولې وائي؟ مدرکه دا دَ "دراک" نه مشتق دے. دراڪ راگيرولو ته وائي. نو دُہ ته مدرکه حُڪه وائي: چي هر قسم عزت، رفعت او بُنُہ خويونه هغه ٽول دُہ راجع کري وو.⁽²⁾

د خزيمه حالت

دا دَ نبي ﷺ بل نيڪُ دے. عبد الله بن عباس ﷺ فرمائي: چي دے هم پُہ ملت ابراهيمي

باندې وو، او دَ بُنُہ اخلاقو والا انسان وو.

د کُناه حالت

دا دَ نبي ﷺ دَ بل نيڪُ نوم دے. دا پُہ عربو کڻي جليل القدر سرے حسابيدو. او دَ دُہ علم او فضيلت هم ڏير اوچت دے. پُہ خلقو کڻي. وائي: دَ دُہ دياره به خلق دَ لرې لرې جائي نه ملاقات دياره راتلل؛ حُڪه دے پُہ دي صفاتو کڻي ڏير مشهور وو.

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر، في باب المناقب: (384/6)، و"سيرة المصطفى": (39/1).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (125/5).

دَ نَضْرَ حَالَت

بل نيڪہ دَ نبي ﷺ: دَ هغه نوم نضر دے. نضر دَ نضارة نہ مشتق دے. رونق او تر وتازگي ته وائي. دے ہم دیر حسین او جمیل وو او دیر تر وتازہ وو. علماؤ لیکي دي: چي دَ دہ اصل نوم قيس دے. خو نضر بہ ئي ورته دَ دِي وجي نہ وئيلو چي دے دیر بنائستہ وو.⁽¹⁾

دَ مالک حَالَت

دا مالک دَ نبي ﷺ بل نيڪہ دے. دَ دہ کنيت وو: ابو الحارث. دا ہم دَ عربو يَو لُوئي سردار وو، اوچت انسان وو پُہ عربو کنبی. دَ دہ دَ نسل نہ چي کرم خلق پيدا دي هغوي ته قریش وائي. او خوک ورته کناني وائي؛ حُک دے دَ کنانہ پُہ اولاد کنبی وو. قریش دا دَ نضر بن کنانہ اولاد وو. دَ دِي وجي نہ علماؤ لیکي دي:
حافظ عراقی ؒ وائي:

أَمَّا قُرَيْشٌ فَلَا صَحْءَ فِہُمْ جُمَاعُہَا وَالْأَكْثَرُونَ النَّضْرُ⁽²⁾

وائي: "قریش چي دي نو صحيح خبرہ دا دہ: چي دا فہر جمع کري دي. يعني دا دَ فہر اولاد دے. او اکثر پکنبی دا وائي: چي دا دَ نضر اولاد دے خودا دَ فہر اولاد دے".
دَ دِي وجي نہ بعضي روايات دَ امام شافعي ؒ نہ نقل دي، چي هغه وائي: قریش دَ نضر بن کنانہ اولاد ته وائي. او بعضي حفاظ وائي: چي دَ فہر دَ پلار نوم مالک دے. نو دَ دِي وجي نہ قریش دَ فہر اولاد دے، دَ بل چانہ دے.
دَ قريشو وجہ تسمیہ

دَ قریش معنی خُہ دہ؟ نو علماؤ لیکي دي: چي قریش يَو بحري خُناور ته وائي. دا پُہ دِي سمندر کنبی يَو خُناور دے، يَو حیوان دے. او دا دومرہ تکرہ خُناور دے چي پُہ تولو خُناور وو هغه زورور دے، نور خُناور خوري خو بل خُناور پُہ هغه زورور نشته چي هغه اوخوري. نو هغه خُناور دیر بہادر وو، قریش بہ ئي ورته وئيلو؛ نو دِي قريشو ته قریش پُہ دِي وجہ وائي: چي دا ہم

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (78/1).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب" للزرقاني: (144/1).

ڊير بهادر خلق وو، او دوي باندې به خوک غالب کيدے نه شو، بلڪه دا به پُہ نورو خلقو باندې غالب وو. نو خُڪه ورته قریش وائي. ⁽¹⁾

ذَابِن نَجَار ۽ قول

ابن نجار ۽ پُہ خپل تاريخ کنيې ليکي دي: چې يُو حُل سيدنا عبد الله بن عباس ۽ د سيدنا معاوية ۽ خواته لارو نو هلته عمرو بن العاص ۽ هم موجود وو. نو عمرو بن العاص ۽ عبد الله بن عباس ۽ ته وائي: دا قریش دا گمان کوي چې تُو پُہ قریشو کنيې ډير لوي عالم ئې نو آسان غوندې تپوس درنه کوم: چې دې قریشو ته قریش ولې وائي؟ عبد الله بن عباس ۽ ورته افرمائيل: چې دې قریشو ته قریش خُڪه وائي: چې قریش يُو بحري خُناور دے او تول خُناور پُہ دُو باندې کمزوري دي، او دے پُہ هغوي تولو باندې زورور دے نو قریش هم پُہ نورو خلقو باندې زورور وو، تکره وو، جنگجو خلق وو نو خُڪه ورته قریش وائي.

نو عمرو بن العاص ۽ عبد الله بن عباس ۽ ته وائي: چې د دوي پُہ باره کنيې د عربو کوم شعر ورته ياد دے؟ عبد الله بن عباس ۽ خو ډير لوي عالم وو، هغه ورته وائي: آوا شمرخ بن عمرو حميري هغه دا شعرونه د قریشو پُہ باره کنيې وئيلي دي:

وَقُرَيْشٌ هِيَ الَّتِي تَسْكُنُ الْبَحْرَ بِهَا سُمِّيَتْ قُرَيْشٌ قُرَيْشًا

واي: "قریش دا هغه خُناور دے چې سمندر کنيې اوسيري؛ نو پُہ دغه وجه قریشو ته قریش نوم کيخودلے شوے دے."

تَأْكُلُ الْعَثَّ وَالسَّمِينَ وَلَا تَرْتُكُ فِيهِ لِذِي جَنَاحَيْنِ رِيثًا

"دا هغه خُناور دے چې دے سُرُب او تپ تول خُناور خوري، او يُو د زور والا ته وزرنه پريري." هَكَذَا فِي الْبِلَادِ حَيْثُ قُرَيْشٌ يَأْكُلُونَ الْبِلَادَ أَكْلًا كَمِيشًا

"دارنگې پُہ ښارونو کنيې قبيله د قریش ده چې هغه خوري ښارونه پُہ خوړلو د جلدئ سره." ښارونه خنکه خوري؟ نو مطلب دا دے: چې غالب کيري پُہ ښارونو کنيې پُہ خلقو

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (40/1).

باندې. او زر زر پرې غالب ڪيري.

وَلَهُمْ آخِرُ الزَّمَانِ نَبِيٌّ يُكْثِرُ الْقَتْلَ فِيهِمْ وَالْخُمُوشَا⁽¹⁾

"په آخري زمانه ڪنبي به د دوي يوني وي جي هغه به قتل هم ڏير کوي (ڪافران به وڙي) او زخمي کول به هم ڏير کوي".

نو قريشو ته قريش هم خڪه وائي: جي دوي په خلقو باندې غالب وو.

د ڪعب حالت

بل نيڪه د نبي ﷺ ڪعب دے. ڪعب دا هغه سرے دے: جي په ابتداء ڪنبي چا جُمعہ نه پيڙنده، ده به د جُمعې په ورځ خلق راجع کول او هغوي ته به ئي باقاعده خطبه وئي،له، د الله حمد او ثناء به ئي وئي،له او بيا به ئي خلقو له ترغيب ورکولو، مسائل به ئي بيانول. او خلقو ته به ئي يو خبره کوله: جي خلقو! زه به نه یم خو زما په اولاد ڪنبي به الله يو نبي پيدا کوي او هغه به بيا خلقو ته مسنلي کوي. او ڪله ڪله به ئي دا شعر وئي:لو:

يَا لَيْتَنِي شَاهِدُ فَحَوَاءَ دَعْوَتِهِ إِذَا قُرَيْشٌ تَبَغَّى الْحَقَّ خُذْلَانًا⁽²⁾

"کاش جي زه موجود وے په هغه وخت ڪنبي جي ڪله زما هغي نوسي خلقو له دعوت ورکولے. او کوم وخت ڪنبي جي قريش طلب کوي حق لره پريڻودل".

مطلب دا دے: جي کاش جي زه موجود وے په کوم وخت ڪنبي جي پيغبر دعوت ورکولے خلقو ته او ڪله جي قريش د هغه نه اوري او د هغه خلاف کوي، د هغه سره ملڪرتيا نه کوي، د هغه سره مدد کول پريڊي نو کاش جي ما د هغه خيل نوسي مرسته کوله او ما د هغه ملڪرتيا کوله! خوافسوس جي زه به دغه وخت نه یم.

نو دې ڪعب به خلق د جُمعې په ورځ راغونڊول او خلقو ته به ئي ترغيبات ورکول. ابن ڪثير ۽ په "البدايه والنهايه": (۲۶۱/۲) ڪنبي د هغه بعضي خطبي رانقل ڪري ڏي:

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (534/6)، و"شرح زرقاني على المواهب" للزرقاني: (144/1).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب" للزرقاني: (143/1).

بل نیکہ دَ نَبی ﷺ: دَ هَغَه نَوم مُرَه وو. مُرَه دَ مرارت نہ ماخوذ دے. مرارت تریخ والی تہ وئیلے کیری. نو دے ہم پَہ عربو کینہی پَہ خیلو دشمنانو باندی دیر تریخ سرے وو، دَہ نہ دشمن تہ کمہ خبرہ نَہ کولہ؛ حُکَہ بہ ئی دَہ تہ مُرَه وئیلو.⁽¹⁾

دَ کلاب حَالَت

بل نیکہ دَ نَبی ﷺ: دَ هَغَه نَوم کلاب وو. کلاب دا دَ کلب جمع دہ، کلب سہی تہ وائی. وائی: دَہ تہ کلاب ولہ وائی؟ دَہ بہ دَ شکار سہی دیر ساتل، دَ شکاری سپو دیر شوقی وو. او چہ کوم خوا بہ سپے روان وو نو خلقو بہ وئیل:

"هَذِهِ كِلَابُ ابْنِ مُرَّةٍ." (2) "دا دَ ابن مرہ سپے دے."

نو دَہ بہ شکاری سہی ساتل پَہ دَی وجہ بیا دے پَہ کلاب باندی مشہور شو، کئی دَہ خیل نوم علماء وائی: مہذب دے. او خوک وائی: دَہ خیل نوم غرہ دے. او خوک وائی: خیل نوم ئی حکیم دے.

دَ قصی حَالَت

بل نیکہ دَ نَبی ﷺ: هَغَه قَصِی دے. دَ قَصِی معنی دہ: لری. دا پَہ معنی دَ بَعْد دے. دَہ تہ قَصِی ولہ وائی؟ حُکَہ چہ دے دَ خیلو خلقو نہ لری اوسیدو. او بیا دا تول خیل خلق دَہ راغوندہ کری دی. دے ہم یو دیر اوشیار سرے تیر شوے دے. خیل اولاد تہ بہ ئی نصیحت کولو، او خیلو بچو تہ بہ ئی وئیل:

"اجْتَنِبُوا الْحُمْرَةَ فَإِنَّهَا تُصْلِحُ الْأَبْدَانَ وَتُقْسِدُ الْأَذْهَانَ." (3)

هَغَی وخت کینہی چہ شراب لا نَہ وو حرام شوی نو دَہ بہ خیلو بچو تہ وئیل: "شرابو نہ خآن ساتی (شراب مَہ خنبکی)؛ دا گورے دَ انسان بدن تکرہ نکوی خو دَ انسان ذہن ختموی". شراب دَ انسان ذہن خرابوی. دا دیر اوشیار سرے وو.

(1) انظر: "شرح زرقاني على المواهب" للزرقاني: (1442/1).

(2) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (163/7).

(3) انظر: "طبقات ابن سعد": (66/1).

د عبد مناف حالت

بل نیکه د نبي ﷺ عبد مناف وو. د عبد مناف خپل نوم مغیره وو. دا هم ډیر حسین و جمیل انسان وو. عبد مناف ته به ئې "قمر البطحاء" وئیلو. دا یو ډیر ښائسته انسان وو، دې مخ به ئې سم جک وهلو. او بطحاء د عربو کارزني زمکې ته وائي. "قَمَرُ الْبَطْحَاءِ" یعني "د کارزني زمکې سپوږمۍ".

او بیا "شرح المواهب" لیکلي دي: "وَيُدْعَى الْقَمَرُ لِحِمَالِهِ" (1).

"د ډیر خائست د وچې نه به ورته سپوږمۍ وئیلې کیده".

دا ډیر اوشیار انسان وو. موسی بن عقبه وائي: چې یو ځل ما د ده یو خط اولیدو، چې یو کانري باندې ئې پاڅه لیکل کړي وو. او هغه مضمون د خط دا وو:

"أَنَا الْمُغِيرَةُ بْنُ قُصَيٍّ أَمْرُ بَيْتَقَوَى اللَّهِ وَصَلَةِ الرَّحْمِ" (2).

د ده خپل نوم مغیره وو، وائي: "زه مغیره ځوي د قُصَي یم او زه خلقو ته وایم چې د الله نه دې ویره کوي او خپله خپلوي دې پالي (خپلوي دې نه کت کوي)".

د هاشم حالت

بل نیکه د نبي ﷺ هاشم وو. دا هم ډیر اوچت سره تیر شوی دے. د ده خپل نوم عمرو دے. او ده ته دا هاشم ولې وائي؟ نو "هشم" ماتولو ته وائي، نو د ده باره کښې راځي، چې:

"لَا تَهْ كَانْ يَهْشِمُ الثَّرِيدَ لِقَوْمِهِ فِي الْجَدْبِ" (3).

"ځکه چې ده به د خپل قوم خلقو ته د غوښې په شورا کښې دودۍ ماتوله په زمانه د قحط سالی کښې".

قحط راغلی وو، چا به اوچه دودۍ نه موندله. او دا دومره سخي انسان وو: چې میلانه به ئې راوستل او د خپل قوم خلق به ئې هم راوستل او هغوي له به ئې د قحط سالی په زمانه کښې چوري کانې کولې. په لوبني کښې به ئې ورته دودۍ ماته کړه او هغوي ته به ئې اووئیل: چې خورۍ! د

(1) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (73/1).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (73/1).

(3) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (73/1).

قحط سالى پء دوران كنبى به دء خلقو ته خوراكونه وركول؛ دء وچى نه يو شاعر وائي:
عَمَرُوا الْعُلَا هَشَمَ الثَّرِيدَ لِقَوْمِهِ وَرَجَالَ مَكَّةَ مُسْتَنْوَنَ عِجَافٍ⁽¹⁾

"عمرو العلاء (هاشم) دا هغه سرے دے چي دء خپل قوم له دودئ چوري كړې وه او داسي زمانه وه چي د مكې خلق قحط وهلي وو (او ټول تپ شوي او خراب شوي وو)".

نو هاشم ته پء دغه وجه باندې هاشم وائي. او دا هاشم چي دے، "أَفْخَرُ قَوْمِهِ" دے. پء خپل قوم كنبى ډير د فخر والا سرے وو. خلقو به پء دء باندې فخر كولو. او پء ټولو خلقو كنبى اوچت سرے وو. او هر وخت به د دء پء حُجره كنبى درستخوان خور وو، او ميلمانه به راتلل او بے تپوسه خوراك به ئې كولو. داسي سخيان خلق د نبي ﷺ نيكونو كنبى تير شوي وو.

دا هغه سرے وو چي پء هغي زمانه كنبى د روم بادشاه وو "هرقل". دې بادشاه دء پسي سؤال جواب راليرلے وو: چي كه ستا خوښه وي نو زه تاله خپله لور پء نكاح باندې دركوم. خو دء انكار او كړو. ولې؟ وائي: دومره ښائسته انسان ما چرته نه دے ليدلے.⁽²⁾

د عبد المطلب حالت

بل نيکه د نبي ﷺ عبد المطلب وو. عبد المطلب د نبي ﷺ نژدې نيکه دے. د پلار پلار ئې وو. عبد المطلب هم يو ډير ښائسته انسان وو. مستجاب الدعوة وو. او "مُحَرَّمٌ حَمَرٌ عَلَى نَفْسِهِ" وو. دء به چي كومه دعاء د الله تعالى نه غوښتله نو هغه به الله تعالى قبولوله. او دا هغه سرے وو چي شراب ئې پء ځان باندې حرام كړي وو. اكر چي د شرابو حرمت روستوراغله وو خو دء به د اول نه نه څښكل.

د ابن الاثير په قول

ابن الاثير ﷺ ليكلي دي:

"وَهُوَ أَوَّلُ مَنْ تَحَنَّنَ بِحِرَاءٍ كَانَ إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ صَعِدَهُ وَأَطْعَمَ الْمَسَاكِينَ"⁽³⁾.

"دا اولنۍ هغه سرے وو چي پء غار حراء كنبى (كوم ځائے كنبى چي نبي ﷺ باندې وحي

(1) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (73/1).

(2) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (72/1).

(3) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (72/1).

راغلي (و) به ئي پءَ طريقه دَ ملت ابراهيمي دَ الله عبادت ڪولو. او چي ڪله به دَ رمضان مياشت راغله نو غارِ حراء ته به اوختو او تول رمضان به ئي دَ الله تعاليٰ عبادت ڪولو. او پءَ تول رمضان ڪنبي به ئي دَ غريبانانو دَ خوراڪ انتظام ڪولو. داسي يَو عبادت گزار او سخي سره و.

او قتيبه عليه السلام وائي: "كَانَ يُرْفَعُ مِنْ مَائِدَتِهِ لِلطَّيْرِ، وَالْوُحُوشِ فِي رُءُوسِ الْجِبَالِ، فَكَانَ يُقَالُ لَهُ: الْفَيَاضُ؛ لِجَوْدِهِ وَمُطْعِمِ طَيْرِ السَّمَاءِ؛ لِأَنَّهُ كَانَ يُرْفَعُ مِنْ مَائِدَتِهِ لِلطَّيْرِ." ⁽¹⁾

"دَ عبد المطلب دَ درستخوان نه به دَ مارغانو دپاره هم ڊوڊي اوچتيدة او دَ نورو خُناورو دپاره به هم چي ڪوم به دَ غرونو پءَ سر ڪنبي و. او دے وو چي دءَ ته به "فياض" (معني دير خير خورونڪي) به ورته وٺيلے ڪيدو؛ دَ وچي دَ سخاء دءَ نه او دَ دي وچي نه چي دے وو چي مارغانو ته به ئي خوراڪ ورڪولو؛ دغه وجه وه چي دَ دءَ دَ درستخوان نه به مارغانو هم ڊوڊي خورله."

نو عبد المطلب داسي يَو شخصيت و: چي انسان خءَ ڪوي بلڪه دَ آسمان مارغان به هم دَ دءَ پءَ ڪور ڪنبي مريدل داسي يَو انسان و.

وائي: دءَ به مارغانو ته درستخوان خور ڪرو او چي هغوي به خومره خوراڪ ڪولو نو هغه به ئي ورته واچولو.

دَ عبد المطلب نوم

او دَ دءَ نوم "شبيبة الحمد" دے. دا شبيه ورته ولي وائي؟ نو يا دَ دي وچي نه چي دے دير ٻڻاڻسته و. لکه يَو شاعر وائي:

عَلَى شَبَابَةِ الْحَمْدِ الَّذِي كَانَ وَجْهُهُ يُضِيءُ ظِلَامَ اللَّيْلِ كَالْقَمَرِ الْبَدْرِي

"هغه شبيبة الحمد چي دَ هغه دا مخ داسي جهڪيدو چي دَ شبي تيري پري ختميدي (تيري به ئي رنرا ڪولي) لکه دَ خوارسمي سپورمي باندې چي تيري ختميري."

(۱) نو يَو معني دَ شبيه: شبيه ورته خڪه وائي: چي دے دير ٻڻاڻسته و.

(۲) دويمه معني: يا ورته شبيه پءَ دي وجه وائي: چي دے پيدا شو نو دَ دءَ پءَ سر لڙ غوندي

سپین وینتہ وو.

(۳) دریمہ معنی: یا دا دَ هغه یو قسم صفت دے، او پَ هغه باندی زیرے دے چي دے به

بوداوالي پوري ژوندے وي.

دَ ته عبد المطلب ولي وائي؟

دَ دَ خو خپل نوم شبیة الحمد دے نو دا عبد المطلب ورته ولي وائي؟

علماء وائي: عبد المطلب ورته حُکَ وائي: چي دا مَظْلَب دَ دَ تره وو. دَ عبد مطلب ماماکان

پَ مدینه کنبي وو. او دَ دَ بلار وفات شوه وو. او وصیت ئي دا کرے وو: چي زما دا خوي به کلي

ته بوخئ نو مطلب ورسي مدیني ته لارے او دے ئي خان سره راروان کرو. دے چونکه

ماماکانو سره پاتي کيدو نو شليدلي او بنيرني جامي ئي اچولي وي او دَ راروان کرے دے مکي

ته ئي راولي. نو چي مکي ته رااورسيدل، هر چا به تري تبوس کولو چي دا خوک دے؟ نو دَ به

ورته وئيل: چي دا مَی غلام دے؛ حُکَ شرميدو، دا خلق به بيا وائي: چي دا دَ دَ وراره دے او دا

خنکه بنيرني جامي ئي اچولي دي. او دا وراره ئي پوهه کرے وو چي تَ به غرنه کوي. نو خلقو

کنبي مشهوره شوه: چي دا دَ مطلب غلام دے، هغه راوستے دے. دَ عبد مطلب معنی هم دغه ده:

دَ مطلب غلام. بيا ئي چي اولامبولو او صفا ئي کرو نو بيا ئي اوئيل: چي دا مَی غلام نه دے

بلکه دا زما وراره دے. نو خلقو کنبي پَ عبد مطلب باندی پَ دي وجه مشهور وو.

دي سره یو اعتراض هم دفع شو: چي مطلب نوم خو دَ الله تعالی پَ اسماء کنبي نشته دے

نوده ته ئي خنکه عبد المطلب وئيلو؟

دا اولنه هغه سرے وو چي پَ عربو کنبي ئي کیره توره کرې وه. او دَ دَ پَ دنيا کنبي یو سل

خلوینت (۱۶۰) کاله عمر وو. خو دا دیر عجیبه سرے وو. دَ دَ دیر اوږد تاریخ دے.

دَ عبد المطلب آب زمزم کنستل

عبد المطلب آب زمزم کنستل دے. چونکه اسماعیل عليه السلام پَ زمانه کنبي چي هغه دَ مور

سره وړوکه ماشوم راغله وو نو دغه خائے کنبي نه بیت الله آباد وو، نه انسانان وو، نه ونې وي،

نہ فصل وو. اسماعیل ﷺ چې ترې شوی الله تعالى د زمزم هغه اوبه راویستلې دي.

نو جرهم قبيله په دې طرف باندې تله، چې هغوي اوکتل چې دلته مارغان راڅکته کيدل. او عربو کښې خو د اوبو ډير غټ کمې وو. هغوي اووئيل: دلته زما په خيال اوبه دي. يو کس ئې رااوليږلو، نو هغه چې اوکتل دلته اوبه وې. دوي راغلل ام اسماعيل ته وائي: "که ستا اجازت وي نو مونږ به دلته کښې ديره شو". نو هغه خو بواځې وه، څوک ورسره نه وو، هغې اووئيل: "ډيره ښه ده، راشی ديره شی. گاونډيان به راشي. خو شرط به دا وي: چې په دې اوبو به دعوی نه کوی". دوي اووئيل: چې دعوی پرې نه کوو، خو مونږ به پريږدئ چې ځان له ترې اوبه راځلو. دا ورته وائي: "چې څومره ترې اوړئ نو اوړئ خو کورۍ دا به ستاسو ملکيت نه وي، دا به رانه اخلی نه". هغوي اووئيل: "صحيح ده".

دا جرهم قبيله راغله، او هلته کښې اوسيدل، اسماعيل ﷺ او د هغه مور هم اوسيدل. اسماعيل ﷺ الله رب العزة زلمی کړو، په دې جرهم قبيله کښې ئې واده اوکړو. او دا اسماعيل ﷺ بيا الله تعالى دوي ته په پيغمبرۍ باندې هم اوليږلو. دوي ته به ئې بيان هم کولو. د اسماعيل ﷺ يو سل ديرش (۱۳۰) کاله عمر وو کله چې وفات شو. حطيم کښې اسماعيل ﷺ دفن شوی دے. او مور ئې هم دغه ځائے کښې دفن وه.

بيا د اسماعيل ﷺ نه روستو د هغه ځوي دے قیدار. نو قیدار بيا د بيت الله مشر او متولي شو. د قريشو پچي هم لوي شوي دي، د عمالقو او جرهم پچي هم لوي شوي دي. جنک جگړې به راتلې، دا عمالقه او جرهم دوي به په هغوي باندې زورور شو. او بني اسماعيل مجبوره شول نو هغوي دا علاقه پرېځودله او بل خوا لاړل. د مکې په اطرافو کښې آباد شول. چې هلته ديره شول نو دوي بيا ډير ظلمونه شروع کړل د بني اسماعيلو سره او د ځانه کعبې به ئې هم بے عزتي کوله.

نو د عربو نورې قبيلې راپاسيدې او هغوي د جرهم قبيلې سره په جنک شول. دوي ئې اوزغلول، ځانه کعبه ئې د دوي نه پاکه کړه. بني اسماعيل واپس راغلل او آباد شول. خو دا قبيله جرهم چې تلل نو ځانه کعبه ئې خو وړانولې نه شوه. وائي: دا اوبه دي د دې نه به خلق فائده اخلي نو

دا ڪوھي ٿي مڪمل بند ڪرو. او داسي ٿي بند ڪرو جي ڇا ته پتہ هم اونہ لڪيدلہ جي هغه ڪوھي چرتہ دے؟ بالڪل هموارہ زمڪہ ٿي جوړہ شوہ. بني اسماعيل راغلل خو هغوي هم پڻ دې ڪوھي خہ غم و غرض اونہ ڪرو.
د عبد المطلب خوب ليدل

ڪلہ جي دا مشرت عبد المطلب ته حوالہ شو نو دہ يوشپہ خوب اوليدو: خوب ڪنبي ورتہ يو ڪس راغلے ورتہ وائي:

"اِحْفَرِ طَيْبَةً". "طيبہ اوڪنہ". عبد المطلب وائي: ما ورتہ اووٿيل: دا "طيبہ" خہ شے دے؟ نو هغه زمانہ لارے.

پہ سبالہ جي زہ بيا اودہ شوم نو دے بيا راغے وائي: "اِحْفَرِ بَرَّةً". "برہ اوڪنہ". دے ورتہ وائي: "وَمَا بَرَّةٌ؟". "برہ خہ شے دے؟". هغه بيا لارے.

وائي: پڻ دريمہ شپہ مي بيا خوب اوليدو: راتہ وائي: "اِحْفَرِ الْمَضْنُونَةَ. فَقُلْتُ: وَمَا الْمَضْنُونَةُ؟".

"مضنونه اوڪنہ! نو ما ورتہ اووٿيل: دا مضنونه خہ شے دے؟".

دا دري واره د زمزم نومونه وو. هغه ڪس بيا لارے.

پڻ خلورمه شپہ باندې بيا راغے، هغه ورتہ وائي:

"اِحْفَرِ زَمْزَمَ، قُلْتُ: وَمَا زَمْزَمُ؟".

"زمزم اوڪنہ! ما ورتہ اووٿيل: جي دا زمزم خہ شے دے؟".

"قَالَ: لَا تَنْزِفْ أَبَدًا وَلَا تَدْمُ تَسْقِي الْحَجَّاجَ الْأَعْظَمَ بَيْنَ الْقَرْنِ وَالْدَّمِ عِنْدَ نَفْرَةِ الْغُرَابِ الْأَعْظَمِ عِنْدَ قَرِيَةِ النَّمْلِ".⁽¹⁾

"هغه اووٿيل: دا داسي چينہ ده جي د دې اوبہ به نه اوچيري، نه به ڪميري او دا به د حاجيانو لويو لويو ڍولو اوبہ وركوي. او دوي به د دې نه سيراب ڪيري. او دا به نه بنديري. (دا ئي

نخبنې دي:) چې د عُشانو او د وينوپه مينځ کښې، د اعصم کارغه د غوټه کيدو ځائ سره دے او د ميرو د ميرتون سره خوا کښې دے.

عبد المطلب اووئيل: چې دا کوږه خوزه کهولاؤم او دا به زه کورم. په خوب کښې خور ورته پوره نخبنې نخبنانې هم اوښودلې شوې لکه دغه مخکښې ذکر شوې. نو د قريش راغونډ کړل، چې دا کوږه را کښنو، ما ته په خوب کښې وئيلې شوې دي. هغوي ورته اووئيل: روره! مونږ پکښې نه يو، که ته ئې کنستلې شې نو کښنه ئې خو مونږ پکښې نه يو. عبد المطلب اووئيل: زه خو به ئې کښنم. کوږه ئې شروع کړه او هيڅ څوک ورسره نه وو، يو دے دے او يو ورسره ځوي (حارث) وو. دوي دواړو کوږه کنستل شروع کړل. خو دير گران کار وو. چې کوږه ئې کله کنستلو نو د آرمان اوکړو چې زه يويم او يو مې ځوي دے. د ه به پکښې لاندې کار کولو او ځوي به ترې خاورې راخيژولې. آرمان ئې دا اوکړو وائي: "چې زما لس (۱۰) ځامن وے او دا ئې راسره کنستلو، نو بيا به مې هيڅ چا ته ضرورت نه ووا که الله تعالی ما له لس ځامن را کړل نو يو ځوي به پکښې د الله په نوم حلالوم.

هغه کوږه ئې هم اوکنستلو دا آرمان ئې هم پوره شو او لس ځامن ورله هم الله ورکړل دا آرمان ئې هم پوره شو. په دې لسو ځامنو کښې يو د نبي ﷺ پلار هم وو، عبد الله: اوږده واقعه ده. بيا چې عبد الله پيدا شو نو دے اوده دے او خوب ئې اوليدو چې: تا چې هغه نذر منلے هغه اوس پوره کړه کنه؟

د ه ځامن راغونډ کړل وائي: يو به پکښې حلالوم چې هر يو وي. نو هغوي ورته اووئيل: چې ستاسو خوښه ده. د ه اووئيل: چې ايکس به واچوم که په چا رااوختلو نو هغه به حلال کړم. چې ايکس ئې واچولو نو ايکس په عبد الله باندې رااوختلو.

نو عبد الله ئې د لاس نه اونيولو او صفا غونډئ طرف ته ئې روان کړو چې حلالوم ئې. ټول ځامن او رونه ورسې اولگيدل چې نه به ئې حلالوې. وائي: څه اوکړم ما چې نذر منلے دے؟ دوي ورته اووئيل: چې لار شه! د يهودو مليانو نه تپوس اوکړه. او بعضې علماؤ ليکي دي: چې دا يو کاهنه وه په خيبر کښې د هغې نه ئې تپوس اوکړو. هغې ورته اووئيل: چې ستاسو د عربو ديت

خومره دے؟ وائي: زمونږ دَ یو کس دیت لس اوشیان دي. نو دا کاهنه ورته وائي: لس اوشیان یو خوا کره او دے (عبد الله) بل خوا کره بیا ایکس وچوه، نو که چرته ایکس په اوشیانو راوختو نو اوشیان حلال کره او که په دې خوي باندې دې راوختلو نو بیا د اوشیانو سره لس (۱۰) نور ملګري کره او بیا ایکس وچوه، په دې طریقه ایکس وچوه، چې کله د عبد الله ایکس راوختو نو نور لس اوشیان ورسره ملګري کوه او که ایکس په اوشیانو باندې راوختو نو دا خومره اوشیان چې وي دا به خیرات کړې او دا عبد الله به پرېږدې، دا به د عبد الله بدله کښې حلال شي.

ده اووئیل: ښه! دے راغے لس اوشیان ئې یو خوا کړل او بل خوا ئې عبد الله (د نبي ﷺ پلار) اودرولو. چې ایکس ئې وچولو، هغه بیا په عبد الله راوختو، لس ئې ورسره نور ملګري کړل... په دې طریقه به ئې لس لس ملګري کول او ایکس به بیا د عبد الله په نوم راوتو، تردې چې سلو (۱۰۰) ته اوشیان اورسیدل. یو خوا یو عبد الله دے او بل خوا سل اوشیان شول، نو چې سل اوشیان ئې کړل او ایکس ئې وچولو نو بیا ایکس په اوشیان راوختو. نو سل (۱۰۰) اوشیان ئې خیرات کړل. تردې چې حیواناتو له ئې پکښې هم وچول. او عبد الله هغه د مرګ نه بچ شو. د چاره نه خلاص شو.

نبي ﷺ فرمائي: «أَنَا ابْنُ الدِّيَّحَيْنِ»^(۱)

"زه د هغې دوو کسانو بچې یم چې هغوي دواړه د چاره نه خلاص شوي دي".

هغه دوه پلاران یو عبد الله دے، د نبي ﷺ پلار او بل د نبي ﷺ نیکه سیدنا اسماعیل علیهما السلام چې دا د ابراهیم علیهما السلام خوي وو. الله رب العزة ابراهیم علیهما السلام ته وحی کړې وه: چې بچې دې حلال کره. نو هغه الله بچ کړو او د هغه په ځای کد حلال شو. نو عبد المطلب هغه شخصیت وو چې ده وئیل وو: چې زه به خپل بچې د الله په نوم حلالوم.

دا د نبي ﷺ د نسب او خاندان مختصر حالات ما ذکر کړل، باقي تفصیل به ورسې بیا کوو ان شاء الله تعالی.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(۱) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (180/1).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ ذَرُوفٌ رَحِيمٌ

(سورة التوبة: 128)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه دريمه

"د نبي ﷺ پيدائش"

بتاریخ: 24-12-2021

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه دريمه

"د نبي ﷺ پيدائش"

الْحَمْدُ لِلَّهِ بِحَمْدِهِ وَسَتَعِينُهُ وَسَتَعْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾⁽¹⁾.

وقال تعالى: ﴿يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَمُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَفِيهِمْ إِلَهٌ صَرِيحٌ مُسْتَقِيمٌ﴾⁽²⁾.

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونرو! د رسول الله ﷺ سیرت شروع وو. د رسول الله ﷺ نسب او د هغه خاندان د هغې وضاحت شوه وو.

د رسول الله ﷺ پيدائش

نن بیان کښې د رسول الله ﷺ د پيدائش بیان دے: چې رسول الله ﷺ به کوم وخت کښې پيدا شوی دے؟ او د هغه د پيدائش څه داسې نڅښې وې چې د نورو ماشومانو ته بدلې وې؟ رسول الله ﷺ د واقعه د اصحاب الفيل نه پنځوس (۵۰) يا پنځه پنځوس (۵۵) ورځې بعد رسول الله ﷺ پيدا شوی دے. واقعه د اصحاب الفيل هغه وه: چې ابرهه، سره د فوج نه راغلی وو

(1) [سورة التوبة: 128].

(2) [سورة المائدة: 16].

دَ بَيتِ اللّٰهِ دَ وِرائِو لُپُءَ ارادَہ باندِي. خِو اللّٰهُ رَبِّ العِزَّةِ هِغَہ کَمايَب نَءُ کَرو اوسرَہ دَ هاتيانو ئِي تِباہ کَرو. شِبيئَتُ زَرِہ (۶۰۰۰) فُوج سرَہ دَ هاتيانو راغَلِے وو. بيا هِغوي اللّٰهُ رَبِّ العِزَّةِ تِباہ کَري وو. مَشهورَہ واقِعَہ دَہ. قُرآن کَنيبِي هِمْ دَ دُوي ذِکَرِپُءَ مُستَقِل سورت کَنيبِي شِوِے دَے. اللّٰهُ رَبِّ العِزَّةِ فرمائي:

﴿الْمَثَرُ كَيْفَ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ * أَلَمْ يَجْعَلْ كَيْدَهُمْ فِي تَضْلِيلٍ﴾ (۱)

"آيا تَہ نَءُ کُورِي چِي خُءَ رَنکَہ کار کَريے وو رَب سَتا دَ هاتيانو والا سرَہ! آيا نَءُ ئِي وو کَرخُولِے چَل دَ دُوي پُءَ تِباہِي کَنيبِي."

اِبَره اَو دَ هِغُءَ دِلَہ اهل کِتاب وو، نِصاري وو اَو دَ مَکِي خَلق چِي وو نو هِغوي کافران وو، مَشَرکان وو. نو اللّٰهُ رَبِّ العِزَّةِ چِي خانَہ کَعِبَہ، بَيتِ اللّٰهِ بَيج کُولو نو دا دَ مَشَرکِينو خُءَ کَمال نَءُ وو، دَ دُوي دَ وِجِي نَہ اللّٰهُ دَ اِبَره مَدَد نَءُ کُولو؛ حُکَہ اللّٰهُ دَ کافرانو اَمداد نَءُ کُوي؛ خِو دا اِبَره اَو دَ هِغُءَ لَنِکَر چِي اللّٰهُ تَعَالٰی تِباہ کَرو نو دا دَ خِو وِجُو هِو نَہ وو:

(۱) اولَہ وِجَہ: دا وِہ چِي دَ خانَہ کَعِبِي حِفاظَتِ اللّٰهُ تَعَالٰی دَنيَا تَہ بَنکارَہ کُولو، چِي دا خانَہ کَعِبَہ زَہ مَحفوظ ساتَلِے شَم دَ کافرانو اَو بَے دِينَہ خَلقونَہ.

(۲) دُويِمَہ وِجَہ دا وِہ: چِي دا اللّٰهُ تَعَالٰی اِبَره اَو دَ هِغُءَ دِلَہ چِي هِلاکَہ کَري نو دَ رِسولِ اللّٰهُ ﷺ دَ عَظمت دَ وِجِي نَہ. چِي پُءَ دِي بِنار کَنيبِي بَہ اللّٰهُ تَعَالٰی نَبِي پيدا کُوي. عِلماؤ لِيکِي دِي: چِي دا يَو قِسم مَقدمَہ وِہ دَ رِسولِ اللّٰهُ ﷺ دَ راتلو.

نو دَ اصحابِ الفيل دَ واقِعِي نَہ پَنخُوس (۵۰) يا پَنخُءَ پَنخُوس (۵۵) ورخِي بَعدِ رِسولِ اللّٰهُ ﷺ پيدا شِوِے دَے.

دَ نَبِي ﷺ دَ پيدائش تاريخ

نَبِي ﷺ پُءَ کُوم تاريخ پيدا شِوِے دَے؟ نو دَ رِسولِ اللّٰهُ ﷺ دَ پيدائش پُءَ تاريخ کَنيبِي دَ عِلماؤ دِير اقوال دِي... تاريخ پيدائش چِي ورثَہ وائي، تاريخ ولادت چِي ورثَہ وائي.

شِخِ الحَدِيثِ مولا نا ادرِيس کاندَهلوي رَحِمَہُ ذِکَر کُوي: چِي رِسولِ اللّٰهُ ﷺ پُءَ اِتم (۸) تاريخ

ربيع الاول ۾ مياشتي پيدا شوي ۽. دا ۾ پير ورڻ ۽. خوک ورته دوشنبه وائي، خوک ورته پير وائي. ۾ انگريزي تاريخ مطابق: ۱۱/اپريل/۵۷۰ عيسوي سال وو. اوس خو دوهزار اڪيس (۲۰۲۱) پڻ ختميدو ۽. ۾ ڊي عيسوي ڪال پنڄهه سوه او اويا (۵۷۰) ڪاله شوي وو. يعني نبي ﷺ ۾ عيسيٰ عليه السلام نه پنڄهه سوه او اويا ڪاله بعد راغلي وو.

۾ نبي ﷺ ۾ پيدائش وخت

نبي ﷺ تقريباً ۾ صبح صادق پڻ وخت ڪنهن پيدا شوي وو. او نبي ﷺ ۾ ابو طالب پڻ ڄائو او مڪان ڪنهن پيدا شوي وو. بعضي علماء وائي: ڇي نبي ﷺ ۾ شبي پيدا شوي ۽. خوک وائي: ۾ پيشمني وخت ڪنهن پيدا شوي ۽. دا دومره بعيد خبره نه ۽. بس تطبيق داسي ۽: ڇي ۾ شبي وخت نه تڪليف شروع شو، سحر سحر وخت ڪنهن ۾ الله نبي ﷺ پيدا شو. او خوک ڇي وائي: ڇي ۾ ورڻ پيدا شوي ۽، نو ڪه سحر وختي شي نو بيا صحيح ده. او ڪه نه روستو ورڻ يادوي وائي: ڇي نمر راختل ۽ او پيدا شوي، نو دا قول ضعيف ۽.

بعضي مشهور قول دا هم ۽: ڇي نبي ﷺ پڻ دولسم ربيع الاول پيدا شوي وو، ورڻ ۾ پير (ڪل) وه خو تاريخ دولسم (۱۲) ربيع الاول وو. ڪوم ڇي دا نن صبا مشهوره خبره ده. علامه ابن جوزي رحم الله ۾ دعوى ڪوي: ڇي ۾ علماؤ اتفاق پڻ ڊي باندې ۽: ڇي نبي ﷺ پڻ باره ربيع الاول باندې پيدا وو. ۾ علامه زرقاني رحم الله قول

علامه زرقاني رحم الله وائي: "وَالْمَشْهُورُ: أَنَّهُ وَلِدَ فِي شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ، وَهُوَ قَوْلُ جَنَّهُورِ الْعُلَمَاءِ، وَقَالَ ابْنُ الْجُوزِيِّ الْإِتِّفَاقُ عَلَيْهِ."

"مشهوره دا ده: ڇي نبي ﷺ ۾ ربيع الاول پڻ مياشت ڪنهن پيدا شوي ۽ او دا ۾ جمهورو علماؤ قول ۽. او ابن جوزي پڻ ڊي باندې اتفاق رانقل ڪري ۽."

خوبيا علامه زرقاني رحم الله ليکي دي:

"وَفِيهِ نَظَرٌ" (۱)

(۱) انظر: "شرح زرقاني على المواهب": (245/1).

"پہ دے کنبی نظر دے؛" حکہ کہ اتفاق و نو دا دومرہ اختلاف د کوم خائے نہ راغلے؟
لہذا د اتفاق دا قول صحیح نہ دے۔

د شیخ الحدیث مولانا محمد ادریس کاندھلوی ؒ قول

"لیکن جمہور محدثین اور مؤرخین کے نزدیک راج اور مختار قول یہ ہے: کہ حضور ﷺ (۸) ربیع الاول کو پیدا ہوئے۔
عبداللہ بن عباس اور جبیر بن مطعم رضی اللہ عنہما سے بھی یہی منقول ہے اور اسی کو علامہ قطب الدین قسطلانی رحمہ اللہ نے اختیار کیا ہے" (۱)
وائی: "د جمہور و محدثینو او مؤرخینو پہ نزد باندی راج او غورہ قول دا دے: چہ حضور ﷺ پہ
اتم (۸) ربیع الاول باندی پیدا شوے دے۔ د عبداللہ بن عباس او جبیر بن مطعم ؓ نہ ہم دا نقل
دی۔ او دارنکھی دا قول علامہ قطب الدین قسطلانی ؒ ہم غورہ کرے دے۔"
نو ورخ د پیر وہ، خوک ورتہ د کل ورخ وائی، خوک ورتہ دوشنبہ وائی، ورخ کنبی اختلاف
نشہ دے خو تاریخ کنبی اختلاف دے۔ نو ادریس کاندھلوی ؒ او وئیل: چہ اتم (۸) ربیع الاول
باندی حضور ﷺ پیدا شوے وو۔
د مفتی کفایت اللہ ؒ قول

مفتی کفایت اللہ ؒ لیکلی دی:

وائی: "د پیر پخوا نہ د رسول اللہ ﷺ پہ دے پیدائش کنبی د مؤرخینو اختلاف دے۔ پہ دے کنبی
ٹی خو اتفاق دے چہ نبی ﷺ د کل پہ ورخ پیدا دے۔ او پہ دے کنبی ہم اتفاق دے: چہ نبی ﷺ د
ربیع الاول پہ میاشت کنبی پیدا شوے دے۔ دا دوہ غتی خبری اتفاقی دی۔ خو اختلاف پہ دے کنبی
دے چہ دا تاریخ کوم یو وو؟ نو دے پہ تعین کنبی کنر اقوال دی: خوک وائی: چہ نبی ﷺ پہ دویم
(۲) ربیع الاول پیدا وو۔ خوک وائی: چہ پہ دریم (۳) ربیع الاول پیدا وو۔ خوک وائی: چہ پہ اتم (۸)
ربیع الاول پیدا دے۔ خوک نہم (۹) تاریخ د ربیع الاول یادوی۔ او خوک دولسم (۱۲) تاریخ د ربیع
الاول یادوی۔ او خوک دیارلسم (۱۳) تاریخ د ربیع الاول یادوی۔"
دا تول پنحہ اقوال شول۔

مفتی صاحب رحمہ اللہ بیا وائی: "ازروئے حساب جانیگیا تو نو (۹) ربیع الاول والا قول زیادہ قوی ثابت ہوا۔" (۱) "جی سرے حساب اوکری او معلومات اوکری نو نہم (۹) ربیع الاول والا قول زیات قوی معلومیری۔"
نو مفتی کفایت اللہ رحمہ اللہ دے لڑہ ترجیح ورکوی: "جی نہم (۹) ربیع الاول بہتر قول دے دے پیدائش دے نبی ﷺ او دیر صحیح قول دے۔"

شیخ الحدیث محمد ادریس کاندھلوی رحمہ اللہ اتم ربیع الاول راجح قول یاد کرو، او مفتی کفایت اللہ صاحب رحمہ اللہ وائی: نہم ربیع الاول غورہ قول دے۔ او بیا مفتی صاحب رحمہ اللہ لیکي:
"اس وجہ سے مولانا شبلی نعمانی اور مولانا قاضی محمد سلیمان رحمہ اللہ اسی قول کو راجح اور قوی فرما رہے ہیں۔"

وائی: "دغہ وجہ دہ جی مولانا شبلی نعمانی رحمہ اللہ او قاضی محمد سلیمان رحمہ اللہ دے دوارو دغہ (۹) ربیع الاول قول راجح او قوی کنتر لے دے۔"

نو نبی ﷺ پے نہم ربیع الاول پیدا شوے دے۔ خو عوامو کنبی خو دولسم مشہور دے نو مفتی صاحب ورنسے وائی:

"لیکن عوام میں بارویں تاریخ والا قول کی شہرت زیادہ ہو گئی؛ اس بناء پر عوام بارویں ربیع الاول کو یوم ولادت سمجھتے ہیں۔" (۲)
"خو پے عوامو کنبی دے بارہ (۱۲) ربیع الاول والا قول زیات مشہور دے؛ پے دے وجہ باندی عوام زیات تر دے ولادت بارہ (۱۲) ربیع الاول ذھن کنبی راوی۔"

نودا دومرہ اختلاف پکنبی شتہ دے۔

پے بارہ ربیع الاول باندی عید مناوول

بعضی خلق پے بارہ ربیع الاول عید مناوولی۔ دا یو مستقل بدعت دے۔ ہغہ کھ پے نہم ربیع الاول مناوے او کھ پے اتم ٹی کوپ، کھ پے ہر یو تاریخ عید میلاد النبی مناوے نو دا بہر حال بدعت دے۔ کھ چرتہ ستا دا عقیدہ وی: جی پے دے تاریخ دے اللہ نبی ﷺ پیدا دے او زہ دا خوشحالی کوم نو دا عید مناوول بدعت دے۔

دے نبی ﷺ پے وفات باندی اتفاق

خو بل خوا دے یو انصاف خبرہ دا دہ: جی پے بارہ ربیع الاول اتفاقی خبرہ دہ جی نبی ﷺ وفات

(۱) انظر: "کفایت المفتی": (۱۴۷/۱).

(۲) انظر: "کفایت المفتی": (۱۴۷/۱).

شوء وو. پء ولادت باندې دومره اتفاق نشته، خلقو کښې مشهور صرف دے، لیکن ما درته اووئیل: چې کاندهلوي صاحب وائي: نبي ﷺ پء اتم ربیع الاول باندې پیدا دے. او مفتي کفایت الله صاحب وائي: راجحه دا ده: چې پء نهم ربیع الاول باندې پیدا دے، او مفتي صاحب پنخه اقوال ذکر کړل. لیکن اتفاق د ټولو علماؤ پء دې دے چې پء باره ربیع الاول باندې نبي ﷺ وفات شوء دے. نو بعضې خلق پء دغه ورځې خوشحالي مناوؤی. که دا جائز وے نو بیا خوبه د نبي ﷺ پء وفات باندې غم مناوؤل هم جائز وي. نو اوس که غم ښکاره کړې نو پء دې ورځ خوپیدا وو نو غم څنگه کړې؟ او که خوشحالي ښکاره کړې نو پء دې ورځ خو هغه وفات وو نو خوشحالي څنگه ښکاره کړې؟ لهدا مه غم ښکاره کوه او مه خوشحالي ښکاره کوه.

هره ورځ خوشحالي کوه، صرف یو ورځ ئې مه کوه. مونږ دغه خبره کوو. تاریخ کښې به خوک دا اونه ښايي: چې نبي ﷺ پء کومه ورځ پیدا شوء وو نو نبي ﷺ پء خپله یا صحابه کرامو ﷺ یا تابعینو ﷺ او یا تبع تابعینو ﷺ دا ورځ ماځلي ده، یا ئې مناؤ کړې ده. ولې صحابه کرام ﷺ پرې خوشحاله نه وو؟ تابعین پرې خوشحاله نه وو؟ خو دا د دین حصه نه ده بلکه دا بدعت دے. خاص ورځ به دې لره نه وي.

خو بهر حال راجحه داده: چې پیدائش د نبي ﷺ پء اتم یا نهم "اریخ د ربیع الاول باندې شوء دے. د رسول الله ﷺ د پیدائش وخت کښې نا آشنا مناظر

رسول الله ﷺ چې کله پیدا کیدو نو پء هغې وخت نا آشنا نا آشنا مناظر لیدلے شوي دي، هغه مونږ اوس ذکر کوو:

(۱) اول نا آشنا حالت: د نبي ﷺ په پیدائش باندې د هغوي کور درنرا نه د کیدل

عثمان بن ابي العاص ﷺ د دة والده ده فاطمه بنت عبد الله ﷺ وائي: کله چې نبي ﷺ پیدا کیدو نو پء دغه وخت کښې د نبي ﷺ مور سره دا زنانه وه.

نو دا زنانه وائي: "رَأَيْتُ الْبَيْتَ حِينَ وَقَعَ امْتَلَأَ بُرًّا، وَرَأَيْتُ النُّجُومَ تَدْنُو حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّهَا سَقَعُ عَلَيَّ".^(۱)

(۱) انظر: "شرح الزرقاني على المواهب": (218/1)، واللفظ له. و"فتح الباري" لابن حجر العسقلاني: (583/6).

"چې کله رسول الله ﷺ پيدا کيدو نو په دغه وخت کښې په دې ټول کور کښې يو رنر بله شوه، يو سپين پرق شو، چې د هغې نه دا ټول کور ډک شو او چې ما او کتل نو د آسمان نه دا ستوري په ښکته راروان وو، ما وويل: کڼي چې دا ستوري په مونږ باندې را کوږيږي او راغورځيږي".

دا يو نا آشنا کار وو د نبي ﷺ د پيدائش په وخت کښې: چې ټول کور کښې سپين پرق جوړ شو.

(۲) دويم نا آشنا حالت: داسې رنر راخوړه شوه چې د شام محلات روښانه شول

عرباض بن ساريه ؓ نه نقل دي، هغه وائي: چې کله د نبي ﷺ مور نبي ؓ زېږولو نو مور ئې په دغه وخت کښې په خپله باندې يو رنر اوليدله چې د هغې رنر د وجې نه د شام هغه محلات روښانه شول.

شام ته هغه رنر اورسيده او د هغې د وجې نه هغه لوي لوي ښکلي روښانه شوې. دا بل يو نا آشنا کار وو چې داسې چرته نه دي شوي. ^(۱)

(۲) دريم نا آشنا حالت: اوداسې رنر او ه چې د بصرې محل روښانه شوه

بل يو روايت کښې راځي، وائي: د بصرې هغه محل د دې وجې نه روښانه شوه. ^(۲)

حکمت

په دې کښې څه حکمت وو چې نبي ﷺ دنيا ته راغی، د هغه په راتلو سپينه رنر خوره شوه؟ ستوري هغه ښکته راروان شو دا ولې؟ نو دې کښې دې خبرې طرف ته اشاره وه: چې لږه زمانه بعد چې په دې دنيا باندې د کفر او د شرک يو تور خادر خور دے، په دې باندې به د نبي ﷺ د وجې نه الله تعالی د دين، د هدايت هغه رنر اکانې خوړې کړي. چې د هغې د وجې نه به دا ټوله زمکه روښانه شي. لکه څنگه چې د نبي ﷺ په پيدائش باندې يو پرق شو نو دغسې د هغه د نبوت نه بعد به يو پرق خور شي د الله د توحيد او د الله د دين.

او هم هغه شان اوشوه. په ټوله دنيا کښې الله تعالی دا دين او څلولو او ټوله دنيا کښې د هغې هغه رنر اکانې خوړې شوې، خصوصاً په قيصر او کيسری او کير چاپيره علاقه کښې.

(۱) انظر: "سيرة المصطفى": (64/1).

(۲) انظر: "فتح الباري" لابن حجر العسقلاني: (583/6).

دَ نبي ﷺ باره ڪنبي دَ الله تعالى اعلان

دَ دَ وڃي نه الله تعالى دَ خپل نبي ﷺ باره ڪنبي فرمائي:

﴿قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ﴾⁽¹⁾

"په تحقيق سره راغلي دے تاسو ته دَ الله دَ طرف نه رنرا او ڪتاب بشڪاره بيان ڪونڪے."

نبي ﷺ ته الله تعالى رنرا وائي. رنرا سره تيرِي ختميري نو دَ نبي ﷺ دَ راتلو سره الله تعالى دَ ڪفر او دَ شرڪ تيرِي ختمِي ڪري. نو دا "نور" ورته په دغه بنياد وائي. دا نه چي بدن ئي نور وو، لڪه خنڪه چي بريليان وائي. وائي: پيغمبر ﷺ نور وو، خوراک، خنڪاک ئي نه ڪولو.

﴿يَهْدِي بِهِ اللَّهُ مَنِ اتَّبَعَ رِضْوَانَهُ سُبُلَ السَّلَامِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ بِإِذْنِهِ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾⁽²⁾ "هدايت ڪوي الله تعالى په دَ باندِي هغه چا ته چي خوک تابع شو دَ رضامندي دَ الله، دَ سلامتيا دَ لارو او اوباسي دوي لره دَ تيرو نه رنرا ته په خپل حڪم باندِي. او الله تعالى هدايت ڪوي دِي خلقو ته په طرف دَ لاري نيغي."

دَ دَ نبي ﷺ په وجه باندِي الله تعالى دا خلق دَ تيرو نه رنرا ته اوباسي. نو نبي ﷺ يو رنرا وه، دا رنرا چي دنيا ته راغله نو لوي لوي محلات په دِي رنرا ڪنبي راڪير شول. معني: ڏا: چي دَ دَ رنرا دَ وڃي نه به الله دغي محلاتو ته دين رسوي.

(٤) خلورم نا آشنا حالت: قريشو ته دَ يهودي وينا

يعقوب بن سفيان ده په سنڌ حسن باندِي دَ عائشي ؓ نه نقل ڪري دي: هغه فرمائي: دا خبره مشهوره وه: چي نبي ﷺ ڪله پيدا شو نو دَ هغه دَ پيدائش په دغه وخت ڪنبي په مڪه ڪنبي يو يهودي وو. هغه راغلي وو تجارت ئي ڪولو. هغه هلته مڪه ڪنبي پاتي وو، لا حصار وو. په ڪومه شپه چي نبي ﷺ پيدا شو نو هغه يهودي راغلي او دَ قريشو نه ئي تپوس ڪولو: "چي اے قريشو ستاسو په دِي قريشو ڪنبي په نن شپه ڪنبي دَ چا ماشوم پيدا شوه دے ڪه نه؟ تاسو او ڪوري! چي دَ چا ماشوم پيدا شوه دے؟". قريشو ورته اووئيل: چي ولي په دِي ڪنبي دِي خه مطلب دے؟.

(1) [سورة المائدة: 15].

(2) [سورة المائدة: 16].

نو هغه ورته وائي: "چې خبره دا ده: چې په دې شپه کښې د دې امت نبي ﷺ به الله پيدا کوي (دا واقعات مخکښې کتابونو کښې وو)، اونن هم هغه شپه ده چې کتابونو کښې ليکلي دي: چې په دې شپه کښې به د دې امت نبي پيدا کيږي. نو اوکړئ! چې ستاسو قريشو کښې خو د چا ماشوم نه دے پيدا شوے؟". نو قريشو اووئيل: "مونږ ته خو پته نشته چې سحر پاڅو معلومات به اوکړو". چې سحر پاڅيدل نو وائي: "آوا بيکا د عبد المطلب نوسے پيدا شوے دے".

هغه يهودي ورته وائي: "چې تاسو لارشي! معلومات اوکړئ چې چرته د هغه د دې دواړو اوکو په دې مينځ کښې څه مهر د نبوت خو نشته دے؟". داسې پسته غوښه غونډې وه. نو هغوي چې روان شول نو دې يهودي ورته اووئيل: "چې زه هم درسره ځم چې دا هلک اووينم". يهودي هم راغلے، د نبي ﷺ ملاقات ته راغلل. نبي ﷺ وړوکه دے، ايله پيدا شوے دے. کله چې يهودي دا ماشوم اوليدو او د هغه د دواړو اوکو تر مينځه هغه مهر نبوت ئې هم اوليدو نو دا يهودي راپريوتو او بے هوشه شو. ډير پرېشانه شو او د ډيري پرېشاني د وجې نه بے هوشه شو.

چې کله په هوش کښې راغلے چا ورته اووئيل: "چې اے يهودي! څه چل شوے دے چې ته ناڅاپه رااوغورځيدې او بے هوشه شوې؟". نو هغه يهودي ورته وائي: "يو آرمان راغے او يو ډير لوي افسوس راغے". نو دوي ورته اووئيل: "څه؟". يهودي وائي: "زمونږ دا آرمان وو چې دا نبي ﷺ به په مونږ کښې پيدا شي! نبوت د بني اسرائيلو نه ختم شو. دا خو هغه نبي دے چې الله به ئې دي قوم ته پيغمبر راليري. نو کاش چې دے زمونږ په قوم کښې پيدا ځي. اوسه دے! نو دا به ډيره ښه خبره وه. زمونږ نه هغه نبوت ختم شو او عربو کښې قريشو ته راغے". اوسه دې باندې هغه ډير زيات پرېشانه وو د پرېشاني د وجې نه بے هوشه شوے وو.

او بيا قريشو ته وائي: "چې اے قريشو! زما دې د الله په ذات باندې قسم وي چې دا ماشوم چې کله زلمے شي نو دے به په تاسو باندې يو داسې حمله کوي او داسې يو فتحه به الله تعالی دة لره ورکوي په تاسو باندې چې د هغې هغه خبر به په مشرق او مغرب کښې خور شي. ټوله دنيا به بيا د هغې حملې تذکرې کوي".

مؤرخينو ليکلي دي: چي مراد د دغې يهودي د حملې نه هغه فتح مکه وه، په مکې باندې به حمله کوي او مکه به فتحه کوي.

او هغه شان بيا اوشوه هم: نبي ﷺ او صحابه کرامو ﷺ مکه فتحه کړه. د بيت الله اختيار دوي ته حواله شو، د مکې حکومت دوي ته حواله شو. او دا خبره په ټوله دنيا کښې خوره شوه: چي مسلمانانو مکه فتح کړه او کافرانو شکست اوخوړو. خو يهودي هغه وخت کښې وئيلي وو: چي دے به په تاسو باندې حمله کوي او داسې حمله به کوي چي د هغې خبر به په مشرق او مغرب کښې خور شي؛ نو دا ځکه چي تورات کښې دا خبرې وې.^(۱)

(۵)، (۶) پنځم او شپږم نا آشنا حالت: د کسري په محلاتو کښې زلزله راتلل او څوارلس خختي غورځيدل، او د مجوسو اور مړ کيدل

بله يو نا آشنا واقعه داسې اوشوه: په کومه شپه چي نبي ﷺ پيدا شو په دغې شپه د کسري په هغې محلاتو کښې يو زلزله راغله. او کوم چي هغه اوچت محل وو د کسري د بادشاه چي هغه ده په ډيره عجيبه طريقه باندې جوړ کړے وو، هغه شاهي محل چي وو د هغې څوارلس خختي او غورځيدې. داسې مخکښې چرته نه وو شوي؛ ځکه زلزله کښې خويا ټول آبادے او غورځيري او يا ټول بچ شي. او د هغې نه صرف څوارلس خختي رااو غورځيدې.

او په دغه شپه باندې په کومه شپه چي رسول الله ﷺ پيدا شو... چونکه فارس والا خو د اور عبادت کونکي وو، هغوي به اور ته سجدې کولې. نو ځنګه چي نبي ﷺ پيدا شو په هغې شپه د هغوي هغه اور هم مړ شو. او علماؤ ليکلي دي: چي دا اور هغوي په آتش کده کښې شروع کړے وو. په زرګونو کاله بل شوے اور، چي چرته هم نه وو مړ شوے، شپه او ورځ به هغوي دا اور بلولو، په هغې باندې به ئي نوے نوے خشاک اچولو، نوي نوي خلق به د هغې بلولو ته راتلل. چرته هم د هغوي نه هغه اور مړ شوے نه وو؛ ځکه چي د هغې عبادت به ئي کولو نو که اور مړ شوے وو نو عبادت به ئي بيا د چا کولو. په دې وجه هغوي د دې ډير خيال ساتلو. او دوي ټول راجاپيره دي اور

(۱) انظر: "شرح الزرقاني على المواهب": (120/1).

بَلَوِي او بَلِيرِي نَه، اُور مَر دے. هغوي دِير پَرِشَانه دي چي دا خَه وَجَه كِيدے شي چي زَرَكُونَه كالَه اوشول دا اُور چَرْتَه مَر شَوے نَه دے نَن دا مَر شو او بَلِيرِي نَه؟
نوپَه دَغَه شِبَه دَ هغوي هغه اُور هم مَر شَوے وو.

دَ نَبِي ﷺ دَ پِيدائش پَه شِبَه مَوْرَخِين لِيكي: كلَه چي صبا شو نو دَ كَسْرِي بادشاه انتهايي پَرِشَانه دے خو كَسْرِي بادشاه خَلَقو ته غِر نَه كوي چي خَلَقو كَنبِي يَو خوف خورِيرِي. خِبَل تَوَل وِزْرآ او سَرْمايَه داران ئي راتول كِرل او يَو مَجْلِس ئي مَعْقِد كِرُو: چي دا خَه داسي نوِي حادثَه راغلي ده؟ نو دوي دا خَبِرِي كوي او هغه غَت غَت سَرداران او غَت غَت وِزيران ورسره هم ناست دي پَه دِي كَنبِي يَو كَس اووئيل: چي خَبِر داسي راغلي دے چي بِيكَا دَ فارس والا آتَش كَدَه هم مَره شوِي وه، او هغه اُور بِيَا بَلِيدو نَه. نو كَسْرِي بادشاه نور هم پَرِشَانه شو. وائي: دا خَه نا آشنا كار دے چي زَمونَر دَ مَحَل نَه هم بِيكَا خوارلس (۱۴) خَخْتِي راغورخِيدلي دي او دَ فارس والا اُور هم مَر شَوے دے. نوپَه دِي سَره دَ بادشاه هغه خوف او يَره نورَه هم سِوَا شو. بِيَا پَه دِي دُورَان كَنبِي يَو كَس پاخِيدو او وائي: ما بِيكَا خوب لِيدلے...

(۷) اووم نا آشنا حالت: دَ موبِذَان خوب لِيدل

نوپَه دِي دُورَان كَنبِي هغه تَه دَ خِبَل قَوْم يَو كَس (موبِذَان نوم ئي دے) وائي: "چي يَره جي! ما بِيكَا يَو خوب لِيدلے دے، هغِي خوب دِير كِدَوَد كِرے يم". بادشاه ورتَه وائي: "چي هغه خوب دِي راتَه اووايه! چي خَه دِي لِيدلي دي؟". نو دَه ورتَه اووئيل: "خوب مِي لِيدو: چي يَو عَرَبِي سَرے دے او پَه يَو عَرَبِي آس باندِي سَوَر دے، دِير قِيْمَتِي آس باندِي سَوَر دے او هغه راروان دے تَرَدِي بَوَرِي چي زَمونَر دِرِايے دَجَلَه (دا لوئي سَمندر دے) چي دے پَه دِي سَمندر باندِي راپوَرِي شو، او پَه دِي تَمَامو مَلَكُونو كَنبِي او كِرخِيدو. او بِيَا واپس لارو".

نو كَسْرِي نور هم حيران شو، چي دا خَنگَه چَل دے؟ نو وائي: "يَو داسي سَرے راولِي چي ما له دَ دِي خوب تَعْبِير اوباسي، چي دَ دِي خوب خَه تَعْبِير دے؟ او ما پَه دِي خوب باندِي مَطْمَن كَرِي". نو كَسْرِي بادشاه يَو مَلَكِرے وو، لوئي عيسائي وو. هغه تَه ئي خَط اوليكلو. نَعْمَان بِن مَنذَرْتَه چي ما له

يُولُوئي عالم او يُولُوئي سرے او کورہ چي مالہ ئي را اوليري؛ چي مالہ د دي خوب تعبير اوباسي.
 نو نعمان بن منذر چي دا خط او کتلو نو هغه ورلہ يو عالم د هغي زمانې اوليرلو. د هغه نوم
 عبد المسيح غساني وو، عيسائي وو، د عيسى عليه السلام په مذهب باندې وو. نعمان بن منذر د عالم ته
 اووئيل: "چي کسري بادشاہ پریشانہ دے، خه مسئلہ ئي ده. ته هلته لار شه او دغه مسئلہ ورلہ حل
 کړه." دے چي راغله نو کسري بادشاہ ده ته وائي: "ته خوراغله ئي خو زما خه تبسونه دي مالہ
 به جواب راکړے شي او که نه؟". نو دے ورته وائي: "تبوس اوکړه که جواب راخي خو ديره ښه او که
 جواب نه راخي نو داسي يو کس به درته اوبشاييم چي هغه به درته دا مسئلہ معلومه کړي؛ ځکه ما
 له به جواب راخي يا به نه راخي".

بادشاہ ورته وائي: "چي زما دي ملکري خوب ليدلے دے: چي يو عربي سرے دے او په يو
 عربي آس باندې سور دے، ډير قيمتي آس باندې سور دے او هغه راروان دے تردې پورې چي
 زمونږ دريائے دجله چي دے په دي سمندر باندې راپورې شو، او په دي تمامو ملکونو کښي
 اوکړځيدو. او بيا واپس لاړو. نو د دي خوب تعبير خه دے؟". دے ورته وائي: "دا خو خه ډير نا آشنا
 خوب دے ما خو وئيل: چي ته به د خه مسئلې تبوس کوي. د دي خوب د تعبير خو ما ته پته
 نشته. خو لږ صبر اوکړه زه ځم او زه درله معلومات کوم؛ ځکه زما يو ماما دے، د هغه نوم دے
 سطیح، په شام کښي اوسيري نو زه ځم هغه په دي تعبيرونو ښه پوهيري. د هغه نه به درله جواب
 راوړم". ده له ئي يو تيز رفتار آس ورکړو، چي شابه! خان اورسوه، هغه مه راوله ته لار شه، او د هغه
 نه به مالہ جواب راوړي.

عبد المسيح چي کله د خپل ماما خواته اورسيدو نو هغه په حالت د زنکدن کښي وو،
 آخري سلکي ئي وې خو لا سوچ، سمجه ئي برابر وو، دماغ ئي کار کوي. نو ده ته وائي: چي
 ځنکه راغله ئي؟ ده ورته دا خپله قيصه بيان کړه: چي داسي خوب چا ليدلے دے، د دي تعبير
 به خه وي؟ نو هغه ورته وائي: چي کار دا دے: چي داسي يو کس به په عربو کښي پيدا کيږي
 چي ستاسو دا حکومتونه به د هغه د لاسه رانسکوريري، ستاسو دا ټول حکومتونه او ستاسو دا
 بادشاہت به د هغه د لاسه ختميري.

بادشاہ تہ ئی چہی واپس خبر راوړو نو هغه نور هم پریشانہ شو، چہی دا بہ څنگہ چل وي؟ خو بادشاہ اوږتیل: "چہی دې دومره وخت پس ایله دا څوارلس خختې راږیوتې دي نو چہی دا دومره حکومتونه وړانږي نو پۀ دې بہ وخت لکي".

دا خوب ریشتیا راوتو؛ څۀ ملکونه د نبي ﷺ پۀ زمانه کښې فتح شول او څۀ د عمر ؓ پۀ دور کښې او نور د عثمان ؓ پۀ دور کښې فتح شو.

نو داسې نا آشنا نا آشنا مناظر د نبي ﷺ د پیدائش پۀ وخت کښې راغلي وو.

(۸) اتم نا آشنا حالت

علماء کرامو لیکي دي: "چہی کله نبي ﷺ پیدا شو نو د هغۀ دا پیدائش نا آشنا داسې هم وو چہی نبي ﷺ مختون شوی وو (سُنَّت وو)".

پۀ دې کښې هم اختلاف دے، او د علماؤ پکښې درې (۳) اقوال دي:

(۱) یو قول دا دے: چہی نبي ﷺ سُنَّت پیدا شوی وو. پیدائشي سُنَّت وو. چا ورله سُنَّت نہ وو کړے؛ او د هغې وجه دا وه: چہی د رسول الله ﷺ پۀ عورت باندې د چا نظر اوڼۀ لکي.

(۲) دویم قول دا دے: چہی نبي ﷺ خپل نیکۀ عبد المطلب پۀ اومه ورځ سُنَّت کړے وو.

(۳) دریم قول دا دے: چہی نبي ﷺ چہی حلیمه سعدیه د ځان سره بوتلے وو نو هلته کښې ئې ورله سُنَّت کړے وو. خو دا یو قول ضعیف دے. او دا محکمې دوه قوله د علماؤ قوي دي: یا پیدائشي سُنَّت وو او یا عبد المطلب سُنَّت کړے وو.

بعضې محدثینو تطبیق کړے دے، وائی: نبي ﷺ سُنَّت شوی پیدا وو خو کۀ معمولي څۀ فرق وو نو عبد المطلب سُنَّت کړو. اکثر ماشومان داسې وي، ډاکتران وائی: د دۀ سُنَّت تہ ضرورت نشته دے. او کۀ معمولي ضرورت ورته وي نو بیا ئې سُنَّت کړي. نو دغه شان نبي ﷺ هم وو: چہی پیدائشي سُنَّت وو خو لیکن بیا هم عبد المطلب د احتیاط دپاره سُنَّت کړو. نو پۀ دې صورت کښې دا دواړه اقوال صحیح شول. نو دا هم یو نا آشنا خبره وه: چہی نبي ﷺ سُنَّت شوی پیدا وو. بیا د نبي ﷺ عقیقه، د هغۀ نوم دا به ورپسې مجمعہ کښې وائیو، ان شاء الله.

الله رب العزة دې دا خبرې زمونږ علم او عمل کښې راولي (آمین۱).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَقَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

(سورة التوبة: 128)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه خلورمه

"دَ نبي ﷺ عقيقه ، تسميه اورضاغت "

بتاريخ: 31-12-2021

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذید البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه ٢٢

"دَ نبي ﷺ عقيقه، تسميه اور ضاعت"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بِمِثَرٍ لَهُ وَلَا نَدِيرَ لَهُ وَلَا زَوِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ﴾^(١)

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونرو! پۀ محکبنی جمعہ کنبی دَ رسول اللہ ﷺ دَ سیرت خہ حصہ بیان شوې وه. تردې جائے پورې خبره راغلې وه: چې دَ رسول اللہ ﷺ دَ ولادت پۀ وخت کنبی یا دَ ولادت نه محکبنی چې کوم امور خارقه للعادة وو، نا آشنا نا آشنا حالات وو کوم چې آمنې بي بي ليدلي وو یا نورو خلقو ليدلي وو، فارس، روم والا ليدلي وو چې دَ هغې نه هغوي پوره پریشانہ شوي وو، دَ هغې تذکرې شوې وې.

دَ نبي ﷺ دَ پلار وفات

رسول اللہ ﷺ چې دنيا ته راغله نو علماؤ ليکي دي: "چې دَ نبي ﷺ پلار دَ رسول اللہ ﷺ دَ پيدائش نه محکبنی وفات شوه وو".

نبي ﷺ لا دَ مور پۀ کيدہ وو، حمل وو چې دَ هغۀ پلار عبد اللہ وفات شو. علماؤ ليکي دي: چې دَ نبي ﷺ پلار عبد اللہ پۀ لاره کنبی پۀ مدينه کنبی وفات شوه وو. هغه وخت کنبی دَ نبي ﷺ

خاندان پٽ مکہ کڻي اوسيدو.

د عبد الله شام ته د تجارت د پاره تلل

د عربو دا طريقه وه: چې هغوي به تجارتونه كول پټ اوشانو او خړو باندې، او اوږدۀ اوږدۀ سفرونه به وو پټ مياشتو مياشتو او پټ كلونو كلونو باندې، هغې زمانه کښې نه څۀ خطونه وو، نه څۀ تيليفونونه وو، نه څۀ نورې رابطې وې. عبد الله شام ته د تجارت د پاره روان شو. او هغه تجارتونه به يواځې نه كيدل. نور ملگري به ورسره هم ملگري شول، يو قافله به جوړه شوه، هغې قافلې سره به تلل. عبد الله د قافلې سره روان شو. كله چې هغه قافله مدينې ته اورسیده نو عبد الله هلته کښې بيمار شو. قافلې والا ورله څۀ دم درود اوکړو، دواي ئې اوکړه خو دے د هغوي سره تلے نه شو. نو هغوي خو تجارت له تلل. د عبد الله ماماخيلى چې وه هغه مدينه کښې وه بنو نجار، نو دے د هغه خپلې ماماخيلى سره پاتې شو، چې تاسو څئ او زه خو بيمار يم تلے نه شم. نو قافله ترې لاړه. دلته مکۀ کښې چا ته پته نه وه: چې کڼي عبد الله بيمار دے او مدينه کښې پاتې شوے دے، ژوندے دے يا مړ دے؟ د دوي خو دا خيال وو چې تجارت له لاړو، او الله رب العزة به ورله کټه ورکړي او واپس به راځي.⁽¹⁾

د عبد الله پاره کښې د عبد المطلب تېوس

قافلې چې هر څومره وخت تير کړو. چې واپس مکې مکرمې ته راغلل، تاجران راغلل، ټول ملگري راغلل خو يو عبد الله ورسره نه وو. عبد المطلب تېوس اوکړو: "چې زما ځوي عبد الله څۀ شو؟". نو قافلې والا ورته اووئيل: "چې عبد الله خو مونږ سره تجارت ته نه دے تلے. مونږ سره وو خو چې مدينې منورې ته لاړو نو مدينه کښې هغه بيمار شو، مونږ ترې لاړو او هغه د ماماگانو ځائے کښې مدينه کښې حصار شو. عبد المطلب ته چې دا خبر ميلاؤ شو نو د هغه مشر ځوي وو حارث، هغه ته ئې اووئيل: چې شابه! ځان اورسوه رور به دې بيمار وي، هلته نه ئې راوله چې علاج معالجه ورله اوکړو. دے چې لاړو ماماگانو کره نو عبد الله نه وو، ده تېوس اوکړو: چې

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (57/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (51/1).

عبد الله خُة شو؟ هغوي ورته اووئيل: چي هغه خو يو مياشت دلته پروت وو، مونږ ورته ډير علاجونه او دوايانې اوکړې، آخر سره بڼه نه شو، وفات شو، او مونږ دفن کړو.

هغه وخت کښې د جنازو تذکرې نه وې، د جاهليت زمانه وه، او هسې هم مونږ وئيل: که خبر شي نو مړي سره به خُة کوي؟ نو په دې وچې مونږ وئيل که کله هم خبر شول بس خبر به شي، مونږ دغسې کار کړې دې: چې مياشت مونږ کره پروت وو، بيا وفات شو او مونږ دفن کړو. نبي ﷺ په هغه وخت کښې لا د مور په خيته کښې وو، حمل وو چې پلار ئې وفات شو.⁽¹⁾

د عبد الله د وفات کيدو وخت کښې عمر

په دې خبره کښې د علماؤ اختلاف دے چې عبد الله چې وفات کيدو نو دے د خومره عمر وو؟ نو خوک وائي: د دير شو (۳۰) کالو په عمر کښې وفات شوے وو. خوک وائي: پنځوس (۵۰) کاله عمر ئې وو. او خوک وائي: د اتلسو (۱۸) کالو وو. امام سيوطي رحمه دې له ترجيح ورکوي: چې عبد الله د اتلسو (۱۸) کالو په عمر کښې وفات شوے وو.⁽²⁾

نبي ﷺ لا پيدا نه وو چې پلار ئې وفات شو. د ده د وفات نه بعد الله تعالى نبي ﷺ پيدا کړو. نبي ﷺ ته ترونه او نيکه ډير زيات خوشحاله وو. وائي: حُکه زمونږ هغه خوي خو هسې هم نشته دا د هغه نه پس مرکي خوي دے نو د هغه په نظر به ده ته گورو. نو نبي ﷺ پيدا شو. چې کله نبي ﷺ پيدا شو نو د ابو لهب وينزه وه (روستو د دې وضاحت کړو) نو هغه په منډه منډه ابو لهب ته راغله او ابو لهب ته ئې اووئيل: "چې مبارک شه! ستا پس مرکي وراړه اوشو. ستا د هغه ورور د وفات نه پس الله د هغه خوي پيدا کړو." ابو لهب د ډيرې خوشحالي نه هغه وينزې ته اووئيل: "چې تا ما ته زما د وراړه زيرے رااورسولو نو" قَائَتِ حُرَّةٌ تَهْ آزاده ئې." ابو لهب د ډيرې خوشحالي نه وينزه د غلامۍ نه آزاده کړه.

د نبي ﷺ عتيقه

عبد المطلب هم ډير زيات خوشحاله وو. دا طريقه د بخوانه راروانه وه چې د ماشوم په

(1) انظر: "الطبقات": (61/1)، و "شرح الزرقاني على المواهب": (109/1).

(2) انظر: "شرح الزرقاني على المواهب": (109/1).

پيدائش ڪنبي به هغوي عقيقه ڪوله. چي هلك پيدا شي نو دوه گدان حلالول دي، او ڪه جيئي پيدا شي نو يو ڄارو به حلالوي، چي ڌ ڪال ڄارو وي او قرباني پري ڪيري. عبد المطلب به اوومه ورڄ عقيقه اوکره او ٽولو قريشو له ٿي دعوت ورکرو، چي رائي به! زما نوسه شوه دس، ڌ هغه عقيقه ده. نو ڌ نبي ﷺ عقيقه اوشوه.⁽¹⁾

نبي ﷺ له نوم ڪيخودل

نوپه اوومه ورڄ عقيقه هم وي اوپه اوومه ورڄ به ماشوم له نوم هم ايردي. نو عبد المطلب نبي ﷺ ته نوم ڪيخودو "محمد". قريشو ورته اووئيل: چي عبد المطلبه! عجيبه سره ٿي تا خود ته داسي نوم ڪيخودو چي دا خو چرته ستا به پلارانو، نيكونو او خاندان ڪنبي چرته داسي نوم نه دس تير شوه او نه عربو چرته داسي نوم ڪيخودل دس. عبد المطلبه دا ولې تاسو داسي نوم ڪيخودو؟ نو عبد المطلب ورته خپل يو خوب بيان ڪرو: چي ما يو خوب ليدلے ووپه ڪوم وخت ڪنبي چي دا ماشوم لا شوه نه وو، حمل وو.... هغه خوب دا دس:

(۱) اوله وجه ڌ ڪيخودو ڌ محمد "نوم: ڌ عبد المطلب خوب ليدل

عبد المطلب دا محمد نوم ڇڪه خوڻ ڪرے وو، چي بعضي علماؤ ليکي دي: چي عبد المطلب يو خوب اوليدو اوپه خوب ڪنبي ٿي دا اوليدل: "چي الله رب العزة زما ڌ شاه نه يو زنجير رانڀڪاره ڪرو، يو زنجير ٿي جوڙ ڪرو او هغه زنجير څلور شاخونه وو: يو سر ٿي بره لاڙو آسمان طرف ته، يو سر ٿي زمڪي طرف ته راغلي، يو سر ٿي مشرق طرف ته لاڙو او بل سر ٿي مغرب طرف ته لاڙو. او بيا مي ڪتل چي: ڌ دي نه بعد ڌ هغي زنجير نه يو اونه جوڙه شوه او ڌ هغي اونڀي شاخونه ڪير ڇاپير خواره شول او ڌ هغي هغه هر يو شاخ ڪنبي پانڙي وي، او هغي ڪنبي داسي رنڙا وو چي داسي رنڙا ڌ نمر هم نه وه، ڌ نمر ڌ رنڙا نه هغه اويا (۷۰) درجي سنڀا وه".

خوب ٿي چي اوليدو نو معبرين ٿي راغونڊ ڪرل چي: ڌ دي خوب تعبير راته اوباسي؟ معبرينو ورته اووئيل: "چي ڌ دي تعبير داسي معلوميري چي ستا به خاندان او نسل ڪنبي به الله تعاليٰ داسي يو هلك پيدا ڪوي چي ڌ هغه ملڪري او تابعدار به په دنيا ڪنبي خواره وي، مشرق او

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (72/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (63/1).

مغرب ته به رسيږي او پۀ زمکه او آسمان به د هغۀ تعريفونه او صفتونه کيږي".

عبد المطلب دا هم ليدلي وو: "چې خۀ خلق د هغې اونې خواته راځي او هغه رانيسي او هغې سره کښيني او هغې سره خوشبوياني اخلي، زړاکانې اخلي او خۀ خلق د هغې هغه لښتې رانيسي او د هغې د کټ کولو کوشش کوي چې کټ ئې کړي. خو چې کله څوک د کټ کولو پۀ اراده ورځي نو هلته کښې يو ښائسته نوجوان ولاړ دے او هغه ئې روستو واپس کوي او ورته ئې نه پرېږدي".

نو معبرينو د هغې تعبير داسې اوويستو: "چې د دۀ تابعدار به الله تعالى دنيا کښې ډير کړي، مشرق او مغرب کښې به ئې تابعدار وي، زمکه او آسمان کښې به ئې خلق صفتونه کوي او چې څوک د دۀ خلاف کوي نو الله به داسې خلق پيدا کوي چې د دۀ نه به دفاع کوي".

عبد المطلب چې دا تعبير واوريدو نو راغلے او خپلې اينکور ته ئې اووئيل: "چې ما داسې خوب ليدلے دے... او ما ته معبرين وائي: چې تا لره به الله ستا پۀ نسل کښې داسې يو کس پيدا کوي نو زما پۀ خيال هغه به هم دا وي چې ستا پۀ خيته کښې کوم حمل دے. د دې ډير خيال ساته". نو چې کله پيدا شو هغه خبره خو د هغۀ پۀ ذهن کښې وه نو پۀ دې وجه ئې دې ماشوم ته نوم کيږودو: "محمد".⁽¹⁾

(۲) دويمه وجه د محمد نوم د كيږودو

د محمد نوم ئې ورله ولې كيږودو؟ د دې بله وجه داده: چې د "محمد" معنی ده: "هغه شخصيت چې پۀ تمام جهان کښې د هغۀ تعريفونه او صفتونه شوي وي". هر څوک د هغۀ تعريفونه کوي، هر څوک د هغۀ مدحې کوي؛ ځکه ئې ورته د "محمد" نوم كيږودو. بعضې وائي: چې نوم ئې ورله احمد كيږودو. د رسول الله ﷺ کنړ نومونه دي. "صحيح البخاري". کښې راځي: رسول الله ﷺ فرمائي:

«لِي خَمْسَةُ أَسْمَاءٍ: أَنَا مُحَمَّدٌ، وَأَحْمَدُ وَأَنَا الْمَاحِي الَّذِي يَمْحُو اللَّهُ بِي الْكُفْرَ، وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُخْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمَيَّ، وَأَنَا الْعَاقِبُ».⁽²⁾

(1) انظر: "شرح الزرقاني على المواهب": (270/4).

(2) أخرجه البخاري في كتاب المناقب، باب ما جاء في أسماء رسول الله ﷺ، برقم: (3532)، ومسلم في كتاب الفضائل، باب في أسمائه ﷺ: (2354).

ذَ اللّٰه نبي ﷺ فرمائي: "زما پنڄه نومونه دي: زه محمد يم، زه احمد يم، زه ماحي يم هغه چې الله به زما په وجه ڪفر ختموي، او زه حاشر يم هغه چې خلق به زما په قدمونو راپورته ڪولے شي او زه عاقب يم".
 نو صرف يونوم ئي نه دے پنڄه نومونه دې حديث ڪنبي ذڪر شول او د هريو خپل خپل مطلب دے:
 (۱) ذ محمد معنيٰ: دا چې ڪله مبني للمفعول شي نو معنيٰ: ڊير صفت ئي شوے دے. او ڪه محمد مبني للفاعل شي نو بيا ئي معنيٰ دا ده: چې ڊير صفت او حمد ويونکے ذ الله.

(۲) ذ احمد معنيٰ ده: ذ ڊيرو صفتونه والا.

(۳) ذ ماحي معنيٰ: ورائونکے. زه هغه شخص يم، هغه انسان يم چې يَمْحُو الله بِي الْكُفْر الله به زما په وجه باندې ڪفر ختموي، او ورائوي به ئي، ذ دنيا نه به ذ ڪفر خادر لرې شي.

(۴) ذ "وَأَنَا الْحَاشِرُ الَّذِي يُخْشَرُ النَّاسُ عَلَى قَدَمَيَّ" معنيٰ: او زه حاشر يم. ذ حاشر معنيٰ دا: چې دا خلق به زما په قدمونو راڙوندي ڪيري. يعني زما نه روستو به دا خلق راڙوندي ڪيري، په قيامت ڪنبي به اول الله تعالى ما راڙوندے ڪوي.

(۵) او بل نوم زما "عاقب" دے: "الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ".^(۱) "عاقب هغه چا ته وائي: چې د هغه نه پس بل نبي نه رائي". ذ عاقب معنيٰ علامه ابن حجر عسقلاني ؒ په "فتح الباري" ڪنبي ڪرې ده:
 "الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ".^(۲) "عاقب هغه وي چې د هغه نه بعد بل نبي نه وي".

او "صحيح مسلم" ڪنبي په دې روايت ڪنبي باقاعده دا زيادت (الَّذِي لَيْسَ بَعْدَهُ نَبِيٌّ) راغله دے. لکه حواله مخڪنبي تيره شوه.

دا پنڄه نومونه په خپله نبي ﷺ ځان ته بيان ڪري دي.

دوه مشهور نومونه

او ذ نبي ﷺ دوه مشهور نومونه داسي دي چې دا ڊير مشهور دي: يو محمد او بل احمد. او دا دواړه نومونه ذ نبي ﷺ په قرآن ڪنبي هم ذڪر شوي دي: محمد نوم ذ نبي ﷺ سورة الفتح ڪنبي

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الفضائل، باب في أسمائه ﷺ: (2354).

(۲) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (557/6).

راڻي، الله رب العزة فرمائي:

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ﴾⁽¹⁾

"محمد رسول ڌ الله ڏے. او هغه ڪسان چي ڌ دہ سره دي سختي ڪونڪي دي پڻ ڪافرانو باندې او نري ڪونڪي دي پڻ خپل مينع ڪنبي".

نو ڌ نبي ﷺ محمد نوم الله پڻ قرآن ڪنبي بيان ڪرے ڏے.

دويم نوم: ڌ نبي ﷺ "احمد" ڏے، سورة صف ڪنبي راڻي: الله تعالى فرمائي:

﴿وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَبْنِي إِسْرَءِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ﴾⁽²⁾

"او ياد ڪرہ هغه وخت چي وٺيلي وو عيسيٰ ڏوي ڌ مريم ڏي بني اسرائيلو! يقيناً زہ پيغمبر ڌ الله يم تاسو ته، رشتونو ويونڪے يم هغه ڏه ته چي مخڪنبي زما نه دي يعني تورات ته، او زيرے ڌرڪونڪے يم تاسو ته پڻ يو پيغمبر سره چي زما نه به روستو راڻي نوم ڌ هغه به "احمد" وي".

نو ڌ نبي ﷺ نومونه احمد او محمد دا دواړه قرآن ڪنبي راڻي دي. او پڻ دي دواړو نومونو ڪنبي ماده ڌ حمد ده. حمد صفت جميله ته وائي. معنيٰ نبي ﷺ داسي پيغمبر ڏے، ڌ دہ به داسي اوصاف حسنه وي، داسي بنائسته خويونه به ٿي وي چي هر ڏوڪ به ڌ دہ صفت ڪوي او هر ڏوڪ به پڻ دہ باندې مٿين وي.⁽³⁾

شعر

ڌ دي وڃي نه بعضي علماؤ ليکي دي: چي ڌ ابو طالب يو شعر ڏے. او ڏوڪ وائي: چي ڌ

حسان ڏي شعر هم داسي شته ڏے. وائي:

وَشَقَّ لَهُ مِنْ اسْمِهِ لُجْلَةٌ
فَدُّوا الْعَرْشَ مَحْمُودًا وَهَذَا مُحَمَّدٌ⁽⁴⁾

(1) [سورة الفتح: 29].

(2) [سورة الصف: 6].

(3) انظر: "سيرة المصطفى": (73/1).

(4) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (555/6).

"الله رب العزة دَ دَه دپاره نوم دَ خپل نوم نه راويستلے دے، نو خاوند دَ عرش محمود دے او دا محمد دے".

نو الله رب العزة دَ خپل نبي ﷺ دپاره داسې نوم منتخب کړو او تجويز ئې کړو چې هغې دَ الله دَ نوم سره مشابهت لرلو، دَ هغې نه راويستلے شوے دے؛ ځکه دَ عرش دَ مالک نوم محمود دے او محمد دَ هغه دَ بنده نوم دے او هغه محمد دنيا کښې دے.

نو دَ نبي ﷺ دا نوم (محمد) دَ هغه نيکه خوښ کړے وو.

(۳) دريمه وجه دَ محمد دَ نوم کيخودو

بعضې علماؤ ليکلي دي: چې دا نوم ئې ورله ځکه کيخودو؛ چې دا عبد المطلب ته الله پۀ زړۀ کښې اچولے وو. نو هغې خوب ليدو ته څۀ ضرورت هډو رانغلے. بس زړۀ کښې ورته الله داسې واچول. او دا هغه نوم وو چې دَ نبي ﷺ دَ راتلونۀ مخکښې الله تعالی دا پۀ قرآن کریم کښې ذکر کړے وو، چې عيسیٰ عليه السلام وئيلے وو: چې زما نه بعد به نبي رائي او دَ هغه نوم به احمد وي. تورات کښې ئې هم دا نوم ليکلے وو. نو الله رب العزة دَ عبد المطلب زړۀ کښې واچول چې دې نوسي له دې محمد نوم کيږد؛ ځکه دا به هغه رسول وي چې مبشّر پليسان عيسیٰ عليه السلام وو.

نو دا هغه نبي ﷺ دے چې دَ دۀ صفت هم ډير شوے دے. دَ دۀ امت له هم الله ډير لوي مقام ورکړے دے، دَ هغوي هم ډير لوي صفتونه شوي دي. يا دا چې: دا نبي ﷺ او دَ دۀ امت به دَ الله حمد وثناء ډيره وائي.

(۴) څلورمه وجه دَ محمد دَ نوم کيخودو

يا دا وجه ده چې: دې امت له الله تعالی پۀ قرآن کریم کښې يو سورت ورکړے دے چې هغه موسوم دے پۀ "سورة الحمد" باندې، دَ هغې نوم سورة الفاتحه دے:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ * مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ * إِيَّاكَ تَعْبُدُ وَإِيَّاكَ تَسْتَعِينُ * اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ * صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ﴾^(۱)

ديته سورة الحمد وائي. معني: هغه سورت چي د الله صفتونه دي پکښې. لکه الله تعالی د دې سورت باره کښې قرآن کښې فرمائي:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ التَّوَارِثِ وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾⁽¹⁾

الله رب العزة فرمائي: "اے نبي ﷺ! مونږ درکړي دي تا لره اووه هغه آيتونه چي بيا بيا لوستلې شي (مکررولې شي). او درکړې مونږ تا ته قرآن عظيم (لوي).".

نودا سورت الحمد دے او د نبي ﷺ نوم دے احمد او د دې امت نوم دے حمادین، د الله حمد ويونکي. دا نبي ﷺ او د ده امت به هر حال کښې د الله حمد وائي.

هر حال کښې د الله حمد وئيل

"الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى كُلِّ حَالٍ"، کوم نعمت چي هم ورته ميلاويږي نو حمد وائي. لکه اوکوره! چي خوراک کوي نو هم دوي وائي:

"الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَنَا وَسَقَانَا وَجَعَلَنَا مُسْلِمِينَ".⁽²⁾

"صفتونه د خدايتوب خاص الله هغه ذات لره دي چي مونږ ته ښې خوراک راکړو او مونږ ته ښې خښاک راکړو او مونږ ښې مسلمانان کړولي يو".

او که خښاک کوي نو هم وائي:

"الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَطْعَمَ وَسَقَى وَسَوَّغَهُ وَجَعَلَ لَهُ مَخْرَجًا".⁽³⁾

"صفتونه د خدايتوب خاص الله هغه ذات لره دي چي خوراک ورکوي او خښاک ورکوي او په آسانه سره تېروي دې لره او کړولي ښې ده د دې دپاره ځائے د وتلو".

که جامې اغوندي نو هم وائي:

"الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَسَانِي هَذَا وَرَزَقَنِي مِنْ غَيْرِ حَوْلٍ مِنِّي وَلَا قُوَّةَ".⁽¹⁾

(1) [سورة الحجر: 87].

(2) أخرجه الترمذي في أبواب الدعوات، باب مَا يَقُولُ إِذَا قَرَعَ مِنَ الطَّعَامِ، برقم: (3457)، وأبو داود في كتاب الأطعمة، باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا طَعِمَ، برقم: (3850)، واللفظ لهما.

(3) أخرجه أبو داود في كتاب الأطعمة، باب مَا يَقُولُ الرَّجُلُ إِذَا طَعِمَ، برقم: (3851).

"صفوتونه د خدائيتوب خاص الله هغه ذات لره دي چې ما ته ئې دا جامه واچوله او ما ته ئې رزق راكړې دے بغير د خه اړولو زما نه او بغير د خه طاقت زما نه".

نو چې كوم نعمت پرې الله كوي نو وائي: "الحمد لله". اوده شوى دے د خوب نه چې راباخي نو وائي: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَحْيَانَا بَعْدَ مَا أَمَاتَنَا وَإِلَيْهِ النُّشُورُ»⁽²⁾.

"صفوتونه د خدائيتوب خاص الله هغه ذات لره دي چې مونږ ئې راژوندي كړو پس د مړه كولو زموږ نه، او خاص دغې الله طرف ته راپورته كيدل دي".

پس په هر حائے كښې د الله حمد وائي؛ نو خكه ئې نبي ﷺ ته د احمد نوم كيخودو او د دے امت له ئې د حمادين نوم كيخودو.

(5) پنځمه وجه د محمد نوم كيخودو

يا دا چې حمد اكثر د نعمت په آخر كښې وئيلے كيږي نو د دي نبي ﷺ نوم محمد خكه دے چې دے د ټولو پيغمبرانو نه آخرنۍ پيغمبر دے.

د جنتيانو آخري خبره

د دې وجې نه جنتيان به په جنت كښې ناست وي، كپ شپ به لكوي، خبرې اترې به كوي او چې كله مجلس ختموي نو آخر كښې به وائي:

﴿وَأَخِرُ دَعْوَاهُمْ أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾⁽³⁾. "او آخري خبره به د جنتيانو دا وي چې: حمدونه دي الله لره، هغه الله چې د تمام عالم پالونكې دے".

دغه شان چې سورت ختموي يا يو بحث ختموي نو وائي:

﴿سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ * وَسَلَامٌ عَلَى الْمُرْسَلِينَ * وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾⁽⁴⁾.

(1) أخرجه أبو داود في كتاب اللباس، برقم: (4023).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات، باب ما يقول إذا نام، برقم: (6312)، ومسلم في كتاب الذكر والدعاء والتوبة والإستغفار، باب ما يقول عند النوم وأخذ المضجع، برقم: (2711). واللفظ لهما.

(3) [سورة يونس: 10].

(4) [سورة الصافات: 180-182].

"باقي ده بالونڪي ستارو جي رب د عزت دے د هغه خه نه جي دوي ئي بيانوي او سلامتيا دې وي به لبرلے شورو پيغمبرانو، او صفتونه د خدائتوب دي الله لره جي بالونڪے د مخلوقاتو دے".
 نو خكه ئي د نبي ﷺ نوم كيخودو محمد او يا احمد. او د د امت شو "حمادين".
د نبي ﷺ د رضاعت مسئله

بله نا آشنا خبره دا جي: كله نبي ﷺ پيدا شو نو دري خلور ورخي نبي ﷺ له خېلې مور يئ ورکولې. لا وړوکه دے مور سره؛ خكه د مور تازه يئ هغه وخت کښې ډير ضروري وي نو دري خلور ورخي نبي ﷺ ته مور يئ ورکړل. بيا د هغې نه بعد هغه وينزه ثويبه جي کومه ابو لهب آزاده کړې وه هغې به نبي ﷺ له يئ ورکول. ثويبه آزاده شوه خو د نبي ﷺ د خاندان نه نه تله. نو هغې رسول الله ﷺ له يئ ورکول.
د نبي ﷺ فرمان مبارکه

دا ثويبه چې وه "صحيح بخاري" کښې حديث راځي، رسول الله ﷺ فرمائي:
"أَرْضَعْنِي وَأَبَا سَلَمَةَ ثَوْبَةَ" ⁽¹⁾ "چې ما او ابو سلمه مونږ له ثويبې يئ راکړي".
 نبي ﷺ او ابو سلمه په خپله کښې رضاعي رونه وو. دوي د ثويبه يئ څښکي وو.
 دا يو اختلافي مسئله ده: چې ثويبه بيا مسلماننه شوې ده او که نه؟ په دې کښې اختلاف دے: بعضي علماء وائي: چې د هغې نوم په صحابيياتو کښې نشته؛ لهدا هغه مسلماننه شوې نه ده. او امام ابو منده ﷺ ثويبه په صحابيياتو کښې شماري. وائي: دا مسلماننه وه. والله أعلم. ⁽²⁾
 مسلماننه شوې وه او يا نه وه خو نبي ﷺ به د هغې ډير قدر کولو. وئيل به ئي: چې دا زما رضاعي مور ده، ما د دې يئ څښکي دي.

د رضاعي مور خيال ساتل

كله چې د نبي ﷺ نكاح د سيدة خديجة الكبرى ﷺ سره اوشوه نو يو ځل ثويبه د نبي ﷺ په خدمت کښې حاضره شوه. نو نبي ﷺ ورله ډير زيات قدر او عزت اوکړو.

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر: (124/9).

(2) أخرجه البخاري في كتاب النفقات، باب المراضع من المواليات وغيرهن، برقم: (5372).

بیا کله چې نبي ﷺ مدیني منورې ته هجرت اوکړو نو هلته نه چې به څوک مکې ته راتلل نو نبي ﷺ به وئیل: چې دا ثویبه ته یوسه. وائی: دا زما رضاعي مور ده. نو د الله نبي ﷺ به ورله څه تحفه، هدیه رالېږله. ^(۱)

نبي ﷺ د رضاعي میندو دومره خیال ساتلې دے.

کله چې مکه فتح شوه نو بیا خو د کافرانو زور ختم شو، په مدینه کښې هم مسلمانان شول او په مکه کښې هم مسلمان شول. نو نبي ﷺ مکه کښې دے، تېوس ئې اوکړو: "چې هغه ثویبه به چرته وي چې لږ ورشم او ملاقات ئې اوکړم؟". بیا ئې اووئیل: "چې مسروح (د هغې یو ځوي وو) به چرته وي؟". چې معلومات ئې اوکړل، چونکه وخت ډیر تیر شوے وو نو ثویبه هم بیا وفات شوې وه او ځوي ئې هم وفات شوے وو. بیا نبي ﷺ اووئیل: "د هغې خپلوان، د هغې رشته داران څوک شته دے؟". چا ورته اووئیل: "ولې؟".

نبي ﷺ او فرمائیل: "چې که نن ثویبه او د هغې نجی نشته نو چې زه د هغې خاندان سره احسان اوکړم". ځکه د یو انسان سره د مرګ نه بعد احسان دا وي: چې د هغه خاندان او د هغه د رشته دارانو سره احسان اوکړې. دا په زړه کښې مه وایه چې زما ملګري وو، پس لاړل ختم شول، او خبره ختمه شوه. نا بلکه که د هغه بچي وي د هغوي خیال اوساته، که د هغوي زرنږه وي د هغوي خیال اوساته، که د هغه خاندان وي نو د هغوي خیال اوساته. دا چې کله ستا پوره مینه وي نو د هغه د مرګ نه بعد به مینه دا وي: چې د هغه خاندان سره مینه اوساتي.

بیا نبي ﷺ تېوس اوکړو: "که څوک وي چې د هغوي سره زه تعاون اوکړم؟ ځکه چې ثویبې ما له یو راکړي دي".

نو نبي ﷺ له ثویبې یو ورکړي وو.

د نبي ﷺ رضاعي مور حلیمه سعديه ﷺ

بیا د ثویبې نه بعد حلیمه سعديه ﷺ نبي ﷺ له یو ورکړي وو، چې دا بیا روستو مسلمانان شوې وه. نو دا هم د نبي ﷺ رضاعي مور وه.

عربو به ماشوم د پيو دپاره بانډو ته ليرلو د خو و جو هو پۀ بناء بانډي

د عربو دا طريقه وه: چې هغوي به خپل بچي له يو خو ورځې پي وركړل نو بيا به هغوي خپل بچي له نور پي نه وركول:

(۱) اوله وجه: وائي: دا ځكه چې د دې سره زنانه كمزورې كيږي.

(۲) دويمه وجه: دا چې د بلې زنانه پي ماشوم څښكي نو دې سره صحت ښۀ كيږي.

(۳) دريمه وجه دا وه: چې دوي به بيا دا ماشوم بانډو ته ليروي؛ ځكه چې د بانډو او بۀ صفا وي، موسم ئې هم صفا وي، هوا ئې هم صفا وي پۀ نسبت د ښاريو بانډې. نو پۀ دې وجه به دوي ماشوم د بانډو زنانو ته وركولو د پيو دپاره. آب وهوا ئې هم صفا وي نو ماشوم به د بيمارو نه بچ وي.

(۴) څلورمه وجه به دا وه: چې د بانډو د خلقو ژبه به ډيره فصيحۀ وه او عربو كښې خو د عربيت ډيره مينه وه. زمونږ خلقو خو ژبې ختمې كړې، چا پكښې د اردو تكي وردننه كړل او چا پكښې د هندكو وردننه كړل، چا پكښې د انگلش تكي وردننه كړل. پۀ پته به نه پوهيږي چې دا دۀ څۀ وائي؟ پښتون به درسره پښتو وائي او ته به پرې نه پوهيږي. نو عربو كښې دا خبره وه چې هغوي به صفا عربي وئيله. نو د ښار د خلقو ژبه كښې خاڅه څۀ نا څۀ تكي د نورو ژبو وردننه شي خو د بانډو ژبه صفا وي، مورنئ ژبه وي.

نو دوي به دا خپل بچي ليرل چې هلته به ښۀ صحت مند هم شي او بيماريږي به نه ډير، دلته كښې د دۀ مور به هم ډيره نه كمزورې كيږي او ژبه به هم ښۀ ياده كړي. نو نبي ﷺ پخپله حليمې ﷺ د ځان مړه بوتلۀ وو.

حليمه سعديه ﷺ پخپله خپله واقعه بيانوي، وائي: "مونږ د بانډو زنانه به پۀ خپله يو ځل پۀ كال كښې راتلو. مونږ به د مكې او د اطرافو د زنانو نه تېوسونه كول: چې كه د چا ماشومان شوي وي او د پيو دپاره ئې وركوي نو چې مونږ ئې د ځان سره بوځو؟ وائي: زۀ او زما خاوند راغلو، داسې دور وو چې ډيره غريبي وه، ډيره كمزوري وه، د خوراك څۀ نه ميلا ويدل او قحط وو، بارانونه نه كيدل، كياگانې هم نه وې، فصلونه هم نه وو. خو بس يو تپه غونډې اوښه وه او يو راسره خر وو، پۀ هغې بانډې راغلو. او نورې زنانه هم ډير شۀ راغلي".

نو حليمه سعديه ﷺ وائي: "دا نور خاروي تيز وو او زما اوښ تيز نه شو تلي؛ حكه لوري تندې خراب كړې وو، او زه هم د بدن نه كمزورې اوم او زما سره يو بل بچي وو هغه هم ډير كمزور وو. وائي: قسم دے! چې په دغې وجه باندې ما كښې يئ هم نه وو، ما به خپل بچي نه شر مړولے! او نورې ښځې زما نه مخكښې راغلې وې هغوي كتل چې ځان له ماشومان پيدا كړي". وائي: "د نبي ﷺ دا كور چې وو په هغې باندې دا ټول تير شوي وو، خو هغوي دا ماشوم نه راغستو. ولې؟ نو وائي: دا يئ خو به ئې د الله د رضا دپاره نه وركول، بلكه د هغوي مطلب به دا وو: چې د ده پلار به راته پيسې راكړي، تنخوا به راكړي. نو هر چا به وئيل: چې دا يتيم دے او د ده پلار نشته دے، نو كه مونږ دے بوځو نو مونږ له به بيا پيسې څوك راكوي؟ نو ټولو زناڼو به د ده نه ډډه كوله".

نو وائي: "زه او گرځيدم او ما ترې هم ډډه اوكره، خو چې اوگرځيدم او گرځيدم او څوك راته ميلاؤ نه شو او نورو زناڼو خو يو ماشوم پيدا كړو او ځان سره ئې روان كړو. او زما دپاره څوك ميلاؤ نه شو نو ما خپل خاوند ته اووئيل: چې دغسې څو او كه نه دا يتيم بچي د ځان سره بوځو؟ نو ما ته مې خاوند اووئيل: چې دغسې څو نو د دې نه ښه دا ده: چې دا يتيم دے، دے به د ځان سره بوځو څه! څه خو به راكړي كنه او كيدے شي د دې يتيم پرورش او كړو، او الله مونږ له خير او بركت راكړي".

د حليمې سعديه ﷺ قول

او هغه شان اوشوله. الله ورته ډير خير ورکړو. حليمه ﷺ خپل خاوند ته وائي: "وَاللّٰهُ اِنِّیْ لَکَزْرَهٗ اَنْ اَرْجِعَ مِنْ بَيْنِ صَوَاحِبِیْ لَیْسَ مَعِیْ رَضِیْعٌ، لَانْطَلِقَنَّ اِلَیْ ذٰلِكَ الْیَتِیْمِ فَلَا تُخْذَلْنِ." "زما دې په الله قسم وي! تش نه ځو، زه دا بده كننم چې زه دې داسې وایس شمه او زما ملګرو سره دې ماشومان وي. هغه يتيم له به ځم او هغه به ځان سره بوځم".

خاوند ئې ورته وائي: "لَا عَلَیْكَ اَنْ تَفْعَلِیْ، عَسَى اللّٰهُ اَنْ یَّجْعَلَ لَنَا فِیْهِ بَرَکَةً." (۱)

"په تا باندې څه حرج او تنګسيا نشته دے كه ته دا كار كوي، نزدې ده چې الله به مونږ له په ده كښې برکت او خير واچوي".

وائي: "زړه مې ډير نه وو خوراومي غستو. كله چې ما هغه ماشوم راواغستو او مونږ راروان شو".

گورہ! بندہ چي ڇنڪه گمان اوکري الله ورسره هغه شان معامله کوي. دوي وئيلي وو: چي الله تعالیٰ به مونڙ له پءُ دءُ کڻي برکت واچوي. نو الله ورله پڪڻي برکت واچولو. حليمه ؑ وائي: "چي مونڙ راروان شو او پءُ لاره راتلونو زما اونه کڻي بالڪل پيءُ نه وو او ڊيره ڪمزوري وه او ما کڻي هم پيءُ نه وو. چي دا ماشوم مونڙ راواغستو او پءُ اونه مو کڻينونلو نو د اوني غلاند پيؤ نه ڊکه شوه او زما پءُ سينه کڻي هم الله تعالیٰ پيءُ پيدا کرل، اول به مي دا يو بچي نه شو مړولے بيا به مي دا دواږه پجي مړول او د اوني غلاند به هر وخت د پيؤ نه ڊکه وه. او زما اونه د تلونءُ وه خوبيا مونڙ هغي له چرته گزارنءُ دے ورکړے. داسي روانه وه چي تابه نه وئيل: چي دا کي هغه اونه ده".

حليمه سعديه ؑ وائي: "کله چي مونڙ خپل ځائے ته اورسيدو نو زما گڏي بيڙي وي، خاروي وو، کيا به نه وه، چي سحر به مي اوليرل او شپونکي ته به مي حواله کرل نو چي ماڻام به ئي راوستل نو تول به ښه مارءُ وو، غلاند پيءُ به ئي د پيؤ نه ڊکي وي. او د نورو خلقو خاروي هغه به د لوري نه خراب وو، پيءُ به پڪڻي نه وو. هغوي به خپلو شپونکيانو سره جنکونه کول چي تاسو چرته لويي کوي! د فلانکي د شپونکيانو سره خاروي بوځي چي ستاسو خاروي هم هغه شان مڙيري. هغوي به چرته بوتل؟ زما خاروي به الله رب العزة غيبي مړول".

وائي: يو ځل ما ته زما خاوند وائي: "تَعْلَمِي وَاللّٰهُ يَا حَلِيمَةُ! قَدْ أَخَذَتْ تَسْمَةَ مُبَارَكَةً".⁽¹⁾

"حليمي! زما دي پءُ الله قسم وي ته ښه پوهيري چي تايو برکت نه ڊک بچي راوستي دے". چي د هغه پءُ وجه الله رب العزة پءُ مونڙ باندې رحمتونه راوړوي، مونڙ له الله خير او برکت راکوي. نو حليمه ؑ وائي: "زموږ هر څه ډير، خاروي ډير، گڏي بيڙي ډيري، پءُ هغي کڻي پيءُ ډير، د هغي دپاره کيا کانې ډيري او هر څيز به ډير ډير ميلويدو. نو دوي پوهه شول چي دا برکت تول د دي ماشوم د وچي نه الله راوړوي".

بيا حليمي ؑ دا ماشوم د ځان سره حصار کړے دے. ان شاء الله راروانه جُمعه کڻي به د هغي وضاحت کوو چي بيا پءُ څه وجه هغي نبي ﷺ واپس راوستي وو؟ او بيا ئي څنڪه بوتلو نو دا توله واقعه به بيا بيانوو ان شاء الله.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) انظر: "سيرة ابن هشام": (173/1)، و"سيرة المصطفى": (81/1).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَقْدَامُ كُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

(سورة التوبة: 128)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه پنجمه

"دَ نبي ﷺ د شق الصدر واقعہ او د موري بي وفات"

بتاريخ: 07-01-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه پنجمه

"دَ نبي ﷺ د شق الصدر واقعه اود موربي بي وفات"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُبَدِّلَ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾⁽¹⁾.

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رورنو! په مخکینې مجموعه کښې د رسول الله ﷺ د سیرت څه حصه مخکینې مونږ بیان کړې وه: "د رسول الله ﷺ د پیدائش حالات او بیا د پیدائش نه بعد مسئله د رضاعت د نبي ﷺ هغه مونږ بیان کړې وه. چې حلیمې سعدنې د ځان سره بوتلې وو د پیو ورکولو دپاره، په هغې کښې چې کوم نا آشنا نا آشنا حالات وو، کوم برکات وو د رسول الله ﷺ هغه هم بیان شوي وو.

د نبي ﷺ په ماشوموالي کښې حالات

نن مجموعه کښې د نبي ﷺ په ژوند کښې چې کوم حالات پېښ شوي وو د هغې تذکره کوو. د رسول الله ﷺ عمر چې دوو کالو ته اورسیدو، نو عام طور موده د رضاعت دوه کاله وي نو هغه موده د رضاعت پوره شوه نو حلیمې او د هغې خاوند نبي ﷺ واپس روان کړو؛ چې خپلې مور ته ئې حواله کړي. خو زړه ئې نه وو چې دا ماشوم هغوي ته حواله کړي؛ ځکه چې د هغه سره کوم

برکتونه او خيرونه رانازلیدل نو دوي د دې په قطع کیدو باندې پرېشانه وو. وائي: که دا ماشوم مونږ ورکړو نو د لويي خیر نه به محروم شو، هغه برکت به بیا نه وي، هغه خیر به بیا نه وي، هغه لذت به بیا زمونږ د ژوند نه وي. خو مجبوره وه، پردې ماشوم ئې څنگه حصار کړې وې. نو دوي لارل، مکې ته روان شو.

کله چې هلته اورسیدل نو خبره خوره وه چې په مکه باندې وېاء راغلې ده. وېاء یو بیماری ده چې په چا باندې چې اولکي نو هغه یو څو ورځې بیمار وي، او بیا وفات شي. او دا یو متعدي بیماری وي، بل ته لکي. نو دوي اووئیل: کیدې شي اوس څه سې اوخوري، هسې هم دلته وېاء راغلې ده. د حلیمې سعیدې ﷺ د نبی ﷺ باره کښې منت کول.

نو حلیمې د رسول الله ﷺ مور ته منتونه شروع کړل د نبی ﷺ باره کښې. او ورته ئې اووئیل: "چې دا ماشوم به مونږه بوځو، د پیو موده خو پوره شوه. گوره! زمونږ باندې دي، اطراف دي، صحراکانې دي نو هلته کښې بیماری او وېاءکانې دومره نه وي او دا ښاريه ده هسې نه چې وېاء ورباندې اولکي، دا ماشوم درنه ضائع نه شي، مړ نه شي."

نو چونکه هلته دا خبره مشهوره وه چې وېاء بل ته لکي نو مور ئې هم اووئیل: چې هسې نه چې رانه مړ شي. نو ورته ئې اووئیل: "څه! زما خوښه ده، ما اولیدو، ملاقات مې ورسره اوکړو، واپس ئې بوځی". دوي ښځه او خاوند ډیر زیات خوشحاله شول، وائي: شکر دې چې ماشوم راته بیا میل او شو. دوي ماشوم ځان سره واپس روان کړو او راغلل.

کله چې واپس راغلل او یو څو میاشتې تیرې شوې نو بیا وروروني ﷺ په گرځیدو باندې شروع شو. د نبی ﷺ په رومې پیره د شق الصدر واقعہ

نو بعضې علماء وائي: د نبی ﷺ د دغې راتلونې یو څو میاشتې بعد، او څوک وائي: د نبی ﷺ د عمر څلورم کال وو چې د نبی ﷺ د شق الصدر او د سینې د شلولو او د زړه د شلولو هغه واقعہ راپېښه شوه. د نبی ﷺ نور رضاعي زونږه وو، د حلیمې بچي وو، نو ماشومان ځانځه یواځې تنگیږي، نو هغوي به چې څاروي بوتلل نو مور به ورته وئیل: "دا محمد هم د ځان سره بوځی لوبې به اوکړي، چکړې به

اووهي". نو دوي به د خان سره نبي ﷺ هم بوتلو، لوبې به ئې اوکړې، چکر به ئې اووهلو، بيا به راتلل. يو ورځ د ده رضاعي رور کور ته په منډه منډه راغی او مورت ته وائي: "چې نن خو مې يو نا آشنا خيز اوليدو او شايي خلق راغلل او محمد ئې اوروزلو". مورت ته وائي: "څه وو؟". ده ورته اووئيل: "دوه کسان راغلل او سپينې جامې ئې اچولې وې او دواړو زمونږ هغه قريشي رور چې وو هغه ئې د دواړو لاسونو نه اونيولو او په زمکه ئې راواچولو او په چاره باندې ئې ورته سينه اوسيرله او د هغې نه ئې زړه بهر راوباسلو او اوس لکيا دي او کندي ئې. نو ما رامنډه کړه چې تاسوله خبر راوړسوم".

دا اوس الله دوه فرشتې رالېږلې دي، هغوي دواړو نبي ﷺ د دواړو لاسونو نه اونيولو، د يو لاس نه يوې فرشتې او د بل لاس نه بلې فرشتې. او په زمکه ئې واچولو او د نبي ﷺ سينه ئې په مينځ دوه ټکړې کړه او د نبي ﷺ زړه ئې د هغه د سينې نه رابهر کړو، يو دوه څاڅکي وينه وه چې هغه زړه پورې اغختې وه هغه ئې ترې نه لرې کړه. دا يو فرشته هغې بلې فرشتې ته وائي: "چې دا د شيطان د وسوسې هغه څائې دے دا ترې لرې کوو". نو هغه ئې ترې لرې کړو او بيا ئې واپس د نبي ﷺ هغه زړه صفا ستره او وينځلو او د واورې اوبه ورسره وې په هغې باندې ئې يخ کړو، په هغې کښې ئې لږ ساعت کيځودو او بيا ئې واپس د نبي ﷺ زړه په سينه کښې بند کړو، او بيا ئې زرزراو گندېلو واقع وه.

دلته نه د نبي ﷺ رضاعي مور حليمه ؓ او د هغې خاوند خېې بيله خېې او سرتور سر په ځنکلو کښې منډې وهې: چې چرته به محمد ﷺ مړ پروت وي. چې دوي راغلل نو نبي ﷺ داسې يو ديوال سره ولاړ وو او رنگ د نبي ﷺ تک زېروو. دوي ورته اووئيل: "څه دي؟". نبي ﷺ اووئيل: "څه خوشته نه". بيا ئې د نبي ﷺ نه واقع معلومه کړه، نبي ﷺ ورته خپله قيصه اوکړه: "چې داسې دوه کسان راغلل او زما سينه ئې اوسيرله، زړه ئې راويستو او د هغې نه ئې يو دوه تور ټکي لرې کړل وائي: دا پکښې د شيطان هغه حصه ده او بيا ئې واپس زما زړه په سينه کښې بند کړو". چې دوي ئې لمن اوچته کړه نو د نبي ﷺ په سينه باندې صرف يو نڅښه وه، لکه چې سري آپريشن کړی وي او بيا ئې د آپريشن هغه زخم گندې وي او هغه نڅښه ئې پاتې وي، نو هغه نڅښه صرف ښکارېده. او نوره د نبي ﷺ هغه سينه په لږ وخت کښې الله جوړه کړې وه.

دا نا آشنا واقعه وه چرته داسې شوې نه وو نو حليمې عليها السلام سره غم شو: چې زړه پرده ماشوم مې راوسته دے او ما خو وئيل: "چې وباء پرې رانه شي نو که دے رانه دشمنانو مړ کړو، د دې خه پته لکي، نو دا خو به ما ته لويه مسئله جوړه شي".

د حليمې عليها السلام نبي صلي الله عليه وسلم واپس راوستل

حليمې عليها السلام نبي صلي الله عليه وسلم بيا واپس راروان کړو او مور ته ئې ورته ټوله قصه اوکړه. چې زړه مې پرې نه کيږي خو د دغې وجې نه ئې راولم، چې هسې نه چې خوک ئې رانه مړ کړي؛ دا خل ئې خو ورته صرف سينه را کولاؤ کړې ده. اوس هغې وخت کښې خو هغه مسلماننه نه وه، او نه نبي صلي الله عليه وسلم ته پيغمبري ميلاؤ شوې وه، نه ورته دا پته وه: چې دا ملائک دي، او داسې قيصه اوشوه. وايي: خوک به وو، خو خوک سړي وو. حليمې عليها السلام سره غم شو نو په دې وجه ئې ماشوم راوستو او نبي صلي الله عليه وسلم ئې خپلې مور ته حواله کړو چې دا ماشوم دې واخله. نو مور ئې ورته اووئيل: "چې نا! ما خو د دې ماشوم د پيدائش په وخت کښې ډير نا آشنا نا آشنا حالات ليدلي دي، زما د رب نه اُميد دے چې دے به الله نه ضائع کوي". خو هغې ورله حواله کړو: "چې دے واخله".

خلور پيرې د نبي صلي الله عليه وسلم سينه کولاؤ شوې ده

مؤرخين ذکر کوي: د نبي صلي الله عليه وسلم سينه مبارکه خلور کړته فرشتو کولاؤ کړې وه، زړه ئې ورته بهر راويستله وو:

(۱) يو پيره خو دغه ماشوم والي کښې.

(۲) دويم خل د نبي صلي الله عليه وسلم عمر لس کاله وو. چې د نبي صلي الله عليه وسلم سينه مبارکه سيرلے شوې وه: دوه فرشتې راغلې او د نبي صلي الله عليه وسلم سينه ئې د دې مړئ نه واخلي تر د خيټې تر آخره حده پورې اوسيزله او د نبي صلي الله عليه وسلم زړه مبارک ئې رابهر کړو، وايي: دا پکښې د شيطان هغه حصه ده او بيا ئې اووینځلو. او بيا ئې د نبي صلي الله عليه وسلم هغه زړه واپس دننه کړو او سينه ئې ورله واپس اوگندله.

(۳) په دريم خل: نبي صلي الله عليه وسلم د بعثت په وخت کښې چې کله الله پيغمبري ورکوله نو په دغه وخت کښې هم جبرئيل امين عليه السلام راغله وو او د نبي صلي الله عليه وسلم سينه مبارکه ئې سيرلې وه. زړه ئې ورله راويستله

وو اووینځله ئې وو او بیا ئې ورله وردننه کړو. او ملغرې د حکمت او د ایمان ئې پکښې واچولې.
(۱) په څلورم ځل باندې چې نبي ﷺ کله د معراج په شپه باندې آسمان ته سیل کولو، چکر ته تلو نو په دې موقع باندې هم د رسول الله ﷺ سینه مبارکه مخکښې اوسپنلې شوه او هغې نه بعد ئې ورله بیا زړه راوړستلو او بیا ئې د زمزم په اوبو اووینځلو، د سرو زرو په لوښې کښې ئې ورته اوبه راوړې وې، بیا ئې ورله زړه دننه کړو او سینه ئې ورله اوکښله.

نو څلور ځله د نبي ﷺ زړه مبارک رابهر شوه دے. ملائکو رابهر کړے دے او سینه ئې ورله کولاؤ کړې ده. د شق الصدر دا واقعه څلور ځله راغلې ده. بعضې علماء وائي: پنځه ځله راغلې ده خو دا قول ضعیف دے.

د سینه د سپرنلو (شلول) حکمت

علماء لیکلي دي: چې په دې کښې څه حکمت وو چې څلور ځله ئې د نبي ﷺ سینه مبارکه کولاؤوله؟ په ماشوم والي کښې ئې د نبي ﷺ سینه کولاؤ کړه، زړه نه ئې ورله هغه تور ټاکے او وینې لرې کړې وې؛ نو دا د دې غرض دپاره چې د نبي ﷺ زړه ته شیطان وسوسې نه اچوي. شیطان د انسانانو زړونو کښې وسوسې اچوي، چې د نبي ﷺ زړه د شیطان د وسوسو نه محفوظ وي.
او په دویم ځل چې د لسو کالو عمر کښې وو بیا ئې د نبي ﷺ سینه مبارکه کولاؤ کړې وه؛ د دې دپاره چې د نبي ﷺ دا زړه د هغو لوب نه پاک شي؛ ځکه هغو لوب سره د الله د دین نه غافله کوي. انبیاء علیهم السلام خو د ماشوم والي نه شریف وي او عزتمند وي، ورائي نه کوي، مستیانې نه کوي، چرته غلط قدم نه کېږدي.

د یحیی علیه السلام قول

د یحیی علیه السلام باره کښې راځي: دے وړوکے ماشوم وو. نو ماشومانو به ورته وئیل: "یحییٰ راځه! مونږ سره ملکرے شه، لوبې کوو". وائي: یحییٰ به ورته اووئیل: "إِنَّا لَمْ نُخْلَقْ لِهَذَا!". "مونږ د لوبو دپاره نه یو پیدا شوي."
مونږ دنیا ته د لوبو دپاره نه یو راغلي. د پیغمبرانو طبیعت د وړوکوالي نه صحیح وي. نو د لسو کالو

عمر ڪنهي ماشومان لوبو پسڻ ڪرڻي. جبرئيل امين او ميڪائيل عليه السلام ڏني ﷺ سينه ڪولاؤ ڪرڻ، زرهه ٿي تري راويستو او اوڻي وينخلو؛ ڏي ڊپاره ڇي ڏهه ڏ زرهه نه ڏهو ولعب هغه ماده لڙي ڪري. به دريم حل ڏني ﷺ ڏبعثت به وخت ڪنهي بيائي ڏني ﷺ سينه مبارڪه اوشلوله او زرهه ٿي تري راويستو؛ به ڏي ڪنهي حڪمت دا وو؛ ڇي الله وحي راليري، ڏ قرآن علوم راليري ڇي دا ڏ رسول الله ﷺ به سينه ڪنهي ڪيخودله شي؛ ڇڪه دا برداشت ڪول او يادول هم آسان ڪار نه ڏه. دا ديرش سپاري قرآن نبي ﷺ ته به يو حل اوريدو سره به سينه ڪنهي الله ڪيخودو. ڏ ڏي ڏ برداشت ڊپاره ڏني ﷺ زرهه وينخله شوع وو.

او څلورم حل باندې نبي ﷺ ڏ آسمانونو سيل ڪولو، به بره تلو. نو به دومره بره تلو باندې ڏ انسانانو به زرهه باندې به هوشي راڻي، انسان باندې ڇه چل ڪيري ڇي داسي نا آشنا عذابونه ويني او ڇي داسي نا آشنا منازل ويني. نو هر سره هغه برداشت ڪوله نه شي ڏ هغه به زرهه ورته ڇه چل ڪيري نو به ڏي وجه جبرئيل امين او ميڪائيل عليه السلام ڏني ﷺ زرهه راويستو او اوڻي وينخلو؛ ڏ ڏي ڊپاره ڇي ڏني ﷺ دا زرهه ڇي ڏه هغي ڪنهي نورانيت وردنه شي او ڇي زرهه ٿي وانوري، زرهه ٿي مضبوط شي. نو څلور ڇله ڏ شق الصدر واقعه پيش راغلي وه.

په اول حل ڏ سيني ڪولاؤ ڪنهي ٿي په اووره ڪيخودلو، نو اوڙي ته ڇه ضرورت وو؟

به اول حل ٿي ڇي ڏني ﷺ سينه ڪولاؤ ڪرڻ نو حديث ڪنهي راڻي: ڏ اوڙي اوبه وي او اووره هم پڪنهي وه به هغي ڪنهي ٿي ڏني ﷺ دا زرهه وينخله وو. نو ڏ اوڙي اوبه ته ڇه ضرورت وو؟ علماؤ ليکي دي: ڇي ڏ اوڙي اوبه ته ضرورت دا وو؛ ڇي دا اووره ڇي ده، به ڏي ڪنهي برودت ڏه، يخ والي ڏه او به ڪناهونو ڪنهي حرارت او گرمائش ڏه؛ نو ڏ ڏي وڃي نه ٿي ڏني ﷺ زرهه به اووره باندې او وينخلو ڇي ڏ ڪناه هغه ماده تري بالڪل ختمه شي، هغه حرارت او گرمائش تري ختم شي. دغه وجه ده اثر ڏ ڪناه گرم ڏه، ڇي اور ڏ جهنم ڏه هغه هم گرم ڏه.

ڪناه ڪنهي حرارت وي

الله رب العزة فرمائي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾^(۱)

"یقیناً هغه ڪسان جي هغوي ڌ یتیمانانو مالونه پڻ دھوڪي او ظلم باندې خوري یقیناً دوي پڻ خپلو خیتو کڻيڻي اور اچوي اور زردے جي دننه به شي دوي اور گرم ته".
 نو ڪوره! ڌ یتیم مال خورل داسي دي لکه اور خورل؛ ولي ڌ دې سزا ڌ جهنم اور دے ڪنه. نو ڪناه ڪڻي حرارت وي.

ڌ صدقي ترغيب

ڌ صدقي متعلق نبي ﷺ فرمائي: جي صدقه ورکوي! ولي؟؛ ڇڪه جي:

«وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْخَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ».⁽¹⁾

"صدقه ڪناه مره ڪوي لکه ڇنگه جي اوبه اور مر ڪوي".

نو صدقه جي ده نو هغه ڪناه داسي سڙوي لکه ڇنگه جي اوبه سرے پڻ اور باندې واڙوي نو اور مر شي نو داسي ڌ صدقي سره ڪناه ختميري.

نو ڌ ڪناه مثال ڌ الله نبي ﷺ ڌ اور سره ورکرو او ڌ صدقي مثال ئي ڌ اوبو سره ورکرو. نو جي اور بل شي نو ڌ هغي علاج ڇه دے؟ پڻ هغي اوبه ارول، نو جي ڪناهونه درنه شوي دي نو صدقه ورکول جي ته صدقه ورکوي نو ستا ڪناهونه به پري الله تعالیٰ ختموي.

ڌ غصې علاج

او دغه وجه ده جي غصه ڪناه ده او ڌ دې علاج بيخي اوبه ڇڻڪل دي، پڻ بيخو اوبو اودس ڪول دي. نبي ﷺ فرمائي:

«إِنَّ الْغَضَبَ مِنَ الشَّيْطَانِ، وَإِنَّ الشَّيْطَانَ خُلِقَ مِنَ النَّارِ، وَإِنَّمَا تُطْفَأُ النَّارُ بِالْمَاءِ، فَإِذَا غَضِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيَتَوَضَّأْ».⁽²⁾

"یقیناً غصه ڌ شيطان يو وسوسه وي او یقیناً شيطان جي دنے نو دے ڌ اور نه پيدا ڪرے شوے دے، او اور جي مر ڪولے شي نو هغه پڻ اوبو باندې مر ڪيري؛ لھذا ڪله جي يو سرے غصه شي نو پڪار دے جي دے اودس او ڪري".

(1) أخرجه الترمذي في أبواب السفر، باب ما جاء في فضل الصلوة، برقم: (614)، وأحمد في "مسند": (321/3).

(2) أخرجه أبو داود في كتاب الأدب، باب ما يقال عند الغضب، برقم: (4784).

نو اودس سره به ئې غُصه كمه شي، اُور بليږي چې اوبه پرې ورواچوې نو اُور مړ شي نو چې غُصه درله راشي نو اودس اوكره. په دې سره به ستا غُصه ختمه شي.

د امام غزالي رحمه الله قول

د دې وجې نه امام غزالي رحمه الله وائي: "چې خومره انسان له ډيره غصه ورغې نو دومره دې ډير په بخو اوبو اودس كوي نو غُصه به ئې راكميږي. زمكه كښې هم برودت دے، نو چې غُصه درله درغله او ته ولاړ ئې نو كښينه، او كه ناست ئې نو ډډه اولكوه نو ستا نه به غصه لاړه شي."⁽¹⁾

د نبي ﷺ دعاء

د دې وجې نه نبي ﷺ به دعاء كوله:

«اللَّهُمَّ اغْسِلْ عَنِّي خَطَايَايَ بِمَاءِ السَّحَابِ وَالْبَرْدِ».⁽²⁾

"يا الله! زما گناهونه اووينځه په اوبو د واورې او د كلي باندې".

نو كوره! په بخو اوبو باندې ښيړنه نه ئې، رانه چې كپرې وينځي نو اوبه ورته كرموي او كه د كرمو اوبو څه پروگرام نه وي نو تازه ورته راخلي؛ ځكه خومره چې اوبه يخې وي نو دومره ښيړي سختوي، بيا ترې نه نه لرې كيږي او حال دا دے: چې د الله نبي ﷺ وائي: چې زما گناهونه اووينځه په اوبو د واورې او د كلي باندې الله! د واورې په اوبو زما گناهونه اووينځه او الله! د كلي په اوبو زما گناهونه اووينځه! نو اوس دا ولې؟

د "بماء السحاب والبرد" وجه څه ده؟

نو ما درته اول اووئيل: چې گناهونو كښې كرمائش دے. نو د كرم څيز دپاره يخ څيز پكار وي نو د واورې د اوبو نه نورې يخې نه وي، د كلي د اوبو نه نورې يخې نه وي؛ نو د دې وجې نه د نبي ﷺ زړه مبارك ئې د واورې په اوبو وينځلو، چې د گناه هغه ماده ترې مكمل ختمه شي. څلور ځله د نبي ﷺ د شق الصدر واقعه پيښه شوه.

د نبي ﷺ خپلې مور ته حواله كيدل

بهر حال چې د نبي ﷺ د شق الصدر واقعه راغله نو حليمه رضي الله عنها او پریده او هغې اووئيل: چې

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (88/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (77/1).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الدعوات، بَابُ التَّعَوُّدِ مِنَ الْمَأْثَمِ وَالْمَغْرَمِ، برقم: (6368).

خوک رانه دا ماشوم ضائع نه کړي. هغې دا ماشوم راوستو او مور ته ئې حواله کړو. کله چې نبي ﷺ مور ته حواله کړے شو نو دے د مور سره وو. کله چې د دے عمر شپږو کالو ته اورسیدو نو چونکه پلار ئې خو د پیدائش نه مخکښې وفات وو خو چې دے د شپږو کالو شو نو د دے مور آمنه بي بي هم وفات شوه. چونکه آمنه بي بي خو اصل کښې د مدینې وه، د نبي ﷺ د نیکه د طرف نه نیا چې کومه وه نو هغه د مدینې وه. بنو نجار نه د نبي ﷺ نیکه واده کړے وو. او د عبد الله هغه واقعه ما تاسو ته کړې وه: چې عبد الله شام ته د تجارت په غرض باندې تلو نو لار کښې بیمار شو. او په مدینه کښې وفات شو، ماماگانو کره یو میاشت بیمار پروت وو، وائي: چې ښه شم نو کور ته به لاړشم. دلته وارثانو ته ئې هم پته نه وه او نه خه تیلیفونونه او رابطې وې، بلکه پیدل سفرې به وې، نو هغوي اووئیل: چې ښه شي نو اوبه ئې لیږو، خو هغه د ماماگانو په خائے کښې وفات شو..... پوره واقعه اوس مخکښې اووئیلے شوه.

بهر حال د نبي ﷺ مور آمنه بي بي دې اووئیل: چې لاړه به شم مدینې ته او د خپل خاوند قبر ته به هم لاړه شم. او نبي ﷺ ئې هم د خان سره روان کړو، وړوکې پچے وو، د شپږو کالو په عمر کښې وو او یو د دے د پلار نه وینځه پاتې شوې وه "ام ایمن ؓ" چې نبي ﷺ ته هغې هم پښورکري وو، هغه هم ورسره روانه وه بطور خادمه وه. او دا ام ایمن ؓ بیا مسلماننه شوې هم وه.

البتہ د نبي ﷺ خپل مور پلار دا مسلمانان دي او که نه دي؟ نو په دې کښې توقّف دے: چې دا مسلمانان دي او که نه دي، پس مونږ ته د دې پته نشته، د دې پته صرف یو الله ته ده. خو د نبي ﷺ د رضاعي دوو موریانو (د حلیمه سعدیه او ام ایمن) باره کښې راغی چې دوي مسلمانې شوې وې او د نبي ﷺ د بلې مور چې ثویبه وه نو د ثویبې ؓ باره کښې هم یو قول مونږ نقل کړے وو: چې دا مسلماننه شوې وه. د نبي ﷺ ټولې څلور موریانې وې: یو خپله مور وه او درې رضاعي وې.

د نبي ﷺ د مور (آمنه بي بي) وفات

نو د نبي ﷺ مور آمنه بي بي ؓ مدینې منورې ته روانه شوه، سره د نبي ﷺ او د ام ایمن ؓ نه. او بعضې علماء وائي: چې د نبي ﷺ نیکه هم ورسره وو. او بعضې وائي: چې نا دے ورسره نه وو. مدینې

تہ چي لارل دَ نبي ﷺ دَ پلار دَ قبر ملاقات ئي اوکړو. بيا مدينه کښي يُو مياشت هلته کښي وه. يُو مياشت بعد بيا دَ نبي ﷺ مور او نبي ﷺ سره دَ خپلې خادمې نه مکې ته واپس راروان دي به لاره باندې دَ نبي ﷺ مور ناجوړه شوه. چې ناجوړه شوه نو نه ډاکټران وو، نه هسپتالونه وو، او نه نور څه علاج معالجه شته. شاري او صحراگانې وې. اوس هم چې څوک دَ مکې او مدينې په مينځ کښي هغه صحراگانې او کوري نو اوس هم هغې کښي آبادې نشته. شاري لارې وې. ابواء مقام ته چې را اورسيده بيماري زياته شوه، نو ابواء مقام کښي دَ نبي ﷺ مور وفات شوه. بس په هغه ځاي کښي دفن شوه. نو يو ام ايمن ﷺ وه، او يو نبي ﷺ وه، نبي ﷺ ئي دَ لاس نه اونيولو او دَ خپل نيکه کور ته ئي راوستو. نو مور ئي هم وفات شوه. او چې کله ئي مور وفات شوه نو بيا دَ نبي ﷺ دَ پرورش نور څوک نه وو.

نبي ﷺ عبد المطلب ته حواله کيدل

نو عبد المطلب دَ نبي ﷺ نيکه وو؛ په دې وجه نبي ﷺ عبد المطلب ته حواله شو. نيکه وو خو دَ پلار نه ئي ورسره ډيره مينه وه. دَ عبد المطلب په باره کښي راځي: چې هغه دَ نبي ﷺ سره دومره مينه کوله چې هغه وخت خو دومره اونې نه وې لکه اوس چې څنگه اونې هلته نشته دے، سوري نه وو، نو په هغې وخت کښي بيت الله صرف يو کمره وه او دَ هغې سره کير چاپېره ميدان وو. نو دَ به نبي ﷺ ځان سره راوستو دَ خانه کښي سوري سره به ئي ورته بستره واچوله، وئيل به ئي: چې دې سوري ته به محمد کښيني، او ځامنو ته به ئي وئيل: چې تاسو به په دې خاورو کښي کښيني. نو نبي ﷺ له به ئي دومره قدر او عزت کولو، چې نبي ﷺ به نه ووراعلي نو په هغې بستره به څوک نه کيناستل. واي: دا زما دَ نوسي بستره ده، په دې باندې به هغه کښيني.

کله به دَ نبي ﷺ بعضې ترزنه غصه وو چې: "دا وړوکي ماشوم دے او دے ئي زموږ نه هم اوچت کړے دے، کله ئي يو ځائے کښي گرځوي او کله ئي بل ځائے کښي گرځوي". هغه به ورته وئيل: "چې هر څه منم خو گورے دَ دَ باره کښي خبره نه منم، دَ دَ به ډير زيات خيال ساتي؛ ځکه عبد المطلب هم داسې نا آشنا نا آشنا حالات ليدلي وو چې هغه هم دَ نبي ﷺ نه ډير متاثره وو. نو دَ

نبي ﷺ سره ٿي دومره مينه وه نوا.

ذِي رَاوِي قَوْل

يُو رَاوِي دے ڪنڊير بن سعيد هغه ذ خپل پلار نه نقل ڪوي، وائي: "ذ جاهليت زمانه وه، زه حج له تله اوم (دا حج ذ نبي ﷺ ذ زماني نه محڪبني نه راروان دے، ذ ابراهيم عليه السلام ذ دور نه دا راروان دے)، نو چي ڪله مڪي ته لارم، يو سرے پء طواف ڪبني زوان دے او پء دي طواف طواف ڪبني يو شعر وائي:

يَا رَبِّ رُدِّ رَاكِبِي مُحَمَّدًا يَا رَبِّ رُدِّهِ وَاصْطَنِعْ عِنْدِي يَدًا⁽¹⁾

"يا الله! ما ته زما شهنسوار نوسے محمد واپس راوله، يا الله! دا احسان پء ما اوڪره زما هغه نوسے ما ته واپس راوله، دا به ستا پء ما دير لوئي احسان وي."

وائي: ما اووئيل: چي دا سرے خه وائي! خلق ذڪر ڪوي، دعاڪاني غواڙي، او دے دا ذڪر ڪوي چي ما له محمد (ﷺ) واپس راوله او شعر وائي، دے لا خه وائي! نو ما تپوس اوڪرو: چي دا بابا خه وائي؟ يو کس راته اووئيل: چي دا عبد المطلب دے. ده خپل نوسے وو ده ده يو اوبن روڪ شوے وو هغي پسې ٿي ليرلے وو، چي ته اوڪوره! چي زما اوبن به چرته وي؟ نو هغه ماشوم لا نه دے راغلي، دے وائي: چي اوبن خو روڪ دے، سر دي اوخوري خو زما هغه نوسے لا نه دے راغلي، هغه له خه تڪليف نه وي رسيدلے. نو ذ طواف پء دوران ڪبني دے دا دعاء ڪوي: چي الله! ما له زما هغه نوسے واپس راوله. وائي: لڙ حصار شو چي پء دي ڪبني مونڙ ڪتل نو نوسے يعني محمد ﷺ هم راغے او اوبن ٿي هم ذ خان سره راوستو."

داسي يو خوش نصيب انسان چي روڪ اوبن پسې لارشي نو خنگه به نه پيدا ڪيري؟ اوبن پيدا شو اوبن ٿي نيولے وو، او راغے. نو عبد المطلب سره دير غم وو. کوم مور پلار چي پء بچو باندې مٿين وي نو چي ذ مانڀام بانگ اووئيلے شي نو هغه ڪله دننه او ڪله بهر چي يره هلڪانو ناوخته ڪرو، چي چرته به وي؟ او چي چا سره ٿي غم نه وي نو ذ شپي يو بجه وي او هغه بے غمه اوده وي او ذ بچو پته ٿي نه لکي: چي کوم خائے ڪرڻي. نو دا مينڀي پوري تعلق ساڻي. نو عبد المطلب

(1) انظر: "دلائل النبوة" للبيهقي: (151/1).

ورسره انتهائي مينه او محبت ساتلو.

د عبد المطلب وفات او دهغه د عمر باره ڪښي اقوال

د نبي ﷺ عمر ڇي شپږ ڪاله وونو مور ٿي وفات شوه نو ڇي دوه ڪاله عبد المطلب اوساتلو او هغه ورسره مينه شروع ڪړه نو د الله تقسيم وو بابا تر ٿي هم الله واغستو. دوه ڪاله بعد د نبي ﷺ نيڪه عبد المطلب هم وفات شو. پءِ دې وخت ڪښي د نبي ﷺ عمر اته ڪاله وو.

د عبد المطلب پءِ عمر ڪښي اختلاف دے:

(۱) يو قول د علماؤ دا دے: ڇي د عبد المطلب دوه اتيا (۸۲) ڪاله عمر وو.

(۲) بل قول دا دے: ڇي پنځه اتيا (۸۵) ڪاله عمر ٿي وو.

(۳) بل قول دا دے: ڇي پنځه ڪم سل (۹۵) ڪاله عمر ٿي وو.

(۴) بل قول دا دے: يو سل لس (۱۱۰) ڪاله عمر ٿي وو.

(۵) او بل قول دا دے: ڇي يو سل شل (۱۲۰) ڪاله عمر ٿي وو.

د عبد المطلب وصيت ابو طالب ته د نبي ﷺ باره ڪښي

ڪله ڇي عبد المطلب وفات شو نو د نبي ﷺ عمر اته (۸) ڪاله وو. خاڻجه ڇي يو انسان د يو سري پرورش ڪړے وي او بيا ٿي بابا هم وي نو انسان پرڻشانه وي. جحون ڪښي عبد المطلب وفات شو، او هغه خپل ڇوي ابو طالب ته وصيت اوکړو: "ڇي بچيه! ڪه زه نه ووم نو زما نه بعد زما د دې ٽوسي پرورش تاته حواله ڪوم. د ده به خيال ساتي، او د خپل ڄاڻ نه او د خپلو بچو نه به ٿي دير زيات خيال ساتي".

ام ايمن ؑ وائي: "ڇي ڪله د عبد المطلب ڪٺ اوچت ڪړے شو او قبر ته ٿي اوږو نو نبي ﷺ هغه ته ڪٺل او ٽڙل ٿي؟" حڪه ڇي بابا لارے، دا پرڻشاني هم نبي ﷺ تيره ڪړه.

ابو طالب ته د نبي ﷺ ڪفالت حواله ڪيدل

د دې نه بعد نبي ﷺ د ابو طالب پءِ ڪفالت ڪښي راغے. ڇي ڪله ابو طالب ته حواله شو نو ابو طالب ورسره د ٽولو نه سهوا محبت شروع ڪړو. نبي ﷺ ٿي د خپل اولاد نه دير خوڻ ڪٺرلو. اولاد سره به ٿي دومره مينه نه ڪوله لکه خومره مينه ڇي به ٿي د نبي ﷺ سره ڪوله. يو خو د مڙر ور بچے وو د هغه پءِ ستر ڪو به ٿي ورته ڪٺل، بل د نبي ﷺ خويونه داسي وو، عادتونه ٿي داسي وو

جي ڇا به ليدو نو. د هغه به ورسره مينه پيدا ڪيده.

يو ڄل قحط وو او ابو طالب ته خلق راغلل جي باران نشته دے، ڇومره زمانه اوشو، قحط دے او خلق ڊير زيات مُشڪلاتو ڪڻي کير دے، د الله نه سوال او ڪري! (حڪه. ڪافرو هم الله منلو) جي الله پء مونڙ باندې باران رحمت او ڪري. ابو طالب ورته وائي: لڙ صبر او ڪري. ما ته يو چل راڃي. نبي ﷺ ئي پء غير ڪڻي واغستو او ڄان سره ئي روان ڪرو، د دء شاه ئي خانه ڪيڻي طرف ته ورتاؤ ڪره او دء ته ئي او وئيل: بچيه! ڪوته اوچتہ ڪره او د الله نه اوغواره جي الله پء مونڙ باران او ڪري. جي دء ڇنڪه آسمان ته لاس اوچت ڪرل نو حديث ڪڻي راڃي، د "صحيح البخاري" حديث دے جي: پء آسمان وريخ چرتہ پء نظر باندې نه وه او يڪ دم آسمان ڪڻي وريخ راغله او باران شروع شو او ڊير زيات باران اوشو. ابو طالب د دء پء باره ڪڻي دا شعر وئيلو وه:

وَأَبْيَضُ يُسْتَسْقَى الْعَمَامُ بِوَجْهِهِ ثَمَالُ الْيَتَامَى عِصْمَةٌ لِلْأَرَامِلِ⁽¹⁾

"تڪ سپين مخ والا دے، دومره بختور دے، دومره خوش نصيبه دے جي د دء پء وجه (مخ) الله پء خلقو بارانونه راوڙوي، د يتيمانانو فرياد رست دے او د ڪونڊو دپاره او د بے وسو خلقو دپاره د بچاؤ يو باعث دے".

باران جي اوشي نو پء يتيمانانو هم راحت شي، پء ڪونڊو او غريبانانو هم راحت شي. د دء پء وجه به الله ڪونڊو او يتيمانانو ته راحت رسوي. ابو طالب د دء نه ڊير متاثره وو. او ابو طالب تر خيل مرڪه پوري د نبي ﷺ داسي دفاع ڪري وه جي ڪافرانو به وئيل: دا نبي وڙنو، وائي: ابو طالب سره به بيا ڇوڪ ڇه ڪوي؟ د هغه نه به مو ڇوڪ خلاصوي؟ د پيغمبر پاڪ ﷺ مسئلہ ئي منلي نه وه خود د الله نبي ﷺ ته جي پيغمبري هم ميلاؤ شو نو بيا به هم ورته ابو طالب وئيل: "وراره! دا به نه وائي جي ڪني خلق به راته دا او وائي يا به راته هغه او وائي، جي ڇنڪه دي زره ڪڻي راڃي هغه شان وايه. او خلق پوهه شه او زه پوهه شه".

ان شاء الله د ابو طالب هغه شعرونه او د هغه هغه حالات هغه به روستو راڃي. ابو طالب نبي ﷺ سره بے انتهائي مينه ڪري وه. د هغه پء پرورش ڪڻي نبي ﷺ بلوغ ته اورسيدو. د هغي حالات به ان شاء الله ورسپي جُمعه ڪڻي راڃي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) نظر: "صحيح البخاري"، أبواب الاستسقاء، باب سؤال الناس الإمام الاستسقاء إذا قحطوا: (27/2)، رقم: (1008).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ

(سورة التوبة: 128)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه شيرمه

"دَ نبي ﷺ ابوطالب سره شام ته تلل او دَ بحيرا راهب سره

ملاقات او دَ خديجة الكبرى ﷺ سره دَ نبي ﷺ نكاح "

بتاريخ: 14-01-2022

مقام: جلسئ

خطيب

فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سیره النبی ﷺ حصہ شپرمه

"د نبی ﷺ ابو طالب سره شام ته تلل او د بحیرا راهب سره

ملاقات او د خدیجۃ الکبریٰ ﷺ سره د نبی ﷺ نکاح"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾⁽¹⁾.

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو ورنړو! د رسول الله ﷺ سیرت شروع وو. د رسول الله ﷺ د پیدائش او بیا د پیژ وړکولو واقعات او حالات، بیا د رسول الله ﷺ د مور وفات، بیا د نیکه په پرورش کښې راتلل او بیا د نیکه وفات، د هغه نه بعد بیا د ابو طالب په پرورش کښې راتلل تردې پورې واقعات محکمې بیان شوي وو. د عبد المطلب د وفات نه پس د رسول الله ﷺ سکه تره ابو طالب هغه ته د رسول الله ﷺ پرورش حواله شو. او ابو طالب به د نبی ﷺ سره د خپلو بچو نه هم زیاته مینه او محبت کولو.

د ابو طالب شام ته سفر

ابو طالب هغه نبي ﷺ لره لویولو. کله چې د نبي ﷺ عمر دولسو کالو ته اورسیدو نو ابو طالب د قریشو د یو قافلې سره شام ته تلو د تجارت دپاره. رسول الله ﷺ ورته اوفرمائیل: "کاکاجي! زه هم درسره

حُم". ابو طالب چي ڊي ته اوڪتل چي سفر دے، مشڪلات دي، تڪليفونه دي نو هغه اووئيل: "چي تہ راسره مہ ۽". خو رسول الله ﷺ داسي خفه شو. نو د ابو طالب خو ورسره مينه ڊيره وه، ڊير محبت ئي وو ورسره، نو هغه اووئيل چي: "يره! سفر هم گران دے خو بل خوا دے هم خفه کيري". وائي: "خير دے که تڪليف وي پۀ مزه مزه به لاړ شو خو دے بوخم، ځکه چي دے به خفه شي".

ابو طالب سره د نبي ﷺ تلل او بحيرا راهب سره ملاقات

نو د ډي د وچي ابو طالب نبي ﷺ ځان سره روان کړو. پۀ ډي سفر کښي هم ڊير عجائبات وو. چي کله دوي روان شول، يو غلاقه راځي هغي ته بَصْرِي وائي. چي دوي کله بصری ته اورسيدل نو هلته کښي د نصارواؤ يو ڊير نیک پير او راهب وو، الله والا سرے وو. د هغي پير صاحب نوم دے جرجيس. خو پۀ نوم باندې دومره مشهور نه وو، پۀ بخيرا راهب باندې ڊير مشهور وو. چونکه پۀ "انجيل" او پۀ "توراة" کښي د نبي ﷺ هغه نخښي او علامې ذکر وې، دوي پۀ ډي انتظار وو چي هغه آخري نبي به دنيا ته راځي، هغه وخت هم راغله وو. پۀ آسماني کتابونو کښي چي د نبي ﷺ کومې نخښي ذکر وې، هغه دۀ تولې ليدلې وې، او يادې کړې ئي هم وې او پۀ هغي باندې دے پوهه هم وو. کله چي نبي ﷺ د خپل ترۀ سره روان شو، قافله روانه شوه او لاړل، بصری ته چي اورسيدل نو دا راهب چي وو د دۀ دا عبادت خانه او دا جونگره داسي اوچت ځائے کښي وه. دے د ډي قافلې دپاره راکوز شو او پۀ ډي قافلې کښي ئي د رسول الله ﷺ سره ملاقات اوکړو. نبي ﷺ ئي د ډي لاس نه اونيولو او هغه تولې نخښي ئي پکښي معلومې کړې کومې چي د نبوت نخښي وې او "توراة" او "انجيل" او نورو آسماني کتابونو کښي ذکر وې. دے پوهه شو چي دا خو هم هغه سرے دے. (۱)

د ابو موسیٰ اشعري ﷺ روايت

"سنن الترمذي" کښي يو روايت راځي: ابو موسیٰ اشعري ﷺ فرمائي: چي ابو طالب ډي نورو مشرانو د قريشو د ځان سره روان کړو او شام ته تلل نو چي کله د ډي راهب پۀ خوا باندې تيريدل نو راهب خو د الله والا سرې وې، هغه پۀ خلقو څۀ کوي؟ چرته د ډي نه مخکښي چي خو خو

جُله دوي پۀ دې لاره باندې تلي دي خو دۀ به ورته هډو توجۀ نه كوله، چرته به ئې ورته پخېر راغلې هم نه وئيلې. دا ځل چې دوي تلل نو هغه راهب د خپلې جونگرې نه راكوز شو او پۀ دې كښې د رسول الله ﷺ تلاش كولو، چې هغه هلڪ څۀ شو؟ چې كله ئې نبي ﷺ اوليدو نو بۀ اختياره هغه راهب جغې كړې:

"هَذَا سَيِّدُ الْعَالَمِينَ، هَذَا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ، يَبْعَثُهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ".⁽¹⁾

"دا د ټول مخلوق سردار دۀ، دا د ټولو مخلوقاتو د پالونكي ذات پيغمبر او استاذۀ دۀ او الله تعالى به دۀ لره د ټول مخلوقاتو دپاره رحمت راليري".

دا راهب د دې عربو پۀ مخكښې لكيا دۀ. او عربو ته لا دغه وخته پورې پته نه وه چې دا هغه نبي دۀ او دۀ به الله نبي او پيغمبر جوړوي، نا آشنا نا آشنا مخنيې ئې ليدلې وې خو چا ته دومره علم نه وو. نو دوي دې راهب ته وائي: عجيبه سرۀ ئې سرۀ دې د لاس نه اونيوولو او وائي "هَذَا سَيِّدُ الْعَالَمِينَ، هَذَا رَسُولُ رَبِّ الْعَالَمِينَ، يَبْعَثُهُ اللَّهُ رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ"، نو تا ته څنگه پته اولكيدۀ چې دا د الله رسول دۀ؟ دا خولا وړوكۀ دۀ، د دولسو كالو عمر كښې دۀ.⁽²⁾

د نبي ﷺ پۀ باره كښې د راهب ككواهي

هغه راهب ورته وائي: "كله چې ستاسو دا قافله راروانه وه نو ما به د دې ځائۀ نه تاسو ته كتل، چې دا ماشوم راروان وو نو پۀ دې لاره باندې چې به چرته اونه راغله، چرته چې به كټه راغله نو هغې به دې ماشوم طرف ته سجده كوله. او دارنگې زمونږ پۀ كتابونو كښې ئې ليكلي دي: چې دا اړنې او كښې سجده بل چاته نه كوي مگر صرف رسول ته به ئې كوي. نو د دې وجې نه ما معلومه كړه چې دا د الله هغه پيغمبر دۀ". او بيا ورته شاه طرف ته راتاؤ شو چې اوئې كتل د رسول الله ﷺ د دواړو اوكوتر مينځۀ د نبوت هغه مهر ئې هم اوليدو، چې داسې برابر د سبب پۀ انداز باندې وو، د غوښې يو ټكړه وه. نو دې سرۀ ئې نور هم يقين سېوا شو چې دا د الله هغه رسول دۀ.⁽³⁾

(1) أخرجه الترمذي في أبواب المناقب، بَابُ مَا جَاءَ فِي بَدْءِ بُرْهَةِ النَّبِيِّ ﷺ، برقم: (3620).

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (95/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (83/1).

(3) انظر: "سيرة المصطفى" لمحمد ادریس كاندهلوي: (95/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (83/1).

د بھیرا راھب قافلې والو له دعوت کول

بھیرا راھب دوي ته وائي: چې زه تاسو له دعوت کوم، ډډه یې درله کوم او تاسو به ما سره میلمانه کیږئ. دوي له دې ډډه انتظام اوکړو. چې مخکښې ئې پرې چرته اوبه هم نه وې څښکولې. ټول قافلې رالا ئې میلمانه کړل. نبي ﷺ کشر وو، او کشر ماشوم خلق خدمتونو پسې لېږي. نو د ډډه تائم چې راغی او دوي ټول لارل او نبي ﷺ ورسره نه وو نو بھیرا راھب ورته اووئیل: "چې تاسو سره یو ملکره وو، هغه څه شو؟". نو دوي ورته اووئیل: "چې هغه خو مونږ لېږلې دے چې اوشبان اوخړوي، اوبه به ئې کړې نو هغه اوشبانو سره تلې دے". راھب وائي: "خه! اوشبانو سره تلې دے؟". دوي ورته اووئیل: "آه! وائي: "هغه سره پکار دے، هغه پسې څوک اولېږي چې هغه راشي". نبي ﷺ ئې رااوښتو.

نو دوي بیاباز. کښې د یوې اونې لاندې ناست وو، او دومره کسان وو چې ایله د دغې اونې د سوري لاندې راغلي وو. کله چې رسول الله ﷺ راغی نو نبي ﷺ خو کشر وو، نو دوي سره داسې اړخ ته کیناستو نو هغه اونه د هغه طرف ته راکږه شوه، او هغه سورې د دوي نه تاؤ شو او نبي ﷺ باندې جوړ شو. دوي چې دا اولیدل نو دا راھب ورته وائي: "اومولیدل: چې ده پسې د اونې دا سورې څنګه راتاؤ شو او تاسو ئې په ځائ پرېځوئ او سورې ده لره راغی؟". عربو اومنل: چې واقعي سړي کښې ډیر کمالات دي."⁽¹⁾

بیا ورته دا راھب وائي: چې "تاسو چرته ځئ؟". نو دوي ورته اووئیل: چې "مونږ خو تجارت له روان یو، روم، شام دې علاقو ته ځو". دا راھب ورته وائي: "چې زه درته یو مټ کوم چې دا هلک د ځان سره مه بوځئ! ولې؟ د ده د نبوت نڅښې چې کومې په کتابونو کښې ذکر شوې دي هغه ټولې نڅښې ده کښې شته. او که چرته دے د روم نصاراؤ اولیدو نو هسې نه چې درنه شهید ئې کړي او مړ ئې کړي؛ ځکه هغه خو د دین دشمنان دي، د دې پیغمبر دشمنان دي، لھذا دے ځان سره مه بوځئ!". ابو طالب ورسره دوه کسان یو ځائې کړل او د هغې ځائې نه ئې واپس مکې ته

(1) انظر: "سيرة المصطفى" لمحمد ادریس کاندھلوی رحمۃ اللہ علیہ: (95/1)، وفي طبع: مکتبة عمر فاروق: (84/1).

راوستو، او دوي خپل تجارت ته لاړل.⁽¹⁾

د روم نه څه کسان را تلل

په یو روایت کښې دا هم دي: چې دا پیغمبر ﷺ د هغوي سره لا په هغې ځائې کښې وو چې په دې کښې څه کسان د روم نه راغلل، تورې ئې غاړې ته اویزاندې وې. دې راهب ته وائي: چې "په دې لاره څوک مسافر خو نه دي راغلي؟". راهب ورته وائي: "څه کوی؟". دوي اووئیل: "هغه دور او هغه زمانه راغلې ده چې په هغې کښې دا دي چې آخري نبي به په عربو کښې پیدا کیږي، نو مونږ د هغه مرګ پسې راوتلې یو چې پیدا نه شي". نو دا راهب ورته وائي: "زه تاسو سره یو خبره کوم ماته لږه توڅه اوکړئ! چې الله رب العزة یو شے موجود کړې وي او پیدا کړې ئې وي نو تاسو هغه روکولې شئ! مړ کولې ئې شئ!". نو دوي اووئیل: "نا!". نو راهب ورته وائي: "چې الله ئې د ژوند فیصله کړي وي هغه تاسو مړ کولې نه شئ او چې الله ئې د ژوند فیصله نه وي کړي نو تاسو ئې بچ کولې نه شئ؛ لهدا ځان مه سترې کوئ. چې الله وئیلې دي: چې زه به دا پیغمبر رالیرم نو بیا الله د هغه حفاظت هم کولې شي او تاسو هغه بیا نه شئ وژلې". دوي ئې مطمئن کړل. دوي ورته اووئیل: چې "مونږ ئې خو مرګ پسې راغلي وو خو چې ته وائي نو مونږ به واپس لاړ شو". بیا ئې سوچ اوکړو: چې واپس څه له څو؟ نو د هغې راهب سره پاتې شول. او د هغه نه ئې بیا د دین څه خبرې هم یادې کړې وې.⁽²⁾

نبي ﷺ ئې واپس مکې مکرمې ته رالولېږلو؛ ځکه چې هلته رانه نبي ﷺ څوک شهید نه کړي، څوک ئې مړ نه کړي.

علماءو لیکي دي: چې د رسول الله ﷺ سره ابوطالب سیدنا بلال ؓ او سیدنا ابو بکر ؓ رالولېږل، او نبي ﷺ ئې واپس راوستو. خو دا تکه مُذَرَج دے من الراوي. صحیح روایت کښې دا دي: چې یو ابوبکر ؓ وو او بل "رَجُل" یو بل سرے وو. د هغوي سره نبي ﷺ واپس راوستے شو.

(1) انظر: "سيرة المصطفى" لمحمد ادریس کاندهلوي ؒ: (95/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (84/1).

(2) انظر: "سيرة المصطفى" لمحمد ادریس کاندهلوي ؒ: (96/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (84/1).

دَ حَافِظِ عِراقِي ﷺ اَشْعَارُ دَ دِي وَاقِعِي بَارِه كِنِيبِي

دَ حَافِظِ عِراقِي ﷺ يَو رسالِه ده: "أَلْفِيَّةُ السِّيرَةِ النَّبَوِيَّةِ". نَو پُهُ هَغِي كِنِيبِي ئِي دَا وَاقِعِه پُهُ شَعَرُونو كِنِيبِي رَاوَرِي دِه. هَغُهُ وَاي:

أَوْصَى بِهِ جَدُّهُ عَبْدُ الْمُطَّلِبِ إِلَى أَبِي طَالِبٍ الْحَامِي الْحَدْبِ

"وَصِيَّتِ كَرِي وَو دَنِي ﷺ بَارِه كِنِيبِي نِيكُهُ دَ دُهُ چِي عِبْدِ الْمُطَّلِبِ وَو اَبُو طَالِبِ تِه هَغِه اَبُو طَالِبِ چِي نِيئُهُ حِفَافَتِ كُونَكِي وَو اَو نِيئُهُ شَفَقَتِ كُونَكِي وَو".

يَكْفُلُهُ بَعْدُ، فَكَانَتْ تَشَأْتُهُ طَاهِرَةً مَأْمُونَةً غَائِلَتُهُ

"چِي كِفَالَتِ بِه كُوِي زِمَانِه پَس تِه. نَو تَرِييَتِ دَنِي ﷺ پَاك وَو، اَو مُحْفُوظِ وَو دَ هَلَاكُوتُونو تِه.

فَكَانَ يُدْعَى بِالْأَمِينِ، وَرَحَلَ مَعَ عَمِّهِ لِلشَّامِ حَتَّى إِذْ وَصَلَ

"نَو وَو دَا نَبِي ﷺ چِي دِي بِه پُهُ اَمِينِ سِرِه رَا بِلَلِي كِيدو. اَو دُهُ سَفَرِ كَرِي وَو دَ خِيَلِ تَرُهُ سِرِه شَامِ تِه تَرَدِي پُورِي چِي كَلِه اَو رَسِيدو...."

بُضْرَى، رَأَى مِنْهُ بَحِيرًا، الرَّاهِبَ مَا دَلَّ أَنَّهُ النَّبِيُّ الْعَاقِبُ

"بُضْرَى تِه نَو بِحِيرَا پِيرِ صَاحِبِ دَ دُهُ تِه هَغِه نَخْبِنِي اَو لِيدَلِي چِي خَبَر دَارِي ئِي وَرِكُولو پُهُ دِي خَبَرِه چِي دِي بِه پَنِغَمِرِ وَي اَو آخِرِي پَنِغَمِرِ بِه وَي...."

مُحَمَّدٌ نَبِيُّ هَذِهِ الْأُمَّةِ فَرَدَهُ؛ تَخَوُّفًا مِنْ ثَمَّةَ

"چِي نَو مِ ئِي مُحَمَّدِ دِي اَو دَ دِي اَمِتِ نَبِي بِه وَي، نَو اَو پَسِ ئِي كِرُو دُهُ لَرِه؛ حُكُه چِي يَرِيدو پُهُ دُهُ بَانَدِي دَ دَغِي حَائِي دَ يَهُودو تِه (دَ ضَرَرِ اَو نَقْصَانِ دَ هَغُوِي تِه)."

مِنْ أَنَّ يَرَى بَعْضُ الْيَهُودِ أَمْرَهُ وَعُمُرُهُ إِذْ ذَاكَ ثِنْتَا عَشْرَةَ

"دَ دِي دَ وَجِي تِه چِي يَهُودِ چِرَتِه دَ دُهُ دَ نَبُوْتِ تِه خَبَرِ نُهُ شِي (هَسِي تِه دَا خُوكِ شَهِيدِ كَرِي). اَو دَغِه وَخْتِ كِنِيبِي دَنِي ﷺ عَمَرِ مَبَارَكِ دَوْلِسِ (۱۲) كَالِه وَو".

نَو نَبِي ﷺ يَو پِيرِه دَ دَوْلِسو كَالو پُهُ عَمَرِ كِنِيبِي تِجَارَتِ دِپَارِه تَلِي وَو. اَو بِيَا دَوِپَارِه چِي تِجَارَتِ تِه تَلو نَو هَغِه بِيَا خَدِيجِي ﷺ لِيرَلِي وَو. دَ هَغِي تَذَكْرِه هَمِ وَرِيسِي حَافِظِ عِراقِي صَاحِبِ ﷺ كُوِي اَو وَاي:

ثُمَّ مَضَى لِلشَّامِ مَعَ مَيْسَرَةٍ فِي مَتَجَرٍ، وَالْمَالُ مِنْ خَدِيجَةٍ

"بیا نبی ﷺ شام ته لاړو سره د میسره (دا د خدیجې ﷺ غلام وو) نه د تجارت دپاره او مال د خدیجې ﷺ وو".

مِنْ قَبْلِ تَرْوِیجِ بِهَا، فَبَلَعَا بُصْرَى قَبَاحَ وَنَقَاضَى مَا بَعَى^(۱)
 "مخکنې د نکاح کولو د خدیجې ﷺ نه. نو دا دواړه اورسیدل بصری (شام) علاقې ته او هلته کښې ئې سوداګانې خرڅې کړې او پوره ئې واغستل هغه څه کوم چې دوي طلب کول".

حرب الفجار

د نبی ﷺ په زمانه کښې چونکه لا نبوت خونه وو میلاؤ، جنګونه به هم راتلل، او جګړې به هم راتلې. د رسول الله ﷺ عمر مبارک خوارلس یا پنځلسو کالو ته اورسیدو (بعضو پکښې شل کاله هم لیکلي دي) نو په عربو کښې یو لوی جنګ واقع شوه وو، چې هغې ته "حَرْبُ الْفَجَار" وایي، یا "حَرْبُ الْفَجَار" وایي.

دا حرب الفجار چې دے دا جنګ د قریشو او د قیس قبیلې په مینځ کښې راغلې وو. چونکه د الله نبی ﷺ ته خو لا نبوت نه دے میلاؤ شوه، د الله نبی ﷺ ايله بالغ شوه دے؛ ځکه د خوارلسو یا پنځلسو کالو کښې ايله ماشوم بالغ شي. اول کښې داسې اوشول چې دا قیس قبیلې په قریشو باندې زوروره شوه او چې روستو بیا جنګ اوشو نو قریش والا په قیس باندې زورور شو، آخر دا چې د دې دواړو فریقینو مینځ کښې روغه او صلحه اوشوه.

په حرب الفجار کښې د نبی ﷺ شرکت

بعضې علماؤ لیکلي دي: چې په دې حرب الفجار کښې رسول الله ﷺ شریک شوه وو، رسول الله ﷺ به خپلو ترورنو له غشي ورکول. پخوا به د غشو تورو او نیزو جنګونه وو.

علامه سهيلي رحمه لیکلي دي: "وَإِنَّمَا لَمْ يُقَاتِلْ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- مَعَ أَعْمَامِهِ وَكَانَ يُبْتَلَى عَلَيْهِمْ وَقَدْ كَانَ بَلَغَ سِنِّ الْقِتَالِ لِأَنَّهَا كَانَتْ حَرْبَ فَجَارٍ وَكَانُوا أَيْضًا كُلُّهُمْ كُفَّارًا، وَلَمْ يَأْذَنْ اللَّهُ تَعَالَى لِمُؤْمِنٍ أَنْ يُقَاتِلَ إِلَّا لَتَكُونَ كَلِمَةً اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا"^(۲)

(۱) انظر: "الغية البصرة النبوية" للحافظ العراقي: (38/1).

(۲) انظر: "الروض الأنف" للسهيلي: (147/2).

وائي: "رسول الله ﷺ دې حرب الفجار کښې جنگ نه کړې وو د ترونو په ملگرتيا کښې، ليکن هغوي له ئې غشي ورکول او حال دا وو چې پيغمبر پاک ﷺ د جنگ عمر ته رسيدلې هم وو (د جنگ قابل وو)، ځکه دا خو د کناه جنگ وو (چې تا داسې اوکړل او ما داسې اوکړل)، او دارنگې دوي ټول دواړه طرف ته کافران وو او پيغمبر پاک ﷺ خو پيدائشي مومن وو، الله تعالى اجازت نه کوي يو مؤمن ته چې اوچنکيري مکر که اجازت ورته کوي نو صرف د دې دپاره چې د الله د دين کلمه اوچته شي."

نو پيغمبر ﷺ هسې جنگونه نه کوي، بلکه پيغمبر چې جنگ کوي نو د دې دپاره ئې کوي چې: "لَتَكُونَ كَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا" چې په ملک کښې توحيد اوچت شي، د الله تعالى دين بلندي حاصله کړي. نو چونکه دغه جنگ کښې د دين څه خبره نه وه نو ځکه د الله نبي ﷺ جنگ نه وو کړې. د دې نه پس چې دا جنگونه او اختلافات راغلل. عربو کښې څه خلق رااوچت شول يو دے فضل بن فضاله، بل دے فضل بن وداعه او دريم دے فضيل بن حارث دا سرداران وو. نور څه خلق ورسره ملگري شول نو دوي په خپلو کښې يو تنظيم او گمبتي جوړه کړه؛ چې څو او د دې خلقو په مينځ کښې دا جنگونه ختموو، او دا ظلمونه ختموو. د دې وجې نه زير بن عبد المطلب د هغې هغه بعضې حالات په اشعارو کښې ذکر کوي:

إِنَّ الْفُضُولَ تَحَالَفُوا، وَتَعَاقدُوا
أَلَّا يُقِيمَ بَيْطَنَ مَكَّةَ ظَالِمٌ

"فضول چې دي دوي يو بل سره لوظونه او وعدې اوکړې چې مکه کښې به ظالم سرے نه اوسيري". فضول نه مراد دلته کښې هغه درې کسان دي چې د هر يو په نوم کښې فضل راځي: فضل بن فضاله، فضل بن وداعه او دريم فضيل بن الحارث. دې درې واړو يو بل سره لوظ کړې وو: چې په مکه کښې به ظالم سرے نه پاتې کيږي او څوک چې ظلم کوي نو هغه به د مکې نه اوباسو. په دې باندې ئې گمبتي جوړه کړې وه. او بيا زير بن عبد المطلب وائي:

أَمْرٌ عَلَيْهِ تَعَاهَدُوا، وَتَوَافَقُوا
قَالَجَارُ وَالْمُعْتَرِّ فِيهِمْ سَالِمٌ⁽¹⁾

"په خبره هغوي د يو بل سره لوظونه او وعدې اوکړې چې په دې مکه کښې کير چاپيره

علاقو والا، کاوند والا دي او کوم چې د بل خائے نه مسافر راغلی وي نو دې ټولو له به په دې مکه کښې سلامتیا او امن وي".

نو که دلته هر څوک وي د ټولو دپاره به امن او سلامتیا وي. څوک به هم د چا سره نه چیري، دا به نه وائي: چې د ده خاندان وړوکه دے نو بس دے به وهو؛ ځکه د ده د تېوس کولو څوک نشته دے. نو دا گمیتي به داسې کار کوي چې څوک ظالم وي د هغه لاس به نیسي، هغه به د ظلم نه منع کوي، کڼي د مکې نه به ئې اوباسي.

داسې یو جماعت او تنظیم جوړ شو. دا هغه زمانه وه چې نبي ﷺ ته لا نبوت میلاؤ شوے نه وو، نو نبي ﷺ هم په دې عهد کښې او په دې گمیتي کښې ځان شامل کړو. او نبي ﷺ د عبد الله بن جدعان په کور کښې حاضر شوے وو. عبد الله بن جدعان دې ټولې گمیتي له دودئ هم کړې وه او هلته کښې دا فیصله اوشوه. ^(۱)

نبي ﷺ فرمائي: "که ما له څوک د عربو هغه سره قیمتي قیمتي اوشیان راکوي د دغې گمیتي په مقابلې کښې نو زما هغه سره اوشیان نه دي خوښ خو په دې ډیر خوشحاله یم چې شکر دے چې په دې کښې ما له د حاضرئ موقع الله راکړې وه، چې دا د خیر کار ما د مخکښې نه هم کړے وو". نو عبد الله بن جدعان ورته دودئ اوکړه. دا گمیتي جوړه شوه، په دې کښې چونکه نبي ﷺ وو نو خلق به ئې په فیصله باندې ډیر خوشحاله وو.

بیا د نبي ﷺ عمر مبارک چې کله پنځه وښت کالو ته نزدې شو نو نبي ﷺ په خلقو کښې رو رو مشهوریدو: چې په عربو کښې یو سرے دے، حسین هم دے، انتهای شائسته اخلاقو والا هم دے، انتهای صبرناک هم دے او انتهای ادب ناک هم دے، او انتهای امین او امانت دار هم دے. د هغه امانت او د هغه صداقت او رښتونوالے په ټولو خلقو کښې مشهور شو. ^(۲)

د نبي ﷺ د امانت دارئ نه د خدیجه الکبریٰ ﷺ خبریدل

په دې کښې د رسول الله ﷺ د امانت دارئ نه خدیجه الکبریٰ ﷺ هم خبر شوه. خدیجه ﷺ

(۱) انظر: "الطبقات" لابن سعد: (128-129).

(۲) انظر: "سيرة المصطفى": (101/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (87/1).

دا ڊيره مالداره زنانه وه. او دا پءُ عربو ڪښي ڌ ڊير مالدار خاندان والا زنانه وه. سره ڌ دې چي مال ڊير وو خو دا يو ڊيره پاڪ دامنه زنانه وه. نسب او خاندان ئي ڊير اوچت او پاڪ وو. او دا دومره پاڪه زنانه وه چي ڌ جاهليت پءُ زمانه ڪښي به هم خلقو خديجه ؑ ته طاهره (پاڪه) وئيئه، چي دا ڌ دھوڪي نه هم پاڪه ده، ڌ ظلم او ڌ زياتي نه هم پاڪه ده، او طاهره معنيٰ دا چي: ڌ زنا او بدڪاري نه هم پاڪه ده. عفيفه ښڻه وه. (1)

نو دا چي ڌ نبي ﷺ ڌ امانت داري نه خبر شوه نو ڌ دې نه به خو چونڪه خلقو پيسي اورلي ڌ تجارت دپاره او بيٺا به ئي ورله پڪڙي گته وركوله، نو دې اوئيئل: چي ماله خو الله مال راڪري دے او چي نبي ﷺ دومره صادق او امين دے نو زما مال دې هم يوسي. نو دې ابو طالب پسي سوال جواب اوکرو: "ڪه چرته ته او ستا دا وراهه ڌ تجارت دپاره ئي نو ما ته پته لکيدلي ده: چي دا ڊير صادق او امين دے، نو زه و ايم چي دا خپل مال ورله وركرم او پءُ دې باندې دے تجارت اوکري، خير دے چي نورولو خومره معاوضه وركوم ده له به ڌ هغي پءُ ڊبل وركرم".

نو ابو طالب ورته اوئيئل: "چي دا خو ڊيره ښه خبره ده". نبي ﷺ ته ئي مال رااويلو، نبي ﷺ هغه مال روان ڪرو او تجارت دپاره روان شو پءُ پنهنجو ويشتو ڪالو عمر ڪښي. بل خوا ڌ خديجه الڪبري ؑ يو خادم دے، غلام دے "ميسره". هغه ورسره هم ملڪري شوع. دې ورته اوئيئل: ڇه! ته هم ورسره لار شه، ته به ئي خدمت ڪوي. ميسره چي ڌ نبي ﷺ سره پءُ دې سفر ڪښي روان دے نو هغه به هم ڇه نا آشنا نا آشنا حالات ليدل: وريخ به ڌ نبي ﷺ دپاسه سورے ڪيده؛ چي پءُ نمر ورته تڪليف ميلاؤ نه شي، او ڌ نبي ﷺ صداقت، امانت داري او اخلاق به ئي هم ليدل.

ڌ خديجه الڪبري ؑ ڌ غلام ميسره او ڌ نبي ﷺ واپس راتلل.

نو سيدة خديجه الڪبري ؑ ته چي ڪله دوي واپس راغلل، تجارت ئي اوکرو او الله ورله پڪڙي ڊيره گته وركره، دومره ڊيره گته وه چي چرته چا هم ڌ خديجه ؑ پءُ مال ڪښي دومره پيسي نه وې ڪٽلې خومره چي رسول الله ﷺ ته پءُ لڙوخت ڪښي الله گته وركره. نو چي رسول الله ﷺ واپس

راغے او هغې له ئې مال ورکړو او نبي ﷺ له ئې کټه ورکړه. نو میسره خدیجې ؓ ته هغه ټوله واقعہ بیان کړه: چې داسې داسې نا آشنا نا آشنا قصې وې، اونې به دۀ له سورے کولو، ورځنې به ورله سورے کولو، او لاره کښې ورسره یو پیر میلاؤ شوے وو.

دویم ځل چې دا کوم پیر وو هغۀ ته نسطورا وائی. راهب هم دا پیشن گوینې ورکړې وې، چې د الله نبي ﷺ ئې اولیدو نو وائی: دا هغه آخري پیغمبر ﷺ دے.

د خدیجة الکبریٰ ؓ د نبي ﷺ سره د نکاح اراده

نو خدیجه ؓ پوهه شوه: چې واقعي دا آخري نبي دے.

بعضې علماؤ لیکلي دي: چې کله میسره او نبي ﷺ واپس راتلل نو خدیجه ؓ د خپل کور پۀ بالاخانه باندې وه، پۀ چت باندې ولاړه وه، خدیجې ؓ چې هغه نا آشنا مناظر: ورځ پرې د پاسه سورے وه، اولیدل نو نوره ئې هم مینه او محبت د نبي ﷺ سره پیدا شوه. چې مینه او محبت ئې د پیغمبر پاک ﷺ سره پیدا شو نو هغې اووئیل: "کۀ چرته دا پیغمبر واده کوي نو زۀ ورسره واده کولو ته تیاره یم، زۀ ورسره واده کوم".

د نبي ﷺ عمر پۀ دغه وخت کښې پنځۀ وېشت (۲۵) کاله وو او د خدیجة الکبریٰ ؓ عمر څلویښت (۴۰) کاله وو. او خدیجة الکبریٰ ؓ د دې نه مخکښې د دوؤ خاوندانو نه هم کونډه شوې وه. نو وائی: کۀ دے زما سره واده کوي نو زۀ تیاره یم. ابو طالب ته ئې پیغام رااوډول. ابو طالب اووئیل: "زما خوښه ده". نبي ﷺ ته ئې اووئیل: "ورارۀ! کۀ ستا خوښه وي نو د دې زنانه سره به درته نکاح اوکړو؟". نبي ﷺ ورته اووئیل: "ډیره ښۀ ده".

ابو طالب لاړو او څۀ کسان نور هم لاړل د نکاح کولو دپار. خدیجة الکبریٰ ؓ خو هغه وخت لا مسلمانۀ وه. د هغې د پلار نوم خویلد وو، او دا خویلد وفات شوے وو، چې هغه خو د هغې یو قسم مشر او وکیل د نکاح وو. نو نکاح به ورله څوک ترې؟ هغه خو پۀ خپله زنانه وه نو د خدیجې ترۀ دے عمرو بن اسد هغه موجود وو نو هغۀ د دې د طرف نه وکیل شو.

علماؤ لیکلي دي: چې ابو طالب نکاح خوان شو. او ابو طالب پۀ هغې وخت کښې یو خطبه

هم وثيلې وه، د هغې بعضې ټكي علماؤ لیکلي دي:

«أَمَّا بَعْدُ: فَإِنَّ مُحَمَّدًا مِمَّنْ لَا يُؤَاوِزُنْ بِهِ فَتَى مِنْ قُرَيْشٍ إِلَّا رَجَحَ بِهِ شَرَفًا وَتَبَلًا وَفَضْلًا وَعَقْلًا، وَإِنْ كَانَ فِي الْمَالِ قَلٌّ، فَإِنَّمَا أَمَالُ ظِلِّ زَائِلٍ، وَعَارِيَّةٌ مُسْتَرْجَعَةٌ، وَلَهُ فِي خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ رَغْبَةٌ وَلَهَا فِيهِ مِثْلُ ذَلِكَ» (۱)

د الله حمد او ثناء ئې اووئيله، بيا وايي: "د دې نه پس يو خبره كوم: محمد ﷺ چې دے نو دا يو داسې نوجوان دے چې پۀ خوانانو کښې پۀ قریشو کښې يو خوان هم د دۀ سره برابریدلے نه شي، نه پۀ عزت کښې، نه پۀ شرافت کښې، نه پۀ فضيلت کښې، او نه پۀ عقل کښې. ها! دا منم چې غريب دے، فقير دے، صحيح ده چې مال به ورسره دومره نه وي (خديجۀ خو مالداره ده، او دۀ سره به دومره مال نه وي) خو دا مال دومره خۀ شے نه دے؛ ځکه چې دا مال خو يو سورے دے چې نن پۀ تا دے او بيا روان دے (هميشه نه وي)، او دا داسې يو سؤالي سامان دے چې بيا راتلونکے دے، نن نشته، صبا به ورسره وي. او دے (محمد) پۀ نکاح د خديجۀ بنت خويلد کښې رغبت او مينه لري، او دا خديجۀ هم دغه شان ده (محمد سره ئې مينه ده).

نو ابو طالب ورته وايي: که محمد سره مال نشته نو دې ته مۀ کورے ځکه دا مال چې دے نو دا يو سورے دے، نن پۀ تا صبا پۀ ما دے، او دا مال چې دے نو "عَارِيَّةٌ مُسْتَرْجَعَةٌ"، دا يو سؤالي سامان دے چې بيا راتلونکے دے، نن نشته نو صبا به ورسره وي. کله خلق وايي: دا غريب دے، دۀ له ئې نه ورکړو. هغه له الله دومره مال ورکړي چې د مالدار نه ډير وي. وايي: دا مالدار دے دۀ له ئې ورکړو. نو هغه الله داسې غريب کړي چې بيا بل ته ناست وي. د مال خۀ پته لکي.

نکاح اوتړلے شوۀ او پۀ هغې کښې شل (۲۰) اوبښان پۀ مهر کښې مقرر شول. بعضې علماۀ وايي: د هغې قيمت پنځۀ سوه (۵۰۰) دراهم وو. د نبي ﷺ نکاح د خديجۀ الکبريٰ ﷺ سره چې شوې وه نو هغه وخت د نبي ﷺ عمر پنځۀ ويشت کاله وو او د خديجۀ الکبريٰ ﷺ عمر څلورينست (۴۰) کاله وو. د حافظ عراقي رحمه الله اشعار

علامه حافظ عراقي رحمه الله دپته هم اشاره کړې ده: چې پۀ دويم سفر د نبي ﷺ چې وو نو هغه د

خديجي ﷺ د تجارت دپاره تله وو. نو حافظ عراقي رحمه الله وايي:

ثُمَّ مَضَى لِلشَّامِ مَعَ مَيْسِرَةٍ فِي مَتَجَرٍّ، وَالْمَالُ مِنْ خَدِيجَةَ

"بيا نبي ﷺ شام ته لاړو، سره د ميسره (دا د خديجي ﷺ غلام وو) نه د تجارت دپاره او مال د خديجي ﷺ وو."

مِنْ قَبْلِ تَزْوِيجِ بِهَا، قَبْلَ أَنْ بُضِرَ قَبَاحَ وَتَقَاضَى مَا بَغَى

"مخکښې د نکاح کولو د خديجي ﷺ نه. نو دا دواړه (غلام او د الله نبي ﷺ) اورسیدل بصری (شام) علاقې ته او هلته کښې ئې سوداگانې خرڅې کړې او پوره ئې واغستل هغه څه کوم چې دوي طلب کول."

اول ئې د خديجي ﷺ مال تجارت دپاره یورو، بیا ئې ورسره روستو واده کړه وو.

وَقَدْ رَأَى مَيْسِرَةَ الْعَجَائِبَا مِنْهُ وَمَا خُصَّ بِهِ مَوَاهِبَا

"ميسره په دې لاره کښې ډیر عجائبات د الله د پیغمبر ﷺ نه اولیدل، او هغه تحفې ئې هم د دۀ سره اولیدلي چې دۀ سره کومې خاص وې."

وَحَدَّثَ السَّيِّدَةَ الْجَلِيلَةَ خَدِيجَةَ الْكُبْرَى فَأَخْصَتْ قِبْلَةَ

"دۀ هغه ټوله قیصه هغه سردارې او لوښي شان والا زنانه چې خديجي ﷺ وه هغې ته اوکړه نو هغې د دۀ خبرې ښائسته اوکړلې، او د واده نیت ئې زړه کښې راغی."

وَرَغِبَتْ، فَخَطَبَتْ مُحَمَّدًا قِيَا لَهَا مِنْ خِطْبَةٍ مَا أَسْعَدَا!

"او د هغې د الله نبي ﷺ سره په زړه کښې مینه پیدا شوه نو د نکاح پیغام ئې د الله نبي ﷺ ته اولیرلو. نو څومره بختوره وه، د څومره اوچت انسان په نکاح کښې راغله! او څومره خوش نصیبه یې یې وه!"

وَكَانَ إِذَا زَوَّجَهَا ابْنُ خَمْسٍ مِنْ بَعْدِ عَشْرَيْنِ بَعِيرٍ لَبَسَ⁽¹⁾

"او روډا نبي ﷺ چې کله ورته دا خديجه ﷺ په نکاح شوه د پنځه وشتو کالو بغیر د څه شک نه." ان شاء الله که ژوند وو نو نور واقعات به بیا راځي. سیده خديجه الله تعالی د خپل نبي ﷺ په

(1) انظر: "ألفية السيرة النبوية" للحافظ العراقي: (38/1).

نڪاح ڪنڀي راوسته.

دَالله حڪمتونه

سيدة خديجة الكبرى ﷺ الله تعالى دَ خپل نبي ﷺ پهُ نڪاح ڪنڀي راوسته نوبهُ دې ڪنڀي
ڊير حڪمتونه وو:

(۱) يُو خوا خو دَ الله نبي ﷺ ڪمزور ٿي وو، غريب وو، يتيم پاتې شو ٿي وو. لڪه الله تعالى
وائي: ﴿وَوَجَدَكَ غَائِلًا قَاتِلًا﴾ (۱)

"او موندل ٿي وڃي الله رب العزة تهُ غريب نو مالداره ٿي ڪري".

نو پيغمبره تهُ ٿي مالداره ڪري پهُ مال دَ خديجي ﷺ سره. دَ پيغمبر پاڪ ﷺ پهُ نڪاح ڪنڀي
الله تعالى مالداره بنڄه راوسته، ڇي دے مالداره شي. دَ هغي پهُ مال ٿي اول تجارت شروع ڪرو او
بيا ورته هغي هغه ٿول هر خهُ وراو بڄنيل. نو دا پڪنڀي دَ الله تعالى راز وو.

(۲) دويم دا: ڪهُ دَ الله نبي ﷺ دَ يو جيني سره نڪاح ڪري وڃي، نو دَ جيني سوچ دومره نهُ وي،
دَ هغي فڪر هم دومره نهُ وي، دَ هغي صبر هم دومره نهُ وي او پهُ نبوت ڪنڀي خو پهُ اول ڪنڀي ڊير
تڪليفونه راڻي، ڊيري سختي راڻي، ڊير مصائب راڻي نو هغه به دَ الله دَ نبي ﷺ نه مخڪنڀي پر ڀشانه
وو. ڪله ڇي به دَ الله نبي ﷺ ته تڪليف مڃاويدو، سخت به مڃاويدو نو دَ ٿولو نه لويه تسلي به خپلي
بي بي خديجة الكبرى ﷺ ورڪوله او ڪله ڇي سري ته خهُ تڪليف مڃاوي شي او دَ ڪور طرف نه ورته
بيا داد او تسلي مڃاوي شي نو بيا خهُ پروا نهُ وي. خودا ڇي دَ بهر نه هم تڪليف وي او ڪور ڪنڀي هم
خلق لکيا وي، پلار هم لکيا وي، مور هم لکيا وي، بنڄه هم لکيا وي نو بيا سر ٿي وائي: ڇي دا پهُ خهُ
غضب وار ٿيڻ. بيا ڪهُ دَ هغه هر خومره اوچته حوصله وي نو هغه راو غور خير ٿي.

نو دَ الله دَ نبي ﷺ نڪاح دَ خديجي ﷺ سره اوشوه نوبهُ دې ڪنڀي دا حڪمت او دا راز هم
وو ڇي نبي ﷺ له به تسلي ورڪوي. دَ دې به درته يو مثال اووايم:

"دَ الله نبي ﷺ له ڇي ڪله اوله وڃي راغله او ڀريڊو، ڪور ته راغلي، تبه ٿي ده او پر ڀشانه دے

نو خديجة الكبرى ﷺ ته وائي:

«لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي».

"خديجي! پءُ خان باندي اوپريدم (بس نور جوڙي مر کيرم)." نا آشنا نا آشنا حالات مي اوليندل.

سيدة خديجة الكبرى ﷺ ڏا الله نبي ﷺ ته اوله خبره دا کوي:

"قَوَالَهُ لَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا."⁽¹⁾

قسم پءُ الله چرته به هم الله تعالى تا نه رسوا کوي، چرپي هم داسي نه ده، چرپي به هم الله تعالى تا نه پرپردي. او بيا نبي ﷺ ته ډاډ کيږنه ورکوي، تسلي ورله ورکوي: چي پرواه اونءُ کړي تا به الله تعالى نه خرابوي؛ حڪه ستا پءُ شان خلق الله نه ضائع کوي. نو اوله تسلي خديجة الكبرى ﷺ ورکوي. او دا ڏا تکليف ڏوخت بي بي وه. ڏا الله ڏا نبي ﷺ چي ڏا سره خومره مينه وه (روستوبه حالاتو کښي راشي) دومره مينه ئي ڏا بلبي بي بي سره نه وه. او ڏا ڏا سره نه ڏا ڏا ڏا نبي ﷺ ڏا بلبي بي بي سره واده هم نه وو کړي. ڏا ڏا وفات نه پس ئي بيا ډير وډونه کړي دي. خو دا چي تر خو ژوندئ وه نو پيغمبر ﷺ بل واده نه وو کړي.

باقي حالات به نور و جمعو کښي راځي ان شاء الله.

وَاخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَنْزَلَ نَحْمُودُكَ أَيُّهَا الْخَلْقُ (1) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (2) الْمَرَاوُتِ الْأَكْرَمِ (3) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (4) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ

(سورة العلق: 1-5)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه اوومه

"دَوْحِي ابتداء"

بتاريخ: 2022-01-21

مقام: جلسي

خطيب

فصبح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه اوومه

"دوحی ابتداء"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَا تَنْدِيرُ لَهُ وَلَا زَوِيلَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ﴾ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ﴿١﴾.

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونروا د رسول الله ﷺ سیرت د هغې خه خصې مخکېني مجموعېني بیان شوی دے: د نبوت نه مخکېني حالات د رسول الله ﷺ مخکېني مجموعېني ذکر شول. نن بیان کښي به دوحی د ابتداء متعلق بحث اوکړو.

د محمد رسول الله ﷺ د نبوت ابتداء

د رسول الله ﷺ عمر مبارک چې کله څلویښتو (۴۰) کالو ته قریب شو نو حدیث کښي راځي: "چې نبي ﷺ به ښائسته ښائسته خوبونه لیدل او بیا هغه خوبونه به هم دغه شان تعبیر والا وو څنګه چې به محمد عربي ﷺ لیدلي وو (يعني ښائسته تعبیر به ئې وو)."

بیا رسول الله ﷺ ته د دې خلقو د ناروا د کتلو د وجې نه.... چې په ملک کښي ډیر ناروا وو، نور رسول الله ﷺ ته خلاء او ځانله والې محبوب شو. چې بیان کولې نه شم، اصلاح کولې نه شم نو راشه د دې خلقو نه ځان له شه.

د سیدہ عائشہ رضی اللہ عنہا فرمان مبارکہ

د دې هغه نقشه سیده عائشہ رضی اللہ عنہا بیانوي، په "صحیح البخاري" کښې حديث دے: عائشہ رضی اللہ عنہا فرمائي:

"أَوَّلُ مَا بُدِيََ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مِنَ الْوَحْيِ الرَّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ".⁽¹⁾

"اول هغه چې شروع د وحی اوشوه رسول الله ﷺ ته د وحی نو هغه ښائسته ښائسته خوبونه لیدل و و په خوب کښې".

نو اول چې رسول الله ﷺ ته کومه وحی شروع شوې وه هغه ښائسته ښائسته خوبونه لیدل

وو. او دا مسئله ده: چې

"رُؤْيَا الْأَنْبِيَاءِ وَحْيٌ".

"د انبياء کرامو ﷺ خوبونه لیدل هغه هم وحی وي".

يو زمونږ خوبونه وي نو زمونږ خوبونه به کله صحيح وي او کله به غلط وي، او يو د نبی ﷺ خوب لیدل وي نو د نبی ﷺ دا خوب لیدل وحی وي. وجه څه ده؟ نو ځکه چې نبی ﷺ غلط خوبونه نه ويني. مونږ داسې اوده کيږو چې زمونږ دماغ هم اوده وي او زمونږ زړه هم اوده وي، مونږ د ځان نه نه خبريږو. او پيغمبران هغوي به چې اوده کيدل نو د هغوي زړونه به ويخ وو. لکه حديث کښې راځي:

«إِنَّ الْعَيْنَ نَائِمَةٌ، وَالْقَلْبَ يَقْظَانُ».⁽²⁾

"یقیناً سترګې ئې اودې دي او زړه ئې ويخ دے".

نو انبياء کرام ﷺ چې وو نو هغوي به سترګې پټې کړې وې خو زړونه به ئې ويخ وو. نو چې په ويخه باندې يو سرے يوشے اووښي نو هغه به څنګه بيا دروغ شي؟ نو په دې وجه د انبياء کرامو ﷺ خوب وحی وي.

د ابراهيم عليه السلام خوب لیدل

ابراهيم عليه السلام خوب لیدلے وو، خوب کښې ورته الله رب العزة وائي: "چې څوي دې حلال

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، كيف كان بدء الوحي إلى رسول الله ﷺ، برقم: (3).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة، باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ، برقم: (7281).

ڪرہ. ڇي سحر راباخيڊو نو ڇوي ته وائي:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِي فِي الْمَنَامِ إِنِّي أَدْعُكَ﴾ (1)

"بچيه! ما پءُ خوب ڪنبي خپل ڄاڻ ليدلے وو ڇي تا حلالوم."

ما ته مڀ رب وڻيلي دي: ڇي ڏا ڇوي دڀ حلال ڪرہ نو:

﴿فَانْظُرْ مَاذَا تَرَى﴾ (2)

"تہ سوچ اوڪرہ! ڇي ستا ڇہ رائي دہ؟"

نو اوس ڏا ڏني خوب دے، دروغ خو ڪيدے نہ شي؛ پءُ دڀ وجه پءُ وينبه باندڀ ئي پءُ بچي

چارۂ راڃڪله. نو ڏ پيغمبر خوب ليدل ڏا د هغه وڃي وي.

دغه شان بل مثال اوڪورہ!

ڏني ۽ حالت اوڪورہ!

نبي ۽ بيمار دے، يهودو وري باندڀ سحر او جادو ڪرے دے. نبي ۽ ته پته نہ وه ڇي ڏا ڇہ

چل شوء دے. معلومه شوه: ڇي انبياء ڪرام ۽ عالم الغيب نہ دي، عالم الغيب صرف يو الله

رب العزة دے. اوس خو داسي خلق پيدا شوي دي ڇي ستا ڏ جادو نه هم خبر دي، وائي: تا باندڀ

ڇا تور جادو ڪرے دے، او تا باندڀ ڇا فلانڪے جادو ڪرے دے. هلڪه! نبي ۽ ته پته نہ وه او

تا ته پته اولڪيده! نبي ۽ ته پته نشته: يو ڪار به ئي ڪرے وو خو ذهن ڪنبي به ئي ڏا وو ڇي ڏا ڪار

ما نه دے ڪرے او ڇي يو ڪار به ئي نه وو ڪرے نو سوچ به ئي ڏا وو ڇي ڏا ڪار ما ڪرے دے،

هر وخت به ئي بدن اڻختے اڻختے وو، پرڏشانه پرڏشانه به وو، بيمار به وو. پته به ورته نه لڪيده ڇي

ڏا ڇہ چل دے. خو ڪوم ڇي دعوت وو نو پءُ هڻي ڪنبي پرڀ اثر نہ وو پريوتے؛ ڇڪه ڏ هڻي

حفاظت خو الله رب العزة ڪولو.

نبي ۽ اوده دے دڀ ڪنبي دوه ڪسان راغلل، يو ئي سر ته اودريدو او بل ئي خپو ته اودريدو

(دا فرشتي وي او الله رب العزة رايلڀلي وي). دا يوه ڏ دڀ بلڀي نه تپوس ڪوي: ڇي دا سرے ولي

(1) [سورة الصافات: 102].

(2) [سورة الصافات: 102].

پروت دے؟ دا بلہ ورته وائی:

«مَطْبُوبٌ، يَعْنِي مَسْحُورًا». "چي دہ باندې جادو شوے دے".

بيا ترې دا يوه تېوس کوي: چي دہ باندې چا جادو کرے دے؟ نو وائی: لبيد بن اعصم. بيا ترې تېوس کوي: چي کوم حائے کښې پروت دے؟ هغه بلہ فرشته ورته وائی:

"فِي جُفٍّ طَلْعَةٍ ذَكَرَ فِي مُشِطٍ وَمُشَافَةٍ، تَحْتَ رَعُوفَةٍ⁽¹⁾ فِي بَيْتٍ ذَرَوَانَ"⁽²⁾

"بِئْرٍ ذَرَوَانَ كُنْهِي دَا جَادُو پَرُوْت دے، دَ مَنكَز (کمنز) پَه غَابُونُو كُنْهِي دَ نَبِي ﷺ وَيَسْتَه دِي، اَو دَ كَجُورُو بُوْرئِ ئِي هَم وِرسره ملَكِرِي. كِرِي دِه چي دَ پلنې كَتِي نِه لاندې دِه".

اوس دا پَه وحي معلومه شوه، خوب كښې نبي ﷺ ته ملائكَ راغلل او خوب خو وحي ده. خبره مې هم دا راروانه كړې وه چي خوب دَ انبياء كرامو ﷺ وحي وي.

نبي ﷺ چي صحابه كرام ﷺ اوليرل نو دَ هغې كوهي اوبه داسې زيرې شوې وې لكه دَ نكريزو دا رنگ چي پكښې سرے ميلاؤ كړي. دَ هغې هغه اونې داسې شوې وې لكه دَ مارانو سروته، داسې ناكاره جادو ئې پَه نبي ﷺ باندې كړے وو. آخري سورتونه راغلل. دَ الله نبي ﷺ به هغه لوستل نو الله رب الغرة دَ هغې اثر ختم كړو.

نو دا هم نبي ﷺ خوب ليدلے وو خو خوب دَ پيغمبرانو وحي وي نو دا وحي شوه.

خوب دَ نبوت حصه

دَ دې وحي نِه پَه حديث كښې راځي: نبي ﷺ فرمائي:

«الرُّؤْيَا الْحَسَنَةُ، مِنَ الرَّجُلِ الصَّالِحِ، جُزْءٌ مِنْ سِتَّةٍ وَأَرْبَعِينَ جُزْءًا مِنَ النَّبُوَّةِ»⁽³⁾.

"دَ نيك سري ښائسته خوبونه ليدل دا دَ نبوت شېر څلويښتمه (۱۶) حصه ده".

(1) قال علامة ابن حجر رحمه: حَجَرٌ يَوْضَعُ عَلَى رَأْسِ الْبَيْتِ لَا يَسْتَطَاعُ قَلْعُهُ يَقُومُ عَلَيْهِ الْمُسْتَقِي وَقَدْ يَكُونُ فِي أَسْفَلِ الْبَيْتِ قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ هِيَ صَخْرَةٌ تَنْزُلُ فِي أَسْفَلِ الْبَيْتِ إِذَا خُورَتْ يَجْلِسُ عَلَيْهَا الَّذِي يُنْطَفُ الْبَيْتُ. "فتح الباري" لابن حجر المصقلاني: (234/10).

(2) أخرجه البخاري في كتاب الأدب، بَابُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَإِيتَاءِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَيَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾، برقم: (6063).

(3) أخرجه البخاري في كتاب التعبير، بَابُ رُؤْيَا الصَّالِحِينَ، برقم: (6983).

علماء ليکلي دي: چې شپږ مياشتې به مسلسل نبي ﷺ ښائسته ښائسته خوبونه ليدل.

د علامه ابن قيم رحمه الله قول

علامه ابن قيم رحمه الله ليکلي دي: د نبوت نه بعد زندگي د نبي ﷺ دروېشت (۲۳) کاله ده او د نبوت نه مخکېنې زندگي ټې څلويښت کاله ده. نو دا ټوله درې شپيته (۶۳) کاله زندگي شوه. خو چونکه د نبوت زندگي دروېشت کاله ده، څلويښت کاله زندگي خو د نبوت نه مخکېنې وه نو هغه ترې کټ کړه نو دروېشت (۲۳) کاله نبي ﷺ ته الله رب العزة نبوت ورکړه وو دنيا کښې ښه عاوت ټې چلولو. په دې دروېشتو کالو کښې چې د دې سره نور دروېشت ملکري کړې؛ ځکه شپږ مياشتې د الله نبي ﷺ ښائسته ښائسته خوبونه ليدل، نو دروېشتو سره چې دروېشت ملکري کړې نو د دې نه شپږ څلويښت (۱۶) جوړېږي. يعني کال کښې دولس (۱۲) مياشتې وي، د دروېشتو (۲۳) کالو (شپږ څلويښتمه (۱۶) حصه) شپږ مياشتې جوړېږي؛ ځکه شپږ مياشتې نبي ﷺ مسلسل ښائسته ښائسته خوبونه اوليدل.

نو شپږ مياشتې به نبي ﷺ ښائسته ښائسته خوبونه ليدل، او حديث د "صحيح البخاري" کښې راځي:

«فَكَانَ لَا يَرَى رُؤْيَا إِلَّا جَاءَتْهُ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ»^(۱)

"د الله نبي ﷺ به خوب نه ليدو مگر هغه خوب او د هغې تعبير به داسې صفا راتلو لکه د صبا روښانه". لکه څنگه چې ورځ سحر کښې صفا ستره وي، تياره ختمه شي نو دغه شان به د نبي ﷺ خوبونه روښانه راختل.

نو دا خوب د نبي ﷺ (د نبوت) شپږ څلويښتمه (۱۶) حصه ده؛ ځکه خو د الله نبي ﷺ شپږ مياشتې ښائسته ښائسته خوبونه ليدل.

يواځې والي نبي ﷺ ته محبوب وو

حديث مبارک کښې بيا راځي:

«ثُمَّ حُبَّ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ»^(۱)

(۱) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

"بِإِذْنِ اللَّهِ يَغْمِرُ ۞ تَهْ خَلَاءُ أَوْ حَانَ لَهُ وَالِي مَحْبُوبٌ شَوْ."

دا خلاءِ او حانله والي ولي نبی ۞ ته محبوب شو؟ ولي به د الله نبی ۞ حان له حائے کنبی خوشحاله وو؟ د هغې وجه دا وه: چې ډیر ناروا به کیدل، شریکياتو کنبی خلق مبتلاء وو، ناروا او ظلمونو کنبی مبتلاء وو، د الله نبی ۞ ته خه داسې طريقه معلومه نه وه چې د دې خلقو د اصلاح خه چل اوکړم؟

د الله رب العزة د نبی ۞ باره کنبی اعلان

﴿وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَىٰ﴾ (2)

"موندلې وو تالره الله رب العزة حيران او پریشان د قوم په اصلاح کنبی نو الله درته چل اوبښودلو." د الله نبی ۞ به هغه ناروا هم نه شو کتلې او حيران وو: چې د دې خلقو اصلاح به څنګه کيږي!!! نو د دې وجې نه د الله نبی ۞ حانله والي اختيار کړو. بيا عايشه ۷ فرمائي: «وَكَانَ يَخْلُو بِغَارِ حِرَاءٍ». دا روايت "صحيح البخاري" کنبی شېر کړته ذکر دے، "د الله نبی ۞ به په غار حراء کنبی حانله ناست وو".

او غار حراء دا د مکې مکرمې نه تقريباً د دوو ميلو په اندازه باندې لري دے. دا يو غار دے. او اکثر خلق چې لار شي نو هغې ته ورشي. او دا داسې غر دے چې سره پکښې د ورځې پريږي. د الله نبی ۞ به هلته تلو.

"فَيَتَحَنَّنُ فِيهِ". "نو د الله نبی ۞ به په هغې کنبی عبادت کولو".

اوس سؤال راځي: چې تحنن خه ته وائي؟

نو امام بخاري ۷ معنی کوي:

"وَهُوَ التَّعَبُّدُ اللَّيَالِي ذَوَاتِ الْعَدَدِ قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ وَيَتَزَوَّدَ لِذَلِكَ".

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

(2) [سورة الضحى: 7].

"دا یو خو د شمار شپو عبادت وو، چې کور ته به پکښې نه راتلو او په دغه شپو کښې به ئې د کور نه ځان سره توخه اړوله".

نو سؤال دا راځي: چې نبي ﷺ څنګه عبادت کولو؟ الله رب العزة خو لا د عبادت طريقه رالېږلې نه وه؟ نو د نبي ﷺ د عبادت طريقه څه وه؟

جواب دا دے (او دا ذهن کښې واچوئ؛ ځکه خلق به درباندي اعتراض کوي نو چې بيا جواب درځي!) چې نبي ﷺ د ملت ابراهيمي په طريقه باندې عبادت کولو. او د ابراهيم عليه السلام د عبادت طريقه دا په قريشو کښې رائج وه لکه اوګوره! واقعہ د زيد بن عمرو بن نفيل عليه السلام واقعہ د زيد بن عمرو بن نفيل عليه السلام

دا د نبي ﷺ نه مخکښې يو مؤحد تير شوی وو. زيد بن عمرو بن نفيل عليه السلام به وئيل: "ما له داسې يو آسماني دين پکار دے چې زه د هغې اتباع او کرم". نو دے لارو يهودو ته او يهودو ته وائي: "چې ما له د دين حقه نشان دهې اوکړئ چې زه په هغې باندې عمل اوکرم؟". نو بعضې صحيح خلق هم وي، صحيح مشوره ورکړي. يهودو ورته اووئيل: "چې دا خو زمونږ دين دے او د آسمان نه نازل شوی دے، خو اوس هغه دين پاتې نه دے، په يهودو خو د الله غضب دے، که د الله غضب ته ځان نيولے شي نو زمونږ دين قبول کړه، او که غضب الهي نه ځان بچ کولے شي نو دا بيا پرېږده". د هغوي نه روان شو نو هغوي ته وائي: "چې ما ته داسې دين اوښايئ چې هغه به کوم دين وي چې زه هغه اختيار کړم او د غضب الهي نه پرې بچ شم؟". نو هغوي ورته اووئيل: "که مونږ ئې منو او که نه ئې منو خو ملت ابراهيمي حق دين دے". د هغوي نه را روان شو. نصاراؤ ته راغے، نصاراؤ ته وائي: "چې ما ته يو صحيح دين اوښايئ؛ چې زه هغې پسې روان شم؟ او که ستاسو دا دين حق وي نو چې دا اومنم". نصاراؤ ورته اووئيل: چې زمونږ په دين کښې خو ضلالت دے، ګمراهي ده، که ګمراهي دې خوښه وي خو راځه، او که ګمراهي دې نه وي خوښه نو زمونږ دين پرېږده. ده اووئيل: نا زه خو هدايت پسې ګرځم. هغوي ورته اووئيل: چې هدايت پسې ګرځئ نو دين ابراهيمي پسې لاړشه.

زيد بن عمرو بن نفيل هغه مڪي ته راغي، او پءُ مڪه ڪنبي ئي اعلان اوکرو: جي ڏنن نه بعد زءُ پءُ ملتِ ابراهيمي باندې ٿي، نه زءُ پءُ يهوديت باندې ٿي ۽ نه زءُ پءُ نصرانيت باندې ٿي، بلڪه زءُ پءُ ملتِ ابراهيمي باندې ٿي. او قريشو ته ئي اووٿيل: جي تاسو هم ملتِ ابراهيمي راتينگ ڪريء. او پءُ هغوي به ئي رد ڪولو جي ملتِ ابراهيمي ڪنبي خو شرڪ نه وو، او تاسو شرڪ ڪوي نو هغي زمانه ڪنبي به زيد بن عمرو بن نفيل ڏ شرڪ رد ڪولو جي نبي ﷺ ته نبوت هم لا نه وو ميلاؤ شو. هغه به ڏ غير الله ڏ منختي نه ڄاڻ ساتلو، جي ڪوم شے به ڏ لات، منات او غزي پءُ نوم حلال شو ۽ وو هغه به ئي نه خورلو. وٿيل به ئي: جي دا شے ناروا دے. او ڏ ابراهيم ﷺ پءُ طريقه به هغه عبادت ڪولو. دا يو طريقه شو.

او نبي ﷺ به هم عبادت پءُ ملتِ ابراهيمي باندې ڪولو. دويم دا جي نبي ﷺ ته به وحي راتله، خوب به ئي ليدو. ڏ پيغمبر ﷺ خوب ليدل دا يو قسم دے ڏ وحي نه، نو نبي ﷺ ته به ڏ عبادت طريقه خوب ڪنبي اونودلے شو. دا دوه شو.

او دريم دا: جي تور عبادت نه وو، خو دغه وخت عبادت ڏ نبي ﷺ هغه ڏ الله پءُ قدرتونو ڪنبي سوچ او فڪر وو او ڏ دي نه ڏ الله عظمت معلومول وو. او دا مسئله ده: علماؤ ليکلي ده، علامه ابن قيم ر ڏکر ڪري دي، ڏ بعضي سلفو علماؤ نه نقل دي وائي:

"تَفَكَّرُ سَاعَةً خَيْرٌ مِّنْ عِبَادَةِ سِتِّينَ سَنَةً" (۱)

"يو ساعت سوچ ڪول ڏ الله پءُ عظمت او ڏ الله پءُ لويئ ڪنبي او ڏ هغه پءُ مخلوق ڪنبي دا ڏ شپيتو (۶۰) ڪالو ڏے سوچه او بے فڪره عبادت نه بهتر دي".

نو دا هم يو قسم عبادت وو: جي ڏ الله قدرتونه به ئي ڏ دي اشياؤ نه معلومول، دا عبادت شو. نو ڏ الله نبي ﷺ به دغه غار حراء ڪنبي عبادت ڪولو يا پءُ ملتِ ابراهيمي باندې، يا به ورته خوب ڪنبي اووٿيلے شو، خوب به ئي اوليدو او يا دا جي سوچ او فڪر به ئي ڏ الله پءُ قدرتونو ڪنبي ڪولو.

"قَبْلَ أَنْ يَنْزِعَ إِلَى أَهْلِهِ وَيَتَزَوَّدَ لِدَلِكْ..." "کور تہ د راتلو نہ مخکنہی، ہلتہ بہ وواو د اللہ نی ۷ بہ د خان سرہ توخہ اورلہ۔"

او محدثین ذکر کوی: چہ نی ۷ بہ تول رمضان کنہی پۂ غار حراء کنہی وو۔
خان سرہ بہ ئی د خوراک، خنیکاک سامان اورلونو چہ ہغہ بہ خلاص شو:
"ثُمَّ يَرْجِعُ إِلَى خَدِيجَةَ فَيَتَزَوَّدُ لِمِثْلِهَا۔"

"بیا بہ راکوز شو او د خدیجہ ۷ خوا تہ بہ راغے نو بیا بہ ئی د خان سرہ ہغہ شان توخہ
واغستہ۔" چہ خومرہ ورخی بہ حصار وو نو د ہغی خوراک، خنیکاک بہ ئی د خان سرہ واغستو:
"حَتَّىٰ جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارٍ حَرَاءٍ۔"

"تردې چہ نی ۷ تہ وحی راغلہ او نی ۷ پۂ غار حراء کنہی وو۔"
وحی شروع شوہ، نو د وحی ابتداء خنکہ وہ؟
"فَجَاءَهُ الْمَلَكُ فَقَالَ: اقْرَأُ!" (1)

نبی ﷺ فرمائی: "جبرئیل امین ﷺ راغے او ماتہ وائی: لولہ۔" شاہہ وایہ! نو ما ورتہ اووئیل:
"مَا أَنَا بِقَارِيٍّ۔"

"زہ قاری نہ یم"، زہ لوستونکے نہ یم، ما چرتہ سبق نہ دے وئیلے۔

حدیث کنہی راخی: نبی ﷺ فرمائی:
"فَأَخَذَنِي فَعَطَّنِي حَتَّىٰ بَلَغَ مَنِي الْجَهْدَ۔"

"جبرئیل امین ﷺ زہ اونیولم او د خان سرہ ئی جویشت کرم، ما تہ ئی دیر زور راکرو
تردې پورې چہ اورسیدو ما تہ د دې نہ دیر تکلیف۔"

ہغی وخت کنہی خو دا پتہ نہ وہ چہ دا جبرئیل امین ﷺ دے، نو نی ۷ وائی: ما لہ ئی
زور راکرو تردې پورې چہ اورسیدو ما تہ د ہغی نہ دیر تکلیف۔ پۂ دې معنی سنہ "الجهْدُ"
فاعل د "بَلَغَ" شو۔ معنی دیر تکلیف سرہ مخامخ شوم۔ او دا یا مفعول د "بَلَغَ" دے او "جبرئیل"

ورله فاعل دے، نو معنی دا شوه: چې جبرئیل امین علیہ السلام زما نه ډیر تکلیف ته اورسیدو، معنی ډیر تکلیف ئې ما له راکړو او ډیر زور ئې ما له راکړو، ښه زور ئې ما له راکړو.
 "ثُمَّ أَرْسَلْنِي، فَقَالَ: اقْرَأْ، قُلْتُ: مَا أَنَا بِقَارٍ".

"بیا ئې پرېځودم، نو ما ته وائی: چې: اقْرَأْ، اوس وایه، ما ورته بیا هغه جواب ورکړو چې: مَا أَنَا بِقَارٍ، زه خو لوستونکې نه یم، ما څه نه دي وئيلي".

"فَأَخَذَنِي فَعَطَّنِي الثَّانِيَةَ حَتَّىٰ بَلَغَ مِنِّي الْجَهْدَ ثُمَّ أَرْسَلْنِي، فَقَالَ: اقْرَأْ".

"نو بیا ئې اونیولم، بیا ئې ما له زور راکړو او ښه زور ئې راکړو نو بیا ئې پرېځودم نو بیا ما ته وائی: اقْرَأْ، ما ورته بیا اووئيل: چې مَا أَنَا بِقَارٍ، زه قاري نه یم، ما سبق نه دے وئيلے نو څه شے اووایم؟ (ځکه ابتداء وه)".

"فَأَخَذَنِي فَعَطَّنِي الثَّالِثَةَ ثُمَّ أَرْسَلْنِي، فَقَالَ: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾ [العلق: 1-3]"⁽¹⁾

وائی: "به دریم حل ئې اونیولم، زور ئې راکړو او بیا ئې به دریم حل هم پرېځودلم او جبرئیل امین علیہ السلام زما نه مخکښې لکيا شو او ما ته وائی: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾"⁽²⁾

دا تلاوت شروع شو، څه نا آشنا الفاظ. ووا د سورة العلق دا ابتدائي آيتونه راغلل. محدثين وائی: دا د قرآن اولنۍ وحی وه چې نبي صلی الله علیه و آله ته د جبرئیل امین علیہ السلام به واسطه شوې وه. خو اول وحی دا نه ده؛ ځکه اول وحی ښائسته ښائسته خوبونه لیدل وو، لکه څنگه چې درته ما مخکښې اووئيل: چې شپږ میاشتې به ئې ښائسته ښائسته خوبونه لیدل، هغه خو به جبرئیل امین علیہ السلام نه راورل. جبرئیل امین علیہ السلام چې کومه وحی راورې ده نو هغې کښې اولنۍ وحی د سورة العلق دا ابتدائي آيتونه دي.

الله رب العزة. خپل پیغمبر صلی الله علیه و آله ته وائی: چې: ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ﴾.

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3) وأيضاً برقم: (4953).

(2) [سورة العلق: 1-5].

"اولولہ بہ امداد دَ نوم دَ ربّ ستا چي تمام مخلوق ئي پيدا کرے دے".

د سورة العلق د ابتداءني آيتونو مقصد

علماء تفسير ليکي: چي د دي آيتونو د سورة العلق خه مقصد دے؟

نو ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ﴾ ئي اوڻيلو او ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ اللَّهِ﴾ ئي اوڻه وٺيلو، ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ الرَّحْمَنِ﴾ ئي اوڻه وٺيلو؟ نو دِي کڻي اشارہ ديتہ دہ: چي ربّ ڄا تہ وائي؟ ربّ تربيت کونکي تہ وائي، پرورش کونکي تہ وائي.

علماء ليکي دي: چي تربيت خه تہ وائي؟ نو تربيت وائي:

﴿إِنشَاءَ الشَّيْءِ خَالًا فَحَالًا إِلَى خَدِّ الْكَمَالِ﴾.

"چي هغه د يو خيز پرورش کوي پھ رو رو باندې تردي چي هغه کمال تہ ئي اورسوي".

نو دِي تہ تربيت وائي، چي څوک دا کارونه کوي هغه ربّ دے. نو معلومه شوه دا خبرہ: چي ربّ ستا پرورش اوکړو پھ ورکوالي کڻي پھ يو نا آشنا طريقه، د ټولو خلقو نه پھ نا آشنا طريقه باندې وو، تہ پھ نا آشنا طريقه باندې پيدا شوې. تا له د پيو انتظام الله پھ نا آشنا طريقه اوکړو، تہ الله پھ نا آشنا طريقه باندې لوي کړي، کانرو پھ تا سلامونه اچول، وټو پھ تا باندې سوري کول، ورځي پھ تا باندې سوري کيدلې، ستا پھ وجه به الله نورو خلقو له خير او برکت ورکولو، څنگه چي الله تعالی ستا جسماني تربيت کرے دے نو اوس هغه ذات ستا روحاني تربيت کول غواړي نو ځکه ئي د "رب" نوم راوړو.

﴿خَلَقَ﴾ "هغه ذات چي مخلوق ئي پيدا کرے دے".

دلته ئي "خَلَقَ" اوڻيلو او د دي دپاره ئي مفعول ذکر نه کړو؛ اشارہ دہ تعميم تہ، يعني چي خه شے دے نو هغه الله پيدا کرے دے، لکه جواهر الله پيدا کوي، آسمانونه، زمکې، فرشتې، انسانان دا ټول مخلوق هغه پيدا کرے دے. نو ځکه ئي "خَلَقَ" اوڻيلو او مفعول ئي ظاهر نه کړو، تعميم تہ اشارہ دہ.

﴿خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ﴾⁽¹⁾

"پیدا ڪرے دے الله رب العزة انسان دے توتي دے وينې نه."

نُطْفِي نه وينه جوړه شي، او د وينې نه بيا غوښه جوړه شي، او بيا د هغې نه هډوکي جوړ شي، او د هډوکي د پاسه بيا غوښه راشي. نو انسان ئي د يو توتي وينې نه پيدا ڪرے دے، اشاره دې ته ده: چې نه نطفه يا دا وينه څنگه چې هغې کښې عقل نه وو، پوهه نه وه، څه حرکت نه وو، هغې نه الله انسان پيدا ڪړو، انسان ئي جوړ ڪړو، او عقلمند ئي جوړ ڪړو. نو اے نبی ﷺ! څنگه چې ستا سينه کښې قرآن نشته، نو زه تا د قرآن قاري جوړول غواړم، او زه ستا په سينه کښې قرآن دننه کول غواړم. ﴿اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ﴾⁽²⁾ دوباره ئي دا اووئيل، نو دا دوباره تاکيداً وائي. چې دا ګورے! هسې وره خبره نه ده. "خامخه دا قرآن وايه."

يا علماء وائي: د اول نه مراد دا دے: چې اوس قرآن وايه، او د دويم نه مراد دا دے: چې سفر کښې هم قرآن وايه، او حضر کښې ئي هم وايه.

يا اول معنى دا ده: چې خارج الصلوة ئي وايه، او د دويم معنى دا ده: چې مانعاً کښې هم قرآن وايه. او يا تعميم د اوقاتو ته اشاره ده، چې هر وخت قرآن وايه.

"اولوله قرآن عظيم رب ستا دے ډير عزتمند"، هغه به تالره عزت درکوي، هغه به تالره لوئي مقام درکوي د دې قرآن د تعليم په وجه باندې؛ ځکه قرآن عزتمند دے. نو د دې سره ته خپل نسبت جوړ ڪړه الله به تا عزتمند ڪړي. او که د دې سره دې نسبت کت شو نو ته به ذليله شي.

﴿الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ﴾⁽³⁾

"هغه ذات چې ښودنه ئي ڪړې ده هر څيز ته په قلم باندې."

علماء کرام ذکر کوي: چې د دې څه معنى ده؟ نو وائي: اشاره ده دې خبرې طرف ته: چې

(1) [سورة العلق: 2].

(2) [سورة العلق: 3].

(3) [سورة العلق: 4].

کرم الله رب العزة چې هغه پۀ اوج قلم کښې دا طاقت کيخودے دے چې هغه داسې ټکي ليکي چې انسان بيا د هغې نه تعبير کولے شي نو ستا پۀ دماغو کښې به الله تعالى دا قرآن کيښتوي، تۀ به ئې خلقو ته بيانولے شي. او څنگه چې قلم دا يو ذريعه د تعبير ده او ذريعه د تعليم ده نو دغسې جبرئيل امين عليه السلام چې دے تالره دا قرآن راوړي نو پۀ دې ذريعه تالره تعليم درکولے شي.

او يو نکته علماؤ دا هم ليکلې ده: چې قلم باندې ليکل کيږي خو کاتب د دې قلم نه بهتر وي، قلم ذريعه ده د ليکلو ليکن دا کاتب (ليکونکے) ترې بهتر وي نو جبرئيل امين عليه السلام ذريعه د وحې د راوړو ده ليکن نبي صلى الله عليه وسلم نه بهتر نه دے. نبي صلى الله عليه وسلم د جبرئيل امين عليه السلام نه بهتر وو. شاگرد دے خو د استاد نه بهتر شو.

او يا اشاره ده ديتۀ: چې کله يو خبره د انسان نه هيريږي نو هغه ئې اوليکي نو بيا ترې نه هيريږي نو اے نبي صلى الله عليه وسلم لکه څنگه چې قلم باندې خبره پۀ ريکارډ کښې راشي نو دغسې زۀ به دا خبرې ستا پۀ سينه کښې بندوم، او ستا نه به بيا نه هيريږي. لکه الله تعالى قرآن کریم کښې فرمائي: ﴿سَنُقَرِّئُكَ فَلَا تَنْتَسِي﴾ (1)

"زړه چې لوستل به اوکړو مونږ پۀ تا باندې نو تۀ به ئې نه شي هيرولے."

د نبي صلى الله عليه وسلم خواته د يو کس راتلل

يو سرے راغے، نبي صلى الله عليه وسلم ته وائي: اے د الله نبي! زما نه د علم ډيرې خبرې هيريږي، خۀ وظيفه راته راکړه. نبي صلى الله عليه وسلم ورته وائي: "اسْتَعِنْ بِيَمِينِكَ" (2)

"پۀ ښي لاس باندې امداد حاصل کړه". ليکه بيا به درنه تۀ هيريږي.

﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ (3)

(1) [سورة الاعلى: 6].

(2) أخرجه الترمذي في أبواب العلم، باب ما جاء في الرخصة في كتابة العلم، برقم: (2666).

(3) [سورة العلق: 5].

"نبودنه ئې کرې انسان ته د هغه څه چې دے ورباندې نه پوهیدو".

اشاره ده دیته: چې څنګه انسان پیدا شو نو د څه نه خبر نه وو، خبرې ئې ورته اوسېدلې، سوچ او فکر ئې ورله ورکړو نو دغسې دین به ورته هم الله تعالی ښايي. بهر حال دا وحی نبي ﷺ ته راغله.

د وحی نه بعد د نبي ﷺ کورته راتلل

دا آیتونه چې نبي ﷺ واوریدل نو:

"فَرَجَعَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَرْجُفُ فُؤَادُهُ".⁽¹⁾

"د الله نبي ﷺ کور ته راغله او دا زړه ئې داسې رېږځي".

او بعضې روایت کښې "تَرْجُفُ بَوَادِرُهُ".⁽²⁾ ټکي راځي، "بَوَادِر" معنی: د دواړو اوکو په مابین کښې غوښه ئې رېږځیده. او "فُؤَاد" زړه ته وایي.

ما تاسو ته مخکښې وئیل وو: چې د الله تعالی په هر کار کښې حکمت وي، الله رب العزة د نبي ﷺ په نکاح کښې دا د خلویښتو کالو زنانه ځکه راوسته؛ چې د دې دیرې تجربې شوې وې دیره د مضبوط زړه والا وه.

"فَدَخَلَ عَلَى خَدِيجَةَ بِنْتِ خُوَيْلِدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَ: «زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي»".

"د الله نبي ﷺ د خدیجه بنت خویلد ﷺ (د خپلې بي بي) خوا ته لاړو، وایي: ما په کمبل کښې را اونیځای، ما په کمبل کښې را اونیځای (د الله په نبي ﷺ باندې رُعب راغله وو)".

"فَزَمِّلُوهُ حَتَّى ذَهَبَ عَنْهُ الرَّوَغُ. فَقَالَ لِحَدِيجَةَ وَأَخْبَرَهَا الْحَبْرَ".⁽³⁾

"نو هغوي نبي ﷺ په کمبل کښې را اونیځای تر دې پورې چې د الله نبي ﷺ نه رُعب لږ کم شو، یه ئې کمه شوه. خدیجې ﷺ ته وایي: اے خدیجې! دا په ما څه چل شوی دے؟ هغه قصه ئې ورته ټوله بیان کړه".

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3) وأيضاً برقم: (4953).

(2) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

(3) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3) وأيضاً برقم: (4953).

نبی ﷺ ورته وائي: «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي». "خديجي! قسم په الله چې زه په خپل ځان باندې اوږيدم"، نور ما سره د ځان غم شو.

دا د الله نبی ﷺ د کومې خبرې نه يريدو چې وائي: «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي»؟ نو په دې کښې علماؤ ډير توجيهاټ کړي دي، څه صحيح دي او څه پکښې ضعيف دي. څوک وائي: «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي»، "زه په ځان اوږيدم چې چرته ليوڼه نه شم، کېدوډ حالات وينم، کهانت راباندې رانه شي".

خو دا خبره بالکل ضعيفه ده؛ ځکه نبی ﷺ ته د مخکښې نه الله تعالی دا معلومات ورکړي روز چې ته به نبی جوړيږي. نو نبی نه ليوڼه کيږي.

يا «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي» په دې کښې ښائسته توجيه دا ده: "چې خديجي! زه اوږيدم په خپل ځان باندې د مرگ نه. چې داسې نا آشنا حالات وينم چې مړ کيږم او که څنګه؟". يا «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي» "زه اوږيدم په خپل ځان د بيمارۍ نه". چې په ما به د دې نه بيماري راشي.

يا «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي» شيخ رشيد احمد کنګوهي رحمه الله معنی کوي: "زه په ځان باندې اوږيدم چې دا خو ما ته الله ډيره لويه ذمه واري حواله کوي، زه به دا اورسولې شم او که نه؟ دا راسره غم دے.

نور توجيهاټ هم علماؤ نقل کړي دي. سيده خديجي رضي الله عنها ته خو مخکښې نه داسې معلوم شوي وو چې ده له به الله نبوت ورکوي؛ ځکه نا آشنا نا آشنا قصې ئې اوريدلې وې، نو سيده خديجه رضي الله عنها ورته وائي:

"كَلَّا وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".^(۱)

"چرې هم داسې نه شي کيدے، زما دې په الله قسم وي چې الله به تا چرې هم نه

(۱) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

سپوروي (نہ رسوا کوي، الله تعالى به ستا امداد نہ پریردي)..."

ولي؟ ڇڪه ڇي تا ته الله ڊير بنيائسته عادتونه درکري دي. دا محکبني نه خديجه ﷺ ته معلومه وه ڇي ڇا کبني دا عادتونه وي نو هغه الله نه ضائع کوي؛ د دي وجي نه به عربو کبني د اسلام نه محکبني هم هغوي دا کارونه بنه کنرل.

"إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ". "يَقِينًا تَهْ خِلْوَانُو سِرِهْ خِلْوَلِي پَالِي".

خپلولي پال دا د انسان د هلاکت نه د بچ کيدو لويه ذريعه ده.

رزق کبني برکت

د الله نبي ﷺ فرمائي: "خوک ڇي دا خوشوي ڇي ما له دي الله به رزق کبني برکت واچوي نو دا سره دي خپلولي او رسته داري نه کت کوي. او خوک ڇي دا خوشوي ڇي ما له دي الله به عمر کبني برکت واچوي نو دا سره دي خپلولي او رسته داري نه کت کوي؛ ځکه دي سره رزق کبني او عمر کبني الله برکت اچوي".

نو صله رحمي پال به دي عمر کبني برکت اچوي او د هلاکت نه به دي بچ کوي. او دا ڇي کوم انسان ڊير بُغْضِي او حَسْدي وي نو دے د ڊير لږ عمر خاوند وي، ډوډي به محکبني وي او دے به ورپسي وي، ټول عمر به دے خوار وي. بُغْضِي سره او حَسْدي سره دے به الله نه بنه کوي، دے به ټول عمر خوار او ذليل وي. مينه کوه، محبت کوه، خپلولي پاله، بنه اخلاق پيدا کوه نو تا به الله چرته هم نه خرابوي. نو اے پيغمبره! تا به الله څه نه کوي؛ ځکه ته خپلولي پالي.

"وَتَحْمِلُ الْكُلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".⁽¹⁾

"او ته د خلقو بوجونه به غاړه باندې اوچتوي..."

به وسه دے، کمزور دے د هغه بوج ته اوچتوي. غريب سره امداد کوه، کونډي سره، يتيم سره، داسي خلقو سره تعاون کوه. نن زمونږ به معاشره کبني داسي خلق روک دي، د مالداره سري خدمت ته هر سره ولاړ دے، او د غريب نه هر سره سر ټگوي.

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

"وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ". ته کسب ڪوئي معدوم لڙه. معنيٰ ڏا ده: ڇي ڪوم سر ٻي وسه ده، عاجز ده، فقير ده، دهغه سره ته احسان ڪوي.

"وَتَقْرِي الضَّيْفَ". ته خو ميلمنو له ميلمستيا ورکوي.

"وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".

"او ته ده حق به حواڏو ڪنبي ده خلقو سره امدادونه ڪوي".

ده الله ده طرف نه ڇي به خلقو باندې ڪوم آفت راشي نو ڇي او دهغه تسلي ڪوي، دهغه سره تعاون ڪوي. نو به دهجي وجه به الله تانه خرابوي.

ده نبي ﷺ ورقه بن نوفل ته بوتلل

خديجي ﷺ ورته وائي: ڏا خبري ڇه نا آشنا دي، خود يو اوشييار سري نه به تپوس اوکرو.
 "فَانْطَلَقْتُ بِهِ خَدِيجَةُ حَتَّى آتَتْ بِهِ وَرَقَةَ بْنَ نَوْفَلٍ بْنِ أَسَدٍ بْنِ عَبْدِ الْعُزَّى ابْنَ عَمِّ خَدِيجَةَ وَكَانَ امْرَأً تَنْصُرُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَكَانَ يَكْتُبُ الْكِتَابَ الْعِبْرَانِيَّ، فَيَكْتُبُ مِنَ الْإِنْجِيلِ بِالْعِبْرَانِيَّةِ مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يَكْتُبَ".
 "خديجي ﷺ نبي ﷺ ده لاس نه اونبولو او ڄان سره ئي روان ڪرو تر ده ڇي نبي ﷺ ئي ده ورقه بن نوفل خوا ته راوستو، ڇي ده خديجي ﷺ ده تره ڄوي ده، وائي: زما ده تره ڏا ڄوي دير ماهر ده، ده يو داسي سره ده ڇي ده جاهليت به زمانه ڪنبي ده نصرانيت قبول ڪري وو، او ده ده عبراني ليکل هم ياد ڪري وو، ده به ده انجيل نه به عبراني ڪنبي ليکل ڪول او دهغه ترجمه به ئي بيا به عربي ڪنبي خلقو ته ڪوله".

"وَكَانَ شَيْخًا كَبِيرًا قَدْ عَمِيَ".

"او ده ورقه بن نوفل دير اوشييار سره وو، او دير بوڊا وو، ده ستر ڪو نظر ئي ختم شوه وو".
 "فَقَالَتْ لَهُ خَدِيجَةُ: يَا ابْنَ عَمِّ! اسْمَعْ مِنْ ابْنِ أَخِيكَ".

"نو خديجي ﷺ ورته اووڻيل: اے ده تره ڄويه! ده ڏي زاره خبري ده لڙي واوړه".

"فَقَالَ لَهُ وَرَقَةُ: يَا ابْنَ أَخِي! مَاذَا تَرَى؟ فَأَخْبَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ خَبَرَ مَا رَأَى".

"نو ورقه بن نبي ﷺ ته اووڻيل: اے وراره ڇه ده لڙي دي؟ ڇه ڇل شوه ده؟ نو ده الله نبي ﷺ

ورته توله قصه اوکړه (چې داسې یو کس راغی او زه ئې درې ځله رااویولم، او ما له ئې زور راکړو او بیا ئې راته دا آیتونه اووئیل... هغه آیتونه ورته یاد وو)."

چې دې سړي دا خبرې واوریدې نو هغه چونکه ډیر اوشیا ز سره وو نو هغه ورته وائی: "هَذَا النَّامُوسُ الَّذِي نَزَّلَ اللَّهُ عَلَى مُوسَى" ⁽¹⁾

"دا خو هغه ناموس دے، هغه صاحب السّر دے، هغه د پت راز والا ملکر دے چې الله ئې پیغمبرانو ته را لیري، دۀ موسی ﷺ ته بار بار وحي را لیرله."

نو دا خو تا ته جبرئیل امین ﷺ راغلی دے. اوس دلته حدیث کښې راغلل چې دے نصراني وو نو دے خو د عیسیٰ ﷺ د مذهب والا شو، داسې نه وائی: چې دا جبرئیل امین ﷺ هغه فرشته ده: چې عیسیٰ ﷺ ته به ئې وحي راوړه، بلکه دے دا وائی: چې دا هغه فرشته ده چې موسیٰ ﷺ ته به ئې وحي راوړه. نو عیسیٰ ﷺ ئې ولې یاد نه کړو؟
نو د دې خو وجوهات علماء کرام ذکر کوي:

(۱) یو وجه: علماء کرام وائی: د موسیٰ ﷺ نبوت ډیر مشهور وو په نسبت د عیسیٰ ﷺ باندې.

(۲) دویمه وجه: چې دغه ځایه کښې یهود ډیر وو.

(۳) دریمه وجه: چې د موسیٰ ﷺ او د نبی ﷺ شریعت په ډیرو مسائلو کښې یو شان وو، د

عیسیٰ ﷺ شریعت کښې ډیر احکامات نه وو، د موسیٰ ﷺ شریعت کښې احکامات ډیر وو.

(۴) څلورمه وجه: چې دۀ سره به خلق دُشمي کوي او دے به پرې غالب کیږي لکه

څنگه چې فرعون باندې موسیٰ ﷺ غالب شوه وو.

نو دا مختلف تعبیرات علماء کوي، ځکه ئې موسیٰ ﷺ یاد کړو.

دورقه بن نوفل ارمان

نو یو ارمان هغې سړي هغه وخت کښې اوکړو، وائی:

"يَا لَيْتَنِي فِيهَا جَدَعًا، لَيْتَنِي أَكُونُ حَيًّا إِذْ يُخْرِجُكَ قَوْمُكَ" ⁽²⁾

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

(2) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

"افسوس دے ڇي زه پڻ هغه وخت ڪنهن ڄاڻ واريءَ ڏانهن نظر ۾ ختم نه ٿو ٿي، او
 ٻوڏا نه ٿي، ڪاش! ڇي زه بيا ڙوندو ٿي ۽ ڪلهه ڇي ستا ڏي قوم ته ڏانهن نه وڃي ٿي! نو ڇي ما
 ستا امداد ڪري ٿي (خود به ڏانهن وڃي ٿي ۽ ڇي زه به يا مريم او يا به زه ڪٿي ڪنهن ڀرو
 ٿي، بيا به زما وٽس نه ڪيري)".

ذَ اللّٰهِ نَبِيٍّ ﷺ وَرْتَهُ وَاثِي: «أَوْ مُخْرِجِي هُمْ؟».

"ولي دا خلق به ما ڏانهن نه شري".

نو هغه ورتو وائي: "نعم، لَم يَأْتِ رَجُلٌ قَطُّ بِمِثْلِ مَا جِئْتَ بِهِ إِلَّا عُودِي، وَإِنْ يُدْرِكُنِي يَوْمُكَ
 أَنْصُرَكَ نَصْرًا مُّؤَزَّرًا. ثُمَّ لَمْ يَنْشَبْ وَرْقَهُ أَنْ تُؤْفَى، وَفَتَرَ الْوَحْيَ".⁽¹⁾

"ڪه هر ڇوهره ٻڌو سر ٿي وي خود! تاهه ڇي ڪوم قانون او ڪوم دين تاهه حواله ڪيري، ڪوم
 نظام ڇي تاهه حواله ڪيري نو دا مسئلن ڇي ڇا هم ڪري ڏي نو هغه سره خلقو دشمنياڻي ڪري
 ڏي، هغه سره خلقو عداوتونه ڪري ڏي، نو ڪاش ڇي ته دا مسئلن ڪوي او دا خلق ٿي نه مٿي او
 تاهه جنگونه ڪوي او ڏانهن نه ڏي شري ڇي ما خود ڏي امداد ڪري ٿي ۽ بيا به ستا ڏانهن امداد
 هم ڇوڪ نه ٿي، ٿول به درنه مخالف ڪيري، (ذَ اللّٰهِ بِيْغَمِرٍ ﷻ ڏير پريشانو ٿي) نو ورقه ورتو وائي:
 دا مڻي درسره وعده ده ڪه ڏانهن وخت راغي، تاهه دعوت شروع ڪري او زه پڻ هغه وخت ڪنهن
 ڙوندو ٿي ۽ نو زه به ستا مضبوط امداد ڪوم (زه به ستا ملاتر شم). يو ڇو ورڇي بعد ورقه بن
 نوبل وفات شو او بيا يو ڇو ورڇي وڃي بنده شو".

نو بيا دوباره وڃي شروع شو ٿي. ان شاء الله ڏانهن هجي تڏهن به آئنده ڄمعه ڪنهن راشي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

أَفَرَأَيْتُمُ الْوَيْدَانَ (1) خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ (2) الرَّأُورُكَ الْأَكْمَرُ (3) الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ (4) عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (5)

(سورة العلق: 1-5)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه اتمه

"ذوحي بعضي لطائف"

بتاريخ: 28-01-2022

مقام: جلسئ

خطيب

فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه اتمه

"دوحي بعضي لطائف"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَجَّمُهُ وَتَسْتَعِينُهُ وَتُسْتَفَرُّهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَرِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ * خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ عَلَقٍ * اقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ * الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ * عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾ (1).

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو رونرو! ۛ تیرہ جمعہ د رسول اللہ ﷺ د نبوت او د اولئی وحي ذکر شوے وو چي ۛ غار حراء کتبي رسول اللہ ﷺ ته اولئی وحي جبرئیل امین علیہ السلام د سورة العلق راوړې وه. د هغې تفصيل او وضاحت هغه شوے وو.

لطائف دوحي

نن جمعہ کنبې د هغې بعضي لطائف به ان شاء الله بيانوو. رسول الله ﷺ ته چي پيغمبري ميلاویده نو دا کوم وخت وو؟ کوم کال وو؟ او د رسول الله ﷺ عمر خومره وو؟ نو ۛ دې باندي تمام محدثين او مؤرخين متفق وو چي رسول الله ﷺ ته پيغمبري چي ميلاویده، وحي راتله نو هغه د کل ورځ وه، د دوشنبې ورځ وه. بيا دا کومه مياشت وه نو ۛ دې کنبې د علماؤ اختلاف دے:

د علامه ابن عبد البر رحمه الله قول

علامه ابن عبد البر رحمه الله ليکلي دي: "چي د ربيع الاول مياشت وه او د هغې اتم (۸) تاريخ وو."

دا چې اوس کومه مياشت ده جمادي الثاني د دې نه مخکېني مياشت وه جمادي الاول، او د هغې نه مخکېني مياشت وه ربيع الثاني، د هغې نه مخکېني مياشت وه ربيع الاول نو وائي: دا اتم تاريخ د ربيع الاول وو. چې نبي ﷺ په دغې مياشت کېني پيدا هم وو نو په اتم تاريخ د ربيع الاول نبي ﷺ ته اول وحي شوې وه.⁽¹⁾

نو د دغې قول مطابق د بعثت په وخت کېني د رسول الله ﷺ عمر مکمل څلويښت کاله وو، چې څلويښتو کالو ته رسول الله ﷺ اورسيدو نو اولنئ وحي ورته راغله، او دا د ربيع الاول مياشت وه، اتم (۸) تاريخ او د کل ورځ وه.
د محمد بن اسحاق ښه قول

محمد بن اسحاق ښه وائي: چې دا د رمضان المبارک مياشت وه، او په رمضان کېني اولسم (۱۷) تاريخ وو چې رسول الله ﷺ ته اولنئ وحي راغلې وه. او بيا هغه شعر هم نقل کړې دے:

وَأَنْتَ عَلَيْهِ أَرْبِعُونَ فَأَشْرَقَتْ شَمْسُ النُّبُوءَةِ مِنْهُ فِي رَمَضَانَ

"د الله د پيغمبر ﷺ چې څلويښت کاله برابر شول نو د نبوت هغه نمر د نبي ﷺ څمک اووهلو، او هغه روښانه شو".

نو دا د رمضان مياشت وه او اولسم (۱۷) تاريخ وو. نو بيا په دغې اعتبار د نبي ﷺ د بعثت او د نبي ﷺ د نبوت ميلاويدو والا وخت بيا داسې جوړېږي چې شپږ (۶) مياشتې او څلويښت (۱۰) کاله عمر ئې وو. څلويښت کاله او شپږ مياشت پرې د پاسه. ولې چې د ربيع الاول نه واخلې تر هغې رمضان پورې شپږ مياشتې جوړېږي.⁽²⁾

اوس په دې قول باندې اعتراض راځي: چې نبوت خو په څلويښتم کال ميلاوېږي نو دا شپږ مياشتې څنګه روستو شوې؟ نو جواب دا دے: چې ما تاسو ته وئيلي وو: چې دا شپږ مياشتې رسول الله ﷺ ښائسته ښائسته خوږونه ليدل، نو د انبياؤ ﷺ له خوب ليدل چې وي هغه وحي وي، نو په دغې بنياد د نبي ﷺ د نبوت ابتداء اصل کېني د خوږونو نه (په څلويښتم کال) شوې ده. او دغه

(1) انظر: "الاستيعاب": (15/1).

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (142/1).

وجه ده؛ ڇي نبي ﷺ وائي: "صحيح خوب ليدل ڇي وي نو دا ڌ نبوت شير ڄلويينتمه برخه ده".
 نو دا شير ڄلويينتمه برخه ورته پڻ دغه بنياد باندې وائي: ڇي ڌ نبي ﷺ عمر ڌ نبوت نه بعد درويشت (۲۳) ڪاله وو، نو درويشت له دو ڪنڀي ضرب ورکري نو ۴۶=۲×۲۳ شير ڄلويينت شو، او پڻ ڪال ڪنڀي دولس مياشتي وي نو دا ڪال ڇي پڻ دو تقسيم شي نو شير مياشتي دا ڌ ڪال نيمه شوه. نو خوب ليدل ڌ نبوت شير ڄلويينتمه برخه پڻ دغې اعتبار ده: ڇي ڌ نبوت نه ڌ نبي ﷺ زندگي درويشت ڪاله وه، پڻ دې درويشت ڪاله ڪنڀي شير مياشتي نبي ﷺ ڀڄاڻسته ڀڄاڻسته خوبونه ليدل نو دا خوب ليدل ڌ نبوت ڌ نبي ﷺ شير ڄلويينتمه (۴۶) برخه شوه.

نو ڌ نبي ﷺ عمر شير مياشتي او ڄلويينت ڪاله ور ڇي ڪله ورته نبوت ميلاؤ شو (يعني ابتداء و وحي جلي اوشوه). اولئي وحي پڻ غارِ حراء ڪنڀي پڻ رمضان المبارڪ ڪنڀي شوې وه او دا قول اصح ڏي. علامه زرقاني رھ، علامه ابن حجر "فتح الباري" ڪنڀي پڻ ڪتاب التعبير ڪنڀي او ڪتاب التفسير ڪنڀي ليکي ڏي، هلته ڪنڀي ٿي تفصيل ڪري ڏي. او شيخ الحديث مولانا محمد اديس ڪاندهلوي رھ پڻ "سيرة مصطفى" ڪنڀي ليکي: "ڇي علامه ابن حجر رھ دا قول صحيح ثابت ڪري او صحيح ٿي منلي ڏي: ڇي شير مياشتي او ڄلويينت ڪاله عمر ٿي وو ڇي وحي ورته راتله؛ او ڌ هغې وجه دا ده: ڇي رسول الله ﷺ به ڇي غارِ حراء ته تلو او اعتڪاف ڇي به ٿي کولو نو رمضان ڪنڀي به تلو، نو پڻ رمضان ڪنڀي نبي ﷺ پڻ اعتڪاف ڪنڀي وو پڻ غارِ حراء ڪنڀي ڇي هلته ٿي ڌ رب عبادت ڪولو".

نو زيات تر اصح قول دا ڏي: ڇي اولئي وحي رمضان ڪنڀي راغلي ده؛ او رمضان ڪنڀي ڇڪه ڇي نبي ﷺ به تول ڪال پڻ غارِ حراء ڪنڀي نه وو ناست، صرف پڻ رمضان ڪنڀي به تلو. نو ڇي پڻ رمضان ڪنڀي شي نو دا قول به اصح شي.^(۱)

فوائد او لطائف

اوس يو خو خبري ڏي:

(۱) يو دا ڇي: ڌ رسول الله ﷺ عمر ڄلويينتو ڪالو ته اورسيدو نو الله ورته نبوت ورکرو،

انسان دَ بِلُوغ نہ پس دَارک مَکَلَف شي، نو دا نَبَوَت وَلې دَارک نُه مِيلاوِيرِي؟ چي خَلوِينِست (۱۰) کاله بعد نبي ته نَبَوَت مِيلاوِيرِي؟

اصل وجه دا ده: چي تر خَلوِينِستو کالو پورې انسان دَ دُه سَوَج او فِکَر، دَ دُه قَوَت او طاقَت او دارنگې دَ دُه هغه بدن تَرَقِّي کوي، دَ خَلوِينِستو کالو نه پس هغه بيا نوره تَرَقِّي نُه کوي. الله هر نبي له نَبَوَت دَ خَلوِينِستو کالو نه مَحْکَمې نُه وړکوي، خَلوِينِستو کالو ته چي دَ انسان عمر اورسي، بدن کمال ته اورسي، نو اشاره ده ديتِه: چي دَ انسان قَوَت روحاني او قَوَت جسماني دواړه کمال ته اورسي نو هله هغه له الله رب العزة نَبَوَت او پيغمبري وړکړي. (۱۱)

کله کله داسې وي چي يُو انسان ډير قابل وي، علم به ئې ډير وي، پوهه به ئې ډيره وي خو کشر وي نو تجربه ئې دومره نُه وي نو هغه بيا هم نقصان شي. لَوئِي عالم به وي خو چي دَ عمر نه کشر وي، نوجوان وي نو بعضې وخت جذبه شي، بعضې وخت غصه شي، يُو خبره لږه پکار وي او دے ئې تيزه اوکړي، وَلې چي دَ عقل او تجربې هم کمه وي. نو الله رب العزة چي نبي له کله مکمل استعداد وړکړي نو دَ هغې نه پس بيا ورله نَبوت او پيغمبري وړکړي. تر خَلوِينِستو کالو پورې دَ انسان بدن کښې قَوَت او طاقَت او دارنگې سَوَج او فِکَر کښې ئې زِيادَت راضي، دَ خَلوِينِستو کالو نه بعد بيا پُه حائِے اودرېري او بيا کمي طرف ته راضي؛ نو حَکَمه الله رب العزة نَبوت پُه خَلوِينِستم کال وړکوي چي دا نَبوت يُو ډير قيمتي خيز دے دا ضائع نُه شي.

(۲) دويم: دا چي شيخ الحديث مولانا ادریس کاندهلوي رحمۃ اللہ علیہ ليکلي دي: "دَ امام شعبي رحمۃ اللہ علیہ پُه يُو مرسل روايت کښې دي چي هغه امام احمد بن حنبل رحمۃ اللہ علیہ پُه خپل تاريخ کښې ليکله دے: چي کله نبي ﷺ ته پيغمبري ميلاؤ شوه نو دَ بعثت پُه اول کښې حضرت اسرافيل عليه السلام مامور وو چي تَه به دَ نبي ﷺ پُه رفاقت او ملګرتيا کښې ګرځي....."

اسرافيل عليه السلام دا هغه فرشته ده: چي دا الله رب العزة مقرر کړې پُه دې ده چي کله قيامت قائمېږي نو تَه به شپيلۍ اووهي، پُه دې سره به قيامت قائم شي. دوه شپيلۍ به وهي، اولنۍ شپيلۍ

سره به قیامت قائم شي:

﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَىٰ فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾. (1) "او پوک به اووهله شي په شپیلې کښې نو بیه هوشه به شي هغه څوک چې په آسمانونو او زمکه کښې دي مکر هغه چې د الله خوښه شي بیا به دوباره په دې شپیلې کښې پوک اووهله شي نو ناڅاپه دوي به ولاړوي او کوري به".

نو د ده اولنۍ شپیلې سره به ټول مخلوق ختم شي، مړه به شي، بیا به خلوینست کاله پس دے دویمه شپیلې اووهي هغې سره بیا دوباره ټول مخلوق راژوندي شي.

نو اسرافیل عليه السلام به د نبي ﷺ سره ابتداء په رفاقت او ملګرتیا کښې ګرځیدو.

وايي: "نبي ﷺ ته به اسرافیل عليه السلام وقتاً فوقتاً د محاسنو او د آدابو تعلیم او تلقین ورکولو. نبي ﷺ باندې اسرافیل عليه السلام چرته وحی نه ده راوړې...."

يعني د قرآن آيتونه ټول جبرئیل امين عليه السلام راوړي دي. اسرافیل عليه السلام به دغه شان آداب ورته ښودل، ښائسته اخلاق به ئې ورته ښودل، د نقصاناتو نه به ئې بچ کولو، صرف د دې دپاره وو.

علماؤ ليکلي دي: چې اسرافیل عليه السلام به ولې د نبي ﷺ سره ګرځیدو؟ ولې ئې د نبي ﷺ سره ملګرتیا کوله؟ نو په هغې کښې وجه دا وه: اسرافیل عليه السلام هغه ملک دے چې دے په دې انتظار باندې دے چې الله ورته حکم اوکړي چې شپیلې کښې پوکے اووهه چې قیامت قائم شي، اسرافیل عليه السلام چونکه د قیامت د قائمیدو دپاره دے نو د نبي ﷺ نه پس بل نبي نشته دے؛ ځکه نبي ﷺ فرمائي:

﴿بُعِثْتُ أَنَا وَالسَّاعَةُ كَهَاتَيْنِ﴾. (2)

"زه او قیامت داسې رالیرلے شوي یو لکه دا دوه کوټې".

يعني زمانه روستو صرف قیامت دے بل نبي نشته دے. د دې وجې نه چې کوم خلق وائي: چې د دې نبي ﷺ نه روستو بل نبي شته دے نو دا سرے کافر دے؛ ځکه چې د نبي ﷺ او د قیامت

(1) [سورة الزمر: 68].

(2) أخرجه البخاري في كتاب الرقاق، باب قول النبي ﷺ: «بعثت أنا والساعة كهاتين»، برقم: (6504).

په مينځ کښې بل هيڅ شے نشته دے. دَ نبي ﷺ نه پښ بيا قيامت دے، هغه که لږ وخت پښ راځي او که ډير وخت پښ راځي، خو قيامت به راځي، بل نبي نه شي راتلې.

"نو اسرافيل عليه السلام به ځکه دَ نبي ﷺ سره رفاقت او ملگرتيا کښې گرځيدو؛ چې دَ دې نه پښ صرف دَ اسرافيل عليه السلام دَ شپيلۍ انتظار دے، دَ بل نبي دَ راتلو انتظار نشته، او دَ نورې وحي دَ راتلو انتظار هم نشته دے." (1)

(۳) دريم دا چې: دَ "صحيح البخاري" په حديث کښې راځي:
«ثُمَّ حُبِّبَ إِلَيْهِ الْخَلَاءُ» (2)

"بيا دَ الله نبي ﷺ ته ځانله والې محبوب شو".

"حُبِّبَ" دَ مجهول صيغه راوړي، دَ دې فاعل هغه محذوف وي دَ هغې په ځانې نائب فاعل راځي، نو "الْخَلَاءُ" نائب فاعل دے نو معنی دا ده: "بيا محبوب کړے شو هغه ته ځانله والې". نو چا ورته ځانله والې محبوب کړو؟ يو ذات وو، چې هغه ورله محبوب کړو، دلته ذکر نه دے، نو دلته فاعل معلوم نه دے يعني په خپله ورته نه وو، محبوب کړے شوے وو ورته. مطلب دا دے: چې دَ هر انسان مزاج او فطرت دا وي چې دے دَ خلقو سره يو ځانې اوسيري، او نبي ﷺ کښې الله تعالى دا فطرت پيدا کړو چې دے به دَ خلقو نه ځانله وو. دا ولې؟ ځکه دَ خلقو نه ځانله والي کښې چې کوم سوچ او فکر کيږي نو هغه دَ خلقو سره په يو ځانې والي کښې نه کيږي. نو دَ دې وچې نه نبي ﷺ ته خلوت او ځانله والې محبوب شو. (3)

(4) خلورم دا چې: اول ورته لا نبوت نه دے ميلاؤ، نو ځانله خوشحاله دے، او چې کله نبوت ميلاؤ شو نو بيا دَ الله نبي ﷺ جرته ځانله شاړو کښې نه دے پاتې شوے، نو په دې کښې څه حکمت وو؟ يو ابتدائي حالت وو او بل بيا انتهائي حالت وو (صوفياء حضرات په دې

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (143/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (124/1).

(2) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

(3) انظر: "سيرة المصطفى": (143/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (124/1).

بوهيڙي)، ابتداء ڪنهن جي يوسرے نوے وي نو هغه له ڄاڻه والے پڪار وي، جي ددۂ دا توڃه او ددۂ دا سوچ او فڪر ددۂ معاشري نه راجع شي او واغوند شي، او پءُ غفلت ڪنهن واقع نه شي. ڪءُ يوسرے ذڪر کوي، فڪر کوي نو دءُ له خلوت پڪار وي او ڪله جي يوسرے د الله پءُ عبادت ڪنهن ڪلڪ او مضبوط شي نو بيا ڪءُ دے د خلقو سره يوحائے والے کوي، جلوت ته شي نو بيا پءُ د باندې خءُ اثر نه پريوڃي؛ حڪم الله رب العزة فرمائي:

﴿رَجُلًا لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ﴾⁽¹⁾.

"پءُ دې بيت الله ڪنهن داسي سري دي جي نه غافله کوي هغوي لره تجارت او نه اغستل، خرڇول د الله د ذڪر نه او د پابندي د مانڃه نه."

دومره د الله پءُ دين ڪنهن مستغرق (دوب شوي) شوي دي، ڪءُ تجارت کوي خو د الله دين ورته نه پربردي، بيا انسان عادت شي نو بيا ئي پءُ دې تولو اشياؤ باندې پروا نه وي. ابتداء ڪنهن سختي لره ڏيره وي بيا سرے عادت شي، بيا سختي ڪمه شي. نو حڪم نبي ﷺ له اول ڪنهن ڄاڻه والے محبوب شو.⁽²⁾

(۵) پنڄم دا جي: نبي ﷺ سره د دې نه جي لوئي متوگل وو، د الله پءُ ذات ئي ڏير اعتماد وو، دا تول خلق د هغه نه پءُ توگل ڪنهن روستو دي خو نبي ﷺ غار حراء له ئي، د الله عبادت له ئي خو ڄاڻ سره خپله توڃه اوڙي، ڄاڻ سره خپل خوراڪ ڄڻبڪاڪ اوڙي. اشاره ڏيته ده: جي اعتماد ڏيته وائي: جي ته به اسباب استعمال ڪري او د اسبابو نه پس به د هغي نتيجه الله ته اوسپاري، د دې وڃي نه جي ڪله ستا پءُ دماغو ڪنهن دا وي: جي يره عبادت ڪوم خو جي خوراڪ به راله ميلاؤ شي او ڪءُ ميلاؤ به نه شي؟ ڪءُ دا سوچونه ڪوئ نو بيا هم ته صحيح عبادت نه شي ڪولے. ڄاڻ سره خءُ خوراڪ او ڄڻبڪاڪ يوسه، جي الله خو به ما له رزق راکوي، خو ڪءُ ميلاؤ نه شي نو دا خوراسره شته ڪنه، نو ستا به توڃه برابر وي، انسان ڪنهن جي يو مخلوق ته احتياج وي نو دا ڀڄه شے نه دے. نو اسباب استعمالوه او احتياج يو الله ته ڻڪاره ڪوه نو دا جائز دي.

(1) [سورة النور: 37].

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (1/143)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (124/1).

دَ دِي وَجِي نَه مَوْسَى الطَّلَا وَائِي:

﴿رَبِّ اِنِّى لِمَا اَنْزَلْتَ اِلَى مِنْ خَوْفٍ فَقِيرٌ﴾ (۱)

زنانو له ئې کډې او بيزې اوبه کړې بيا سوري ته واوريدو او هلته کيښناستو او الله ته وائي:
"اے زما ربه! ته چې ما له کوم خير نازلوي نوزه ورته محتاج یم."

د الله رب العزة نه خير غوښتل دا د انسان د زهد او د تقوى نه خلاف نه دي. د علامه ابن
تيميه رحمه شعر دے، وائي:

وَالْفَقْرُ لِي وَصَفُ ذَاتٍ لَأَزِمُ أَبَدًا كَمَا الْغِنَى أَبَدًا وَصَفُ لَهْ ذَاتِي

وايي: "يا الله! دا فقر او احتياج زما تا له دا زما ذات سره لازم صفت دے، او تر له شوه
دے، الله! لکه څنگه چې ستا غني او مالداري صفت دے او تا سره لازم او تر له دے."

د دې شعر مطلب شيخ الحديث مولانا محمد ادریس کاندهلوي رحمه وائي:

تو غني مطلق اے ذوالجلال! من فقير مطلق بے قیل و قال

"يا الله! ته مطلق غني ذات ئې، او يا الله! زه مطلق فقير ذات یم، بنده یم او محتاج یم."

تو کړی من گدای مطلق تو عزیز من ذلیل مطلق

"الله! ته کریم ئې، او الله! زه کدا یم، الله! ته عزیز ئې او زه ذلیل یم."

ذات پاکت منبع جود و نوال مازر تاپاشده نقش سوال (۲)

"الله! ستا ذات پاک دے، هغه د سخا او د ورکولو یو منبع دے، او زه د سر نه تر خپو پورې د
سؤال نه جوړ یم."

بهر حال نبي ﷺ د ځان سره خوراک ځکاګ اورې دے، دا اسباب استعمالول جائز دي.

(۶) شپږم دا چې: نبي ﷺ به په غاړ حراء کښې وو، خو چې کله به خوراک خلاص شونو کور

ته به راغی، دومره خوراګونه ئې د ځان سره نه دي اوړي چې د کور ضرورت به نه راتلو. نو دا هم نشته

(۱) [سورة القصص: 24].

(۲) انظر: "سيرة المصطفى": (۱/۱۴۴)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (۱/۱۲۵).

چي ٻيوسرے پڻ غارونو ڪنبي پروت دے، شارو ڪنبي پروت دے او دَ بَنَڄي ٻيوس نڻ ڪوي، دَ بچو ٻيوس نڻ ڪوي، وائي: بس الله به ئي سائي. نا! راڄي به، دَ خيلي بَنَڄي او دَ بچو ٻيوس به ڪوي، دَ هڻي دَ خرچي او نفقي ٻيوس به ڪوي. نبي ﷺ به ڪور ته راڻي دَ خديجي ﷺ دَ حال ٻيوس به ئي او ڪرو. ⁽¹⁾

(۷) اووم دا خبره تري معلومه شوه: چي نبي ﷺ به پڻ غارِ حراء ڪنبي وو... ٻيوسرے به پڻ ٻيوسرے ڪنبي دَ ربّ عبادت ڪوي نو ڪور ڪنبي دِي او وائي: چي زڙ پڻ فلانڪي ڄائے ڪنبي یم، ڪڏھن ضرورت شي، دَ هڻي خدمت شي او يا ڪور ڪنبي ضرورت شي چي خلق وريسي تلے شي. نو چي ڄائے معلوم وي، داسي نه چي دَ مخلوق نه داسي ڄان غيب ڪرھ چي ڇا ته پته هم نڻ لکي، نبي ﷺ به ڪور وئي و و چي زڙ پڻ غارِ حراء ڪنبي یم. ⁽²⁾

(۸) اتم دا چي: جبرئيل عليه السلام چي راڻي او نبي ﷺ له ئي دري ڄله زور ور ڪرے وو، پڻ دِي دري ڄله زور ور ڪولو ڪنبي دِي خبري طرف ته اشاره وه چي دَ جبرئيل عليه السلام پڻ سينه ڪنبي ڪوم علوم دي چي پڻ آسانه هڻي دَ نبي ﷺ سيني ته منتقل شي، دارنگي هڻي برڪات هم ور منتقل شي. او دا طريقه شته دے، نبي ﷺ هم داسي ڪري دي: يو ڄل دَ الله نبي ﷺ سيدنا عبد الله بن عباس ﷺ (چي دا دَ نبي ﷺ دَ تره ڄوي وو) راوڻيو لو او دَ سيني سره ئي داسي راجوخت ڪرو، او دعاء ئي ورته او ڪرھ:

«اللَّهُمَّ عَلِّمَهُ الْكِتَابَ» ⁽³⁾

"اے الله! زما دَ تره دِي ڄوي له دَ خپل ڪتاب علم ور ڪري."

دغه راجوختول او دعاء دَ رسول الله ﷺ داسي الله قبوله ڪرھ چي پڻ ٽولو صحابه ڪرامو ﷺ ڪنبي دَ عبد الله بن عباس ﷺ نه لوئي عالم نڻ وو.

دَسيدنا ابوهريره ﷺ فرمان

ابوهريره ﷺ وائي: ما دَ الله نبي ﷺ ته او وئي: چي دَ الله نبي! حديثونه يادوم او زما نه

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (145/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (126/1).

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (145/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق: (126/1).

(3) أخرجه البخاري في كتاب العلم، باب قول النبي ﷺ: «اللهم علّمه الكتاب»، برقم: (75).

هيري، داسي وظيفه راته اوشايه چي زه ئي اوكرم؛ چي ما ته ياديري. وائي: نبي ﷺ راته اوفرمائيل: چي ابو هريره! خادر دې خور كره، چي خادر مې خور كړو د الله نبي ﷺ داسي لېي راخلي، ما ته پته نه لكې چي خه شے راخلي، داسي لېي راخلي او خادر كښې ئې غورخوي. درې لېي د الله نبي ﷺ داسي راجع كړې، او ماته وائي: چي شابه! دا خادر د سيني سره راجوخت كړه. سيدنا ابو هريره ؓ وائي: ما خادر رابند كړو او د سيني سره مې جوخت كړو، د هغې نه بعد چرته زما نه د رسول الله ﷺ خبره نه ده هيره شوې. دماغ داسي كولاؤ شول، سينه داسي كولاؤ شوه چي بيا د رسول الله ﷺ يو حديث زما نه نه دے هير شوه.

د نبي ﷺ د علومو چي كومې خزانې وې دا هغه لېي وې، چي هغه صرف نبي ﷺ ليدلې او نورو صحابو ؓ نه ليدلې. هغه ورله په خادر كښې واچولې وائي: دا د سيني سره جوخت كړه. نو دا هم ثابت شو او جائز دي.

(۹) نهم دا چي: رسول الله ﷺ ته چي كله وحي راغله او كور ته راغے حضرت خديجة الكبرى ؓ هغه ورته تسلي وركوي، ورته وائي: "إِنَّكَ لَتَصِلَ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ...". هغه اوږد حديث دے، دا ښه ښه صفتونه د نبي ﷺ خديجه ؓ ئې ورته بيانوي. نو دې كښې اشاره ده دې خبرې ته چي: چا كښې دا ښه ښه صفتونه وي هغه الله نه خرابوي. كافرانو هم دا خبره منله. چي خوك خپلولي پالي، رشته داري پالي، خوك د غريبانانو په سر لاس ايردي، د هغوي بوجونه اوچتوي، د هغوي سره احسانات كوي، ميلمه له ميلمستيا وركوي، په چا خه حادثه راشي د هغه سره مرسته او تعاون كوي، نو داسي خلق الله په معاشره كښې چرته هم نه ضائع كوي. ځكه ورته حضرت خديجة الكبرى ؓ تسلي وركوي.

(۱۰) لسم دا چي: "رسول الله ﷺ كله لارو او ورقه بن نوفل ته ئې قصه اوكره. د دې نه دا خبره هم معلومه شوه: چي يو سرے درنه په علم كښې اوچت او بهتر نه دے خو عمر رسیده (مشر) دے نو د هغه نه مشوره اغستے شې. دلته اوگوره نبي ﷺ د ورقه بن نوفل خوا ته لارو او مشوره ترې اخلي، نو نبي ﷺ نه ورقه خه په علم كښې اوچت خونه وو او نه ترې بهتر وو.

(۱۱) يؤولسم دا خبره ترې معلومه شوه: چې د مشرانو به قدر او عزت کوي اگر چې ته لوي سرې ئې، خو چې ستا نه مشر دے، د هغه قدر او عزت به کوي. نبي ﷺ د ورقي بن نوفل سره ډير په قدر او احترام باندې ميلاؤ شو.

(۱۲) دولسم: چې که ته ډير لوي سرې ئې خو که مشر تا ته د کشرانو الفاظ استعمال کړي نو دا خير دے، استعمالولي ئې شي. لکه نبي ﷺ ته ورقي وايي: "يَا ابْنَ أَخِي! مَاذَا تَرَى؟". "اے وراره! ته څه وينې؟". نو د دې لفظ استعمال جائز دے؛ ځکه مشر د کشر دپاره د کشرانو الفاظ استعمالولي شي.

(۱۳) ديارلسم دا خبره ترې معلومه شوه: چې چا د حق خبره کړې وه هغه خلقو په آرام نه دے پريځودے؛ ځکه ورقي بن نوفل يو ارمان اوکړو: چې کاش! چې زه ژوندے وے کله چې دې قوم ته ايستلي او ما ستا مضبوط امداد کړے وے! نبي ﷺ وايي: دوي به ما اوباسي؟ وايي: آو! چې دا مسئلې چا کړي دي نو هغه چا په آرام نه دے پريځودے.

په دې کښې هر داعي ته تسلي ده: چې کله د قرآن او د سنت او د حق خبره کوي نو ضرور به بعضي خلق د ده عداوت او دشمني کوي، نو دا څه نوې او نا آشنا خبرې نه دي، بلکه دا د پيغمبرانو د زمانې نه داسې راروانې دي.

الله رب العزة دې د صحيح عمل کولو توفيق رانصيب کړي (امين!).

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (1) قُمْ فَأَنْذِرْ (2) وَرَبِّكَ فَكْبُرْ

(سورة المدثر: 1-3)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه نهمه

"ذوحي بنديدل اودوباره وحي شروع كيدل"

بتاريخ: 2022-02-10

مقام: جلسی

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه نهمه

"دَوحی بندیدل اودوباره وحي شروع کیدل"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا يَمِيزُ لَهُ وَلَا تَدِيرُ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنًا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَاعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿يَا أَيُّهَا الْمَدَنِيُّ قُمْ فَأَنذِرْ* وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ﴾ (1)

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو رونرو! به مخکینې مجموعې کښې د رسول الله ﷺ د وحي تذکره شوې وه چې رسول الله ﷺ ته اولنۍ وحي چې راغلې وه، د هغې کیفیت څه وو؟ او په کوم ځایه کښې راغلې وه؟ نو د هغې وضاحت شوې وو، کوم آیتونه راغلي وو؟ د سورة العلق ابتدائي آیتونه نازل شوي وو، او د هغې آیتونو مختصر وضاحت شوه وو.

د فترت وحي زمانه

نن مجموعه کښې به د فترت وحي د زمانې ذکر کوو، او ورپسې بيا کومه وحي راغلې وه؟ نو د هغې وضاحت به کوو. "صحيح البخاري" کښې امام بخاري نقل کړې دي: چې رسول الله ﷺ ته دا اولنۍ وحي راغله نو د دې نه بعد بيا وحي بنده شوه، او دغې زمانې ته زمانه د فترت وائي، د وحي د بندیدو زمانه، انقطاع د وحي راغله.

د جابر بن عبد الله الانصاري ؓ روايت

د جابر بن عبد الله ؓ نه روايت دے او دے د نبي ﷺ نه نقل کوي: چې رسول الله ﷺ

فرمائي (د الله نبي ﷺ) پۀ خپله د وحي د بندیدو هغه حال بیانوي: وحي بنده شوې وه او زۀ یو ځل روان اوم، ناڅاپه ما یو آواز واوریدو د آسمان د طرف نه، نو چې ما داسې بره اوکړل نو ناڅاپه هغه فرشته راغلې وه چې کومه ما له پۀ غار حراء کښې راغلې وه، او اولنئ وحي ئې راوړې وه، دا فرشته د دې زمکې او د آسمان پۀ دې ماښ کښې پۀ دې فضاء کښې پۀ یو کرسئ باندې ناسته وه. چې د الله نبي ﷺ اولیده، یو لوی شخصیت وو، نو د الله نبي ﷺ فرمائي: زۀ د هغې نه مرعوب شوم، او اویږیدم، چې دا څۀ دي؟ نو واپس راغلم او بیا نبي ﷺ باندې سارۀ راغۀ، او تبه پرې راغله او سیده خدیجې ؑ ته وائی:

«زَمَلُونِي زَمَلُونِي»^(۱).

"ما پۀ کمبل کښې رااوتغاړئ، کمبل راباندې واچوئ".

د وحي راتلل

چې نبي ﷺ کمبل واغوسته، د وحي بندیدو نه بعد بیا وحي راغله: «يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنذِرْ * وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ * وَتَبَارَكَ فَطَهِّرْ * وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ»^(۲). نو دا د انقطاع د وحي نه بعد اولنئ وحي وه. د رسول الله ﷺ دا وحي بندیدل چې وو نو دا څومره وخت وحي بنده وه؟ نو فترت پۀ احادیثو کښې دوه (۲) قسمه راځي:

(۱) یو فترت دے: «عَلَىٰ فِتْرَةٍ مِنَ الرَّسُولِ»^(۳). پیغمبران بند شوي، او نور پیغمبران نه راتلل، ډیر وخت مینځ کښې تیر شوے وو، د هغې نه بعد الله پیغمبر ﷺ رااولیدلو. نو هغې ته هم زمانه د فترت وائی. او دا زمانه د فترت د "صحيح البخاري" د جلد اول پۀ آخر کښې راځي.

د نبي ﷺ او د عیسیٰ ؑ پۀ مینځ کښې فاصله

د نبي اکرم ﷺ او د عیسیٰ ؑ پۀ مینځ کښې شپږ سوه کاله تیر شوي وو چې الله پکښې بل

(۱) أخرجه البخاري في كتاب بدء الخلق، باب إذا قال أحدهم: آمين والملائكة في السماء، آمين فوافقت إحداهما الأخرى، غفر له ما تقدم من ذنبه، برقم: (3238).

(۲) [سورة المدثر: 1-5].

(۳) [سورة المائدة: 19].

خوک پیغمبر نه وو رالیږلے. شېر سوه (۶۰۰) کاله بعد رسول الله ﷺ الله پیغمبر راوولیږلو. شېر پیرئ ډیر شے دي، دومره فاصله چرته د نورو پیغمبرانو په مابین کښې نه وه راغلې. دا دومره فاصله صرف د عیسیٰ علیه السلام او د نبي ﷺ په مینځ کښې وه. نو دې زمانې ته هم زمانه د فترت وائی. خوک پنځه سوه اويا (۵۷۰) یادوي، خوک پنځه سوه شپيته (۵۶۰) یادوي او خوک شېر سوه یادوي. دا هغه زمانه د فترت وه، د وحی د بندیدو زمانه.

(۲) دویم فترت: هغه انقطاع د وحی ته وائی چې وحی د پیغمبر ﷺ کښې تاخیر راغلے وو ترڅه زمانې پورې. نو دا فترت او دا انقطاع وحی څومره زمانه وه؟ نو په دې کښې د علماؤ ډیر اقوال دي: (۱) یو قول: امام ابن الحجر رحمه الله په "فتح الباري" کښې نقل کړے دے: چې دا زمانه د فترت چې وه نو دا درې (۳) کاله وه، اول وحی راغله بیا درې کاله نوره وحی نه وه، راغلې. (۲) دویم قول دا دے: چې دا زمانه د فترت دوه نیم کاله وه.

(۳) بعضې علماؤ وائی: چې درې ورځې وې، درې ورځې وحی بنده وه. (۴) صاحب د "الرحیق المختوم" دې له ترجیح ورکوي: چې زمانه د فترت دومره اوږده نه وه، بس یو څو ورځې وحی بنده شوې وه.

او زموږ استاد محترم شیخ الحدیث مولانا یار بادشاه رحمه الله د هغوي د "صحیح البخاري" چې کوم تقریر دے "الکونر الجاري"، هغوي په درس کښې هم مونږ ته وئیل او په تقریر کښې ئې هم لیکلي دي: چې اصح قول دا دے: چې دا درې کاله انقطاع وه، یعنی وحی درې (۳) کاله بنده شوې وه، او دا خوک چې وائی: یو څو ورځې وحی بنده وه نو دا صحیح قول نه دے؛ ځکه داسې وحی خو ډیر وختونو کښې بنده شوې وه، هغې ته خو چا فترت نه دے وئیلے.

د رسول الله ﷺ نه تېوسونه شوي ووو...

مثال په طور د رسول الله ﷺ نه تېوسونه شوي وو، مشهوره واقعه ده: یهودو تېوس اوکړو: چې نه نبي ئې نو مونږ ته د اصحاب کھف واقعه بیان کړه؟ چې دا خوک وو؟ او د دوي واقعه څنګه وه؟ د ذوالقرنین واقعه راته بیان کړه؟ او د روح حقیقت راته بیان کړه؟ نبي ﷺ ورته اووئیل: چې

صبا راشي او صبا به درته زه جواب دركوم. ان شاء الله ئي اونئ وئيله نو صبا وحي رانغله، بل صبا هم وحي رانغله، بله ورخ هم رانغله تردې چې پنځلس ورځې وحي بنده وه، او بيا پنځلس (۱۵) ورځې بعد جواب راغی. نو كه مطلق فترت او بنديدل په دې باندې د فترت اطلاق كيږي نو بيا خو دغه هم فطرت شو، حالانكه دپته څوك هم د فترت زمانه نه وائي. پنځلس (۱۵) ورځې بعد جواب راغی او نبي ﷺ له قانون راغی چې:

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ إِتَىٰ قَاعِلٌ ذَلِكُمْ غَدًا * إِلَّا أَنْ يَقَاءَ اللَّهُ﴾ (۱)

"د يو كار په باره كېنې به دا نه وائي چې دا كار به زه صبا خانخه كوم مكر مخكېنې د هغې نه ان شاء الله وايه."

د ان شاء الله معنى دا ده: چې كه چرته د الله خوښه شي نو زه به ئي اوكرم، او كه خوښه ئي نه شي نو زه ئي كولې نه شم. نو اے پيغمبره! تا ان شاء الله نه وو وئيله نو څكه وحي بنده شوه. خلقو اعتراضونه كول چې نبي ﷺ خوا ته جبرئيل عليه السلام نه راځي نو الله د تسلي دپاره سورت رالېږي چې:

﴿وَالضُّحَىٰ * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَاقَلَىٰ﴾ (۲)

بعضې رواياتو كېنې راځي: د الله نبي ﷺ ناجوزه شو، بيمار شو، يو خو ورځې رالوچت نه شو، راپا نه سيدو نو خلقو اعتراضونه شروع كړل نو الله تسلي رالېږي:

﴿وَالضُّحَىٰ * وَاللَّيْلِ إِذَا سَجَىٰ * مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَاقَلَىٰ﴾ (۳)

"شاهد دے ساخت، او شاهد ده شپه كله چې تياره كړي، (څه خبره باندې شاهد دي؟) ﴿مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَاقَلَىٰ﴾ اے نبي ﷺ! نه ته ستا رب پرېځودے ئي او نه ئي تاسره عداوت او دشمني كړې ده." نو شهادت الله قائم كړو چې وخت د ساخت او شپه گواه ده چې ما ته پرېځودے نه ئي، صحيح ده چې كله به وحي راځي او كله به نه راځي.

او په دې كېنې د الله ډير حكمتونه وي چې كله الله وحي رالېږي او كله نه، لكه: دنيا كېنې

(۱) [سورة الكهف: 24-23].

(۲) [سورة الضحى: 1-3].

(۳) [سورة الضحى: 1-3].

ڪله ورڻ وي نو ڪله شهبه وي نو ڌ ورڻي خپلي فائدي دي او ڌ شي خپلي فائدي دي. دغه شان نبي ﷺ ته ڪله وحي راڻي نو ڌ هغي خپلي فائدي دي او ڪله نه راڻي نو ڌ هغي خپلي فائدي دي؛ ڇڪه ڇي الله وحي نه وي راليرلي نو دنيا ته به پته اولکي: ڇي الله وحي نه ده راليرلي، جواب ئي نه ده راليرلي. نو دا پيغمبر خو ڌ خپل خواهش نه خبري نه کوي، او ڌ ڄان نه جواب نه شي ورکولي. نو دا وحي نه راتل هم ستا ڌ صداقت دليل ده: نو اوگوره! دا وحي يو ڄو ورڻي بنده وه خو ديتي ڇوڪ فترت نه وائي.

په عائشه صديقه رضيا باندې الزام

په سيدة عائشه رضيا باندې الزام لکيدلے وو، مشهوره واقعه ده، "صحيح البخاري" ڪنبي تفصيلي روايت ده، نبي ﷺ ته پته نه وه ڇي حقيقت ڇه شے ده؟ نو يو مياشت مڪمل وحي بنده وه، يو مياشت مڪمل وحي نه راتله. نبي ﷺ پريشان ده، ڪله ڌ يو ڇا نه مشوره اخلي او ڪله ڌ بل ڇا نه مشوره اخلي، يو مياشت بعد وحي راغله:

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُوا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ﴾⁽¹⁾

"يقيناً هغه خلق ڇي په دروغه ئي راتل ڪري دي دا يو ڏله ده ستاسو نه..."

ڌ سيدة عائشه رضيا صفائي الله ڌ آسمان نه رالوليرله، يو مياشت پوري وحي بنده وه، نبي ﷺ ڌ صحابه ڪرام رضيا نه مشوري اخلي، صحابه ڪرام رضيا ڇوڪ ورته وائي: مه ئي طلاقوه، او ڇوڪ ورته وائي: ڇي طلاقه ئي ڪره، تاله نورې شبحي ڏيري دي، خو ڌ الله نبي ﷺ فيصله نه شي کولي. نو مياشت وحي بنده ده او زمانه ڌ فترت ورته ڇوڪ نه وائي. داسي خو په مياشتو مياشتو وحي بنده شوې ده او ڌ الله نبي ﷺ ته بيا وحي شروع شوې ده. دا خو مينڻ مينڻ ڪنبي هم داسي شوې دي. نو دا وحي ڏيره بنده وه ڇڪه ورته زمانه ڌ فترت وحي وائي. نو دا اصح قول ده: ڇي دري (۳) ڪاله وحي بنده وه. رسول الله ﷺ ڏير پريشان وه، ڇي وڻي وحي نه راڻي!!!

الله رب العزة دي مونڙ په دين مٿين ڪري، ڪله ڇي سر نه ڌ دين خوند و اخلي او بيا نه وي نو

بیا سرے پریشانہ کیری، او کله چې سرے د بے دینۍ خوند واخلي او هغه نه وي نو بیا هغه هم ډیره پریشانہ کیری. د دین داسې یو نشه ده، او یو خوند دے لکه څنګه چې دا خلق په نشه باندې عادت شي، د نشې والا سړي له دې هیڅ نه وي خو چې نشه ئې برابر وي نو دے ښه په سړي، او چې نشه پرې بنده کړې نو بیا دے یو کار هم نه شي کولې، پریشانہ وي. دغسې د دین هم یو نشه ده، انسان عادت شي چې د دین خدمت نه وي نو بیا انسان پریشانہ کوي، خفه وي.

نبي ﷺ ته د دین لذت او خوند

یو خوند او لذت د الله نبي ﷺ ته میلاؤ شوی وو، نو بیا جبرئیل امین عليه السلام ته راتلو، نو په حدیث کښې دا راځي: "رسول الله ﷺ ډیر پریشانہ وو، کله کله به د الله نبي ﷺ د غر سر ته اوڅو او زړه کښې به ئې دا فیصله اوکړه چې د دې غر نه ځان راوغورځوم! د ډیر خفګان او د ډیرې پریشانۍ نه. نو چې کله به چې د الله نبي ﷺ اراده اوکړه چې ځان راوغورځوم په دې کښې به جبرئیل امین عليه السلام راغی او هغه به آواز ورکړو: چې "يَا مُحَمَّدُ! إِنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ حَقًّا" (اے محمد ته څه یو عام سرے خو نه ئې چې ته به ځان راوغورځوې او خبره به ختمه شي، ته که ځان غورځوې نو ټول مخلوق محرومه پاتې کیري، ته خو الله د دې خلقو دپاره یو رسول مقرر کړې ئې، ته الله دې له نه ئې رالیږلې چې ته به ځان هلاک کړې او ځان به اوغورځوې، ته خو الله د دې خلقو دپاره یو خیر او د هدایت پیغمبر رالیږلې ئې). نو چې نبي ﷺ به د جبرئیل امین عليه السلام دا آواز واوریدو نو بیا به ئې زړه ته سکون او آرام راغی، بیا به ئې زړه ته خوشحالي راغله چې یزه آواز راځي او سرے نه ښکاري".^(۱)

علماء لیکي دي: وحی جلي بنده وه، خو مکمل جبرئیل امین عليه السلام منع نه وو، راتلو به او نبي ﷺ له به ئې تسلي ورکوله، راتلو به او نبي ﷺ له به ئې غیبي آواز ورکولو، لکه په دې حدیث کښې راغلې چې: "يَا مُحَمَّدُ! إِنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ حَقًّا". وحی جلي بنده وه لیکن وحی خفي بنده نه وه. درې (۳) کاله بعد بیا وحی شروع شوه.

(۱) أخرجه البخاري في كتاب التعبير، باب أول ما بدئ به رسول الله ﷺ من الوحي الرؤيا الصالحة، برقم: (6982).

دَوحِي دَبنديدو حکمتونه

اوس پۀ دې کښې د الله رب العزة خۀ رازونه وو؟ د الله تعالی هر کار د حکمت وي. چې وحي شروع شوه نو مسلسل ولې وحي نه راليري؟ چې نبي ﷺ دومره پرېشانه دے چې د غرنه ځان غورځوي، ځان وژلوله تيار دے، دۀ باندې به خومره خفګانونه تير شوي وي، خومره پرېشاني به پرې تيرې شوي وي نو ډارک ولې وحي نه شروع کيږي؟ دا بنديري مينځ کښې ولې؟

(۱) **اول حکمت د وحي د بنديدو: "چې پۀ دې پنځو آيتونو کښې لږ سوچ او کړي"**

نواصل وجه دا ده: چې اول الله رب العزة دا اولي آيتونه راوليږل بيا الله تعالی وحي بنده کړه، چې اے نبي ﷺ! نوره وحي به راليرم خوتۀ اول پۀ دې آيتونو کښې سوچ او فکر اوکړه، چې د دې نه تۀ پوره سبق او عبرت ياد کړې؛ ځکه پۀ دې کښې د الله رب العزة د خالقيت بيان دے: ﴿اَفَرَأَيْتُمُ اللَّيْلَ الَّتِي خَلَقَ﴾^(۱) پۀ دې کښې د الله رب العزة د خالقيت بيان دے، او د الله رب العزة د قدرت بيان دے پکښې چې هر څۀ له الله رب العزة د قلم پۀ ذريعه باندې تعليم ورکړے دے. پۀ دې کښې د الله د علم بيان دے: ﴿عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ﴾^(۲) "الله هر څۀ انسان ته ښودلې دي"، دا پۀ انسان کښې خپل څۀ کمال نه وو. دارنگې پۀ دې کښې د انسان د عجز بيان دے: کۀ دې انسان له الله رب العزة تعليم نه وے ورکړے نو انسان به پۀ هيڅ يو څيز باندې نه وو پوهه شوے. نو د دې وحي نه پۀ دې کښې د ټول قرآن مضمون پروت دے، د الله رب العزة صفتونه ترې معلومېږي، د الله وحدانيت ترې معلومېږي، د انسان عجز او کمزوري ترې معلومېږي نو ځکه ئې وحي بنده کړه؛ چې اے نبي ﷺ! في الحال پۀ دې کښې سوچ او فکر کوه.

(۲) **دويم حکمت د وحي د بنديدو: "چې د نبي ﷺ زړه مطمئن شي"**

وحي بنديدو کښې د الله رب العزة دويم حکمت دا وو: چې علماء کرام وائي: دا وحي ئې ځکه بنده کړه؛ چې رسول الله ﷺ پۀ غار حراء کښې پۀ اول ځل وحي باندې ډير زيات مرعوب شوے وو،

(۱) [سورة العلق: ۱].

(۲) [سورة العلق: ۵].

ڊير ڀريلو، او ما تاسو ته وٺيلو: ڇي حديث ڪنبي راغلي وو: ڇي سيده خديجه ؓ ته نبي ﷺ راغو او ورته وائي: ڇي «لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي»، خديجي! زه به خپل ڄاڻ باندې اوڀر ڀرڻ، نور چوري زه مڙ ڪيرم، او ڏ دنيا نه ڄم. ڏ الله ڏ نبي ﷺ بالڪل ڏ ڄاڻ نه طمع قطع شوه، ڏ الله نبي ﷺ ڊير مرعوب وو؛ نو ڏ ڊي ڊباره الله رب العزة به وڃي ڪنبي انقطاع راوسته ڇي ڏ نبي ﷺ زه به بيا مطمئن شي او بيا ڪلڪ شي، ڇي دا رعب اوڀر عي ڏ زه نه ختمه شي. دا هم يو حڪمت وو.

(۳) دريم حڪمت ڏ وڃي ڏ ڊنديدو: "ڇي ڏ وڃي يو ثقل وو، برداشت ئي ڪران وو"

يا دا وجه ده: ڇي دا وڃي داسي آسان شه هم نه ده، دا يو ڊير وزني ڪلام (قرآن) ده... ڏ ڊي پته ما او تا ته نه لکي؛ ڇڪه ڇي مونڙ خو صرف اورو ڪنه، ڇي ته يو سري ته وائي: ڇي دا ڪار داسي او ڪره او هغه ڪار هم ڪران وي نو هغه به ورته سوچونه ڪوي، ڇي دا به زه ڇنگه ڪوم؟ او ڪه دا ورته او وائي: ڇي ڪه ته دا ڪار ڪوي او ڪه نه ئي ڪوي خو صرف اوڀر نو بيا خو اوڀر ڊل آسان ڊي. مونڙ ته خو ڇڪه تڪليف نشته ده ڇي مونڙ ئي صرف اوڀر ڊو والا يو، عمل والا خو نه يو، يعني اڪثر خلق صرف اوڀر ڊل ڪوي او عمل نه ڪوي هغوي مراد ڊي. او دا خو ڏ نبي ﷺ ذمه واري وه ڇي دا به وائي، او دا به ڪوي او دا به نه ڪوي، نو قرآن ڪنبي يو ڊير ثقل ده، ڊير وزني ده، قرآن ڪريم ڪنبي الله رب العزة ڏ ڊي هغه ثقل ڏڪر ڪوي نو فرمائي:

﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا﴾ (۱)

"يقيناً اے نبي! مونڙ ڇاڇا رالڀرو به تا باندې يو وينا ڊير وزني او ڊير درنه".

دا ڊير درنه وينا ده، ڊير ڏ وزن والا خبره ده، برداشت ئي ڪران وو. ڏ الله نبي ﷺ به به اوڻه باندې سور وو ڇي وڃي به راغله نو اوڻه ڇي هغه ڇومره مضبوط بارونه او بوجونه اوڀري، هغه به به لاره ڪره وڀر روانه وه، تا به وٺيل: ڇي خبي ئي ماتي نه شي ڏ ڊير ثقل ڏ وڃي نه. صحابي وائي: يو ڄل ڏ الله نبي ﷺ زما به پتون باندې سر مبارڪ ڪيخوده ده او وڃي شروع شوه، وائي: ما وٺيل ڪئي ڇي زما دا پتون چوري چوري شو، مات شو، دومره يو وزن به ڊي باندې راغو.

په څمي کښې په نبي ﷺ باندې خولې راتلل

"صحيح البخاري" کښې راځي: په يخ څمي کښې د الله په نبي ﷺ وحې چې به راتله نو د الله د نبي ﷺ دا تندې چې وو، د هغې نه به دا خولې ښکته رابيدلې. نو په يخه يخئ کښې به د الله د نبي ﷺ نه خولې روانې وې. قرآن ډير ثقیل کتاب دے.

نو الله به وحې مسلسل ځکه نه راليرله؛ چې عادت شي، او د نبي ﷺ طبيعت ورسره غادت شي، بوج نه شي، مثال ئې داسې وي: لکه چې نوے ماشوم راشي نو استاذ ورته وائي: دا يو تکے نن ياد کړه، او هغه ماشوم ورته وائي: ما ته دا ټول مخ اووايه، هغه ورته وائي: نا! دا يو تکے درته ډير دے، او بيا ورته وائي: څه! ستا چهتي شوه، که هغه ورانے هم اوکړي نو استاذ ورته څه نه وائي، وائي: دا نوے دے، چې عادت شي. او چې کله د مخکښې نه راځي او تکره وي او سبقونه ئې وئيلي وي نو هغه سره بيا سختي کوي.

نو دغسې چونکه د نبي ﷺ هم ابتدائي دور وو، اولنئ وحې وه نو الله لږه وحې راوليرله او بيا ئې پکښې انقطاع راوسته، چې نبي ﷺ د دې وحې سره عادت شي، بيا ورباندې ثقل او بوج نه جوړېږي. دا پکښې يو هم حکمت وو.

(۴) څلورم حکمت د وحې د بنديدو: "چې د نبي ﷺ مينه ورسره پيداشي، او بوج پرې نه شي"

بل دا دے: چې د نبي ﷺ شوق پيدا شي، مينه ئې پيدا شي د وحې سره. نو ځنکه شوق پيدا شي؟! نو هغه داسې چې کله چې يو شے هميشه وي نو د هغې نه د انسان زړه موږ شي، او چې کله وي او کله نه وي نو بيا ئې شوق ډير وي.

عبد الله بن مسعود ؓ به روزانه تقرير نه کولو. صحابو ؓ ورته اووئيل: "کچرته ته مونږ له روزانه بيان کوي نو دا به ډيره ښه وي". هغه ورته وائي: "نا! زه درته کله کله وعظ ځکه کوم؛ چې د الله نبي ﷺ به مونږ له هم داسې کله کله بيان کولو". وائي: "د دې وجې نه چې مونږ سترې نه شو، بوج راباندې نه شي".

نو نبي ﷺ ته الله رب العزة وحې شروع کړه او بيا ئې بنده کړه؛ د دې دپاره چې د نبي ﷺ په

طبيعت باندجي بوج نه شي، او د دي دپاره ئي بنده ڪړه ڇي شوق ئي پيدا شي. نو ڇي شوق ئي نه پيدا شو، دومره شوق ئي پيدا شو ڇي ځان ئي د هغي دپاره وړلو نو بيا الله وحي شروع ڪړه.

(5) پننم حكمت د وحي د بنديدو: "استعداد د پيغمبر ﷺ ئي معلومولو"

علماء وائي: ڇي د نبي ﷺ هغه استعداد په دي معلوم شي: ڇي ده ته وحي راليرم نو د دې برداشت ڪولې شي او ڪه نه شي ڪولې؟ ځكه د صوفيواو دا طريقه ده: ڇي ڪله مريد له ذكر او اذكار ورکړي نو بيا ورته وائي: څه ورځي عبادت اوکړه بيا راشه، بيا به اجازت درکوم. نو ڇي هغه په صحيح طريقه باندې عبادت ڪړې وي نو بيا ورته اجازت ورکړي: ڇي اوس تال له زما اجازت دے. او ڇي نه ئي وي ڪړې نو وائي: لږ نور هم حصار شه.

نو دا ټول حکمتونه دي د فترت (بنديدو) د وحي.

بهر حال وحي بنده وه، ڇي ڪله وحي شروع شوه، د الله نبي ﷺ وائي: ما يو غيبانه آواز واوريدو، نو آسمان طرف ته مې اوکړل نو جبرئيل امين عليه السلام مې اوليدو نو زه پوهه شوم ڇي دا هم هغه فرشته ده ڇي کومه مال په غار حراء کښې راغلې وه.

اشکال

دلته يو اشکال دے، هغه اشکال دا دے: ڇي غار حراء کښې ڇي نبي ﷺ ته فرشته راغلې وه نو دا خو د انسان په شکل کښې راغلې وه او ڇي ڪله په فضاء کښې نبي ﷺ دا جبرئيل امين عليه السلام ليدلے وو نو هغه ئي په خپل شکل کښې ليدلے وو نو د الله نبي ﷺ څنگه اوپيژندلو ڇي دا هغه فرشته ده ڇي کومه په غار حراء کښې راغلې وه؟

جواب کښې مختلف اقوال دي:

- (1) يو قول دا دے: ڇي اول نبي ﷺ ته دا فرشته انساني شکل کښې ښکاره شوه نو هغه اوپيژنده، نو بيا په ملكي شکل کښې شوه نو ځکه نبي ﷺ اووئيل: ڇي دا هغه فرشته ده، خو شکل ئي بدل وو.
- (2) دويم قول: ڇي دا د اول نه په ملكي شکل کښې راغلې وه نو بيا ئي ورته شکل بدل کړو نو انساني شکل شو. نو بيا ئي اوپيژندلو.

(۳) دريم قول: علماء وائي: دَ خبرو نه ئې اويښندو؛ ځكه كله دَ خبرو نه هم سرې پيژندلې شي، تا سره دَ يو سرې خبرې شوي وي، تبليفون درته اوکړي وائي: اودې پيژندم؟ نو كله كله خو دماغ کار نه کوي وائي: بزه! ذهن کښې مې نه راځې، او كله ډارک وائي: وائي: آوا! ما دَ خبرو نه اويښندې. نو دَ خبرو نه ئې اويښني، ولې چې دا خبرې واورې وائي: دا خو دَ فلا ني خبرې دي، نو دَ خو لا ليدلې نه دے خو خبرې ئې ورله واوريدې نو وائي: پوهه شوم.

نو صحيح ده چې جبرئيل امين عليه السلام پۀ غار حراء کښې پۀ انساني شکل کښې راغلے وو او بيا پۀ دې فضاء کښې پۀ ملکي شکل کښې راغلے وو خو هلته چې دَ الله نبي ﷺ سره پۀ کوم آواز خبرې کړې وې نو پۀ هغه آواز ئې هم خبرې اوکړې نو دَ الله نبي ﷺ پوهه شو چې دا هغه ملک دے چې کوم ما له غار حراء کښې راغلے وو، دَ هغې آواز نه ئې اويښندو. چې كله ئې اويښندو نبي ﷺ بيا مرعوب شو؛ ځكه دا هيئت دَ الله نبي ﷺ چرته نه وو ليدلے. نو نبي ﷺ کور ته لاړو، او کبل ئې واغوستو نو دَ سورة المدثر ابتدائي آيتونه راغلل. سيده خديجه رضي الله عنها ته وائي: ﴿رَمَلُونِي رَمَلُونِي﴾. (۱)

"ما پۀ کبل کښې را اونغاړئ، ما پۀ کبل کښې را اونغاړئ". کبل راباندې واچوئ. چې خان ئې پت کړو نو جبرئيل امين عليه السلام راغے او وحې ئې راوړه. وحې کومه وه؟ نو دا دويم نمبر وحې ده:

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ ۖ قُمْ فَأَنذِرْ ۚ وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ ۚ وَبِأَيْمَانِكَ فَحَسْبِرْ ۚ وَالرُّجُزَ فَاهْجُرْ ۚ وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْثِرْ ۚ وَلِرَبِّكَ فَاصْبِرْ ۚ﴾. (۲)
دا آيتونه راغلل: ﴿الْمُدَّثِّرُ﴾ "دَثر" دَ "ذئار" نه ماخوډ دے، دَ يو خيز ثقل او وزن ته وائي، نو معنی ئې دا ده: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ "اے دَ دعوت بوج اوچتونکيه! ما تا له پيغمبري دې له نه ده درکړې چې ته خادر واغونده او اوډه شه".
﴿قُمْ فَأَنذِرْ﴾.

(۱) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

(۲) [سورة المدثر: 1-7].

نواے نبي ﷺ! دَ دَی خیر شکریہ دا دہ: چي دا خلقو تہ اوسوہ، او دا خلقو تہ بیان کرہ۔
 اللہ نبي ﷺ لہ دَ نبي ﷺ ہغہ صفتونہ محي لہ کوي، دا ورتہ نہ وائي: چي يا محمد!، دا ورتہ نہ وائي:
 چي "يا أَيُّهَا الرُّسُولُ!"، دا ورتہ نہ وائي: "يا أَيُّهَا النَّبِيُّ"، اولنہ خطاب چي کوي نو ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ سرہ
 کوي، کلہ وائي: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ دا ولہ؟ دا دَ کمال محبت دلیل دے، دا دَ نرمی ہغہ نمونہ دہ۔ دَ عربو
 عادت دا وو: چي کوم سري کنبی بہ کوم صفت وو نو پُہ ہغی صفت باندی بہ ئي ہغہ یادولو، لکہ
 نبي ﷺ کمال اجولہ دہ، نو اللہ ورتہ وائي: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ نبي ﷺ دَ نبوت ذمہ واري اغستی دہ نو اللہ
 ورتہ وائي: ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾ نرمي غوندی ورسرہ کوي، چي دے مضبوط شي، تکرہ شي.

مثال

مثال ئي دا دے: نبي ﷺ دَ سيدنا علي ؑ کور تہ راغے، سیدہ فاطمہ ؑ تہ وائي: چي علي
 خُہ شو؟ فاطمہ ؑ ورتہ وائي: چي يا رسول الله! ما سرہ ئي لربہ خُہ تکرار راغے، نو غصہ شو او
 دَ کور نہ اووتو، ما تہ پتہ نشتہ چي چرتہ لارو؟ نبي ﷺ ورسپ گرخیدو، چا ورتہ اووئیل: چي يا
 رسول الله ﷺ! سيدنا علي ؑ جومات تہ تلے دے، جومات کنبی دے، چي راغے جومات کنبی
 نور خوک نشتہ. سيدنا علي ؑ یواخي جومات کنبی دے او پُہ خاورو کنبی پروت دے، او بدن
 باندی ئي خاورې اغختي وي، اودہ شوے دے. دَ نبي ﷺ دَ ترہ خوي هم وو، او زوم ئي هم وو، دیر
 برې مئین وو، نبي ﷺ راغے او ورسرہ خوا کنبی کینبناستو، ورتہ وائي:

«اجْلِسْ يَا أَبَا تُرَابٍ مَرَّتَيْنِ»⁽¹⁾

او بعضي روايتونو کنبی راخي:

«قُمْ يَا أَبَا تُرَابٍ»⁽²⁾

نو دا خو دَ هغہ لقب نہ وو، خو خاورې پرې پرتي وي.

(1) أخرجه البخاري في كتاب أصحاب النبي ﷺ، بابُ مَنَاقِبِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ الْقُرَشِيِّ الْهَاشِمِيِّ أَبِي الْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، برقم: (3703).

(2) أخرجه أبو بكر محمد بن هارون الروياني في "مسند الروياني"، برقم: (1021).

«قُمْ يَا أَبَا تَرَابٍ». "اے دَ خاورو پلارہ! پاسیرہ".

هغه چي سترگي را وارولې نو رسول الله ﷺ وو، رانيغ شو، او کينيناستو نو نبي ﷺ هغه له ابو تراب وئيلو. نو بيا به خلقو سيدنا علي ﷺ ته د سپکوالي او تحقير دپاره ابو تراب وئيلو، وائي: علي ﷺ خو ابو تراب دے، دَ خاورو پلار دے. نو سيدنا علي ﷺ ورته وائي: تاسو ما ته ابو تراب وايئ، قسم پۀ الله دے! پۀ دې زۀ دير زيات خوشحاليرم؛ ځکه دا هغه ټکے دے چي دا ما ته رسول الله ﷺ پۀ خپل زبان مبارک باندې وئيلے دے، دا خو ما له خوند را کوي، چي څوک ما ته ابو تراب وائي، نو دا دَ ملاطفت دَ وجې نه داسې وو. او يا علماء کرام وائي: پۀ دې لفظ ئې ورسره خطاب دَ دې دپاره کولو چي رسول الله ﷺ دده لکولې وه او پروت وو، سرے چي سترے شي نو دده اولکوي، نو الله وائي:

﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ﴾

"اے خادر اغوستونکيه! اے کمبل کښې ځان پتونکيه"، اشاره ده دې خبرې طرف ته چي نبي ﷺ ما تاله دير لوتي پيغام درکړے دے، دير لوتي مقام مې درکړے دے، لويه ذمه واري مې درکړې ده، دَ دې علاج دا نه دے چي ته آرام اوکړې، بلکه دَ دې علاج دا دے: چي ته پاسه! دا بوج دَ سر نه لرې کړه، خلقوله دَ الله دين بيان کړه. نو ځکه ئې پۀ دې القابو نبي ﷺ مخاطب کړو.

اشکال

﴿قُمْ فَأَنْذِرْ﴾⁽¹⁾

"پاسه! خلق اوږوه".

دلته اشکال دے: چي خلق اوږوه نو نبي ﷺ خو صرف يروړ نه کول، دَ نبي ﷺ صفت خو ﴿بَشِيرًا وَنَذِيرًا﴾⁽²⁾ دے. زيرے ورکونکے اوږه ورکونکے، نو دلته ځنکه وائي: چي ﴿قُمْ فَأَنْذِرْ﴾؟ يو جواب دا دے: چي دا اولنې بيان دے، دَ زيري خلق پکښې څوک نه وو، ټول کافران

(1) [سورة المدثر: 1-7].

(2) [سورة البقرة: 119، سورة سبا: 28].

دي؛ نو ڇڪه الله خپل نبي ﷺ ته وائي: چي ﴿مُفَانِّذٌ﴾.

يا وجه دا ده: چي انذار د نقصان نه ڄاڻ کول دي، او بشارت خو د فائدي د شي زيرے ورکول دي، او قاعده ده: چي "د ضرر نه يو سرے بچ کول دا" دير اهم دي په نسبت د فائدي رسولو، مثال په طور يو سرے د دي چت نه را اوغورځيري دا هم اهمه خبره ده، خو هغه په نمر دے هغه سوري ته کول دا هم اهمه خبره ده. خو که يو سرے د چت نه راغورځيري اول هغه د دي غورځيدو نه بچ کول غواړي روستو ئي بيا سوري ته کښيڼوه. فائده روستو رسوه خو د نقصان نه ئي مخکښي بچ کوه. يو سرے دے هغه باندې دا چت راپريوځي دا اوس هغه له ضرر دے، خوراک خښکاک هغه له فائده ده، خو ته اول داسي اوکړه چي د دي ځائے نه ئي لرې کړه، چي دا چت پرې را اونه غورځيري، خوراک خښکاک ورله روستو راوړه، دا پروا نه کوي، ضرر نه بچ کول دا مخکښي دي په نسبت سره نفعي رسولو ته، نو انذار مخکښي دے، د جهنم نه ځان بچ کړه، خلق اوپړوه، نور روستو ورته بيا د جنتونو او بشارتونو خبرې کوه.

او يا بله وجه علماء دا وائي: ﴿مُفَانِّذٌ﴾، کامل انذار دا دے: چي هغي کښي بشارت هم وي، نو بشارت (زيرے) پکښي داخل دے.

﴿وَرَبِّكَ فَكَّرْ﴾⁽¹⁾

په دي کښي طريقه د دعوت ذکر شوې ده: چي نبي اوله شروع د الله د توحيد نه اوکړه، "د رب لوي خلقوله بيان کړه"، د رب شان بيان کړه؛ چي خلق د شرک نه بچ شي. او بيا ورپسې وائي: ﴿وَلِيَّاكَ فُطَّرْ﴾⁽²⁾

"خپله جامه پاکه کړه."

د دي دوه معاني دي: يا خو ظاهري جامه مراد ده؛ ځکه چي مونځ کوې نو جامه پاکول فرض دي، چي جامه دي کنده وي نو مونځ نه کيږي. د مونځ دپاره پاکي جامي اچول فرض دي،

(1) [سورة المدثر: 3].

(2) [سورة المدثر: 4].

خارج دَ مائِئَه نہ پاکی جامي اچول ثواب دے، فضيلت دے، بُنہ خبرہ دہ چي ستا جامي دِي مونغ نہ بھرہم پاکی وي. نو دا يَو معنی دہ.

(۲) دویمہ معنی: ﴿وَتِيَابَكَ فَطَهَّرَ﴾^(۱)

یا دَ دِي نہ مراد باطني عمل دہ. او دا واری! علماؤ لیکي دي: چي ظاهري صفائي سبب دے دَ باطني صفائي. يَو سرے پُ جنابت کينې نہ دے، يَو سرے پُ اودس کينې گرځي نو دَ دَ باطن بہ ہم اللہ صفاء کري. او چي کوم سرے اودس نہ کوي، هر وخت کنده گرځي نو دَ دَ باطن بہ دَ دِي نہ سہوا کنده وي. دَ کوم سري جامي چي صفا وي نو دَ دَ باطن بہ ہم اللہ دَ گناہونو نہ صفا کري، جامي ئي کنده دي نو پوهہ شہ! چي دے بہ دننہ ہم داسي وي، ظاهري صفائي دا دَ باطني صفائي يَو علامہ دہ.

(۳) دریمہ معنی: ﴿وَتِيَابَكَ فَطَهَّرَ﴾^(۲)

دَ دِي نہ مراد باطني طہارت دے، يعني خپل عمل پاک کرہ، خپل زرہ پاک کرہ، ولې؟ کُہ يَو سرے دے او دَ ہغہ پُ خيتہ کينې حرام پراۓ دي، جامہ ئي دَ حرامو دہ، ظاهري جامہ دِي بُنہ وينځلې دہ، خو حرامہ جوړہ دہ نو مونغ پکينې نہ کيږي، اگر چي تا بُنہ صفا وينځلې دي او بيا دِي خوړلې دي او حرام دي نو ستا دعاء کانې قبلېږي؟ ستا عبادت قبلېږي؟ دَ اللہ ني ﷻ وائي: يَو سرے بہ تلے وي، دَ لږي نہ بہ ئي مزل کرے وي، هلته بہ اللہ تہ ژاري وائي بہ چي:

«يَا رَبِّ، يَا رَبِّ، وَمَطْعَمُهُ حَرَامٌ، وَمَشْرَبُهُ حَرَامٌ، وَمَلْبَسُهُ حَرَامٌ، وَعَزْدِي بِالْحَرَامِ، فَأَنَّى يُسْتَجَابَ لِذَلِكَ؟»^(۳)

"اے زما ربّہ! اے زما ربّہ!... (دَ دَ دعاء بہ څنگہ اللہ قبولہ کري) خوراک ئي دَ حرامو، څښکاک ئي دَ حرامو، جامہ ئي دَ حرامو، او دے لوئي شوے پُ حرامو وي نو دَ دَ دعاء بہ څنگہ قبولہ شي؟". نو خپل خوراک پاک کرہ.

(1) [سورة المدثر: 4].

(2) [سورة المدثر: 4].

(3) أخرجه مسلم في كتاب الزكاة، بَابُ قَبُولِ الصَّدَقَةِ مِنَ الْكَسْبِ الطَّيِّبِ وَتَرْبِيَّتِهَا، برقم: (1015).

(۴) خلورمه معنی دا ده: عمل سم کړه، د شریکاتو او بدعاتو نه ځان اوساته!

(۵) پنځمه معنی: اخلاق خائسته کړه. د داعي دپاره زبردست شے هغه اخلاق دي، نبي ﷺ

سره چې به یو سرے میلاؤ شو د هغه د اخلاقو نه به متأثره شو.

﴿وَالرُّجْزَ قَاهِرٌ﴾^(۱)

"او د کندکۍ نه ځان اوساته!"

"رِجْز" هر گند، هره کناه. او مفعول ئې مقدّم کړو دپاره د حصر، د دې مطلب دا دے چې: د

هرې کناه نه به ځان ساتې! داعي دپاره دا ضروري دي.

﴿وَلَا تَمْنُنْ تَسْتَكْبِرُ﴾^(۲)

"په چا احسان مۀ کوه چې هغه بیا ډیر گنړې، یا د هغې نه ډیر ترې غواړې، او طمع ترې

کوې چې ما ورته اوړي وو نو ما له به هم راوړي. نبي ﷺ دا شے نه کولو؛ ځکه نبي ﷺ چې به چا

سره څۀ احسان کولو نو د الله رب العزة د رضاء دپاره به ئې کولو.

﴿وَلِيْلَيْكَ قَاصِرٌ﴾^(۳)

کله چې دعوت ورکوې نو ضرور به درته تکلیفونه رسي، مصیبتونه به درته رسي، نو که تۀ

دا سوچونه کوې نو بیا دزنه کار پاتې کیږي، "د الله د رضاء دپاره به صبر هم کوې".

دا آیتونه راغلل او حدیث کښې راځي: د دې نه بعد بیا وحی گرمه شوه، بیا وحی مسلسل شروع

شوه. آئنده مجمع کښې به ان شاء الله بیا وضاحت کوؤ چې د نبي ﷺ د دعوت طریقۀ کار څنګه وو؟

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(۱) [سورة المدثر: 5].

(۲) [سورة المدثر: 6].

(۳) [سورة المدثر: 7].

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ (1) قُمْ فَأَنْذِرْ (2) وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ (3) وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ

(سورة المدثر: 1-4)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه لسمه

"د دعوت اوله مرحله او اول ايمان چار اوږي وو؟"

بتاریخ: 18-02-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصحی اللسان لذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه لسمه

"د دعوت اوله مرحله او اول ايمان چا راوړې وو؟"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا صِدْلَ لَهُ وَلَا نَدْلَ لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿يَا أَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ * قُمْ فَأَنْذِرْ * وَرَبِّكَ

فَكْزَر * وَيُيَاكَ فَطَهَّرْ﴾ (1)

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو روڼروا د رسول الله ﷺ سیرت مبارکه د هغې خه حصه مونږه بیان کړې وه. دا وئیلے شوي وو: چې رسول الله ﷺ ته اولنۍ وحی چې راغله نو د هغې نه بعد په وحی کښې انقطاع او بندش راغی، څوک دوه نیم کاله او څوک درې کاله وقفه یادوي او څوک که یادوي، اختلاف د اقوالو شته، وحی بنده وه او دویمه وحی چې بیا راتله نو د سورة المدثر ابتدائي آیتونه نازل شول، د هغې تفصیل او وضاحت مخکښې شوے وو.

د دعوت ابتداء او اولنې ايمان

نن مجمه کښې دا ذکر کوو: چې د رسول الله ﷺ دعوت د کوم څائې نه شروع شو او اول په نبي ﷺ باندې ايمان چا راوړے وو؟ دا مسئله د محدثينو په ما بين کښې اختلافي ده: څوک وائي: اول ايمان سیده خديجې ؓ راوړے دے، څوک وائي: اول ايمان سيدنا علي ؓ راوړے وو، څوک وائي: اول ايمان زيد بن حارثه ؓ راوړے وو، او څوک وائي: چې اول ايمان ابو بکر صديق ؓ

راوڙ ۾ وو. ڏهڙيو خپل وجوهات او دلائل هم ڏي، خو جگرو ته ضرورت نشته ڏے.

ڏامام ابو حنيفه ۽ تطبيق

تطبيق به داسي شي: امام ابو حنيفه ۽ فرمائي (او نورو محدثينو او علماؤ هم دا ليکي ڏي):
 "چي پڻ زنائو کڻي اول ايمان خديجه الكبرى ۽ راوڙ ۾ وو، او پڻ مشرانو سڙو کڻي اول ايمان
 ابو بکر صديق ۽ راوڙ ۾ وو، پڻ غلامانو کڻي اول ايمان زيد بن حارثه ۽ راوڙ ۾ وو، او پڻ
 ماشومانو کڻي اول ايمان علي ۽ راوڙ ۾ وو." نو دا بيا بيله بيله طبقه شوه.

ڏشيخ الحديث مولانا محمد اديس ڪاندهلوي ۽ قول

شيخ الحديث مولانا محمد اديس ڪاندهلوي ۽ پڻ "سيرة المصطفى" کڻي داسي وائي: چي
 اول ايمان ڏ ٿولو نه مخکڻي خديجه الكبرى ۽ قبول ڪرے وو، او اول مونڻ هم ڏ نبي ۽ سره
 خديجه الكبرى ۽ ڪرے وو، چي دا-ڏ اسلام يوه تختيه وه. بيا ورقه بن نوفل ڏ ڏه ٻاره کڻي هم
 اختلاف شته: خوک وائي: چي ڏے مسلمان شوه وو، تصديق ٿي ڏ نبي ۽ ڪرے وو. مخکڻي ما
 ڏ ڏه تفصيل ڪرے وو، چي ورقه بن نوفل ڏ خديجه ۽ ڏ تره ڏوي ڪيدو، او ڏے نصرانيت ته
 اوڀر ڏلے وو، نصرانيت ٿي قبول ڪرے وو، انجيل به ٿي لوستلو او ڏ ڏي معنيٰ به ٿي بيا خلقو ته پڻ
 عربي ٻه کڻي ڪوله، ڏير اوڻيار وو، مشر سره وو، نبي ۽ چي خديجه ۽ ڏ ورقه بن نوفل
 خوا ته بوتلو، خبري اتر ٿي اوشو نو ورقه ورته وائي: دا هغه ناموس ڏے، دا هغه صاحب السر
 ڏے، هغه پٽ راز والا سره ڏے چي ڪوم به موسى عليه السلام ته وحي راوڙه، او تڻ به پيغمبر ٿي او
 خلقو ته به بيان ڪوي. او يوارمان ٿي هم ڪرے وو: چي ڪاش! زه پڻ هغه وخت کڻي ٽڪرھ وے
 او قابل وے، مضبوط وے، يا ژوند وے چي ما ستا مضبوط امداد ڪرے وے. نو بعضي علماء
 دا وائي: چي ڏ ڏي خبرو نه ٿي دا معلوم ٿي چي ڏه پڻ نبي ۽ باندې ايمان راوڙ ۾ وو.

بعضي وائي: چي نبي ۽ خولا دعوت نه وو شروع ڪرے نو ڏه پڻ نبي ۽ باندې خنگه
 ايمان راوڙ ۾ وو؟ نو دا يو قسم تصديق غونڊي شو. خوک وائي: ڏ ڏه ايمان لکه ڏ بھيرا راهب
 پشان وو، مخکڻي ڏ هغه واقعه تيره شو پڻ وه. خوک وائي: چي منلے ٿي وو خو ڏے بيا وفات شوه

وو. وریسی بیا علی ﷺ ایمان را ورے وو. او بیا وریسی ابو بکر صدیق ﷺ ایمان را ورے وو.

صاحب دَ "الرحیق المختوم" هم پهُ دې طریقہ نقل کړې دي؛ وجه دا وه: چې دا اولنی خبرې چې نبي ﷺ اول د خپلې کورنۍ نه شروع اوکړه، نو د ټولو نه اول نبي ﷺ خدیجې ﷺ ته د خپل ځان حال بیان کړو، او هغې پرې ایمان راوړو. او دا ما مخکښې وئیلې وو: چې خدیجې ﷺ دا نخښې د مخکښې نه معلومې کړې وې، هغې ته میسره وئیلې وو. میسره چې د هغې غلام وو، د الله د نبي ﷺ سره تجارت ته تلې وو، نو هغه ورته د سفر قصې کړې وې: چې وریځ به د ده دپاسه روانه وه، دارنگې ونو به ده ته سوري کول، خلقو د هغه د نبوت شهادتونه ورکول، د هغې نه د خدیجې ﷺ په زړه کښې دا خبره وه: چې ده له به الله پیغمبري ورکوي.

بل دا چې خاوند له ښځه ښه معلومه وي او ښځې له خاوند ښه معلوم وي. نو د نبي ﷺ هغه خوبونه او عادتونه د خدیجې ﷺ خو ورسره شریک ژوند وو، هغې له نبي ﷺ معلوم وو، چې داسې اخلاقو والا په عامو خلقو کښې څوک نه وو، لکه څنګه اخلاق چې په نبي ﷺ کښې وو؛ ځکه خو ورله خدیجې ﷺ ډیر صفتونه کول، چې: "كَلَّا وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".⁽¹⁾ نو دا ټول صفتونه چې به هغې کتل نو څه نا آشنا وو، غار حراء له به چې د الله نبي ﷺ د عبادت دپاره ختلو او راکوزیدو به نو دا حالات خو د هغې مخې ته وو.

د خدیجۃ الکبریٰ ﷺ نبي ﷺ له تسلي

چې څنګه خدیجې ﷺ دا واوریدل چې نبي ﷺ اوفرمائیل: ما ته څوک راغلل، او اوږې وئیل: "لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي". "چې زه خوپه خپل ځان اویریدم".

نو ډارک ورته خدیجۃ الکبریٰ ﷺ وائی: "كَلَّا وَاللَّهِ مَا يُخْزِيكَ اللَّهُ أَبَدًا، إِنَّكَ لَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".⁽²⁾

(1) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

(2) أخرجه البخاري في بدء الوحي، برقم: (3).

"هيچرې داسې نه ده، تا به الله چرته هم نه سپوروي، تا به الله چرته هم نه خرابوي؛ ځكه
ته د ډيرو ښو عادتونو او ښو اخلاقو والا شخصيت ئې..."

نو پوهه شوه چې دا جبرئيل امين عليه السلام دے، او د الله نبي ﷺ ته ئې وحى راوړې ده، نو اول
ايمان پرې هغې راوړو.

او علماؤ ليکي دي: چې اول مونځ هم د نبي ﷺ سره خديجه الكبرى عليها السلام کړې وو. دا خبر
صحيح ده: چې مونځ د معراج په شپه باندې فرض شوے وو. مفسرين او محدثين ذکر کوي: چې
دويمه وحى نبي ﷺ ته د مانځه باره کښې وه، خو وحى جلي نه وه بلکه وحى خفي وه، جبرئيل امين عليه السلام
راغله وو، او نبي ﷺ ته ئې اول د اودس طريقه اوښودله: خپه ئې زمکې ته راخلاصه کړه او زمکې نه
اوبه راروانې شوې، اول پرې هغه اودس اوکړو، بيا ئې نبي ﷺ ته او فرمائيل: چې ته هم په دې اوبو
باندې اودس اوکړه، او ماته گوره، په دې طريقه باندې کوو. او کله چې نبي ﷺ اودس اوکړو او جبرئيل
امين عليه السلام خو مخکښې اودس کړے وو، جبرئيل امين او دريدو او نبي ﷺ ته وائي: چې ما پسې او دربره،
داسې به بيا مونځ کوې. نو دوه رکعته مونځ نبي ﷺ او جبرئيل عليه السلام اوکړو. دا ابتدائي مونځ دوه رکعته
وو. او حديث کښې هم راځي: چې اول کښې مونځ دوه رکعته وو، نو د سفر هغه په خپل حال پاتې شو
او د حضر هغې کښې بعضې څلور شول. خو دا هغه اولنۍ دور دے چې څوک ځله هم نه شي
کولاوولې، کير چاپيره کفار دي.

نبي ﷺ به په کور کښې دننه مونځ کولو، نو خديجه عليها السلام به ورسره هم او دريده، نبي ﷺ او
خديجې عليها السلام به دواړو شريک مونځ اوکړو. ابتدائي دور وو.
په ابتداء کښې مونځ څو ټائمه وو؟

خو دا خبره ياد اوسائې! چې دا مونځ فرض وو او که دا واجب وو او که نفل يا سنت وو؟ په
دې کښې د علماء کرامو اختلاف شته: او دا څو ټائمه مونځ وو؟ نو په دې کښې هم د علماؤ ډير
اقوال دي، خو علماء وائي: اصح دا ده: چې دوه ټائمه مونځ وو، د قرآن د آيتونو نه هم داسې
معلوميري: (۱) د سحر مونځ وو، (۲) د نمر پريوتو نه پس (د ماښام) مونځ وو، او يا د مازيگرې

مونځ وو. يعني ډ ورځې په اول کښې او ډ ورځې په آخر کښې، نور موځونه نه وو. او موځونه به هم دوه دوه رکعتو وو. او دليل ئې دا دے: چې الله رب العزة فرمائي:

﴿وَسَيُخَيِّرُكَ بِالْعِشِيِّ وَالْإِهْكَارِ﴾⁽¹⁾

"تسبيح وايه په صفتونو ډ رب ستا باندې يعني سره ډ صفتونو ډ رب ستا (واي): ډ دې نه مراد مونځ شو) صبا او بيکا (ډ دې نه مراد دوه وخته مونځ شو).

دارنگې بل ځايه کښې الله رب العزة فرمائي:

﴿وَسَيُخَيِّرُكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا﴾⁽²⁾

"اے نبي ﷺ! ډ خپل رب صفتونه کوه، ډ خپل رب تسبيحات وايه يعني سره ډ صفتونو ډ رب ستا (يعني تسبيح هم وايه او مدح او صفت هم کوه) مخکښې ډ راختلو ډ نمر نه او مخکښې ډ ډوبيدلو ډ نمر نه (دوه ټائمه سحر او مازيکر).

نو دا دوه ټائمه ابتداء وو.

ډ معراج په شپه ډ مونځونو فرض کيدل

بيا ډ معراج په شپه باندې پنځوس (۵۰) موځونه فرض شوي دي، ليکن نور بيا ډ نبي ﷺ په بار بار واپس کيدو باندې چې موسى عليه السلام به ورته وئيل: چې لا رشه دا ډير دي، چې کم شي، او ډ نبي ﷺ په بار بار منت کولو باندې پنځه موځونه پاتې شوي دي. کني ابتداء کښې ډ معراج په شپه دا پنځوس (۵۰) فرض شوي وو. خو الله ډير مهربانه ذات دے ډ دې پنځو ثواب ئې ډ پنځوسو (۵۰) برابر کړو.

ډ يو نيکي بدله په لس

الله رب العزة فرمائي:

﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَثْمَالِهَا﴾⁽¹⁾

(1) [سورة المؤمن: 55].

(2) [سورة طه: 130].

الله فرمائي: "چا چي يونيڪي اوڪرہ ڏدہ ڊپارہ بہ ڏہڻي پشان لس (۱۰) بدلہ وي..."

نو يو مونڻ ڏے او پء لس (۱۰) باندې حسايبيري، نو چي پنڻء وخته مونڻ وې او هڻي له پء لسو کڻي ضرب ورکري نو پنڻوس شول. بيا روستو پنڻء شوي دي، ابتداء کڻي صرف ڏ سحر او ڏ مازيڪر مونڻ وو. نو دا مونڻ چي به نبي ﷺ کولو نو خديجي ﷺ به ورسره هم کولو.

ڏ نبي ﷺ سيدنا علي ﷺ ته دعوت ورکول

ڏ ڏي نه بعد نبي ﷺ سيدنا علي ﷺ ته دعوت ورکرو، او ڏ علي ﷺ عمر پء دغه وخت کڻي لس (۱۰) کاله وو. ڏ لسو کالو ماشوم ڏے خو اوڻيار ڏے. زمونڊ ماشومان چي ڏ لسو کالو شي نو پء خبل خان باندې هم نه پوهيري، چي زء خء کوم او خء نه کوم؟ نو علي ﷺ ڏ لسو کالو ماشوم وو خودير قابل او ڊير اوڻيار وو. او عجيبه دا ده: "سيرة ابن هشام" ليکي دي: "چي دا علي ﷺ ڏ نبي ﷺ پء پرورش کڻي وو؛" حڪم ڏ نبي ﷺ ڏ ترء حوي وو کنه. ڏ الله عجيبه غونڊي نظام ڏے: چي نبي ﷺ ڊروڪے وو، نو نيڪء سائلو، بيا ترء سره وو، او کله چي ڏ الله نبي ﷺ پء خپلو خپو اودريدو نو بيا نبي ﷺ اوڻيل: زما ڏي ترء ته گرانه ده؛ بچي ئي گنڊ دي او غريبي او قحط ڏے نو دا يو حوي به ڏدہ زما سره وي. نو ڏ هغه هغه حوي ئي ڏ خان سره راوستو.

علماؤ ليکي دي: "مڪه باندې يو ڄل قحط سالي راغله، هيخ شے به نه ميلاويدو، کارونه نه وو؛" چي غريبي شي نو صرف دا نه وي چي خوراڪ نه ميلاويري بلڪه بيا کار هم نه ميلاويري. نو سيدنا عباس ﷺ چي دا ڏ نبي ﷺ ترء ڏے، او دا ڏ نبي ﷺ کشر ترء وو، کشر ترء ڏ سري سره ڏاسي همزولے غونڊي لکي، نو نبي ﷺ عباس ﷺ ته وائي: چي کاڪاجي! قحط سالي ده، او زمونڊا ترء (ابو طالب) اوس ڪمزورے ڏے، نو ڏاسي ڪوو چي ورسره ورڻو او دء ته منت ڪوو: چي دا بچي مونڊ له راڪري، مونڊ به ئي ساتو، روزانه هلته خء شے اوڀل او زاوڀل گران وي، نو دلته به ورله مونڊ پرورش ڪوو. نو نبي ﷺ او عباس ﷺ دواڙه لاڀل، ابو طالب ته وائي: چي تا مونڊ له ڊير

خدمتونه ڪري دي نو اوس مونڙ به هم موقع راکره، تاله به ڪرانه وي او دا بچي مونڙ به حواله ڪره.
 د ابو طالب دري (۳) حُامن وو: (۱) يُو: سيدنا علي ؑ، (۲) دويم: سيدنا جعفر ؑ، او (۳) دريم:
 عقيل وو. ابو طالب ورته وائي: دا يو عقيل ماته پريڊوي چي زما خدمت ڪوي او دا نور ڪه تاسو
 بوئي نو بوئي ئي. نو دوي تقسيم اوکرو: سيدنا جعفر ؑ دا عباس ؑ د حان سره بوتلو، وائي: دے به
 زه ساتم. علي ؑ وروڪے ماشوم وو، ني ؑ اووئيل: چي دے به زه د حان سره بوئم. نو علي ؑ ني ؑ
 راوستو نو د ني ؑ سره به ڪور ڪيني اوسيدو، خرچ او خوراک وغيره به پري د الله ني ؑ ڪولو.
 د علي ؑ اسلام قبلول

نو ني ؑ چي ڪله رو رو دعوت د اسلام شروع ڪرو، ڪور والا ئي مسلمانن شوه، بني چي او
 خاوند دوارو به مونڱ ڪولو، نو علي ؑ چي دا منظر ڪتلو: چي دا دوي خه ڪوي؟ ڪله اودريري او
 ڪله ڪيني، خيران دے، نو ني ؑ علي ؑ ته هم د اسلام دعوت ورڪرو: چي اے علي! اسلام
 راورہ، دا اووايه او د دې گواهي ورڪره چي "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ، وَأَشْهَدُ أَنَّ
 مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ". حضرت علي ؑ ورته وائي: چي دا خو ما چرته نه دي اوريدلي، دا خو خه نا
 آشنا ڪلمه ده، دا خو خه نا آشنا خبره ده، نو ورته وائي: ستا دا خبره خو ڊيره خوره ده، خو داسي ئي
 زه نه شم منلے، زه به اول لارم شم او د خپل پلار سره به صلاح (مشوره) اوکرم (ابو طالب ورته
 يادوي)، هغه ته به اووايم چي هغه راته خه وائي. ڪه دا خو ڊيره غنه خبره ده چي د پلار نيڪه
 نظريه پريڊي او نوے دين شروع ڪوي. نو وائي: داسي ئي نه شم قبلولے، زه به د خپل پلار نه
 تبوس اوکرم او چي پلار راته اووئيل: نو زه به ئي اومنم. ني ؑ سوچ اوکرو چي دا خو لا ابتداء
 ده، زه چاته غره نه ڪوم، او ڪه ده پلار خبر ڪرو نو توله دنيا به راته خبر شي، په خائے د فائدي به
 نقصان اوشي. نو ني ؑ ورته وائي: علي! خوشه ستا ده ڪه مني اومنه او ڪه نه مني نو مه منه خو
 چي خبره دې چا ته د خلې نه رااونه ئي، چا ته به وائي نه. علي ؑ بوهه شو: چي دا خو د راز
 خبره وه. علي ؑ لا مسلمان شوه نه دے، او وروڪے ماشوم دے نو ورته وائي: چي چا ته غره نه

کوم خو سوچ پرې کوم. چې سوچ ئې اوکړو او سحر راغی نو نبي ﷺ ته وائي: ماته کلمه وايه. نو علي ﷺ سحر ايمان راوړو، نه ئې د پلار نه تېوس اوکړو او نه ئې د بل چا نه تېوس اوکړو، د پلار نه بې به ئې مونځ کولو، د نبي ﷺ سره ئې مونځ شروع کړو، يو ورځ په مانځه ولاړ دے او پلار ئې (ابوطالب) راغی، چې اوئې کتل نو وائي: دا علي څه کوي؟ کله کيښي او کله پاسي. نبي ﷺ ته ئې اووئيل: چې نن څومې علي په يو نا آشنا کار اوليدو، دا خو چرته ده نه وو کړے. نبي ﷺ او علي ﷺ ورته وائي: دا مونږ اسلام قبول کړے دے.

ابوطالب ته دعوت ورکول

ابو طالب ته وائي: ته هم اسلام راوړه، ابو طالب ته ئې دعوت ورکړو، چونکې د ابو طالب خړ تول عمر په جهالت کښې تير شوی وو، نو هغه اووئيل: نا! ستاسو دا خبرې ډيرې حق دي، او ډيرې صحيح دي خو ما نه د پلار، نيکه دين پاتې کيږي، د مشرانو طريقې رانه پاتې کيږي.... د مشرانو دا طريقې خلقو ته د الله د طريقو نه هم بعضې وخت خوږې وي، د الله د دين نه او د نبي ﷺ نه هم خوږې وي، اوس هم بعضې خلق چې ته به ورته قرآن وائي، ته به ورته حديث وائي او دے به وائي: مونږ له زړې خبرې ښې دي. ابو طالب اووئيل: چې زه دا نه شم کولے. ابو طالب انکار اوکړو، او علي ﷺ ته وائي: چې بچيه! ښه کار دې کړے دے، چې د دې خپل د تره ځوي سره ولاړ ئې، صحيح کار دې کړے دے.

دا پښتو وه (غيرت وو): وائي: زه خو شرميرم؛ ځکه دا خلق به وائي: چې په سپينه کپړه ئې د پلار نيکه دين پر مخودو، خو تا ښه کار کړے دے.

د جعفر بن ابي طالب ﷺ ايمان راوړل

جعفر ﷺ چې هغه هم د ابو طالب ځوي وو، خو هغه د عباس ﷺ سره وو، هغه او ابو طالب يو ځل په لار باندې روان دي، حضرت علي ﷺ په مانځه ولاړ دے، نبي ﷺ دے او علي ﷺ دے، او د نبي ﷺ کور والا دي، نو ابو طالب جعفر ته وائي: ورشه بچيه! ته هم د دوي سره اودرېږه؛ ځکه دا دې د تره ځوي دے يواځې به ئې نه پرېږدې، د ده سره ملکري شی. داسې غيږ تي وو، نو جعفر ﷺ

هم مسلمان شو. رورو مسئله سڀوا ڪيده.

زيد بن حارثه ؓ ته دعوت

زيد بن حارثه جي ڏاڏي نبي ﷺ غلام وو، ڏهه ته جي نبي ﷺ دعوت ورڪيو نو هغه اووئيل: جي ما ته هم ڪلمه اووايه. ڏڪور خلق الله مسلمانان ڪرل.

ڏني ﷺ ڏدعوت طريقه

ڏني ﷺ ڏدعوت طريقه دري (۳) قسمه وه، ڏمڪي دري (۳) قسمه دور وو:

(۱) يو دور هغه وو: جي ڏا اولي دري (۳) ڪاله ڏا خُفيّة دعوت وو، پت دعوت وو، تا سره ميلاؤ شوے دعوت درڪرے، ڏه سره ميلاؤ شوے دعوت ورڪرے، بل سره ميلاؤ شوے دعوت ورڪرے.

(۲) دويم دور: هغه ښڪاره دعوت وو، يو ڄاڻے ڪڻي اعلان ڪوه، بل ڄاڻے ڪڻي اعلان ڪوه، جنگ، جڪري، شور، شغرب پڪڻي جور شو، ښڪاره دعوت شروع شو.

(۳) دريم دور: آخري دور ڏني ﷺ ڏا وو، دور ثالث جي ورته وائي، پُه هغي ڪڻي بيا ڏمڪي نه بهر دعوت شروع شو. نو اول پُه مڪه ڪڻي پت دعوت بيا ښڪاره دعوت او بيا بهر ښڪاره دعوت شروع شو، بادشاهانو ته به ئي خطونه ليرل، نورو قبائلو ته به نبي ﷺ دعوت له تلو، ڏا بيا دريمه مرحله ده.

ڏهر خيز خيله طريقه ڪاروي

ڏهر خيز خيله طريقه ده، ڏالله نبي ﷺ پُه اوله ورڇ باندې تولي مسئلي هم نه ڏي ڪري، پُه اول ورڇ باندې جومات ڪڻي منبر ته هم نه ڏے ختلي، پُه اوله ورڇ ئي ڏارڪ بيان هم نه ڏے شروع ڪرے، ڇڪه جي يو سرے ڏسره تا پيڙني نه، ستا دعوت نه پيڙني نو خان پري وڙني. نو پُه ڏي وجه دعوت حڪمت غواڙي، طريقه غواڙي. نو نبي ﷺ رورو دعوت شروع ڪرو، خو پُه پته باندې.

سيدنا ابوبڪر صديق ؓ له دعوت ورڪول

ڏتولو نه سڀوا ڏني ﷺ دوست جي وو هغه ابو بڪر صديق ؓ وو، نبي ﷺ راغے او ابو بڪر صديق ؓ ته وائي: يا ابا بڪرا ما ته الله ڏا وحي راليرلي ده، اوزه الله پيغمبر مقرر ڪرے يم،

نو دا کلمه وئيل غواړي، دا دين منل غواړي، ته ما سره د دې منلو ته تيار ئې او که نه ئې تيار؟ ابو بکر صديق ؓ ورته وائي: د الله نبي! ما ته کلمه وايه، زما بے شکه يقين دے چې ته نبي ئې او تا چرته دروغ نه دي وئيلي. ابو بکر صديق ؓ په احرارو کښې په مشرانو کښې چې په نبي ؓ باندې ئې اول ايمان راوړے دے هغه ابو بکر صديق ؓ دے.

فضيلت د ابو بکر ؓ په علي ؓ باندې

شيخ الحديث مولانا محمد ادریس کاندھلوي ؒ ليکلي دي... بعضي خلق وائي: د علي ؓ مرتبه څکه اوچته ده؛ چې هغه اول مسلمان شوے دے. مونږ صحابؤ ؓ کښې تفرقه نه کوو، صحابه کرام ؓ ټول زمونږ دپاره د آسمان ستوري دي، صحابه کرام ؓ ټول د هدايت ستوري دي، صحابه کرامو ؓ پسې خبرې کول د ايمان نقصان دے، صحابؤ ؓ سره مينه د ايمان کمال دے. نو مونږ د صحابؤ ؓ مابين کښې تفرقه او فرقونه نه کوو، خو چونکه چې شيعه فرقونه کوي نو مونږ هغوي ته وائو: چې مبالغې ډيرې مه کوئ، علي ؓ صحيح ده چې ايمان ئې راوړے وو، خو وائي: زه به د پلار نه تېوس اوکړم، بيا ئې اووئيل: چې زه به سوچ اوکړم او بيا روستو مسلمان شو، او ابو بکر صديق ؓ هغه سرے وو چې د الله د نبي ؓ د خلې نه خبره وتل او د هغه دارک ايمان راوړل.

"صحيح البخاري" کښې حديث راځي: ابو بکر صديق ؓ سره يو ځل عمر فاروق ؓ څه خبرې واورولې، نو عمر ؓ راغے او نبي ؓ ته وائي: يا رسول الله! دا ابو بکر زما نه خفه شوے دے، خبرې راسره نه کوي، که ما له دې ورسره روغه اوکړه. وائي: ولې؟ وائي: داسې څه خبره راغله. د الله نبي ؓ غصه شو او اوئې وئيل: "خبردار! چې چا ابو بکر خفه کړو زه ئې خفه کړم؛ ابو بکر هغه سرے دے چې کله ما دعوت شروع کړو نو تاسو ټولو زما تکذيب کړے وو، او روستو مو را باندې ايمان راوړے دے او ابو بکر هغه سرے وو چې اول هغه زما د خبرې تصديق کړے وو. نو ابو بکر به تاسو څنگه خفه کوئ!!".

نو دا ابو بکر هغه سرے وو چې اول تصديق د نبي ؓ ئې کړے وو.

او بل دا چې ماشوم خود مشر تابع وي، او علي ښه خو د نبي ښه په کور کښې پاتې شوی وو، چې مشر څه کوي نو ماشوم هم هغه کوي. او که خديجې ښه اول ايمان راوړې دے نو هغه خود د نبي ښه پي بي وه، ښځه د خاوند نه بله نه شي کولې. او کشر د مشر نه بله نه شي کولې. زيد بن حارثه ښه غلام دے، هغه د خپل مالک نه بله نه شي کولې. ابو بکر ښه خو يو آزاد سرے وو، د چا پرې څه احسان نه وو، د چا پرې څه قرض نه وو، د چا په غلامۍ کښې نه وو او چا مجبوره کړې هم نه وو، او هغه ايمان راوړي. نو واقعي چې دا د کمال خبره ده چې سيدنا ابو بکر صديق ښه دارک ايمان راوړو.

او بل دا که حضرت علي ښه ايمان راوړې دے، حضرت زيد ښه او خديجې ښه هم ايمان راوړې وو، نو دوي ايمان راوړې وو خو صرف خپله مسلمانان شوي وو، خديجه ښه خو کور کښې ناسته وه، بهر خوشو وتلې، علي ښه ماشوم وو، بل چا ته ئې دعوت نه شو ورکولې، او زيد ښه خو خپله غلام وو، هغه به څنگه دعوت ورکړې وے. او سيدنا ابو بکر صديق ښه خپله يواځې مؤمن شوی نه دے بلکه د خپل ايمان سره ئې نورو خلقو له هم دعوت ورکړې دے، هغوي ئې راوستې دي او هغوي ئې مسلمانان کړي دي، ولې چې هغه خو به گرځيدو، خلقو سره به ئې ملاقاتونه کول.

نو علي، زيد بن حارثه، خديجه الکبرى او ابو بکر صديق دا د اولنۍ ورځو مسلمانان وو، او دغه وخت دا يو څو ملگري وو. بيا روړو پت دعوت شروع شو. (1)

د شيخ الحديث مولانا محمد ادریس کاندهلوي ښه قول.

شيخ الحديث مولانا محمد ادریس کاندهلوي ښه ليکي دي: چې حضرت عثمان بن عفان، حضرت زبير بن عوام، عبد الرحمن بن عوف، طلحه بن عبید الله، سعد بن ابی وقاص ښه دا لوي لوي خلق د حضرت ابو بکر صديق ښه په لاس مسلمانان شوي دي. ابو بکر صديق ښه به دوي له دعوتونه ورکول، او د الله د نبي ښه ملاقات ته به ئې راوستل، او دي به مسلمانان کيدل. بيا د هغې نه پس دا صحابه کرام ښه مسلمانان شول: ابو عبیده، عامر بن الجراح، ارقم بن ابی الارقم، مظعون

بن حبیب، عثمان بن مظعون، قدامہ بن مظعون، عبد اللہ بن مظعون (دا د مظعون بن حبیب دري (۳) حَامَن وُو)، عبیدہ بن الحارث، سعید بن زید بن عمرو بن نفیل، د هغه کور والا فاطمہ بنت خطاب (دا د عمر بن الخطاب ؓ خور وه)، اسماء بنت ابی بکر، خباب بن ارت، عمیر بن ابی وقاص، او د هغه رور عبد اللہ بن مسعود، او مسعود بن القاري، سلیط بن عمرو، عیاش بن ابی ربیعه او د هغه کور والا اسماء بنت سلامه، حنیس بن حذافه، عامر بن ربیعہ، عبد اللہ بن جحش او د هغه رور احمد بن جحش، جعفر بن ابی طالب او د هغه کور والا اسماء بنت عُمیس، حاطب بن الحارث او د هغه کور والا فاطمہ بنت محلل، او د هغه رور خطاب بن الحارث او د هغه کور والا فکیه بنت یسار، معمر بن الحارث، سائب بن عثمان بن مظعون، مطلب بن ازهر او د هغه کور والا رملہ بنت ابی عوف، نعیم بن عبد اللہ النحام، عامر بن فهیره (دا د ابو بکر صدیق ؓ آزاد شوه غلام وُو)، خالد بن سعید بن العاص او د هغه کور والا امیه بنت خلف، حاطب بن عمرو، ابو حذیفه بن عتبہ، واقد بن عبد اللہ، بکیر بن عبد یالیل، خالد، عامر، عاقل او ایاس، عمار بن یاسر، صهیب بن سنان او عبد اللہ بن جدعان.

دا ټول خلق په اوائلو د اسلام کښې دي، دا د هغې اول دور مسلمانان وُو، څه دپاسه سل (۱۰۰) کسان الله تعالى په اولني دور کښې مسلمانان کړي وو. او رو رو بیا جهراً دعوت شروع کیدو، نو نبي ﷺ بیا جهراً دعوت (ښکاره دعوت) شروع کړه دے. خو که مونږ د یو یو د اسلام دعوت بیانوو نو بیا به سیرت ډیر اوږد شي؛ لهذا اختصار به کوو. بله مجموعه کښې به د نبي ﷺ د جهراً دعوت ذکر راځي ان شاء الله. وَأَخْرَجُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَأُنذِرُ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ

(سورة الشعراء: 214)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه يؤولسمه

"بيان دَجْهري دعوت دَنبي ﷺ"

بتاريخ: 25-02-2022

خطيب

فصيح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه يؤولسمه

"بيان دَ شڪاره تبليغ دَ نبي ﷺ"

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾. (1)

حاضرين عزتمندو مسلمانانورونرو! دَ رسول الله ﷺ دَ سیرت خه حصه مخکینې بیان شوي وه. چې ورتي ملاؤ شوه، دَ دعوت په کار مامور شونو دَ نبي ﷺ دَ دعوت طریقہ کار خه وړو؟ نو ابتداءً اولني درې (۳) کاله سراً (په پټه) دعوت چلولو، یو ملګري ته پټه خبره کړې، بل ملګري ته پټه خبره کړې، خلقو له ئې دعوت په دغه طریقہ ورکولو، چا به مسئله منله او چا به انکار کولو. په دې کښې درې (۳) کاله اولکیدل.

دَ نبي ﷺ ښکاره دعوت چلول

درې (۳) کاله بعد بیا نبي ﷺ ښکاره دعوت شروع کړو. محدثین وائي: چې کله دا آیت راغله: ﴿وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾. (2)

الله خپل نبي ﷺ ته وائي: "چې اے زما نبي! اویزو هغه قبیلہ او تهر ستا چې کوم تا ته ډیر

(1) [سورة الشعراء: 214].

(2) [سورة الشعراء: 214].

نزدې دي"، او ستا ډير خپل دي.

دا آيتونه چې راغلل نو نبي ﷺ په خپلو پسې يو يو پسې گرځيدلى دے، او د الله د دين دعوت ئې ورکړے دے. خو دومره وه چې مخکښې سرًا (پټ) دعوت وو، بيا د الله نبي ﷺ ښکاره دعوت شروع کړو. نبي ﷺ د صفا غونډۍ ته اوختو، او د صفا په غونډۍ کښې چې هغه اوچت ځائے دے په هغې باندې اوږدېدو او يو چغه ئې اووهله:

«يَا صَبَاحًا»⁽¹⁾.

دا خطرناکه چغه ده، عرب دا هغې وخت کښې استعمالوي چې کله يو دشمن راځي او په يو قوم حمله کوي، او يا يو لوي مضيبت په دې قوم باندې راځي. نو د دې چغې مطلب دا وي: چې زر رااوړسئ، يو ډيره ضروري خبره ده. نو چې څوک چرته وي نو هر څه په ډاگه پرېږدي او هغې آواز کونکي پسې ځان رسوي، منډې وهي، چې خطرناک آواز دے، ځان رسوئ. او دا آواز به هغوي هسې نه کولو چې تر څو پورې به ضروري خبره نه وه.

کله خلق يو د غير ضروري څيز دپاره اعلان کوي، وايي: ايماندارو! يو ضروري اعلان واورئ!..... او خبره به ضروري نه وي. او کله اهمه خبره وي... نو دے وايي: پرېږده مړه! هر وخت دا آوازونه کيږي نو هغه قيمتي خبره ترې فوت شي.

د نبي ﷺ يو يو قبيلې ته آواز کول

نبي ﷺ يو يو قبيلې ته آواز کولو، قرېشو ته او بيا په قرېشو کښې جدا جدا خاندانونو او قبيلو ته: «يَا بَنِي فِهْرٍ، يَا بَنِي عَدِيٍّ...» دا آوازونه ئې کول. خو چې چا هم آواز اوږدو نو په منډه صفا غونډۍ ته را روان وو، او چې کوم سرے به په خپله باندې نه شو راتلے، بيمار به وو يا به سخت مصروفه وو نو هغه به داسې يو کس اوليرلو چې هغه به د دے د طرف نه يو نمائنده وو، پلار به ئې اوليرلو، رور به ئې اوليرلو: چې شابه! ځان اورسوه. په ډير لږ وخت کښې قرېش راغونډه

(1) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن، باب قوله: «إِنْ هُوَ إِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ» [سبا: 46]، برقم:

شول، ابو لهب پڪڻي هم راغي، د الله نبي ﷺ ته وائي: ڇا شايد مون ته واهي ڇي خه خبره ده؟
نبي ﷺ ورته يون آشنا خبره کوي، وائي:

«أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَخْبَرْتُكُمْ أَنَّ خَيْلًا بِالْوَادِي تَرِيدُ أَنْ تُغِيرَ عَلَيْنَا أَكُنْتُمْ مُصَدِّقِي؟»⁽¹⁾

"اے قريشو! يو تپوس درنه کوم! د يوي خبري جواب ما له را کړئ! د يوي خبري خبر را کړئ!
که چرته زه تاسو ته دا اووايم: ڇي د دي صفا ډيري نه اخوا د کافرانو او دشمنانو يوه ډله ده هغه په
تاسو باندې حمله کول غواړي، شايي! د حملي نه مخکښي مخکښي خان تيار کړي، نو تاسو به زما دا
خبره مني او که نه مني؟". حالانکه هغه غر داسي دے ڇي په هغي غر باندې اودربري او اخوا يو
مرغي ناسته وي نو هغه به هم تاله ښکاري؛ ځکه ډير ايت نأ دے. نو هغوي ورته خه وائي؟
"قَالُوا: نَعَمْ". "هغوي ورته اووئيل: آوا مونږه ستا دا خبره بالکل منو".

ولې ئې منو؟ ځکه ڇي:

"مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ كَذِبًا"⁽²⁾.

"مونږه ستا نه چرته د دروغ خبره اوريدلي نه ده کله ڇي مونږه په تاسو باندې تجربه کړې ده".
"مَا جَرَّبْنَا عَلَيْكَ إِلَّا صِدْقًا".

"مونږه په تا باندې د رښتيا نه علاوه د بل خه تجربه نه ده کړې". نو هر وخت تا رښتيا وئيلي
دي. ڇي ته وائي: ڇي د دي ډيري نه اخوا، د دي غر نه اخوا دشمن په تاسو حمله کوي نو مونږه به دا
اووايو: کيدے شي ڇي وي، خو مونږ ته به نه ښکاري او دي نبي ﷺ ته ښکاري؛ ځکه زمونږه سترگي
دروغزني کيدے شي، خو ستا خبره دروغز نه کيدے نه شي. ځکه ڇي هغوي نبي ﷺ مخکښي نه په
صادق او امين باندې پيژندلے وو. د الله نبي ﷺ ورته وائي: ڇي تاسو دا مني: ڇي ما چرته په ژوند
کښي، په زندگي کښي دروغ نه دي وئيلي، نو يو خبره درته کوم: ځنکه ڇي زما نورې خبرې مني

(1) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن، باب (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَخَفِضْ جَنَاحَكَ) [الشعراء: 215] أَلِنْ جَانِبَكَ،
برقم: (4770).

(2) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن، باب قَوْلِهِ: (فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا) [النصر: 3]، رقم: (4971).

نو دا خبره هم زما اومنى، تاسو ته پته نشته، تاسو ته نه ښكاري، ما ته ښكاري، ما ته الله وحي كړې ده، ماله الله د هغې علم را كړې دے، هغه خبره دا ده، چې:

«فَإِنِّي نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَيْ عَذَابٍ شَدِيدٍ»⁽¹⁾

"یقیناً زه ستاسو دپاره یرونکې یم، تاسو یروم مخکښې د هغې عذاب سخت نه".

یو لوی عذاب را روان دے، هلته بیا په مال باندې نه خلاصیږئ، په دولت نه خلاصیږئ، په قوم نه خلاصیږئ، په قوت او طاقت باندې نه شی بچ کیدے. که هلته کښې بیا خلاصه مومئ نو په ایمان او په عقیده د توحید به ئې مومئ، په صحیح عقیدې به بچ کيږئ. نو ایمان راوړئ! چې د هغې عذاب نه بچ شی.

د ایمان دعوت ئې ورته ورکړو، او ورته وائی:

«إِنَّمَا مَثَلِي وَمَثَلُكُمْ كَمَثَلِ رَجُلٍ رَأَى الْعَدُوَّ، فَأَنْطَلَقَ يَرِيًّا أَهْلَهُ، فَخَشِيَ أَنْ يَسْبِقُوهُ، فَجَعَلَ يَهْتَفُ، يَا صَبَاحًا»⁽²⁾

"زما او ستاسو مثال داسې دے لکه چې یو سرے دے او هغه په خپلو سترگو دشمن اووینی چې د هغه قوم ته پټ ناست دے، خو هغوي ته پته نشته او ده ته پته ده نو دے لار شي او هغې خپل قوم ته ځان ښکاره کوي او هغوي ته دا آواز کوي: چې ځان ډډې ته کړئ! دشمن درباندي حمله کوي خو دا سرے وائی: که زه هم نو دا دشمن زما نه مخکښې راځي، نو دے په ډیرې اودرېږي او خلقو ته وائی: "یا صَبَاحًا". خلق زر زر راشي چې څه خبره ده؟ او دے ورته دا د یرې خبر ډیر زر واوړوي، چې ځان سمبال کړئ". نو ښي ﷺ فرمائی: تاسو ته پته نشته دے چې مرگ را روان دے، او خوک چې بے ایمانه لارو نو هغه همیشه جهنمي دے، هغه تباہ دے. نو زه تاسو یروم چې مرگ را روان دے، مخکښې نه کلمه اووای او ایمان راوړئ.

(1) أخرجه البخاري في كتاب تفسير القرآن، باب (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ وَانْقَضِ جَنَاحَكَ) [الشعراء: 215] أَلَنْ جَانِبَكَ، برقم: (4770).

(2) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب في قوله تعالى: (وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ) [الشعراء: 214]، برقم: (207).

دَالله دَنبِي ۞ دَعْوَت

دَالله نبي ۞ دَعْوَت شروع کړو او یو یو قوم ته وائی:

«يَا مَعْشَرَ قُرَيْشٍ، ابْتَرُوا أَنْفُسَكُمْ مِنْ اللَّهِ، اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ، لَا أُغْنِي عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا»^(۱)

"اے دَ قريشو دلې! خپل ځانونه به پيسو واخلي دَالله نه، ايمان راوړئ! ځانونه دَالله دَ عذاب نه خلاص کړئ، زه گورے ستاسو دپاره مالک نه يم دَالله دَ عذاب نه دَ هيڅ شي". او زه ستاسو نه عذاب لرې کولې نه شم. دا مه وایئ چې دا زمونږه دَنسب پیغمبر دے، زمونږ دَ خاندان پیغمبر دے او دے به مونږه ټول ځان سره جنت ته بوځي. چې خپل ايمان درکېښې نه وي نو زه مو خلاصولې نه شم.

یو یو خاندان له دَنبِي ۞ دَعْوَت ورکول

بیا په قريشو کښې یو یو خاندان مخاطب کوي، فرمائي:

«يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ مِنَ اللَّهِ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا»

"اے دَ عبد مناف دَ اولاد دلې! خپل ځانونه دَ جهنم دَ اور نه خلاص کړئ، زه گورے! مالک نه يم ستاسو دپاره نه دَ ضرر لرې کولو او نه دَ فائدي رسولو".

«يَا مَعْشَرَ بَنِي قُصَيٍّ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا»

"اے دَ قُصی دَ خاندان دلې! خپل ځانونه دَ جهنم دَ اور نه خلاص کړئ، زه گورے! مالک

نه يم ستاسو دپاره نه دَ ضرر لرې کولو او نه دَ فائدي رسولو".

«يَا مَعْشَرَ بَنِي عَبْدِ الْمُطَّلِبِ اتَّقُوا أَنْفُسَكُمْ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا»^(۲)

دَ عبد المطلب دَ اولاد دلې! خپل ځانونه دَ جهنم دَ اور نه خلاص کړئ، زه گورے! مالک نه يم ستاسو دپاره نه دَ ضرر لرې کولو او نه دَ فائدي رسولو".

دَ "سنن نسائي" په روايت کښې داسې راغلي دي:

«يَا بَنِي كَعْبِ بْنِ لُؤَيٍّ، يَا بَنِي مُرَّةَ بْنِ كَعْبٍ، يَا بَنِي عَبْدِ شَمْسٍ، وَيَا بَنِي عَبْدِ مَنَافٍ، وَيَا بَنِي

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب في قوله تعالى: {وَاتَّقُوا عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ} (الشعراء: 214)، برقم: (206).

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب ومن سورة الشعراء، برقم: (3185).

بل روایت کنبی داسې دي:

«يَا فَاطِمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدٍ أَنْقِذِي نَفْسَكَ مِنَ النَّارِ فَإِنِّي لَا أَمْلِكُ لَكَ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا».

"بچې! خپل ځان په خپله باندې د اور نه بچ کړه؛ ځکه زه ستا دپاره نه د ضرر لرې کولو اختیار لرم او نه د نفعې د رسولو اختیار لرم".

لور ته وائي: تال له زه مالک نه يم، نه د ضرر لرې کولو او نه د فائدې رسولو!!! هان! يو کار به اوکړم، دنيا کنبې چونکه زما خپلوي ده، زما رشته داري ده، څوک مې ترونه دي، څوک مې بيوگانې دي، څوک ماماگان دي، او څوک تروريانې دي، څوک د يو طرف نه خپل، څوک د بل طرف نه خپل، زما ستاسو سره رشته ده، رشته به درسره پالم، خو د عذاب نه بچ کول دا بيا په رشتو نه کيږي، په تعلقاتو نه کيږي، خپل ايمان پکار دے. نو فاطمې ته هم وائي:

«إِنَّ لَكَ رَحِمًا سَابِلَهَا بَيْلَالُهَا»⁽¹⁾.

"يقينا ستا زما سره خپلوي ده نو زه به دا پالم".

د الله نبي ﷺ چې دومره دې يو يو قوم ته دعوت او چلولو، تول حق حيران دي.

د ابولهب کار

علماء ليکي دي: کله چې رسول الله ﷺ خلقو له دعوت ورکولو، يو يو قبيلې له دې دعوت ورکولو نو دا ابولهب بد بخته به ورپسې گرځيدو په ميلو کنبې او په کانرو به ئې وېشتو او خلقو ته به ئې اوښل: چې دے بے دينه شوه دے، د ده خبره مه منئ. خپل تره ئې خلاف وو، او مشر هم وو، خلقو به ئې خبره هم منله.

علماء وائي: دا آيت چې راغے: «فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَأَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ»⁽²⁾.

"صفا بيان کوه د هغې چې تاته ئې حکم شوه دے او مخ واړوه د مشرکانو نه".

"صدع" دېته وائي: چې سره شيشې له کانرے را خلاص کړي او شيشه توپي توپي شي. نو

(1) أخرجه الترمذي في أبواب تفسير القرآن، باب ومن سورة الشعراء، برقم: (3185).

(2) [سورة الحجر: 94].

داسي بيان اوکړه چې دا باطل توتې توتې شي، صفا خبره اوکړه، د چا پروا مه لره. نو دا آيت چې راغی نو بيا رسول الله ﷺ نور هم جهري دعوت شروع کړو، نو رسول الله ﷺ به بيا منديانو ته تلو، کنړو ته به تلو، هر ځائے کښې به ئې د الله د دين دعوت ورکولو. او ښکاره ئې بيا موځونه هم شروع کړل. تردغه وخته پورې به نبي ﷺ مونځ په کور کښې په پټه کولو. او چې کله دا آيت راغی نو بيا به نبي ﷺ راغی او بيت الله ته به مخامخ اوږيدو او مونځ به ئې کولو. دې کافرو به ورته کتل. دا ابتدائي دورونه دي، دې وخت کښې ورته دوي څه نه وائي، وهل ټکول دا خبرې روستو دي.

په اول دور د جهري دعوت کښې د نبي ﷺ باره کښې د مشرکين مکه بد نامې لیکول

د نبي ﷺ دا دعوتونه چې کله عام شو نو ټول کله او ټول عرب خبر شو. چې دے خو يو ته هم وائي، او بل ته هم وائي. دوي سره دا غم شو چې مونږ خو ترې ځان ساتو کنه، ځکه زمونږ خو کلي وال دے، مونږه ئې پيژنو خو دا ميلمانه حج له راځي، غمرې له راځي نو دوي را ته خرابوي نو مشوره ئې اوکړه: چې دے بد ناموؤ، خو څنگه به ئې بد نام کړو؟ څه اوواؤ؟ په دې کښې وليد بن مغيره ډير اوشيار وو، په بے دينۍ کښې اوشيار وو، په دين کښې د ټکي په شک نه وو، گني ايمان به ئې راوړے وو. دے پکښې ډير اوشيار وو. نو ده اووئيل: کوره! ځان مه شرموئ، يو خبره کوئ نو خلق به ئې مني، چې ته يو څه وائي او بل بل څه وائي نو خلق به وائي: مړه! دا هسې لکيا دي. راغونډ شول او مشوره ئې کوله چې اوس به خلق حج له راځي، نو مونږه به ورته څه وايو: چې د دې پيغمبر خبره ولې مه منئ. واورئ! يو بيره ئې مشوره دا راغله: چې وليد بن مغيره ته وائي: ته مشر ئې، ته را ته يو خبره اوکړه چې هغه اوکړو؟ وليد بن مغيره ورته وائي: نا! نا، تاسو به وايئ: دوي اووئيل... ته به وائي: هغوي ورته اووئيل، ته به وائي.... نو دوي پرې اصرار اوکړو ورته وائي: خاخه ته مونږه داسې يو خبره اوشايه. نو خلقو اووئيل: مونږه به دے په دې مشهور کړو چې دا سرے کا هن دے. کا هن ديتې وائي: چې په هغه د دې ستورو نه اثر معلوموي، او خلقو ته وائي: چې صبا به دا کار کيږي. نو دوي په کا هن باندې مشهوروؤ نو وليد بن مغيره ورته وائي: يره! دا خبره صحيح نه ده؛ ولې؟؟ مونږه کا هنان ډير ليدلي دي. دا دے چې کوم الفاظ وائي داسې الفاظ کا هنان

ڪله وٽيل شي؟ نو ڪه مونڙه ڊير وائو ڇي دے ڪاهن دے نو خلق به وائي: ڇي دوي پھ سترگر رانده دي، دوي ده ته ڪاهن وائي! ڪاهن داسي وي؟ نو خلق به مو ملامته ڪوي. نو بيا ئي اوڻيل: نور خه اوکرو؟ نو خلقو اوڻيل: داسي به اوکرو: ڇي دے به پھ دې باندې بد نام ڪرو: ڇي ده دماغ خراب شوي دي، ليونے دے، مجنون دے، نو تول عرب به دا خبره يادوي ڇي بس مجنون دے، فلانے ڊير ښه سرے وو، صادق وو، امين وو، ڊير ښه وو خو خه چل اوشو دماغ ئي خراب شول، پھ ڪڍو وڌو سر شو. پھ دې به ئي بد نام ڪرو نو ڇي خلق ئي ڪوري نو خلق به ترې نفرن ڪوي. وائي: به مره! ليونے پڪڻي ڇا راوستے دے. نو وليد بن مغيرة ورته وائي: "مَا هُوَ بِمَجْنُونٍ". "دا ليونے نه دے"؛ ڪهه: "وَلَقَدْ رَأَيْنَا الْجُنُونَ وَعَرَفْنَاهُ".

"مونڙه ليونتوب ليدلے دے، مونڙه ليونتوب پيڙنو". ولې خبرې به ئي ڇوڪ اوري نه؟ نو بيا به خلق وائي: ڇي دا خلق خه وائي او دا دے ڇي خه وائي دا خو حق دے، او دا خلق ئي هسي بد ناموي. نو دوي اوڻيل: داسي به اوکرو: ڇي مونڙه پھ وائو: ڇي دے شاعر دے، نو تول به دا يوه خبره ڪوو: ڇي دے شاعر دے.

هره زمانه ڪڻي داسي يو لفظ ده حق پرستو ده ڪمزوري ڪولو دپاره استعمالوي. يو جومات ڪڻي يو ملڪرے امام وو، مقتديان ورديسي راغلل وائي: مولانا صاحب! خفه ڪيره مه، ته تله شي مونڙه تا ته رخصت درڪوڙ، وائي: ولې؟ وائي: دا تول خلق وائي ڇي دے پنج پيرے دے. هغه ورته اوڻيل: نو وجه خه ده، زه پنج پيرے يا شاه منصورے يا هر خه يم خو ما ته وجه اوشائي؟ وائي: قسم دے ڪه مونڙه پھ وجه پوهيرو خو خلق وائي: ڇي دا پنج پيرے دے، او پنج پيريان ښه خلق نه وي، مونڙه دا اوريدلي دي. وائي: ما ورته اوڻيل: ڪه زما درس غلط وي، زما الفاظ غلط وي، زما مونغ طريقه غلطه وي، ما ته خو وجه اوشائي ڪنه؟ وائي: ڇي استاذ جي! مونغ هم ښه صحيح درجي، تلاوت هم ستا صحيح دے، ترجمه هم ته صحيح ڪوي، خو بس صرف دغه ده ڇي خلق وائي: ستاسو استاذ پنج پيرے دے نو خفه ڪيره مه، خلق وائي: ڇي پنج پيرے وي نو ښه سرے نه وي نو لهدا ته زمونڙه نه خه. نو بعضي سرے داسي وي ڇي هغه صرف غورونه لري خو سترگي نه لري.

نو دوي اووئيل: چې مونږه به دا وائو: چې دے شاعر دے. نو بيا ورته دا وليد وائي: چې تاسو وائي چې دے شاعر دے نو مونږه خو شاعران پيژنو او مونږه د شاعرانو كلامونه هم اوريدلي دي او مونږه د شاعرانو هغه شعرونه هم اوريدلي دي، داسې كلام والله كه شاعر وئيلے شي. بيا به دا خلق وائي: چې دا عرب ليوني دي، روغ سري ته شاعر وائي. وائي: يره اوس خه اوکړو؟ آخر خه خوبه وائو، مشوره څنگه اوکړو؟ آخر دے به څنگه بد ناموؤ؟ نو دوي اووئيل: چې مونږه به خلقو کښې دا مشهوره کړو: چې دے ساحر دے. ده خه کلمې يادې کړي دي خو چې يو سرے ئې يو ځل واورې نو هغه ځان سره ملکرے کړي او کور کښې ورله جنگ جوړ شي، دشمني جوړه شي، پلار ئې خلاف شي، ورور ئې خلاف شي او ده دا ټول کله په جنگ کښې اخته کړے دے. ساحر دے. نو وليد ورته وائي: قسم په خدائے دے که دے ساحر وي، ساحر هم نه دے، ما د ساحرانو سحرونه اوريدلي دي، ما د هغوي هغه تارونه چې غوته کوي هغه مې هم ليدلي دي، دے خو د هغې نه منع کوي. دے ساحر نه دے، خو خه خوبه وائو کنه! نو بس په دې ئې مشهور کړئ چې دے ساحر دے. او خلقو ته به وائي: چې ساحر ځکه دے چې ته ئې بيان واوره نو ته به د ده ملکرے شي او خلق به ستا خلاف شي، نو په کور کښې به دې جنگ پيدا شي. ټول عرب يو خلق وو، ورشه اوس هم پکښې ډلې ډلې دي، يو د ده ملکرے دے او بل د ده خلاف دے، يو ده ته کافر وائي او دے هغه ته کافر وائي، هغه ده ته بے دينه وائي او دے هغه ته بے دينه وائي، لکه اوس هم بعضې خلق وائي: يره جي! دې خلقو زموږه کي کښې شر پيدا کړے دے، فساد ئې پيدا کړے دے. نو وائي: په دې به ئې بد نام کړو چې دے کاهن دے، ټول خلق ئې اوچنگول، پلار او ځوي ئې د يو بل خلاف کړل. نو په دې باندې متفق شو چې دے ساحر دے.

د وليد بن مغيره مشوره

په بعضې رواياتو کښې راځي: وليد ورته اووئيل: چې تاسو ټولو خو خپلې خپلې راځي کاني پيش کړې خو زما پرې زړه اوبه نه څښکي.... دا دروغ به هم داسې وائي کنه چې بل سرے ئې خو اومني کنه، بعضې سرے داسې دروغ وائي چې هغه په هغه تائم معلومېږي چې دے دروغ وائي، نو

هغه بيا خوك نه مني. وائي: دروغ به وايو، خو لږ پۀ چل به ئې وايو، وائي: ماله لږ مهلت راكړئ چې زۀ پۀ دې كښې فكر اوكرم چې دۀ پۀ كوم لفظ بد نام كړو. نو هغوي ورته اووئيل: چې مونږه تاله تائم دركړو. نو وليد لاړو او توله شپۀ ئې خوب اونه كړو، ښۀ سوچونه ئې اوكرل، آخر ئې پۀ دې باندې فيصله اوكره چې دا پيغمبر پۀ دې بدنامل غواړي چې دۀ ساحر دۀ. دۀ جادوگر دۀ، او دۀ خبره چې خوك واورې نو پۀ هغۀ اثر اوشي، او د هغۀ نه ټول قوم بيا خلاف شي.

علماء وائي: د وليدۀ باره كښې چې كوم آيتونه راغلي دي نو هغه دا دي: قرآن وائي: ﴿إِنَّهُ فَكَّرَ وَقَدَّرَ * فَقَتِيلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ قَتَلَ كَيْفَ قَدَّرَ * ثُمَّ نَظَرَ * ثُمَّ عَبَسَ وَبَسَرَ * ثُمَّ أَدْبَرَ وَاسْتَكْبَرَ * فَكَانَ إِذَا دَعَىٰ رَبَّهُ أَغْلَىٰ نَظَرًا * قَالَ إِن هَذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْتَىٰ * إِنْ هَذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ * ۝۱۱﴾

"يقيناً دې كافر سوچ او كړو، فكر ئې او كړو، او د هغې نه پس ئې اندازه اولكوله، دۀ دې هلاك شي، څنگه ناكاره اندازه ئې اولكوله، بيا دې دۀ هلاك شي څنگه اندازه ئې اولكوله، بيا ئې اوكتل بد، بيا ئې تندۀ تريو كړو، او نور ئې هم تندۀ را تريو كړو، نو بيا ئې شاه كړه د الله نبي ﷺ طرف ته، او تكبر او غرور ئې شروع كړو نو د دير سوچ او فكر نه پس ئې اووئيل: نۀ دۀ دا مكر جادو دۀ چې اثر پكښې اچولۀ شوۀ دۀ، يا د بل نه را نقل كړۀ شوۀ دۀ، نۀ دۀ دا مكر ويناده د يو بنده، دا د دې يو بنده ويناده، او دا دۀ د سحر او جادو كلمات دي، دا د الله كلام نۀ دۀ.

د نبي ﷺ خلاف ئې دا پرويېكندې جوړې كړې. نبي ﷺ به گرځېدو او خلقو ته به ئې دعوت وركولو، او دوي به خلقو ته وئيل: چې كوزۀ! دۀ خبره مۀ منئ. را روانه جُمعه كښې به دا ذكر كرم چې كوم سرۀ به راتلو باقاعده لارې ئې تقسيم كړې وې او هغۀ ته به ئې وئيل: چې زوره! غمړې له راغلۀ ئې، حج له راغلۀ ئې؟ هغۀ به وئيل: آو. دوي به ورته اووئيل: چې حج دې الله قبول كړه، عبادت دې الله قبول كړه خو دلته يو سرۀ دۀ، د پلار نيكۀ دين ئې پرمخو دۀ دۀ، كډې وډې وائي، جرته د هغۀ خبرې واوۀ زې، زمونږ خو كي وال دۀ، مونږ خو ئې پيژنو او تۀ ئې نۀ پيژنې هسې نه چې د هوكه دې كړي.

خودوي بيا هم پۀ دې مشوره متفق شوي نۀ دي، چا به ورته کذاب وئيلو، چا به ورته ساحر وئيلو، چا به ورته مجنون وئيلو.... او ما دَرته اووئيل: چې بيا خو نبي ﷺ دعوت عام کولو، گرځيدو به پۀ عکاظ ميله کښې، پۀ نورو ميلو کښې دا غټې غټې منديانې وې، خلق به پکښې تجارت له تلل، هغې وخت کښې د دين دومره قدر چرته وو چې ټول خلق پۀ يو ځائۀ کښې راغونډ شي، او مسئله واورې. چې چا به د الله پيغمبر کوم ځائۀ کښې ليدو نو د هغه ځائۀ نه به خلق تلل. نو نبي ﷺ به پۀ منديانو کښې گرځيدو او چغه به ئې وهله:

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ قُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، تَقْلِحُوا»⁽¹⁾.

"اے خلقوا تاسو دا کلمه اوواي: "لا اله الا الله" نو تاسو به کامياب شئ."

دا به ئې وئيل او روستو به ورېسې خپل ترۀ روان وو او د کانرو نه به ئې جولئ ډکه کړې وه او د الله نبي ﷺ به ئې پۀ کانرو باندې وېشتو، او خلقوته به ئې وئيل: چې اے خلقوا! إِنَّهُ صَابِغٌ، کاذب، دے يۀ دينه شوے دے، او دا ډير غټ دروغزن دے، د دۀ مۀ مني، دۀ د پلار نيکۀ دين پرېځودلے دے، زما ورارۀ دے ما ته ئې پته ده. نو چې نا آشنا سرے وو نو هغۀ به وئيل: چې دا خپل ترۀ ورېسې دے دومره ردې، بدې ورته وائي، نو دا به رېشتيا وي، که د دۀ دا خبره صحيح وه نو اول به ئې خپل ترۀ منلې وه. دا تکليف او دا مشکلات د الله پۀ نبي ﷺ راغلي دي او هغۀ دا برداشت کړي دي. نور سيرت به ان شاء الله ورېسې راځي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

وَمَا يَنْبَغِي الرَّسُولَ أَنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
(سورة المائدة: 67)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه دولسمه

"په نبي ﷺ د مشرکینو اعتراضونه کول"

بتاریخ: 04-03-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه دولسمه

"په نبي ﷺ د مشرکانو اعتراضونه کول"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ وَلَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مِمْدَ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبَّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾. (۱)

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو روڼوړا په تیره جمعه کښې د رسول الله ﷺ د دعوت بیان شروع وو او دویمه مرحله د دعوت وه.

اول خپلوان راغونډول

اول ئې خپل خپلوان او ټول قریش راغونډ کړل، د قریشو یو یو خاندان او هغوي ته ئې بیان اړکړو، هغوي اونه منلو، تر دې پورې چې د نبي، خپل تره د نبي ﷺ سخت خلاف شو.

د رسول الله ﷺ د مخالفینو کړدار

نن بیان کښې به دا وایو: چې رسول الله ﷺ د دعوت کار شروع کړو، نو د هغه مخالفینو او دشمنانو د نبي ﷺ نه خلق منع کول او اړول ئې شروع کړل. په نبي ﷺ ئې قسم ما قسم بدنمې لکول شروع کړل. هغه نبي ﷺ چې دوي به ورته امین وئیلو کله ئې چې د دین بیان شروع کړو، د

حق بيان ٿي شروع ڪرو نوبيا به ٿي ور پوري توقي او مسخر ڪولي او قسم ما قسم نومونه به ٿي ڏا الله نبي ﷺ ته وٺيل.

اولئي طريقه

اولئي طريقه ٿي دا وه: ڇي ڏا الله نبي ﷺ ڏ خلقو سترگو ڪنبي سپڪ ٻنڪاره ڪري. نو ڪله يو قسم اعتراض او ڪله بل قسم اعتراض؛ ڏ دي دباره ڇي ناپوهه خلق پء دي دهوڪه شي. قرآن ڏ هغري هغه اعتراضونه ڏڪر ڪوي. دوي به ڪله پء رسول الله ﷺ اعتراضونه ڪول او ڪله به ٿي پري الزامونه لڪول، نبي ﷺ ته به ٿي مجنون وٺيلو، وٺيل به ٿي وائي: ته ليونه ٿي، دا ته ڇي ڪومي خبري ڪوي نو دا هيڃ چانه دي ڪري او صرف ته ٿي ڪوي. قرآن ڪريم ڪنبي الله رب العزة فرمائي:

﴿وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نَزَّلَ عَلَيْهِ الدِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ﴾^(۱)

"وٺيلي وو دي ڪافرانو: اء هغه سريه ڇي ته وائي: ڇي ما باندې ڏڪر او وحي راغلي ده! تا باندې وحي نه ده راغلي، يقيناً ته خاڻهه ليونه ٿي"، دا ستا دماغ خراب شوي دي، گدي وڌي دي شروع ڪري دي، دا ستا يو شڪ دء، يو وهم دء، سوچ اوڪري نوبيا وائي: ڇي دا ما ته الله وحي ڪري ده.

ڏٻولو نه زيات صادق او امين باره ڪنبي ڏ مشرڪينو اعتراضات

هغه نبي ﷺ ڇي ڏٻولو نه زيات پء صادق او امين باندې مشهور وو، ڇي ڪله ٿي بيان شروع ڪرو نو وائي: ته ليونه ٿي، ڪله به ٿي ورته ساحر وٺيلو:

﴿وَعَجِبُوا أَنْ جَاءَهُمْ مُنْذِرٌ مِنْهُمْ وَقَالَ الْكَافِرُونَ هَذَا سَاحِرٌ كَذَّابٌ﴾^(۲) "تعجب ڪولو دي ڪافرانو ڏ دي خبري نه ڇي راغلي وو دوي ته يو يرونڪي ڏ دوي ڏ جنس نه (ڏ دوي پء قوم ڪنبي، ڏ دوي پء ڪشرانو ڪنبي الله يو تن له پيغمبري ورڪره، نو دوي به وٺيل: ڇي دا خنڪه چل دء، ڇي انسان دي مونڙ له پيغمبر راخي، دا خبري خوده مخڪنبي چرته نه وي ڪري او اوس پڪنبي الله دوبره اثر واچولو!!!، وٺيل به ڪافرانو: دا ساحر او دروغزن دء."

(۱) [سورة الحجر: 6].

(۲) [سورة ص: 4].

دا قصي دي دَ فرعونيانو، دَ يهوديانو او دَ نصاراؤ، دے مونږ ته پۀ قصو باندې لگيا دے.
قسم ما قسم اعتراضونه به ئي كول.
دَالله دَ طرف نه تسلي

دَ الله دَ نبي ﷺ به زړۀ تنگ شو، چې دا هغه سرے وو چې پروڼه پورې ئې پۀ دې خُله زما
صفت كولو او نن ما پسې لگيا دے او بد وائي. نو خامخه دَ سري زړۀ تنگ شي. الله رب العزة به
تسلي رااوليرله: چې اے زما نبي! مۀ خفه كيږه:
﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ﴾⁽¹⁾

"اے نبي! مونږ ته پته ده چې ستا سينه تنگيږي پۀ هغې ردو، بدو او پۀ هغې بدنامو چې دا
كافران ئې تا پسې وائي".

نواے نبي! دَ دې علاج دا نه دے چې تۀ دعوت پريږده، تۀ بيان پريږده، دَ دې خفكان او دَ
دې غم لرې كولو دپاره دَ الله سره تعلق جوړ كړه:
﴿فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ﴾⁽²⁾

"تۀ دَ رَب تسبيحات وايه، سره دَ صفتونو دَ رَب ستا...". دَ رَب تسبيح وايه، كوم شے چې دَ رَب
شان سره مناسب نه دے نو دَ هغې نه رَب پاك كړه، او كوم شے چې دَ رَب شان سره مناسب دے
نو هغه رَب له ثابتوه. "او شه دَ سجدي كونگو نه الله رب العزة ته". الله ته سجده اولگوه نو الله به
تا دَ دې خلقونه خلاص كړي، ستا دا دشمنان به الله ذليل كړي، دوي به الله تباہ كړي او تا ته
دوي هيڅ نقصان نه شي رسولي.

او كله به الله رب العزة داسې تسلي وركوله: چې اے نبي! تۀ خپل كار كوه:

﴿إِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ*الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ﴾⁽³⁾

(1) [سورة الحجر: 97].

(2) [سورة الحجر: 98].

(3) [سورة الفتح: 29].

"نبي مونږه پوره يو ستا دپاره د توقو کونکو نه (مونږه به ستا جواب کوو، مونږه به ستا دفاع کوو، نبي! دا تا پورې چې استهزاء کوي نو مونږه به دوي ذليله او رسوا کړو)، دا تا پورې چې توقې کوي دا به هغه خوک وي چې هغه د الله سره بل خوک شريک گرځوي (شرک به ئې کړې وي)، د دوي په انجام، د دوي په سزا به زر دے چې دوي پوهه شي."

داسې تسلي به الله رب العوۃ خپل نبي ﷺ ته ورکوله.

ګوره! پخوا نوا نبياء کرامو ﷺ لا پورې توقې کړې شوې وې!!!

کله به ئې په دې طريقه تسلي ورکوله: ﴿وَلَقَدْ اسْتَهْزِئَ بِرُسُلٍ مِنْ قَبْلِكَ﴾⁽¹⁾

نبي! دا څه نا آشنا خبرې نه دي، کله هم چې الله والا راغلي دي او خلقو له ئې د الله پيغام رسوله دے، د الله دين ئې رسوله دے، دې خلقو معاف کړي نه دي، دې خلقو هغه پسې هم خبرې کړي دي، دوي هغه بدنام کړي دي، دوي هغه سپک کړي دي؛ "محکمنو پيغمبرانو پورې هم داسې توقې او مسخرې شوې وې". نو اے نبي! تا پورې به هم دا خلق توقې او مسخرې کوي، خو واوره! ستا مرتبه کمو له نه شي، دوي به د الله تعالی د قهر او غضب سره مخامخ شي:

﴿فَتَأْتِي الْذِّبِينَ سَخِرُوا مِنْهُمْ مَا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِئُونَ﴾⁽²⁾

"پس نازل شوه وو په هغه کسانو باندې چې هغوي توقې کړې وې د دوي نه سزا د هغې چې وو دوي د هغې پورې چې توقې او مسخرې ئې کولې."

الله رب العزة وائي: هغوي له مې سزا ورکړې وه نو دوي له به هم سزا ورکوم. نو قسم ما قسم شبهې او اعتراضات به ئې په نبي ﷺ باندې کول.

په خوراک او څښاک کولو باندې اعتراض

کله به دوي دا اعتراض کولو چې:

﴿وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَنْكِحُ فِي الْأَسْوَاقِ﴾⁽¹⁾

(1) [سورة الأنعام: 10].

(2) [سورة الأنعام: 10].

"وئیل به دوي: دا ځنګه پیغمبر دے، دے خو ډوډی خوري او ډوډی چې خوري نو هغه پیغمبر نه وي، او دا ځنګه پیغمبر دے چې دے بازار کښې ګرځي".

دا هم لا خبره وه! خو ګوره! دوي به پرې خپل زړه خوشحالولو. وائي: دا پیغمبر نه دے، دے خو خوراک کوي، دا پیغمبر نه دے، دے بازار ته ځي، دے دې چرته جومات کښې کښيږي.

بل اعتراض: دا خو بشر دې

کله به ئې دا اعتراض کولو: چې دا خو بشر دے او الله رب العزة انسانانو ته وحی نه راليري: ﴿مَا أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَى بَشَرٍ مِنْ شَيْءٍ﴾ (2)

"نه دے راليری الله په هيڅ يو بنده باندې هيڅ يو څيز لره". يعنی الله يو تن له هم وحی نه ده ګرې، څومره پیغمبران چې تیر شوي دي نو بشر نه وو نو دا ځکه پیغمبر نه دے چې دا بشر دے. الله رب العزة پرې رد کوي، فرمائي:

﴿قُلْ مَنْ أَنْزَلَ الْكِتَابَ الَّذِي جَاءَ بِهِ مُوسَى نُورًا وَهُدًى لِلنَّاسِ﴾ (3)

"ورته اووايه زمانې چې چا نازل کړے دے کتاب هغه چې کوم کتاب موسى عليه السلام خپل قوم ته راورې دے؟ چې هغه رنړا وه او هغه هدايت وو دپاره د خلقو".

او دوي دا منله چې موسى عليه السلام بشر دے، د الله بنده دے. نو چې دا منئ چې بشر دے نو تاسو چې وايئ: چې الله په يو بشر هم وحی نه راليري نو ولې تاسو موسى عليه السلام ته هم بشر وايئ او هم ورته پیغمبر وايئ؟ تورات ټوله وحی نه ده؟ خو چونکه چې سړي کښې ضد راځي بيا د حقې خبرې نه هم انکار کوي. مخکښي پیغمبران ټول بشر وو، نو چې هغه منئ نو دے ولې نه منئ؟

بل اعتراض د مشرک انوپه نبي ﷺ باندې

• کله به ئې دا اعتراض په نبي ﷺ باندې کولو:

(1) [سورة الفرقان: 7].

(2) [سورة الأنعام: 91].

(3) [سورة الأنعام: 91].

﴿وَقَالُوا لَوْلَا نَزَّلَ هَذَا الْقُرْآنُ عَلَى رَجُلٍ مِنَ الْقَرْيَتَيْنِ عَظِيمٍ﴾⁽¹⁾

"دوي به وئيل: ڇي وٺي نه شو نازل ٿو ڊا قرآن عظيم (ڇي پڻ ڊي يتيم باندې نازل ٿيڊو ڇي نه ٿي مور شته او نه ٿي پلار شته، پڻ ڊي غريب او فقير باندې نازل ٿيڊو نو وٺي نه شو نازل ٿو ڊا قرآن)، پڻ ٻو لوئي سري باندې ڊي دوؤ ڪو نه".

مڪه ڪنبي لوئي لوئي سرداران شته، طائف ڪنبي لوئي لوئي سرداران شته، ڇي ڊا قرآن پڻ ڊي نبي (ﷺ) باندې راتلو نو پڻ هغوي باندې وٺي نه راتلو؟ لڪه ڊا پيغمبري ڇي دوي ڊ مالدارو خلقو جاگير ڪنر لے ووا. پڻ ڊي نبي باندې وڃي راڻي تو پڻ فلانڪي صاحب باندې وٺي نه راڻي. ڊا اعتراض وو؟

ڊ دوي ڊي اعتراض جواب

الله تعالى ڊي اعتراض جواب پڻ خپله باندې ڪوي:

﴿أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ﴾⁽²⁾

الله وائي: اے خلقو ڊا پيغمبري ڇي ده نو ڊا خو زما يو رحمت دے ڇي زه ٿي چا لره ورڪول اوغوارم نو هغه له به ٿي ورڪوم، نو "آيا ڊا خلق تقسيموي رحمت ڊ رب ستا". ڊا به الله ڊ دوي پڻ خوشه ورڪوي او ڪه پڻ خپله خوشه به ٿي ورڪوي؟ ڊا الله پڻ خپله خوشه ورڪوي. او ڊا نبي (ﷺ) ڊ الله خوش وو نو ڪه الله پيغمبر راوليرلو.

نو ڊا ڊ دوي اعتراض وو: ڇي دے وٺي الله پيغمبر او ڪرڇولو.

ڪله الله تعالى ڊاسي جواب ورڪوي:

﴿اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ﴾⁽³⁾

"الله تعالى ٻڻه پوهيڙي ڪوم ڇائے ڪنبي ڇي الله ڪرڇوي خپله پيغمبري".

نو ڊا خو ڊ الله خوشه ده ڇي ڪوم ڇائے ڪنبي الله ڇوڪ پيغمبر جوڙوي. نو ڊيڪنبي ڊ چا

(1) [سورة الزخرف: 31].

(2) [سورة الزخرف: 32].

(3) [سورة الأنعام: 124].

خه کار دے؟ دا په عقل باندې نه ده. دا د الله په خوښه باندې ده.

نو دا د دوي اعتراض وو.

د فرشتو راتلل

کله به دوي دا اعتراض کولو:

﴿لَوْلَا أَنْزَلَ إِلَهُهُ مَلَكٌ فَيَكُونُ مَعَهُ تَنْذِيرًا﴾⁽¹⁾

"ولې د دې نبي سره فرشته نه راځي چې د دې نبي سره یروڼکې شي."

چې دا پیغمبر وو نو ده لره یو فرشته هم پکار وه چې هغې ورسره هم دا بیان کولو، تصدیق ئې ورله هم کولو.

﴿أَوْ يُلْقَى إِلَيْهِ كِتَابٌ﴾⁽²⁾

"یا ولې نه شي را غورځولې دې نبي (ﷺ) ته خزانه."

چې دا نبي دے نو ده سره مال ولې نشته دے، ده سره دولت ولې نشته دے.

﴿أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا﴾⁽³⁾

"یا ولې نشته د دې نبي (ﷺ) دپاره باغ چې خوراک کوي د هغې نه."

چې دا پیغمبر دے نو د کجورو باغ ئې ولې نشته دے.

﴿وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنَّا تَتَّبِعُونَ إِلَّا زَجَلًا مَسْحُورًا﴾⁽⁴⁾

"وئيلي ووظالمانو: تاسو تابعداري نه کوئ مکر د یو سړي چې هغه باندې جادو کړې شوی دے."

واي: د ده دماغ چا په جادو باندې خراب کړي دي، او تاسو هغه پسې روان یئ. نو کوره! یو

خبره ئې نه وه، کله یو اعتراض او کله بل او کله بل... کله به ئې وئیل: چې دا نبي چې کومې خبرې

کوي نو دا زمونږه عقل نه مني نو څنگه ئې مونږه اومنو؟ وئیل به ئې: چې دے واي: چې کله

(1) [سورة الفرقان: 7].

(2) [سورة الفرقان: 8].

(3) [سورة الفرقان: 8].

(4) [سورة الفرقان: 8].

انسانان مره شي او هډوڪي هډوڪي شي او خاورې خاورې شي نو دا به الله بيا دوباره را ژوندي کوي، وائي: دا موپکښې نوې خبره واوريده!!!.

يو سري چرته ډيره زمانه د سحر آذان نه وو اورېدله نو يو ورځ چرته سحر وختي پاسيدله او نو نو آذان کښې ئې "الصلاة خير من النوم" اورېدلي دي نو سحر بل ته وائي: اے هلکه! دا څنگه چل دے ما خون د سحر بانگ کښې نوې تپه واوريده، وائي: "الصلاة خير من النوم" ئې پکښې وئيلو. ځکه هغه خونه وو اورېدله نو دوي هم وئيل: چې دا موپکښې نوې تپه واوريده: چې دا مري به بيا الله ژوندي کوي، دا به بيا الله د قبرونو نه راوياسي، دا دے لا څه وائي!!!.

﴿إِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَأَنْتَ تَعْبُدُونَ* أَوْ أَنْتُمْ أَأَلَاءُ الْوَدُونَ﴾⁽¹⁾.

"آيا کله چې مونږه مره شو او خاورې او هډوڪي شو نو آيا بيا به کني مونږه راپورته کوله شو او آيا زمونږه رومښي پخواني پلاران او زمونږه نيکونه چې پخوا مره دي هغه به هم بيا دوباره راپورته کوله شي"، نو دا خو د نه منلو خبره ده.

کله به دوي وئيل:

﴿ذَلِكَ رَجْعٌ بَعِيدٌ﴾⁽²⁾.

"دا واپس کيدل چې دي دا لرې دي د عقل نه"، زمونږه دماغ دا خبره نه اخلي، زمونږه په سوچ کښې دا خبره نه راځي.

او کله به ئې وئيل:

﴿هَلْ نُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ رَجْلٍ يَنْتَبُهُكُمْ إِذَا مَرُّكُمْ كُلِّ مَرَّزٍ أَنْتُمْ لِي خَلْقٍ جَدِيدٍ﴾⁽³⁾.

"آيا مونږه خبر درکړو تاسو ته په داسې يو سري چې خبر درکوي تاسو ته په دې چې کله تاسو ذره ذره، ټکرې ټکرې شے په مکمل ټکرې ټکرې کيدو سره نو يقيناً تاسو به بيا په پيدائش نوي کښې پيدا کيرئ".

(1) [سورة الصافات: 16 - 17].

(2) [سورة ق: 3].

(3) [سورة سبا: 7].

حجره کنبی به کهنناستل، مجلس کنبی به کهنناستل، وئیل به ئی: مره! نوي نوي خلق راغلي دي، نوې نوې مسئلې ئې شروع کړي دي. وائي: داسې سرے به تاسو چرته نه وي ليدلي؟ زه تاسو ته داسې سرے ښایم، بل به اووئیل: چې دا دے به لا خه گډوډې وائي، وائي: گوره! دماغ ئې داسې گډوډ شوي دي، هغه وائي: چې کله دا انسانان ذره ذره شي، په پوره پوره ذره کيدو باندې نو وائي: بيا به الله دوي په نوي پيدائش باندې موجود کړي، او بيا به ئې ژوندي کړي. نويل به وئیل: يا الله! زما دې توبه وي! نوې نوې فتنې راوتي دي، دا دے پکښې لا خه وائي. بل به وئیل: چې دا خبرې خونه زمونږه پلارانو کړي وې او نه زمونږه نيکونو کړي وې، دا پکښې د کوم خائے نه راغلي دي. وائي: يره خوبس نوې نوې خبرې به اوړي نوا.

﴿أَفَتَرَى عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ﴾⁽¹⁾

دے پکښې وائي: چې ما ته وحی شوې ده، وائي: "آيا ده په الله باندې دروغ جوړ کړي دي؟ بلکه په ده باندې ليونتوب راغلے دے".

نو ته اووايه: چې ته ټولې دنيا له دعوت ورکوے، او خلق درته داسې وائي نو دا به داعي له خومره زور ورکوي. دا خوا الله رب العزة د نبي ﷺ زړه لکه د اوسپنې کلک کړے وو، د دې ټولو اعتراضونو پرواه به ئې نه لرله او خپل بيان به ئې کولو اکړ چې الله به جوابونه کول. بل اعتراض: په قرآن اوریدو باندې

چې نوروس به ئې اونه شو نو خلقو ته به ئې وئیل:

﴿لَا تَدْعُوا إِلَهًا إِلَّا الْقُرْآنَ وَالْغَوَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَعْلَمُونَ﴾⁽²⁾

"دا نبي ﷺ چې کوم قرآن بيانوي نو دا مه اورئ (د ده خبرې مه اورئ، د ده بيان مه اورئ، ولې؟) که دا قرآن اورئ نو په تاسو به هم اثر اوشي، تاسو به هم ليوني شی، شور کوئ تاسو د دې نبي د بيان په وخت کښې، د دې دپاره چې تاسو زورور شی". نو دليل کښې خوزورور کيدے نه شی خو

(1) [سورة الفتح: 29].

(2) [سورة فصلت: 26].

شور ڪنهي ڄاڻ زورور ڪري. شور جوڙ ڪري غويل جوڙ ڪري، خلق به وائي: شر جوڙي، فساد جوڙي نو مشران به راپاسي اوڏي نبي ته به وائي: ڇي نوري به دا خبري نه ڪوي، نور به دا بيانونه نه ڪوي، نوري به دا مسئلي نه ڪوي. پنه ڏي طريقه به تري دا خلق منع ڪرو.

ڪله به ئي ڏا الله ڏا نبي ﷺ خلاف جلسه جوڙه ڪر، پروگرام به ئي جوڙه ڪرو.

ڏا نضر بن حارث ڪار

نضر بن حارث لوئي ڪافر وو اوڏو وئيل: ڇي زه به ڏا ڏي نبي ﷺ خلاف ڪوم، زه به ڏا ڏه مقابله ڪوم. نو دے چرته پڇوا تله وو، ڏا فارس ڏا بادشاهانو اوڏا رستم خان او اسفنديار خان (دا ڏا هغي علاقي دا بادشاهان وو. هغوي ڊير پهلوانان وو) ڏا هغوي قيصي ورته يادي وي، ڇي فلاڻي خان داسي ڪري وو، فلاڻي پهلوان داسي ڪري وو، خلقو ته به ئي وئيل: رائجي! ماسره ڪيڻي، نو داسي ڪار دے ڇي تاسو ته به پته اولڪي ڇي زما دا مجلس به بهتر وي او ڪه ڏا محمد ﷺ دا مجلس به بهتر وي. دلته ڏا مزدار پنه صوفو ڪنهي ولي نه ڪيڻي ڇي هلته پنه خاورو ڪيڻي، او زه درته وaim: ڇي ڪپ شپ به هم لگوڙ اوڏا رستم اوڏا اسفنديار خان قيصي به هم درته ڪوم اوڏا شرابو ڪلاسونه به ڊڪ وي، شراب به ورسره هم خنيڪو، سندري به هم پڪني وائو. او هغه خو به درته وائي: ڇي شراب به نه خنيڪي، سندري به نه غڙوي، اوڏا موسى عليه السلام اوڏا فرعون اوڏا قارون اوڏا بل دا زري قيصي به درته ڪوي. دا خو مونڙه ٽول عمر اوريدي دي، رائجي! ڇي نا آشنا نا آشنا قيصي درته اوڪرم.

خلقو ته به ئي وئيل: ڇي زما مجلس ڏا دے، پنه پيسو به ئي ڄاڻ له سندر غاري وينڙي اغستي، او خلقو ته به ئي وئيل: رائجي! مجلس دے. نوروره! دا خلق خو پنه ڊنگ جيران دي، دوي له خو ته قرآن بيانوه نو دا پري بوج وي، خو ڪه دغه ڄاڻه ڪنهي يو ڊنگ ورڪرو نو بيا دا ٽول منڊي وهي، بيا ورته نه ٽينگيري. وائي: ڏيته به ڏا ڇا پلار ٽينگ شي، هغه شيطاني شه دے خلقو له خوند ورڪوي. نوڏه به خلقو ته دا وئيل: دے خوڏا شرابو نه منع ڪوي اوڏا زه به درباندي شراب خنيڪم، دے ڏا سندرو نه منع ڪوي اوڏا زه به سندر غاري جيڪي زاولم، او ڪڏوم به ئي، او ڏي سندري به

بري وایم، نو کوم مجلس ښه ده؟ نو چې څوک په دنیا مټین وو نو هغه به د دۀ مجلس ته راتلل. او څوک چې په دین مټین وو نو هغه به د رسول الله ﷺ مجلس ته تلل. الله رب العزة فرمائي:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾ (۱۱)

"بعضې د خلقو نه هغه دي چې هغه ځان له په پیسو اغستي دي هغه خپرونه چې هغه د دین نه خلق غافله کوي؛ د دې دپاره چې خطا شي د لارې د الله نه". یا د دې معنی متعدي او کړه: "د دې دپاره چې نور خطا کړي د الله د لارې نه".

د بل د کمراه کولو دپاره ئې نوې نوې طریقې رائج کړي دي. نو یو طریقۀ د کافر دا وه: چې رسول الله ﷺ بد نام کړي، مجنون به ئې ورته وئیلو، ساحر به ئې ورته وئیلو، بیه وقوفه به ئې ورته وئیلو، په قرآن باندې اعتراضونه، په صحابه کرامو ﷺ باندې اعتراضونه، وائي: که دا دین صحیح وے نو دا به دې غریبانانو قبلولو؟ دۀ سره چرته ما ته اوشیار سرے اوشیای؟ ټول ورسره دا کمزوري خلق دي، چرته غلامان، چرته وینزې راغلي دي هغه ورسره ملکري شوي دي او به عربو کښې خانداني خلق یو هم د دۀ ملکرے نه ده، دا دے هسې لکيا دے. او نبي ﷺ ته به ئې وئیل: چې مونږ به درسره راتلو خو دا غریبانان دې خپل مجلس نه لرې کړه. په دې طریقۀ به ئې خلق د نبي ﷺ نه متنفره کول.

نو دا یو طریقۀ وه د هغوي د نبي ﷺ نه د اړولو. چې په دې باندې کار اونه شو او په دې اعتراضونو ئې خلق وانه رول، په دې باندې ئې خلق د هوکه نه کرل نو بیا به ئې نورې طریقې اختیارولې.... خو بیا هم خلق منع کیدل نه؛ ځکه خلقو به چې د نبي ﷺ بیان واوریدو نو هغوي به ئې ملکري شول.

د طفیل بن عمرو الدوسي ﷺ ایمان راوړل

طفیل بن عمرو الدوسي ﷺ ته د مکې کافر ولاړ وو، چې سردار حج له راروان دے، دا پیغمبر ئې چرته د هوکه نه کړي، هغه ته وائي: چې ملکریه! ته خو راغله ئې میلمه ئې، او مونږ به

ستا ملاقات ته راغلي، یو، خبره دا ده: چې زمونږه کلي کښې یو کس پیدا شوی دے، "محمد" ئې نوم دے، د پلار نوم ئې "عبد الله" دے، او هغې محمد گډې وډې خبرې شروع کړي دي، ډیر اوښیار وو، ډیر تکړه وو، ډیر ښه سرے وو، خو اوس پرې خه چل شوی دے، دماغ ئې خراب شوي دي، سرے جادوگر دے، چې خلق ئې څنګه خبرې واورې نو داسې جادو دے ورسره چې صبا د هغه ملګرے شي، نو مهرباني اوکړه! د دې سړي نه به ډیر ځان ساتي.

نو طفیل هغه وخت لا کافر دے، هغه وائي: زه ئې سخت اوږولم، زه د هيڅ څيز نه دومره نه يم یریدلے لکه څومره چې د دې سړي نه اوږیدم. وائي: ما زړه کښې وئيل: چې چرته دا سرے مخې له رانه شي، خراب مې نه کړي، د هوکه مې نه کړي، وائي: د ډیر احتیاط د وجې نه وائي: ما وئيل: چې زه خو به ورته نه کورم خو که غوږونو ته مې آواز راشي نو بیا به راته نقصان ملاؤ شي. دوي زما په زړه کښې دومره نفرت اچولے، وائي: ما وئيل: چې راشه! دا غوږونه هم بند کړه. وائي: مالوج مې راوړل او په دې غوږونو کښې مې وردننه کړل، دواړه غوږونه مې بند کړل، خپلې خبرې مې اوریدې او د بل خبرې به مې نه اوریدلې او په دې دوران کښې بیت الله کښې طوافونه کوم او کرځمه. زړه کښې هسې یو سوچ راغے چې ته خه ماشوم خونه ئې، وړوکه خزانة ئې، تا د کاهنانو خبرې هم اوریدلي دي، تا د ساحرانو خبرې هم اوریدلي دي، تا د شاعرانو خبرې هم اوریدلي دي. داسې کار دے چې ته د ده خبرې هم واوره که غلطې وې نو مه ئې منه کنه. بس چې دومره یو سړي سوچ اوکړو نو بیا کار کيږي، وائي: غوږونه مې کولائو کړل، او بې ځای کې لکه عبادت خلاص کړو، کور ته روان شو، زه ورسې هم روان شوم. وائي: ما ورته اووئيل: چې ما خو غوږونه ډیر کلک بند کړي وو ستا د آواز د وجې نه چې وائي نه ورم، خو ما سوچ اوکړو: چې دا ته خه وائي، دا خلق ولې ستا نه دومره سخت متنفر دي؟ طفیل وائي: ما ورته اووئيل: چې ما ته صرف ستا هغه پیغام واوروه چې دا څنګه خبرې دي؟ وائي: "د الله نبي ﷺ ما له د اسلام دعوت راکړو، او ما ته ئې د قرآن تلاوت اوکړو". نور ئې را ته خه نه دي وئيلي، وائي: صرف قرآن ته غوږ کيږده، زه درته تلاوت کوم (الله اکبر). چې د رسول الله ﷺ حله وه او د هغه ژبه وه او قرآن خو

نازل هم د هغوي پۀ لغت باندې وو، او د الله نبي ﷺ فصاحت او بلاغت هم ډير عجيبه وو، او چې بيا د سري زړۀ هم صفا شي چې واوره، دے خۀ وائي؟ وائي: كله چې رسول الله ﷺ د قرآن تلاوت شروع كړو نو ما چې واوريدو نو ما داسې كلام چرته نۀ وو اوريدلے، د الله نبي ﷺ چې څنگه تلاوت بس كړو نو طفيل ورته وائي: "ما د كاهنانو كلامونه اوريدلي دي، دا كلام د مخلوق نۀ دے، لاس را اوږد كړه چې زۀ درباندي اول ايمان راوړم". پۀ نبي ﷺ باندې ئې ايمان راوړو.

نو هغوي به خلق د نبي ﷺ نه منع كول خو چې كله به هغوي د نبي ﷺ خبره واوريدۀ نو هغوي به ورسره ملكري شول. پۀ دې تحريك كښې هم كامياب نۀ شو.

د ضماد ايمان راوړل

ضماد دا صحابي دے خو اول مسلمان نۀ وو، مګې ته راغلے وو، چا ورته اووئيل: چې دلته كښې يو كس دے او لپونے شوے دے، كډې وډې وائي، هغۀ وائي: زما زړۀ كښې ترس راغے چې يره! دم به پرې واچوم كۀ الله ئې جوړ كړي. كافرو به الله منلو. وائي: ما ورته اووئيل: چې د عربو هغه لپونے چرته دے چې خلق ورته لپونے وائي؟ وائي: چا را ته اووئيل: چې فلاني ځائے كښې دے، وائي: زۀ لارم او نبي ﷺ ته اودرېدم چې زۀ خبر شوے يم چې ستا دماغ مخكښې سم وو خو اوس خراب شوي دي، كډې وډې وائي، نو زۀ به دې دم كړم او ما سره د ليونو ډيرې ښې اجازې دي، الله به دې روغ كړي. وائي: د الله نبي ﷺ ما ته وائي: چې خير دے، تۀ به مې دم كړې خو اول زما نه واوره! چې دا كومې خبرې دي چې خلق ما ته لپونے وائي؟ وائي: ما ورته اووئيل: چې تۀ اووايه، وائي: د الله نبي ﷺ پۀ خپل انداز باندې خطبه شروع كړه:

«إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَمَا بَعْدُ» (1)

كله چې ضماد ﷺ د نبي ﷺ دا خطبه واوريدۀ نو هغۀ نبي ﷺ ته اووئيل: «أَعِدْ عَلَيَّ كَلِمَاتِكَ هَؤُلَاءِ» (2) "ما ته دې دا كلمات بيا اووايه".

(1) أخرجه مسلم في كتاب الجمعة، باب تخفيف الصلاة والخطبة، برقم: (868).

(2) أخرجه مسلم في كتاب الجمعة، باب تخفيف الصلاة والخطبة، برقم: (868).

نبي ﷺ ورته خطبه بيا د سره كړه. او چې بيا ئې ختموله نو د بې نبي ﷺ ته وائي: ما د كاشنار اړ
 ساحرانو او د ليونو د ټولو خبرې اوريدلي دي، داسې كلام ليوني نه شي پيش كوله، ته ليونې نه ئې،
 ته بالكل پيغمبر ئې، او لاس را اوږد كړه چې زه درباندي ايمان راوړم. نو د الله نبي ﷺ پسې به چې
 دوي خومره خبرې كولې نو دومره به الله د خلقو په زړه كښې د نبي ﷺ مينه پيدا كوله، دومره به
 الله تعالى محبت پيدا كولو. ان شاء الله بله جُمعه كښې به راشي چې بيا دوي طريقه كار بدل كړو.
 وائي: اوس په دې كار نه كيږي، وائي: اوس به د وهلو ټكولو نه كار اغستل غواړي. نو بيا د
 تكليفونو لړۍ شروع كيږي، ان شاء الله راتلونكي جُمعه كښې به د هغې وضاحت كوؤ.
 وَآخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مَا أَتَيْنَاكَ بِشَيْءٍ مِّنَ الْأَنْبِيَاءِ إِلَّا نَزَّلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِنْ لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ
(سورة المائدة: 67)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه ديار لسمه

"دَ نبي ﷺ ملك روله دَ مشر كينوتكليفونه وركول"

بتاريخ: 11-03-2022

مقام: جلسى

خطيب

فصبح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه ديار لسمه

"د نبي ﷺ ملڪروله د مشرڪينو تڪليفونه ورڪول"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا صِدْ لَهُ وَلَا نِدَ لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللّٰهُ يَعْصِيكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾ (١)

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو روروا پۀ تیرو مجموعہ کنبی مونږه د رسول الله ﷺ سیرت بیان کړے وو، چې رسول الله ﷺ کله د الله د دین دعوت شروع کړو، نو هغه نبي چې خلقو به ورته صادق او امین وئیلو، او خلقو ورسره ډیر مینه او محبت کولو، بیا یک دم خلق بدل شول بیا ئي قسم ما قسم اعتراضونه پۀ رسول الله ﷺ باندې کول. چا به ورته ساحر وئیلو، چا به ورته مجنون وئیلو، چا به ورته شري وئیلو، او چا به ورته بے وقوفه وئیلو، پۀ نبي ﷺ مختلف اعتراضونه کیدل حتی چې محکمې مجموعہ کنبی مونږه وضاحت کړے وو چې باقاعده دوي به کرخیدل او خلقو له به ئي وئیل: چې دے لیونے دے او دے ساحر دے.

د نښان بیان موضوع

چې پۀ دغې کاراونه شو نو نن مجموعہ کنبی به دا وایو: چې دوي پوهه شول چې مونږه خومره

خلقو ته وائو چي دے خو ساحر دے نو چي خلق ئي خبري ووري نو هغه ئي هم ملڪري شي.
د نبي ﷺ ملڪرو له تڪليفونه وركول

زمونږه دې پرويښكندو هيڅ فائده اونۀ كړه، نو دويمه طريقه ئي دا اختيار كړه چې: نبي ﷺ او د هغه ملڪرو ته به تڪليفونه وركوو، سزا گانې به وركوو. پۀ دې طريقه باندې به خلق د دين نه واورې او خلق به د دين نه روستو شي او خلق به د دۀ ملڪري نۀ شي. پۀ هغې كښې هغوي دا مشوره او كړه: چې كوم سرے د چا پۀ اختيار كښې دے او د چا رشته دار دے نو هر رشته دار هغې خپل رشته له پۀ خپل لاس تڪليف وركړئ، چې تاسو له دشمني او فساد هم نۀ جوړېږي او دې نبي له به ركاوتونه هم سېوا شي. نو هر يو سري به خپل غلام، خپل رشته دار له تڪليف او مصيبت رسولو او خپل كوشش به ئي كولو چي دے واړوي.

پۀ زړۀ كښې د ايمان حقانيت

خو قانون دا دے: چې كله د يو سري پۀ زړۀ كښې د ايمان حقانيت وړندنه شي هغه ته د ټولو نه گران شے بيا د ايمان پريځودل دي. هغه له بيا بدن قربانول گران نۀ دي، مال قربانول ورته گران نۀ دي، تڪليف برداشت كول ورته گران نۀ دي. بلكه دا ورته خوند او مزه وركوي. نو دويمه طريقه د كفارو هغه مسلمانانو له تڪليفونه رسول وو. هر يو خپل وس كړے دے.

د ابو جهل لعين كار

ابو جهل لعين به چې كله واوريدل چې يو سرے مسلمان شوے دے او اسلام ئي راوړنو هغه به هغې سري ته اوكل، چې دا څنگه دے؟ چې كله به هغه سرے عزتمند وو، طاقتور به وو، دۀ به پرې وس نۀ كيدو نو هغه پسې به ئي ردې بدې جوړې كړې، خلقو كښې به ئي شرمولو، خبرې به ئي وريسي كولې، چې فلانكے داسې دے، خلق به ئي د هغه نه متنفره كول. او ورته به ئي وئيل: چې كوره! تا خوايمان راوړے دے، تا ته خو پته نشته، زما خو خپل دے، ما ته ئي پته ده، فلانے راغلے وو، مسلمان شو نو د ښځې نه خلاص شو، ښځه ئي مړه شوه، مچي ئي مړه شول، د فلانكي خاړوي مړه شول، دا ډېر سپېږۀ دين دے، چې څوك راغلي دي، د دې اولياؤ آزار وھلي دي

نو هغه بيا بناده ورځ نه ده موندلې. نو هغه به ئې په دې طريقه باندې يرولو. او كله به ئې ورته وئيل: چې كوره! يواځې به پاتې شې، دا عزت به دې ختم شي، دا مشرت به دې ختم شي او دا ټول خلق يو څه كوي، او ته بل څه كوي. هغې سړي به وئيل: يره دے خوښه وايي، ځكه غټ خلق خو د خلقو ډير خيال ساتي، وايي: صبا به ووت راکوي. بل كار به كوي. او چې كله به ئې يو سرے كمزورے اوليدو، كمزورے به وو، عاجز به وو او بے وسه به وو نو دې ابو جهل ظالم به په خپله هم وهل، ټكول كول او بے عزته كولو به ئې، وايي: دا درته چا وئيلي دي: چې ته دا پټل دين پرېږدوه او د ده خبرې منه؟ او نورو ته به ئې هم وئيل: چې دے درنه سراوچت نه كړي. د ابو جهل خپله دا كار وو او نور چې څوك چا ته نزدې وو نو هغه به خپل مسلمان رشته دار په آرام نه پرېځودو.

د سيدنا عثمان بن عفان ؓ تكاليف

عثمان بن عفان ؓ جليل القدر صحابي دے، خو ابتداء كښې هر يو تكليف تير كړے دے، سيدنا عثمان ؓ د ده تره د ده سخت دشمن شو، وايي: زما وراړه دے او زه به د ده اصلاح كوم، هغه ته وايي: تا اسلام ولې راوړے دے؟ وايي: د اسلام نه واپس شه، سيدنا عثمان ؓ چې نه واپس كيدو نو هغه تره ئې د كجورو د پټو نه يو پوزكے جوړ كړے وو، دا سيدنا عثمان ؓ به ئې د لاسونو نه اوتړلو او هغې كښې به ئې رابند كړو، لكه څنگه چې سرے پور راغونډوي، په دې پوزي كښې به ئې سيدنا عثمان ؓ رااوښتو او بيا به ئې د دې لاندې طرف نه ورته لوكے راوړو، هغه به ئې ورته كيځودو او هغه ټول لوړے به په هغه ورتلو، د سيدنا عثمان ؓ د پوزې نه به اوبه راروانې وې، د سترگو نه به ئې اوښكې راروانې وې. ډير سخت مشكلاتو كښې به وو. وايي: دا لوكے به درته كوم چې ترڅو پورې تا په الله او په محمد رسول الله كفر نه وي كړے. هغې خلقو د اسلام دپاره تكليفونه برداشت كړي وو، هغې خلقو قربانۍ وركړې وې، نن څه دي.

د مصعب بن عمير ؓ تكاليف

مصعب بن عمير ؓ جليل القدر صحابي دے، په صحابو ؓ كښې ډير لوڼي مقام لري. خو چې مسلمان نه وو نو يو حيثيت ئې وو او چې كله مسلمان شو نو يك دم ئې حيثيت بدل شو.

علماء ليکي دي: چي سيدنا مصعب بن عمير ؓ ڊير نياز بين وو، او د خاندان نه مالداره هم وو، د ده به سحر يو جوړه وه نو ماښام به ئي بله جوړه وه، خائسته لباس، خائسته خوراک، خائسته گرځيدل، د ده سره د هر څه سهولتونه ډير وو. کله چي سيدنا مصعب ؓ ايمان راوړو نو د ده مور وه، ډيره غټه ظالمه وه، هغې له څه پته وه چي دا حق دين دے، هغې خو وئيل: زما ځوي بے دينه شو. لکه اوس هم دا خبره ده، خلق وائي: دا خراب شو. نو د ده خپله مور خلاف شوه، او سيدنا مصعب ؓ ته وائي: چي زما ځوي وي خو اوس زما ځوي نه ئي، او تا باندې خو ما ډيره مينه کړله خو نن نه بعد به دا شے نه وي، ډوډي به ئي نه ورکوله. وائي: څه! چي پۀ چا دې ايمان راوړے دے، هغه دې درله ډوډي درکړي، اوبۀ به ئي ورله نه ورکولې. او ورته ئي وئيل: چي کور ته به نه راځي، دا زما کور دے.

د کور نه ئي سيدنا مصعب ؓ اوشرلو. مصعب ؓ به نهر نهوړ گرځيدو، د کور نه بهر به ئي شپې کولې. پۀ ټولو خلقو کښې يو خائسته هلک وو؛ ځکه چي هر څه ډير وو، مالداره وو، مالداره خلق خائسته وي؛ ځکه هغوي له سهولتونه ډير وي. سيدنا مصعب ؓ پۀ يو څو ورځو کښې د هغه بدن داسې پرچونه اوغورځول. دومره سخته او دومره تکليف سيدنا مصعب بن عمير ؓ برداشت کړے وو. پۀ يو موقع باندې نبي ؐ اوليدو چي يو خادر دے ورباندې او پۀ هغې کښې کنډر پيوندونه لگيدلي وو، داسې خادر چرته هغه پۀ سر کړے نه وو، خو د دين د قربانۍ دپاره هغه بيا غريب وو، کمزورے وو، هغې کښې پيوندونه لگيدلي وو، د رسول الله ﷺ د سترگو نه اوښکې روانې شوې چي د مصعب ؓ دا حالت ئي اوليد. او چي وفات شو نو دا حالت وو: چي دومره څه شے نه وو چي هغه له ئي پرې کفن برابر کړے وے، که سر به ئي ورته پټولو نو خپې به ئي ښکاره کيدې او که خپې به ئي پټولې نو سر به ئي ښکاره کيدو. دا تکليفونه هغوي برداشت کړي وو.

د صهيب بن سنان الرومي ؓ تکاليف

صهيب بن سنان الرومي ؓ د رسول الله ﷺ صحابي وو، دے کافرو نيولے وو، او تکليفونه

ٺٺي وركول، دومره وهل، دومره ټڪول، دومره لوړې او تندې ټي پرې تيرې كړې وې چې سيدنا صهيب بن سنان الرومي ؓ هغه ته چې كومې خبرې يادې وې هغه ترې هم هيرې شوې وې. د ډيرو ټكليفونو د وجې نه كله كله د سرې دماغ كار پرېږدي. ډيرې داسې خبرې وې چې ورته يادې وې خو كله چې د هغوي د ټكليفونو نه آزاديدو او خلاصيدو نو هغه اووټيل: چې ما نه اوس هغه خبرې هيرې دي، ما ته پته نشته دے.... په دې باندې هم نه پوهيدو چې دا زه څه وايم. دومره وهل او ټڪول او دومره بے عزتي د صهيب بن سنان الرومي ؓ شوې وه.

د سيدنا بلال ؓ حالت

سيدنا بلال حبشي ؓ دا د اميه بن خلف غلام وو، اميه بن خلف دا د رسول الله ﷺ سخت دشمن وو، دے سيدنا بلال ؓ ته وايي: ته تلې نو زما په دشمن دې ايمان راوړو؟ چې زه ستا مالک يم نو زه ټي نه منم او ته وايي: دا پيغمبر دے، او الله راليرلے دے او ته پرې ايمان راوړې؟ نو بلال ؓ خو غلام وو، د غلام به د مالک نه څوک تېوس کوي؟ نو بلال ؓ ته ټي سخت ټكليفونه رسول. د دې وجې نه صاحب د "الرحيق المختوم" ليکلي دي:

"فَكَانَ أُمَيَّةٌ يَضَعُ فِي عُنُقِهِ حَبْلًا، ثُمَّ يُسَلِّمُهُ إِلَى الصَّبَّيَّانِ، يَطُوفُونَ بِهِ فِي جِبَالِ مَكَّةَ، حَتَّى يَظْهَرَ أَثَرُ الْحَبْلِ فِي عُنُقِهِ."⁽¹⁾

"اميه بن خلف ظالم هغه به د سيدنا بلال ؓ په څټ كښې رسۍ واچوله او بيا به ټي سيدنا بلال ؓ ماشومانو له په لاس كښې وركړو، ماشومانو به لكه د څاروي نيولے وو او د مكې په غرونو او كوڅو كښې به ټي گرځولو، تر دې پورې چې د رسۍ هغه اثر به ټي په څټ كښې ښكاره شو."

او اميه به وټيل: او كورئ! د ده نه عبرت واخلي! څوك چې په محمد باندې ايمان راوړي نو دا به ټي حال وي.

او كله به چې بلال ؓ نه تلو نو "يَجْرُونَهُ". "دوي به لكه د څاروو په شان راښكلو" تر دې

(1) انظر: "الرحيق المختوم": (78/1)، وايضا: "المنهج الحركي للسيرة النبوية": (58/1).

پورې چې د بلال ﷺ په دې خټ کښې به هغې رسع او پرې نڅښې جوړې کړې وې. هغه وخت کښې به خه پرې وو؛ يا به ئې د خاړو د وينتو نه جوړول، او يا به ئې د کجورو د پټو نه جوړول، چې هغه ټول زېک زېک وي. د سيدنا بلال ﷺ په خټ کښې با قاعده د هغې هغه نڅښې جوړې شوې وې، د خټ نه ئې پرچونه (پټونه) لرې شوي وو.

باوجود د دې دومره سختو بلال ﷺ د دين نه واپس شوى نه دى، بلکه د دې سختو باوجود به بلال ﷺ ته دومره خوند ورکولو چې دوي به چغې وهلې او د هغه بے عزتي به ئې کوله او بلال ﷺ به په هغې حالت کښې چغې وهلې، چې: "أَحَدُ، أَحَدُ". اے خلقوا! الله یک يو دى، الله یک يو دى. هغه له به په دې "أَحَدُ، أَحَدُ" کښې يو لذت او يو خوند مېلاوېدو. کله چې د يو سري د چا سره مينه وي او هغه په هغې تکليف باندې ده ته راحت او سکون مېلاوېږي. او دا لا خه کوي، اميه ظالم چې به راغى سيدنا بلال ﷺ ته به ئې لاس تړلي وو او امسا به ئې ورته اونيوله او په هغې باندې به ئې وهلو، کله به ئې داسې اوکرل چې (کوراه کله چې اوږى وي او سخته کړي وي نو سري ته پته لکي او د عربو زمکې کارجنې زمکې دي، دا د نرو نرو کانرو دي، هغه کانري هم تور وي چې هغه ډير سخت گرميږي) سيدنا بلال ﷺ به ئې په هغې سور نمر کښې په هغې گرمو کانرو باندې کيښنولو، ډوډى به ئې نه ورکوله، اوبه به ئې نه ورکولې.... دا آسان کار نه وو، چې يو ئې واټي او بل ئې اوري، دا چې په چا باندې تيرېږي نو دا پته هغه ته لکي، چې دا خلق واقعي په دين باندې خومره مټين وو.

کله کله به ئې داسې اوکرل چې سيدنا بلال ﷺ نه به ئې قميص لرې کړو، د پاسه خادر به ئې ترې لرې کړو او بو به ئې تلوپه هغې کارجنو کانرو د پاسه به ئې خملولو، چې په هغې سرى د پاسه د خېې تلي هم نه شي کيځودلې د هغې هغه حرارت او گرمائش دومره وي نو!!! سيدنا بلال ﷺ به ئې د هغې د پاسه خملولو بيا به ئې غټه کټه راوړه او د بلال په سينه به ئې کيځوده او بلال ﷺ ته به ئې اووټيل: چې خوزې به نه، دغسې به پروت ئې. او وټيل: به ئې چې اے بلاله!
 "لَا وَاللَّهِ! لَا تَرَأُ هَكَذَا حَتَّى تَمُوتَ، أَوْ تَكْفُرَ بِمُحَمَّدٍ، وَتَعْبُدَ اللَّاتَ وَالْعُزَّىٰ".

"زما دې پۀ الله قسم وي! چي اے بلال! د دې سزا نه نۀ شي خلاصيدے، هله به خلاصيري چي يا مړ شي او يا پۀ نبي ﷺ باندې كفر او كړي، او د لات، او د عژي عبادت شروع كړي".

نو بلال ﷺ ته به ئې وئيل: د خلاصيدو دې دوه لارې دي، چي مړ شي نو مونږ به دې او غورخوځو او مونږ به درنه خلاص شو او كۀ ژوندے ئې نو هله به دې پرېږدو چي محمد باندې كفر او كړي، دے چي خۀ وايي نو دا به نۀ مني، او چي د لات، منات او عژي عبادت شروع كړي. سيدنا بلال ﷺ به وئيل: چي مړ شوم خو شهيد به مريم خو چي تر خو پورې ژوندے يم نو كفر به اونه كړم. بلال ﷺ به ډير سترے شو، ډير به تنگ شو نو چي نور آواز ئې نۀ ختلو نو صرف دا يو آواز به ئې كولو:

"أَحَدٌ أَحَدٌ" (1)

"الله يك يودے، الله يك يودے".

نورې خبرې به ئې پرېځودې، خكه كۀ وئيل ئې چي اوبۀ راوړئ خو چا نۀ راوړې، كۀ وئيل: چي ډوډئ راوړئ نو چا نۀ راوړه، كۀ وئيل ئې چي: كړي ډيره ده نو چا ئې نۀ منل، پۀ دې حالت كښې هم بلال ﷺ د الله نوم يادوي. "أَحَدٌ أَحَدٌ" او دې كافرو ته ئې اوكتل وايي: بے وسه يم، ستاسو پۀ لاسونو كښې يم، زۀ خۀ كولے نۀ شم خو صرف تاسو سوزوم. تاسو ما پۀ دې سوزوئ چي ما پۀ كانړو واچوئ، زما د سينې د پاسه درنې درنې گتې كيږدئ، ما پۀ دې سوزوئ چي ما باندې ډوډئ بندوئ او ما له وهل او تكلول راكوي او زۀ به تاسو پۀ دې باندې سوزوم چي "أَحَدٌ أَحَدٌ"، الله يك يودے، الله يك يودے.

سيدنا بلال ﷺ به هغوي له پۀ دې خبره زور وركولو او ورته به ئې وئيل:

"لَوْ أَعْلَمْتُ كَلِمَةً هِيَ أَغْيَظُ لَكُمْ مِنْهَا لَقُلْتُهَا." (2)

"اے كافرو! كۀ ما ته بله يوه داسې كلمه معلومه وه چي پۀ هغې تاسو د دې نه ډير زيات

(1) انظر: "سيرة ابن هشام": (318/1).

(2) انظر: "السيرة النبوية على ضوء القرآن والسنة" لمحمد بن محمد بن سويلم أبي شهبة: (343/1).

غصه کيرئ نو ما به هغه وئيلې وه"، خو ما ته پته ده چې تاسو ډير سوزئ نو پۀ دې کلمه سوزئ نو دا حُکمه بار بار وایم.

داسې تکليفونه ئې برداشت کړي دي، نو ولې به د بلال ؑ د خپو کشار رسول الله ؑ پۀ جنت کښې نه اوريدو!

د ابوبکر ؑ صديق د بلال ؑ آزادول

سیدنا ابو بکر صديق ؑ صحابه کرامو ؑ کښې ډير جلیل القدر صحابي دے. پۀ لار باندې روان وو، چې اوښ کتل سیدنا بلال ؑ دې خپل مالک امیه بن خلف را حصار کړے دے او سزاگانې ورکوي، ابو بکر ؑ چې اوکتل، برداشت ئې اونۀ کړے شو، ابو بکر ؑ اووئیل: که هره څۀ دي خو دا بلال ؑ به د دې غلامی نه آزادوم. ابو بکر صديق ؑ پۀ اووۀ (۷) یا پنځو (۵) آوقیو (آوقیه: دا د سپینو زرو یو وزن دے) باندې ئې هغه واغستو.

ابو بکر ؑ امیه ته وائی: تۀ پۀ دۀ باندې څۀ کوې، کار نه کوي، کسب نه کوي، نور دې هم دۀ د وجې د کار نه ایستلي دي، چې دۀ له وهل او ټکول ورکوې؟ بس پریردوه، خرڅ ئې کړه. امیه لالچي وو، وائی: پیسې را کړه او بوڅۀ ئې. ابو بکر ؑ ترې واغستو او بیا ئې د غلامی نه آزاد کړو، وائی: څۀ! د الله د رضاء دپاره آزاد ئې، او د خپل رب عبادت کوو. سیدنا بلال ؑ د تکلیفونو نه هله آزاد شوے دے چې ابو بکر ؑ پۀ پیسو واغستو او آزاد ئې کړو.

د عمار بن یاسر ؑ تکالیف

عمار بن یاسر ؑ دا د رسول الله ؑ صحابي دے. دا غلام وو د بنو مخزوم قبیلې، او نا آشنا دا وه. چې دا درې کسان پۀ یو وخت کښې مسلمانان شول: (۱) د دۀ پلار، (۲) دے پۀ خپله باندې او (۳) د دۀ مور. مشرکانو به دوي ته ډير تکلیفونه رسول. هغه وخت کښې د دوي مشر ابو جهل لعین وو. سیدنا عمار، سیدنا یاسر او مور ئې دې درې واړو له به ئې تکلیفونه رسول. د مکې هغې کارجنې زمکې ته به ئې اوباسل، د مکې هغه تور کانډي چې به ښۀ گرم شول، او هغه

ڪارڻ جنهن زمڪه به ٻڻه ڪرمه شوه نو پڻه هڻي به ٿي ڇملول اوسزا ڪاڻي به ٿي ورڪولي، ڏا الله نبي ﷺ يو ڄل پڻه لاره تيريدو او دا دري وارو (پلار، ڇوي او مور) ڏا ڪافرانو پڻه لاس ڪڻي دي او ڊير سخت پڻه تڪليف ڪڻي دي، ڏا الله ڏا نبي ﷺ وس نه ڪيدو چي ڏا ڪافرانو نه ٿي خلاص ڪري ٿو. ڏا الله نبي ﷺ ورله تسلي ورڪوي او ورته وائي:

"صَبْرًا آلَ يَاسِرٍ! فَإِنَّ مَوْعِدَكُمْ الْجَنَّةَ."⁽¹⁾

"اے ڏا ياسر خاندانه! تڪليف برداشت ڪوي، صبر ڪوي او ڪله ٻي تاسو صبر اوڪري نو ستاسو ڏا وعدې ڄاڻي جنت ڏي،" الله رب العزة به تاسوله جنت درڪوي.

تڪليف ٿي برداشت ڪرو، ياسر ﷺ ڪمزور ٿي، ضعيف وو، پڻه وهلو تڪولو هغه وفات شو. ڏا ڪافرو پڻه لاس ڪڻي شهيد شو.

ڏا سميہ ﷺ تڪليف

سيده سميہ ﷺ چي ڏا ياسر ﷺ بي بي وه. ابو جهل لعين نيزه را واغسته او سميہ ﷺ ٿي پڻه شرمڪاه ڪڻي پڻه نيزه باندې اووهله، وائي: تا ڇڪه ايمان راورې ڏي چي نبي سره ڏي چرته ڄاڻسته خلق ليدلي دي. نعوذ بالله هغه ڏا هڻي نه شهيد شوه او لاره. پڻه زانوا ڪڻي ڏا ٽولونه روميني شهيد سميہ ﷺ وه. پلار شهيد شو، مور شهيد شوه، يو سيدنا عمار ﷺ ٻاڻي شو.

ڏا سيدنا عمار ﷺ تڪليف

يو ڄل ورته ڪافرانو ڊير سخت تڪليفونه اورسول، ڊير زيات ٿي تنڪ ڪرو او ورته ٿي اوڻيل: چرته ڏي پريڊو، پريڄودل ڏي نشته ڏي، لڪه ڇنگه مو چي درله پلار مر ڪرو، لڪه ڇنگه چي مو درله مور مره ڪره نو ستا هم دغه شان حشر ڏي. هله به ڏي پريڊو چي ته ڏا الله پيغمبر (ﷺ) ته ڪنڄلي اوڪري او زمونڊ ڏا خدايانو ڏا لات او منات لڙ صفت اوڪري. سيدنا عمار ﷺ سوچ اوڪري: چي ڇه اوڪرم؟... خو بعضي خبري ڏا مجبورئ نه اوشي. سيدنا عمار ﷺ ڏا الله پيغمبر ﷺ ڀسي ڪنڄلي اوڪري او ڏا هغوي ڏا خدايانو ٿي مدحه او صفتونه اوڪرل. هغوي پريڄودو چي ڇه! اوس به

مونږه خلقو ته وايو: ڇي څنگه؟ پيغمبر له موږي درله کنځلې اوکړې او که نه! او د خپلو خدايانو صفتونه موږي اوکړل.

عمار ؓ راغی، د الله پيغمبر ﷺ ته په ژړا شو ورته وايي: يا رسول الله! ما تاسو پسې کنځل کړي دي، او ما د دې مشرکانو د خدايانو صفتونه کړي دي خو زما د زړه نه يو الله خبر وو، ما صرف په خله باندې ويلي دي او زړه زما مطمئن و په ايمان باندې. نبي ﷺ ورته اووئيل: زړه دې مطمئن وو؟ وايي: آو، وايي: پروا به نه کوي که بيا درته هم وايي او وهي او ټکوي دې او وژني دي نو د مرگ نه د ځان خلاصولو دپاره داسې وئيله شي. الله رب العزة د قرآن آيت راليري:

﴿مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيْمَانِهٖ اِلَّا مَن اُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيْمَانِ﴾⁽¹⁾

"چا چې کفر اوکړ پس د ايمان نه (نو دا جهنمي دے، ده له به الله سزا ورکوي)، هاډا يو سرے مؤمن دے، هغه باندې چا زور اوکړو (چې مرکوم دې ته به د کفر کلمه وايي، نو که دے نه وايي نو وژني ئې نو که دے د خپل ځان د حفاظت دپاره صرف په خله باندې د کفر کلمه اووايي) او زړه ئې مطمئن دے په ايمان باندې نو د ده دپاره دا د کفر کلمه وئيل جائز دي".

نو په دې واقعه کښې الله دا آيت راوليرلو.

د ابونکيهه ؓ تکليف

ابونکيهه د ده نوم دے، دے غلام وو د عبد الدار قبيلې. دے چې کله مسلمان شو نو دے به خپلو مالکانو را اوباسلو، سخته گري به وه، او ده له به ئې په خپو کښې زخميرونه اچولې وو، او جامې به ئې ترې لرې کړې او په سرو غرمو کښې به ئې هغه سور نمر ته کيښلولو او بيا به ئې ورله په شاه باندې گټه هم کيځوده چې خوزې به نه. هغه غريب به دومره پرېشانه شو چې آخر کښې به ئې دماغو کار پريځودو بيا به نه پوهيدو چې دا دوي ما ته څه وايي او زه څه کوم؟ دې ټولو ته داسې سزاگانې مېلاو شوې وې. دا صحابي بيا لارو او حبشې ته ئې هجرت اوکړو. يو ځل ورته دوي په خپه کښې رسې اچولې وه، څنگه چې سرے يو شے راکارې داسې ئې په زمکه باندې

راڃڪو. دا خو ڏ انسان نازڪه خرمن ده، هغه پڻ کانرو ڪٽڻي راکار به نوتہ اندازہ اولکوه چي ڏ هغه ڏ بدن نه به خومره پوستڪي لري شوي وي، خومره درد به هغه ته رسيدلے وي. پڻ سختو گرمو شڪو ڪٽڻي به ئي اوغورخولو او پرے به ئي راورو او مرئ ته به ئي ورله واجولو او پانسي به ئي ڪرو. ڏ دوي به خيله دا خيال وو: چي دے مر شو، ختم شو، ڏ هغه ڏ بدن نه ساه اووته. چي دوي پريخودو او دوي تري را روان شول نو دے رو رو الله پاڪ ٻڻه ڪولو، بيا را پاسيدو او را روان شو.

نو دوي پڻ خيل ذهن ڪٽڻي هغه وڙلے وو، ابو بڪر ؓ به لاره باندې تيريدو نو ڏ هغه زړه پري درد اوکرو نو هغه دے هم پڻ پيسو باندې واغستو او آزاد ئي ڪرو.

ڏ سيدنا خباب بن ارت ؓ حالت

سيدنا خباب بن ارت ؓ دا هم ڏ نبي ﷺ صحابي وو. دا خباب ؓ چي وو نو دے لوهار وو. پيسې به ئي ڪٽلې، او مالڪي (يعني ڏ يوي زنانه غلام وو) له به ئي ورڪولې. سيدنا خباب چي ڪله مسلمان شو نو دې خيلي مالڪي به ڏه له سزاگاني ورڪولې، او مالڪه ئي دومره ظالمه ٻڻجه وه چي (دے خو چونڪه لوهار وو) اوسپنه به ئي ورله پڻ اور ڪٽڻي گرمه ڪره او هغه له به ئي پڻ سراو پڻ ملا باندې داغونه ورڪول، وائي: ته ڪافر ڪيري او ڪه نه؟ تا درد نه دے ليدلے. دا درد هم دير وو، خوبل طرف له ڏ ايمان مزه دومره دير وه چي دا دردونه ئي برداشت ڪول خو ڪفر ئي نه قبلولو. او ڪله به ئي داسي اوڪرل چي خباب ؓ به ئي ڄملولو او پڻ زمڪه به ئي سڪروتي خوري ڪري وي او ڏه نه به ئي قميص ايستلے وو او ڏ هغي د پاسه به ئي خباب ؓ واجولو. هغه سڪروتي ڏ خباب ؓ ڏ بدن نه به چي ڪومې اوبه رواني شوې، هغه وينې زوي رواني شوې نو پڻ هغي باندې به مري شوې. خوبا وجود ڏ دې خباب ؓ ڏ دين نه روستو شوع نه وو. ملا ڏ خباب ؓ توله چاپونه چاپونه وه، توله تڪه توره وه ڏ ديرو سوزيدو ڏ وجي نه خو سيدنا خباب بن ارت ؓ هغه روستو شوع ڏ دين نه نه دے.

ڏ زبيره ؓ تڪليف

زبيره ؓ دا هم يو زنانه وه، او دا وينزه وه، دې اسلام قبول ڪرے وو، دې له به ئي تڪليفونه ورڪول. ڏ الله امتحان دے، ڪله ڪله ڏ خيل طرف پڻ بنده باندې امتحانات راولي. زبيره ؓ چي

مسلمانانہ شوه نو د دې دواړه سترگې رنډې شوې، د سترگو نظر ئې ختم شو. نو کافرانو اووئيل: اوس پرې لات او منات اولکيدل، زمونږه خدايانو ورته څنگه نظر ختم کړو؟ زنيره ﷺ دا دومره د مضبوطې عقيدې والا وه، هغې اووئيل: زما سترگې لات، منات نه دي رنډې کړي، زما نظر زما نه زما الله اغستې دے، او دا د الله د طرف نه په ما باندې امتحان دے، دا تکليف دے او که الله اوغواړي نو الله به بيا زما دا سترگې روغې کړي. د الله رب العزة نه ئې دعاء غوښته چې سحر پاسيده نو بيا ئې الله سترگې روغې کړې وې. دې کافرانو چې نور برداشت اونۀ کړے شو وائي: دا محمد ساحر دے، هغه پرې ورله څه جادو اچولے دے، سترگې ئې بيا روغې شوې، کني زمونږه خدايانو خو ورله سترگې رنډې کړې وې.

دَامِ عَمِيس ﷺ تَكْلِيف

ام عَمِيس ﷺ دا هم وينزه وه د بني زهره قبيلې، مشرکانو به دې له تکليفونه ورکول، خاص کړ د دې هغه مالک اسود بن ابي يغوث هغه به سزاګانې ورکولې او دا د رسول الله ﷺ سخت دشمن وو. دا وينزه ئې په تکليف کړې وه.

دَيَوِي بَلِي وَينزې تَكْلِيف

دارنگې يُو وينزه وه د عمرو بن مؤمل د بني عدي قبيلې، سيدنا عمر ﷺ لا په هغه وخت کښې مسلمان شوه نه وو، عمر ﷺ به دې ته تکليف رسولو، وهله به ئې، ټکوله به ئې چې کله به عمر ﷺ سترے شو، دا به ئې زړه کښې نه راتلل چې دا به خوږيري، نور به عمر په وهلو سترے شو نو لا به رلو، کښېناستو. دې به آواز ورکړو: وهه! څنگه چې ته نن ما وهي او ته سترے شې او زما نه واپس شې دغسې به زما د رب فرشتې تر څو پورې سترې شوي نه دي ستا نه به نه واپس کيږي، فرشتې به تاله سزا درکوي.

د اَبوبکر صديق ﷺ د دې خلقوا غستل او آزادول

داسې ډير خلق وو، دا ټول غلامان او وينزې وې، غريبانان خلق وو، ابو بکر صديق ﷺ به لاړو او دا به ئې په پيسو باندې واغستل بيا به ئې آزاد کړل. نو د ابو بکر ﷺ پلار ابو قحافه، دے

هغه وخت ڪنهن مسلمان نه هو، اونه پڻ ڏي خبرو پوهيدو، ابو بڪر ؓ ته وائي: ابو بڪر! هسي ڏي پيسي خرائي ڪري، چرته غريبانان خلق ڪوري، وينري ڪوري، غلامان ڪوري، چرته تڪره خلق به ڏي آزاد ڪري وو نو ڇوڪ ڇي ڌ ڄا سره احسان اوڪري نو هغه نه هيڙي. نو ڪه صبا درباندي چرته ڇه مشڪل راتلئ نو دا ٽول به تا سره ولا ر، ڏسمن له به درسره يو، ڄان له به ڏي مٽي مضبوطي ڪري وي. نو تا هغه خلق پڻ بيسو باندې واغستل ڇي هغه ٽول ڪمزوري دي، دا ڏي ڇه ڄل اوڪرو؟

ابو بڪر ؓ ورته وائي: پلاره! دا ما ڌ مٽو ڌ مضبوطيدو دپاره نه ڏي اغستي، ڇي دا به ڪني زما سره ڌ دشمن مقابلي ته اودريڀي، بلڪه "إِنِّي إِنَّمَا أُرِيدُ مَا أُرِيدُ، اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ".⁽¹⁾ "يقينًا زه اراده لرمه هغه ڇي زه ٿي اراده ڪوم نو خاص ڌ الله تعالى ڌ رضاء دپاره زه ڌا ڪار ڪوم".

نو ابو بڪر ؓ پلار ته وائي: زه ڌ الله خوشحالول غوارم، ڌ الله رضاء دا زما دپاره هر ڇه دي. علماء ڪرامو ليڪي دي: الله رب العزة آيت. راولپرو، هغه ڪافران ڇي هغوي به سزا ورڪوله نو ڌ هغوي پڻ باره ڪنهن الله سزا راولپرو. او ڌ ابو بڪر ؓ باره ڪنهن وائي:

﴿وَسَوْفَ يَأْتِي آلَافٌ مِّنَ الَّذِينَ يَدْعُونَكَ يَتُوكَ إِيَّاهُ وَنَدَّوْا بِآلِهَتِهِمْ﴾⁽²⁾

"زر دے ڇي بچ به شي ڌ ڏي اور نه هغه سرے ڇي هغه ڏير زيات پرهيزگار دے، هغه سرے ڇي خپل مال ڌ ڏي دپاره لکوي ڇي ڄان پاڪ ڪري، نشته دے ڌ يو تن پڻ ڏه باندې ڇه احسان ڇي ڌ هغي بدله ورڪوله شي (ڌ ڄا پري ڇه احسان هم نشته دے)، مگر ڌ ڏي دپاره خرچ ڪوي ڇي خپل رب رضاء ڪري ڇي اوچت ذات دے هغه، او زر دے ڇي دے به خوشحاله ڪرے شي (مطلب: ڏه له به الله ڌ ڏي عمل بدلي او فائدي ورڪري)".

نو دا دويمه طريقه وه ڌ ڪافرانو (خوما اختصار سره ڌڪر ڪر) ڇي خلق ڌ دين نه واري، او

(1) انظر: "اللؤلؤ المكنون في سيرة النبي المأمون" لموسى بن راشد العازمي: (275/1).

(2) [سورة الليل: 17-21].

منڪر ئي ڪري. يرهه ڇنگهه مسلمان شم، دے مې وهي، دے مې ٽڪوي، دے مې بے عزتي ڪوي، دے مې ڌ ڪي نه اوباسي، دوي را باندې هر ڇه بندوي. نو وائي: ڪه پڻ دې طريقه باندې دا خلق واپس شول نو ڊيره به بنه وي. خو پڻ دې طريقې باندې هم ڪامياب نه شول. چي ڇومره به دوي خلقو له ٽڪليفونه ورڪول دومره به خلق دلې دلې راتلل او پڻ دين ڪنبي به داخليل. ڌ دين اسلام خپله يو مزه ده، پڻ دې ڪنبي واللہ چي ٽڪليف به تاله ڌ سهولت او ڌ راحت او ڌ مزونه ڊير زيات خوند در ڪوي. ان شاء الله وريسي به نور سيرت راجي.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تَمَنَّا كَانَتْكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه خوار لسمه

"دصحابه كرامو ﷺ حبشي ته هجرت"

بتاريخ: 20-05-2022

مقام: جلسى

خطيب

فصبح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه خوارلسمه

"د صحابه ڪرامو ﷺ حبشي ته هجرت"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا يُشِيرُ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّهَ كَذِكْرٍ﴾ (1)

حاضرنيو عزتمندو مسلمانانو رونرو! پڻ تيرو مجموعو ڪنبي د رسول الله ﷺ د سيرت خه حصه ستاسو محڪمبي بيان شوي وه. د رسول الله ﷺ د بعثت زندگي د هغي بيان شروع وو. د رسول الله ﷺ د دعوت طريقه مونره بيان ڪري وه، جي اولني دري (۳) ڪاله د الله نبي ﷺ پت دعوت چلولو، فردا فردا او ڄان له ڄان له يو يو ڪس له به ئي بيان ڪولو، بيا روروني ﷺ جهڙا او ڻيڪاره دعوت شروع ڪرو. بل خوا ڪافرانو او مشرڪينو به هم نبي ﷺ او د هغه صحابو ﷺ ته قسم ما قسم تڪليفونو رسول، د هغي تڪليفونو خه لڙي لڙي نقشې مونڙ بيان ڪري وڃي.

د نبي ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته د هجرت مشوره ورڪول

جي ڪله ڪافرانو مسلمانانو له ضرورنه رسول سهوا ڪرل، مسلمانان د هغوي نه پريشانه او تنگ راغلل نو رسول الله ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته د هجرت ڪولو مشوره ورڪره جي اوس ڪله پريڊي، وطن پريڊي، او د ڊي مڪي نه مهاجر شئي.

عبد الرزاق دَمَعَر نه او هغه د امام زهري عليه السلام نه نقل كوي: چې رسول الله صلى الله عليه وآله اوفرمائيل: «تَقَرُّوْا فِي الْأَرْضِ، فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى سَيَجْمَعُكُمْ».

صحابه كرامو! دا وخت سخت دے، دا ملك پريږدئ، "او د الله په دې زمكه كښې خواره شئ (او د رب عبادت كوئ) ان شاء الله الله رب العزة به يو ځل تاسو ټول را غونډ كړي"، آخر كښې به تاسو له الله نمبر دركړي، فتح به دركړي. "قَالُوا: فَأَيْنَ نَذْهَبُ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟".

"صحابه كرامو عليهم السلام اوفرمائيل: اے د الله نبي! كوم طرف ته به ځو؟"، كوم طرف ته تلل به مناسب وي؟؛ ځكه ټوله دنيا كښې كافر وو. قَالَ: «هَا هُنَا» وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ^(۱).

"نبي صلى الله عليه وآله اوفرمائيل: ديخوا ځئ، او اشاره ئې په لاس باندې اوكره د حبشي زمكې طرف ته"، چې حبشي ته هجرت او كړئ او هلته كښې ورشئ. د حبشي بادشاه نرم ډله سره وو، او ښه سړي باندې مشهور وو نو نبي صلى الله عليه وآله ځكه اشاره اوكره چې حبشي ته ځئ.

صحابه كرام عليهم السلام مهاجرين شول. او حبشي طرف ته ئې هجرت شروع كړو پنځم كال وو د نبوت د نبي صلى الله عليه وآله.

حبشي ته صحابه كرام عليهم السلام دوه (۲) ځله مهاجر شوي دي:

(۱) په اول ځل باندې تقريباً يوؤلس (۱۱) صحابه عليهم السلام او د هغوي سره پنځه (۵) زنانه وې، چې ټول شپاړلس (۱۶) كسان جوړيدل، دا مهاجر شول او دا اولي مهاجرين وو چې د الله تعالى د رضاء دپاره ئې خپل كلے او وطن پرېځودے وو.

مهاجرين سړي

(۱) په سرو كښې يو عثمان بن عفان رضي الله عنه وو، (۲) دويم: عبد الرحمن بن عوف رضي الله عنه وو، (۳)

دریم: زبیر بن العوام ؓ وو، (۴) خلورم: ابو حذیفہ بن عتبہ ؓ وو، (۵) پنجم: مصعب بن عمیر ؓ وو، (۶) ابو سلمہ بن عبد الاسد ؓ وو، (۷) اووم: عثمان بن مظعون ؓ وو، (۸) اتم: عامر بن ربیعہ ؓ وو، (۹) نهم: سہیل بن بیضا ؓ وو، (۱۰) ابو سبرہ بن ابی رُہم عامری ؓ وو، (۱۱) یوولسم: حاطب بن عمرو ؓ وو^(۱)

مہاجرینِ زنانه

(۱) یو پُہ زنانو کنبی دَ رسول اللہ ﷺ لور "سیدہ رقیہ ؓ" وه، چې دا د عثمان بن عفان ؓ بي بي وه، (۲) دویمه: سہلہ بنت سہیل ؓ، دا د ابو حذیفہ ؓ بي بي وه، (۳) دریمه: ام سلمہ بنت ابی امیہ ؓ، چې دا د ابو سلمہ ؓ بي بي وه، او چې ابو سلمہ ؓ وفات شو نو د هغه نه بعد دا بیا د نبی ﷺ بڼه نکاح کنبی راغلې وه، (۴) خلورمه: لیلیٰ بنت ابی حشمہ ؓ، دا د عامر بن ربیعہ ؓ بي بي وه، (۵) کلثوم بنت سہیل بن عمرو ؓ، دا د ابو سبرہ ؓ بي بي وه^(۲)

او دا اولني مهاجرین وو، چا پکښې نومونه بدل هم لیکلي دي، خو اصح قول پکښې دا دے. دا یوولس (۱۱) سړي او پنځه (۵) زنانه وې. دوي پټ روان شول او د الله د رضاء دپاره تلل، مهاجر شول.

د کافرانو صحابو ښې روانیدل

د الله رب العزة احسان وو، دوي چې روان شول نو کافرانو ته پټه اولکیده، چې دوي اوځي او تختي. کافران د دوي د نیولو پسې روان شول. الله رب العزة دا احسان اوکړو چې کله دوي د سمندر غاړې ته اورسیدل نو دوه کشتی تیارې ولاړې وې، خه سورلی پکښې ناستې هم وې. چې دوي اورسیدل نو وائي: چرته څی؟ وائي: مونږه حبشې ته ځو، کشتو والا اووئیل: کار اوشو، دوي ئې سواره کړل او کشتی روانې شوې. کافران چې اورسیدل نو نورې کشتی بیا نه وې نو هغوي اووئیل: اوس سمندر دے او مونږ پټه څه پورې کیدے نه شو او کشتی تلې دي. نو هغوي د

(۱) انظر: "سيرة المصطفى": (226-227).

(۲) انظر: "سيرة المصطفى": (226-227).

هغه ځائے نه را واپس شول. صحابه کرام رضي الله عنه الله رب العزة د کافرانو د تکليفونو نه خلاص کړل او حبشې ته لاړل.^(۱)

حبشه کښې د وخت د تيريدو موده

کله چې دوي حبشې ته لاړل، دوي تقريباً د رجب نه تر شوال پورې دا درې (۳) مياشتې يا درې نيمې مياشتې دوي په حبشه کښې مسافري اوکړه، هلته کښې اوسيدل. چونکه هغه زمانه کښې نه تيليفون وو، نه داسې نورې طريقې وې، او چونکه د دوي کار هم د تکليف وو چې په پټه باندې اوسيدل، نو دې کښې چا هسې يو خبره اوکړه چې مکه فتح شوې ده او د مکې خلق مسلمانان شوي دي، او اوس مسلمانانو ته څه تکليف نشته دے. دوي ته پته نه وه، دوي وئيل: چې مکه کښې امن راغلے دے، نو مونږ خو د دې نه تختيدلي وو چې کافرانو را ته تکليف رسولو. نو دوي خپله کښې مشوره اوکړه: چې راختئ! چې واپس خپل کلي ته لاړ شو او اوس څوک چا ته څه وائي نه او ټول خلق مسلمانان شوي دي.

چې واپس راغلل، دا خبره چا دروغ خوره کړې وه، او حقيقت داسې نه وو، بيا هغه زور کار وو، تکليف او مشکلات وو، څه هلته کښې پټ شول، چا سره ئې پناه واغسته او څه يو خوا بل خوا لاړل. خو امن لا په مکه کښې نه وو.^(۲)

دا اولني مهاجر وو، يوولس صحابه کرام رضي الله عنه او پنځه صحابيائې چې دوي تلي وو او په حبشه کښې د رجب نه تر شوال پورې پاتې وو.

د مشرکانو تکليفونه سپړاو کول

بيا د هغې نه مشرکانو سپړاو تکليفونه شروع کړل، وهل ټکول وو، د کورونو نه اوباسل وو، بے عزتيانې وې، صحابه کرامو رضي الله عنه بيا نبي صلي الله عليه وسلم ته او فرمائيل: چې ژوند گران دے، ځنکه چل اوکړو؟ نبي صلي الله عليه وسلم مشوره ورکړه: چې څئ! هجرت اوکړئ. په دويم ځل باندې بيا صحابه کرام رضي الله عنه مهاجر شو. تقريباً څه دوه اتيا (۸۲) سړي او څوارلس (۱۴) زنانې وې. هغوي بيا حبشې ته لاړل.

(۱) انظر: "عيون الأثر": (۱۱۶/۱).

(۲) انظر: "سيرة المصطفى": (۲۲۷/۱).

شيخ الحديث مولانا ادریس كاندھلوي ۛ هغه ڌ دي ٽولو نومونه مختصراً ليکي دي، "سیرت ابن هشام" هم ليکي دي، او ڌ دوي هغه تفصيل ٿي هم ڪرے ڏے، خو ڪه هغه بيانوؤ نو وخت به ڊير لکي. دا دومره صحابه ڪرام ۛ دوي په دوباره باندې مهاجر شول، او حبشي ته بيا لارل.

ڌ ڪافرانو ڌ صحابه ڪرامو ۛ پسې حبشي ته تلل

چي دوي لارل نو ڪافرانو سوچ اوکرو: چي يره! په دوي باندې مونڙه زور راولو نو دوي پٽ شي نو دوي به په حبشه ڪنبي ڄان مضبوط ڪري او بيا به راڄي او مونڙه سره به جنگيڙي او مونڙه باندې به حملي ڪوي، راڄي! چي لار شو او ڌ آرام دا زندگي ورله به آرامه ڪرو. ڌ حبشي بادشاه ته به درخواست ورکرو، دوي به ترې راولو او دلته به ٿي بيا خپل غلامان ڪرو او هو او تگهو به ٿي، ڌ دين نه به ٿي په زوره باندې اڙوؤ. په دوي ڪنبي دوه ڪسان ڊير مشهور وو په جالا ڪي او خبرو ڪنبي: (۱) يُو: عمرو بن العاص او (۲) دويم عبد الله بن ابي رييعه. دوي دواڙو ته ٿي او وٺيل: چي تاسو دواڙه زمونڙه نمائنده ڪان شي، نور ڪسان ورسره هم وو، خو مشران ٿي دوي وو. او لار شي ڌ حبشي بادشاه ته او وائي چي دا ڪسان زمونڙه نه راتختيڊلي دي، او دا به دينه خلق ڏے، او ستا په ملڪ ڪنبي ٿي پناه اغستي ده. دوي پسې مونڙه راغلي يو، او دوي مونڙه واپس راڪري. ڄان سره ٿي ڊيري تحفي اغستي دي چي بادشاه له به دا ورکرو، نو بادشاه به زمونڙه خبره ڊيره ښه اومني. ڌ بادشاه سره بعضي خواص خلق چي وو هغه ٿي هم ڌ ڄان سره ملڪري ڪرل، هغوي له ٿي هم تحفي يورې، هغوي ورته او وٺيل: چي به غمه شي، بادشاه ته به مونڙه او وائي، او دا ٽول به تاسو ته حواله ڪوي.

بادشاه سره ملاقات

دوي لارل او بادشاه ته وائي: چي زمونڙه ڌ مگي ڄه ڪم عقل خلق دي، هغوي ڄه نو ڌ دين اختيار ڪرے ڏے، ڌ پلار نيڪه طريقي ٿي پڙخوڊي دي، مونڙه تاله ڌ دي دپاره راغلي يو، چي مونڙه ٿي پيڙنو، زمونڙه ڌ ڪي خلق ڏے، زمونڙه ڌ وطن خلق ڏے مونڙه ته معلوم دي، او تاسو ٿي نه پيڙئي، دوي به ستاسو په دي ملڪ ڪنبي لوڻي شر او فساد پيدا ڪري او ستاسو دا خلق به به دينه ڪري، لهندا دوي مونڙه ته حواله ڪري نو مونڙه به ٿي ڌ ڄان سره واپس بوڄو. هغه بادشاه ته هغي

درباريانو او وئيل: ڀره جي! دا خبره صحيح ده، دَ بل څائے نه راغلي خلق دے، دَ دوي څه پته لکي، مونږه ئي دومره نه پيڙنو لکه دا دَ مکي خلق ئي چي څنگه پيڙني، دا ورته ٽول واپس کړه.⁽¹⁾

د نجاشي بادشاه تحقيق کول

نجاشي ډير اوښيار بادشاه وو. د حبشي هر بادشاه چي وو، هغه له به ئي "نجاشي" وئيلو. هغه ورته او وئيل: داسې کله کيدے شي، زه کله هم به تحقيقه فيصله نه شم کولے، چي زما په وطن کښي چا پناه غوښتي وي څنگه ئي زه به تحقيقه تاسو ته حواله کړم، او تاسو سره ئي واپس اوليرم؟ داسې زه ليرلو ته تيار نه یم. دوي زه را غوارم. او دوي دا زور لکوي چي را اوئي نه غواړي نو ښه به وي. ولې؟؟ دوي ته پته وه چي کله مونږه او هغوي مخامخ شو نو دې مسلمانانو ته الله داسې يو حکمت او داسې يو کمال ورکړے دے چي کله دوي هم خبره کوي او مونږه هم خبره کوو نو زموږ خبره بيا څوک د سزه څه نه کنږي او د دوي خبره د خلقو په زړونو کښي لاري کوي، نو که بادشاه ئي حاضر کړي نو دا ټول بادشاه او دا قوم به د هغوي ملگري کيږي. دوي ورته وائي: بادشاه! حاضرولو ته ئي ضرورت نشته او را ئي وله او مونږ له ئي راکړه او چپ په چپه به ئي مونږه بوځو. بادشاه ورته او وئيل: داسې کله هم نه شي کيدے چي زه دوي تاسو سره داسې اوليرم، او دوي تاسو سره لاړ شي، بلکه زه به تحقيق کوم.⁽²⁾

د بادشاه صحابه کرام راغوښتل

بهر حال چي دوي پوهه شول چي بادشاه دوي مونږ سره دغه شان نه پريږدي، وائي: څه! را اوئي غواړه. بادشاه ورپسې قاصد اوليرلو چي ورشه او دوي راوله. نجاشي بادشاه په خپله عيسايي وو. وائي: دوي راوله چي دوي نه معلومات اوکړو.

دوي چي کله راغلل، بادشاه ځان سره خپل پادريان هم کښينولي دي، د عيسايانو چي کوم ملين دي، اوښياران خلق ئي هم کښينولي دي، او دوي ته تپوسونه کوي. دوي چي کله د بادشاه

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (233/1).

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (233/1).

خواته راغلل، نو بادشاه ته ئې سجده اونۍ كړه. او هغې زمانه كېنې چې به خوك د بادشاه خواته راتلل نو بادشاه ته به ئې سجده لگوله. او دوي سجده اونۍ كړه نو دا كافر ورته وائي: او كوره! دا دومره بې ادبه دي چې ته خومره لويه هستي ئې، او تا ته ئې سجده اونۍ كړه. بادشاه ترې تپوس او كړو، ورته وائي: سجده مو ولې اونۍ كړه؟ ټول خلق راځي سجده كوي او تاسو سجده نه كړئ؟ نو دوي ورته اووئيل: چې بادشاه! څنگه چې دا خلق تا ته سجده كوي نو يو وخت داسې وو چې مونږ به هم انسانانو ته سجدې كولې، گټو ته به مو سجدې كولې، قبرونو ته به مو سجدې كولې، ونو ته به مو سجدې كولې، هر شي ته به مونږه سجدې كولې، الله رب العزة احسان او كړو، الله مونږه ته يوني راوليږلو، پيغمبر ئې راوليږلو او هغه مونږ ته اووئيل: چې دا سجده د الله پاك حق دے، د الله نه ما سېوا دا سجده د هېڅ چا دپاره جائز نه ده؛ نو لهذا مونږه تا ته سجده ځكه نه شو كوله چې دا د الله حق دے. (1)

د سيدنا جعفر ؑ تقرير

بادشاه ورته غوړ كيخودو او جعفر ؑ ورته وائي: چې:

"اَيُّهَا الْمَلِكُ! كُنَّا قَوْمًا أَهْلَ جَاهِلِيَّةٍ نَعْبُدُ الْأَصْنَامَ، وَنَأْكُلُ الْمَيْتَةَ وَنَأْتِي الْفَوَاحِشَ، وَنَقْطَعُ الْأَرْحَامَ، وَنُسِيءُ الْجَوَارِ، يَأْكُلُ الْقَوِيُّ مِنَ الضَّعِيفِ، فَكُنَّا عَلَى ذَلِكَ حَتَّى بَعَثَ اللَّهُ إِلَيْنَا رَسُولًا مِّنَّا نَعْرِفُ نَسَبَهُ، وَصِدْقَهُ، وَأَمَانَتَهُ، وَعَقَافَهُ، "فَدَعَانَا إِلَى اللَّهِ لِنُوحِّدَهُ، وَنَعْبُدَهُ، وَنَخْلَعَ مَا كُنَّا نَعْبُدُ نَحْنُ وَأَبَاؤُنَا مِنْ دُونِهِ مِنَ الْحِجَارَةِ وَالْأَوْثَانِ، وَأَمَرَنَا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ، وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ، وَصِلَةِ الرَّحِمِ، وَحُسْنِ الْجَوَارِ، وَالْكَفِّ عَنِ الْمَحَارِمِ، وَالِدَّمَاءِ، وَنَهَانَا عَنِ الْفَوَاحِشِ، وَقَوْلِ الزُّورِ، وَأَكْلِ مَالِ الْيَتِيمِ، وَقَذْفِ الْمُحْصَنَةِ، وَأَمَرَنَا أَنْ نَعْبُدَ اللَّهَ وَحْدَهُ لَا نُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا، وَأَمَرَنَا بِالصَّلَاةِ، وَالزَّكَاةِ، وَالصِّيَامِ"...." (2)

"اے بادشاه! مونږه داسې خلق وو چې انتهائې پۀ جهالت كېنې پراته وو، نابوهه خلق وو، مونږه به د بُتانو عبادت كولو، مونږه به مردارې خوړلې، مونږه پۀ قسم ما قسم يۀ حياگانو كېنې

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (233/1).

(2) أخرجه أحمد في مسند أهل البيت ؑ، حديث جعفر ابن أبي طالب ؑ، حديث الهجرة، برقم: (1740)، (266/3).

مبتلا وو، مونږ به خپلولي ڪټ کوله، مونږ به خپلوانو سره بد سلوڪي کوله، مونږ به ڌ ڪمزوري سره ظلم اوڙباته کولو، مونږ به ڌاسي حالت ڪينې لا پراته وو چي مونږ باندې الله احسان اوکرو او الله مونږ ته يوني او پيغمبر راولڀرلو، چي ڌ نسب په اعتبار هغه په ٽولو ڪينې اعليٰ، ڌ قوم په اعتبار په ٽولو ڪينې اعليٰ، ڌ صداقت په اعتبار په ٽولو ڪينې ريشتونے انسان وو، ڌ امانتداري په اعتبار ڌ ٽولي دنيا نه انتهائي لوڻي امين دے، ڌ پاڪدامني او عفت په اعتبار انتهاء ته زسيدي دے. هغه نبي ﷺ مونږ له ڌ الله ڌ دين دعوت راکرو، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي سجده ڌ الله حق دے، بُت ته به سجده نه ڪوي، انسان ته به سجده نه ڪوي، وٺي ته به سجده نه ڪوي، پس ڌ الله نه سهوا تور هيخ چا ته به سجده نه ڪوي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: خپلولي به پالي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي ڌ خپلوانو سره به بنه احسانات ڪوي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي ڌ يو بل وينې به نه تويوي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي ڌ بے حيايۍ او ڌ ناروا نه به ڄان ساتي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي ڌ يتيم مال نه به ڄان ساتي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي پاڪدامن باندې به تهمت او الزام نه لکوي، هغه نبي ﷺ مونږ ته اووڻيل: چي مونڇ به ڪوي، زڪوة به ورکوي، روڙي به نيسي....."

ڌاسي شروع وو تقرير ٿي کولو، دا تقرير چي ڪله جعفر ﷺ کوي نو هغه بادشاه ورته حيران دے. چي ڪله دا ڪافران بوهه شول چي ڀر جي! اوس خو به بادشاه باندې يو اثر ڪيري، هسي نه چي بادشاه ڌ دوي ملڪرے شي.

ڌ بادشاه ٺول

تر ڌي پوري علماؤ ليکي دي: چي جعفر ﷺ ڪله دا خبري ڪولي نو ڌ هغي بادشاه ڌ سترگو نه اوڻڪي رواني وې، ترڌي پوري چي ڌ هغه گيره په اوڻڪو لده شوه او هغه ڪوم ٿي چي راغونتي وو نو هغوي هم ٺرل. او دا ڪافران وائي: چي ڌ دوي په زړونو دومره اثر اوشو دوي ٿي هم ملڪري ڪيري. جعفر ﷺ ورته ڌ قرآن تلاوت هم اوکرو، وائي: په هغه نبي ﷺ چي ڪومه وحي راڻي هغه دا ده: ﴿كَهَيَّصَ * ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ عَبْدُكَ ذِكْرًا * إِذْ نَادَىٰ رَبَّهُ يَنَافِثًا * قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ

شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيحًا* وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَاتِبَ الْأَمْرِ إِنِّي عَاقِرٌ فَاقْهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا* (1)

قرآن کنبی خو ڄان له یواڙو، کافرانو اووئیل: کار خراب شو.

بادشاه اووئیل: دوي زه تاسو له ڪله هم نه واپس ڪوم، ڇي! ڇي چرته اوسپريئ نو هلته اوسپريئ. دوي ڇي را ديخوا شول نو دا يو دې نورو ته وائي: عجب به ڪار اوشو زمونڊر هغه تحفوار تحائفو هڊو ڪار اونه ڪروا. دا عمرو بن العاص يا عبد الله بن ابي رييعه دې نورو ته وائي: ڇي صبا به داسي ڪار ڪوم ڇي دا تول به درله يا پڻ دې بادشاه باندې وڙم او يا به ئي د دې ڪي نه پري اوباسم. دوي ورته اووئيل: خير دے زمونڊر قوم دے، دومره سختي ورسره پڪار نه ده ڇي مره ئي نه ڪري، نور خير دے ڪه ڇه طريقه ڪولے شي. (2)

بادشاه ته ڏکافرويل رپورٽ

ڇي صبا شو نو عمرو بن العاص راڻي او بادشاه ته وائي: اے بادشاه! زمونڊر نه يو خبره هير شوې وه، دا خلق ڇي دي نو دوي صرف د نوي دين تابع شوي نه دي بلڪه دوي ستاسو دې پيغمبر ڇي تاسو ورته اله وائي، د عيسيٰ عليه السلام باره ڪنبې ڏير بد وائي، هغه ته ڏير سپڪ ڪوري (نعوذ بالله!). بادشاه اووئيل: دا معلومات به هم اوکرو، دوي به را اوڳوارو. او رعيت خو پيسي اغستي وي نو هغوي هم بادشاه ته وائي: دا اوکوره! جي! دا خوزمونڊر بے عزتي ده. بادشاه اووئيل: را اوبه ئي ڳوارو. بيا ئي وريسي سوال جواب اوليڙلو. صحابه ڪرامو عليه السلام مشوره اوکړه ڇي ڪه بادشاه زمونڊر نه د عيسيٰ عليه السلام باره ڪنبې تپوس اوکري نو مونڊر به ڇه وائو؟ ڪه مونڊر وائو: ڇي دے اله نه دے نو دوي خو ورته اله وائي، نو دوي را سره خلاف ڪوي، اختلاف جوڙوي؟ او ڪه مونڊر وائو: ڇي اله دے نو خبره غلطه ده. مشوره ئي اوکړه: ڇي مخڪنبې روستو خبرې مه ڪوي، ڇه ڇي د الله پيغمبر ﷺ وئيلي دي هغه ورته وائي، د الله پڻ پيغمبر ﷺ ڇي ڪومه وحي راڳلي ده، بس دا ڪافي ده. نو دوي ڇي دوباره راڳل نو جعفر عليه السلام بيا متڪلم دے د مسلمانانو د طرف نه. بادشاه ورته

(1) [سورة مريم: 1-5].

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (235/1).

وائي: تاسو د عيسى عليه السلام په باره كښې څه وايي؟ د هغه باره كښې ستاسو څه نظريه ده؟ جعفر عليه السلام ورته وائي: چې بادشاه! كه ستا خوښه وي نو چې زه راتلم نوے نوے يو سورت راغله وو، په هغې كښې د عيسى عليه السلام او د هغه د مور ذكر دے، نو كه ستاسو خوښه وي نو زه به هغه ستاسو مخكښې اووايم؟ بادشاه ورته اووئيل: چې شاه! شروع شه. جعفر عليه السلام سورة مريم شروع كړو:

﴿كِهَيْصَ * ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَّرِيَّا * إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا * قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا * وَإِنِّي خِفْتُ الْمَوَالِيَ مِنْ وَرَائِي وَكَانَتِ امْرَأَتِي عَاثِرًا فَأَقْبَلَ بِلْ مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا *﴾⁽¹⁾

اول ئې د زكريا عليه السلام عجز بيان كړو، دې پسې دويمه ركوع كښې راځي:
﴿وَإِذْ كُنْ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ * إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرِيًّا * فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا * قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنْ كُنْتَ تَقِيًّا * قَالَ إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ لِأَهَبَ لَكِ غُلَامًا زَكِيًّا *﴾⁽²⁾
دا واقعه ئې شروع كړه، تر آخره ئې دا واقعه تلاوت كړه. بادشاه خو پوهيدو، كله چې دے د قرآن تلاوت كوي نو د هغه د سترگو نه اوسكې بهيري. او ښكته شو او يو تيله ئې را واغستو او هغه كافرو ته وائي:

چې اے كافرو! قسم په الله! دا قرآن چې څه وائي او انجيل چې څه وئيلي دي، په دې دواړو كښې د دې تبلي برابر فرق نشته دے، دا بالكل حق او سچ خبره ده. او ورته وائي: دوي زه كله هم تاسو ته حواله كوله نه شم، دوي زما په ملك كښې آزاد دي، او چرته چې دوي زما په ملك كښې اوسيري نو هلته دې اوسيري، دوي ته به هېڅ مشكل نه وي. هغه كافران ما مُراډه شول.⁽³⁾

د جعفر عليه السلام بادشاه ته متوجه كيدل او د كافرو نه تپوس كول

بعضې رواياتو كښې راځي: جعفر عليه السلام دې نجاشي ته متوجه شو، او مخاطب شو ورته، او خبره ئې ورته شروع كړه: چې بادشاه! زه ستا مخكښې د دې كافر نه، د دې عمرو بن العاص نه يا د عبد الله بن

(1) [سورة مريم: 1-5].

(2) [سورة مريم: 16-19].

(3) انظر: "مجمع الزوائد": (27/6).

اِي ربيعه نه ڄو تپوسنه ڪوم، ڏے ڊي مال ه ستا مخڪنبي جواب را ڪري. وائي: ڇه تپوسونه تري ڪوي؟
 (۱) اول تپوس: ڏے ورته وائي: زه يو تپوس دا ڪوم: ڇي مونڊر دا ڪوم مهاجر راغلي يو آيا پڻه
 ڊي ڪنبي ڪوم يو ڪس ڊ ڇا غلام شته ڏے؟ ڇي مونڊر ڊ هغه غلامان يو او راتختيدلے وي ڊ خيل
 مولیٰ نه، نو ڪه مونڊر غلامان يو نو واقعي ڇي تاسو له پڪار دي ڇي مونڊر بوڻي او خيلو مالڪانو
 ته مو حواله ڪري نو مونڊر اصیل يو او ڪه مونڊر غلامان يو؟ نو عمرو بن العاص ورته وائي:
 "بَلْ أَخْرَارٌ كِرَامٌ".^(۱)

"بلڪه تاسو تول آزاد يئ او عزتمند خلق يئ". نو ڇي مونڊر غلامان نه يو نو ستاسو زمونڊر
 سره ڇه ڪار ڏے؟

(۲) دويم تپوس: بادشاه! مونڊر ڇي ڊي ملڪ ته راغلي يو، حبشي ته راغلي يو، ڊ مڪي نه
 راغلي يو، دوي نه تپوس او ڪر ڇي مونڊر خوپه مڪه ڪنبي ڊ ڇا وينه به ڪناه نه ده توڙي ڪري ڇي
 نن به مونڊر باندي ڊ هغه بدل پاتي ڏے او تاسو مونڊر بوڻي او هغوي ته مو حواله ڪوي؟ ڪه ڊ ڇا
 وينه مو توي ڪري وي ڇي لاڙ شو او هغوي ته اووايو: ڇي راشي! ڇي ڇه را سره ڪوي هغه را
 سره او ڪري! نو بادشاه عمرو بن العاص ته وائي:
 "هَلْ أَهْرَقُوا دِمًا يَغْيِرُ حَقَّهُ؟ فَقَالَ: وَلَا فِطْرَةَ وَاحِدَةٍ مِّنْ دَمٍ".

"اے ڪافرو! آيا ڊي مسلمانانو ڊ ڇا وينه پڻه نا جائزه طريقي توي ڪري ده؟ نو عمرو بن
 العاص ورته وائي: ڇي بادشاه! وينه تويول خو لويه خبره ده ڇي يو خاڻڪه هم دوي ڊ ڇا ڊ ويني
 توي ڪري نه ڏے"، دا داسي پاڪ خلق دي.

(۳) دريم تپوس: جعفر ؓ بادشاه ته وائي: زه ستا نه دا تپوس ڪوم ڇي دوي نه تپوس او ڪر
 ڇي مونڊر ڊ خيل ملڪ نه راوتي يو، شيعي او ڇي موبريخودلي دي، ڪي او وطن مو پريخودلے ڏے نو
 ڊ ڇا مال خوبه مو راتختولے نه وي؟ ڪه ڊ ڇا نه مو ڇه شے راتختولے وي نو هغه ڊي را ته اوواي؟
 نو بادشاه ورته وائي: اے ڪافرو! اوواي ڊي مسلمانانو ڊ ڇا نه ڇه شے را ور ڏے؟ ڊ ڇا حق پري

(۱) انظر: "دلائل النبوة" لأبي نعيم الأصبهاني، برقم: (193).

شته؟، ڪهڙو ڇا پرڻي ڪهڙو حق ويو هغه به زهڙو اڏاء ڪرم. نو عمرو بن العاص ورته وائي:
"وَلَا قِبْرَاطُ" (1)

"بادشاهه يو قيراط چڻي دے، يعني يو پيسه چڻي ده هغه هم دوي ڏچا نه ده ضائع ڪري".

نو جعفر ؑ ورته وائي: نو بيا ستاسو پوءِ مونڙه باندڻي ڪهڙو حق دے چڻي تاسو مونڙه نيسي، او
مونڙه واپس بوڻي؟ او مونڙه له تڪليفونه او سزاڪاني راکوي؟ مونڙه پريڊي چڻي مونڙه ڏخيل رب
عبادت اوڪرو.

جعفر ؑ ورته وائي:

"أَمَّا الَّذِي كُنَّا عَلَيْهِ فَدِينُ الشَّيْطَانِ وَأَمْرُ الشَّيْطَانِ".

"اے بادشاهه مونڙه چڻي ڏدي نه مخڪنڻي پوءِ ڪوم دين باندڻي وو نو هغه ڏ شيطان دين وو، او
هغه ڏ شيطان لاره وه، او ڏ هغه ڪم وو".
"تَكْفُرُ بِاللَّهِ وَتَعْبُدُ الْحِجَارَةَ".

مونڙه دومره ناپوهه وو، الله چڻي مونڙه ٿي پيدا ڪري يو، مونڙه ٿي ڏ نيشت نه موجود ڪري
يو، مونڙه له خوراڪ او خنڊڪاڪ راکوي، زمونڙه ٽول انتظام هغه ڪوي، نو "هغه الله باندڻي به مونڙه
ڪفر ڪولو او مونڙه به ڏ گتو عبادت ڪولو". نو هغه ڏ شيطان دين مونڙه پريڏو.

"وَأَمَّا الَّذِي نَحْنُ عَلَيْهِ فَدِينُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ نَخْبِرُكَ أَنَّ اللَّهَ بَعَثَ إِلَيْنَا رَسُولًا كَمَا بَعَثَ إِلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا".

"دا اوس چڻي مونڙه پوءِ ڪوم دين باندڻي يو نو دا ڏ الله تعاليٰ هغه دين دے چڻي هغه ڊير
عزتمند او اوچت ذات دے، اے بادشاهه مونڙه ٽا له خبر درڪو چڻي هغه الله مونڙه ته پيغمبر
راليرلي دے، لکه ڪنڪه ٿي چڻي مخڪنڻو امتون ته پيغمبران راليرلي وو".

"فَأَنَّا نَا بِالصَّدَقِ وَالْبِرِّ وَنَهَانَا عَنْ عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ فَصَدَقْنَا وَأَمَّنَّا بِهِ وَاتَّبَعْنَاهُ".

"هغه مونڙه ته ريشتيا خبري راوزي دي، او مونڙه ته ڪم ڪوي چڻي ڏ خلق سره احسانات
ڪوي، او هغه پيغمبر مونڙه ڏ بتانو ڏ عبادت نه منع ڪري يو نو مونڙه ڏ هغه پيغمبر تصديق ڪري،

پہ ہغہ مو ایمان را ورے او د ہغہ تابعداري مو کرې ده".

نو اے بادشاہ! چې کله مونږه شرک کولو نو دې خلقو زموږ سره مينه کوله، محبت ئې کوله، چې نور ناروا مو کول نو دې ټولو مونږ سره مينه کوله خو:

"فَلَمَّا فَعَلْنَا ذَلِكَ عَادَانَا قَوْمُنَا وَأَرَادُوا قَتْلَ النَّبِيِّ الصَّادِقِ، وَرَدَدْنَا فِي عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ".

"کله چې مونږ دا کار اوکړو (چې د یو الله عبادت مو شروع کړو او د شرک نه مو توبه او وېستله) نو زموږ قوم زموږه سره دشمني شروع کړه، او هغوي زموږه د هغه نبي ﷺ د قتل اراده اوکړه چې هغه رښتنې نبي دے، او دوي اراده اوکړه چې مونږه واپس کړي د بتانو عبادت ته".

"فَقَرَرْنَا إِلَيْكَ بِدِينِنَا وَدِمَائِنَا، وَلَوْ أَقْرَبْنَا قَوْمُنَا لَأَسْتَفْرَرْنَا، فَذَلِكَ خَيْرٌنَا".⁽¹⁾

"نو اے بادشاہ! مونږه ستا ملک ته راغلي یو نو (مزدورئ له نه یو راغلي، مونږه ستا دې ملک ته د پناه دپاره راغلي یو)، د خپل دین د حفاظت دپاره راغلي یو (دا کافران مو دې دین ته نه پریردي)، د خپلې وینې د حفاظت دپاره راغلي یو (چې دوي زموږه وینې توپول غواړي). نو اے بادشاہ که چرته دا قوم مونږه پریردي نو مونږه به دلته هم په آرام زندگي تیره کړو. دا زموږه خبر وو".

د صحابه کرامو ﷺ واپس راتلل

بادشاہ چې کله دا خبرې واوریدې نو بادشاہ ورته اووئیل: چې کله هم زه تاسو دوي ته نه واپس کوم، تاسو دلته کښې اوسیرئ. بیا نبي ﷺ هم مدینې منورې ته لاړو، هجرت ئې اوکړو او کله چې دا صحابه کرام ﷺ واپس تلل نو خیر فتح شوے وو، جعفر ﷺ ته پته اولکیده، نور صحابه ﷺ هم وو، هغوي ته پته اولکیده چې خیر فتح شو. مدینه منوره کښې، نو دوي د حبشې نه واپس شول او مدینې ته لاړل. نبي ﷺ د جعفر ﷺ سره غاړه ملاؤ کړه او نبي ﷺ ورته اوفرمائیل: چې ما ته پته نشته دے چې نن زه په غزه خیر باندې ډیر خوشحاله یم او که د جعفر ﷺ په واپس راتلو باندې ډیر خوشحاله یم، چې زما صحابه هغوي زما خوا ته را اورسیدل، او روغ رمت راغلل. نبي ﷺ د دې مهاجرو په راتلو باندې ډیر زیات خوشحاله وو. نبي ﷺ ورسره کیښناستو او ورته وائی: ما ته واقعه

بیان ڪری. تول تفصیل ئي ورته اوکرو.

د نجاشي بادشاه نبي ﷺ ته سلام اوپه هغه باندي ايمان راوړل

آخر کښې ورته وائي: اے د الله رسوله! نجاشي بادشاه مونږ سره ډیر احسانات اوکړل، مونږ سره ئي ډیرې ښيکړې کړي دي. اے د الله نبي! مونږه چې کله را روانیدو نو نجاشي بادشاه مونږ ته اووئیل: چې زما سلام خپل پیغمبر ته وایی، او هغه ته اووایی: چې دے په تا ايمان لري، او ورته اووایی: چې هغه وئیل: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ". زه لري یم، زه حبشه کښې یم، خو زه ستا یو امتي یم، ما هم په تا باندې ايمان راوړے دے. او جعفر ﷺ ته وائي: که چرته دا حکومت او بادشاهي نه وے، دا را نه نه تله نو زه به تاسو سره تله وے او زه به خادم د رسول الله ﷺ جوړ شوے وے (چې صرف د هغه هغه خبرې ئي واوریدې او قرآن ئي واوریدو په هغه دومره اثر اوشو). خو یو خبره به اوکړئ چې کله تاسو د خپل پیغمبر ﷺ خوا ته لاړشئ نو زما سلام ورته وایی، او ورته اووایی: چې زما دپاره دعاء هم اوکړي. او یو قاصد ئي ورسره کړو چې دوي ته په لار کښې خوک تکلیف اونه رسوي. هغه قاصد د حبشي ورسره تله وو.

د نبي ﷺ نجاشي بادشاه ته دعاء کول

نبي ﷺ اووئیل: ها! ايمان ئي راوړو او د دعاء درخواست ئي کړے وو!! نبي ﷺ او فرمائیل: ورشئ! ماله اوپه راوړئ، نبي ﷺ پاسیدو او اودس ئي اوکړو، او بیا ئي لاسونه اوچت کړل او دعاء ئي اوکړه: "اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلنَّجَاشِيِّ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلنَّجَاشِيِّ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِلنَّجَاشِيِّ" (۱).
 "يا الله! نجاشي بادشاه ته بخښنه اوکړه، يا الله! نجاشي بادشاه ته بخښنه اوکړه، يا الله! نجاشي بادشاه ته بخښنه اوکړه".

ده په نبي ﷺ باندې غائبانه ايمان راوړے وو، او حديث کښې راځي: چې کله دا بادشاه وفات شونو دا په حبشه کښې یو مسلمان بادشاه وو او تول قوم ئي کافر وو.

پہ نجاشي يا ندي غائبانه جنازه ڪول

نبي ﷺ له خبر راغله ڇي ڌ حبشي بادشاه وفات شوه ڌي نو نبي ﷺ صحابه ڪرام ﷺ راغونڊ ڪرل او نجاشي بادشاه له ئي غائبانه جنازه اوڪره. بعضي خلق ڌ ڊي نه استدلال ڪوي ڇي نبي ﷺ ڌ ڌه غائبانه جنازه ڪري ده نو هر ڄاڻي ڪنبي ڇي ڇوڪ مر شي او ته هلته ڪنبي نه شي رسيد ڌي نو غائبانه جنازه ئي ڪول شي. خود استدلال غلط ڌي.

ڌ احنافو مذهب

زمونره ڌ احنافو مذهب دا ڌي: ڇي مر ڌي ڇي ته نه وي نو غائبانه جنازه نه ڪيري هاڻا بي شڪه نبي ﷺ ڌ نجاشي جنازه غائبانه ڪري وه، ڌ هغي استدلال نه يو ڇو جوابات:

(۱) يو قول خودا ڌي: ڇي الله ڌ ڊي نجاشي بادشاه ڪٽ ڌ نبي ﷺ ڇي ته حاضر ڪري وه معجزه، دا معجزه وه ڌ رسول الله ﷺ ڇي هغه ڪٽ الله حاضر ڪرو. نو داسي معجزه ڌ بل ڇا ڊيار ڪيد شي؟

(۲) دويم جواب: هغه پناه وو، او هغه غرونه، هغه دشتي، هر ڄاڻي الله لري ڪري وو ڌ الله نبي ﷺ ته ښڪار ڪيدو. نو دا هم معجزه شوه ڌ نبي ﷺ.

(۳) دريم جواب: دا خصوصيت ڌ نجاشي بادشاه وو. نو ڇي دا ڌ هغه خصوصيت شو نو هغه پوري خاص شو، ڌ هغه نه بعد ڌ نبي ﷺ صحابه ﷺ به ڌيرو ڄايونو ڪنبي شهيدان شوي دي، نبي ﷺ ته خبر راغله ڌي، نو نبي ﷺ ورله دعاء ڪاڻي غوڻي دي خونبي ﷺ ورله غائبانه جنازه نه ڌه ڪري نو ڪه دا معمول وي نو نبي ﷺ به ڌ نورو خلقو هم غائبانه جنازه ڪري وه، نو ڇي ڌ بل ڇاڻي نه ڌه ڪري صرف ڌ ڊي يو ڪس ئي ڪري ده نو دا خصوصيت شو ڌ نجاشي بادشاه.

نو دا ڌ صحابو ﷺ هغه دويم هجرت وو حبشي ته، تر ڊي ڄاڻي پوري واقعه بيان شوه. ان شاء الله باقي تفصيل به وري ڪوڙ.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه پنچلسمه

"دَ سید نا حمزہ ﷺ او دَ سید نا عمر ﷺ اسلام راوړل"

بتاریخ: 27-05-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه پنخاسمه

"دَسيدنا حمزه ﷺ او دَسيدنا عمر ﷺ فاروق ايمان راوړل"

الْحَمْدُ لِلَّهِ تَحْمَدُهُ وَتَسْتَعِينُهُ وَتَسْتَغْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (١).

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو روڼوا د رسول الله ﷺ سیرت طیبه مبارکه هغه شروع وو، او تر دې پورې خبره را رسیدلې وه چې رسول الله ﷺ او صحابه کرامو ﷺ ته قسم ما قسم تکالیف په دین اسلام کښې یلاؤ شوي وو، او ډیرې سختې ورته رسیدلې وې، تر دې چې صحابه کرام ﷺ په هجرت کولو باندې مجبوره شول خو یو خوا چې به څوک مسلمان کیدو هغه ته به ډیر سخت تکالیف هم رسیدل، خو بل طرف ته د اسلام حَقَانِیت چې د یو انسان زړه کښې به دننه شو نو هغه بیا د تکالیفو د وجې نه د اسلام نه روستو شوې هم نه دے. نوي نوي خلق به را تلل او مسلمانان کیدل به، په ابتداء کښې ملګري کم وو، او کافر ډیر وو، ملګري کمزوري وو، بے وسه وو او د کافرو زور وو.

په دار ارقم کښې د نبي ﷺ او د صحابه کرامو ﷺ را جمع کیدل

رسول الله ﷺ په جومات کښې خپل ملګري جمع کولې نه شول، داسې بل میدان کښې به

ئې راجع کولې نه شو، چې کافر ورته نقصان اونه رسوي نو دار ارقم، د ارقم ﷺ کور وو، په هغې کښې به نبي ﷺ سره يو څو ملګري وو صحابه کرام ﷺ، هغه به ئې راغونډول او په پټه به ئې هغوي له دعوت د اسلام ورکولو. دا ارقم ﷺ چې دے نو دے د سابقين اولينو نه دے، اول اول مسلمانانو کښې دے هم دے. علماؤ ليکي دي: دے اووم نمبر مسلمان دے يا اتم او يا نهم يا لسم (۱۰) نمبر دے. دې پورې اقوال د دۀ باره کښې شته دے. چې دے هغې خلقو کښې دے چې د دغه تعداد په وخت کښې مسلمان شوے دے. د دۀ کور چې وو دا د صفا غنډئ سره نږدې وو، نبي ﷺ به خپل ملګري صحابه کرام ﷺ هلته کښې راغونډول او هلته کښې به پټ ناست وو، او هغوي ته به ئې د دين اسلام احکامات بيانول.

سیدنا عمر ﷺ چې مسلمانیدو نو د ارقم ﷺ په کور کښې مسلمان شوے وو.

د حافظ عراقي ښه قول

حافظ عراقي ښه ليکي دي، او هغه دا سيرت د نبي ﷺ په اشعارو کښې راجع کړے دے، نو هغه دپته اشاره کوي او هغه ليکي:

وَاتَّخَذَ النَّبِيُّ دَارَ الْأَرْقَمِ
لِلصَّحْبِ مُسْتَخْفِينَ عَنْ قَوْمِهِمْ

"نبي ﷺ د ارقم ﷺ کور مرکز مقرر کړے وو د خپلو ملګرو صحابه کرامو ﷺ دپاره (چې) دلته به راجع کيږو او دلته به د يو بل سره مېلاويږو، د قوم نه به پټ راغونډيدل".

چا ته ئې دا نه شو وئيلے چې په دې کور کښې صحابه کرام ﷺ راجع دي، پټ به هغې کښې راجع شول او د دين اسلام په احکامو به ئې عمل کولو، او چې د مونځ وخت به راغلے جمع به چا کولې نه شوه، نو حافظ عراقي ښه وايي:

وَقِيلَ: كَانُوا يَخْرُجُونَ تَتَرَى
إِلَى السُّعَابِ لِلصَّلَاةِ سِرًّا^(۱)

"وئيلے شوي دي: چې دوي د ماڅخه دپاره به دوي په پټه باندې داسې جدا جدا وتل، داسې شارو ته به لاړل او هلته کښې به ئې پټ پټ مونځونه کول.

ۛ رورو نوي نوي خلق راغلل او هغوي مسلمانيدل.

د سيدنا حمزه ۛ اسلام راوړل

الله رب العزة سيدنا حمزه ۛ مسلمان كړو، بيا سيدنا عمر ۛ اسلام قبول كړو. الله رب العزة مسلمانانو ته نور هم تقويت وركړو. علماء كرامو ليكلي دي: چې حمزه ۛ د غيرت د وچې نه مسلمان شو. حمزه ۛ دا يو نوجوان وو، او دے د ښكار ډير شوقي وو، ښكارونه به ئې كول. او دا حمزه ۛ د نبي ۛ تره دے، اول وخت كښې مؤمن نه وو.

يوه ورځ ابو جهل لعين رسول الله ۛ ته ډيرې بدې رډې اووئيلې، خو رسول الله ۛ خود اخلاقو يو نمونه وه، نبي ۛ خه اونه وئيل خو ابو جهل ښه خپل زړه يخ كړو. دا منظر چې سره ويي او سره وائي: چې دغه څائے كښې زه وے نو ما به خه كړے وے، څنگه د سړي زړه كښې يو جوش راځي، خود الله نبي ۛ به د دين دپاره هر خه قربانول. دې ابو جهل لعين د الله نبي ۛ ته بدې رډې په دې مرداره ځله ډيرې اووئيلې او ډيرې كنځلې ئې اوكرې، ليكن د الله نبي ۛ د يوې خبرې جواب هم ورته كړو. او بعضې علماؤ ليكلي دي: چې په نبي ۛ باندې ئې گزارونه هم اوكرل، د الله د نبي ۛ بدن مبارك ئې زخمي كړو، خو هغه غبرنه كولو، وائي: كه خه وایم نو خلق به وائي: چې د مشر سره اغخته دے. په دې كښې د عبد الله بن جدعان يوه وينزه وه، هغې د خپل كورنه كتل، د ابو جهل لعين دا كنځل ئې اوريدلې او د رسول الله ۛ حال ئې هم ليدو. نو سيدنا حمزه ۛ د ښكار نه واپس را روان وو، او دغه د عبد الله بن جدعان وينزه ورته وائي: اے ابو عماره! ته وختي نه وې كنه، كاش چې ته موجود وې كوم وخت ابو جهل ستا دې رواړه ته كنځلې كولې! چې لږه دفاع خو دې ورته كړے وے؟ سيدنا حمزه ۛ ورته وائي: خا زما رواړه ته ئې كنځلې كولې؟ وائي: آو، ډيرې ناروا كنځلې ئې ورته كولې. سيدنا حمزه ۛ ورته اووئيل: زه به ئې اوس خوښ شم.

كوره! مسلمان نه دے كافر دے، روان شو، د حمزه ۛ طريقه به دا وه: چې دے به كله هم د ښكار نه راغے نو اول به مسجد حرام ته لاړو، مسجد حرام كښې به ئې حاضري اوكره، عبادت به

ٽي اوکرو، ڌ ملت ابراهيمي پءُ طريقي به ٽي عبادت ڪولو، نو چي عبادت به ٽي اوکرو بيا به ڪور ته راغے. ني ۛ خولا هغوي نه منلو، ايمان ٽي پري نه وروا ورے نو دے چي مسجد حرام ته لاړو، چي اوڻي ڪتل نو ابو جهل لعين پءُ مسجد حرام کښي دے، نو د دءُ پري نظر اولکيدو نو غصه خو وو، نيغ ابو جهل پسي لاړے او د خپلي ليندي هغه آله طرف باندي ٽي ورله سر اووهلو، ويني ٽي پري را ماتي ڪرې او خومره ڪنڅلي چي ورته يادي وي نو پءُ بيت الله کښي ٽي ابو جهل ته اوکري، ښه زړه ٽي سپک ڪرو. ابو جهل سره قریش ناست وو، نو قریشو اراده اوکرو چي پءُ حمزه باندي حمله اوکري، که د هغه قوم د هغه سره اوږيدو خويل طرف ته د حمزه ۛ قوم بنو هاشم د دءُ سره را وچتيدو. ابو جهل دير اونيار وو، چي اوس خو د دوءُ قبيلو جنگ کيري، او پءُ دي کښي به د نبي (ﷺ) سره دير کسان ملڪري شي نو ابو جهل زر خلقو ته وائي: چي خبردار! غر به نه کوي، اول ما د دءُ وراره ته ډيري ڪنڅلي ڪرې دي، ما ٽي ډيره بے عزتي ڪرې ده نو پريڊي چي دے خه وائي نو خير دے او دي وائي، دءُ سره زه جنگ نه ڪوم، دا خوز مون پر سرے دے اوزما او دءُ يو نظريه ده، دءُ سره مون پره جنگ نه ڪوؤ. خبره ٽي بل خوا تاؤ ڪره او دءُ پري خپل زړه بيخ ڪرو. خلقو ورته اووڻيل: اے حمزه! ولي ته هم صابي شوءُ ٽي؟ هغي وخت کښي چي به يو سرے مؤمن شونو هغه ته به خلقو صابي وڻيلو. د صابي معنی دا ده: بے دينه. وائي: ته هم بے دينه شوءُ ٽي؟ هغوي خو خپل دين ته حق وڻيلو. نو حمزه ۛ ورته وائي: صابي نه یم، بس زه هم د نن نه مسلمان شوم. نه دعوت وو، نه خبره وه، بس غيرت کښي راغے وائي: چي تاسو زما وراره ته بدې ردې وايئ، زه هم د نن نه مسلمان شوم. هغي وخت کښي ٽي چغه ڪره وائي: زه مسلمان یم. سيدنا حمزه ۛ دغه خبره اوکرو خو چي ڪور ته راغے زړه کښي سوچ ڪولو: شيطان خو ډير ظالم دے، دے سري ته قسم ما قسم وسوسي اچوي، حمزه ۛ ته شيطان قسم ما قسم وسوسي شروع ڪرې: چي اے حمزه! ڪوره! د پلار نيکه دين پريڊي، خپل قوم او رسته دار پريڊي او د دي محمد (ﷺ) خبره مني؟ صحيح ده وراره دي دے، پءُ سر دي ورله غيرت اوکرو د دءُ خه له مني؟ خپل کار ڪوه. حمزه ۛ پءُ دي سوچونو کښي پروت دے چي اوس خه اوکرم: واپس د خپل پلار نيکه دين قبول

کرم او کٺ ڌ دي محمد دين قبول کړم؟ په تردّد او اشتباه کښې وو.

د سيدنا حمزه ؓ ډ الله نه دعا غوښتل

"مستدرک" ڌ امام حاکم ليکلي دي، دارنکې "سيرة المصطفى" کښې مولانا محمد ادریس کاندهلوي ؒ ليکلي دي: سيدنا حمزه ؓ چې وو، نو هغه ډ الله نه دعا او غوښته:

"اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ رُشْدًا فَاجْعَلْ تَصْدِيقَهُ فِي قَلْبِي وَإِلَّا فَاجْعَلْ لِي مِمَّا وَقَعَتْ فِيهِ مَخْرَجًا."⁽¹⁾
الله! زه خو نه پوهیږم، الله ته ښه پوهیږي، "يا الله! که دا دين ڌ محمد رسول الله ﷺ حق وي نو ډ دي تصديق زما په زړه کښې پيدا کړه، زما زړه په ډې مطمئن کړه او مضبوط ئې کړه او يا الله! که چرته دا غوره نه وي نو ډ دي نه ډ وتلو دپاره ما له يو لاره پيدا کړه."

د سيدنا حمزه ؓ ټوله شپه خوب نه کول

او يو روايت کښې راځي: چې ټوله شپه سيدنا حمزه ؓ خوب اونه کړو، ولې؟ پرېشانه دے، چې ډ پلار نيکه دا دين قبول کړم او کٺ ڌ محمد ﷺ دين قبول کړم. کله داسې يو مسئله سړي ته پېښه شي نو سړي سوچونو کښې شي نو خوب ترې پاتې شي. ټوله شپه حمزه ؓ په پرېشاني کښې دے، يو سيکنډ له ئې هم سترگه پټه نه کړه. چې سجر شو نو بيت الله شريف ته راغے او هلته ئې ډ الله نه دعا او غوښته، چې: يا الله! که چرته دا دين غوره وي نو زما زړه کښې دا مضبوط کړه، او ما پرې مطمئن کړه، او کٺ نه وي نو ما ډ دي نه بل خوا واړوه. کله چې ئې دا دعا اوکړه نو الله رب العزة ڌ حمزه ؓ زړه په دين باندې مطمئن کړو، او دعا ئې قبوله شوه، زړه کښې ئې ډ دين اسلام حقانيت راغے. ډ هغې نه پس را روان شو او ډ رسول الله ﷺ خوا ته راغے، او چې راغے نو نبي ﷺ ته وائي:

"أَشْهَدُ أَنَّكَ لَصَادِقٌ شَهَادَةُ الْمُصَدِّقِ وَالْمَعَارِفِ."⁽²⁾

"اے ډ الله نبي! زه شهادت کوم چې ته ريشتينے پيغمبر ئې، داسې شهادت کوم چې زه ستا

(1) انظر: "المستدرک على الصحيحين" للحاکم، برقم: (4878).

(2) انظر: "المستدرک على الصحيحين" للحاکم، برقم: (4878)، "روض الأنف": (186/1).

تصديق ڪوم او ٿا پيڙنم"، ته ما ته ڏ ڀڄوا نه معلوم وي، ڇي ته صادق او امين وي.

او بيا رسول الله ﷺ ته فرمائي: ڇي اے وراڻو! دا ستا دين ڇي دے اوسه پوري زما ترڏد او شڪ وو او اوس زه علي الاعلان چغه وهم ڇي زه ستا په دين او ستا په طريقه باندې يم. او وائي: زما دې ڏ الله په ذات قسم وي ڇي ڪه دا ٽوله دنيا ماله ڇوڪ راڪوي او په دې دنيا ڪنبي ڇي ڇه دي هغه را ته ملاوڀري په دې ڇي زه ستا دين ڀريدم نو قسم په خدائے! ڪه دا ٽول ڇيزونه زه ستا ڏ دين په مقابله ڪنبي واخلم، دين ڀريخودو ته تيار نه يم، دومره مي زره ستا په دين باندې کلڪ شو. سيدنا حمزه رضه هغه وخت ڪنبي ڏا اشعار وئيي وو:

د حمزه رضه اشعار

حَمِدْتُ اللَّهَ حِينَ هَدَىٰ فُؤَادِي إِلَى الْإِسْلَامِ وَالذِّينَ الْحَنِيفِ

"زه ڏ الله رب العزة صفتونه او حمدونه وaim ڪوم وخت نه ئي ڇي ما ته هدايت او نبودنه ڪري ڏ دين اسلام، او ڏ دين ابراهيمي ڇي صحيح دين دے او ڏ غلطو نه پاڪ دے".

لَدِينِ جَاءَ مِنْ رَبِّ عَزِيزٍ خَبِيرٍ بِالْعِبَادِ بِهِمْ لَطِيفٍ

"هغه دين ڇي ڏ هغه رب ڏ طرف نه دے ڇي زورور او خبردار ذات دے په بندگائو باندې اورب په هغوي ڀير مهربانه دے".

إِذَا تَلَيْتَ رَسُولَهُ عَلَيْنَا تَحَدَّرَ دَمْعُ ذِي اللَّبِّ الْحَصِيفِ

"ڪله ڇي ڏ هغوي رسالي په مونڙه باندې لوستلے ڪيري نو بهيري ڏ هغي ڏ وڃي نه اونسڪي ڏ عقلمند انسان ڇي ڪامل عقل والا وي".

رَسَائِلُ جَاءَ أَحْمَدُ مِنْ هَذَاهَا بَيَّاتٍ مُبَيَّنَاتٍ الْحُرُوفِ

"داسي رسالي او داسي خطونه ڏ رب ڏ طرف نه راغلي دي ڇي احمد رضه (دا ڏ ني رضه نوم دے) راوري دي، او ڏ هدايت رسالي دي، او دې ڪنبي داسي آيتونه دي ڇي ڏ هغي هر يو حرف واضح واضح دے".

فَلَا تَعْشُوهُ بِالْقَوْلِ الْعَنِيفِ

وَأَحْمَدُ مُصْطَفَىٰ فِينَا مُطَاعٌ

"احمد ﷺ چي غوره ڪرے شوے دے، پء مونڙ ڪنبي ڏ هغه خبره منلے شوې ده نو ڏ هغه خبره مه پٽوي پء ناجائزه خبرو باندې".

فَلَا وَاللّٰهِ تُسْلِمُهُ لِقَوْمٍ
وَلَمَّا تَقَضِيْ فِيْهِمُ بِالْأَيْوُفِ

"زما دي ڏ الله پء ذات باندې قسم وي چي ڪله هم مونڙ دا نبي ﷺ يواڻي ڪافرو ته نه ٻر ٻرندو
نو لا تر هغي به مونڙه پء هغي ڪنبي پء تورو فيصله نه وي ڪري".

معنى: پء تورو مو چي وڙلي نه وي نو دا پيغمبر ورته داسي نه حواله ڪوڙ. نو ڏ نبي ﷺ تره
سيدنا حمزه ﷺ سره مسلمانانو ته لڙ غونڊي تقويت ملاڙ شو. دے ڊير بهادر انسان وڙ چا هم ڏ ڏه
مقابله نه شو ڪولے.

ڏ سيدنا عمر فاروق ﷺ ايمان راوڙل

اصح قول دا دے: چي ڏ دي نه دري (۳) ورڇي بعد عمر ﷺ الله مسلمان ڪرو. ڏ سيدنا
عمر فاروق ﷺ ڏ اسلام راوڙو پء سبب ڪنبي مختلف اقوال شته:

يو قول خودا دے: چي سيدنا عمر فاروق ﷺ ڊپاره خصوصي دعاء رسول الله ﷺ ڪري وه، ار
الله رب العزة ڏ رسول الله ﷺ دا دعاء ڏ هغه پء باره ڪنبي قبوله ڪر.

ڏ ابو جهل لعين اعلان

ابو جهل لعين اعلان اوڪرو: چي چا رسول الله ﷺ قتل ڪرو نو سل اوبنان به زه هغه له پء
انعام ڪنبي ورڪوم.

دا دومره بد بخته وو، خلاف وو ڏ رسول الله ﷺ. سيدنا عمر ﷺ خو چونڪه زڙور ڊيرو نو
هغه اووٿيل: چي دا انعام به زه گتم، دا پيغمبر به وڙنم او دا اوبنان به اخلم. وائي: ما وٿيل: چي
هسي نه چي صبا ابو جهل اووائي: چي ما خونه دي وٿيل، وائي: ڪورته وريسي راغلم او ما ورته
اووٿيل: زه خبر شوے يم چي تا يو اعلان ڪرے دے: چي دا پيغمبر چا اووڙلو نو زه بل سل (۱۰۰)
اوبنان پء انعام ڪنبي ورڪوم، تا داسي وٿيل دي؟ رشتيا وائي؟ او وائي: دا مې هم ورته اووٿيل: چي

ٻيا ڏي ته تيار ٿي؟ ابو جهل اووٿيل: بالڪل تياريم، ما ووٿيل ڏي: ڇي ڇا ڏا نبي قتل او مڙ ڪرو نو سل اوشان به انعام ڪنبي ورڪوم.

ڏ سيدنا عمر ؓ ڏ نبي ﷺ قتل پسې روانيدل

سيدنا عمر ؓ وائي: زه را روان شوم ڏ رسول الله ﷺ قتل پسې او ڇي ڪله ڏ رسول الله ﷺ قتل پسې را اووتم نو پوءِ لاره ڪنبي مڻ ڪتل ڇي ڇه ڪسان ڏي او هڻي يو سڃه رانيولے ڏے او ڏ خپلو خدايانو پوءِ نوم ٿي ذبح ڪوي، زه را نزدي شوم نو هلته نه ما يو آواز واوريدو، صحرا ده، شاره ده، آواز اوشو:

"يَا آلَ ذَرِيحٍ أَمْرٌ تَجِيحُ رَجُلٌ يَصْنَحُ بِلِسَانٍ فَصِيحٍ."

نو دا ڇڻي مڻ واوريدې او ما داسي ڪنڊل لکه ڇي زه ٿي مخاطب ڪرے يم او دا خبره ڪوي: "اے ڏ ذريح والو! (امام بخاري ڇي ڪله دا روايت نقل ڪوي نو هغه وائي: "يَا جَلِيحُ": اے جليحه! معنيٰ: اے سرپه!) يو ڪار ڏے ڇي ڊير ڪامياب ڪار ڏے (ڇي ڇوڪ هغه اومني نو هغه انسان ڪامياب وي، نو هغه ڪار ڇه ڏے؟) وائي: يو سرے ڏے: ڇي هغه خلقو ته ڇڻي وهي، دعوت ورڪوي خلقو له او داسي سرے ڏے ڇي پوءِ فصيحہ او واضحہ ژبه باندې دعوت ورڪوي...."

خبره ڇه ده؟ ڇه ته دعوت ورڪوي؟ نو وائي:

"يَدْعُو إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ".⁽¹⁾

ڏي طرف ته دعوت ورڪوي: ڇي خلقو ته وائي: "ڏ ڏي گواهي اوڪري ڇي ڏ الله نه ما سڀوا بل الله ڏشته مڪر يو الله ڏے، او يقينًا محمد ﷺ ڏ الله پيغمبر ڏے."

سيدنا عمر ؓ فرمائي: ڇي ڪله ما دا آواز واوريدو نو ما اووٿيل: ڇي دا ما ته ڇوڪ ڇڻي وهي، ڏ هڻي نه روستو زما ڏ زهه لڙ لڙ ڏ اسلام او ڏ نبي ﷺ سره محبت پيدا شو. دا يو باعث وو ڏ عمر ؓ ڏ اسلام راوڙلو.

ڏ امام احمد ؓ قول

دويم قول امام احمد ؓ نقل ڪرے ڏے: سيدنا عمر ؓ فرمائي: ڇي زه را غلم نو ڏ الله نبي ﷺ

زما نہ محکمنی راغلے وو او بیت اللہ کنبی ولا پرو، دَ قرآن تلاوت ئی کولو، وائی: زما پُہ زہ زہ کنبی دا خبرہ راغلہ چہ یرہ! دا نبی ﷺ چہ خُہ وائی دے بہ کاهن وی، او کلہ بہ مہ زہ کنبی راغلل چہ دے بہ شاعر وی، نو دَ اللہ نبی ﷺ دا آیتونہ وائی:

﴿إِنَّهُ لَقَوْلُ رَسُولٍ كَرِيمٍ * وَمَا هُوَ بِقَوْلِ شَاعِرٍ قَلِيلًا مَّا تُؤْمِنُونَ﴾⁽¹⁾.

"یقیناً دا دَ یونہی عزتمند وینا دہ، او دا دَ یو شاعر وینا نہ دہ..."

دَ قرآن ہغہ آیتونہ داسی دی، وائی: ما اووئیل: چہ واہ! زما پُہ زہ زہ کنبی چہ کوم شک وو دَ ہغی جواب خواوشو. بیا زما پُہ زہ زہ کنبی راغلل چہ دا بہ کاهن وی، ترویٹی بہ وی، نو پیغمبر ﷺ وریسی دارک اووئیل:

﴿وَلَا يَقُولُ كَاهِنٌ قَلِيلًا مَّا تَدَّكَّرُونَ﴾. "دا دَ یو کاهن وینا ہم نہ دہ".

نو وائی: "قَوَّعَ الْإِسْلَامُ فِي قَلْبِي كُلَّ مَوْعٍ"⁽²⁾.

"نو اسلام زما پُہ زہ زہ کنبی ہر یورک او ہر یو گت گت تہ نوتلو". چہ دا خو عجیبہ دین دے: چہ زما زہ زہ کنبی کوم شک راخی نو دَ ہغی جواب راخی! دَ ہغی نہ ہم پُہ مالزلر اثر اووشو. بل دا چہ کلہ عمر بن الخطاب ؓ چہ دا اولسے آواز واوریدو چہ: "يَا آلَ دَرِيحٍ أَمْرٌ نَجِيحٌ رَجُلٌ يَصْنَعُ بِلِسَانٍ فَيَصْنَعُ يَدْعُو إِلَى شَهَادَةٍ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ". خو ما بیا ہم دا خپلہ ارادہ ہر نہ خودہ، او زہ زہ کنبی مہ یو شک پیدا شو، خو ما وئیل: چہ سل (۱۰۰) اوشان ہیر شے دی، دا کتل غواری. دَ نبی ﷺ قتل پسے روان شوم، لارہ کنبی یو سرے عمر ؓ تہ مخی لہ ورغلے، چہ دَ ہغہ نوم "نعیم بن عبد اللہ النحام" دے، عمر ؓ تہ وائی: اے عمر! چرتہ روان ئی؟ دَ غرمی وخت دے، چرتہ خہ؟ عمر ؓ ترے خبرہ پتہ نہ کرہ، وائی: زہ دَ دہ محمد قتل پسے روان یم، دے وزنم. خکہ دہ خو وئیل چہ زہ بہادریم، زما مقابلہ خوک کولے شی؟ ینکارہ بہ ئی وئیل چہ زہ بہ دے وزنم، ہغہ ورثہ وائی: چہ تہ بہ دے خنگہ مہ کرے، دَ ہغہ قبیلہ دہ بنو ہاشم، او

(1) [سورة الحاقة: 40-41].

(2) أخرجه أحمد في "مسنده"، مسند الخلفاء الراشدين، مسند عمر بن الخطاب ؓ، برقم: (107).

بنو زهره، د هغوي نه به بيا څنگه خلاصيرې؟ سيدنا عمر ؓ ورته وائي: د دې خبرو خبرو نه معلوميرې چې ته ئې هم ملكرې شوې ئې؟ نو د هغه سره په جنك شو. هغه ورته وائي: ما پرېږدوه، ورشه ستا خور او ستا اوځي پرې هم ايمان راوړې دے! د خور ئې فاطمه نوم وو، هغوي مسلمانان شوي دي، سعيد بن زيد ؓ دا ئې اوځې وو، هغه پرې ايمان راوړې دے!

سيدنا عمر ؓ چې دا واورېدل نو غصه ئې نوره هم سېوا شوه، وائي: چې زه هغه وژنم او دا را ته په كور كښې د هغه ملكرې پيدا شوي دي! د هغه نه را واپس شو او وائي: چې اول دوي پسې ورشم.

د سيدنا عمر ؓ د خپلې خور كور ته تلل

دروازه ئې بند ده، او سيدنا خباب ؓ دوي كړه راغله وو، د پردې احكامات په هغې وخت كښې نه وو، دې ښځې او خاوند ته ئې قرآن ښودو، تلاوت د قرآن ئې ورته كولو، او دوي ترې قرآن زده كوي، او په دې كښې عمر ؓ د بهر نه راغې، بهر چې اوږېدو نو كور نه د سبق آواز راځي، زړه كښې يقين راغې چې خبره خو صحيح ده، دوي خو سبق وائي، چې دروازه ئې اوټكوله، آواز ئې اوكړو چې عمر يم! نو سيدنا خباب ؓ پوهه شو چې دا خو كافر دے او اوس به مونږ وهي، نو هغه خو ميله وو، نو كوټه كښې يو گټ كښې غلې شو، او د دے اوځې (سيدنا سعيد بن زيد ؓ) راغې او هغه دے ته دروازه كولاؤ كړه. نو دے ورته اووئيل: چې دا تاسو څه وئيل؟ دا تاسو كوم دين شروع كړې دے؟ شور جوړ شو، هغه ئې اونيو لو او جنك جوړ شو، خور ئې راغله او دا خپل خاوند ئې ترې خلاصولو... نو دے ته خو وئيلې شوي وو چې ستا خور او اوځې دواړه مسلمانان شوي دي، هغوي ته هم غصه وو، دې خور ئې خاوند نه پرېځودو، او هغې په خپله خور ئې گزار اوكړو نو مخ ئې ورته دومره په تيزۍ سره اووهلو چې وينې ترې روانې شوې. وينې ترې بهيرې او هغه وينې صفا كوي، خو هغه هم غصه شوه، وائي: چې ته مونږ په خپل كور كښې وهي، نو څه! چې ته څه كوي نو هغه اوكړه مونږه مسلمانان شوي يو؟ چا ترې خلاص كړې نه دي، عمر ؓ چې په وهلو ښه سترې شو نو خپله ئې وهل بس كړل او چې وهل ئې بس كړل، زړه

ڪنهن ستمانه شو جي ڀر ڪوره! ما ڌ دوي نه هڏو معلومات اونءُ ڪرل جي دا ڪوم دين دے؟ پءُ دي ڪنهن ڪوم خبره ده؟ او ڌارڪ مې وهلو باندې شروع اوڪره، لڀ معلومات خو اوڪره جي داخه دي؟ ورته وائي: جي هغه پانرہ ما ته راوڙي وختي جي تاسو لوستله! جي دا ئي اووئيل نو لڀه طمع پيدا شوہ جي اوس به ڪار سم شي، نو خور ورته وائي: جي روره! هغه تالہ ڪُڪه راوڙي نه شو جي: "إِنَّكَ رَجَسٌ وَلَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ، فَمَنْ فَاغْتَسَلَ أَوْ تَوَضَّأَ" (1)

"ته خو پليت ئي، او الله وائي: دي ته به لاس نه اوڙي مڪر پاڪ خلق به ورته لاس ور اوڙي، نو ورشه غسل اوڪره، يا اودس اوڪره بيا واخله!"

عمر ؑ اووئيل: هاں! دوه قسمه روايات دي: يو (1) دا دے: جي اودس ئي اوڪرو اوڀل (2) روايت دا دے: جي غسل ئي اوڪرو، ڪان ئي صفا ڪرو اوراغي وائي: ما له هغه ڪاغذ راوڙي! عمر ؑ ته ليڪل لوستل ورتل، او جي شروع ئي اوڪره نو سورة طه وه:

﴿طه﴾ مَا أُنزِلْنَا عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لِيَتَشَفَى * إِلَّا تَذَكَّرَ لِمَنْ يَخْشَى * تَنْزِيلًا مِّنْ خَلْقِ الْأَرْضِ وَالسَّمَاءِ آيَاتٍ الْعُلَى ﴿2﴾

ديارلس (13) آيتونه ڌ سورة طه ئي اولوستل، دي ڪائے پوري جي را اورسيدو:

﴿إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (3)

"زه الله يم، بل إله نشته دے مڪر زه يم، يواخي زما عبادت ڪوه او مونخ پءُ پابندئ باندې ڪوه؛ دپاره ڌ يادولو زما".

سيدنا عمر ؑ جي دا اوڪتل نو بے اختياره ئي پءُ دي ڪُله باندې يو آواز را اوچت ڪرو جي: "مَا أَحْسَنَ هَذَا وَأَكْرَمَهُ!!!"

پءُ دي ڪنهن خو يو نا آشنا مزه ده، يو نا آشنا خوند دے پڪنهن، "دا دومره ڪائنسته ڪلام دے!"، دا خو ما چرته پءُ زندگي ڪنهن نه وو اوريدلے. دننه نه ڪباب ؑ پوهه شو جي ڌ عمر ؑ

(1) أخرجه الحاكم في "المستدرک على الصحيحين"، معرفة الصحابة، فاطمة بنت خطاب، برقم: (6897)، والبيهقي في "سنن الكبرى"، برقم: (413).

(2) [سورة طه: 1-4].

(3) [سورة طه: 14].

په زړه کښې لاره اوشوه، رامنډه ئې کړه او ورته وائي:
"أَبشِرْ يَا عُمَرُ".

"عمره! زيرے واخله".

وايي: د څه شي زيرے؟ وائي: د الله نبي ﷺ ستا دپاره د الله نه دعاء غوښتي وه: «اللَّهُمَّ أَيْدِ
الْإِسْلَامَ بِأَبِي الْحَكَمِ بْنِ هِشَامٍ أَوْ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ». (1)

يا الله! مسلمانان ډير کمزوري دي، او دا دوه کسان لږ زورور دي چې يو ابو جهل دے، او
بل عمر بن الخطاب دے، الله! په دې دوو کښې چې کوم يو تا ته محبوب وي نو الله! هغه ته اسلام
نصيب کړه، چې اسلام مضبوط شي. وائي: زما په خيال د رسول الله ﷺ دعاء الله ستا باره کښې
قبوله کړه، ته د الله ډير خوښ وي، نوره هم د عمر ﷺ په زړه کښې لا راوشوه.

دوه قسمه روايات راځي: يو د امام احمد ﷺ او امام ترمذي ﷺ روايت دے: رسول الله ﷺ
داسې دعاء کړې ده: چې يا الله! په ابو جهل او عمر بن الخطاب کښې چې کوم يو تا ته ډير محبوب
وي نو الله! هغه ته ايمان نصيب کړه.

د نبي ﷺ دعاء خاص د عمر ﷺ دپاره

او بل روايت کښې راځي: "اللَّهُمَّ أَيْدِ الْإِسْلَامَ بِعُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ خَاصَّةً". (2)

"يا الله! ته اسلام په عمر بن الخطاب باندې مضبوط کړه. خاص کړ د هغه دپاره ئې ځان له
دعاء اوکړه".

دې دواړو روايتونو کښې محدثين تطبيق داسې کوي: چې اول کښې د الله نبي ﷺ د دواړو
نومونه ياد کړل، بيا د وحې په ذريعه د الله نبي ﷺ ته اووئيلى شو: چې ابو جهل به د دنيا نه کافر ځي، ده
ته به ايمان نه نصيب کيږي. نو چې نبي ﷺ ته اووئيلى شو چې ابو جهل ته ايمان نه نصيب کيږي نو د
عمر بن الخطاب ﷺ دپاره ئې خاص دعاء اوکړه.

(1) انظر: "الروض الأنف" لأبي القاسم عبد الرحمن بن عبد الله بن أحمد السهيلي: (165/3).

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (240/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق مخرجا: (209/1-212).

دَ عمر بن الخطاب ؓ دَ نبي ﷺ خوابه راتلل

عمر ؓ اوفرمائيل: چي شايء! ما دَ نبي ﷺ خوابه بوئئ. ما تاسو ته وئيلي وو: چي دا هغه وخت وو چي ابتداء وه، نبي ﷺ او صحابه ؓ به پت ناست وو، چا ته حائے معلوم نه وو. سيدنا خباب ؓ ورته وائي: زه به دې بوخم ما ته حائے معلوم دے. دَ ارقم ؓ به پور کور کښې نبي ﷺ او صحابه ؓ ناست دي. پ دې کښې عمر بن الخطاب ؓ ئي را روان کړو. چا نبي ﷺ ته اووئيل: چي عمر را روان دے. کله چي را اورسيدو، دروازه ئي اوټکوله، چا ته دننه پته نشته چي دے به کومه اراده راغله دے، ده خو دَ الله نبي ﷺ پسې توره گرځوله. نو په دې دوران کښې دَ صحابو ؓ سره فکر شو چي خدايه! ټول کمزوري خلق يو، بے وسه يو، که توره ورسره وي او مونږ دلته اووهي. چا اووئيل: دروازه ورته کهولاؤ او چا اووئيل: چي نا! دروازه ورته نه کهولاؤ، په دې کښې سيدنا حمزه ؓ دَ ده نه درې (۳) ورځې مخکښې مسلمان شوي وو، خو حمزه ؓ هم يو ډير بهادر انسان وو، ورته وائي: دروازه ورته کهولاؤ کړئ، که عمر دَ خير په اراده راغله وي، دَ ايمان په اراده راغله وي نو الله به ورله خير ورکړي، او که عمر په غلظه اراده راغله وي نو دروازه ورته کهولاؤ کړئ عمر زما نه واپس نه شي تلے. چي نبي ﷺ ته پته اولکيده چي عمر راغله دے نو اوئې فرمائيل: چي دروازه ورته کهولاؤ کړئ. چي څنگه ئي ورته دروازه کهولاؤ کړه نو دے را روان دے دَ نبي ﷺ خوابه را اورسيدو. حديث کښې راځي: سيدنا عمر ؓ وائي: نبي ﷺ زما دا جامې داسې راڅکلې ځان پله او زما دپاره ئي دعاء اوکړه: چي "اللَّهُمَّ اهْدِهِ". الله! ته ده ته هدايت اوکړه. او يو بل روايت کښې راځي، وائي: نبي ﷺ دا دعاء اوکړه:

"اللَّهُمَّ هَذَا عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ، اللَّهُمَّ اعِزَّ الدِّينَ بِعُمَرَ".

"الله! دا عمر بن الخطاب راغله دے (چي واپس کافر اوئنه وځي)، الله ته دين له په ده باندې عزت ورکړې"، او ده ته اسلام نصيب کړه.

دا دَ نبي ﷺ دعاء وه، دَ دې په قبلیدو کښې څه شک نه ووا، عمر بن الخطاب ؓ ورته

اوخندل او وائي: يا رسول الله! زه د ايمان په اراده راغلي يم، د دې دپاره راغلي يم چې زه مسلمان شم. او نبي ﷺ ته مخامخ کيښناستو ورته وائي:

"أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ". "زه شهادت کوم چې بل اله نشته مګر يو الله دے، او زه دا ګواهي کوم چې ته د الله رب العزة رسول ټي".

بس خلقو يو بل ته د خوشحالي نه مبارکي شروع کړې، چې شکر دے عمر مسلمان شو. صحابه ﷺ ډير خوشحاله شول، سيدنا عمر ﷺ او فرمايل: چې ټول عمر مې د مسلمانانو خلاف کړے وو، نن به زه د مسلمانانو دفاع کوم. او يو کس دے چې هغه په دې کښې ډير مشهور وو، چې هغه به خبره ډيره خوروله، د هغه نوم دے "جميل بن معمر"، د هغه خوا ته لاړو او ورته وائي: جميله! ته خبر ټي؟ عمر مسلمان شو. جميل بن معمر منډه کړه او چې چا سره ميلاوېږي نو هغه ته وائي: چې عمر صابي شوے دے. سيدنا عمر ﷺ ورپسې روستوروان دے، چې د قريشو يو ډلې ته اورسيدو نو هغوي ته وائي: زه صابي شوے نه يم، زه مسلمان شوے يم. خو سيدنا عمر ﷺ خو يو بهادر انسان وو، مسلمانانو ته ټي اووټيل: چې راځئ! اوس به تاسو په پټه عبادت نه کوئ. بيا به مسلمانان بيت الله ته راتلل، او مونځ به ټي هلته کښې کولو، هلته به ناست وو، دعوت به ټي هم چلولو. بيا چا د هغوي خلاف نه شو کولے.

تر دې پورې بيان اوشو، ان شاء الله باقي سيرت به نورو مجموعو کښې بيانېږي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا
(سورة الاحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه شپارلسمه

"مقاطعه بني هاشم او هغي باندې ليكل او بيت الله كښې اويزانول"

بتاريخ: 03-06-2022

مقام: جلسی

خطيب

فصبح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه شپاړسمه

"مقاطعه بني هاشم او هغې باندي خط ليكل او بيت الله كښې اويزا نول"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَى لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبَّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (١).

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونهوا د رسول الله ﷺ سیرت طیبه شروع وو، چې کوم تکلیفونه رسول الله ﷺ ته د دین اسلام د دشمنانو نه، د کفارو نه رسیدلي وو او د هغوي صحابو ﷺ ته چې کوم تکلیفونه رسیدلي وو د هغې بیان شروع وو. د صحابو ﷺ تکلیفونه او مشکلات بیان شول. مخکښې مونږ اووئیل: چې سیدنا حمزه ﷺ او د هغې نه بعد سیدنا عمر ﷺ چې کله مسلمانان شول چې د هغوي د اسلام واقعات مونږه تیره جمعه کښې بیان کړي دي.

قریش د مسلمانانو د حال نه خبریدل او بیاد مسلمانانو نه د بایبیکاټ اعلان کول

قریشو ته چې کله پته اولگیده چې اوس مسلمانان روړو مضبوطیږي، او خلق د هغوي سره په اسلام کښې دننه کیږي نو هغوي هم د مسلمانانو خلاف کښې خپل کار لږ تیز کړو، ټول قریش په "دار الندوة" کښې (چې دا ئې د جرکو دپاره یو کونسل، یو ځای جوړ کړی وو چې هغوي به په دې کښې راجع کیدل) راجع شول. او په هغې کښې ئې دا فیصله اوکړه: "چې یوه د

دي نبي نه مونږ تنگ راغلو او يواځي نه ډي نوي نوي خلق راځي او ډډه سره ملگري کيږي نو داسې کوو: رسول الله (ﷺ) چې ډي ډي سره چې خومره ملگري دي نو ډي ټولو سره به زمونږ بائیکاټ وي او ډي سره به زمونږ هيڅ قسمه ربط او تعلق نه وي، ډي سره به نه غم بنادي کوي، او نه به ډي باندې څه څيز خرڅوي او نه به ډي نه څه څيز اخلي، نه به ډي زياته جينکي په نکاح اخلي او نه به ډي له خپلي لونږه خويندې په نکاح ورکوي، هيڅ قسمه تعاون به ډي خلقو سره نه کوي. ډي به ځان له وي او مونږ به ځان له يو، تر هغې وخته پورې چې تر څو پورې ډي مونږ ته دا خپل پيغمبر راگرې نه ډي چې تاسو پوهه شي او ډي پوهه شه، که وژني ئې او که هر څه ورسره کوي. تر څو پورې چې ډي ډي پيغمبر ملگرتيا کوي نو تر هغې پورې به مونږ به ډي سره هيڅ قسمه تعلق نه ساتو.

ډي نبي (ﷺ) په خلاف کښې ليکل کول

نو په ډي مقاطعه باندې ليکل اوشو، او ډي کافرانو غټو غټو سردارانو په هغې باندې دستخطې اوکړې. نو دا کاغذ ئې چې اوليکلو نو ډي خانه کښې ديوال ته ئې دننه طرف ته آویزان کړو، چې دا به خانه کعبه کښې محفوظ پروت وي او څوک به ډي سره لاس نه لگوي. او ډي کاغذ کاتب (ليکونکي) منصور بن عکرمه وو. او ډي الله کار ته گوره! ډي دا کاغذ په کوم لاس باندې اوليکلو نو هم هغه لاس ئې الله شل کړو او تر مرگه پورې ئې بيا دغه لاس مکمل شل وو.

خلق دوه ډلې شول، نبي (ﷺ) او ډي هغه ملگري شعبې ابي طالب ته لارل، دا ډي مکې نه بهر داسې يو ځای وو، دا ډي بنو هاشم وو. هغوي بيا په خپل اولاد کښې تقسيم کړو، شعبې ابي طالب کښې ډي نبي (ﷺ) ډي خاندان او ډي نبي (ﷺ) زمکې وې. هلته کښې لارل او بيا هلته کښې اوسيدل، بنو هاشم او بنو عبد المطلب په هغوي کښې چې کوم مؤمنان وو نو هغوي خو هسې هم ډي نبي (ﷺ) ملگري وو خو چې کوم کسان پکښې کافران وو نو هغوي هم ډي نبي (ﷺ) سره ملگري شول، چې قوميت ډي، دا زمونږ ډي قوم سره ډي، زمونږ وراره ډي او زمونږ نوسه ډي او زمونږ کشر ډي

مونڙه ٽول به ڏهه ملڪري ٿو. هغه غيرت پڪڻي راڳي اکر جي ڪافر وو خو ڏني ﷺ سره اودريل.

ڏني ﷺ مخالف

بنو هاشم ڪڻي ٽي سره داسي وو جي هغه ڪافر وو او ڏني ﷺ سره ملڪري نه شو او سخت خلاف ٿي کولو جي هغه ابو لهب ظالم وو. ابو لهب ڏني ﷺ سخت مخالف شو، دا ڏني ﷺ تره وو. دري (۳) ڪاله مسلسل دوي پڻ دي تڪليفونو ڪڻي اوسيدل، او دير سخت ژوند ٿي تيرولو. داسي حال ته ڏهه ٽي ژوند رسيدل وو جي لوڙه او قحط پڻ هغوي باندې شروع شو، ڇا ورله خه شے نه ورکولو او نه ٿي پرې خه شے خرخولو، او ڪڏ بهر نه به قافله راڳله نو ابو لهب لعين به ورته او وٺيل: جي پڻ نورو خلقو ٿي خرخوئ خوپه دوي به ٿي نه خرخوئ، او ڪڏ خرخوئ ٿي نو ڏني گران به ٿي پرې خرخوئ، جي ڏني تاواني شي. نو اول نه خو هسي هم غريبي وه، او ڇا به مزدوري ته بوتلل هم نه، او نه به پرې ڇا کار کولو او جي بيا به خه شے راڳي او هغه به هم گران وو نو ڪڏ هغوي به بازار ته راڳي وو نو بيا به تش تور لارل، هغه شے به ٿي وانه غستو. ابو لهب به هغې قافلي والا ته وٺيل: جي خومره تاوان مو ڪيري خير دے هغه زما نه اخلع خو دوي له مڻ ورکوي او ڪڏ ٽي خيز ورکوي نو هم پڻ ڊبل قيمت به ٿي ورکوي.

مسلمانانو باندې لوڙه شروع شوه.

ڏني ﷺ وٽس ٻي حالت

سعد بن ابې وقاص ﷺ وائي: جي دومره وڙي شوي اووم جي ڏحد نه سڀوا، ٽي شپه مي ڏدي خبي سره خه شے يخ غوندي اولگيدو نو وائي: ڪٿي مي ورته نه دي جي خه شے دے؟ خو دير زيات اوڙي اووم، جي لاس مي ورسره وٺڪيده او پڻ لاس مي را اوچت ڪرو او دارڪ مي اوخورو، وائي: قسم دے ڪڏ اوسه پوري ما ته دا پته وي جي دا خه شے وو؟

ڏني ﷺ وٽس ٻي حالت

ٽي بله واقعه ڪڻي راڳي: سعد بن ابې وقاص ﷺ وائي: ٽي شپه زه ورو بولو ته را اووتم، نو

لورڙي دير زيات پءُ مخه اغسته ووم د لورڙي خوب نه هم نه راتلو... وائي: چرته پنخوا چا يو اوش حلال كړے وو، خرمن پرته وه، بالكل اوچه شوې وه، وائي: راغلم هغه خرمن مې خپې سره اولكیده، ډاډوئيل: چې دا څه شے دے؟ چې راڅكته شوم نو هغه خرمن وه، د خرمنې يو توتو وه، هغه اوچه خرمن مې را اوچته كړه او اور مې بل كړو، اول مې ترې هغه ويښته لرې كړل او بيا مې پءُ اور باندې سره كړه نو بيا مې ورپسې كانړے را واغستو او وره مې كړه (چې وره مې كړه لكه څنگه چې دا خلق ميده دواي خله كښې اچوي او ورپسې اوبه څښكي)، وائي: پءُ دې طريقه باندې مې ځلې ته اوغورځوله او بيا مې ورپسې اوبه اوڅښكلې. نو هغه وره كړې خرمن مې پءُ دې طريقه باندې اوځورله. تر دې پورې چې انتهاي حالت خراب وو....

خو دومره غيږتي وو چې كه هر څه كيږي خوييغښر دې كافرو ته نه حواله كوو، مره به شو خوييغښر به دوي له حواله نه كړو. مسلمانانو خو خود نه حواله كولو خو كافرو به وئيل: مره به شو خو حواله به ئې نه كړو.

پءُ دې دوران كښې بعضې عزيزانو، بعضې دوستانو چې به دې حالت ته كتل نو د زړه نه به ئې يو الله خبر وو، كه هر څه دي نو انسانان خو دي كنه؟ دا ولې مونږه دومره ظلم او زياته كوړا؟ د چا به پكښې خپلوان يا به ئې د چا سره پټ تعلق وو نو هغوي به د نورو خلقو نه پټ دوي ته د خوراك څه شے اوليرلو، چې دا مې تاله راوړے دے، دا اوخوره.

د حكيم بن حزام او د ابو جهل بحث

حكيم بن حزام دا د سيدة خديجة الكبرى ؓ واره وو، نو د خپل غلام ځان سره كړو او خپلې پيو (ترور) له ئې څه غله ځان سره راوړه. ابو جهل لعين پءُ لاره كښې ولاړ وو، او چې حكيم بن حزام ئې اوليدو نو هغه ته وائي: چې حكيمه! تا بنو هاشم له د خوراك څه شے يوړو؟ هغه ورته اووئيل: يره! څه او كړو، غريبانان دي، كمزوري دي، لورې، تندي تيروي، ترور مې ده هلته كښې واده ده نو هغې له مې د مجبورۍ نه راوړو. ابو جهل ورته وائي: چې نا! خبردار كورے! كله به ورته هم څه شے نه اوړي، كه مره كيږي نو مره دې شي خو څه شے به نه اوړي؛ ځكه

فیصلہ دا شوی دہ.

ذابو البختری او ابو جهل بحث

پہ دے کنبی دوی دواہ پہ شور باندی وو، یو بل کافر دے د هغه نوم دے "ابو البختری". هغه وخت لا ابو البختری او حکیم دواہ نہ وو مسلمانان شوی، روستو بیا دواہ الله مسلمانان کري دي. نو ابو البختری را روان وو او دوی یو بل سره لکيا دي نو ابو البختری ورته وائي: خه چل دے؟ ابو جهل ورته وائي: گوزہ! مونږه په خانه کعبه کنبی کاغذ رازوړند کړے دے او دے هغه وعده ماتی او ترور له خوراک اوږي؟ نو ابو البختری ورته وائي: نو چې خوراک ئي یوږو نو خه چل او شو خپله ترور ئي ده خوراک ورله اوږي. په دې کنبی ابو البختری او ابو جهل د یو بل سره کرم شول، ابو البختری خکته توپ کړو او د اوښ یو هدوکی پروت وو هغه ئي را واغستو او ابو جهل له ئي سر ته را خلاص کړو. سر په ئي زخي کړو. چې زخي ئي کړو نو د دې نه زو رو خبره خرابیده او معاهده کنبی فرق راتلو.

دهشام بن عمرو حالت

په دې کنبی بیا یو بل کس دے "هشام بن عمرو"، دے بیا د مکې د فتحې په وخت کنبی مسلمان شوه وو. نو دے وائي: چې ما له دا خیال په زړه کنبی راغے چې دا زمونږ خپلوان دي او دا زمونږه رشته داران دي، دوی سره زمونږ غم ښادي وه، او نن مونږه دوی په دې مجبوره کوؤ چې دا خپل کشر (يعني محمد ﷺ) مونږ له راکړئ او که مونږ له ئي نه راکوئ نو مونږه ورسره دومره تعلق ختموؤ!!!، په دې باندې ډیر خفه اووم.

نو په دې خیال کنبی روان اووم نو یو ځل ما ته زهیر بن أمیه مخي ته راغے (زهیر بن أمیه دے بیا روستو مسلمان شوه دے د فتح مکه په موقع باندې. دے د عبد المطلب نوسے کیدو، د نبی ﷺ ترور عاتکه بنت عبد المطلب دے د هغې ځوي وو، د نبی ﷺ خپل وو). نو د هغه ته وائي: چې زهیر! تاله دا خوند درکوي چې ستا ترور، ستا رشته داران، ماماگان هغوي دې داسې لکه د لوړې او تندې د لاسه ترسپړي او مونږه دې ځائسته ځائسته خوراکونه کوؤ او د هغوي دې خه سوچ نه

کوؤ؟ کہ د ابو جہل ماما داسی پے تکلیف کنبی وی هغه به کله هم مونږ سره داسی معاہدہ باندې دستخط نه وو کړے، او زمونږ ماما خپلي ده، او زمونږه رسته داران دي نو خير دے چې زمونږ نه ئې دستخطې اغستې دي؟ نو زهير ورته وائي: يره به دې زړه کنبې مې هره ورځ دا خبره تيرېږي خو زه يواځې يم څه وئيلے نه شم ټول خلق يو خوا دي نو زه به يواځې څه اوکړم؟ نو هشام بن عمرو ورته وائي: چې زه دې ملکرے يم، دواړه دې کنبې يو تحريک چلوؤ. دے ورسره ملکرے شو، دواړه يو ځائے شول، وائي: ځان له يو دريم ملکرے پيدا کوؤ.

نو دوي روان شول او د مطعم بن عدي سره لارل، هغه ته ئې دا قصه اوکړه، هغه ورته اووئيل: چې دا خو واقعي ظلم دے، زه هم درسره ملکرے يم. د هغه نه روان شول د ابو البخري خوا ته لارل، هغه ورسره هم ملکرے شو وائي: د دې ظلم خلاف زه هم آواز اوچتوم، هغه خو مخکښې نه د ابو جہل سر ته هډوکے راخلاص کړے وو. د هغې نه بعد زمعه بن اسود پسې لارل، هغه ئې هم ملکرے شو. نو دا پنځه کسان غلي غلي ملکري شول چې راځي! يو توږ پيدا کوؤ، د دې کافرانو دا معاہدہ ختموؤ.

چې دوي ټول ملکري شول نو وائي: يره! اوس به دا خبره څوک کوي؟ نو زهير بن اميه ورته وائي: دا اوس زما کار دے، اوس به خبره زه کوم. ټول خلق ئې راجع کړل، قریش ئې راجع کړل، دے پاسيدو او هغوي ته وائي: چې کوره مگې والؤ! ډيره لويه د افسوس خبره ده چې زمونږ خپلوان، زمونږه رسته داران دې لورې تندې تيزوي، او مونږه دې خوشحاله کړخوؤ او ژوند دې تيروو!!!، دا ظلم نه دے؟ دا زياتے نه دے؟ په دې کنبې ماشومان دي، په دې کنبې زنانه دي، په دې کنبې کمزوري خلق دي، هغوي سره ولې زياتے کوؤ؟ زهير بن اميه ورته وائي: زما دې په خدائے قسم وي! چې د نن نه پس دا معاہدہ زه نه منم، تر هغې وخته پورې زه نه کيښم تر څو پورې چې مې د معاہدې دا کاغذ شلولے نه وي. نو ابو جہل پاسيدو، وائي: زما دې قسم وي که ته کاغذ ته نژدې شوې نو زه تا سره داسې داسې چل کوم. شور جوړ شو، په دې کنبې د زهير بن اميه هغه ملکري يو يو پاسيدو: زمعه بن اسود پاسيدو وائي: قسم به خدائے دے دا کاغذ به شلوؤ. بل

خوانه هغه بل ملڪرے ابو البختری پاسیدو وائی: دے بالکل صحیح وائی، دا شے نارواه دے، دا تاسو زیاتے کوئی. بل خوانه هغه بل ملڪرے پاسیدو او هغه آواز اوکرو... هر یو آواز اوکرو.

په کنڀر کنڀي چي خلور، پنځه ڪسان يو خبره اوکري، ڇهه ڪو اڪثر خاموش پاتي شي نو نورو ڪافرانو ڪنڀي خو هر يو سرے ڌ خبرو نه وو. نو ابو جهل چي پوهه شونو وائي: نا! نا! دا تاسو بيگا ڇهه چل ڪرے دے، تاسو دا يو مشوره ڪري ده، يو اتفاق مو ڪرے دے... بهر حال دا خبري شروع دي. په دي ڪنڀي وائي: صبا به خبري کوو....

د قريشو معاهده باندې ڌ الله رب العزة وينه مسلط ڪول

چي سحر شو، ابو طالب (ڌ ني ﷺ تره) هم بيت الله له مونڱ له راغله دے. ني ﷺ ته الله ڌ وحي په ذريعه دا خبر رسوله وو چي ڪافرانو هغه کومه معاهده ليکلي وه نو ڌ هغي شلولو ته ضرورت نشته، هغه ختمه شوې ده. وائي: ڇنځه؟ الله تعالیٰ داسي وينه پيدا ڪرل چي دوي خانه ڪعبه ڪنڀي دا کاغذ اويزان ڪرو چي ڇوڪ ورته گوته نه وري، چي ڇنځه دا اوشلوم دا خو ڌ خپل قوم سره خيانت دے، هلاڪ به شم... نو الله داسي وينه پيدا ڪرل چي هغي ڪنڀي صرف ڌ الله نوم ئي پريڃودے وو او نور چي څومره کاغذ وو او په هغي ڪنڀي چي څومره تڪي وو نو تول ئي تري خورلي وو، کاغذ سورے سورے پروت وو، هيڄ شے پڪنڀي نه وو، او دوي خو خوشحاله وو چي معاهده راز ورنده ده.

ني ﷺ خپل تره ابو طالب ته اووڻيل: چي ڪا ڇي! داسي ڪار شوع دے: دي ڪافرو چي زمونڀر خلاف ڪوم ليکل ڪري دي نو الله تعالیٰ داسي يو وينه پيدا ڪري دي چي ڌ هغي نه ئي هغه تولي خبري خورلي دي او کاغذ ئي تول خورلے دے صرف هغه کاغذ ئي بچ پريڃودے دے چي په ڪوم باندې ڌ الله نوم وو. ابو طالب ورته راغے ورته وائي: اے ڪافرو! (دے هم ڪافرو)، اے ظالمانو! تاسو چي زمونڀر خلاف دومره کلڪي معاهدي ڪري دي دا ظلم دے او دا ناروا دي او ڪه تاسو نه مني نو ورشي هغه کاغذ مو اوکوري! چي ڪوم موزمونڀر خلاف ليکله دے ما ته زما وراڻه وڻيلي دي چي هغه کاغذ وينو خورلے دے او هغه ئي ختم ڪرے دے. ابو طالب خپله ليدلے نه

وو چي رشتيا ئي خورلے دے او کھ نہ خو د هغه يقين وو چي زما وراړه خه اوواي نو دے دروغ نه وائي. کافرانو ورته اووئيل: چي نه ئي دے خورلے، دے ورته وائي: خورلے ئي دے.

ابو طالب ورته وائي: راخي! يو خبره کوؤ: که چرته زما وراړه دروغ وئيلي وي نو دے خوبيا پيغمبر نه دے، دے خو دروغون دے، زه درسره دا معاهده کوم چي زه درته دا خپل وراړه حواله کوم چي تاسو ورسره خه کوئ نو بيا ئي اوکړئ! او که هغه رشتيا وئيلي وي نو که تاسو زمونږ ملگري کيږئ نه نو کم از کم دا ظلم خورا سره مه کوئ، دا تعلقات خورا سره مه کت کوئ. دوي ورته اووئيل: صحيح ده. ئي چي کاغذ اوگوروا، چي راغلل نو په کاغذ کښي هيڅ شے پاتې نه وو، ځنکه چي رسول الله ﷺ وئيلي وو هم هغه شان خبره وه. کاغذ کښي صرف د الله نوم ئي چي کوم څائے کښي ليکلے وو نو هغه څائے باقي وو نور کاغذ وينو ټول خورلے وو.

دوي ته پته اولکيده چي واقعي دا کاغذ مونږه د ظلم کاغذ ليکلے دے. نو هغه معاهده د هغوي بيا درې (۳) کاله بعد بيا ختمه شوه. نو درې کاله نبي ﷺ او د هغه ملگرو په شعب ابی طالب کښي ډير د تکليف وخت تير کړے وو.

د ابو بکر صديق ﷺ هجرت کول

په دې دوران کښي ابو بکر صديق ﷺ هغه هم مهاجر شو، نبي ورته اووئيل: ابا بکر! مونږ باندې خو هسي هم پابنديانې دي، تکليف دے، ته خو چرته اوځه! ابو بکر صديق ﷺ د حبشي د سفر په اراده روان شو. که چي "برک الغماد" علاقې ته اورسيدو، هغه د قاره علاقې يو سردار وو ابن الدغنه، هغه ورسره ملاؤ شو، ابو بکر ﷺ ته وائي: ابا بکر! چرته ځي؟ دے ورته وائي: چي ځم، دا کله پريږدم او حبشي له ځم. وائي: څه له ځي؟ وائي: مزدورئ له ځي؟ وائي: نا! د الله د دين د وجې نه ځم، دا خلق مې د الله دين نه نه پريږدي. حديث کښي راځي: ابن الدغنه ورته وائي: "إِنَّ مِثْلَكَ لَا يُخْرَجُ وَلَا يُخْرَجُ، فَإِنَّكَ تَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَتَصِلُ الرَّحِمَ، وَتَحْمِلُ الْكَلَّ، وَتَقْرِي الضَّيْفَ، وَتُعِينُ عَلَى نَوَائِبِ الْحَقِّ".

"اے ابو بکر! ستا په شان سرے نه په خپله باندې اوځي او نه هغه څوک ايستلے شي،

(ولي؟) حُكْمُهُ تَهُ خُو دَوْمَرِه قِيَمَتِي سِرِي نِي چِي تَهُ خُو غَرِيَانَانُو سِرِه اِحْسَانَات كُوِي) چِي كُوم سِرِي كَسْب نَه شي كُولِي نو هَغُهُ لِه كَسْب كُوِي او هَغِه شَتُهُ كُوِي، تَهُ دَ خَلْقُو سِرِه خِيَلُولِي او رِشْتِه دَارِي پَالِي (تَهُ خُو دَ رِشْتِه دَارِي دَ پَالَلُو او يُو حَائِي. كُولُو والا نِي)، او تَهُ دَ خَلْقُو بُو جُونِه پُهُ خِيَلِه غَارِه بَانْدِي او چَتُوِي، او تَهُ مِيلْمَنُو تِه مِيلْمَسْتِيَا وِرْكُوِي، او تَهُ پُهُ حَوَادِثُو دَ حَق كِنْبِي خَلْقُو سِرِه مَرِستِه او تَعَاوُن كُوِي". نو سَتَا پُهُ شَان خَلْقُ هُم لَا خُوك دَ مَلِك نِه او بَاسِي. هَغُهُ تِه خُو پَتِه نَه وَه چِي دَا كَافِر نِي نَه مَنِي، اِبْنِ الدَغْنِه وَرْتِه وَايِي:
 "وَأَنَا لَكَ جَارٌ".

"زُهُ سَتَا دِيَارِه پَنَاه وِرْكُونَكِي يَم"، رَاخُهُ! زُهُ سَتَا ضَمَانَت كُوم، او تَهُ خِيَل كُورْتِه وَاپَس رَاخُهُ.
 اَبُو بَكْر ؑ نِي رَا رُولَان كِرُو وَرْتِه وَايِي:
 "فَارْجِعْ فَأَعْبُدْ رَبَّكَ بِيْلَادِكَ".

"وَاپَس شِه! رَاخُهُ! پُهُ خِيَل كِي كِنْبِي دَ خِيَل رَبِّ عِبَادَت كُوه"، تَا تِه بِه خُوك خُهُ نَه وَايِي. اَبُو بَكْر ؑ وَرْتِه او وُئِيل: چِي تَهُ مِي ضَمَانَت كُوِي نُو زُهُ هِلْتِه كِنْبِي خُهُ كُوم چِي حُم، حُهُ! چِي حُو. كَلِه نِي چِي اَبُو بَكْر ؑ وَاپَس رَاوَسْتُو نو پُهُ تُولُو سِرْدَارَانُو دَ قَرِيشُو بَانْدِي اِبْنِ الدَغْنِه او كِرْخِيدُو، او هَغُوِي تِه وَايِي: اِي قَرِيشُو! دَ اَبُو بَكْر پُهُ شَان سِرِي هَغُهُ دَ مَلِك نِه نَه شي اِي سَتِي كِيدِي، دَا خُو دَ اِي سَتَلُو سِرِي نَه دِي، آيَا تَاسُو دَاسِي سِرِي دَ مَلِك نِه او بَاسِي چِي:

"يَكْسِبُ الْمَعْدُومَ، وَيَصِلُ الرَّحِمَ، وَيَحْمِلُ الْكُلَّ، وَيَقْرِي الضَّيْفَ، وَيُعِينُ عَلَى تَوَائِبِ الْحَقِّ".⁽¹⁾

"چِي هَغُهُ دَ عَاجِزَانُو سِرِه اَمْدَاد كُوِي، هَغُهُ دَ خِيَلَوَانُو سِرِه خِيَلُولِي پَالِي، دَ كَمَزُورُو بُو ج پُهُ خِيَل سِر بَانْدِي اخِي، مِيلْمِه تِه مِيلْمَسْتِيَا وِرْكُوِي، پُهُ حَوَادِثُو كِنْبِي مَرِستِه او اَمْدَاد كُوِي؟".
 نو قَرِيشُو او وُئِيل: دَا خُو غَت سِرِي دِي اوس دُهُ تِه خُهُ او وَايُو؟، دِي بِه رَا نِه خَفِه شي كُهُ خُهُ وَرْتِه وَايُو، وَايِي: بَس صَحِيح دِه چِي تَهُ اَبُو بَكْر لِه پَنَاه وِرْكُوِي نو سَتَا خَبَرِه مُونِرِه نَه غُورْخُوءُ،

(1) أخرجه البخاري في كتاب الكفالة، باب جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده: (98/3).

مونڊر ورله هم پناه ورکوڙ، بس دے دے دلته کښې وي، خو يو شرط دے:

د قريشو شرط

هغه شرط دا دے: چې:

"مُرَّابَا بَكْرٍ، فَلْيَعْبُدْ رَبَّهُ فِي دَارِهِ، فَلْيُصَلِّ، وَلْيَقْرَأْ مَا شَاءَ، وَلَا يُؤْذِنَا بِذَلِكَ، وَلَا يَسْتَعْلِنَ بِهِ، فَإِنَّا قَدْ خَشِينَا أَنْ يَقْتِنَ أَبْنَاؤُنَا وَنِسَاءُنَا."

"ابو بکر ته اووايه: چې د خپل رب عبادت دې په خپل کور کښې کوي، او په کور کښې دې دننه موخونه کوي او تلاوت دې کوي خومره ئې چې خوښه وي، خو مونږ له دې بهر تکليف او نقصان نه رارسوي، بهر دې د خلقو مخکښې تلاوت نه کوي، عبادت دې نه کوي؛ ځکه مونږه پريږو چې زمونږه زنانه او اولاد به په فتنه کښې واقع کړي."

نو ابن الدغنه دوي ته اووئيل: چې ډيره ښه ده، دا يو پابندي به اومني، نو ابن الدغنه ابو بکر ؓ ته اووئيل: چې د مشرکينو دغه يو شرط دے دا اومنه. نو ابو بکر ؓ اومنلو، وائي: صحيح ده. نو ابو بکر ؓ يو خو ورځې په خپل کور کښې عبادت کولو او بهر به ئې په ډاگه موخونه نه کول او نه به ئې بل څائے کښې بهر چرته تلاوت کولو. نو ابو بکر ؓ بيا اووئيل: خپله زمکه مې ده، خپل کور مې دے، د کور مخې له ئې وره غوندي جونگره جوړه کړه، ابو بکر ؓ په هغې کښې مونځ هم کولو او د قرآن تلاوت به ئې هم پکښې کولو. او د قرآن تلاوت چې به ئې کولو نو روايت کښې داسې راځي:

"فَيَتَصَفَّ عَلَيْهِ نِسَاءُ الْمُشْرِكِينَ وَأَبْنَاؤُهُمْ، يَعْجَبُونَ وَيَنْظُرُونَ إِلَيْهِ."

"نو د قريشو ماشومانو او د هغوي زنانه به په ابو بکر ؓ باندې سمه کنډه جوړه شوه، تول به ترې را چاپير شول، او دوي به تعجب کولو، او ابو بکر ؓ ته به ئې کتل. نو دوي چې به د ابو بکر ؓ دا سبق اوريدو نو هغوي به تعجب کولو چې دا دے لا څه وائي!!! ځکه هغوي ته خوبه پته نه وه چې دا د الله کلام دے. او بل خوا ابو بکر ؓ کښې هم د الله د دين يو مينه وه او دومره اخلاص پکښې وو: چې د ابو بکر ؓ باره کښې راځي:

"وَكَانَ أَبُو بَكْرٍ رَجُلًا بَكَاءً، لَا يَمْلِكُ دَمْعُهُ حِينَ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ."

"ابو بڪر ؓ يو داسي نرم دل انسان وو چي ڊير ژریدونڪي وو، چي ڪله به ئي ڌ قرآن تلاوت شروع ڪرو نو بے اختیار به ئي ڌ سترگو نه اوبنڪي رواني شوي"، او ڌ قرآن ڌ تلاوت سره به ئي ژرل. نو چي ڌ مشرکانو بنحو او ماشومانو به ڏه ته ڪتل نو هغوي به هم ڌ ڏه ڌ وڃي نه ژرل، ڌ ڏه به هم اوبنڪي بهيدي او ڌ هغوي به هم اوبنڪي بهيدي.

قریش راغونڊ شول وائي: يره! دا ابو بڪر چي مونڙه ڌ ڪوم يو ڏين نه منع ڪرے وو نو دے هم هغه ڪار ڪوي هسې نه چي زمونڙه زنانہ او زمونڙه ماشومان بے دينه ڪري (نعوذ بالله!). نو دوي ابن الدغنه پسي سوال جواب اوڪرو چي راشه! يا دا سرے منع ڪرہ او يا مونڙه ته خپل ضمانت واپس ڪرہ او دے لري ڪوہ ڌ ڄان نه. هغه وريسي راغے ابو بڪر ؓ ته وائي: چي ڪورہ! ما ڊرله ضمانت ڪرے دے نو ته دا عبادت دننه ڪوہ، تلاوت دننه ڪوہ، او يا ما ته خپله ذمه واپس را ڪرہ. ابو بڪر ؓ ورته وائي:

"إِنِّي أَرُدُّ إِلَيْكَ جِوَارَكَ، وَأَرْضَى بِجِوَارِ اللَّهِ".⁽¹⁾

"روره! ضمانت دي واپس واخله او زه ڌ الله پھ ضمانت باندې خوشحاله یم"، الله به زما حفاظت ڪوي، ما پريڊه چي ڄھ ڪيري نو هغه به ڪيري خوزه دننه ڪيرم نه. نو دا ڊير ڌ تڪليف وخت وو، ڌ ڊيرو مشڪلاتو وخت وو.

ڊابو طالب وفات

بينا پھ ڊغه ڪال باندې ڌ ڊي نه پس علماؤ ليکي دي: تقريبًا ڌ رسول الله ﷺ ڌ عمر نهه ڏلوينستم (۱۹) ڪال وو او اته (۸) مياشتي پري ڌ پاسه وي چي ڌ نبي ﷺ تره ابو طالب وفات شو. او ڄوڪ وائي: چي دا ڌ نبي ﷺ ڌ نبوت لسم ڪال وو. او ڄوڪ نهم يادوي. ڌ نبي ﷺ ڌ هجرت نه ڊري ڪاله محڪبني دا واقعه شوي وه. ڌ نبي ﷺ لوئي سپورٽ خو ڌ هغه تره ڪولو، ابو طالب به ڪولو، نو ڊغه تره ڌ نبي ﷺ وفات شو. نبي ﷺ ڌ خپل تره پھ وفات باندې ڊير سخت پزيشانه وو، حديث

(1) أخرجه البخاري في كتاب الكفالة، باب جوار أبي بكر في عهد النبي ﷺ وعقده: (98/3).

ڪنهن راڻي: نبي ﷺ راڻي ڪلهه جي ٺٽي ۾ ٿر ۽ وفات ڪيو، ڌرتيءَ سره ٺٽي ۾ ابو جهل بن هشام جو عبيد الله بن ابی اميه (ڪافران) هم ناست وو، نو نبي ﷺ سخت پریشانہ وو، ٿر ته وائي:

«يَا عَمَّ، قُلْ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، كَلِمَةُ أَشْهَدُ لَكَ بِهَا عِنْدَ اللَّهِ.»⁽¹⁾

"ٿر ته ما ته "لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ" پڻ ڏي غور ڪنهن اووايه! ڏا داسي ڪلمه ڏه جي قيامت ڪنهن به ڀري الله ما له ستا شفاعت جائز ڪري نور سفارش به ڊرتہ زه ڪوم."

خو ابو طالب ورته اوڪتل وائي: وراره! خفه ڪيرہ مه؛ بيا به ڏا ڦريش وائي: جي آخر ڪنهن ڌ اور نه اوڀريدو، او ڌ اور ڌ وڃي ٺٽي ڌ پلار نيڪه دين پريخودو. وائي: اور ته ڏي لار شم خو ڌ پلار نيڪه دين پريخودو ته پڻ ڏي وخت ڪنهن تيار نه ٿي، بيا به ڏا جيڪي ما له پيغورونه راکوي جي ڌ پلار نيڪه دين ٺٽي ڌ اور ڌ وڃي نه پريخودو. وائي: اور ته ڏي لار شم خو ڌ پلار نيڪه دين نه ٿي ڀريدم: "فَاخْتَارَ الْعَارَ عَلَى النَّارِ". "هغه غيرت ٺٽي ڌ جهنم پڻ اور غوره ڪرو"، خو ڌ جاهليت غيرت ٺٽي ڀري نه خودو.

نبي ﷺ ڌ هغه ڌ خوا نه روان شو او ڏي ڌ ڪفر پڻ جالت ڪنهن وفات شو. نبي ﷺ ڀير پريشانہ وو جي ٿر مه ٽول عمر خدمتونه اوڪرل نو يو خو مه سر پرست ختم شو او بل ڏا جي ڪلمه ٺٽي اونہ ۽ ٿيله، ٻي ايمانہ ڌ دنيا نه لارو، ڀير زيات پريشانہ وو. الله تسلي راليري:

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾⁽²⁾

— ڀيرمه ته هدايت نه شي ڪولنه هغه ڇا ته جي ستا ورسره مينه وي ليڪن الله رب العزة هدايت ڪون ڇا ته جي اوغوري."

ڌ ابو طالب باره ڪنهن ڌ جمهورو مسلڪ

ڌ جمهورو علماؤ مسلڪ ڏا ڏي: جي ابو طالب ڌ ڪفر پڻ حالت ڪنهن ڌ دنيا نه تله ڏي، ڏي ڪافر وفات شو ڏي ڏي.

(1) أخرجه البخاري في كتاب الجنائز، باب إذا قال المشرك عند الموت: لا إله إلا الله، برقم: (1360).

(2) [سورة القصص: 56].

بعضی خلق دا زور لکوي: چي ابو طالب مسلمان وو، لیکن شیخ الحدیث مولانا محمد ادریس کاندھلوی رحمۃ اللہ علیہ لیکي دي: ”اہل سنت والجماعت کا عقیدہ یہی ہے: کہ ابو طالب کفر ہی پر مرام ہے، جیسا کہ آیات اور احادیث سے واضح ہو چکا ہے۔“ (۱)

”د اہل سنت والجماعت د علماء مؤتفقہ فیصلہ دا دہ: چي ابو طالب پء کفر باندې وفات شوے دے لکھ څنکھ چي د آیتونو او احادیثو نه دا خبره واضحه ده“.

او صحیح حدیث کنبی راځي: نبی ﷺ فرمائي: ”ابو طالب به جهنم کنبی وي، خو چونکھ زمانې ډیر خدمتونه کړي دي نو د دې پء وجه باندې به الله تعالی پء هغه باندې عذاب کنبی تخفیف راولي (عذاب معاف نه دے)، دے به نري غوندې اور کنبی ولاړ وي چي تر کیتو پورې به ئي وي“.

نو د ابو طالب به تر کیتو پورې اور رار سیري. او بل یو حدیث کنبی راځي: ”دۀ ته به د اور دوه پتړی واچولے شي چي د هغې د وجې نه به ئي د خپو د لاندې اور پلیري؛ او د هغې د وجې نه به ئي پء سر کنبی دماغ ایشیري او دے به زړه کنبی وائي: چي زما نه سخت عذاب پکنبی د چا نشته“؛ ځکه د جهنم عذاب خو ډیر سخت دے.

د سیده خدیجه الکبری رضی اللہ تعالیٰ عنہا وفات

د ابو طالب د مرگ نه پنځه (۵) ورځې بعد یا درې (۳) ورځې بعد د نبی ﷺ بي بي خدیجه الکبری رضی اللہ تعالیٰ عنہا هم وفات شوه. دې کال ته د علماء پء نزد ”عام الحزن“ (د غمونو کال) وائي. دا د پریشانو هغه کال وو، یو خوا د کافرانو د طرف نه هغه پابندئ وي، پء شعب ابي طالب کنبی درې کاله تکلیفونه وو، پریشانئ وي، چي د هغې نه آزاد شول نو د رسول الله ﷺ تره وفات شو، د هغه غم نه لا فارغ شوے نه وو چي بي بي ئي وفات شوه. خدیجه الکبری رضی اللہ تعالیٰ عنہا هغه بي بي وه چي د دې پء ژوند نبی ﷺ د بلې بي بي سره واده نه وو کړے، او ډیره یو خوشیاره زنانه وه، د الله د نبی ﷺ ډیره تابعداره وه.

حدیث کنبی راځي: نبی ﷺ د هغې پء فراق ډیر زیات پریشانه وو، خوله بنت حکیم رضی اللہ تعالیٰ عنہا نبی ﷺ

(۱) انظر: "سيرة المصطفى": (253/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق مخرجا: (220/1).

ته وائي: يا رسول الله! ته خو ڊير خفه ئي؟

نبي ﷺ ورته وائي: بالڪل خفه يم، ولي نه؟

«كَانَتْ أُمُّ الْعِيَالِ، وَرَبَّةَ الْبَيْتِ»⁽¹⁾.

"خديجه خو زما ڌ ٿولو بچو مور وه، او خديجه خو زما ڌ ڪور پرورش ڪونڪي وه"، ٿول ڪور پڻ هغي راغونڊ وو. نوز ٻه خفه نه یم؟ حديث ڪنبي راڻي: ڪله جي ڌ خديجه الڪبرى ﷺ ڌ زنڪڌن حال شروع وونوني ﷺ ئي خوا ته راغي، نبي ﷺ ورته وائي: خديجي! دا ڪوم حالت ڊي شروع ڏے ڌ زنڪڌن؟ ته خفه ئي، پرڻشانه ئي، جي ته ڪله وفات ڪيري صحيح ده جي تاله به تڪليف وي او پرڻشاني به وي خو ڪله ڪله الله انسان له پڻ تڪليف ڪنبي ڊير خير اوگرڇوي.

او يو روايت ڪنبي راڻي: ڌ الله نبي ﷺ ورته ڌ جنت انڪور ورڪرل وائي: دا خوره! او پڻ ڪور حديث ڪنبي راڻي: نبي ﷺ ورته اووٿيل: خديجي! جي ڇي ڪنه نو ته خو ڌ دنيا نه رخصتيري خر ستا پڻ هغي بنو به زما سلام وائي. "بنه" ڌ خاوند هغي بلڻي بنڇي ته وائي. وائي: ڇوڪ ڊي؟ نبي ﷺ ورته وائي: ڌ فرعون بنڇه ده "آسيه بنت مزاحم" او ڌ عيسى عليه السلام مور ده "مريم بي بي"، جي دا دواڻ به الله ماته پڻ هغه جهان ڪنبي راڪوي، پڻ هغوي زما سلام وايه.

خديجي ﷺ سره ڌ نبي ﷺ ڊيره مينه وه. عائشه ﷺ فرمائي: ڊير وخت پس ڪله ڪله به نبي ﷺ شروع شو ڌ خديجي ﷺ به ئي ڊير تعريف ڪولو، جي خديجه ﷺ داسي وه او داسي وه. وائي: مونڙ به ورته وٿيل: جي بس دنيا ڪنبي الله يو خديجه پيدا ڪري وه، بله بنڇه چرته دنيا ڪنبي نه وه جي ته ڌ هغي دومره صفتونه ڪوي! نبي ﷺ ورته اووٿيل: خديجه خو خديجه وه. او جي ڪله به نبي ﷺ داسي ڇه ڇه شے بوخ ڪرو نوني ﷺ به اووٿيل: دا فلاني زنانه ته يوسي، فلاني زنانه ته ئي يوسي وائي: دا ولي؟ وائي: ڇڪه جي خديجي ﷺ به پڻ خپل ژوند دوي ڪره تحفي ليري نوز ڇڪه ليرم جي ڌ هغي هغه ملڪري دا اونه وائي: جي نن خديجه نشته. نو ڪني مونڙ له ڌ الله نبي ﷺ ڇه نه راليري. دومره مينه وه ڌ نبي ﷺ ڌ خديجه الڪبرى ﷺ سره.

(1) انظر: "السيرة النبوية" لمحمد بن محمد بن سويلم أبي شهبة: (397/1).

يَوْرَايتَ كُنِي. رَاحِي. نَبِي ﷺ دَ هَغِي پَه فَرَاق دِير زِيَا ت پَرِيشَانِه وو، تَر دِي چِي كَلِه ئِي دَ
 عَائِشِي ﷺ سَرِه نِكَاح اَوِشَوِه نَوِيَا دَ نَبِي ﷺ هَغِه فَرَاق اَوِ جَدَائِي دَ هَغِي هَغِه غَم لِرِ كَم شَو.
 نَو دَا عَام الحَزْن وَو. يَو خَوَا نَبِي ﷺ اَوِ صَحَابُو ﷺ بَانَدِي دُومَرِه سَخْتِي اَوِ پَل خَوَا دَ نَبِي ﷺ
 هَغِه تَرَه چِي دَ نَبِي ﷺ مَلَاتَر وَو، چِي دَ اللّٰه نَبِي ﷺ تَه ئِي وَثِيلِي وَو:
 وَاللّٰه لَنْ يَصِلُوْا اِلَيْكَ بِجَمْعِهِمْ حَتّٰى اَوْسَدَ فِي التُّرَابِ دَفِيْنَا⁽¹⁾
 "قَسَم پَه خَدَائِي دِي وَرَارَه! كَه دَا تَوَل عَرَب رَا جَمْع شِي تَا تَه نَه شِي نَزْدِي كِيدِي، هَلِه بَه تَا
 تَه نَزْدِي كِيَرِي چِي مَا لَه دَ خَاوَرُو بِالْحَت جَوَرِ كَرِي شِي."
 نَو هَغِه تَرَه هَم دَ نَبِي ﷺ وَفَات شَو، بِي بِي ئِي هَم وَفَات شَو.
 تَر دِي حَائِي پُورِي سِيرَت بِيَان شَو بَاقِي بَه اَن شَاءَ اللّٰه نَو رُو جَمْعُو كُنِي بِيَانُو.
 وَآخِرُ دَعْوَانَا اِنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اِنَّمَا كَانَ لَكُمْ فِى رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

(سورة الاحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه اوولسمه

"دَ نَبِيٍّ ﷺ قَبَائِلُوْهُ دَعُوْتُ وَرَكُوْلُ اَوْ دَ طَائِفِ وَاَقَعِه "

بتاریخ: 10-06-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصحی اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه اوولسمه

"د نبي ﷺ قبائلو له دعوت وړكول او د طائف واقعه"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ، نُوْثِقُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوْذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، وَنَعُوْذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُوْرِ اَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ اَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ اَنْ لَا اِلَهَ اِلَّا اللهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيْكَ لَهُ، اَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا اَوَّلَ لَهُ وَلَا اٰخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَشِيْرَ لَهُ وَلَا نَذِيْرَ لَهُ وَلَا وَزِيْرَ لَهُ وَلَا مُشِيْرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ اَنْ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيْبَنَا وَشَفِيْعَنَا وَحَبِيْبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى اٰلِهِ وَاصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوْذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيْمِ، بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُتُوْةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيْرًا﴾⁽¹⁾.

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونرو! د رسول الله ﷺ سیرت طیبه شروع وو، تر دې ځایه پورې خبره په تیره مجموعه کښې شوې وه چې کله کافران پوهه شول چې د دې پیغمبر ﷺ سره مونږ جنګ جګړه ځکه نه شو کولې چې قوم ئې په سر اودرېږي او دشمني او جنګ جوړېږي نور اغوند شول او د نبي ﷺ او د هغه د قوم سره ئې مقاطعه اوکړه او بائیکاټ ئې اوکړو. په شعب ابی طالب کښې درې (۳) کاله رسول الله ﷺ او د هغه چې څومره رشته دار او خپلوان وو د هغوي سره مقاطعه وه، رشتې ورسره بندې وې، سودا وړکول هغوي ته یا د هغوي نه اغستل دا بند وو، تعلقات بند وو. درې (۳) کاله بعد بیا روړو په خلقو کښې شعور راتلو چې یر! دا خو ظلم دے او نا روا دي او وینه. هغه کاغذ هم ټول خوړلے وو، او ختم کړے ئې وو کوم چې دوي د مقاطعې په عنوان لیکلے وو. نو هغه مقاطعه درې (۳) کاله بعد بیا ختمه شوه او آزادي مېلاؤ شوه خو بیا ئې هم مسلمانانو ته

تڪليفونه رسول، ڇوڪ مهاجر شول، ڇوڪ پڻ هڻي ڄاڻي ڪنهي وو. نبي ﷺ ڇو خپل ڪار ٻريخود نه ٿو نبي ﷺ بيا دعوت ڪار شروع ڪرو. ڏا دريم قسم مرحلہ وه، اول دعوت ڏا وو: ڇي نبي ﷺ به ٻي پٽ يو يو ڪس له پڻ مڱه ڪنهي دعوت ورڪولو، او ڪڏ هڻه به منلو او ڪڏ به ٿي نه منلو ڇو ڪورس ڇي بل ڇوڪ درنه خبر نه شي. بيا دويم قسم دعوت ڏا وو: ڇي نبي ﷺ پڻ مڱه ڪنهي ٻيڪاره دعوت شروع ڪرو، ڏ هڻي ڏ لاسه به هڻي له ڏا تڪليفونه او مصيبتونه ملا ويدل.

د نبي ﷺ ڏ مڱي نه بهر خلقوله ڏ اسلام دعوت

ڏا اوس دريمه مرحلہ ده: ڇي رسول الله ﷺ ڏ مڱي مڪرمي نه بهر ڇي ڪوم خلق وو هڻي ته به تلو او ڏ اسلام دعوت به ٿي ورڪولو اڪر ڇي هڻي به ڏ مڱي نه وو، ڏ نورو ڄايونو به وو هڻي له ڏ دعوت سلسله ٿي شروع ڪره.

د نبي ﷺ طائف ته تلل

لسم (۱۰) ڪال ڏ نبوت ڏ رسول الله ﷺ وو، او عيسوي تقريباً شهر سوه نوؤ لسمه (۶۱۹) وه، او ڏا اوس دو هزار بائيس (۶۲۲) دے، ڪوم ڇي هجري ڪال دے هڻه ڇو لا شروع شوء نه دے ڇي مونڙه ٿي هجري ڪال ياد ڪرو. ڏ سوال مياشت وه رسول الله ﷺ سوچ او ڪرو: ڇي بهر خلقوله دعوت ورڪوم نو اول طائف ته لارو، طائف ڏ مڱي نه تقريباً شپيٽه (۶۰) ميله بهر يو ڄاڻي دے، ڇي ڏا ڏ سفر ڏ هڻي انداز نه سٻوا دے؛ ڇڪه ڏ سفر انداز اته ڄلويڻيت (۴۸) ميله دے او ڏا شپيٽه (۶۰) ميله دے. نبي ﷺ ڏا شپيٽه (۶۰) ميله مزل پڻ خپلو خٻو باندې پيدل ڪرے وو، تله هم پياده وو او بيا راغله هم پياده وو، ورسره يو غلام وو زيد بن حارثه ﷺ، دے ورسره ملڪرے وو او شپيٽه (۶۰) ميله لرې ڏ الله نبي ﷺ طائف ته تله وو. لس (۱۰) ورڇي ٿي تقريباً هلته تيري ڪري دي، بعضي رواياتو ڪنهي مياشت راڻي او هلته ٿي هڻي خلقوله دعوتونه ورڪول.

پڻ لاره تلل او ڏ نبي ﷺ خلقوله دعوت ورڪول

پڻ دي لاره لاره ڇي روان وو نو ڏا هم ڏ دعوت سلسله وه، ڇي ڪله به پڻ لاره ڪنهي پڻ يو

قبيله باندې تيريدو نو هغوي له به ئې د اسلام دعوت ورکولو، خو هغوي به منلو نه، بس صرف اوريدو به ئې خو منلو به ئې نه. نبي ﷺ آخر طائف ته اورسيدو او چې کله طائف له اورسيدو نو د ثقيف قبيلې درې (۳) روزنه وو چې هغوي د دې ټول طائف سرداران او مشران وو: (۱) يو: عبد ياليل، (۲) دويم: مسعود وو او (۳) دريم: حبيب وو. چې دا درې واړه د عمرو بن عُمير الثقفي بچي وو. درې واړه خلقو مشران جوړ کړي وو چې دا اونياران دي. نبي ﷺ اووئيل: که دا مشران پوهه شول کيدے شي چې دا کشران پۀ خپله باندې سم شي. هغوي ته نبي ﷺ ورغے او هغوي له ئې ډير پۀ خائسته انداز کښې دعوت ورکړو.

(۱) هغه يو اووئيل: که چرته تۀ الله پيغمبر راليرلے ئې نو زۀ به د خانه کعبې دا کپړه کټ کړم. معنی: تۀ د سره پيغمبر نه ئې.

(۲) هغه دويم کس ورته اووئيل: مړه! الله بل څوک پيغمبر نه پيژندو، بل څوک الله ته نه وو معلوم چې تۀ ئې راليرلې، يو غريب او يو يتيم، بے موره او بے پلار ئې راليرلو چرته خان نواب، چرته مخوريز سرے ئې ولې نه پيغمبر کولو، بل الله نه ووليدلے چې تۀ ئې راليرلې، نو هغۀ هم انکار اوکړو.

(۳) هغه دريم نبي ﷺ ته وايي: پۀ خدائے قسم! چې زۀ تا سره د سره خبرې نه کوم، که چرته تۀ پيغمبر ئې نو ما له نه دي مناسب چې زۀ تا سره خبرې اوکړم او که تۀ پيغمبر نه ئې نو بيا خو تۀ دروغژن ئې نو بيا خو هډو پکار نه دي چې زۀ تا سره خبرې اوکړم نو لږدا زۀ نه تا ته آؤ کوم او نه درنه انکار کوم زما د خوا نه خۀ!

د نبي ﷺ د طائف نه اوياسل

نبي ﷺ چې پوهه شو چې دا درې واړه زما خبره نه مني نو نبي ﷺ د هغوي نه روان شو. چې کله روان شو نو پۀ دې تلو تلو کښې دوي له يو خبره کوي چې گوره! منی ئې خو نه خو زما دا خبره بل چا ته مۀ کوئ، ځان سره ئې اوسانئ. بيا نبي ﷺ پۀ طائف کښې لس (۱۰) ورځې پاتې شوے وو، او چې کوم اوچت سرے به وو هغې يو يو پسې کور ته ورغلے وو او هغوي له ئې دعوت ورکړے وو. هغوي د نبي ﷺ دعوت نه انکار اوکړو او رسول الله ﷺ ته وايي: چې:

"أُخْرِجْ مِنْ بِلَادِنَا"!! دعوت خو لږې خبره ده "زمونږه د دې ښار نه اوځه!"، زمونږ د دې علاقې نه اوځه، چرته خپل کلي کښې ولې مسئلې نه کوي، چې دلته راغله ئې مونږ له کار گوري، زمونږ کلي کښې شريدا کوي!!! نبي ﷺ پسې ئې ماشومان، کم عقل او ليوني ئې وړسې کړل او هغوي ته ئې اووئيل: چې ده پسې گرځئ او دے په کانږو اولئ، چغې وړسې اوباسئ، د رسول الله ﷺ په خلاف په طائف کښې ډير زيات نوجوانان تيار شول، داسې ظالمان وو چې د رسول الله ﷺ په خلاف کښې ئې کسان را اوچت کړل، نبي ﷺ چې په کومه لار روان وو نو د لارې يو طرف ته اوبل طرف ته ورته اودريدل، هر يو به نبي ﷺ ته کنځلې کولې، په کانږو به ئې وېشتو چې د هغوي په خوا به تيريدو، تر دې چې د نبي ﷺ بدن مبارک ټول په وينو باندې لوند شو، پڼرې مبارکې ئې د وينو ډکې شوې. نبي ﷺ روان دے او دوي ئې په کانږو اولي.

د نبي ﷺ د غلام زيد بن حارثه حالت

زيد بن حارثه ﷺ چې د نبي ﷺ غلام وو، هغه د رسول الله ﷺ سره دے، يو کس دے نو هغه څه کولے شي، يو خوا ټول کافر دي او بل خوا يو رسول الله ﷺ او زيد بن حارثه ﷺ دي، خو صحابو ﷺ ته خو رسول الله ﷺ د خپل ځان نه زيات محبوب وو، زيد بن حارثه ﷺ کوشش کوي چې خپل ځان کانږي ته مخامخ کړي چې رسول الله ﷺ بچ کړي خو کله د يو طرف نه گُزار او کله د بل طرف نه گُزار... تر دې پورې چې د زيد بن حارثه ﷺ دا پير ټول په کانږو زخمي شوے وو، چې په رسول الله ﷺ به ئې گُزار کولو نو په هغه به لگيدو. په دې کښې رسول الله ﷺ د طائف نه درې ميله بهر تر هغې ځائې پورې هلکان د هغوي پسې را روان وو او په کانږو ئې وېشتو، کله چې به د الله نبي ﷺ لږ حصار شو، سترے به شو؛ ځکه چې سرے زخمي وي نو بيا مزل هم نه شي کولے نو چرته چې به د الله رسول ﷺ يو ديوال ته يا يو سوري ته به کيښناستو دمه به ئې کوله نو دوي به بيا را منډه کړه وائي: هغه دے ولاړ دے، يا ناست دے شايئ! ځان وړسې اورسوئ، بيا به

ٺٺي نبي ﷺ پسي را منڊي ڪري او نبي ﷺ به ٿي پاسولو، ڇي شاباه! زر ڇه، ڇي حصار نه شي.
د نبي ﷺ يوباغ ته رسيدل اوڌ الله نه دعاء ڪول

تر دي پوري ڇي د الله نبي ﷺ يو باغ ته اورسيدو، هغه باغ د عتبه او شيبه وو، ڇي دا دواړه د ربيع ه ځامن وو. دري (3) ميله بهر د طائف نه باغ وو، نو ڪله ڇي د الله پيغمبر ﷺ هغه باغ ته راغي نو هغوي اووٽيل: هسي نه ڇي د باغ دا مالڪ را ته غصه شي نو هغوي د نبي ﷺ نه واپس شول، وائي: يره! پريردي. نبي ﷺ د انگورو يو ٽونه وه د هغي لاندې کيڻناستو. او ڇي ڪله کيڻناستو نو د نبي ﷺ حالت ڊير زيات خراب وو، زخي زخي وو، درد مند درد مند وو، او ڊير خفه او پریشانه وو، پء دي حالت ڪڻي نبي ﷺ دعاء شروع ڪره، رحمه للعالمين وو ڪنه، نبي ﷺ دعاء ڪوي فرمائي:

«اللَّهُمَّ إِلَيْكَ أَشْكُو ضَعْفَ قُوَّتِي، وَقِلَّةَ حِيلَتِي، وَهَوَانِي عَلَى النَّاسِ أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ، أَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ، إِلَيَّ مَنْ تَكَلَّمْتُ؟، إِلَيَّ عَدُوٌّ يَتَجَهَّمُنِي، أَمْ إِلَى قَرِيبٍ مَلَكَتْهُ أَمْرِي، إِنْ لَمْ تَكُنْ عَضْبَانًا عَلَيَّ، فَلَا أَبَالِي، إِنْ عَافَيْتَكَ أَوْسَعُ لِي، أَعُوذُ بِنُورِ وَجْهِكَ الَّذِي أَشْرَقَتْ لَهُ الظُّلُمَاتُ، وَصَلَحَ عَلَيْهِ أَمْرُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ أَنْ تُنْزِلَ بِي عَذَابَكَ، أَوْ تُجَلِّ عَلَيَّ سَخَطَكَ، لَكَ الْعُتْبَى حَتَّى تَرْضَى، لَا قُوَّةَ إِلَّا بِكَ.»⁽¹⁾

"يا الله! زه تا ته شكايت ڪوم ڇي زه ڊير ڪمزور ۽ ٻيم، زما قوت او طاقت نشته، الله مال ه پوره چل هم نه راڃي، الله د چل را سره هم ڪم ڏي، الله! زه پء خلقو باندې سڀ ڪم ڏي، حڪم زه يواڻي ٻيم او خلق ڊير ڏي، اء هغه پء ٽولو جهان ڪڻي لوڻي رحم ڪونڪي ذات! ته د ٽول جهان نه لوڻي رحم ڪونڪي ٿي (يو روايت ڪڻي ڊاسي ڏي: اء الله! ته د هغي خلقو رب نبي ڇي هغوي عاجزان او ڪمزوري ڏي، د ڪمزور رب ته ٿي)، يا الله! ته ما جا ته سپاري؟ دشمن ته مڻي حواله ڪوي ڇي هغه تا زما مشر ڪر ڏي يا خپلو ته مڻي حواله ڪوي ڇي هغوي زما سره ظلم او زياتي ڪوي؟ الله! ڪه ته ما ته غصه نه ٿي نو پء دي تڪليف هم زما ڇه پروا نشته، الله! ستا معافي ڇي ده هغه ما له د دي نه ڊيره فراخه ده، د دي نه ڊيره فائده منده ده. الله! زه ستا د هغي مخ پء نور باندې ستا پوري پناه غوارم ڇي ٽولي تياري د هغي د وڃي نه رنرا ڏي، او الله! د دنيا او د آخرت

ڪارونه پءُ هغې سميڙي ڏي نه پناه غواڙم الله! هسي. نه ڇي ته پءُ ما باندې چرته غضب نازل ڪري، يا ڏي نه ڇي چرته ستا غصه پءُ ما نازل نه شي، الله تا ته رجوع ڪوم تر ڏي پوري ڇي ته رضاء شي، نشته دے ڏ ڪناه نه ڏ اوڀيدو طاقت او نشته دے ڏ نيڪي طاقت مڪر پءُ تا دے.

د ربيعه ڏ ڄاموڏ نبي ﷺ خواته راتل

دا دعا ڪاني ڏ الله نبي ﷺ غوشتي، د ربيعه ڄاموڏ ڇي اوليدو ڇي نا آشنا سرے دے، باغ له راغله دے، او تول پءُ وينو سور دے نو دوي ورله خوا له راغلل، او زړه ئي پرې خوږ شو، اکر ڇي ڪافر وو خو ڏ نبي ﷺ پءُ ڏي حال ئي زړه خفه شو، خپل يو نصرائي غلام هغه ئي را اوغوشتو، ڏ غلام نوم ئي "عداس" وو، دا ڏي باغ ڏ مالڪانو غلام وو. عداس ته وائي: اے عداسه!
 "خُلِدَ قَطْعًا مِنْ هَذَا الْعِنَبِ، فَضَعُهُ فِي هَذَا الطَّبَقِ، ثُمَّ اَذْهَبَ بِهِ إِلَى ذَلِكَ الرَّجُلِ، فَقُلْ لَهُ يَأْكُلْ مِنْهُ."
 "ورشه ڏ انگورو يو غنچڪ را واخله او پءُ ڏي شڪري ڪنبي ئي گيرده بيا دا ڏي سري له ئي يوسه، ڏه له ئي ورڪره او ورته اووايه: ڇي ڏي نه اوخوره!"

هغه هغه غنچڪ راواغستو او رسول الله ﷺ ته ئي راوڀرو، نبي ﷺ تيرے هم دے او اوڀرے هم دے، پءُ وينو باندې سور هم دے، تول خوږ خوږ دے، ڏ نبي ﷺ محي له ئي ڇي ڪله ڪيخودو نو رسول الله ﷺ لاس وراورد ڪرو او نبي ﷺ وائي: بسم الله. بسم الله ئي اووئيله او بيا ئي ڏ هغې نه خوراڪ شروع ڪرو، نو عداس ڇي ڏ بسم الله دا ٽڪي اوڀيدو نو هغه غلام خو ڪافرو، هغه خو دا نه پيڙندو نو عداس نبي ﷺ ته وائي:

"وَاللّٰهِ اِنَّ هَذَا الْكَلَامَ مَا يَقُولُهُ اَهْلُ هَذِهِ الْبِلَادِ."⁽¹⁾

دا تا ڇي ڪوم ڪلام اوڪرو نو "قسم پءُ الله ڇي ڏي علاقي دا خلق ڇي ڪله خوراڪ شروع ڪوي نو هغوي خو پڪيني دا نه وائي"، دا تا خنڪه ڪلام اوڪرو؟

د رسول الله ﷺ ڏ عداس نه تپوس ڪول

رسول الله ﷺ ورته يو خبره ڪوي، وائي: هلڪه! ته ڏ ڪوم بنار ئي؟ ڏ ڪوم ڄائے ئي؟ ڏ ڇڪه

دے خو غلام وو، دَ طائفِ خوئَه وو. او بل تبوس ترې دا کوي: چې تَه پَه کوم دين باندې نې؟ نو دے ورته وائي: زَه دَ نينوى علاقې يم، نينوى پَه موصل بنار کښې يو علاقه وه. کوم خائے کښې چې الله رب العزة يونس عليه السلام پيغمبر رايليرلے وو، او وائي: "وَأَنَا بَصْرَانِيٌّ". "زَه نصراني يم".

نبي ښه ورته اووئيل: چې خا! "مِنْ قَرْيَةِ الرَّجُلِ الصَّالِحِ يُونُسَ بْنِ مَتَّى". "تَه دَ هغه ډير نيك انسان دَ علاقې ئې چې هغه ډير نيك انسان وو، دَ هغه نوم يونس بن متى عليه السلام وو"، نو تَه دَ يونس عليه السلام دَ علاقې ئې.

دَ عداس دَ نبي ښه نه تبوس کول

نو دا عداس دَ الله پيغمبر ښه ته وائي: تَه يونس بن متى څنگه پيژنې؟ نبي ښه ورته وائي: "ذَلِكَ أَخِي، كَانَ نَبِيًّا وَأَنَا نَبِيٌّ". هغه زما ورور دے، "هغه هغې وخت کښې نبي وو او زَه اوس نبي يم (او دَ انبياؤ عليه السلام دين خو يو وي کنه) هغه زما ديني ورور دے". نو هغه هم پيغمبر وو او زَه هم پيغمبر يم. دے ورته وائي: خا! تَه پيغمبر ئې! ځکه دې دا خلق پَه کانرو باندې اولي. نو عداس چې دے غلام وو نوراً منده ئې کړه او دَ رسول الله ښه لاس او خپې ئې ځکلول شروع کړل، او کله دَ الله دَ نبي ښه تلي ځکلوي، ها! لکه تَه دَ الله رسول ئې.

اوس دَ هغې خائے نه ورته دَ ربيعه ځامن گوري، نو دا يو ډي بل ته وائي: "أَمَّا غُلَامُكَ فَقَدْ أَفْسَدَهُ عَلَيْكَ".

"هلهکه! غلام دې ورليرلے وو (چې انکور ورته يوسه) هغه خو ئې درله خراب کړو". خپل دين ته ئې درنه واړولو، اوکوره! هغه اوس لکيا دے هغه ځکلوي. عداس چې کله واپس راغے نو دې خپلو مالکانو (دَ ربيعه ځامنو) ورته اووئيل:

"وَيْلُكَ يَا عَدَّاسُ! مَا لَكَ تُقْبَلُ رَأْسَ هَذَا الرَّجُلِ وَيَدَيْهِ وَقَدَمَيْهِ؟".

"هلاک شي اے عداسه! دا تا څه کول، تا خو هغه سرے ځکلولو، لاسونه او خپې دې ورته ځکلوي؟".

ڪرو او ما اوڪتل نو زما دسر د پاسه وريخ وه چې پنه ما نه سورے ڪرے، هغه وريخ ما سره روانه وه، نو ما چې اوڪتل نو پنه هغې وريخ ڪنهن جبرئيل عليه السلام و، نو:

«فَتَادَانِي فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ سَمِعَ قَوْلَ قَوْمِكَ لَكَ. وَمَا رَدُّوا عَلَيْكَ، وَقَدْ بَعَثَ إِلَيْكَ مَلَكَ الْجِبَالِ لِتَأْمُرَهُ بِمَا شِئْتَ فِيهِمْ».

"جبرئيل امين عليه السلام ما ته آواز اوڪرو: جي اے د الله رسول! الله تعالى ستا د قوم خبري هم واوريدي او ستا خبري ئي هم واوريدي او د هغوي جوابونه ئي هم واوريدل او الله تا ته يو د غرونو فرشته رايلرلي ده (چي د دي کار دے د غرونو د يو خائے نه بل خائے ته منتقل ڪول، پنه غرونو د دي وس رسي)، اوس خوبه ستا ده (دا طائف خو هسي هم غره ئيزه علاقه ده) چي ته خنڪه غواڙي هغه شان ورته اووايه دوي به درته د غرونو پنه دي مينخ ڪنهن اوچقوي، او پنه يو حل به ئي تباہ ڪري".

«فَتَادَانِي مَلَكُ الْجِبَالِ فَسَلَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ، فَقَالَ، ذَلِكَ فِيمَا شِئْتَ، إِنَّ شِئْتَ أَنْ أُطِيقَ عَلَيْهِمُ الْأَخْشَبِينَ؟».

"هغه د غرونو فرشتي ما ته آواز اوڪرو، ما باندني ئي سلام واولو، بيا ما ته وائي: اے محمد! ڪه ستا خوبه وي چي زه پري دا دوه غرونه را جوخت ڪرم". يو د مگي د ابي قبيس او بل قيقعان غرونو ڪه ستا خوبه وي چي عذاب پري راولو.

دا ڪه اوس بل خوک وے نو وئيل به ئي چي يو سيڪند ورته صبر اونھ ڪري خويغمير ڪرڻ خه وائي؟ (الله! الله!)، نبي ﷺ ورته او فرمائيل:

«بَلْ أَرْجُو أَنْ يُخْرِجَ اللَّهُ مِنْ أَصْلَابِهِمْ مَنْ يَعْبُدُ اللَّهَ وَحْدَهُ، لَا يُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا».

دوي نه پوهيري او "زما اميد دے چي د دوي پنه بچو ڪنهن به الله تعالى داسي خلق پيدا ڪري چي هغوي به د يو الله رب العزة عبادت ڪوي او د الله رب العزة سره به خوک نه شريڪ ڪوي".

نو رسول الله ﷺ هغه فرشتي له اجازت ورنه کړو چې په دې خلقو عذاب راوړي. که هغه صرف وئيلے وے نو دا فرشته الله رب العزة رايرلې د دې دپاره وه چې نن زما حبیب خه وائي هغه به منې او هغه شان عذاب به په دې خلقو باندې راوړي.

د جناتو حاضریدل

رسول الله ﷺ را روان وو، حدیث کښې راځي: نبي ﷺ چې وادي النخله مقام ته را اوریدو نو په وادي النخله کښې نبي ﷺ مونځ کولو، او پکښې جنات (پیریان) هم راغلي دي، د نبي ﷺ د تلاوت هغه آواز ئې اوریدو... اورېده واقعہ ده. دا قرآن هم ذکر کړې ده:

﴿وَإِذْ صَرَفْنَا إِلَيْكَ نَفَرًا مِّنَ الْجِنِّ يَسْتَمِعُونَ الْقُرْآنَ فَلَمَّا حَضَرُواْ قَالُواْ أَنصِتُواْ فَلَمَّا قُضِيَ وَلَّوْاْ إِلَىٰ قَوْمِهِمْ مُّنْذِرِينَ﴾ (۱۱)

"کله چې مونږه را واوروله ستا طرف ته یوه ډله د پیریانو نه، طلب ئې کولو د اوریدو د قرآن، او کله چې حاضر شول نو یو بل ته وائي: چپ شی، کله چې د قرآن عظیم بیان پوره شو نو واوریدل خپل قوم ته یه ورکونکي".

دا جنات راغلل او د رسول الله ﷺ نه ئې قرآن واوریدو او دوي الله مسلمانان کړل او بیا خپل قوم ته لاړل، هغوي ته ئې بیا بیان او تقریر شروع کړو. الله رب العزة د نبي ﷺ د دعوت اثر په جناتو او کړو، هغوي کښې الله رب العزة مسلمانان پیدا کړل، بیا رسول الله ﷺ مکې مکرمې ته واپس راغے، بیا د هغې نه روستو ئې نورو قومونو ته خطونه لیرل او دعوتونه به ئې ورکول. تر دې ځائے پورې د نبي ﷺ د سیرت حصه مونږ بیان کړه، باقي به ان شاء الله ورئسې راځي. وَاخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَهْدِي اللَّهُ لِنُجَاتٍ كَثِيرَةٍ مِّنَ السُّجُودِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لَنَكُونَنَّ لَهُ شُكْرًا
(سورة الإسراء: 1)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه اقلسمه

"معراج النبي ﷺ"

بتاريخ: 01-02-2008

مقام جلسئ

خطيب

فصيح اللسان للذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سیرۃ النبی ﷺ حصہ اٹسمہ

"معراج النبی ﷺ"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيَّ سَرْمَدِيٍّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

اَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾.

عزتمندو، حاضرینو، مسلمانانو رونرو! د رسول اللہ ﷺ دیر زیات معجزات وو، د هغی نه بعضی معجزات تاسو اوریدلي وو، اوس یو بله لویه معجزه بیانوو:

یو لویه معجزه

هغه معجزه د امام الانبیاء محمد مصطفی ﷺ دا وه: چې نبی ﷺ باندې الله رب العزه د آسمانونو سیل کړې وو، بره ئې خپړولې وو، د معراج واقعہ علماء کرام ذکر کوي: دا دلالت کوي: په رفع شان د محمد رسول الله ﷺ باندې، او دا دلالت کوي: په رسالت د محمد رسول الله ﷺ باندې، د معراج واقعہ علماء کرامو ذکر کړې ده، محدثینو حضراتو د احادیثو په رنرا کښې واضحه کړې ده.

معراج او اسراء کښې فرق

یو دے "اسراء" او یو دے "معراج"، په دې دواړو کښې فرق دے، "اسراء" د شپې بوتلو ته

وائي، او "معراج" پټه بره ختلو ته وائي، نو "إسراء" د رسول الله ﷺ د مکې نه تر بیت المقدس پورې وه، او امام نوري رحمه الله پټه شرحه د "صحيح مسلم" باندې ذکر کړي دي: چې پټه دې "المقدس" کښې دوه (۲) قراءتې دي: "بیت المقدس"، او "بیت المقدس"، نو بیت المقدس پورې نبي ﷺ پټه زمکه باندې د بُراق په ذریعې تلې وو، بیا د هغې نه بره نبي ﷺ آسمانونو ته ختلې وو نو هغې ته "معراج" وائي.

د مفسر قرطبي او قاضي عياض رحمه الله اقول

دې دواړو اوږد بحث کړې دے: چې معراج د نبي ﷺ څنگه وو؟

(۱) اول قول: د معراج د نبي ﷺ باره کښې چې دا بالروح ووفق

بعضې علماء وائي: چې معراج د نبي ﷺ پټه روح باندې وو، يعني پیغمبر ﷺ صرف . رب لیدلې وو، پخپله پټه وپخه باندې نه دے ختلې، دا د بعضې علماؤ قول دے، معاویه رحمه الله هم پټه دې کښې دے، چې معراج د نبي ﷺ دا پټه خوب کښې وو، روح ئې تلې وو، او هغوي بیا پټه دې لائل پیش کوي:

(۱) یو دلیل: چې قرآن کریم کښې الله فرمائي:

﴿وَمَا جَعَلْنَا الرُّؤْيَا الَّتِي أَرَيْنَاكَ إِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ﴾^(۱)

"ستا هغه خوب چې مونږ ته ښودلې و، مونږ نه دے کړخولې هغې لږه مکر امتحان د خلقو دپاره".

چې نبي ﷺ سحر خلقو ته بیانولو نو چا منلو، چا نه منلو، نو وائي: دا نبي ﷺ پټه خوب کښې تلې وو، روح ئې تلې وو، هغه پخپله باندې نه وو تلې.

(۲) دویم دلیل: هغه دا دے: چې د سیده عائشه رحمه الله نه نقل دي: چې هغه وائي:

"مَا قَدَدْتُ جَسَدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ"^(۲)

(۱) سورة الاسراء: 60.

(۲) انظر: "الشفاء تعريف حقوق المصطفى" للقاظمي عياض بن موسى: (187/1).

"ما روک نہ وو موندلے بدن مبارک دَ رسول اللہ ﷺ، معنی دا شوه: جی هغه حائے کنہی وو، نو خنگه تلے وو، جی بدن ئی دلته وو؟

(۳) دریم دلیل: دَ هغوي دا وو: «بَيْنَا أَنَا نَائِمٌ فِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ»^(۱)

نبي ﷺ وائی: "زہ پُہ مسجد حرام کنہی اودہ اووم (جی ما ته جبرئیل امین راغے)۔"

نو هغوي وائی: جی نا! نبي ﷺ پُہ ويخه باندی معراج نہ دے کرے، پُہ اودو ئی کرے دے،

خوب ئی لیدلے وو، روح ئی ختلے دے۔

(۲) دویم او صحیح قول: قاضي عياض رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَیْہِ ذِکْرُکُو: دا روح مع الجسد وو...

لیکن صحیح قول دا دے: جی نبي ﷺ پُہ ويخه باندی معراج کرے دے، قاضي عياض رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَیْہِ وائی:

"وَدَهَبَ مُعْظَمُ السَّلَفِ وَالْمُسْلِمِينَ إِلَى أَنَّهُ إِسْرَاءٌ بِالْجَسَدِ وَفِي الْيَقِظَةِ وَهَذَا هُوَ الْحَقُّ وَهُوَ قَوْلُ ابْنِ عَبَّاسٍ وَجَابِرٍ وَأَنَسٍ وَحُذَيْفَةَ وَعُمَرَ وَأَبِي هُرَيْرَةَ وَمَالِكِ بْنِ صَعْصَعَةَ وَأَبِي حَبَّةَ الْبَدْرِيِّ وَأَبْنِ مَسْعُودٍ وَالضَّحَّاكَ وَسَعِيدَ بْنِ جُبَيْرٍ وَقَتَادَةَ وَأَبْنِ الْمُسَيَّبِ وَأَبْنِ شِهَابٍ وَأَبْنِ زَيْدٍ وَالْحَسَنَ وَإِبْرَاهِيمَ وَمَسْرُوقَ وَمُجَاهِدَ وَعِكْرَمَةَ وَأَبْنِ جُرَيْجٍ".

"پُہ سلفو صالحینو علمائو کنہی دَ لویو علمائو او دَ لویو مسلمانانو دا نظریه او دا عقیده ده:

جی نبي ﷺ پُہ ويخه باندی روح او جسد دواړو سره آسمانونو ته ختلے دے، معراج ئی کرے

وو، او دا صحیح او حقہ خبره ده، او دا قول دَ عبد الله بن عباس، دَ جابر بن عبد الله، دَ انس بن

مالک، دَ حذیفه، دَ عمر فاروق، دَ ابو هريره، دَ مالک بن صعصعه، دَ ابي حبه البدری، دَ ابن

مسعود، دارنگی دَ ضحاک، دَ سعید بن جبیر، دَ قتاده، دَ ابن المسیب، دَ ابن شهاب، دَ ابن زید، دَ

حسن بصری، دَ امام ابراهیم نخعی، دَ مسروق، دَ امام مجاهد، دَ امام عکرمه، دَ ابن جریج رَحْمَةُ اللّٰهِ عَلَیْہِ دَ

دی تولو دا نظریه ده: جی نبي ﷺ پُہ ويخه باندی سره دَ روح نه دا معراج کرے دے۔"

او بیا وائی: "وَهُوَ قَوْلُ أَكْثَرِ الْمُتَأَخِّرِينَ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَالْمُحَدِّثِينَ وَالْمُتَكَلِّمِينَ وَالْمُفَسِّرِينَ"^(۲)

(۱) انظر: "الشفاء بتعريف حقوق المصطفى" للقااضي عياض بن موسى: (187/188/1).

(۲) انظر: "الشفاء بتعريف حقوق المصطفى" للقااضي عياض بن موسى: (188/1).

"او دا قول پُہ متاخرینو علماؤ کنبی د اکثر و فقہاؤ، محدثینو، متکلمینو او مفسرینو وو."
نو د دے تولو ہم دا نظریہ او عقیدہ وه: چي نبي ﷺ پُہ ويجه باندې معراج کرے دے.

(۲) دریم قول: د معراج د نبي ﷺ باره کنبی

دریم قول د بعضي علماؤ دا دے: وائي: نبي ﷺ تر بیت المقدس پورې پُہ ويجه باندې تله وو، بره بيا پُہ خوب کنبی تله دے، او د هغوي عقیدہ او نظریہ د دې آیت نه ده: چي قرآن کریم کنبی الله تعالى فرمائي:

﴿مُجَانَّ الَّذِي أُسْرِيَ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى﴾ (۱)

"پاکي ده هغه ذات لره چې بوئي تلو خپل بنده لره د شپې د مسجد حرام نه مسجد اقصی پورې."
وائي: دا معجزه د پیغمبر ﷺ پُہ قرآن کریم کنبی بیان ده، که چرته نبي ﷺ د معراج پُہ شپه باندې پُہ بره باندې پُہ ويجه تله وو، نو الله به د هغې ذکر کرے وے، دا به ئې وئیلے وے: چې بيا ئې آسمانونو ته هم اوڅيړولو، خو سوره بني اسرائيل کنبی صرف دا دي: چې د مسجد حرام نه صرف تر مسجد اقصی پورې بوتله وو، دا د هغوي دلیل دے.

بيا قاضي عياض ذکر کړي دي، وائي: صحيح خبره دا ده: "وَالصَّحِيحُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ أَنَّهُ إِسْرَاءُ بِالْجَسَدِ وَالرُّوحِ فِي الْقِصَّةِ كُلِّهَا" (۲)

"صحيح خبره دا ده: چې نبي ﷺ هغه تله وو، نوروح او بدن دواړه ئې الله تعالى څيړولي وو، اول د بيت الله نه واخلې تر بيت المقدس پورې تله وو پُہ بُراق باندې، او بيا د هغې نه پس الله تعالى خپل پیغمبر ﷺ آسمانونو ته څيړوله وو."

نورزه به تاسو ته اول دا ښایم: چې څنکه تله وو؟ روستوبه بيا اختلاف ذکر کوو:

د سيدنا انس بن مالک رضی الله عنه روایت

حديث کنبی راځي: د "صحيح مسلم" روایت دے، او دا صحيح روایت دے: سيدنا انس بن

(۱) [سورة الإسراء: ۱]

(۲) انظر: "الشفا بتعريف حقوق المصطفى" للقاضي عياض بن موسى: (۱۸۹/۱).

مالڪ ﷺ فرمائي: نبي ﷺ فرمائي دي:

«أَتَيْتُ بِالْبُرَاقِ، وَهُوَ دَابَّةٌ أَبْيَضُ طَوِيلٌ فَوْقَ الْحِمَارِ، وَدُونَ الْبُغْلِ»⁽¹⁾.

"ما ته بُراقِ اوستلے شو، او (دا "براق" خه شے دے؟) دا بُراق یو خُناور دے، چې تک سپین خُناور دے، او اوږد خُناور دے، دَ خر نه لږ اوچت او دَ قجر نه لږ غونډې لاندې داسې یو شے دے. نو بُراق داسې یو خُناور چې نه خر وو، او نه قجر وو، تک سپین خُناور وو، دَ خر نه لږ اوچت وو، او دَ قجر نه لږ ښکته وو، اوږد وو، "يَضَعُ حَافِرُهُ عِنْدَ مُتَهَيِّ طَرَفِهِ".

"دَ هغې یو یو قدم به دومره وولکه خومره چې دَ انسان دَ نظر انتهاء ده".

دومره خائے پورې دَ هغې یو توپ وو، په سیکندونو کښې مسجد اقصی ته رسیدلے وو، حالانکه هغه دَ میاشتو میاشتو مزلي دي، په یو شپه کښې نبي ﷺ مسجد اقصی ته هم اورسیدو، دَ بیت الله نه بیت المقدس ته، او بیا ئې معراج هم اوکړو، بیا هم راغله. قَالَ: «قَرَّبْتُهُ حَتَّى أَتَيْتُ بَيْتَ الْمَقْدِسِ»، قَالَ: «فَرَبَطْتُهُ بِالْخَلْقَةِ الَّتِي يَرِبُطُ بِهَا الْأَنْبِيَاءُ»، قَالَ «ثُمَّ دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ، فَصَلَّيْتُ فِيهِ رَكَعَتَيْنِ».

"نبي ﷺ فرمائي: زه په هغې باندې کینښاستم او بیت المقدس ته راغلم، ما دا بُراق دَ هغې کړئ پورې او تړلو کومې کړئ پورې چې انبیاء ﷺ خپل اسونه تړلي وو چې کله به ئې بیت المقدس کښې مونځ کولو، نو دَ هغې کړئ پورې ما دغه خپل اس او تړلو، بیا بیت المقدس جومات ته دننه شوم، نو دوه رکعت مونځ مې په بیت المقدس کښې اوکړو".

بیا روایات مختلف دي: بعضې روایاتو کښې راځي: خائن له مې مونځ اوکړو، بعضې روایاتو کښې راځي: چې ما ته الله تعالی انبیاء کرام ﷺ متشکل کړل، انبیاء کرام ﷺ راپسې روستو ولاړ وو، او زه مخکښې ولاړ وو، ما ورته امامتي ورکړه، دوه رکعت مونځ مو اوکړو.

بیا نبي ﷺ فرمائي:

«ثُمَّ خَرَجْتُ فَجَاءَنِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِإِنَاءٍ مِنْ خَمْرٍ، وَإِنَاءٍ مِنْ لَبَنٍ، فَاخْتَرْتُ اللَّبَنَ».

(1) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات، وفرض الصلوات، برقم: (162).

"بیا زہ را بہر شوم دَ بیت المقدس نہ نو جبرئیل امین ﷺ ماتہ دوه (۲) لوبیہ را ورل: (۱) یو لوبیہ دَ شرابو وو، هغی کنبی شراب وو، (۲) او بل لوبیہ دَ پیو وو هغی کنبی یی وو، ما نہ نی دواہ را ورل، نو ما یی غورہ کرل او یی می ترې اوخبنکل"، دا هغہ وخت وو چې شراب جائز وو، دوه لوبیہ ئی ما تہ را ورل، یو لوبیہ دَ پیو نہ ډک وو، بل لوبیہ دَ شرابو نہ ډک و، ما تہ وائی: چې یہ دې کنبی کوم ستا خوین دے، نو هغہ واخله، نی ﷺ فرمائی: ما یی غورہ کرل، یی می ترې اوخبنکل، شراب می پرینودل، نو فَقَالَ جِبْرِیلُ ﷺ: "اخْتَرْتَ الْفِطْرَةَ."^(۱)

"نو جبرئیل امین ﷺ اووئیل: چې تا فطرت غورہ کرو."

بیا جبرئیل امین ﷺ اووئیل: خہ چې خیزوا!

"ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ."

"بیا جبرئیل امین ﷺ مونږہ آسمان تہ اوخیزولو."

"فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِیلُ."

"جبرئیل امین ﷺ طلب اوکړو دَ دروازې دَ کولا ویدو."

"فَقِيلَ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: جِبْرِیلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، قِيلَ: وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ، فَفُتِحَ لَنَا."

"برہ نہ آواز راغلے، چې خوک ئی؟ (چې آواز کوې چې دروازہ کولاؤ کړی)، جبرئیل امین ﷺ ورته وائی: زہ جبرئیل یم، بیا برہ نہ تپوس کیري: دا بل ملکرے درسره خوک ولاړ دے؟ دا خوک دے؟ نی ﷺ فرمائی: چې جبرئیل امین ﷺ ورته او فرمائیل: چې دا محمد ﷺ دے، بیا تپوس کیري: برہ نہ آواز راغلے: چې دے خپله راغلے دے او کہ تہ ورپسې الله لیرلے ئی؟ جبرئیل امین ﷺ ورته وائی: نا! زہ خو ورپسې کیرلے شوے یم، نو بیا هله دَ آسمان دروازہ کولاؤ شوه."

دَ اسلام نہ مخکښې آسمان تہ ختل

یہ دې آسمان باندې چوکیدارانې فرشتې وې، دا چوکیداري دَ آسمان کوي. هیڅ خہ شی

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات، وقرض الصلوات، برقم: 1162.

بره نشي ختلے، او چې کله اسلام نه وو راغلے نو مشهور روایت دے: د اسلام د راتلونو مخکښې د نبي ﷺ د راتلونو مخکښې دا شيطانان به د یو بل د پاسه اودریدل، آسمان ته به رسیدل، او هلته به آسمان کښې فرشتو به چې خه خبره کوله، هغه به دوي واوریده، چې صبا به الله داسې کار کوي، نو دوي به راغلل خپلو شيطانانو کاهنانو ته به ئې اووئیل: چې صبا به داسې کار کيږي، نو هغوي به خلقو ته اووئیل: چې صبا به دا کار کيږي، نو چې هغه کار به اوشونو خلقو به اووئیل: او کوره! ریشتیا وائی کڼه، یو به ئې هغه ریشتیا خبره اوکړه او سل (۱۰۰) به ئې ورسره دروغ ملکري کړل، نبي ﷺ وائی: یو به دغه خبره وه، او یو کم سل به ئې ورسره دروغ ملکري کړل، خلق به ئې په هغې د هوکه کول، کله چې نبي ﷺ راغلے نو شيطانان بیا بره نشو ختلے، دا معجزه وه د نبي ﷺ.

نو چې کله د آسمان دروازه کولاً وشوه، نبي ﷺ فرمائی:

”قَدْ اَنَا بَادِمٌ، فَرَحَبٌ بِي، وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ.“^(۱)

”پس ناڅاپه زه خپل نیکه آدم ﷺ سره هیلاؤ شوم، ما ته ئې بخیر راغلې اووئیل، او زما د باره ئې دعاء د خیر او غوښتنه.“

په رومیني آسمان کښې آدم ﷺ وو، او دا متشکل کیدل دي، کڼي د انبیاء ﷺ قبرونه خوبه زمکه کښې دي. دلته ”فَرَحَبٌ بِي، وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ“ دا الفاظ راغلل.

بعضې روایاتو کښې لږ بدل الفاظ راځي: ”مَرَحَبًا بِالْأَيْنِ الصَّالِحِ وَالنَّبِيِّ الصَّالِحِ.“^(۲)

”په خیر دې راشي زما نیک مجې او نیک نبي.“

نو بیا نبي ﷺ فرمائی: ”ثُمَّ عُرِجَ بَنَّا إِلَى السَّمَاءِ الثَّانِيَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقِيلَ: مَنْ أَنْتَ؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، قِيلَ: وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ، فَفُتِحَ لَنَا.“

”بیا دوم آسمان ته اوختلو نو جبرئیل امین ﷺ هغه شان بیا دروازه او تګوله: چې دروازه کولاً

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات، وفرض الصلوات، برقم: (162).

(۲) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب المعراج، برقم: (3887).

کری؟ تبوس کیری: چی خوک راغلی دے؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورتہ وائی: زہ جبرئیل یم، بیا برہ نہ تبوس کیری: دا بل ملکرے درسره خوک دے؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورتہ اوفرمائیل: چی دا محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے، بیا تبوس کیری: برہ نہ آواز راغلی: چی دے خپله راغلی دے او کۂ تہ وریسې اللہ لیرلے نی؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورتہ وائی: نا! زہ خو وریسې لیرلے شوے یم، نو بیا د آسمان دروازہ کولاؤ شوہ۔
 نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی: «إِذَا أَنَا بِابْنِي الْحَالَةِ عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، وَيَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا، صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمَا، فَرَحَبًا وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ»:

"ناخاپہ زہ ملکرے شہم چی هغه دوه د ماسي زامن برہ پۂ آسمان کنې وو هغوي سرہ، یو عیسیٰ ابن مریم علیہ السلام، او دویم: یحییٰ بن زکریا علیہ السلام، دا دواړہ د ماسي زامن وو، هغوي ما ته بخیر راغلي اووئیل او هغوي دواړو زما دپارہ د خیر سؤال اوکړو۔"

بیا دریم آسمان ته هم دغه طریقی سرہ تر اووم آسمانه پورې چی: جبرئیل امین علیہ السلام وائی: دروازہ کولاؤ کری؟ تبوس کیری: چی خوک راغلی دے؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورتہ وائی: زہ جبرئیل یم، بیا برہ نہ تبوس کیری: دا بل ملکرے درسره خوک دے؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورتہ اوفرمائیل: چی دا محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے، بیا تبوس کیری: برہ نہ آواز راغلی: چی دے خپله راغلی دے او کۂ تہ وریسې اللہ لیرلے نی؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورتہ وائی: نا! زہ خو وریسې لیرلے شوے یم، نو بیا د آسمان دروازہ کولاؤ شوہ، نو چی دریم آسمان ته اوختلو نو:

«إِذَا أَنَا بِيُوسُفَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِذَا هُوَ قَدْ أُعْطِيَ شَطْرَ الْحُسَيْنِ، فَرَحَبٌ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ»:

"ناخاپہ چی ما اوکتل نو زہ د یوسف علیہ السلام سرہ میلاؤ شوم، او یوسف علیہ السلام له یو لوی حسن ورکړے وو، یو لویه حصہ د حسن الله هغه له ورکړې وه، هغه ما ته بخیر راغلي اووئیلې او زما دپارہ ئې د خیر دعاء اوکړه۔"

«ثُمَّ عَرَجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الرَّابِعَةِ، فَاسْتَفْتَحَ جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قِيلَ: مَنْ هَذَا؟ قَالَ: جِبْرِيلُ، قِيلَ: وَمَنْ مَعَكَ؟ قَالَ: مُحَمَّدٌ، قَالَ: وَقَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ؟ قَالَ: قَدْ بُعِثَ إِلَيْهِ، فَفُتِحَ لَنَا»:

"بیا خلورم آسمان ته اوختلو او چې خلورم آسمان ته اوختو نو ہم دغه طریقہ وه جبرئیل امین علیہ السلام به تپوس کولو: چې دروازہ کولاؤ کړی، هغوي به وئیل خوک ئې؟ (دا دومره سخنه سیکورتی)، بیا بره نه تپوس کیږي: دا بل ملکرے درسہ خوک دے؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورته اوفرمائیل: چې دا محمد صلی اللہ علیہ وسلم دے، بیا تپوس کیږي: بره نه آواز راغلی: چې دے خپله راغلی دے او کہ تہ وړیسې الله لیرلے ئې؟ جبرئیل امین علیہ السلام ورته وائی: نا! زہ خو وړیسې لیرلے شوے یم، نو بیا د آسمان دروازہ کولاؤ شو، وائی: کله چې زہ خلورم آسمان ته اوختم نو: «فَإِذَا أَنَا بِأَدْرِيسَ، فَرَحَبَّ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ، قَالَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ: ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾»⁽¹⁾.

"نو ناخپه زہ د ادریس علیہ السلام سره میلاؤ شوم، هغه ما ته بخیر راغلې اووئیل، زما دپاره ئې د خیر دعاء اوکړه، الله فرمائی: مونږ پورته کړے دے ادریس علیہ السلام لره اوچت مقام ته".
د دروغو واقعہ

بعضې خلقو به دې آیت یو واقعہ مشهوره کړې ده، هغه ټول دروغ دي، ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾⁽²⁾.
 الله وائی: "ما ادریس علیہ السلام له لوئی مقام ورکړے وو".

بعضې خلق وائی: ادریس علیہ السلام به جنت کنبې ژوندے دے، وائی: د جنتیانو جامې کنډې، دا خبره عوامو کنبې مشهوره ده، وائی: ادریس علیہ السلام د جبرئیل امین علیہ السلام سره ډیر ښه تعلق وو، وائی: یو ځل جبرئیل امین علیہ السلام ته وائی: چې ما باندې چرته د آسمانونو سیل اوکړه، او د جنت سیل راباندې اوکړه! وائی: جبرئیل امین علیہ السلام ورته اووئیل: چې دا ډیر مزیدار ځائے دے، بیا به تہ نه راکوژیږې، اول ما سره وعده اوکړه چې راکوژیږم به، نو هغه ورسره وعده اوکړم، چې زما درسره وعده ده تہ مې د ځان سره بوڅه، صرف تماشه کوم بیا به راځم، نو چې کله ئې ادریس علیہ السلام بوتلو، تماشه ئې ورباندې اوکړه، دننه ئې بوتلو، نو ادریس علیہ السلام خو وعده کړې وه چې زہ به بهر راوځم، او جنت هم ډیر مزیدار وو، زړه ئې ترې هم نه کیدو، چې څه چل اوکړم؟ وائی: هغه ته

(1) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب الإسراء برسول الله صلی اللہ علیہ وسلم إلى السماوات، وفرض الصلوات، برقم: (162).

(2) [مسند مريم: 57].

وائي: ڇي راءِ ڇي ڇو، نو سوڄ ٿي اوکرو ڇي بهر به اوڻم او دا پٺڙي به پءِ دِي جنت کڻي پريڙدم، نو ڇي بهر اوڻو، نو زءِ به جبرئيل امين عليه السلام ته وایم: تءِ اودربرءِ! زما نه دننه پٺڙي پاتي شوي دي، بيا به راشمه، وعده به هم پوره شي، ڇڪه زءِ خو به يو ڄل راوتلے یم، نو بيا به پڪڻي پاتي شم، وائي: ادریس عليه السلام ته وائي: ڇه! ڇي بهر کيڙو، نو ادریس عليه السلام پٺڙي پريڻودي، بهر راوتل، ڇي لڙ مزل ٿي اوکرو، ورته وائي: ڇي تا سره مڻي وعده ڪري وڃي بهر کيڙو به رابهر شوم کنه؟ هغه ورته وائي: آو، ڇي لڙ محڪڻي شول، وائي: زما نه خو پٺڙي پاتي شوي، وائي: جبرئيل امين عليه السلام ورته وائي: ڇي ورشه پٺڙي راواخله، نو ڇي دننه لاڙو نو بيا نه رابهر کيدو، وائي: جبرئيل امين ورته اووئيل: رابهر شه کنه تا ڇي وعده ڪري وڃي؟ وائي: ما خو خيله وعده يو ڄل پوره ڪري ده، زءِ رابهر شوے یم، دا خوزءِ پڇيله راغلی یم، تا خونءِ یم راوستے.

وائي: ادریس عليه السلام پءِ جنت کڻي دے؛ ڇڪه جنت کڻي خو بيا مرگ نشته، نو وائي: هغه پءِ جنت کڻي دے او ژوندے دے، او څلورم آسمان کڻي دے، او ادریس عليه السلام ڇي جنت کڻي دے نو هغه جنتيانو له جامي گندي.

نو دءِ هغه خو به هڏو سر نه اوزگار پري دءِ جنتيانو دءِ لباس نه؛ ڇڪه دءِ يو يو جنتي به خومره جامي وي، او بيا جنتيان ڇه لڙ خونءِ دي، او ادریس عليه السلام يو دے، بيا خو لڙ تيلران نور هم ڪٽل غواڙي؟، دازنڪي دويم دا: اے سادہ خلقوا! پءِ جنت کڻي دءِ سره مشقت نشته، او بل دا ڇي: جنت کڻي خو به هر ڇه تيار ميلاوڙي، او بل دا ڇي: دا جامي ڪنڊل آسان ڪار دے ڇه؟ (جامي ڪنڊل خو ڪران ڪار دے او تڪليف دے نو جنت کڻي خو به تڪليف نه وي)، دا هسي دِي خلقو دءِ ڄان نه قيضي مشهور ڪري دي.

الله وائي: ﴿وَرَفَعْنَاهُ مَكَانًا عَلِيًّا﴾⁽¹⁾، "ما ادریس عليه السلام اوچت ڪرے وو لوئي مقام ته"، الله وائي: ما ورته لويه مرتبه ورڪري وه، نو دا نورِي خبرِي دروغ دي، پءِ دِي باندِي علماؤ رد ڪرے دے: مولانا شبير احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ پءِ "تفسير عثمانی" کڻي ڇي پءِ اردو ڙبه کڻي ليکلي شوے، هغه پءِ دِي رد

ڪري ڏي، ڇي دا ڌروغ واقعه ده.

نو نبي ﷺ فرمائي: پءُ څلورم آسمان ڪنبي ڌ ادريس عليه السلام سره ميلاؤ شوم.
 ”ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ الْخَامِسَةِ“.

”بيا مونڙه پنڄم آسمان ته اوختلو، ڇي پنڄم آسمان ته اوختلو نو دغه طريقه وه؛ ڇي تپوسونه به ڪيدل“.

نو ڇي ڪله مونڙ پنڄم آسمان ته اوختو نو:

”فَإِذَا أَنَا بِهَارُونَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَحَبْتُ، وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ“.

”ناڻاپه زه ڌ هارون عليه السلام سره ميلاؤ شوم نو هغه ما ته بخير راغلي اووئيئل او زما دپاره ئي ڌ خير دعاء اوڪر“.

”ثُمَّ عُرِجَ بِنَا إِلَى السَّمَاءِ السَّادِسَةِ“.

”نو بيا شپڙم آسمان ته اوختلو“، او ڇي شپڙم آسمان ته اوختلو نو:

”فَإِذَا أَنَا بِمُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَرَحَبْتُ وَدَعَا لِي بِخَيْرٍ“.

”نو ناڻاپه زه ڌ موسي عليه السلام سره ميلاؤ شوم، نو هغه ما ته بخير راغلي اووئيئي او زما دپاره ئي دعاء ڌ خير اوغوشتله“.

واڻي: بيا مونڙ ڌ شپڙم آسمان نه اووم آسمان ته اوختلو:

”فَإِذَا أَنَا بِإِبْرَاهِيمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُسْنِدًا ظَهَرَهُ إِلَى الْبَيْتِ الْمَعْمُورِ“.

”ناڻاپه مونڙه ڌ ابراهيم عليه السلام سره ميلاؤ شو، ڇي ابراهيم عليه السلام ڌ بيت المعمور شاه ته ڏڏه لکولي وه“.

بيت المعمور ڇه ڇيڙي؟

بيت المعمور ڌ اووم آسمان دپاسه يو ڪعبه ده، ڌ الله پاڪ يو ڪور ڏي، لکه ڇنگه ڇي دنيا ڪنبي بيت الله ڏي، لکه ڇنگه ڇي پءُ دنيا ڪنبي پءُ تمامو ڄايونو ڪنبي معزز ڄائپ پءُ تمامو جوماتونو ڪنبي معزز جومات هغه ڌ الله ڪور ”مسجد حرام“ ڏي، او خلق ورته ڌ ڪرد ونواح نه راڻي، پءُ آسمانونو ڪنبي ڌ اووم (۷) آسمان دپاسه دغه يو ڪعبه ده، او دغه ڌ بيت الله

په شان ځائے دے، چې هغه الله رب العزة د ملائڪو دپاره جوړ كړې دے، هغې كښې ملائڪ د الله عبادت كوي، دغه بيت المعمور داسې دے چې روزانه اويا زره (۷۰۰۰۰) ملائڪ هغې ته وردننه كيږي او د الله عبادت پكښې كوي. او بيا د هغوي شمېر نه راځي، هر وخت دغه ځائے د الله په عبادت باندې ډك وي.

ابراهيم عليه السلام: دغه بيت المعمور ته ډډه لگولې وه، او ناست وو، وائي: چې كله ورغلم نو هغه هم ما ته بخږ راغلې او وئيل او زما دپاره ئې دعاء او غوښتله.

”ثُمَّ دَهَبَ بِي إِلَى السِّدْرَةِ الْمُنْتَهَى“.

”نو بيا د اووم آسمان نه مونږه سدره المنتهى ته لاړو“.

”سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى“ د اوو (۷) آسمانونو دپاسه هغه بېره ده: هغه دومره لويه بېره ده، چې منتهى ده، معنی هغې ته انتها كيږي د علم د مخلوق، نبي صلى الله عليه وسلم فرمائي: كله چې ما هغه بير: او كتله نو:

”وَإِذَا وَرَقَهَا كَأَذَانِ الْفِيلَةِ، وَإِذَا ثَمَرُهَا كَالْقَلَالِ“.

”نو ناڅاپه د هغې بيرې پانږې دومره لوي لوي وې لكه د هاتيان غوږونه، او د هغې ميوې او بيرې چې وې نو هغه د حجر مقام د منگوتو پشان وې، لوي لوي بيرې ئې كړې وې چې هغه بيره ئې پته كړې وه“.

قرآن كريم كښې آيت دے: ﴿إِذْ يُغَشَّى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾ (۱).

”كله چې پته كړه هغې بيرې لره څه لوي پټول وو“.

په دې آيت باندې علماء كرام ذكر كوي: څه څيز پته كړه؟ بعضي وائي: چې دغه بيره د ملائڪو د ډير والي د وجې نه پته وه، كير چاپېره ملائڪې وې، يا علماء كرام ذكر كوي: او حديث كښې هم راځي: چې د هغې بيرې نه كير چاپېره د سرو زرو ملخان تاوېدل نو هغې سره بالكل ټوله بيره پته وه.

نبي صلى الله عليه وسلم سره د الله تعالى مناجات

نبی ﷺ فرمائی: دغہ حائے کنبہی اللہ تعالیٰ ما سرہ مناجات شروع کرل: «فَرَضَ عَلَيَّ خَمْسِينَ صَلَاةً فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَتَزَلْتُ إِلَى مُوسَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: مَا فَرَضَ رَبُّكَ عَلَيَّ أَمْتِكَ؟ قُلْتُ: خَمْسِينَ صَلَاةً».

"نو پہ ما او زما پہ امت باندی اللہ پنخوس (۵۰) موخونہ فرض کرل، چہ تاسو بہ روزانہ پنخوس (۵۰) موخونہ کوئی، وائی: ما ورته اووئیل: صحیح دہ، خو چہ زہ راروان شوم، د سیدنا موسیٰ علیہ السلام خواتہ چہ راغلم نو وائی: ما تہ موسیٰ علیہ السلام وائی: چہ اللہ دربانندی خہ خیز فرض کرو؟ خہ حکم ئی درتہ اوکرو؟ نو ما ورته اووئیل: چہ اللہ وائی: پہ تا او ستا پہ امت باندی ما پنخوس (۵۰) موخونہ فرض کرل، روزانہ بہ ئی کوئی."

وائی: موسیٰ علیہ السلام ما تہ اووئیل: "ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ التَّخْفِيفَ، فَإِنَّ أَمْتَكَ لَا يَطِيقُونَ ذَلِكَ، فَإِنِّي قَدْ بَلَوْتُ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَخَبِرْتُهُمْ" (۱)

"ورشہ! اللہ تعالیٰ نہ سوال اوکرو چہ اللہ تعالیٰ پہ دہ کنبہی لہ تخفیف او سپکوالے راولی؛ حکمہ ستا امت کورے بیا دہ طاقت نشی لرلے، ما تہ دہ خیل قوم پتہ دہ، او ما دہ هغوی امتحان اغستلے وو."

پنخوس (۵۰) موخونہ کول دیر کران کار دے، ستا امت دا نشی کولے، ورشہ! اللہ تہ اووایہ: چہ سپک والے پکنبہی راشی، ما تہ دہ خیل قوم پتہ دہ، دہ بنی اسرائیلو ما پہ هغوی امتحانات کری وو، بیا ستا قوم دا نشی اداء کولے.

نوبی ﷺ فرمائی: «فَرَجَعْتُ إِلَى رَبِّي، فَقُلْتُ: يَا رَبِّ، خَفَّفْ عَلَيَّ أَمْتِي، فَحَطَّ عَنِّي خَمْسًا» (۲). "زہ خیل رب تہ واپس شوم او ورته مہ اووئیل: اے زما رتہ! زما دہ امت نہ پہ دہ کنبہی لہ غوندی سپکوالے راولہ، لہ ترہی نہ کم کرہ، نو پنخہ (۵) موخونہ اللہ کم کرل."

نو پنخہ خلویبنت (۱۵) شول، بیا راغلم، اللہ دہ پہ موسیٰ علیہ السلام باندی رحم اوکری، چہ کلہ

(۱) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات، وفرض الصلوات، برقم: (162).

(۲) أخرجه مسلم في كتاب الإيمان، باب الإسراء برسول الله ﷺ إلى السماوات، وفرض الصلوات، برقم: (162).

دَ موسیٰ ﷺ خواته راورسیدم نو موسیٰ ﷺ ما ته وائی: چې څنگه چل اوشو؟ نو ما ورته اووئیل: چې پنځه ئې راته کم کړل، وائی: ما ته وائی: چې بیا ورشه! نبي ﷺ فرمائی: زه بیا لارم بیا مې الله تعالی ته اووئیل: چې یا الله! په دې کښې تخفیف راوله، وائی: الله د هغې نه پنځه موخونه نور هم کم کړل، نو څلوېښت (۶۰) پاتې شول، بیا راغلم موسیٰ ﷺ راته وائی: چې بیا ورشه! دا ډیر دي، دا نشي کولې، وائی: زه به تلم نو الله به پنځه، پنځه موخونه کمول، او چې موسیٰ ﷺ خواته به راغلم نو ما به وئیل: بس دے، نو موسیٰ ﷺ به وئیل: چې شابه ورشه! دا ډیر کران کار دے، بیا به موسیٰ ﷺ واپس کړم، هر ځل به الله پنځه، پنځه کمول تردې پورې چې کله پنځه موخونه پاتې شول نو د موسیٰ ﷺ خوا ته راغلم، نو موسیٰ ﷺ ما ته وائی: چې ورشه! او الله ته اووايه: چې په دې کښې درته هم تخفیف راولي، ستا امت د دې وس نه لري، وائی: ما ورته اووئیل: «قَدْ رَجَعْتُ إِلَى رَبِّي حَتَّى اسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ».

"چې نا زه بیا بیا د الله دربار ته لارم، او راغلم، نوره ما له د الله تعالی نه حياء راځي چې ورته اووايم: چې د دې نه ئې هم راته کم کړه، نور ورته نشم وئیلے."

نو نبي ﷺ وائی: الله ما ته اووئیل:

"يَا مُحَمَّدُ، إِنَّهُمْ خَمْسُ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، لِكُلِّ صَلَاةٍ عَشْرٌ، فَذَلِكَ خَمْسُونَ صَلَاةً:"

"اے پیغمبره! دا پنځه موخونه واخله، څوک چې دا پنځه (۵) موخونه پابندئ سره کوي نو زه به هغه ته د پنځوسو (۵۰) موخونو اجر ورکوم."

د کناه اراده

او الله ماته دا هم اوفرمائیل: "وَمَنْ هَمَّ بِحَسَنَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا كُتِبَتْ لَهُ حَسَنَةٌ، فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ لَهُ عَشْرًا، وَمَنْ هَمَّ بِسَيِّئَةٍ فَلَمْ يَعْمَلْهَا لَمْ تُكْتَبْ سَيِّئًا، فَإِنْ عَمِلَهَا كُتِبَتْ سَيِّئَةٌ وَاحِدَةٌ."

"او هغه څوک چې د نیکۍ اراده ئې اوکړه ستا په امت کښې، که نیکي ئې کړې هم نه ده خود د دې دپاره به یو نیکي میلاو شي، او کله چې دوي د نیکۍ اراده اوکړه او بیا هغه کار اوکړي نو

الله به ورته د هغې یوې نیکۍ بدله یو په لس باندې ورکړي او چې کله ستا امت د یو گناه اراده اوکړه، او گناه نهې اوکړه نو صرف یو بدې او یو گناه به ورته اولیکم".

قرآن کریم کښې الله رب العزة فرمائي: ﴿مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثَالِهَا﴾^(۱).

"چا چې یو نیک عمل اوکړو د یو نیک عمل په حائې به ورته یو په لس بدلې ورکړم".

نو پنځو له چې په لسو کښې ضرب ورکړې نو پنځوس شول، چې پنځه وخته موڅونه پابندۍ سره کوي نو الله تعالی به تا له د پنځوستو موڅونو اجر درکوي، نو د هغې وخت نه په دې امت باندې پنځه موڅونه فرض شول.

دا د نبی ﷺ د معراج واقعه ده، دا بالکل صحیح روایت د "صحیح مسلم" دے.

د معراج واقعه په یو بل روایت سره

په بعضې روایاتو کښې څه کمه او زیاته شته، څه کمزوري او ضعیف روایات پکښې هم شته، خو په هغې باندې کلام شته، یو روایت دے چې په دې باندې کلام شته، د امام بیهقي رحمه الله نه ابن کثیر رحمه الله نقل کړے دے: "چې نبی ﷺ فرمائي: چې زه روان اوم، په براق چې کله کینیناستم، ما ته یو آواز اوشو، د ښي طرف نه ماته آواز اوشو، چې اے محمد! لږ غوندي انتظار اوکړه، د یوې خبرې تپوس درنه کوم، ما جواب نه ورکولو، بیا آواز اوشو: اے محمد! لږ غوندي انتظار اوکړه تپوس درنه کوم، وائي: ما جواب ورته کړو، او په مخه ترې نه لارم، چې لږ غوندي نور هم مخکښې لارم نو وائي: بیا یو زنانه وه، ماته مخې له راغله، چې مټې ئې وهلې وې، نهایته حسینې وه، نهایته خائسته وه، ماته مخې له راغله، وائي: چې:

"يَا مُحَمَّدُ! انْظُرْنِي أَسْأَلُكَ"^(۲)

"اے محمد! لږ غوندي انتظار ماته اوکړه: زه ستا نه د یوې خبرې تپوس کوم".

وائي: هغې ته هم اونه درېدم او په مخه ترې نه لارم.

(۱) [سورة الأنعام: 160].

(۲) أخرجه البيهقي في "دلائل النبوة"، برقم: (390/2).

ڪلهه جي بيت المقدس ته اورسيدم، نو جي دوه (۲) رڪعتہ مونڱ مڻ اوکرو، بيا جبرئيل امين عليه السلام ما ته دوه (۲) لوني زاورل، يو لوني ڏيپو وو، او بل لوني ڏ شرابو وو، وائي: ما ته ئي اووئيل: جي ڏ دي نه اوڻسڪه، وائي: ڏ هغي نه ڏ ڏيو هغه لوني نه ما اوڻسڪل او ڏ شرابو هغه لوني مڻ پريخودو. وائي: جي ڪلهه مڻ ڏ شرابو لوني پريخودو نو جبرئيل امين عليه السلام ما ته وائي: ڪه چرته تا شراب ڻسڪله وے نو ستا تول امتيان به شرايبان وے، خو چونڪه تاي اوڻسڪل نو تهيك ده جي بعضي خلق به شراب ڻسڪي خو تول به شرايبان نه وي.

نبي ﷺ وائي: بيا ماته جبرئيل امين عليه السلام اووئيل: جي لار ڪنهي خوتا ته ڇه شے محي ته نه دے راغله؟ ما ورته اووئيل: جي آو لار ڪنهي ماته آوازونه اوشول، ڏ بني طرف نه آواز اوشو جي تپوس ڪوم لڙ اودريه، نو ما جواب ورنه ڪرو، ڪڇ طرف نه آواز اوشو ما جواب ورنه ڪرو، يو حسينه او ڄائسته زنانه ما ته محي له راغله، ڏ ڪالو نه ڏکه وه، ما له ئي آواز راکرو، ليڪن ما هغي له جواب ورنه ڪرو، وائي: ما ته جبرئيل امين عليه السلام اووئيل: دا ڏ بني طرف نه جي تا ته آواز شوي وو نو دا يهوديت وو، ڪه چري ته اودريلے وي او تا ڏ هغي خبرو له غور ڪيخودلے وو نو ستا امت به يهوديان شوي وے، خوبه ده جي نه ئي اودريلے، او دا ڪڇ طرف نه ئي جي تاله آواز درڪرو دا نصرانيت وو، دا نصاري وو، ڪه چري ته اودريلے وي، او ڏ دي خبري دي اودريلے وے او ڏ دي سره دي سوال جواب ڪرے وے نو ستا امت به تول نصاري شوي وے، او دا حسينه او جميله زنانه جي مڻي ئي وهلي وي، ڄان ئي سمبال ڪرے وو، تا ته ئي جي آواز ڪولو: جي اودريه، نو دا دنيا وه، ڪه چري تا ڏ دي خبره منلے وے، نو ستا ڏ امت تول خلق به دنيا پسني شوي وے، نو دا دنيا وه، ڪه دنيا توله دھوڪه دھوڪه ده، الله ف وائي:

﴿وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا لَآئِمَّةٌ الْغُرُورِ﴾^(۱)

"نه دے ژوند ڏ دنيا مگر ڻسڪه ڏ دھوڪي ده".

يو خو ورڃي ژوند دے، يو خو ورڃي مزه ده، بيا به هيڄ هم نشته، لکه ڏ ناوي پشان جي

يَو خَو ورڇي ڇاڻسته وي بيا هيڃ هم نه وي، دغسي دنيا ده تا ته به دير حسين شڪل ٻنڪاري، خو
 ڇي ته پري دھوڪه شوې نو بيا هيڃ هم نشته، نو ڪه چري ته دي ڇاڻسته زنانه طرف ته
 اوريدلے وے ميلان دي ڪرے وے د هغي سوال جواب دي اوريدلے وے ستا امت به ٽول پھ
 دنيا ڪنبي مبتلاء وے. دا روايت امام بيهقي پھ "دلائل النبوة" ڪنبي ذڪر ڪرے دے، او د امام
 بيهقي ڪھ نه بيا ابن ڪثير ڪھ نقل ڪرے دے پڇل تفسير "تفسير ابن ڪثير" ڪنبي.

بيا نبي ﷺ فرمائي: ڇي د هغي ڄائے نه مونبر روان شو، نو بره آسمانونو ته مونبره اورسيدو،
 روميني آسمان ڪنبي ڇي ما اوڪتل نو سيدنا آدم ﷺ زما سره ميلاؤ شو، ڇي آدم ﷺ ميلاؤ شو
 نو ڇي ما اوڪتل د هغه ٻني طرف ته هم د خپل اولاد روحونه دي او ڪڇ طرف ته هم د اولاد
 روحونه وو؛ ڇڪه دا انسانان ٽول د هغه اولاد دے، نو ڇي ڪله به آدم ﷺ ٻني طرف ته اوڪتل نو
 دير خوشحاله به شو، وائي: دا ٻنہ روحونه دي، او عليين ته اورسوي، هغي ڄائے ته ٽي اورسوي
 کوم ڄائے ڪنبي ڇي د فيڪانو خلقو روحونه دي، او ڪله ڇي به ٽي ڪڇ طرف ته اوڪتل وائي: دا
 پليت او خبيث روحونه دي، دا سڃڻ ته، د الله جبل ته اورسوي، کوم ڄائے ڪنبي ڇي د بدڪاره
 خلقو روحونه جمع ڪيري، هلته ٽي بوڻي، وائي: ما تپوس اوڪرو: ڇي دا ڇوڪ دے؟ وائي: مانه
 وائي: ڇي دا آدم ﷺ دے، او دا ٻني طرف ته روحونه د نيڪانو مومنانو دي، او دا ڪڇ طرف ته
 روحونه د فاجرانو بدڪاره خلقو دي، د گناڪارو خلقو روحونه دي، وائي: آدم ﷺ زما دپاره دعاء
 اوغوشتله او ما ته ٽي پڇير راغلي اووئيل.

نو د هغي ڄائے نه لڙ غوندي نور محڪبي شو، يو درستخوان لڪيدلے دے، يو درستخوان
 پروت دے، ڇي پھ هغي باندې غوڻي غوريدلي دي، يو درستخوان ڇي پھ هغي باندې مزيداره
 غوڻه پرته ده، هيڃ ڇوڪ ٽي هم خواله هم نه راڻي، او هيڃ ڇوڪ ٽي هم نه خوري، او بل طرف
 ته يو درستخوان دے ڇي هغه د بدبويه او ڪنده غوڻو ڍڪ دے، دا خلق راڻي او د هغي نه
 خوري، پھ هغي ڪنده غوڻه باندې انڇنبي دي، وائي: ما تپوس اوڪرو: "يا جبريل مَنْ هَؤَلاءِ؟" (1)

(1) أخرجه البيهقي في "دلائل النبوة"، برقم: (390/2).

"اے جبرئیل امین علیہ السلام! دا خوک دي؟"

واٺي: جبرئیل امین علیہ السلام ما ته واٺي: چي دا تا ته کوم کسان ٻنڪاري چي پءِ دي مرداره باندې ارم دي، خوري ئي نو دا ستا پءِ امت کڻي هغه خلق دي: چي حلال نه خوري او حرام خوري، چي حلالو ته خوا ته نه ورخي، او حرامو پس مندي وهي، دا ستا د امت هغه خلق دے. ني ﷺ فرمائي: چي د هغه جائے نه لڙ محکمي شو، نو داسي خلق ماته مخي ته راغلل چي د هغوي دومره لوئي لوئي خيتي وي، لکه د غتبو غتبو کوٽو هومره، ني ﷺ فرمائي: چي کله به يو کس راپاسيدو نو چرته به پاسيدلے شوبيا به رااوغورخيدو، نو بيا به ئي پءِ زورونو باندې خان نينگ ڪڍو، نو بيا به اوغورخيدو، واٺي: ما تپوس اوکرو: چي "يا جبرئیل من هؤلاء؟" (1)

"جبرئیل امین علیہ السلام! دا خوک دي؟ چي پءِ دي دومره لوئي عذاب کڻي مبتلاء دي."

واٺي: جبرئیل علیہ السلام ماته اووٺيل: دا ستا د امت هغه کسان دي چي دوي پءِ دنيا کڻي سود خورو.

د سود خور سزا

قرآن ڪريم کڻي الله فرمائي:

﴿الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ﴾ (2)

"کرم کسان چي دنيا کڻي د سود مال خوري، نو چي کله د قيامت ورځ شي نو د قيامت پءِ ميدان کڻي به دوي داسي پاسيري لکه څنگه چي يو سري باندې پريان وي، نه به پاسيري دوي د خپلو قبرونو نه مڪر داسي به پاسيري چي هغي سري باندې ليونتب او پريان راغلي دي."

لکه څنگه چي يو سري باندې پريان وي، او هغه پاسي نو کله يو طرف ته درز خوري، کله بل طرف ته درز خوري، بے اختياره درزونه خوري، د خان د حال نه خبر نه دے، الله واٺي: سود کونڪي خلق د قيامت پءِ ورځ به د هغوي داسي حال وي لکه څنگه چي د پيرياني سري حالت وي.

نو جبرئیل امین علیہ السلام واٺي: دا هغه سود کونڪي خلق وو، چي خيتي به ئي دومره لوئي

(1) أخرجه البيهقي في "دلائل النبوة"، برقم: (390/2).

(2) [سورة البقرة: 275].

سڀني وٽي لکڪ ڄومڙه ڇڻي ڪوتڙي وي، ڌ دغڻي حالت نه دڻي الله تعالى مونڙه او تاسو پڻ آمان ڪري
(امين!)، ڌ دڻي حالت نه به پڻ آمان ڪيمڙي خو ڪڻ سوڌ پريڊڻي، او ڪڻ ڪوي سوڌ او وائي: ڇڻ
آمين! نو دا هسڻ خبره ده.

بياني ﷺ فرمائي: لڙ غونڊڻي ڌ هغڻي ڄاڻي نه اخوا لارو، ڇڻ ڪله اخوا لارو نو يو قوم ته
راغلو ڇڻ ڌ هغوي دومره غڻي غڻي شونڊي وي لکڪ ڌ اوشانو پشان غڻي غڻي شونڊي ٿي وي،
ني ﷺ فرمائي: ڌ هغوي ڄلڻ به ڪولاو ڪرڻ شوه او يو غڻه ڪڻه (حجر) به ڌ دوي پڻ ڄلو ڪڻي
وراوغور ڄولڻ شوه، او لانڊڻي به ترڻي نه اووته، دا ڌ هغوي سزا وه، ما تپوس اوڪرو:
”يَا جَبْرِيلُ مَنْ هَؤُلَاءِ؟“⁽¹⁾

”ڇڻ اڻي جبرئيل! دا ڄوڪ دي؟ ڇڻ دوي ته پڻ دڻي دومره غڻي ڪڻي سره سزا ورڪولڻ شي؟“
وائي: ماته جبرئيل امين ﷺ اووئيڻ:

”هَؤُلَاءِ مِنْ أُمَّتِكَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا...“

”دا ستا امت هغه ڪسان دي ڇڻ هغوي ڌ يتيمانانو مال پڻ دنيا ڪڻي خورلو.“
قرآن ڪريم ڪڻي الله تعالى فرمائي:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾⁽²⁾

”يقينًا هغه ڪسان ڇڻ هغوي ڌ يتيمانانو مال خوري پڻ ظلم او زياتي باندڻي پڻ دهوڪه باندڻي ٿي
خوري، يقينًا دوي پڇيلو خيتو ڪڻي اور اچوي زر دڻي ڇڻ دننه به شي لمبي وهونڪي جهنم ته.“
نوني ﷺ فرمائي: ”ما يو سرڻي اوليدو، ڇڻ پڻ خيتو ڪڻي ٿي دننه اور بليدو، او ڌ اور
هغه لمبي ڌ هغه ڌ ڄلڻي نه ڌ هغه ڌ سترگو نه راوتلڻي، ما تپوس اوڪرو: دا، ڄوڪ دي؟ ما ته
اووئيڻ شوه: ڇڻ دوي به ڌ يتيم مال خورو.“

بياني ﷺ فرمائي: ”ڇڻ لڙ ڌ هغڻي ڄاڻي نه محڪمڻي لارو، ناڄاپه ڇڻ ما اوڪتل نو ڄڻ زنانه دي

(1) أخرجه البيهقي في "دلائل النبوة"، برقم: (390/2).

(2) (سورة النساء: 10).

چې هغوي د خپلو سينو نه رازوړندې شوي دي، او عذاب ورله ورکولې شي، ما تېوس اوکړو: چې اے جبرئيل! دې زناؤله دا سزا ولې ورکولې شي؟ دوي ولې د سينو نه ژوندې دي؟ وائي: جبرئيل امين عليه السلام ماته اووئيل: چې دا ستا په امت کښې هغه زناڼه دي چې د دوي کار زنا وه، دوي به دنيا کښې زناگانې کولې، نو دوي نن د خپلو سينو نه رازوړندې دي، په دې عذاب کښې پرتې دي.

بل حديث کښې راځي: چې نبي ﷺ فرمائي: زه په يو تنور باندې راغلم، د تنور په شکل باندې يو ځائ جوړ وو، چې ښکته نه کولائ وو، او بره نه ئې خله تنگه وه، نبي ﷺ فرمائي: چې په هغې کښې اور بليدو، په هغې کښې نارينه او زناڼه گډوډ پراته وو، هغوي د جهنم په هغې اور کښې سوزيدل، دومره تيز اور بليدو چې هغې اور به د ځان سره دوي رااوچت کړل، او دې خلقو به چغې وهلې او فريادونه به ئې کول، وائي: ما تېوس اوکړو: چې دې خلقو له دا عذاب ولې ميلاوېږي؟ وائي: جبرئيل امين عليه السلام راته وائي: چې دا ستا په امت کښې هغه نارينه او زناڼه دي چې دوي به په دنيا کښې زناگانې کړې وې، نن د هغوي دا سزا ده.

دنيا کښې ئې د يو بل نه پرده نه وه کړې د يو بل نه ئې حياء نه وه کړې، د الله تعالى نه ئې بږه نه وه کړې، ځکه الله تعالى د جهنم اور کښې گډوډ غورځولي دي، او گډوډ د جهنم اور کښې پراته دي، دا ئې سزا ده، نبي ﷺ فرمائي: ما چې کله اوکتل نو د سينو نه رازوړندې وې، وائي: ما اووئيل: چې دا ولې؟ وائي: دا زنا کارې زناڼه وي.

نبي ﷺ وائي: چې د هغې نه لږ مخکښې لارم چې ما اوکتل نو ناڅاپه څه کسان دي چې د هغوي د اړخونو نه غوښې لرې کولې شي، او هغوي د باره واپس نورې کولې شي او هغوي ته په خله کښې ورکولې شي: چې دا خوږه! په دې عذاب کښې مبتلاء دي، او ورته وئيلې شي: چې دا غوښې داسې اوخوږه لکه څنگه دې چې په دنيا کښې د مسلمان ورور غوښې خوږې، نبي ﷺ فرمائي: ما تېوس اوکړو: چې دا څوک دي؟ چې په دې عذاب کښې مبتلاء دي، وائي: ماته جبرئيل امين عليه السلام اووئيل: چې دا ستا په امت کښې هغه چغلي کونکي خلق دي، چې هغوي به د مسلمانانو چغلي کوله، او دا هغه خلق دي چې په خلقو باندې به ئې بدنامې لکولې، او دا هغه

کسان دي: ڇي ڌ مسلمانانو غيبتونه ٿي کول؛ ڇڪه ڌ مسلمان ورور غيبت کول دومره لويه گناه ده لکه ڌ مسلمان غوڻي خورل، مونڙه او تاسو خو پري گپ گرموو، او بعضي خلق وائي: دا خبره کرم خو الله دي غيبت کڻي نه راولي، کوي غيبت او الله دي غيبت کڻي نه راولي عجيبه سرے ٿي، ڇي ته غيبت کوي نو ڇنگه به دي پکڻي نه راولي؟ او بعضي جاهلان وائي: دا به درته زه ڌ هغه محکڻي هم او، ايم، مقصد ٿي دا وي: ڇي دا صفت پکڻي شته دے، غيبت خو وائي ديتہ: ڇي سري کڻي نقصان موجود وي، او ته ڌ هغي بد وائي، نو هغي ته غيبت وائي، که ورته وائي: ڇي غيبت مه کوہ، وائي: ڌ ڇه غيبت؟ زه به ٿي درته ڌ هغه به محکڻي هم او، ايم، نو هم دغي ته غيبت وائي، او که يو نقصان پکڻي نشته، او ته وائي: ڇي دے داسي دے، نو هغه خو بهتان دے، هغه خو ڌ غيبت نه لويه گناه ده، غيبت ديتہ وائي: ڇي مسلمان کڻي يو نقصان موجود دے او ته خلقو ته وائي.

جائز غيبت

هاں! ناڪاره بادشاه دے ڌ هغه غيبت اوکړه، بدعتي سرے دے ڇي ڌ هغه نه بدعات خوريږي ڌ هغه غيبت اوکړه، يو داسي سرے دے ڇي ڌ هغه نه نور خلق خرابيري ڌ هغه غيبت اوکړه، پاتي شو عام خلق ڌ هغوي غيبت کول ناروا دے.

نبي ﷺ فرمائي: "ڇا ڇي به مسلمان باندې يو پرده واچوله الله به به هغه باندې اويا (۷۰) پردي واچوي، او ڇي ڌ يو مسلمان حاجت دي پوره کړو، الله به ستا اويا (۷۰) حاجتونه پوره کري"، مونڙ وائو: زمونڙ هغه دي نه پوره کيري، خو ڌ بل سره امداد نه کوو، مونڙ وائو: الله دي زمونڙ نه شل (۲۰) کرتہ پرده اوچته کري خو ڇي بل مسلمان بے عزته کړو، ڇي ته ڌ بل بے عزتي خوشوي، الله به تا بے عزته کوي، او ڇي ڌ بل عزت کوي نو الله به تا ته عزت درکوي.

نو جبرئيل امين عليه السلام نبي ﷺ ته فرمائي: دا هغه خلق دي ستا به امت کڻي ڇي دوي به دنيا کڻي ڌ خلقو غيبتونه کول، به خلقو به ٿي الزامونه لکول، به خلقو باندې به ٿي بدنامي لکولي، ڌ معراج ڌ واقعي يو خو حالات ما ستاسو محکڻي ذکر کړل، په دنې • ڇي دير اوږد بحث دے؛ ڇڪه

بعضي خلق دَ معراج نه انڪار کوي، دَ هغوي جوابونه دَ وخت دَ کمي دَ وجي نه پاتي شول. بعضي خلق وائي: نبي ﷺ په خوب کښي تله وو، څوک وائي: صرف روح ئي تله وو، ما درته صرف دومره اووئيل: چې نبي ﷺ په ويځه باندې تله وو، او روح ئي هم تله وو، دا معجزه وه دَ نبي ﷺ: چې دَ شپي په لږه غوندي حصه کښي الله تعالي دَ مسجد حرام نه روان کړو تر مسجد اقصي پورې لاړو، بيا دَ مسجد اقصي نه ئي روان کړو پر دَ آسمانونو سيل ئي ورباندې اوکړو، او چې راغله نو بيا هم لا شپه پاتي وه، چې دا منزل په کال کښي هم نه ختميري، او چې راغله نو بيا هم شپه پاتي وه، تردې پورې چې نبي ﷺ دَ کومې بستري نه پاسيدلې وو، هغه هم له ويځه شوې نه وه، هغه حرارت پکښي هغه شان وو، ام هائي فرمائي: دَ ماسخوتن مونځ ئي مونږ سره اوکړو، مونږه اوده شو، او پيغمبر ﷺ هم اوده شو، چې سحر شو، نبي ﷺ مونږ هم مونځ له پاسولو، او پخپله هم پاسيدو، بيا راغله وو، او پخپل کت کښي اوده وو، دا معجزه وه دَ رسول الله ﷺ او دَ دې بيان الله سورة بني اسرائيل کښي کوي، الله رب العزة دې مونږ او تاسو له دَ صحيح عمل کولو توفيق رانصيب کړي (آمين!).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَمَّا كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَرِيمًا

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه نوؤلسمه

"په مدينه منوره كښې د اسلام ابتداء"

بتاريخ: 15-07-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصح اللسان لذيد البيان علامه عبد الحق ربّاني حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه نوولسمه

"په مدينه منوره كښې د اسلام ابتداء"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا صِدْلَ لَهُ وَلَا نَدْلَ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بَسِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَرِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾⁽¹⁾.

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونهوا د رسول الله ﷺ سیرت مبارکه شروع وو، د سیرت خه حصه مخکښې بیان شوې وه، د نبی ﷺ د پیدائش نه واخلې د نبوت تر لسم کال پورې، د هغې خه مختصر نقشه ذکر شوې وه.

په مدينه منوره كښې د اسلام ابتداء

ننني بيان كښې د نبی ﷺ د يوولسم، دولسم او ديارلسم کال سیرت بيانوو. په دې کلونو كښې غټ كار دا شوه وو: چې مدينې منورې ته اسلام راوړسیدو. تاسو ته دا هم واضحه كوو: چې نن خو مدينه منوره د صحابو ﷺ او د دينداره خلقو يو مركز دے، او پخوا وو. ابتداء دې مدينې ته اسلام څنگه راوړسیدو؟ په خه طريقه راوړسیدو؟ نبی ﷺ خو مکه كښې وو او د مكې كافر خو د نبی ﷺ سخت خلاف وو. په مدينه منوره كښې دوه ډلې وې، دا د دغه ځانې خلق وو، او دا ډيرې

لوئې قبيلې وې پۀ مدينه منوره كښې، لوئې خاندانونه وو. يو ته به ئې اوس وئيلو او دويم ته به ئې خزر ج وئيلو. اوس او خزر ج دواړه د يو بل ډير سخت دشمنان هم وو او كافر هم وو، او دوي بت پرست هم وو، مشركان وو، اهل كتاب نه وو.

پۀ دې مدينه كښې يهوديان هم اوسيدل، او هغوي هم دوه ډلې وې: (۱) يو: بنو نضير، او (۲) بله: بنو قريظه. دا يهوديان چې وو نو دوي لږ وو خپله كښې ئې يواځې زندكي نه شوه تيرولې، اكثر څوك پكښې د اوس سره ملگري وو او څوك پكښې د خزر ج سره ملگري وو. د هغوي پۀ ملگرتيا كښې به ئې ژوند تيريدو. نو د اوس او د خزر ج پۀ مينځ كښې دشمني هم وه نو كله به د يهودو هم د اوس او د خزر ج سره اختلاف راغې؛ ځكه چې كله يو څائې كښې څوك پاتې كيږي نو خامخا اختلاف راځي. نو اوس او خزر ج خو ډيرې غټې غټې ډلې وې او دا يهود خو لږ غونډې خلق وو، نو دوي كله د هغوي مقابله كوله شوه. نو دې يهوديانو به اوس او خزر ج ته وئيل (چې دا كافر وو): چې زمونږه پۀ كتاب كښې ئې ليكلي دي: چې آخري نبي به راځي، او د هغه وخت نږدې شوې دے، نو كله چې دغه نبي راشي مونږه ټول به د هغه ملگري كيږو او پۀ هغه باندې به ايمان راوړو، او ستاسو مشركانو او د دې كافرانو سره به جنگيږو او تاسو بيا كله هم پۀ مونږه باندې زورور كيدے نه شئ. د دې اهل كتابو دا خبره د دې كافرانو (اوس او خزر ج) پۀ دماغو كښې پرته وه، خو هغه وخت كښې ئې خو منله نه.

د خزر ج د قبيلې څۀ خلق حج ته تلل

چونكه دا حج د نبي ﷺ د بعثت نه مخكښې هم وو، دا د ابراهيم عليه السلام د زمانې نه شروع وو، بلكه د هغې نه هم مخكښې شروع وو. نو د حج موسم چې راغے نو د خزر ج د قبيلې څۀ خلق حج ته بيت الله ته، مكې مكرّمې ته لاړل. دا تقريباً د نبوت يوؤلسم كال وو، هجرت خو لا شوې نه دے، د نبوت خبره ځكه كوؤ. نو دوي چې لاړل او نبي ﷺ ئې اوليدو نو د دوي پۀ زړه كښې هغه خبره راغله، چې يهوديانو به مونږ ته دا خبره كوله چې آخرنې پيغمبر به راځي او د هغه وخت را نږدې دے او مونږه به هغه سره ملگري كيږو، او مونږ به پرې ايمان راوړو او بيا به تاسو سره

جنگیرو. دوي چي نبي ﷺ اوليدو نو ډارک پوهه شول چي زمونږ په خيال هغه نبي دا دے. نو دا خزر ج قبيلي والا راغلل او نبي ﷺ سره ئي ملاقات اوکړو. نبي ﷺ ورته د ايمان دعوت ورکړو، قرآن ئي ورته اولوستو نو دوي په خپل مينځ کښې مشوره اوکړه چي هغه پيغمبر خو دا دے خو هسې نه چي دا يهود راشي او هغوي پرې زمونږ نه مخکښي ايمان راوړي نو راځئ! د دې يهودو نه پرې مونږه مخکښي ايمان راوړو نو دا يهود به را ته بيا نه شي تينگيدے.

د خزر د خلقو ايمان راوړل

نو نبي ﷺ چي دعوت ورکړو نو هغې خبرو په دوي باندې اثر اوکړو او دوي نبي ﷺ ته اووئيل: چي مونږ ته کلمه اووايه، مونږ در باندې ايمان راوړو او ستا ملگري کيږو، دا شپږ (٦) کسان حج ته راغلي وو: (١) اسعد بن زرارہ، (٢) عوف بن الحارث، (٣) رافع بن مالک بن عجلان، (٤) قطبہ بن عامر، (٥) عقبہ بن عامر، او (٦) جابر بن عبد الله بن رثاب ﷺ. دا هغه مشهور جابر ﷺ نه دے بلکہ دا بل دے د مدینې دے. دا شپږ (٦) صحابه ﷺ اولني هغه خلق وو چي د مدینې منورې نه مگي ته حج له راغلي وو، او هلته ورته الله ايمان نصيب کړے وو، دوي چي مدینې منورې ته لاړل نو هلته به د خلقو سره کيښناستل او د نبي ﷺ صفتونه به ئي خلقو ته کول، چي داسې انسان وو، يره ما ليدلے وو، ډير قيمتي سرے وو، ډير غوره انسان وو، ډير خوش اخلاقه وو. نو دا مذاکره هم په خلقو کښې پوره اثر کوي. نو د نورو کسانو په زړه کښې د ايمان او د نبي ﷺ محبت الله پيدا کولو، نو دولسم کال د نبوت باندې چي کله د حج موسم راغے نو دغه کسان هم راغلل، په دې کښې دا يو (جابر بن عبد الله بن رثاب ﷺ) کس نه وو شريک شوے. او پنځه هغه زارہ مسلمانان شول او ځان سره ئي اووه (٧) کسان نور هم راوستل، نو دولسو (١٢) له تعداد اورسيدو. نو په هغه نورو ملگرو کښې: (١) يو: "معاذ بن حارث" دا د عوف بن حارث ﷺ زور وو، (٢) ذکوان بن عبيد قيس، (٣) عبادہ بن صامت، (٤) يزيد بن ثعلبه، (٥) عباس بن عبادہ بن نضله، (٦) ابو الهيثم مالک بن تيهان، او (٧) عويم بن ساعدہ ﷺ. دا ملگري ئي د ځان سره راوستل. او نبي ﷺ ته وائي: چي دوي ته کلمه اووايه، مئي کښې نبي ﷺ د عقبه سره په خوا کښې ئي دوي کيښنول، او د دوي نه ئي بيعت واغستو چي د

يَوَ اللّٰه توحيد به مني، دَ اللّٰه سره به شريك نَه جوروي، غلا به نَه كوي، زنا به نَه كوي، اولاد به نَه وژني، قتل به نَه كوي، پَه يَو بل به بدنامي نَه لكوي... دا بيعتونه ئي ترې واغستل او دا كسان مسلمانان شول. چونكه اول شپږ وو اوس دولس (۱۲) كسان شول.^(۱)

مصعب بن عمير او عبد الله بن ام مكتوم ؓ د دعوت د پاره ليرل

نبي ﷺ اوفرمائيل: چې دوي خو ايله راغلل، ما ورته كلمه اوويله او ايمان ئي راوړو، اوس دوي له تعليم وركول غواړي نو دوي خو لارل، كال بعد به بيا راځي نو دوي له داسې يَو كس پكار دے چې دوي سره هلته كښې لار شي او دوي له هلته كښې درس كوي او دوي ته دين ښائي. نو نبي ﷺ د هغوي سره دوه صحابه كرام ؓ اوليرل: يَو (۱) عبد الله ابن ام مكتوم ؓ دے، خو دے خو پَه سترگو روند وو نو معذوره وو. (۲) بل ئي ورسره مصعب بن عمير ؓ اوليرلو. دوي دواړو ته ئي اوويل: چې تاسو به لار شي او دوي ته به هلته كښې د قرآن تعليم وركوي، قرآن به ورته ښايي. اوس كله چې دوي دواړه لارل، نو مدينه خو پر دے ځائے وو، د دوي پكښې څه نَه وو، او دوي غريبانان هم نوي نوي مسلمانان شوي وو، دومره تصرف او دومره اختيار ئي هم نشته، خو اسعد بن زرارہ ؓ د ملكرو سره مشوره اوكره: واي: زما دا كور ښه دے، او زما پَه كور كښې به را جمع كيږو او مصعب بن عمير ؓ به مونږ ته قرآن واي. (اللّٰه اكبر!!! څه عجيبه منظر به وو!!!).

مصعب بن عمير ؓ هغوي ته د قرآن درس شروع كړو. قرآن ډير انقلابي كتاب دے، او د اسلام دعوت به ئي وركولو، او چونكه ابتدائي دور وو نو مونږ به ئي هم ورله پَه هغه كور كښې جمعې سره وركولو. دوي به راتلل او بيا به د هغه ځائے نه تلل، مصعب بن عمير ؓ ئي استاذ هم وو او امام ئي هم شو.

د اسيد بن حضير ؓ د مصعب بن عمير ؓ خواته راتلل

يَو ورځ مصعب بن عمير ؓ دوي ته د اسلام دعوت وركوي، د قرآن درس كوي، خلق

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (304/1).

راجع دی، یہ دے کنبی د مدینہ یو سردار دے "اسید بن حضیر" (د دے ٲولو سرہ مونہر ٲکہ رضی اللہ عنہ وائو؛ چے دے ٲولو تہ بیا اللہ رب العزہ ایمان نصیب کرے وو). نو دا اسید بن حضیر لا دغہ وختہ پورے ٲہ ہغوی کنبی مسلمان شوے نہ وو، وائی: مرہ! د دے مگے نہ یو سرے راغلے دے، ٲہ لیونے غوندے دے، ٲول خلق ئے کمرہا کرل، نوے نوے مسئلے ئے ورتہ شروع کړی دی. تورہ ئے راواغستہ او وائی: نن بہ ترے دا مدینہ خالی کمرہ. را روان شو چے راغے مصعب بن عمیر ؓ د قرآن درس کوی، خلقو تہ د اسلام تعلیم ورکوی، او دے ورتہ اودریدو او مصعب بن عمیر ؓ تہ وائی: تہ د مگے نہ راغلے ئے، دلته زمونہر ٲہ مدینہ کنبی زمونہر خلقو تہ دین بیاتوے، ولے مونہر درتہ بے دینہ ٲسکارو؟ مونہر درتہ کافران ٲسکارو؟ زمونہر زنانه دے بے دینہ کړے، زمونہر ماشومان دے بے دینہ کرل، تہ دلته لکیا ئے؟ یا ٲہ کئی سر درنہ کت کوم، ٲاسہ شابه! ٲہ مصعب بن عمیر ؓ ورتہ وائی: زما یو خبرہ واورہ! بیا چے تہ ہر ٲہ کوے نو اوکړہ، دے ورتہ وائی: اوواہ! تہ ٲہ وائی؟ وائی: زہ خو ہسے ہم میلہ یم خو صرف دومرہ وایم: چے تہ کیٲنبہ! زہ چے دا کومہ خبرہ کوم نو دا واورہ! کٲہ دے خوٲنبہ وہ نو اوٹے منہ او کٲہ دے نہ وہ خوٲنبہ نومٲہ ئے منہ، خو تہ ئے خو واورہ کنہ، تا ٲہ ٲہ اوریدلے نہ دہ او د بل چا نہ دے خبرہ اوریدلے دہ او ما ٲسے را روان ئے؟ نو زما خبرہ واورہ! کٲہ دے خوٲنبہ نہ شوہ نومٲہ ئے منہ، او بیا بہ زہ لاړ شم چے تہ وائی: چے ٲہ! اسید بن حضیر ورتہ وائی: دا دے ہم ٲنبہ خبرہ اوکړہ، ٲہ! شابه! تہ لکیا شہ او زہ درتہ غور کیردم. مصعب بن عمیر ؓ د اسلام دعوت شروع کړو، او د قرآن عظیم تلاوت ئے دے ملکرو تہ شروع کړو.

اسید بن حضیر ؓ تورہ راغستی دہ او ٲہ دے خیال راغلے دے چے دے بہ وژنم، ہغہ چے کلہ قرآن واوریدو نو قرآن خو یو دیر نا آشنا کلام دے، بے اختیارہ ئے ٲہ ٲہ ٲہ دا تکے راغے:

"مَا أَحْسَنَ هَذَا الْكَلَامَ وَأَجْمَلَهُ!" (۱)

"خومرہ خائستہ کلام دے"، دومرہ خائستہ کلام خو ما چرتہ نہ دے اوریدلے، دومرہ

مزیدار کلام دے دی نہ محکمی ما چرته اوریدلے نہ دے، اے مصعبہ! داسی بہترین دین تہ بیانوی
چی دا دین محکمی ما چرته نہ دے اوریدلے، زہ ہم غوارم، چی پۀ دے دین کنبی داخل شم نوما
تہ چل اوبنایہ چی زہ به پۀ دے دین کنبی خنکۀ شاملیرم؟ مصعب بن عمیر ؓ ورته وائی: غسل
اوکرہ، کپری واغوندہ، خوشبوئی اولکوه او واپس راشہ! دے لارو غسل ئی اوکرل، کپری ئی
بدلی کپری خوشبوئی ئی اولکوه، واپس راغے مصعب ؓ ورته اول کلمہ د شہادت وائی چی وایہ:
”أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ“ (۱)

کلمہ ئی ورته اووئیلہ او بیا ئی ورته د مونخ طریقہ اوشودلہ، چی پۀ دے طریقہ باندی به مونخ
کوی، هغه خو عری وو، الفاظ ئی دیر زیاد شول، او ورته وائی: صبا نہ به راخی او مونر سره به مونخ
کنبی شریکیری، أسید بن حضیر ؓ ایمان راوړو، مسلمان شو، او دوی سره ئی مونخ هم اوکړو.
د سعد بن معاذ ؓ د مصعب بن عمیر ؓ سره راتلل

اوس أسید بن حضیر دوی ته وائی: چی هلکۀ! ما باندی خو مو کار اوکړو، زہ مو مسلمان
کړمه، خو اوس یو نا آشنا کار کوژ: وائی: دلته د مدینې یو سردار دے، چی هغه زما نه هم د پاسه
دے، زہ خُم او هغه درله رالیرم، چی هغه مو هم مسلمان کړو نو خلق به دلې دلې راخی او
مسلمانان کیری به.

أسید بن حضیر ؓ لارو، او دا بل کس سعد بن معاذ ؓ دے، دے هم دیر سخت د مسلمانانو
خلاف وو. سعد بن معاذ ؓ ورته وائی: أسیدہ! تا خۀ چل اوکړو؟ وائی: زہ خو لارم، ما خو هغه کنبی
خۀ غلطی اوئۀ موندہ، خبرې مې ورله هم واوریدی (دا ورته نہ وائی: چی زہ مسلمان شوے یم، وائی:
هسې نہ چی رومیئ شروع پۀ ما اوکړي). وائی: ما خو د هغه خبرې واوریدی، ما خو خۀ عیب پۀ هغه
کنبی معلوم نہ کړو، خۀ نقصان مې پکښې معلوم نہ کړو، او سرے خائسته خبرې کوي، زہ خو
پرې خۀ پوهه نہ شوم. سعد بن معاذ ؓ پۀ غصه کنبی راغے او توره ئی را واغسته، وائی: دومره غت
سرے ئی او تۀ اوسه پورې پۀ دے هم نہ پوهیری چی دے ښۀ دے او کۀ ښۀ نہ دے؟ زہ به لار شم او

زُہ بہ دَدَ اوس خوڻي شم.

سعد بن معاذ ؓ راغے، مصعب بن عمير ؓ بيا ناست دے او دَ قرآنِ کريم درس کوي او دَ اسلام تعليم ورکوي، کله چي سعد بن معاذ ؓ راغے نو ملکري ورته وائي: چي سعد راغے او دے خو دير ناکاره دے، الله دې خير اوکري. دے چي را دننه شو نو اول خو اسعد بن زرارہ ؓ ته غصه شو چي تہ زمونږہ دَ قبيلې سرے ئي او دَ بل حائے نه دې سرے راوستے دے او دلته دې ديرہ کرے دے او تولو خلقو له دې پرې عقيدې خرابي کړې، دا دې خُہ چل کرے دے؟ هغہ ته ئي ردې بدې اووئيلې. او بيا مصعب بن عمير ؓ ته وائي: چي دا تا خُہ کډې ودې شروع کري دي؟ تہ مونږ ته دين بيا نوي؟ مصعب بن عمير ؓ هغه ته وائي: چي زُہ يو خبره اوکرم؟ وائي: اووايه، چي تہ خُہ وائي؟ وائي: صرف دومره وایم: چي زُہ خو درسره جنگ نُه کوم، او نُه درسره شور کوم، کيښنه! دا خبره واوره! يو دوه منته به تا سره دا خبره اوکرم کومه چي دوي ته کوم، که دې خوښه شوه نو قبوله به ئي. کړې او که دې خوښه نُه وه نو چي بيا تہ زمونږ سره خُہ کوې نو هغه اوکړه، مونږ خوستا نه تخښتو نُه، پس ورته مو، مره مو کړه، مونږ درته ولاړ يو، که شرې مو اومو شره!.

سعد وائي: يره! دا هم ښه خبره ده، چي واورم چي دے خُہ وائي؟ نو سعد ؓ ورته اووئيل: ديرہ دَ انصاف خبره دې اوکړه، وايه؟ مصعب بن عمير ؓ ورته اول دَ اسلام محاسن بيان کړل، دَ اسلام فائدې ئي ورته بيانې کړې، دَ اسلام دعوت ئي ورکړو، او بيا ئي دَ قرآنِ عظيم ورته شروع کړو. او کله ئي چي دَ قرآن تلاوت شروع کړو هغه خو عريان وو، صرف تلاوت هم هغوي له کافي وو؛ خُکه هغوي پُه معنی باندې پوهيدل. کله چي دَ قرآنِ کريم تلاوت شروع کړو نو دَ سعد ؓ رنگ بدليدو... آخر دے وائي: ما ته طريقه اوښاي، زُہ هم دا دين قبلوم نو پُه کومه طريقه به دې دين کښي وردننه کيږو؟ چل را ته اوښايه؟ مصعب ؓ هغه ته هم طريقه اوښودله چي لاړ شه او غسل اوکړه، کپړې واچوه او راشه چي کلمه درته اووايم. دے پُه منډه منډه لاړو، غسل ئي اوکړو، کپړې ئي واچولې او راغے، کلمه ئي اووئيله، مسلمان شو.

دَ سَعْدِ بْنِ مَعَاذِ قَوْمِ ۞ لَه دَا اِيْمَانِ دَعْوَتِ وَرَكُولِ

او چي ڪله ئي ڪلمه اووئيله او مسلمان شو نو واپس قوم ته لارو او خپل قوم ئي مخاطب ڪرو
 او قوم ته ئي اووئيل: چي زه تاسو ڪنهي ڇنڪه سره یم؟ وائي: ته پء مونڙ ڪنهي ڊير بهتر سره ئي،
 او ڊير اوشيار سره ئي، ڊير قابل سره ئي. دے ورته وائي: ڪه زه درته يو مشوره در ڪرم نو تاسو ئي
 مني؟ ورته وائي: تا خو چي مونڙ له ڪله هم مشوري را ڪري دي نو هغي ڪنهي مونڙه چرته نقصان نه
 دے ڪرے، بالڪل ئي منو: دا خود قوم سردار وو، نو دے ورته وائي: چي ما نن د اسلام داسي خبري
 واوريدي چي ما پء توله زندگي ڪنهي نه وي اوريدلي، او ما نن د داسي يو ڪلام تلاوت واوريدو چي
 دا ما چرته پء دنيا ڪنهي ليدلے نه وو... وائي: زما تولو ته دا مشوره ده: چي د ماڻهام نه مخڪنهي
 مخڪنهي تول لار شي او ڪلمه اوواي، ايمان راوري.

بس خلقو تولو ڪورونو ته منده ڪره او هر يو لامبي او منڊي وهي، يو وائي: ما ته ڪلمه اووايه، بل
 وائي: ما ته ڪلمه اووايه، چي ماڻهام ڪيدو نو د قبيلي بني عبد الاشهل (عبد الاشهل دغي مدينه منوره
 ڪنهي مشر وو) يو ڪس هم نه وو پاتي شوع، نه سره، نه زاننه، تول پء توله راغلل او مسلمانان
 شول، پء دي طريقه باندې مدينه منوره ڪنهي دين خوريدو. ها! صرف يو سره پڪنهي پاتي شوع
 وو، چي د هغه نوم وو: "عمرو بن ثابت". او د هغه لقب وو: "أصيرم". نو دے دغه وخت ڪنهي د اسلام
 نه پاتي شوع وو خوبيا روستو د جنگ أحد پء دور ڪنهي مسلمان شوع دے، نو دء بيا روستو ايمان
 راورے دے، نوره توله قبيله پء يو ڄل باندې د سعد بن معاذ ۞ پء لاس مسلماننه شوه.

بهر حال پء بني عبد الاشهل قبيله ڪنهي دا يو سره هغه وخت مسلمان شوع نه وو خود
 ده واقعه هم نا آشنا ده، دے بيا پء غزوه أحد ڪنهي مسلمان شو، او چي خبر شو چي د أحد جنگ
 شروع دے، ڪلمه د شهادت ئي اووئيله او توره ئي غاري ته واچوله او د أحد جهاد ته لارو او چي
 لارو نولر وخت بعد بيا دے شهيد شو. د دي وجي نه علماؤ ليکي دي: چي نبي ۞ هغه له پء دنيا
 ڪنهي د جنتي ڪيدو زيرے ور ڪرے وو. وائي: ابو هريره ۞ به ڪله ڪله صحابو ۞ ته وئيل: چي ما
 ته هغه ڪس اوشاي، هغه صحابي د رسول الله ۞ را ته اوشاي: چي هغه مسلمان شو او زندگي

کڻي ئي ٻيو مونڻ نه و وڌو ڪرڻ ۽ اڌ ڌارڪ جنت ته تڏي ڏي؟ صحابو ﷺ وٺيل: ڏا به لا ڇڻڪه سر ۽ وي ڇي مسلمان وي او مونڻ ئي نه وي ڪرڻ ۽ اڌ ڌارڪ جنت ته هم تڏي وي؟ ابو هريره ﷺ به ورته وٺيل: ڇي ڏا اُصيرم ﷺ وو، ڇي ڏا ئي لقب وو، خپل نوم ئي عمرو بن ثابت ﷺ وو. ڏا هغه سر ۽ وو ڇي ڪلمه ئي اوڻيله او ڌ جهاد دور شروع وو، ڌارڪ ميدان جهاد ته لاڙو، ڌ مونڻ وخت پڪڻي لا نه وو راڳلي ڇي ڏي شهيد شو. نو مسلمان شو ۽ ڏي خو ٻيو مونڻ ئي هم نه ڏي ڪرڻ، ڌارڪ جنت ته تڏي ڏي. نو ڏي هم بيا روستو مسلمان شو ۽ ڏي. نو ڏي قبيلي ٽولو پڻ ٽوله باندې ايمان راوڙو او مسلمانان شول. (1)

ڏجھي ڌ مونڻ ابتدا

بيا چونڪه مدينه منوره کڻي اسعد بن زرارہ ﷺ هغوي به ڏي خلقو له مونڻ هم وڙڪولو او رورو ملڪري سڀوا ڪيدل، تر ڏي پوري ڇي ڏجھي مونڻ ئي ورله هم شروع ڪرو، هغه ورڻو کڻي لا ڄمعه نه وه، يهود به پڻ هفته کڻي ٻيو ورڻ راجع ڪيدل، يهود به ڌ خالي پڻ ورڻ راجع ڪيدل. ڏا ڌ هغوي ٻيو ڌ تعظيم ورڻ وه. نصاري به پڻ هفته کڻي ٻيو ورڻ راجع ڪيدل او هغوي ڄان له ڌ اتوار ورڻ خوشه ڪري وه. هغوي به ڌ اتوار پڻ ورڻ باندې راجع ڪيدل. نو ڏي صحابو ﷺ مشوره اوڪره او دوي ڄان له ورڻ منتخب ڪره، ڌ خالي پڻ ورڻ به راجع شول، اول به ئي خطبه اووئيله، بيا به ئي ورته مونڻ اوڪرو. ڏا ڌجھي مونڻ ڌ هغوي وخت نه شروع وو. دغې اسعد بن زرارہ ﷺ به ورته ڌجھي مونڻ وڙڪولو، پڻ ڏي طريقه مسلمانان سڀوا ڪيدل.

ديارلسم ڪال ڌ نبوت ڇي ڪله راڳي، ڇي ڏا ڌ مڪي آخري ڪال ڏي، بيا بل ڪال نبي ﷺ مديني منوره ته هجرت ڪرڻ ڏي. پڻ ديارلسم (۱۳) ڪال مصعب بن عمير ﷺ روان شو او هغه ٽول ملڪري ڇي ڌ ڄان سره ئي تيار ڪري وو هغه ئي ڌ نبي ﷺ سره ٽول بيعت ته بوتلل ڇي راڻا ايمان خو مو راوڙي ڏي ڇي ڌ رسول الله ﷺ سره ملاقات اوڪري او بيعت هم ڌ رسول الله ﷺ سره اوڪري. نو تقريباً بيا ڇهه ڏهاسه اويا ڪسان جوڙ شوي دي. بيا پڻ ديارلسم ڪال باندې دوي لاڙل، او

نبي ﷺ سره هغوي هغه ځائے ڪښې بيعت اوکړو، او بعضې علماؤ ليکي دي: چې چونکې نور کسان ورسره هم لارل نو پنځه اویا (۷۰) خو هغه مسلمانان وو او چې نور ورسره تلي دي نو د څلور سوؤ نه هم تعداد سېوا کيږي نو دوي خوايمان د مخکښې نه راوړې وو، خو بيعت ئې د نبي ﷺ سره اوکړو. علماؤ د هغوي پچتر (۷۰) صحابو ﷺ نومونه هم ليکي دي چې کومو د نبي ﷺ سره په دې دريم کال باندې بيعت کړې دے، خو که زه هغه بيانوم نو په هغې به ډير زيات وخت اولکي نو چې دا پنځه اویا (۷۰) صحابه کرام ﷺ دوي د نبي ﷺ سره بيعت اوکړو.

نور رو په مدينه منوره ڪښې د مسلمانانو كثر ت نور هم سېوا شو، په دې ڪښې اكثر خلق د مدينې هغه مسلمانان شوي دي تر دې پورې چې د مدينې منورې لويې لويې سرداران هغه هم مسلمانان شول.

د عمرو بن الجموح ﷺ واقعه

د مدينې په سردارانو ڪښې يو كس دے، نوم ئې "عمرو بن جموح" دے، دے د بني سلمه قبيلې سردار وو، د ده د خاندان ټول كشران مسلمانان شول او دے نه مسلمان كيدو، كله كله بوداكان په هغې خپلو زړو خبرو ډير كلك وي. دے ډير كلك وو، د ده ځوي دے هغه هم مسلمان دے، معاذ بن عمرو بن الجموح ﷺ نوم ئې دے، ورپرونه ئې هم مسلمانان شول خو دے ډير كلك وو نه مسلمان كيدو. ده يو بُت جوړ كړے وو او د هغې بُت به ئې ډير تعظيم كولو. د لرگي نه ئې بُت جوړ كړے وو او د شپې او د ورځې به ئې وينځلو او صفا كولو به ئې، او منځتې او نذرانې به ئې ورته پيش كولې. دې ځوي او وراره ئې او نورو ځوانانو مشوره اوکړه چې دے په چل باندې مسلمان کړي، وائي: دے به هله مسلمانېږي چې د ده د دې زړه نه د بُت تعظيم ختم شي. نو يو شپه راغلل او ده چې کوم بُت جوړ کړے وو نو هغه ئې واغستو او پټ ئې کړو او لارل او يو ګندې ته ئې او غورځولو. دے اوس راوټے دے سحر ڪښې، او خپل بُت پسې کرځي چې خدائے مې چا روک کړے دے، هغې پسې گرځيدو خو بُت نه وو. گرځيدو گرځيدو، نو چرته چا ليدلے وو، وائي: فلانئ ګنده ڪښې پروت دے. دے چې ورغے نو ګندګئ ڪښې پروت دے، ګنده هم

دے بہ کندی باندی، دہ ہغہ را واغستو او بیہ صفائی اووینحلو او دیر زیات خفہ وو، چہ زما د خدائے دیرہ غتبے عزتی اوشوہ، کاش، چہ دا سرے ما تہ معلوم وے!!!، ما بہ ورسرہ داسی کرے وے، داسی کرے وے۔ حالانکہ خیل خوی او ورارہ ئی دا شے کرے وو، خو غبرئی خونہ کولو چہ دا کار مونرہ کرے دے۔

يَوشِبُهَ تيرَه شوه، دوي راغلل او بيا ئې هغه بُت اوچت كړو او هغه ئې ترې اوغورخولو، بيا ورسې دے گرځيدو، بيا ئې دَ كندگي نه را اوچت كړو، دَه ديري بدې ردې اووئيلې، صفا ئې كړو او اوئې وينځلو، او بيا ئې ورله چوكيداري كوله، او چې كله كور ته تلو نو توره ئې راوړه او دې بُت ته ئې غاړې ته زوړنده كړه، وائي: كيدے شي چې دے به تا توتې كړے وے خو توره به درسره نه وه؛ ځكه درنه بچ پاتې شوے دے، نو دا توره مې درله د دې دپاره راوړه چې كه بيا دپاره دې څوك بے عزتي كوي نو پَه دې توره به ئې وهي. توره ئې ورله غاړې ته واچوله.

نودا کسان چې راغلل او اوښې کتل چې هغه خو ورله نن غاړې ته توره هم اچولې ده او نور ئې هم ښه مزیدار کړې دے او صفا کړې ئې دے نو توره ئې ترې اوچته کړه او غاړې ته ئې ترې کیخوده او بُت ئې بیا اوچت کړو. او چې اوچت ئې کړو نو یو مُردار سې پر وړو هغه ئې را واغستو او یوه رسئ ئې را واغسته، نو دا بُت او هغه سې ئې دواړه پۀ یو رسئ باندې او تړل او یو شاړ کوڅے وو هغې کښې کندونه پراته وو هغې کښې ئې او غورځولو، سې او بُت دواړه اوس کوڅي کښې یو ځائے پراته دي. دے چې سحر راپاسیدو، توره پرته ده، او بُت نشته، دے گرځي راگرځي چې زما بُت چا پت کړے دے.... آخر چا ورته اووئیل: چې هغې فلانکي کوڅي کښې پر وړو دے، دے چې راغے اوس دغه ځائے کښې الله دۀ له هدايت نصیب کړو، د دۀ سوچ راغے چې دا څنگه الله دے چې زۀ ئې را اوچتوم او خلق ئې رانه پتوي او دے ځان نۀ شي خلاصولے نو ما له به څۀ فائده را کړي؟ نو دماغو ئې کار شروع کړو او د کوڅي پۀ غاړه اوږیدو، او چې لاندې ئې اوکتل نو یو رسئ باندې بُت او سې دواړه تړلے شوي دي او یو گنده کوڅي کښې پراته دي.

دَعَمَرُ بْنُ الْجَمُوحِ ۞ اشعار

نو پۀ دغه موقع عَمَرُ بْنُ الْجَمُوحِ ۞ خۀ اشعار وئيلي دي، علماؤ هغه نقل كړي دي، هغه اشعار دا دي:

وَاللّٰهُ لَوْ كُنْتُ إِلَهًا لَمْ تَكُنْ أَنْتَ وَكَلْبٌ وَسَطٌ بَثْرٌ فِي قَرْنٍ
 "زما دې پۀ الله تعالى قسم وي، اے بټه! كه چرته تۀ الله وے او تۀ حاجت روا وے نو تۀ او
 دا سپۀ دواړه د كوهي پۀ مينځ كښې پۀ يو رسۍ تړلي به نۀ وئ پراتۀ (تا خوبه د دې كند نه ځان پچ
 كړے وے)".

أَفَ لِمَلَأَكَ إِلَهًا مُّسْتَدَنٌ الْآنَ فَتَشْنَاكَ عَنْ سُوءِ الْعَيْنِ
 "هلاكت وي د هغه چا دپاره چې هغه تا ته اله وائي، او ستا خدمتونه كوي (لكه د منجورانو،
 شپه او ورځ ستا خدمتونه كوي، او تا صفاء كوي او ستا تعظيم كوي نو هغه انسان دې تباۀ او
 برباد شي)، نن مونږه ستا معلومات او كرل، نن مونږه معلومه شوه چې تۀ كم عقل ئې او تۀ بے
 وقوفه ئې او تۀ اله تۀ ئې".

الْحَمْدُ لِلّٰهِ الْعَلِيِّ ذِي الْمِنْنِ الْوَاهِبِ الرِّزَاقِ دَيَّانِ الدِّينِ
 "حمدونه دي الله لره هغه الله چې هغه ډير اوچت دے او ډير د لويو لويو احساناتو خاوند
 دے، هغه الله چې بخښونكے دے (چې خلقوله بے عيوضه اشياء ور بخښې، هسې مفتۀ كښې ئې
 وركوې)، رزق وركونكے ذات دے، او د دينونو بدلې خلقوله وركوي".

هُوَ الَّذِي أَتَقَدَّنِي مِنْ قَبْلِ أَنْ أَكُونَ فِي ظُلْمَةٍ قَبْرِ مُرْتَهَنٍ
 "دا الله دے هغه ذات چې زۀ ئې خلاص كړم مخكښې د دې نه چې شمه زۀ پۀ تيارو د قبر
 كښې كانړه او را بند (د هلاكت او د مرگ نه مخكښې مخكښې ئې ما له ايمان نصيب كړو او
 هلاكت نه ئې بچ كړم)".

"بِأَحْمَدَ الْمَهْدِيِّ النَّبِيِّ الْمُرْتَهَنِ". (1)

"ذَاحِمد ﷺ دَ وَجِي نِه، چي هدايت والا دے، بيغمبر دے او کانرہ کيخودونکے دے".

او نورو علماؤ دَ هغه دا اشعار هم ذکر کري دي:

أَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مِمَّا مَضَى	وَأَسْتَغْفِرُ اللَّهَ مِنْ نَارِهِ
وَأُثْنِي عَلَيْهِ بِنِعَمَائِهِ	إِلَهُ الْحَرَامِ وَأَسْتَارِهِ
فَسُبْحَانَهُ عَدَدَ الْخَاطِئِينَ	وَقَطَرَ السَّمَاءِ وَمِذْرَارِهِ
هَذَا نِي وَقَدْ كُنْتُ فِي ظُلْمَةٍ	حَلِيفَ مَنَاءٍ وَأَخْجَارِهِ
وَأَنْقَذَنِي بَعْدَ شَيْبِ الْقَدَالِ	مِنْ شَيْبٍ ذَاكَ وَمِنْ عَارِهِ
فَقَدْ كِدْتُ أَهْلِكَ فِي ظُلْمَةٍ	تَذَارَكَ ذَاكَ بِمِقْدَارِهِ
فَحَمْدًا وَشُكْرًا لَهُ مَا بَقِيَتْ	إِلَهُ الْأَنَامِ وَجَبَّارِهِ
أُرِيدُ بِذَلِكَ إِذَا قُلْتُ	مُجَاوَرَةَ اللَّهِ فِي دَارِهِ ⁽¹⁾

دا شعرونه به ئي وئيل، او مڪمل دَ شرڪ نه ئي توبه اوويسته، او دے الله پءِ دې مسلمان
 كرو چي دَ هغې بُت بے عزتي ئي اوليده. دا دَ دې مدينې منورې هغه ابتدائي دور وو، نو خبره مې
 دا كوله چي پءِ دريم (۳) خُل اويا (۷۰) كسان راغلي دي او دَ نبي ﷺ سره ئي بيعت كړے دے.

بيعت

صرف دا واورئ! چي بيعت خه شے دے؟ بيعت دا دَ بيع نه ماخوذ دے. بيع وائي: خرخولو
 ته. دا خو لغوي معنی ده. اصطلاح دَ شريعت كښې بيعت وئيلے كيږي: چي دَ الله دَ رضاء دپاره
 خپل ځان او خپل مال الله باندې خرڅ كړي او دَ دې پءِ بدله كښې به دَ الله نه جنت غواړي. لكه
 ته چي پءِ چا باندې خه شے خرڅ كړي نو ستا اختيار پكښې بيا نه وي.
 نو مؤمنان به راغلل او نبي ﷺ ته به ئي وئيل: چي مونږه تا سره بيعت كوؤ، تا سره وعده كوؤ
 چي مونږ نفس الله لره وركړو، كله چي الله زمونږ نه نفس غواړي نو منع به نه وي، كه مال غواړي
 نو منع به نه وي، پءِ دې چي الله به مونږ له جنت راكوي. دَ دې وجې نه چي كله دا بيعت اوشو نو

(1) انظر: "دلائل النبوة" لأبي نعيم الأصبهاني، برقم: (228).

عبد الله بن رواحه ؓ یو خبره اوکره:

"رِيحُ الْبَيْعِ لَا تَقِيلُ وَلَا تَسْقِيلُ".⁽¹⁾

اے دَ اللہ نی! "پہ دے سودا کنبی مونره دیره کتہ اوکره (بدن خو هسې هم خاورې کیري، مال خو هسې هم ختمیري، نو دیره لویه کتہ مو اوکره، حُکّه چې اللہ به مونر له جنت راکوي)، نه مونره په دې پشیمانه یو او کهُ بل خوک پشیمانه کیري نو بیا هم مونر دا سودا واپس نه ورکوؤ". یعنی په یو طریقہ باندې هم مونره د دې سودا واپس ته تیار نه یو، مونره په دې باندې کلک یو.

غزوه خندق په موقع د نبی ﷺ شعر وئیل

او دغه وجه وه چې کله غزوه خندق وو نو نبی ﷺ به یو شعر وئیلو:

اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ، فَأَغْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ⁽²⁾

"یا الله! نور هیڅ ژوند نشته مگر صرف د آخرت ژوند دے (د دنیا به خه ژوند وي! کله یو شان او کله بل شان، اصل ژوند خو د آخرت دے)، الله! انصارو او مهاجرینو ته بخشنه اوکره".

او صحابه کرامو ﷺ به د نبی ﷺ د تسلی دپاره یو تکه وئیلو:

تَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا⁽³⁾

"مونر هغه خلقو یو چې مونره د محمد رسول الله ﷺ سره بیعت کړے دے (مونر خپل ځان خرڅ کړے دے مونر خپل مال خرڅ کړے دے)، او مونره چې تر څو پورې ژوندي یو نو مونره به په جهاد کنبی یو"، یا به غازیان شو فتح به اومومو او یا به شهیدان کیرو خو کور ته د تلوالا نه یو. نو صحابه کرامو ﷺ به دا تکه وئیلو:

تَحْنُ الَّذِينَ بَايَعُوا مُحَمَّدًا عَلَى الْجِهَادِ مَا بَقِينَا أَبَدًا⁽⁴⁾

(1) انظر: "السيرة الحلبية": (22/2).

(2) أخرجه البخاري، برقم: (2834)، و برقم: (6414).

(3) أخرجه البخاري، برقم: (2834)، و برقم: (6414).

(4) أخرجه البخاري، برقم: (2834)، و برقم: (6414).

اونبي ﷺ به دا وئيل:

اللَّهُمَّ لَا عَيْشَ إِلَّا عَيْشُ الْآخِرَةِ فَاعْفِرْ لِلْأَنْصَارِ وَالْمُهَاجِرَةِ⁽¹⁾

"الله! (که) زما ملڪري شهيدان شي پروا نشته؛ حُکھ دَ دنيا به خُھ ژوند وي، الله! لويه خبره دَ آخرت مغفرت دے، زما صحابو ﷺ، ته بچينه اوکړه"، چې جنت ورته ميلاؤ شي، دا لوئي مقام دے. نو دا هغه ابتدائي دور وو چې مدينې منورې ته پۀ دې طريقه باندې اسلام لارو، که ژوند وي نو ان شاء الله بله جُمعه کښې به بيا دا وايو: چې بيا ورسې نبي ﷺ هم لارو، هغه بيا اولسے کال دے دَ نبي ﷺ مدينې منورې ته، دَ هغې وضاحت به بيا کوؤ:

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنْ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

(1) أخرجه البخاري، برقم: (2834)، و برقم: (6414).

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَتَمَنَّاكَ كَانَتْ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَرِيماً

(سورة الاحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه شلمه

"دَرسول الله ﷺ مدينې منورې ته هجرت"

بتاریخ: 22-07-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذید البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه شلمه

"دَر سَوَل اللّٰه ﷻ مَدِيْنِيْ مُنَوِّرِيْ تَه هَجَرَتِ"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنُسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، أَيْدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا دَلَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا تَشْبِيرَ لَهُ وَلَا تَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَنَدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ

حاضرینو عزتمندو مسلمانانو رونرو! پؑ تحکیمی جمعہ کینی مونرہ دا بیان کرے ووچی
مدینی منورے کینی د اسلام ابتداء خنکہ شوے وه؟ پؑ خؑ طریقہ باندے مدینی منورے تہ اسلام
را اورسیدو؟ د هغی وضاحت شوے وو.

دَهِجَرَتِ وَقَعَهُ

نن جمعه کښې د رسول الله ﷺ د هجرت واقعه مدينې منورې ته هغه ذکر کوؤ. مخکښې مونږه وئيلي وو: چې کفارو به مسلمانانو ته قسم ما قسم تکليفونه رسول، په دې وجه مسلمانان انتهايي پرېشانه شول د کافرانو وهلو، ټکولو او بې عزتونه نه. رسول الله ﷺ چې څنگه د نبوت په ابتداء کښې ښائسته ښائسته خويونه ليدل نو دغه شان د هجرت په ابتداء کښې هم الله رب العزة به نبي ﷺ ته ښائسته ښائسته خايونه ښودل چې دا ستا او ستا د امت د هجرت خايونه دي. علماء کرام ذکر کوي: چې

نبي ﷺ ته نوم نه وو بنودلے شوع. ليڪن نبي ﷺ ته به پءُ خوب ڪنهي داسي علامي بنودلے ڪيڏي چي هغي ڪنهي به ڪجوري ڊيري وي. چي دا ستا د هجرت ڄايونه دي. نبي ﷺ به پءُ خپل ذهن ڪنهي وئيل: ڪيڏے شي چي د حجر مقام وي، دارنگي نورو ڄايونو باندې به ئي سوچونه ڪول، چي هلته هم ڪجوري ڊيري دي. آخر د نبي ﷺ پءُ دې ڪنهي ڊير ترڏد او شک وو نو د وحي پءُ ذريعه نبي ﷺ ته الله رب العزة متعين ڪرو چي ستا د هجرت ڄائے "مدينه منوره" ده. او تہ مديني ته لار شه. (1)

چونڪه نبي ﷺ به ڪوشش ڪولو چي ضعيف خلق، ڪمزوري خلق او د ڇا چي د هجرت وس ڪيري چي هغه مخڪنهي اوليري نو پءُ دې وجه نبي ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته د مديني منوري ته د هجرت ڪولو حڪم او ڪرو: چي مديني ته لار شي. ڪله چي صحابه ڪرام ﷺ مديني ته روان شول نو دا خوابتائي دور دے چي د مڪي نه مديني ته هجرت ڪول وو. او دا هجرت ڪول او تلل مديني ته دا هم ڇه آسان ڪار نه وو؛ ڇڪه چي د ڪفارو زور وو، او د هغوي حڪومت وو، طاقت ئي وو او د مسلمانانو خو. دومره وس نه وو چي هغوي پءُ خپل اختيار باندې هجرت ڪرے وے نو هغوي د ڪفارو نه ڊير پريشانه وو.

د هجرت پءُ ڪولو باندې مسلمانانو ته تڪليفونه رسيدل

د دې وڃي نه علماؤ ليکي دي: چي يو مسلمان به هجرت ڪولو نو پءُ دې هجرت ڪولو به هم هغوي ته ڊير سخت تڪليف ميلاويدو. ڪافرانو دا نه غوڻتل چي دوي لار شي، او دوي پءُ بل ڄائے ڪنهي چرته پءُ آرام سره ژوند تير ڪري او د خپل رب عبادت او ڪري. هغوي به وئيل: چي پربرده چي دوي دلته ڪنهي پءُ دې تڪليف ڪنهي وي، نو ڪله خو به دوي د خپل دين نه توبه اوباسي او د دين نه به را واپس شي.

د امام محمد بن اسحاق ﷺ قول

امام محمد بن اسحاق ﷺ ليکي دي: چي ڪله بيعت د عقبه اوشو نو د هغي د تڪميل نه بعد نبي ﷺ صحابه ڪرامو ﷺ ته د هجرت حڪم او ڪرو. او چي ڪله صحابه ڪرامو ﷺ ته د هجرت

باره کنبی اجازت میلاؤ شو نو پُہ هغی کنبی دَ تُولو نه اول مهاجر دَ نبي ﷺ رضاعي رور دے چي دَ هغهُ نوم "ابو سلمه بن عبد الاسد" دے. دا دَ بنو مخزوم قبیلې وو، او دا هغه کس دے چي دَ دَہ او دَ نبي ﷺ پُہ مینخ کنبی دَ رضاعت رسته وه، او دَ دَہ بي بي ام سلمه ﷺ دَ هغهُ دَ وفات نه بعد بيا دَ نبي ﷺ پُہ نکاح کنبی زاغلي ده، او هغه بيا ام المؤمنین ﷺ کړخيدلې ده.

ابو سلمه بن عبد الاسد المخزومي ﷺ اراده اوکړه چي کله پريږدم او هغه مدينې ته هجرت کوم، بي بي هم مسلماننه وه، سره دَ خپلې بي بي او سره دَ خپلو بچو تيار شول، سامانونه ئې اوتړل او لږ ساعت پس روانيږي او مدينې ته ځي...⁽¹⁾

د ابو سلمه عبد الاسد المخزومي ﷺ پُہ هجرت با ندي قریش خبريدل

نو دے پُہ روانيدو دے او دې کنبې کافران خبر شو، قریش خبر شول نو قریشو دا نه غوښتل چي دوي دې هجرت اوکړي، او دوي دې پُہ آرام ژوند تير کړي نو قریش راغلل او دَ ته وائي: چي هجرت به نه کوې. دے ورته وائي: زه هغه... نو آخر کنبې دَ ته وائي: چي تَه ځي نو تَه لاړشه؛ حکه تَه دَ خپل اختيار خاوند ئې او دَ کور والا رسته داران ئې راغلل، بنو مخزوم قبیلې والا، او هغوي ورته وائي: چي ستا دا ښځه خو زمونږ خور او لور ده، دا به دَ ځان سره نه بوځي. هغه ئې دَ لاس نه اونيوله، خاوند له ورته وائي: تَه ځه او ښځه به دې دلته کنبې وي، دا نه شي بوتلے. ام سلمه ﷺ ئې ترې حصاره کړه، او پُہ زوره ئې حصاره کړه، واړه بچي ئې وونو دَ خاوند دَ طرف خپلوان ئې راغلل (دے خو مسلمان وو او نور خو ټول کافر وو)، او دَ زنانه طرف دې خپلوانو ته وائي: چي دا ستاسو لور خور ده، تاسو به ئې بوځئ، دا ماشومان به مونږه بوځو، دا نه ابو سلمه دَ ځان سره بوتلے شي او نه ئې مور دَ ځان سره بوتلے شي. نو ابو سلمه ﷺ يواځې پاتې شو، بچي ئې ترې يو چا بوتلل او کور والا ئې خپلوانو بوتله او ابو سلمه ﷺ ته وائي: کَه تَه ځي نو ځه او کَه نه ځي نو مَه ځه، تاسره زمونږ هډو ځه کار نسته دے. هغوي خو پُہ دين باندې مټين خلق وو، ابو سلمه ﷺ او وئيل: چي زه به يواځې ځم خو زه به ځم، زه دَ الله دين نه پريږدم. ابو سلمه ﷺ

هغه ځيک يواځې مدينې منورې ته روان شو.

ام سلمه رضي الله عنها وائي: چې سحر به شو نو زه به ابطح (دا په مکه کښې يو ځائ دے، يو کارزنه زمکه ده) ته د ټولو خلقو نه يواځې راغلم او د سحر نه تر ماښامه پورې به ما ټوله ورځ په ژړا تيره کړه؛ ولې چې مسلمانان هم وه او د خپل خاوند سره ئې ډيره مينه هم وه. نو د يو زنانه نه چې بچي هم جدا شي او خاوند ئې هم جدا شي نو دا ډيره گرانه ده. ام سلمه رضي الله عنها وائي: ما به د سحر نه تر ماښامه پورې ټوله ورځ په ابطح مقام کښې په ژړا باندې تيره کړه. ماښام به بيا د مجبورۍ نه خپلوانو کره راغلم، شپه به مې تيره کړه، د خلقو خبرې را باندې نه لگيدې سحر به مې بيا ټوله ورځ په ژړا تيروله، حتې چې يو کال مکمل په دې کښې تير شو چې ابو سلمه رضي الله عنه مدينې ته لاړے او ام سلمه رضي الله عنها خپلوانو راوستله او بچي ئې د خاوند خپلوانو بوتلل، ټول د يو بل نه جدا شو.

د يو کس په ام سلمه رضي الله عنها رحم راټلل

ام سلمه رضي الله عنها وائي: يو کال چې کله تير شو د هغې نه بعد زمونږ د ترونو په ځامنو کښې يو سرے وو، چې د هغه زما په حال باندې ډير رحم راغے چې ما به شپه او ورځ ژړل، وائي: هغه راغے او بنو مغيره ته وائي: چې ظالمانو! دا غريبه د خاوند نه او د بچو نه تاسو جدا کړې ده، کال اوښو، دا تاسو د خپل دين نه وانه روله، هغه هم دغه شان په خپل دين باندې کلکه ده او د شپې او د ورځې دا ژاړي نو کم از کم په دې باندې رحم اوکړئ او دې سره خو نور ظلم او زياته مه کوئ، دا چې چرته خوشحاله وي هلته کښې ئې پرېږدوئ. نو هغوي ما له اجازت راکړو که ته د خپل خاوند خوا ته ځې نو تلے شې زمونږه تا ته اجازت دے. بل طرف ته د خاوند هغه خپلوان بنو الاسد هغوي را ولگيدل او هغوي اووئيل: چې دوي دې زنانه ته اجازت ورکړو نو مونږ به ورله دا بچي ورکړو، هغوي ورله بچي راووليږل چې دا بچي دې واخله، که دلته اوسېږي او که د خاوند خوا ته ځې. نو هغې اووئيل: چې زما خو د بچو نه د هجرت آرمان وو نو زه دلته څه کوم؟^(۱)

د ام سلمه رضي الله عنها يواځې هجرت کول

د وړو ماشومانو بچو سره ئې اوښ تيار کړو او ام سلمه ځيک يواځې مدينې منورې ته روانه

شوه. خوک جي ٽلي دي هغوي دا مزل ليدلے دے جي د مگي او مدينې پء ماين کينې خومره لويه فاصله ده؟ اوس خورودونه دي، او دير سهولتونه دي، هغه زمانه کينې هيخ قسم سهولت نه وو، د اوشانو او اسونو او د غرونو پيدل سفرې وي، پء لاره کينې به شپي راتلې.

نو دا ام سليم ؓ د ورو ورو پجو سره د مدينې منوري پء طرف روانه شوه، خوک غمخوار داسي نه وو جي د دي سره ملڪرے شوء وو، پء هغي وخت کينې يو کس دے روستو ورته بيا الله ايمان نصيب ڪرے دے جي هغه "عثمان بن طلحه ؓ" دے، دے بيا الله د صلح حديبيه پء ڪال مسلمان ڪرو او د بيا مدينې منوري ته هجرت هم ڪرے وو او بيا دے د سيدنا عمر فاروق ؓ پء دور کينې شهيد شوء دے. نو عثمان بن طلحه جي لا هغه وخت کينې مسلمان نه وو، ڪافر وو، ام سلمه ؓ وائي: جي زه ئي اوليدم نو ما ته وائي: جي چرته روانه ئي؟ وائي: ما ورته اووئيل: د خپل خاوند خوا ته مدينې ته حم. وائي: ما ته وائي: جي يواخي روانه ئي؟ وائي: ما ورته اووئيل: جي بالڪل يواخي روانه یم، دا ماشومان بچي را سره دي، نور خوک را سره نشته دے، دا زنانه هغه ته وائي: "لَا وَاللَّهِ إِلَّا اللَّهُ وَبَيَّ هَذَا."⁽¹⁾

"قسم پء الله دے! هيخ خوک را سره ملڪري نشته، يواخي الله زما ملڪرے دے او دا واره وارء بچي زما ملڪري دي".

د يوكافر د ام سلمه ؓ مدينې منوري ته رسول

ام سلمه ؓ وائي: د هغه ڪافر پء ما باندې رحم راغے، هغه جي دا واوريدل نو اوبن ئي راوستو او د مھار نه ئي اونيولو او اوبن ئي کيڻيولو او ما ته وائي: جي دي اوبن ته اوخيژه او خپل بچي هم دي ته اوخيژه. وائي: زه اوبن ته اوختم او ما خپل ماشومان هم ڄان سره کيڻيول، پء خپله ئي دا ٽول مزل پيدل اوڪرو، لاندي به ئي د اوبن مھار نيولے وو او پياده روان وو، او زه پء اوبن باندې سوره اوم، بچي مې هم پء اوبن باندې سواره وو. ڪله جي به لار کينې د دمې ڄائے راغے نو د به اوبن کيڻيولو او بيا به د اوبن نه لري لارو جي دلته راڪور شي! مونر به را ڪور

شو، دمہ بہ مو اوکړه. يعني دومره حياء ناک چې لار کښې ئې چرته د غلط کار اراده هم نه ده کړې، د اوبښ نه به لرې لاړو او ما ته به ئې اووئيل: چې دا بچي هم راکوز کړه او ته هم راکوزه شه او دمہ اوکړئ. نو مونږ به دمہ اوکړه. وائي: چې کله به بيا واپس تلو نو ما ته به ئې اووئيل: چې اوس بيا اوخيژئ، چې مونږ به اوبښ ته اوختو نو بيا به دے راغے او د اوبښ مَهار به ئې اونيو لو او روان به شو.

وائي: پۀ دې طريقه باندې تر مدينې منورې پورې عثمان بن طلحه ؓ (چې هغې وخت کښې لا کافرو) مونږ ئې اورسولو او چې مونږ به ئې را اورسولو او کله چې د قباء هغه ځايونه پۀ نظر راغلل (قباء پۀ مدينه منوره کښې يو ځائے دے او هلته کښې هم جومات جوړ دے، چې هغې ته مسجد قباء وائي. حديث کښې راځي: هغې کښې دوه رکعتہ مونځ کول د عمرې برابر ثواب لري) نو وائي: ما ته ئې اووئيل: چې دا هغه کله دے چې پۀ دې کښې ستا خاوند مقيم دے، ځه! د الله پۀ خير او برکت سره دې خپل خاوند خوا ته لاړه شه. دا زنانه وائي: چې زما دې پۀ الله باندې قسم وي چې د عثمان بن طلحه ؓ نه زيات عزتمند انسان ما ليدلے نه وو، چرته غلطه خبره او غلط حرکت ئې نه وو کړے چې هغه وخت لا کافرو وو. زۀ ئې مدينې منورې ته را اورسولم.⁽¹⁾

نو اول مهاجر دغه ابو سلمه ؓ وو، بيا د هغۀ بي بي او د هغۀ اولاد راغے او بيا ورپسې عامر بن ربيعه ؓ، سره د خپلې بي بي نه، چې د بي بي نوم ئې "ليل بنت ابي حثمه (ؓ)" وو. هغه راغله او دواړو ښځې او خاوند هجرت اوکړو.

بيا ابو احمد بن حشش ؓ او د هغۀ رور عبد الله بن حشش ؓ، سره د خپل اهل و عيال نه دوي هجرت اوکړو. داسې خلق به روزو پت راتلل، سحر به يو سرے وو، ماښام به نه وو، خلقو به وئيل: هغه جوړې تلے دے.

د عتبۀ او د ابو جهل حال

عتبۀ او ابو جهل دواړه کافران وو، او د مسلمانانو سخت دشمنان وو، دا دواړه ولاړ وو او دا

منظر به ئي ڪنلو ڇي ٻيو ڪور به خالي ڪيدو او ٻيو ڪور ئي نه روزانه ڌمڪي نه ڌمڪي طرف
تله، وائي: ڏي عتبه ڌ زرّه نه ٻيو اسويله او ڪرو او ٻيو شعر ئي اوئيئلو:

وَكُلُّ دَارٍ وَإِنْ طَالَتْ سَلَامَتُهَا يَوْمًا سَتَدْرِكُهَا النُّكْبَاءُ وَالْحُوبُ⁽¹⁾

"هر ٻيو ڪور ڪه ڊيره زمانه روغ پاتي شي خويورخ به پنه هغي باندې ڌ غم او ڌ ماتم حالت راڻي."
واي: ڊيره زمانه داسي وه ڇي مکه ٻيو خائسته ٻهار وو، خائسته ڪله وو خونن مکه زورو
خالي ڪيري، او خلق ترې روان دي!!! او بيا ئي اسويله او ڪرو: ڇي ڌمڪي ڊير خائسته ژوند وو،
خلق به ورته ڌ بل خائسته نه راتلن خوزمونره دا وراهه (محمد ﷺ) دا ٽول ڪار ڌ ده ڌ لاسه نه خراب
شو. ڇي دس را پيدا شوه دس نو خلقو ڪنهن ئي اختلافات را پيدا ڪرل، نن خلق ڀڄي پريريدي،
بنهي پريريدي، خيلوان پريريدي او ڌ ده سره منڊي وهي، او هجرت ڪوي، وائي: دا ٽول شرسند پنه
مون پر ڪنهن دس دس (نعوذ بالله!)⁽²⁾

ڌ هغي نه بعد رو رو نور صحابه ڪرام (ﷺ) مهاجر ڪيدل، ڌ هغي نه بعد بيا عڪاشه بن محسن،
عقبه بن وهب، شجاع بن وهب، اريد بن حميره، منقذ بن نباهه، سعيد بن رقيش، محرز بن فضله،
يزيد بن رقيش، قيس بن جابر، عمرو بن محسن، مالڪ بن عمرو، صفوان بن عمرو، ثقيف بن
عمرو، ربيعه بن اڪثم، زبير بن عبيد، تمام بن عبيد، سنجره بن عبيده او محمد بن عبد الله بن
جحش (ﷺ) دا ٽول صحابه (ﷺ) مهاجرين شول.⁽³⁾

مهاجرين زمانه

پنه زنانو ڪنهن زينب بنت جحش، ام حبيب بن جحش، جذامه بنت جدل، ام قيس بنت
محسن، ام حبيب بنت ثمامه، آمنه بنت رقيش، سنجره بنت تميم او حمه بنت جحش (ﷺ)، ڏي
زنانو (ﷺ) هجرت او ڪرو، رو رو مدينه ته خلق روان وو. تر ڏي ڇي سيدنا عمر (رضي الله عنه) هم ڏي ته

(1) انظر: "الروض الأثف": (105/4).

(2) انظر: "سيرة المصطفى": (323/1)، وفي طبع: مكتبة عمر فاروق مخرجا: (278/1).

(3) انظر: "سيرة المصطفى": (323/1).

مجبوره شو چې مکه پرېږدي او هجرت اوکړي.⁽¹⁾

د عياش بن ابي رييعه ؓ هجرت کول او ورسره د ابو جهل چل کول

عياش بن ابي رييعه ؓ هم هجرت اوکړو، عياش بن ابي رييعه ؓ چې کله مدينې ته لاړو، دا صحابي دے. ابو جهل بن هشام او حارث بن هشام دا دواړه روڼه دي، او دا حارث بن هشام بياروستو مسلمان شوے هم دے. نو دا دواړه روڼه مدينې منورې ته لاړل عياش بن ابي رييعه ؓ پسې، او چل ئې ورسره اوکړو، وائي: اے عياشه! تۀ دلته راغلے ئې، مدينې ته راغلے ئې او مونږه تا پسې ځکه راغلو چې ستا پۀ مور موزرۀ خفه شو، وائي: ستا مور دا قسم خوړلے دے چې پۀ خدائے مې دې قسم وي! چې چرته به سر اوڼۀ وينځم، چرته به د غرمو نه سوري ته نۀ شم، خوراک خښکاک به اوڼۀ کړم تر خو پورې چې مې خپل ځوي عياش بن ابي رييعه ؓ ليدلے نۀ وي. نو مور دې د لوړې او تندې نه ځان وژني، دومره خفه ده نو دومره لارښه هغه به رضاء کړې بيا به راځي. نو عياش بن ابي رييعه ؓ چې دا واوريدل زړۀ کښې ډير خفه شو، دے واپس راغے او چې راغے او د ملگرو نه ئې څنگه را جدا کړو، لاس ئې ورله او ترل او قسم ما قسم سزاگانې ئې ورله ورکولې. عياش ؓ ته وائي: د دې اسلام نه به اورې، دا دين به پرېږدي. عياش ؓ بالکل پۀ خپل دين باندې کلک وو، هغې زمانه کښې به نبي ﷺ د صبا پۀ مونځ کښې قنوت نازلۀ لوستلو، او نبي ﷺ به دا دعاء کوله:

«اللَّهُمَّ أَنْجِ الْوَلِيدَ بْنَ الْوَلِيدِ وَسَلَّمَةَ بْنَ هِشَامٍ وَعِيَّاشَ بْنَ أَبِي رَيْعَةَ.»⁽²⁾

الله! دا غريبانان مسلمانان چې د کافرانو پۀ قبضه کښې دي او نۀ ئې پرېږدي او سزاگانې هم ورکوي، "الله وليد بن وليد ته نجات ورکړه، خلاص ئې کړه، سلمه بن هشام د کافرو د لاس نه را خلاص کړه، عياش بن ابي رييعه دے هم د کافرو د لاسونو نه خلاص کړه." نبي ﷺ به د دوي دپاره دعاء کاني کولې.

بهر حال صحابه کرامو ؓ به ورځ پۀ ورځ هجرت کولو، محدثينو او مؤرخينو د هغوي هغه

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (323/1).

(2) انظر: "شرح الزرقاني على المواهب": (415/10)، "عيون الأثر" لمحمد بن محمد فتح الدين: (202/1).

نومونه هم ليکلي دي خو که هغه بيانوو نو ډير وخت به پرې اولگي.

آخر دا چې په مکه کښې يو څو کسان پاتې شول، نور ټول مهاجر شول، يو محمد رسول الله ﷺ پاتې شو، يو ابو بکر صديق ﷺ پاتې شو او يو علي ﷺ پاتې شو او نور هغه کمزوري خلق وو چې د هغوي د هجرت وس نه کيدو، څوک پرې زور ور وو، چې کور ته د کور نه اونه ځي، د هجرت لار ورته نه کيده، نو هغوي د مجبورۍ نه پاتې وو. ابو بکر ﷺ خو څو ځله نبي ﷺ ته وئيلي وو: چې اے د الله رسوله! څه چې څو! نبي ﷺ ورته اووئيل: ما ته لا حکم نه دے شوی چې زه په خپله لا رشم. او ابو بکر ﷺ ته ئې اووئيل: چې ته څه مه، دواړه به يو ځای شئ.

نوني ﷺ، ابو بکر صديق ﷺ او علي ﷺ دوي په مکه کښې پاتې شول.

په دار الندوه کښې د کافرانو راجمع کيدل

کافران په دار الندوه کښې راجمع شول او مشوره ئې اوکړه. دار الندوه دا يو ځای وو چې د نبي ﷺ په نيکونو کښې يو نيکه تير شوی وو قصي بن کلاب، قصي بن کلاب دا ځای جوړ کړی وو، په هغې کښې به مشورې کيدې. نو په دې کښې دوي راغونډ شول، او مشوره ئې شروع کړه: چې بړه دا خلق ورځ په ورځ باندې هجرت کوي او دا ټوله مکه به شاړه شي، او دا ټول نقصان د دې نبي ﷺ د لاس نه جوړ شوی دے، چې دے دې خلقو ته دا مسئلې کوي نو خلق ئې ټول بے دينه کړل، د دے خلاف يو مشوره کوؤ چې د دے سره څه اوکړو؟ يو څو غټ غټ کافران دي چې هغوي را جمع شوي دي: عتبہ بن ربیعہ، شیبہ بن ربیعہ، ابو سفیان بن حرب، طعيمه بن عدي، جبیر بن مطعم، حارث بن عامر، نضر بن حارث، ابو البختری بن هشام، زمعه بن الاسود، حکيم بن حزام، ابو جهل بن هشام، تبیه بن حجاج، منبه بن حجاج او امیه بن خلف. داسې غټ غټ کافران را جمع شول، دا ئې مشران وو، دوي راغونډ شول.

چې کله دوي په دار الندوه کښې کيښناستل نو په دې کښې يو بابا راغی، نا آشنا سرے دے، چا نه پيژندو، نو دوي هغې بابا ته په خير راغلې اووئيلې، سلام کلام اوشو، دوي هغې بابا ته وائي: چې بابا! ته څه! او زمونږه څه خاص خبره ده، مونږه خپله خبره کوؤ (دا بابا شيطان دے،

انسانی شکل کسې راغی. دے ورته وائی: بچو! زه خبر شوم یم چې تاسو څه مشوره کوئ؟ نو زه هم د دغې مشورې په خیال راغلی یم، چې زه هم تاسو سره په دغه مشوره کښې ځان شریک کړم. دوي ورته اووئیل: چې ته د کوم ځای نه راغلی ئې؟ نو دے ورته وائی: چې زه خو د نجد نه راغلی یم. دوي ورته وائی: کیښنه! باباګان خو ډیر اوښیاران وي مونږ له به هم څه مشوره راکړې. بابا ئې هم ځان سره کیښنولو، چې په اصل کښې دا شیطان وو.

(۱) اوله مشوره: مشورې شروع شوې نو یو پکښې دا اووئیل: چې یره! د دې نبي (ﷺ) نه خلاصیدے نه شو، پس د خلاصي طریقہ به ئې دا وي: چې اوئې نیسئ او کوته کښې ئې بند کړئ نو تر څو چې ئې توبه ایستلې نه ده نو د هغې وخته پورې به ئې د کرځې نه نه راخلاصوئ، دا د دغه جیل دے چې توبه ئې اووښته نو را خلاص به ئې کړئ، ټولو اووئیل: چې دا خبره صحیح ده. چې شیطان له کله مشوره راغله نو شیطان وائی: دا بالکل غلطه ده؛ ځکه تاسو به ئې کوته کښې بند کړئ، د هغه ځانګان ښه ټکره خلق دي، هغوي به ئې درنه بیا آزاد کړي، نو بیا به تاسو د دغه سره څه اوکړئ؟ او بل دا چې دومره اوږد ئې څوک بندولے شي؟ تاسو به ئې میاشت بند کړئ، کال به ئې بند کړئ نو دومره اوږد به ئې څوک بندوي؟ دوي اووئیل: یره! دا خبره خو هم صحیح ده.

(۲) دویمه مشوره: بیا ئې مشوره شروع کړه: نو په دویم ځل ئې مشوره په دې باندې راغله چې یره! د دې مګې نه به ئې اوباسئ، پرېږدئ چې هر خوا ئې، نو مګه خو به ترې خلاصه کړو، مګه کښې به را ته خلق نه خرابیږي، خلق به نه گمراه کیږي (نعوذ بالله! مسلمان ته به ئې گمراه وئیلو). وائی: د کلي نه به ئې اوباسو نو خلاص به شو ترې نه، ټولو اووئیل: چې دا صحیح ده. خو چې کله د شیطان خوا ته دا را ئې راغله نو دا بابا ورته وائی: چې نا! نا! دا خبره بالکل غلطه ده، وائی: ولې غلطه ده؟ وائی: دا خو تاسو د مګې والا زورورئ، د مګې نه به ئې اوباسئ نو بل ملک ته به لاړ شي، بل کلي ته به لاړ شي په هغې کلي کښې به دے دعوت شروع کړي او تاسو ته پته ده چې په ځله کښې ئې خو ډیر اثر دے نو هلته به ځان سره ملګري تیار کړي، ملګري به ځای کړي او دومره لښکر به جوړ کړي چې مګې والا به ئې بیا مقابلہ نه شي کولے، نو گورے!

خبردارا چې بل کلي ته ئې پرې نه ايريدئ، بل چرته درنه لار نه شي. دوي اووئيل: يره! بابا خو ډير اوښيار دے، د دۀ دا خبره هم صحيح ده. نو دا مشوره ئې هم کينسل کړه.

(۳) دريمه مشوره: دا دريمه مشوره د نبي ﷺ خپل ترۀ ابو جهل لعين پيش کړه، دا د رسول الله ﷺ سخت دشمن وو. دۀ پکښې اووئيل: چې زما رائې دا ده: چې دے مۀ قيد کوئ، مۀ ئې جلا وطن کوئ، زما رائې دا ده: چې د دۀ بغير د مرګ نه بل علاج نشته، وژنو ئې، خو که زۀ ئې مړ کوم نو ما له دشمني جوړېږي، که بل سرے ئې مړ کوي نو هغۀ له دشمني جوړېږي نو رائې! د مکې دا ټول سرداران دا به يو شو او پۀ شريکه باندې به د هر خاندان نه يو يو سرے واخلو، ټول به پرې پۀ يو ځل باندې حمله اوکړو (هغې وخت کښې د تورو جنگ وو)، پۀ تورو به پرې يو ځل گزارونه اوکړو نو وارث به ئې د چا چا نه بدل اخلي؟ ځکه يو خوا ټوله مکۀ ده او بل خوا د دۀ خاندان، نو د ټولو نه خو بدل اغستے نه شي نو مجبوره به شي ديتۀ چې مونږ له ديت راکړئ، نو څومره ديت چې غواړي نو ورله به ئې کړو او د دې نبي. نه به ځان خلاص کړو. ټولو چې دا مشوره اوکړه او چې کله شيطان له دا رائې راغله نو هغه ورته وائي: دې ځوان چې کومه خبره اوکړه، دا صحيح مشوره ده، بس د دې نه بله مۀ کوئ. د شيطان ورسره پۀ دې مشوره باندې افتات راغے او مشوره ئې دا اوکړه چې: خلق لا مۀ خبروئ، بس تيار را جمع شوي يۀ او څۀ چې تيار د نبي ﷺ کوڅې له ځوا پۀ نبي ﷺ باندې حمله کوؤ.

د رسول الله ﷺ د هجرت ابتداء

الله رب العزة خپل نبي ﷺ له وحې راوليرله: چې نبي! ستا خلاف خلق يو ځائے شوي دي، او تۀ به نن شپه کښې هجرت کوې او تۀ به د مکې نه ځې. دا د نبي ﷺ د هجرت ابتداء وه. حديث کښې راځي: سیده عائشه ؓ وائي: نبي ﷺ مونږ کړه کله هم غرمه کښې نه وو راغلي، روزانه به د ابو بکر صديق ؓ ملاقات ته راتلو، دواړه پۀ يو بل باندې ډير مټين وو، سحر به هم راتلو او مازيګر به هم راتلو خو غرمه کښې چرته هم د الله نبي ﷺ نه وو راغلي، پۀ دې

حُل نبي ﷺ غرمه کڻي راغے او وائي: مونڙ وٺيل: ڇي ڌ الله نبي ﷺ چرته دا وخت راغلي نه دے،
 خه چل به وي، ڇي راغے نو ابو بڪر صديق ﷺ ته ئي اووٺيل: ڇي يا ابا بڪر خه مشوري له
 راغلي یم او دا ماشومان او ڌ کور دا خلق ڌ کور نه اوباسه، تا سره ٻٽه يو خبره کوم. ابو بڪر
 صديق ﷺ ورته وائي: ڇي يا رسول الله! دلته خونور خوک نشته دے، دا زما لونڙه ڌي او زما پءُ
 دوي باندې اعتماد دے ڇي دوي ڌ کور خبره بهر نه کوي، وايه؟ وائي: صحيح ده. نبي ﷺ ورته
 اووٺيل: ڇي ما ته رب ڌ هجرت حڪم ڪرے دے، ابو بڪر ته تيار ئي او ڪه نه؟ ابو بڪر ﷺ
 ورته وائي: ڇي يا رسول الله! زه خو ڌ دورو مياشتو نه پءُ ڌي انتظار یم ڇي ڪله به ڌ رب حڪم
 راڃي، دوه اوڻي مې ساتي دي، او ٻي مې خبري ڪري دي، ڇي کومه اوڻيه ستا خوشه وي نو
 هغه ته واخله او بله به زه واخلم او دواره به سواره شو او ڇو به. نبي ﷺ ورته وائي: صحيح ده، خو
 اوڻيه به هسي نه راکوي، پيسي به درکوم. وائي: مشوره اوشوه.

عائشه ﷺ وائي: ما او اسماء دواره به نبي ﷺ او ابو بڪر صديق ﷺ ته توخه تياروله. اسماء
 بنت ابي بڪر ﷺ دا ڌ عائشي ﷺ بله خور وه، ڌ ابو بڪر ﷺ لور وه، ڌ عائشي ﷺ نه مشره وه.
 وائي: نور خه شے به نه وو ڇي ڪله به مونڙه ڌ خوراڪ، خڻڪاڪ سامان تيار ڪرو... پڇوائئ
 چونڪه ڌ تڪليف زمانه وه، ڪارونه به ڊير وو، ڪمزورياني به وي، سرو او ٻڻڻو به اڪثر دا
 ملاڪاني ترلي، ڪمربند به ئي تري تاڙ ڪرے وو نو يو ٻٽه به ئي جوڙه ڪري وه ڇي ملا به ئي پري
 ترله؛ ڇي دا درد نه کوي. وائي: ڇي بل خه شے نه ملا ويدو نو اسماء خيل ڌ ملا ڪمربند را کولائو
 ڪرو او هغه ئي پءُ مينڀ دوه ٽوتي ڪرو او پءُ يو ٽوته ئي هغي ڪودي ته خله اوترله ڇي کوم کڻي
 مونڙ ڌ خوراڪ، خڻڪاڪ سامان اچولے وو او پءُ بله ڪپڙه به مو هغه مشڪيزي ته خله اوترله ڇي
 هغي کڻي او پءُ پرتي وي. دا سامان مونتيار ڪرو.

نبي ﷺ لارو، علي ﷺ ته وائي: ڇي علي! نن به ته زما پءُ ڪت کڻي اوده ڪيري، زما پءُ بستره
 کڻي به اوده ڪيري، علي ﷺ راغے او ڌ نبي ﷺ پءُ ڪت او بستره کڻي اوده شو، ڪافران ڌ شهي ڌ

نبی ﷺ ڌ ڪور مخي ته ولاړ دي او چي نبي ﷺ راوتو نو حديث ڪښي راڻي: ڌ سورة يس دا ابتدائي آيتونه ئي وٺيل تر دي آيت پوري:

﴿وَجَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾⁽¹⁾

نو نبي ﷺ دا آيتونه لوستل او را روان ڏے او ڌ دي ڪافرو طرف ته ئي شڪي اوغورځولي، ڌ ڪافرانو پڻ مخه نبي ﷺ تيريدو او دي ڪافرانو نه ليدو، الله رب العزة ورله دا ستر ڪي بل خوا وارولي، پڻ نبي ﷺ باندې هډو پوهه نه شول.

اختصار دا ڏے: چي ڪله دواړه روان شول نو پڻ دي ڪښي ڌ ابو بڪر ﷺ ځوي (عبد الله بن ابي بڪر) دا ڊير اوښيار وو، نو ڏے ورسره هم روان شو، نبي ﷺ او ابو بڪر ﷺ دواړه غار ثور ته لاړل، چي غار ثور ته ڪله لاړل نو دري (۳) شپي او دري (۳) ورځي دوي پڻ غار ثور ڪښي وو. دلته به ڌ مگي خلقو پڻ خپل مينځ ڪښي مشوري ڪولي چي دوي ڪوم خوا لاړل؟ دوي ورسې روستو ٿي هم دي، پل ئي معلومولو چي ڪله غار ته اورسيدل حديث ڪښي راڻي: جولا ڪي راڻي او ڌ دي غار پڻ ځله ڪښي جال جوړ ڪړو او ڪونٽري اڪي اچولي وې، نو دوي اووٺيل: چي دي غار ڪښي شته نه، او ڪڻه وے نو دا جال به روان شوے وے، نبي ﷺ او ابو بڪر ﷺ دواړه پڻ غار ڪښي ناست دي. ابو بڪر ﷺ وائي: ڪافران گرځيدل، دا ځپي به ئي مونږه ليدلې، وائي: ما نبي ﷺ ته اووٺيل: ڪڻه لڙ ئي لاندې اوڪتل نو مونږ به اووينې، وائي: نبي ﷺ ما ته اوڦر مائيل:

«مَا ظَنَّاكَ يَا أَبَا بَكْرٍ بِأَنْتَ بَاطِنُ اللَّهِ تَاللَّهِمَّ»⁽²⁾

"پڻ هغه دؤو ڪسانو ستا ڇڻه ڪمان ڏے چي دريم ورسره الله ملڪرے ڏے؟". الله به زمونږه

حفاظت ڪوي.

ڪافرانو دوي اونڻه ليدل او واپس لاړل. عبد الله بن ابي بڪر به ڌ شپي راڻي او دوي سره به ئي ٽوله شپه تيره ڪړه؛ ځڻه چي ڌ مگي حالات به ئي راوړل چي فلانڪے ڪافر دا وائي، فلانڪے

(1) سورة يس: 19.

(2) أخرجه البخاري في كتاب أصحاب النبي ﷺ، باب منافق المهاجرين وفضلهم، برقم: (3653).

ڪافر دا وائي، او بيا به سحر وختي (دَ شپي آخري حصه) ڪنبي اوتو، سحر به مڱي ته رسيدلے وو،
چي دَ مڱي خلق پري پوهه نَ شي چي دَ دا شپه پَ کوم خائے ڪنبي تيره ڪره. داسي سرے وو،
ماسخوتن نا وخته به دَ ڪور نه را اووتو غارِ ثور ته به راغے او بيا به ئي غارِ ثور ڪنبي هغوي سره
توله مذاڪره اوڪره، فلانڪے ڪافر دا وائي، فلانڪے ڪافر دا وائي نو دَ هغوي حال به ئي هم ورته را
اورسولو او دَ نبي ﷺ او دَ ابو بڪر ﷺ حال به ئي هم معلوم ڪرو بيا به شپه شپه ڪنبي لارو نو چي
دَ سحر بانگونه به ئي وئيل نو هغه به هلته ناست وو.

دَ ابو بڪر ﷺ يو غلام دے دَ هغه خاروي به ئي خرول، اوشان به ئي خرول، گدې او بيزي
به ئي خرولي نو هغه غلام ئي پوهه ڪرے وو (هغه هم دير اوشيار وو): چي تَ به دَ خرولو پَ
خيال خيل خاروي کله دے خوا راولي چي مونڙ له پَ غار ڪنبي خوراک، خشڪاک ميلاوڀري.
نو هغه به مانبام ڪنبي او سحر ڪنبي خاروي اخوا بوتلل، دوي له به ئي تازه پئ اولوشل، چي
خوک به نَ وو نو هغه پئ به ئي دوي له ورڪرل. دري ورخي دوي هلته ڪنبي تيري ڪري. دري
ورخي بعد بيا نبي ﷺ او ابو بڪر ﷺ دواڙه دَ مديني پَ طرف باندې روان شوي دي.

کله چي دوي دَ مديني پَ طرف تلل نو هغه زمانه ڪنبي يو ڪافر وو، دوي ته لار نَ وه معلومه،
کَ پَ مشهوره لار باندې تلل نو بيا خطره وه، چي ڪافران را ته مخڪنبي چرته لار اوَنه نيسي. نو هغه
وخت ڪنبي يو کس وو: "عبد الله بن اريقط"، دے ئي دَ رهبري پَ طور دَ خان سره ملڪرے ڪرو
چي تَ به مونڙ ته لار بڻائي، او هغه له ئي پيسي ورڪري چي دا به ستا تنخوا وي. دا عبد الله بن
اريقط ڪافر وو، مشرڪ وو، ليڪن دَ نبي ﷺ او دَ ابو بڪر ﷺ پَ دَ باندې پوره اعتماد وو، چي دے
به زمونڙه خلاف جاسوسي نَ ڪوي، او داسي سرے هم وو چي دَ ابو بڪر صديق ﷺ او دَ نبي ﷺ
ئي دير خيال ساتلے وو، روغ رمت ئي تر دَ مديني پوري رسولي وو.

تر دے خائے پوري واقعه راغله، بيا چي نبي ﷺ مديني منوري ته دننه ڪيدو، هغه ڪيفيت او
هغه حالت هغه به را روانه جُمعہ ڪنبي ذڪر ڪوؤ.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدَ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه يويشتمه

"دَ نبي ﷺ مدينې منورې ته د هجرت كولوپه وخت
كښې په لاره كښې نا آشنا نا آشنا حالات راتلل"

بتاریخ: 29-07-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذید البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه يوویشتمه

"د نبي ﷺ مدينې منورې ته د هجرت کولوپه وخت

کښې په لاره کښې نا آشنا نا آشنا حالات راتلل

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَتُؤْمِنُ بِهِ وَتَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَتَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَى لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدَهُ وَرَسُولَهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا﴾ (١)

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو روروا! په تیره مجموعه کښې د رسول الله ﷺ د هجرت بیان شروع وو، چې نبي ﷺ مدينې منورې ته هجرت څنگه کړې وو؟ په غار ثور کښې څو ورځې هغوي تیرې کړې وې؟ او بیا د هغې جائے نه مدينې منورې ته له څنگه تلې وو؟ نو مونږه وئيلي وو: چې د الله پیغمبر ﷺ د کور نه را اووتو نو ابو بکر صدیق ﷺ او نبي ﷺ دواړه په غار ثور کښې درې (۳) ورځې او درې (۳) شپې حصار وو، عامر بن فهیره ﷺ د ابو بکر ﷺ غلام وو، هغه به د ابو بکر صدیق ﷺ گډې بیزې خړولې، نو هغه به مازیگر کښې گډې بیزې دېخوا راوستې په دې خیال باندې چې زه ئې خروم، دوي له به ئې د هغې نه پی اولوشل او پی به ئې ورکړل. او د ابو بکر ﷺ ځوي وو، هغه به د شپې دوي خوا ته راتلو او د شپې په آخر حصه کښې به اووتو او د

بانگونو پښه وخت کښې به پښه مکه کښې ناست وو، د مکې د خلقو حالات به ئې دوي له زاورل. درې (۳) ورځې او درې (۳) شپې چې تیرې شوې نو د هغې نه بعد نبي ﷺ ابو بکر ﷺ ته اووئیل: اوس د دې غار نه اوځو، د خلقو هغه ډیر زور کښیناستو.

نبي ﷺ ته د یو کافر د مدینې لارښودل

نو یو کس دے "عبد الله بن اریقط"، د هغه سره ئې خبره اوکړه. دے کافر وو خو ډیر امانت دار سره وو، د هوکه مار نه وو، او دده ته ئې وئیل وو: چې یو خو هغه مشهوره لار ده نو دا خو مونږ ته هم معلومه ده، پښه داسې لار به مونږه پوځې چې هغې باندې داسې ډیر څوک نه وي؛ چې د دې کافرونه بچ شو. ده ته لارې معلومې وې، نو دے راغے، دوه اوبښان شول: یو د نبي ﷺ او د ابو بکر ﷺ او یو ورسره دے هم ملگرے شو نو دده اوبښ شو. دوي پښه دوو اوبښانو باندې روان شو او کومه چې مشهوره لار نه وه نو پښه هغې لار روان شول. پښه یو اوبښه باندې نبي ﷺ سور شو او پښه بله اوبښه باندې ابو بکر صدیق ﷺ او د هغه آزاد شده غلام (عامر بن فهیره ﷺ)، د خدمت دپاره ئې دا ځان سره روان کړو او روستو ئې ورپس عبد الله بن اریقط هم کښینولو؛ ځکه ده ته لار معلومه وه چې دے به را ته لاره ښائي. او بعضې علماء وائي: چې پښه یو اوبښه باندې نبي ﷺ او روستو ورپسې ابو بکر صدیق ﷺ کښیناستو، او پښه دې دویمه اوبښه باندې عبد الله بن ابی بکر (د ابو بکر ﷺ ځوي)، عامر بن فهیره ﷺ او هغه بل کس (عبد الله بن اریقط) کښیناستل. روان شول. یا دریمه اوبښه ورسره هم وه او پښه هغې باندې عبد الله بن اریقط (دا کافر) کښیناستو.

پښه لاره کښې نا آشنا نا آشنا حالات راتلل

دوي چې روان شول نو پښه دې لاره کښې نا آشنا نا آشنا حالات راغلل، چې نن زه ستاسو مخکښې د هغې تذکره کوم:

کله چې دوي پښه دې لاره باندې تلل نو پښه دغې وخت کښې ابو بکر صدیق ﷺ ځان له ئې پیسې جمع کړې وې او پښه هغې باندې به ابو بکر صدیق ﷺ غلامان اغستل او آزادول به ئې؛ د

دې دپاره چې زما ثواب کيږي. چالیس هزار (۱۰۰۰۰) درهم هغه زمانه کښې ابو بکر صدیق ؓ د غلامانو په اغستلو او خرڅولو لکولي وو. په هغې کښې پنځه زره (۵۰۰۰) درهمه پاتې وو، نور پینتیس (۲۵۰۰۰) هزار درهم ئې لکولي وو. نو ابو بکر صدیق ؓ دا پنځه زره (۵۰۰۰) درهم را واغستل او وائي: په دې باندې به ما او نبي ﷺ په لاره کښې خرچه کوو. عجيبه صحابه ؓ وو هغوي ته د دې نه سېوا کټه نه ښکاریده. نو هغه خپلې پيسې ابو بکر صدیق ؓ راغستې دي او په لاره کښې هغه په نبي ﷺ باندې خرچ کوي.

یو نا آشنا حالت، واقعه د ام معبد ؓ

بهر حال چې دوي را روان شول نو په لاره کښې یو خیمه مخې له راغله چې د هغې خیمې په خوا تیریدل نو دا خیمه د یوې زنانه وه، خاوند ئې په دې موقع چرته څاروي بوتلي وو، هغه نه وو. ام معبد ؓ (چې روستو ورته بیا الله ایمان هم نصیب کړې دے)، دا د هغې خیمه وه. پخواني خلق به داسې وو چې چرته په شاړو کښې به ئې تامبو او ترلو او څاروي به ئې څرول. د دې ام معبد ؓ د خیمې په خوا چې نبي ﷺ او ابو بکر ؓ تیریدل نو دا ډیره شریفه او مهمان نوازه زنانه وه، مشهوره وه نو دغه ځای ته چې اورسیدل نو نبي ﷺ دې ملگرو ته اووئیل: چې لږ حصار شی که دلته څه شے میلاوېږي چې ځان له ئې را واخلو، هغې ته ئې اووئیل: چې څه غوښه به میلاو شي او که نه؟ په پیسو به ئې ترې اغسته، وائي: نشته دے. وائي: کجورې به میلاو شي؟ وائي: کجورې هم نشته، هیڅ شے نشته دے.

نو دې خوا چې نبي ﷺ او کتل نو د دې خیمې په گټ کښې یو چیلې ولاړه وه، نبي ﷺ ورته وائي: دا ولې ولاړه ده؟ وائي: خاوند مې نور څاروي څرولو له بوتلي دي خو دا بیمار شوې وه، انتهای تپه ده، نو تلے نه شي نو دا د مجبورۍ نه په دې کور کښې ولاړه ده. نو نبي ﷺ ورته وائي: دا بڼه نه کوي؟ هغه زنانه ورته وائي: مړه کیږي او ته وائي: چې بڼه نه کوي!!!، هغه بالکل ختمه ده، اوچه چیلې ده. نبي ﷺ ورته وائي: د دې نه مونږ له لږ بڼه نه را کوي؟ نو هغه زنانه حیرانه شوه چې دې

ڪنهن پيءُ چرته دي، دا خو اوجہ ده، گت پيءُ پڪڻي نشته دے. نبي ﷺ ورته وائي: ڪه مونڙ تر پيءُ خان له پيءُ اولوشو نو ستا به اجازت وي؟ نو هغه زنانه نوره حيرانه شوه وائي: زه درته وایم؛ ڇي پيءُ پڪڻي نشته دے او ته وائي: ڇي مونڙ تر پيءُ خان له پيءُ لوشو! نو هئا اولوشه تر پيءُ نه ڪنه شته پڪڻي نه نو ته به ئي تر پيءُ هئا اولوش پيءُ؟ نبي ﷺ اووئيل: ڇي صرف ته اجازت اوکړه نوره ته ئي غمه شه؟ حديث پاڪ ڪښي راځي: ڇي نبي ﷺ راځي خو ڇي څنگه ئي د هغي غلاني ته لاس نزد پيءُ ڪرو، وائي: بسم الله الرحمن الرحيم، نو د هغه چيل غلانيه يک دم د پيو نه ڊکه شوه. نبي ﷺ اووئيل: ورشي! لوبه راوړي! او ڇي لوبه ئي راوړو نو دومره لوبه ڇي تقريباً پوءِ هغي باندې پوءِ يو ځل اته (۸) يا لس (۱۰) ڪسان مريدل. داسي يو لوبه ئي ورله راوړو او نبي ﷺ ورته ڪيښناستو او پيءُ تر پيءُ لشي، لوبه ئي ڊک ڪرو. او ڇي لوبه ئي ڊک ڪرو نو نبي ﷺ ام معبد ﷺ ته وائي: ڇي تا خوبه هم هئا نه وي خوري؟ شابه! د دي نه پيءُ اوڅکه، نو هغي زنانه باندې ئي اول اوڅکل بيا نبي ﷺ سره ڇي کوم ملڪري وو ابو بکر ؓ او د هغه خوي او غلام د هغه او هغه ڪافر پوءِ دي ٽولو ئي اوڅکل. د الله نبي ﷺ پوءِ خپله هم اوڅکل ښه موږ شو. وائي: ورشه! او بل لوبه راوړه، نو د هغي نه ئي ورله غت يو بل لوبه راوړو، نبي ﷺ ورته بيا ڪيښناستو او بيا ئي تر پيءُ لوشل، هغه لوبه تر پيءُ هم ڊک شو. ڇي ڊک شوني نبي ﷺ ورته وائي: ڇي مونڙ درنه څو او دا لوبه سمبال ڪړه دا ستاسو پيءُ شول.

هغه زنانه ڇي اوڪل ڇي داسي انسان خو ما چرته پوءِ دنيا ڪښي نه وو ليدلے، وائي: يا رسول الله! زه هم درسره بيعت کوم، زه هم پوءِ تا ايمان راوړم. هغه هم مسلماننه شوه. خاوند ئي ڪڏي، بيزي خرو لو ته بوتلې وي، ڇي ڪله ئي خاوند راځي نو اوئي ڪل (ڪڏي بيزي خو د هغه سره وي، پوءِ کور ڪښي خو د پيو ڪڏي، بيزه نه وه) نو لوبه د پيو نه ڊک دے. هغه خاوند دي زنانه ته وائي: ڇي دا پيءُ درله ڇا درکري دي؟ دا دومره پيءُ د کوم ڄائے نه راغلل؟ پوءِ کور ڪښي خو د پيو ڪڏي، بيزه هم پاتي نه وه، ڇي تا به د هغي نه لوشلے وے؟ نو ام معبد ﷺ ورته وائي: ڇي سره هئا هئا نا آشنا قصه شوې ده، نن پوءِ دي لاره داسي يو مبارڪ انسان تيريدو، زما دي پوءِ الله قسم وي! ڪه چرته هم زما ستر ڪو

داسې انسان ليدلې وي، هغه چې د دې خپلې غلاني ته گوتې كړې نو د دې غلاني ډكه شوه. ابو
معبد ته ښځې دا ټوله قصه او كړه.

د ابو معبد د ايمان راوړل

د ابو معبد په زړه كښې هم يو مينه او محبت پيدا شو. وائي: كېدې او بيزې ته سمبالو او
زه دغه دې چې لارم، د دې سړي ملاقات ته زه هم ځم. دې روان شو (الله اكبر!)، خو دې
ښځې ته وائي: چې ما ته ئې داسې نڅښه او پټه اوښايه چې زه به چا چا پسې كړځم او څوك څوك
به كورم. دا زنانه ورته د نبي ﷺ هغه حليه بيانوي: چې داسې يو خائسته انسان وو، نه ډير دنگ وو
او نه ډير مندرې وو، نه ډير خرب وو، نه ډير نرې وو، سترگې ئې داسې وې... او كيره ئې داسې
وه، لباس ئې داسې وو، د نبي ﷺ دا هيئت ئې چې ورته څنگه بيان كړو نو ابو معبد ﷺ خپلې بي
بي ته وائي: ښځې! دا خو جوړې د قريشو هغه نوجوان دې چې دې ځان ته پيغمبر وائي، را روان
شو او چې راغې نو د نبي ﷺ خوا ته راغې او ده هم په نبي ﷺ باندې ايمان راوړو، دې هم بيا
مسلمان شوې دې. او شيخ الحديث مولانا محمد ادریس كاندهلوي ﷺ هغه اشعار را نقل كړي
دي، چې دې په دې لاره تلو نو ده به غيبي اشعار اوريدل او انسان د شعرونو وټيلو والا به چرته
په نظر نه راتلو، د هغې نه هم په ده پوره اثر شوې وو. په هغې كښې ډير اشعار دي خو يو څو
شعرونه پكښې دا دي:

جَزَى اللَّهُ رَبَّ النَّاسِ خَيْرَ جَزَائِهِ رَفِيقَيْنِ حَلَّا خَيْمَتِي أُمَّ مَعْبِدٍ

"هغه الله چې د ټولو خلقو مالک دې هغه دې د خير بدله ورکړي (بهرينه بدله دې
ورکړي) هغه دوو دوستانو ته (هغه دوو ملگرو ته) چې د امم معبد په خيمه كښې ميلمانه وو او
دغه خيمې ته ورغلي وو."

هُمَا نَزَلَا هَا بِالْهُدَى فَاهْتَدَتْ بِهِ فَقَدْ فَازَ مَنْ أَمْسَى رَفِيقَ مُحَمَّدٍ

"دې دواړو ملگرو (ابو بكر ﷺ او د الله پيغمبر ﷺ) د امم معبد خيمې ته ځان سره هدايت
يوړو (رنړا ئې يوړه)، نو امم معبد هدايت د دوي نه قبول كړو، هغه ئې حاصل كړو نو ايمان ئې

راورو، پڻ تحقيق سره ڪامياب ڏي هغه خوک جي هغه ڌ رسول الله ﷺ سره ملڪري شوع ڏي،
خوک جي ڌ ڌي پيغمبر ﷺ ملڪري شي نو هغه ڪامياب شي.

لِيَهْنَ أَبَا بَكْرٍ سَعَادَةً جَدَّهُ بِصُحْبَتِهِ مَن يُسْعِدَ اللَّهُ يُسْعِدَ^(۱)

"مبارڪ ڌي شي ڌ ابو بڪر دپاره ڌ هغه ڌ ڪوشش او ڌ هغه ڌ محنت ڌي نيك بختي؛ حڪه
جي ڌي ڌ هغه ڄا ملڪري ڏي جي خوک الله نيك بخته ڪوي نو ڌ ڌ ملڪري ٿي ڪري او نيك
بخته ٿي ڪري". او داسي شروع ٿي اوڪره، شعرونه ٿي وئيل.

ڌ جي دا شعرونه واوريدل نو ڌ ڌ ڌ زڙ ڪنبي نوره مينه هم پيدا شوه، او نور ٿي محبت سبوا
شونو ڏي هم راغي او پڻ نبي ﷺ ٿي ايمان راورو.

نو ابو معبد هم مسلمان شو. نو هجرت ڪنبي دا يو نا آشنا واقعه مخي ته راغله.

دويم نا آشنا حالت: واقعه ڌ سراقه بن مالڪ بن جعشم

بله نا آشنا قصه داسي اوشوه، ڪله جي نبي ﷺ او ابو بڪر ﷺ هجرت ڪوي، نو ڪافرانو خو
دوي اونڌ موندل، جي دوي پڻ ڪوم طرف لارل؟ نو ڪافرانو اعلان اوڪرو، ڪير ڇاپيره ٿي اشتهارات
خوار ڪرل: جي انعام مقرر ڏي هغه ڄا لره جي ڄا يا ڌ الله پيغمبر ﷺ ڙوند ڏي راوستو او يا ٿي
شهيد ڪرو، يا ٿي ابو بڪر ﷺ ڙوند ڏي راوستو او يا ٿي شهيد ڪرو هغوي ته به سل (۱۰۰) اوشان
ميلاويري. شايي! حان اورسوي، جي ڄا چرته او موندل نو انعام به درله نقد ميلاويري. جي ڌ ڄا
پڻ زڙ ڪنبي لالچ وو نو هر يو به وئيل: جي زڙ محڪنبي اورسيد.

ڌي ڪنبي يو ڪس ڏي "سراقه بن مالڪ بن جعشم"، دا سراقه بن مالڪ بن جعشم دا ڌ عربو
يو لوتي پهلوان وو، دير جنجڪو او بهادر انسان حسايدو او مشهور بد معاش وو. سراقه بن مالڪ بن
جعشم ته ڄا او وئيل: جي تا ته پته ده؟ داسي يو اعلان شوع ڏي، جي نبي ﷺ او ابو بڪر ﷺ
مديني ته هجرت ڪوي نو ڪه چرته ڄا اوليدل مره ٿي ڪرل او يا ٿي ڙوندي اونبول نو سل (۱۰۰)
اوشان به انعام ڪنبي ميلاويري. سراقه زڙ ڪنبي او وئيل: دا اوس موقع ده، دا انعام اغستل غواري.

چا ورثه اووئيل: بره! د دې سمندر په غاړه څه کسان روان وو، جوړې دغه دي؟ سراقه وائي: چې ما زړه کښې اووئيل: که زه او وایم: چې دا دي نو هسې نه چې بل څوک را نه مخکښې شي، او دا انعام را نه هغه اوکتي نو وائي: هغوي ته مې اووئيل: چې هغه بل څوک دي، هغه ما ليدلي دي، هغه نه دي، د دې دپاره مې ورته دا اووئيل: چې د دوي نه دي خطاء کړم او دا انعام زه اوکتم.

وايي: د دوي نه لږ غوندي ساعت پس غلې غوندي پاسيدم چې کور ته ځم. وائي: وينزي ته مې سوال جواب اوکړو: چې شابه! اس باندې زين واچوه او اس باندې سامان برابر کړه او د هغه فلانکي ډيرئ ويخ ته ئې راوله، فناه ځائې وو، چې دې خلقو زه ليدم نه، هغې ته ئې راوله او زه کور ته غلې غوندي لارم، توره مې را واغسته او غشي مې را واغستل او واپس راغلم. وينزي ما له هغه اس هغه ځائې ته رارسوله وو. او يک يواځې زه په خپل اس باندې سور شوم. اوس چرته د اوبنانو او چرته د اس د دې چرته کيږي، هغوي په اوبنانو روان دي او دے وړسې په اس روان شو. وائي: چې د سمندر په غاړه باندې لارم نو مخکښې کورم نبي ﷺ دے او ابو بکر ﷺ دے او دا نور کسان (دا غلام او خادم ئې او بل کافر کوم چې ورته لاره ښائي) ورسره دي. ابو بکر ﷺ چې شاه طرف ته اوکتل نو ابو بکر ﷺ نبي ﷺ ته وائي: چې يا رسول الله! هغه دے سراقه بن مالک را روان دے، توره په لاس دے، غشي ورسره دي، اوس به څه کوؤ؟ مونږ خو تش تور يو، څه را سره شته هم نه. وائي: نبي ﷺ ابو بکر ﷺ ته اووئيل: چې پروا مه کوه:

﴿لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا﴾⁽¹⁾

اے ابو بکر! مه خفه کيږه! "مه غمژن کيږه! يقيناً الله تعالى زمونږ ملگر دے"، الله به زمونږ امداد کوي. د سره ورته کوره مه.

وايي: په دې کښې نبي ﷺ خيري اوکړې، دوه (۲) قسمه الفاظ په احاديثو کښې راځي: يو

قسم الفاظ راځي: چې:

«اللَّهُمَّ اصْرِعْهُ»⁽¹⁾

"يا الله! دې اس نه ئې را اوغورخوه".

او يو روايت كښې راځي: نبي ﷺ دعاء اوكره:

«اللَّهُمَّ اكْفِنَا بِمَا شِئْتَ»⁽²⁾.

"الله زموږ دپاره ته كافي شي څنگه چې ستا خوښه وي، په څه شي چې ستا خوښه وي"، د دې ظالم نه مونږه خلاص كړه.

ابو بكر صديق ﷺ وائي او سراقه په خپله هم وائي: چې كله زه ور نږدې شوم نو په كلكه زمكه كښې زما اس د خپو نه ډوب شو، بس زمكې زما دا اس او نيولو تر سينې پورې اس خځ شو، زورونه كوي او اس راختمه نه شي، نو وائي: زه پوهه شوم چې دا نور څه نه دي، دا پيغمبر ﷺ خپرې كړې دي، او دا د هغې اثر دے. خو وائي: يك دم زما په زړه كښې راغلل چې د دې سړي مقابله كيدے نه شي، او يو وخت به داسې راځي: چې دے به الله تعالى په دې ټولو عربو باندې زورور كوي، داسې يو زمانه به راځي. وائي: ما ورته اووئيل: چې ستاسو دې په الله قسم وي چې ستاسو څيرو زما دا اس دلته حصار كړے دے، زما دې په خپل الله قسم وي چې زه تاسو سره وعده كوم چې زه به بالكل تاسو له تكليف نه رسوم او تكليف څه چې زه به موبچ كوم؛ ځكه چې نور خلق ما پسې را روان دي، زه به ورته وايم: چې په دې لاره باندې زه تلے يم، او ما څوك ليدلي نه دي، خو اوس د الله تعالى نه سوال اوكرئ چې زما آس الله خلاص كړي او ما الله په خير واپس كړي؛ ځكه چې دا شے څو ما په اول ځل اوليدو. وائي: په دې كښې نبي ﷺ دعاء اوكره، او چې څنگه ئې دعاء اوكره نو د اس خپې را كولاؤ شوې. نو چې را كولاؤ شوې نو سراقه پوهه شو چې دا كمال خوپه دې سړي كښې دے چې وختي مې اس اخته وو او چې ده دعاء اوكره نو را خلاص شو. نو پوهه شو چې دا اوچت انسان دے. نو نبي ﷺ ته وائي: چې زه يو درخواست كوم كه دا دې را ته منظور كړودا به ډيره ښه وي؟ وائي: څه؟ سراقه وائي: زما يقين راغے چې هے به يو ځل الله په دې دنيا غالب كوي

(1) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب فجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3911).

(2) انظر: "دلائل النبوة" للبيهقي، برقم: (483/2).

لاس ورے دے او نه ئي پرې گزار کرے دے او آس اخته دے نو ابو جهله! تا به بنه يقين سره دا خبره منله وے چې د دې نبي (ﷺ) سره مقابله کرانه ده، خوته خو هغه حائے کنبې نه وي.

د نبي ﷺ د معجزې تشبيه د موسى عليه السلام د معجزې سره

محدثين وايي: د نبي ﷺ دا معجزه د موسى عليه السلام د معجزې سره مشابه وه؛ د موسى عليه السلام په زمانه کنبې قارون ډير مالدار وو، په خپل مال به ډير نازيدو او په خپل خائست او په خپل طاقت به ډير نازيدو، د موسى عليه السلام سره به ئي مقابلې کولې، وئيل به ئي: مړه! دے ځان ته پيغمبر وائي او د ډوډي درک ئي نه لکي، خپل کور ئي نشته او دا ئي نشته او زه ډير اوچت سره يم. نو موسى عليه السلام خپرې اوکړې نو الله رب العزة فرمائي:

﴿فَقَسَفْنَا يَوْ وِیْدَارِهِ اِلَ الْاَرْضِ﴾^(۱)

"مونږه قارون او د قارون کور په زمکه کنبې خکته اوموندل".

نو قارون تباہ او برباد شو، سره د مال او د خزانو نه غرق شو. نو د موسى عليه السلام معجزه دا وه: چې د هغه د وجې نه الله رب العزة قارون او د هغه کور په زمکه منډله وو، نو د رسول الله ﷺ معجزه دا شوه: چې د سراقه اس الله په زمکه کنبې خخ کړو، خو په دعاء د رسول الله ﷺ بيارا خلاص شو.

د سراقه نورو خلقو لره واپس کول

سراقه واپس شو، وعده خو ئي کړې وه کنه، نو په لاره کنبې به چې ورته څوک هم مخې ته له راغی نو ده به ورته وئيل: څه کوې؟ وائي: يره! که چرته په قسمت کنبې مې دا انعام وي، که دا مې اوکتلو نو ځم که چرته دا پيغمبر (ﷺ) مې اوليدو! نو سراقه به ورته اووئيل: چې دا علاقه خو ما ټوله اوکتله، دا دے واپس را روان يم، په دې لاره نشته دے. نو هغه به ئي هم واپس کړو. بل به مخې له راغی وائي: ځم که چرته دا انعام ما اوکتلو، دا پيغمبر شهيد کوم، نو هغه به ورته اووئيل: چې ظالمه! دا دے اس مې په مندو مندو سترے کړو ما خو چرته اوته ليدو، راځه! هسي ځان مه سترے کو، په بله لار تلبه دے، په دې لار نشته دے. نو نور کسان الله رب العزة

د سراقه په وجه واپس کړل.

دریم نا آشنا حالت: د بريدۀ الاسلمي ؓ واقعہ

نبي ؐ او ابو بکر ؓ ملګري روان شول، بيا روان دي، په لاره کښې چې مخکښې لارل نو بريدۀ الاسلمي ؓ ورله مخې ته را اورسيدو. بريدۀ الاسلمي دا بل صحابي دے، دې ټولو ته بيا الله رب العزة ايمان نصيب کړے دے. دے هم د دې اعلان نه خبر شوے وو: چې سل اوشان ميلاوېري چې چا دے شهيد کړو او يا ئې ژوندے اونيولو. نو دۀ د ځان سره نور کسان هم ملګري کړل، او يا (۷۰) کسان ئې ځان سره واغستل، وائي: رايئ! مونږه اويا (۷۰) کسان يو، دے به زمونږ نه په کومه لار باندې ځي؟ د اوياؤ (۷۰) کسانو ډله ئې تياره کړه او روان شو چې نبي (ﷺ) او ابو بکر (ؓ) که چرته مخې له راغلل نو موقع ده انعام به حاصل کړو، چې کله دوي د الله د پيغمبر او د ابو بکر صديق ؓ په تلاش کښې روان شول نو دوي هم د نبي (ﷺ) او ابو بکر ؓ خوا ته اورسيدل. چې کله بريدۀ ورنزدې شو نو نبي (ﷺ) ورته آواز کوي:

"مَنْ أَنْتَ؟"

"هلکۀ ته څوک ئې؟"

نو دے ورته جواب کښې وائي:

"أَنَا بُرَيْدَةُ". "زۀ بريدۀ یم."

نو چې کله ئې دا تبوس او کړنو ابو بکر صديق ؓ وائي: نبي (ﷺ) ما ته اوکتل او ما ته ئې اووئيل:

"يَا أَبَا بَكْرٍ! بَرَدٌ أَمَرَنَا وَصَلَحَ".

"برو ماۀ کوۀ! زمونږ کار چې دے هغه یخ شو او برابر شو."

دا نبي (ﷺ) د دې نوم نه دا يو اثر معلوم کړو، چې د بريدۀ معنی "يَخ" ده، د "بَرَد" نه ماخوذ دے، یخ کوټے. معنی: زمونږ کار یخ شو، زمونږ کار هغه خائسته شو او برابر شو. بيا ورته نبي (ﷺ) وائي: ته د کومې قبيلې نه ئې؟

نو دے ورته وائي: "مِنْ أَسْلَمَ". "زۀ د اسلم قبيلې نه یم."

دَ اللَّهِ بِبِعْمَرٍ ﷺ بيا ابو بڪر ﷺ ته اوڪتل او ابو بڪر ﷺ ته تَفَاوُلًا وائي: "سَلَمْنَا".

"اے ابو بڪره! بس مونڊ ڌ دوي ڌ شَر نه محفوظ شو"، پروا مه ڪوه! مونڊه الله سائي. بيا ورته دَ اللَّهِ نبي ﷺ وائي: ڇي اسلم خاندان ڪنهي ڌ ڪوم خاندان نه ٿي؟ نو هغه ورته وائي: "مِنْ بَنِي سَهْمٍ".

"زَه ڌ بني سهم قبيلي یم."

نبي ﷺ بريدہ ته وائي:

"خَرَجَ سَهْمُكَ".

"بريدہ! بس ستا ڌ ايمان غشے راوتلے دے"، تا ته به الله ايمان نصيب ڪوي.

بس ڇي ڇنڪه ٿي ورته دا اووئيل نو دا بريدہ پيغمبر ﷺ ته وائي:

"قَمَنْ أَنتَ؟". "تَه ڇوڪ ٿي؟".

نبي ﷺ ورته وائي:

"أَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ رَسُولُ اللَّهِ".

"زَه محمد یم، ڌ عبد الله ڇوي یم او ڌ الله رسول یم".

نو بريدہ ورته وائي: ڇا تَه ڌ الله رسول ٿي؟ نو هغه ورته وائي: آو! زَه پيغمبر یم. دے ورته

وائي: ڇي تَه رسول الله ٿي نو زما اعلان واوڙه:

"أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّكَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ". (۱)

ڇغه ٿي ڪڙه او ڪلمه ٿي اووئيله. راغله دوي پسې دے ڇي انعام ڪتم او ڌ الله پيغمبر (ﷺ)

وڙنم، دَه هم ڌ ايمان شهادت ورڪرو. او هغه اويا (۷۰) ملڪري ڇي ڪوم ورسره دي هغوي ڇي

اوڪتل ڇي دِي مشر ٿي ايمان راوڙو نو هغوي هم ڇغې ڪڙي ڇي: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ

مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ". پَه يَو ڇائے باندي اويا (۷۰) ڪسانو ته الله رب العزة پَه دغه ڇائے ڪنهي

ايمان نصيب ڪړو. ٽي د الله د پيغمبر (ﷺ) وژلو پسې او هغوي هم مسلمانان شول او هغوي هم د الله په نبي ﷺ باندې ايمان راوړو.

د نبي ﷺ ابو بڪر ته وينا

د دې نه پس نبي ﷺ ابو بڪر ته اوڻيل: ڇي ابو بڪر! د دې نه پس پروا مه ڪوه، د ڪافرانو نه را خلاص شو، د هغوي ڇي څومره زور وو، دغې ځائې پورې ئي منډې اووهلې ڇي ڪوم مونږ ته راورسیدل، هغوي ته الله ايمان نصيب ڪړو او نور نه شي را رسيدے. دلته د مکې والا انعامونه مقرر ڪړي دي، ڇي څوک به ئي وژني او څوک به ئي ژوندي راولي ڇي سل سل اوبنان ورله ورکړو. د مدينې والا په دې انتظار دي ڇي څوک به مونږ له د رسول الله ﷺ د راتلو زيرے راوړي ڇي مونږ ورله انعام ورکړو (الله اکبر ڪيڙا!).

د مدينې د خلقو سحر وختي د ڪور نه راوتل

ان شاء الله را روانه ځمکه ڪنې به زه تاسو ته اووايم: د مدينې خلق هغوي به سحر وختي چونکه خبر لگيدلے وو، تيليفون په هغه زمانه ڪنې نه وو، داسې نور څه مراسل هم نه وو، په تلو تلو به وخت لگيدو. نو خبر رسيدلے وو ڇي رسول الله ﷺ را روان شوے دے نو د مدينې خلق به سحر وختي راغلل، د ڪورونو نه به را اووتل، يو اوچت ځائے ڪنې يو ډيرئ وه او په هغې ډيرئ باندې به ولاړ وو، غرمه به شوه، نمر به را گرم شو، په دې انتظار به وو ڇي ڪوم ځټور به اول د الله نبي ﷺ او ابو بڪر ﷺ اوويني!!! ڇي رانزدې شوي خو به نه وي نو ڇي نه به وو نو بيا به لاړل خپلو ڪورونو ته. او ڪله ڇي به صبا شو نو بيا به سحر وختي راغلل او په دې انتظار به ولاړ وو، ټوله ورځ به تيزه شوه ڇي بيا به را اوته رسيدل نو بيا به واپس لاړل. په دغه ځائے ڪنې حره يو مقام دے، د دغې حرې پورې به هغوي راتلل، دا يو اوچت ځائے دے د دې نه به د لرې پورې اندازه لگيده. نو هغې حرې ڪنې به هغوي ولاړ وو.

يوه ورځ داسې اوشوه ڇي دوي راغلي دي او په دې انتظار دي ڇي ڪه رسول الله ﷺ راشي نو څومره به ښه وي، نو د دوي يقين ختم شو ڇي نن هم رانغلو، دوي واپس لاړل او ڇي ځنگه واپس

لا رل نولر وخت تير شو نو يهودي هلته کښې وو، جغه ئې کره، چې کله ئې اوکتل چې نبي ﷺ دے او ورسره ملگري دي او دلرې نه داسې پرقيرې، جغه ئې کره:

"يَا بَنِي قَيْلَةَ، هَذَا جَدُّكُمْ" (۱)

"اے بني قیلوا (دا "قیله" د مدینې والو یوه پخوانۍ نیا (دادي) تیره شوې شوه نو د انصارو دا نسل د هغې نه خور شوی وو)، اے د قیله ابی ځامنوا ستاسو هغه نصیب، ستاسو هغه ارمان او ستاسو هغه کوشش او تاسو چې به د چا په انتظار کښې ټوله ورځ ولاړوئ هغه دے راغے."

چې څنګه دا آواز کیدل وو نو د مدینې انصارو صحابو ﷺ یې اختیاره منډې وهلې د رسول الله ﷺ د ملاقات دپاره. ان شاء الله تعالی د هغې تذکره به بیا کوو، او بیا رسول الله ﷺ د چا ځانے ته لاړو؟ او مدینه کښې بیا څنګه پاتې کیدو؟ د هغې ذکر به بله مجموعه کښې راشي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَلَمْ تَرَ كَآءَانَ لَكُمْ فِي رَسُوْلِ اللَّهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيْرًا

(سورة الاحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه دوه ويشتمه

"په مدينه منوره كېني دهجري كال ابتداء او

نبي ﷺ ده چا په كور كېني پاتي كيدو؟"

بتاريخ: 05-08-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذیذ البیان علامه عبد الحق ربّانی حفظه الله

سيرة النبي ﷺ حصه دوه ويشتمه "په مدينه منوره کښې د هجري کال ابتداء او

نبي ﷺ د چا په کور کښې پاتې کيدو؟

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَيْدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مِمْدَ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا﴾ (١).

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو روڼو! د رسول الله ﷺ سیرت مبارکه شروع وو، تر دې ځایه پورې خبره را رسیدلې وه چې رسول الله ﷺ د مګې مکرّمې نه مدينې منورې ته د هجرت په اراده را روان شو، په تیره مجموعه کښې چې د مګې نه را روان شو، د غار ثور نه مدينې ته راتلونو په دې لاره کښې چې عجائب او واقعات وړنو د هغې تذکره مونږ کړې وه.

اول د نبي ﷺ ثبأ ته راتلل

کله چې رسول الله ﷺ مدينې منورې ته را اورسيدو نو د مدينې نه بهر د دريو (۳) ميلو په فاصله باندې يو علاقه ده، يو آبادۍ دے چې هغې ته "قبا" وايي. دغه ځایه د مدينې څه خلق (انصار) اوسيدل، د انصارو څه خاندانونه هلته کښې آباد وو. په هغې کښې د ټولو نه ممتاز خاندان

چي وو، اوچت خاندان چي وو نو هغه د عمرو بن عوف ؓ خاندان وو، او د هغي خاندان سردار چي وو نو "كلثوم بن هدم" ؓ وو. نبي ﷺ چي مدينې ته راغے نو اول ئي پء قُباء كښې پراؤ اوکړو، دغه كلثوم بن هدم ؓ د دوي پء حائے كښې رسول الله ﷺ پاتي شو. او ابو بكر صديق ؓ د يوبل صحابي چي خبيب بن اساف ؓ نوم ئي دے، د هغوي حائے ته لاړو او د هغوي سره ميله شو.

او چي كله د قُباء خلق او د مدينې خلق د نبي ﷺ نه خبريدل نو دلې دلې خلق به راتلل او د رسول الله ﷺ خدمت كښې به حاضریدل او كير چاپيره ډيره زياته خوشحالي وه. نبي ﷺ چي علي ؓ پريځودے وو پء خبله بستره باندې او نبي ﷺ راوتے وو نو علي ؓ د نبي ﷺ د هجرت نه پس درې (۳) ورځې هلته حصار وو، كوم امانتونه چي نبي ﷺ ورته حواله كړي وو هغه ئي ټول خپلو خپلو مالكانو ته اورسول او چي خء ذمه واري وې نو هغه ئي پوره كړې او بيا علي ؓ را روان شوے دے. د الله پيغمبر ﷺ لا پء قُباء كښې وو چي علي ؓ هم را اورسيدو او د كلثوم بن هدم ؓ پء حائے كښې د نبي ﷺ سره ميلاؤ شو.

پء قُباء كښې د نبي ﷺ اولنې كار

پء قُباء كښې د ټولو نه اول كار چي نبي ﷺ كړے وو نو هغه د مسجد قُباء تعمير وو، د هغي بنياد وو. د خپل د كور نه مخكښې د الله د كور سوچ وو. او پء هغي كښې د ټولو نه اول كانړے پء خپلو لاسونو نبي ﷺ پء قُباء كښې لگولے وو، قبلې طرف ته ئي كيځودو او صحابو ؓ ته ئي اووئيل: چي دلته به د الله د عبادت حائے جوړوؤ، جومات به جوړوؤ. ورپسې ابو بكر صديق ؓ كانړے راوړو او بيا ورپسې عمر ؓ راوړو، د دې نه بعد بيا صحابه ؓ شروع شول، هر يو صحابي د خپلې ميني اظهار كوي او جومات جوړوي. كار شروع شو، نبي ﷺ خورځي حصار وو بيا نبي ﷺ د هلته نه را روان شو مدينې منورې ته. او مدينې منورې ته چي راتلو نو پء لاره كښې د جُمعې د مونځ تائم راغے نو رسول الله ﷺ د جُمعې مونځ هغه بيا پء لاره كښې كړے دے.

پء قُباء كښې د مونځ فضيلت

دَ مسجد قباء دومره فضيلت دے چې حديث کښې راځي: رسول الله ﷺ به هره ورځ د خالي پۀ ورځ مسجد قباء ته تللو، کله پيادل او کله پۀ سورلي، درې (۳) ميله مزل به ئې کولو. نو د خالي پۀ ورځ به لاړو او هلته کښې به ئې دوه رکعتہ نقل کول. د مدينې نه به هلته تلولا.

او د سهل بن حنيف ؓ روايت دے چې رسول الله ﷺ فرمائي:

«مَنْ تَطَهَّرَ فِي بَيْتِهِ ثُمَّ أَتَى مَسْجِدَ قُبَاءَ، فَصَلَّى فِيهِ صَلَاةً، كَانَ لَهُ كَأَجْرِ عُمْرَةٍ»^(۱)

"کوم سرے چې خپل کور کښې اودس اوکړي بيا مسجد قباء ته روان شي؛ د دې دپاره چې هلته دے دوه رکعتہ مونځ اوکړي نو دۀ ته پۀ دې قباء کښې د يو عمرې هومره ثواب ميلاوېږي."

اوس هم چې څوک مدينې ته لاړ شي نو مسجد قباء ته ځانځاځي، او پۀ هغې کښې دوه رکعتہ مونځ کولو باندې د يو عمرې هومره ثواب ميلاوېږي.

د نبي ﷺ مدينې منورې ته روانيدل او پۀ لاره کښې د نبي ﷺ د جمعې اولنې خطبه ونيول

دا جومات لا برابر نه وو صحابه کرامو ؓ ته ئې اووئيل: چې دا جومات به جوړوي. او نبي ﷺ مدينې منورې ته را روان شو، پۀ اونښه مبارکه سور شو، پۀ لاره کښې محله راځي "بني سالم"، بني سالم ته چې نبي ﷺ را اورسيدو نو د جمعې د ماځۀ تائم وو، هلته د الله رسول ﷺ د جمعې مونځ اوکړو او اولنې خطبه وه چې رسول الله ﷺ د جمعې پۀ خطبه کښې صحابه کرامو ؓ ته وئيلې وه، "المنتظم في تاريخ الملوك والأمم" د هغې خطبې څۀ الفاظ هم راوړي دي چې رسول الله ﷺ کومه خطبه وئيلې وه د هغې خلاصه دا وه، د الله نبي ﷺ وئيلي وو:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ، أَحْمَدُهُ وَأَسْتَعِينُهُ، وَأَسْتَغْفِرُهُ وَأَسْتَهْدِيهِ وَأُؤْمِنُ بِهِ وَلَا أَكْفُرُهُ، وَأُعَادِي مَنْ يَكْفُرُهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، أَرْسَلَهُ بِالْهُدَى وَالنُّورِ وَالْمَوْعِظَةِ، عَلَى فِتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ، وَقَلَّةٍ مِنَ الْعِلْمِ، وَضَلَالَةٍ مِنَ النَّاسِ، وَأَنْقِطَاعٍ عَنِ الزَّمَانِ، وَدُثُوٍّ مِنَ السَّاعَةِ، وَقُرْبٍ مِنَ الْأَجَلِ، مَنْ يَطْعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ رَشِدَ، وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ عَوَى وَقَرِطَ، وَضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا، وَأَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ، فَإِنَّهُ خَيْرٌ مَّا أَوْصَى بِهِ الْمُسْلِمُ الْمُسْلِمُ أَنْ يَحْضَهُ عَلَى

(۱) أخرجه ابن ماجه في كتاب إقامة الصلاة والسنة فيها، باب ما جاء في الصلاة في مسجد قباء، برقم: (1412).

الْآخِرَةِ، وَأَنْ يَأْمُرَهُ بِتَقْوَى اللَّهِ، فَاحْذَرُوا مَا حَذَرَكُمُ اللَّهُ مِنْ نَفْسِهِ، وَلَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ نَصِيحَةً وَلَا أَفْضَلَ مِنْ ذَلِكَ ذِكْرًا، وَإِنْ تَقَوَّى اللَّهُ لِمَنْ عَمِلَ بِهِ عَلَى وَجَلٍ وَمَخَافَةٍ مِنْ رَبِّهِ، عَوْنٌ صِدْقٍ عَلَى مَا تَبْعُونَ مِنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ، وَمَنْ يُصْلِحِ الَّذِي بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ مِنْ أَمْرِهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، لَا يَنْوِي بِذَلِكَ إِلَّا وَجْهَ اللَّهِ يَكُنْ لَهُ ذِكْرًا فِي عَاجِلِ أَمْرِهِ، وَذُخْرًا فِيمَا بَعْدَ الْمَوْتِ حِينَ يَقْتَرِفُ الْمَرْءُ إِلَى مَا قَدَّمَ، وَمَا كَانَ مِنْ سِوَى ذَلِكَ، يَوْدُ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا، وَيُحَذَرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ، وَاللَّهُ رَعُوفٌ بِالْعِبَادِ. وَالَّذِي صَدَقَ قَوْلُهُ، وَأَنْجَزَ وَعْدَهُ، لَا خُلْفَ لَذَلِكَ، فَإِنَّهُ يَقُولُ: مَا يُبْدِلُ الْقَوْلُ لَدَيَّ وَمَا أَنَا بِظَلَامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿الْآيَةُ﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ فِي عَاجِلِ أَمْرِكُمْ وَأَجَلِهِ فِي السِّرِّ وَالْعَلَانِيَةِ، فَإِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَكْفُرْ عَنْ سَيِّئَاتِهِ، وَيُعْظِمَ لَهُ أَجْرًا، وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا، وَإِنْ تَقَوَّى اللَّهُ يُوقِي مَقْتَهُ، وَعُقُوبَتَهُ، وَسَخَطَهُ، وَيُبَيِّضُ الْوُجُوهُ، وَيَرْضِي الرَّبَّ، وَيَرْفَعُ الدَّرَجَةَ.

خُذُوا بِحَظِّكُمْ، وَلَا تَقْرَظُوا فِي جَنْبِ اللَّهِ، قَدْ عَلَّمَكُمُ اللَّهُ كِتَابَهُ وَنَهَجَ لَكُمْ سَبِيلَهُ، لِيَعْلَمَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلِيَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ. فَأَحْسِنُوا كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ، وَعَادُوا أَعْدَاءَهُ، وَجَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ، هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَسَمَّاكُمْ الْمُسْلِمِينَ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيَّتِهِ، وَيَحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيَّتِهِ، وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ، فَاتَّقُوا اللَّهَ، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ خَيْرُ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا، وَاعْمَلُوا لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ، فَإِنَّهُ مَنْ يُصْلِحِ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ يَكْفِهِ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَبَيْنَ النَّاسِ، ذَلِكَ بَأَنَّ اللَّهَ يَقْضِي الْحَقَّ عَلَى النَّاسِ وَلَا يَقْضُونَ، وَيَمْلِكُ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَمْلِكُونَ مِنْهُ، اللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ»⁽¹⁾.

او دا خطبه "البدايه والنهايه" كنبې هم ذكر ده. په پښتو كښې د دې لنډ مقصد دا دے: رسول الله ﷺ اول كښې د الله حمد او ثناء او وويله، د الله تعريفونه ئې او كرل او ترغيب ئې وركړ: "چې اے خلقو! الله رب العزة خپل پيغمبر په داسې يو دور كښې راوليرلو، داسې يو زمانه كښې ئې راوليرلو چې د انبياء كرامو ﷺ سلسله قطع شوې وه، شپږ سوه (600) يا پنځه سوه او اويا (500) كاله شوي وو چې په دې دومره زمانه كښې څوك پيغمبر نه وو راغلی، او داسې زمانه وه چې قيامت پكښې نږدې دے. چا چې د الله او د الله د رسول ﷺ خبره او منله نو هغه په سمه لار شو

(1) انظر: "المتظم في تاريخ الملوك والأمم" لأبي الفرج ابن الجوزي: (66/3)، وفي بعض النسخ: (394/2). "البدايه والنهايه": (213/3).

او ڄا ڇي ڌ الله او ڌ الله ڌ رسول ﷺ خلاف اوکرو نو دے بے لاري شو او ڊير لوي گمراه شو، ڌ حق نه ڊير لري لارو". او بيا وائي: "اے خلقو! ڌ الله رب العزة نه اوڊيريئ او پڻه خپل ڄان کښي تقوى اويزه پيدا کړئ".

تقوى طرف له ڌ الله نبي ﷺ ڊير ترغيث ورکړو، آخر کښي وائي: "ڇي الله رب العزة فرمائي: ڇي څوک ڌ الله نه ڊيري نو الله تعالى به ڌ هغه نه گناهونه لري کړي، او لوي اجر به ورکړي، او ڇي څوک ڌ الله نه اوڊيري هغه به الله کامياب کړي، او ڇي څوک ڌ الله نه ڊيري ڌ الله ڌ غصې نه به بچ شي، ڌ الله رب العزة ڌ خفگان نه به بچ شي، او ڌ الله نه يره کول ڌ انسان مخ سپينوي او روښانه کوي ئي، ڌ انسان درجه اوچتوي. اے خلقو! تاسو له ما ڌ الله کتاب ښودلے دے او ڌ الله لاره مي درته ښودلې ده. الله رب العزة دا پيغمبر ڌ دي دپاره راليرلے دے: ڇي تابعدار ڌ غير تابعدار نه جدا کړي. اے خلقو! تاسو سره ڇي الله رب العزة څنگه احسانات کړي دي نو تاسو هم ڌ نورو خلقو سره احسانات اوکړئ. الله رب العزة تاسو له نوم منتخب کړے دے "مسلمين".

بيا ڌ الله نبي ﷺ صحابه کرامو ﷺ ته وائي: "ڇي اے خلقو! ڌ آخرت دپاره تاسو ڄان له تياري اوکړئ، کوم انسان ڇي خپل مينځ کښي او ڌ الله مينځ کښي معامله سمه کړه نو الله تعالى به ڌ هغه او ڌ خلقو مينځ کښي تولي معاملې سمې کړي، او کوم سړي ڇي ڌ الله او خپل مينځ کښي معامله خرابه کړه نو الله رب العزة به ڌ هغه ټول معاملات خراب کړي، ڌ ټولو خلقو به ڊدي شي. او خبردار! ڌ الله ڌ مخلوق ڌيري چرته ڌ الله خلاف اونډه کړئ".

دا تاريخي خطبه وه، رسول الله ﷺ ويلي وه. عربي کښي اوږده ده ما درته پښتو کښي ڌ هغي لنډ مطلب بيان کړو.

قبا نه نبي ﷺ مدينې ته راغے، علماء کرام ذکر کوي: نبي ﷺ ڇي مدينې منورې ته تلو نو قبا ته ڇي راغلے وو نو دا ڌ کل ورځ وه، باره ربيع الاول ديارلسم (۱۳) کال (ڌ نبي ﷺ ڌ نبوت) وو، علامه محمد بن اسحاق ؒ ڇي مشهور مؤرخ دے دا هغه ليکلي دي. او نور ڌ سيرت علماء وائي: ڇي نبي ﷺ به اتم تاريخ ڌ ربيع الاول ڌ قبا نه راغلے دے، ځکه ڌ زيارت به ورځ

په ۲۷ تاريخ د صفر المظفر نبي ﷺ د مگي نه را روان شوه، درې (۳) ورځې د الله د نبي ﷺ په غار ثور کښې وې، او په يکم ربيع الاول د پير په ورځ نبي ﷺ د غار ثور نه مدينې منورې ته را روان شو او په دې لاره لاره چې راتلو نواته ورځې لکيدلې وې نو بيا ۸ ربيع الاول وو د پير ورځ وه نبي ﷺ قباء ته راغله دے.

د اسلامي تاريخ ابتداء

زمونږ دا اسلامي تاريخ چې کوم دے دا اوس ۱۴۴۴ هجري ده. د محرم مياشت نه نوے کال شروع وو، ۱۴۴۴ هجري شروع شوه. دا اسلامي تاريخ د څه وخت نه شروع شو؟ نو مؤرخين ليکي: چې دا تاريخ د عمر ﷺ په دور کښې د دې ايجاد شوه دے او د دې شروع شوې ده. او وجه دا ده: چې عمر ﷺ ته به خط راغے يا به ده چا له خط ليکلو نو تاريخ به پرې نه ولکله نو پته نه لکيده چې مخکښې کوم خط راغله دے؟ او روستو کوم خط راغله دے؟ نو دوي اووئيل: چې يو تاريخ ليکو چې په هغې تاريخ مونږ پوهيږو چې دا رومبنه دے او دا روستنه دے، خو د تاريخ ابتداء د کوم ځائے نه اوکړو؟ نو په دې مشورې کيدې. امام سرخسي رحمه الله ليکي دي: د چا مشوره دا وه: چې د نبي ﷺ د پيدائش نه به دا تاريخ شروع کړو، چې په دې ورځ د الله نبي ﷺ پيدا شوه دے، دا د مسلمانانو عظيم رهبر دے، نو تاريخ ولادت نه به اسلامي تاريخ شروع کړو، دا به ليکو چې خومره ورځې اوشوې، دا به ورپسې روان وې. سيدنا عمر ﷺ صحابه کرام را جمع کړل، د بعضي صحابو ﷺ رائي دا وه. خو عمر ﷺ اووئيل: چې دا خبره مې خوښه نه ده، ولې؟ چې دې کښې مشابهت راځي د عيسايانو سره؛ ځکه عيسايانو د خپل تاريخ ابتداء د عيسى عليه السلام د پيدائش د ورځې نه کړې ده، چې په کومه ورځ عيسى عليه السلام پيدا شوه وو. نو که مونږ د رسول الله ﷺ د پيدائش د ورځې نه اسلامي تاريخ شروع کړو نو د هغوي سره مشابهت راځي، او مشابهت د غير دينه خلقو سره خوند نه کوي، دا ناجائز دے.

چا پکښې دا اووئيل: چې د رسول الله ﷺ د وفات د ورځې نه به تاريخ شروع کړو، چې

نبی ﷺ به کومه ورځ وفات شوه دے نو مونږ به وايو چې: د دې نه اسلامي تاريخ شروع دے. او قدرتي دا وه، اکر چې دروغ ده خو مشهوره خلقو کښې دا وه: چې نبی ﷺ به باره (۱۲) ربیع الاول وفات دے. دا اختلافي دے، او اتفاقي ده چې به باره (۱۲) ربیع الاول نبی ﷺ وفات دے به لسم کال د هجري باندې. نو وائي: د نبی ﷺ د وفات نه به تاريخ شروع کړو، چې به دې تاريخ نبی ﷺ وفات شوه دے او دومره زمانه اوشوه. سيدنا عمر ؓ ورته وائي: دا مې هم خوښه نه ده، ولې؟ دا به اسلام کښې يو ډيره لويه حادثه وه او د غم ورځ وه، نو مونږ د خپل تاريخ ابتداء د غم د ورځې نه نه کوو (الله اکبر!).

د هجرت کال نه د اسلامي تاريخ ابتداء

نو صحابو ؓ او وئيل: نو څه کوو؟ نو آخر کښې د صحابو ؓ مشوره به دې باندې راغله: چې د هجرت نه به شروع اوکړو، نبی ﷺ چې د کومې ورځې نه د مدينې هجرت کړے دے، بس د هجرت نه به شروع اوکړو. اوس که ستاسو خيال وي نو ډېته هجري تاريخ وائي، نو د هجرت نه به شروع اوکړو؛ ځکه هجرت د ټولو فتوحاتو بنياد وو. تر څو چې نبی ﷺ هجرت نه وو کړے، يو ملک نه وفتح شوه، دومره امدادونه نه وو. چې هجرت اوشو نو د الله امدادونه شروع شول، د اسلام غلبه راغله، ملکونه فتح کيدل، د اسلام قوت خلقو اوليدو نو رائي! د هجرت د تاريخ نه به ابتداء اوکړو. وائي: ډيره ښه ده.

خو تاسو ته ما او وئيل: چې هجرت کښې دوه قوله دي، يو قول د امام محمد بن اسحاق ؓ وو چې هغه وائي: چې ۱۲ ربیع الاول سن ۱۳ هجري باندې نبی ﷺ مدينې ته راغله وو او نور علماء د سيرت وائي: به ۸ اتم ربیع الاول باندې راغله دے. او زمونږ اسلامي تاريخ د محرم نه شروع کيږي. محرم خو پکښې مخکښې دے او باره (۱۲) ربیع الاول خو پکښې روستو رائي، نو دا مخکښې ولې لارو؟ محرم پسې صفر وي بيا صفر پسې ربیع الاول دے. نو دا مياشت يوه نيمه مخکښې ولې تاريخ شروع شو؟ صحابو ؓ مشوره اوکړه: چې د هجرت شروع د کومې ورځې نه واچوو؟ نو بيا ئې اتفاق به دې باندې راغے چې د نبی ﷺ د هجرت اراده د محرم د مياشت نه وه؛

حُڪم ما تاسو له مخڪنبي تاريخ وٺيلے وو چي پءُ عقبه ڪنبي چي صحابو ﷺ، دَ نبي ﷺ سره پءُ آخر
 حل بيعت ڪرے وو، پءُ لسم تاريخ دَ ذو الحجې باندې وو، دوي بيا دَ ذو الحجې پءُ آخر آخر ڪنبي
 واپس راغلل او نبي ﷺ دَ مديني منوري دَ هجرت اراده اوڪره او صحابو ﷺ ته ٿي هم اووٺيل: چي
 تاسو هجرتونه ڪوئ. نو دَ هجرت اراده نبي ﷺ پءُ محرم ڪنبي ڪري وه نو دَ هغې نه دَ هجرت تاريخ
 شروع شو. نو نبي ﷺ خو مديني له پءُ ربيع الاول ڪنبي را رسيدلے دے، ليڪن اراده ٿي پءُ محرم
 ڪنبي وه نو دا اوس دَ محرم مياشت ده نو ۱۴۴۱ سال اوشول، دَ نبي ﷺ دَ هغې ارادي اوشول چي ڪله
 ٿي دَ مديني منوري دَ هجرت اراده ڪري وه. دا خوارلس سوہ څلور څلويڻتم ڪال دَ هغې شروع
 شو او صحابه ڪرامو ﷺ به ليڪلو.

خو عجيبه دا ده: چي نبي ﷺ ڪله مديني منوري له را روان شو نو دَ ده دار الهجرة خو قباء نه
 وه، قباء خولار ڪنبي راغله، پراو ٿي اوڪرو، دَ الله نبي ﷺ خو مديني ته راتلو، دَ مديني خلق دير
 زيات پءُ نبي ﷺ باندې مٿين وو. او تاسو ته ما مخڪنبي جُمعہ ڪنبي وٺيلي وو چي هغوي له دا پته
 لکيدلي وه چي دَ الله نبي ﷺ را روان دے، نو سحر به راغلل او يو ديرئ وه هغې ته به ختلي وو، او
 پءُ دې انتظار به وو چي ڪله به دَ الله نبي ﷺ را ښڪاره ڪيري، چي را به نغلو نو واپس به لاڀل،
 دومره انتظارونه ٿي ڪري وو، ڪله چي خبر شول چي قُباء له راغله دے او مديني ته را روان دے
 نو پءُ لاره ڪنبي انصار هم ڄاڻے پءُ ڄاڻے ولاڀ وو... هغې وخت ڪنبي لا دَ پردي حڪم نه وو
 راغله، زنانه دَ ڪوتو سرونو ته ختلي وي او دَ الله دَ نبي ﷺ پءُ انتظار ڪنبي ولاڀي وي، ماشوماني
 ولاڀي او هغوي به دَ ديرئ خوشحالي نه دا شعرونه وٺيل:

طَلَعَ الْبَدْرُ عَلَيْنَا مِنْ ثِيَابِ الْوَدَاعِ
 وَجَبَ الشُّكْرُ عَلَيْنَا مَا دَعَا لِلَّهِ دَاعٍ

"مونڙ باندې دَ خوارلسمي سپورمي را ښڪاره شوه دَ هغې ديرئ دَ وداع نه ("ثنيات الوداع" يوه
 ديرئ وه، مديني والو چي به ميلمه رخصتولو نو تر دَ هغې پوري به ورسره راغلل، نو نبي ﷺ دَ هغه

طرف نه راغے، نو دوي وائي: زمونږ پۀ مدينه باندې د ثنيات الوداع د طرف نه الله يو سپوږمۍ را ښکاره کړه، او د دې خوارلسمې سپوږمۍ پۀ مونږ باندې د الله شکر اوباسل واجب دي (چې دا احسان مونږ باندې الله اوکړو نو واجب دے پۀ مونږ باندې شکر د الله) تر څو چې يو داعي د الله موجود وي. نو مونږ به د دې نعمت شکريه اداء کوو. او بيا وائي:

أَيُّهَا الْمَبْعُوثُ فِينَا جِئْتَ بِالْأَمْرِ الْمَطْعَمِ⁽¹⁾

"اے مبارکه انسانه! چې تۀ مونږ ته پيغمبر رايرلے شوے ئې تا د الله د طرف نه مونږ ته داسې حکمونه راوړي دي چې د هغې تابعداري پۀ مونږ باندې واجب ده او هغه به مونږ خاڅه منو". نو دا شعرونه به ئې د خوشحالي نه وئيل او د الله نبي ﷺ را زوان دے.

د نبي ﷺ د استقبال دپاره وړې جينکۍ اودريدل

بنو نجار دا د نبي ﷺ د نيکۀ د طرف نه ماما خيلي وه، بنو نجار وړې وړې ماشومانې د نبي ﷺ د استقبال دپاره لار کښې اودرولې وې. لکه اوس چې يو غټ سرپے راځي، اکثر خلقو ماشومان ځان سره بوتلي وي، او هغوي له ئې د کلونو اميلونه ورکړي وي، او هغوي ئې هغې غټو غټو خلقو له ورکړې، د ملکونو غټ غټ خلق راشي، سرمايه داران راشي نو اکثر پۀ دې لويو خلقو کښې دوي ځان سره ماشومان هم بوځي، بيا هغه ماشوم هغه غټ سرپې له تحفه ورکړي، او هغه ئې د ځان سره راجوخت کړي، او کله ماشومان شعرونه اوواي. نو د نبي ﷺ پۀ استقبال کښې د بنو نجار وړې وړې جينکۍ ولاړې وې او هغوي به وئيل:

نَحْنُ جَوَارِ مِنْ بَنِي النَّجَّارِ يَا حَبْدًا مُحَمَّدٌ مِنْ جَارٍ⁽²⁾

"مونږ د بنو نجار قبيلې جينکۍ يو، واه! څومره د خوشحالي خبره ده چې الله رسول الله ﷺ زمونږه گاونډي کړو!!!"

خلقو د رسول الله ﷺ د مرگ بندوست کولو، د کلي نه ئې ايستلو او څوک د الله شکر اداء

(1) انظر: "الرحيق المختوم" لصفي الرحمن المباركفوري: (156).

(2) انظر: "دلائل النبوة" للبيهقي: (50872).

کوي چي شکر دے چي الله رسول الله ﷺ زمونږ ګاونډي کړو. او د ډيرې خوشحالي نه به ورو ماشومانو جينکو وئيل:

"جَاءَ نَبِيُّ اللَّهِ جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ".

"اے خلقوا! د الله نبي راغے، اے خلقوا! د الله رسول راغے".

نبي ﷺ ته ټول د مدينې خلق ولاړ دي، هر يو سرے د الله نه سوال کوي: يا الله! که زما کور ته راغے نو څومره به ښه وي، که زما ګاونډي شونو څومره به ښه وي. هر يو سرے په دې سوچ کښې دے.⁽¹⁾

د براء بن عازب ؓ روايت

براء بن عازب ؓ وائي: د مدينې خلقو له په هېڅ يو شي دومره خوشحالي نه ده رسيدلې او دومره خوشحالي ئې نه ده ليدلې کومه خوشحالي چې هغوي د نبي ﷺ په راتلو باندې مناو کړې وه. دومره خوشحالي په مدينه کښې يو ځل چا نه ده ليدلې څومره چې هغه د خوشحالي ورځ وه په کومه ورځ چې د دواړو جهانو سردار مدينې ته راتلو.⁽²⁾

د انس بن مالک ؓ روايت

"سنن ابي داود" کښې راځي: د انس بن مالک ؓ روايت دے، وائي: کله چې نبي ﷺ مدينې منورې ته راغے، نو د حبشو نوجوانانو د نبي ﷺ د راتلو په خوشحالي کښې هغوي د خپلې نيزه بازي کړتوبه کړي وو، پوره تماشه را جمع شوه، او هغوي نيزه بازي کوله، د تورو چلول او د غشو وښتل يو قسم تريننگ ئې کولو، نبي ﷺ په هغې ډير خوشحاله شو. د حبشو په دې کښې ډير مهارت وو، نبي ﷺ به اکثر تماشي له ولاړ وو. او په دې به ډير خوشحاليږي چې دوي به د غشو چل ياد کړي، دوي به د تورو چل ياد کړي نو که صبا دشمن سره مقابله راځي چې بيا زمونږ ملګري

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (366/1).

(2) انظر: "صحيح البخاري": (558/1).

د ابو ايوب ۽ د ڪور مخي له د نبي ۽ داوڻي ڪينناستل

د نبي ۽ دا اوښه را روانه وه، نبي ۽ صحابه ڪرامو ۽ ته اوفرماڻيل: چې زما اوښه به بريريدئ چې ڪوم ڄائے ڪڻي زما اوښه ڪينناسته هغه ڄائے ڪڻي به زه ميله ڪيرم، ستاسو به هغي سره ڪار نه وي؛ ڇڪه ڪه يو سره تلو نو بل به خفه شوه وو او ڪه بل سره تلو نو بل به خفه شوه وو. نبي ۽ د خپلي اوڻي پرے سُست ڪرو، وائي: چې دا اوښه ڪوم ڄائے له لاره نو هغه ڄائے ڪڻي به يو. صحابه ڪرام ۽ ٽول حيران دي، چې دا اوښه به د ڪوم بختور په ڪور ڪڻي ڪينني. دا ڪوم ڄائے ڪڻي چې مسجد نبوي دے دغه ڄائے ڪڻي اول اوښه ڪينناسته، نبي ۽ ترې نه را ڪوز شوه نه وو، چې بيا پاسيده نو د ابو ايوب انصاري ۽ ڪور وو د هغه د ڪور مخي له دا اوښه ڪينناسته. ابو ايوب انصاري ۽ د خوشحالي نه په جامو ڪڻي نه ڄاڻيري. نبي ۽ لږ صبر او ڪرو اوښه بيا پاسيده، د جومات خوا له راغله. نبي ۽ ابو ايوب انصاري ۽ ته وائي: چې دا سامان ته ڪور ته اوچلوه؛ ڇڪه زه به ستا په ڄائے ڪڻي يم؛ ڇڪه دا اوښه دلته د الله په څم باندې ڪينناسته. ابو ايوب انصاري ۽ خپل ڪور ته سامان اوچلولو. ابو ايوب انصاري ۽ وائي: زما ڪور دوه (۲) چته وو، يو د لاندې چت وو، يو د پاسه چت وو. وائي: ما وئيل: چې لاندې خوهر قسمه حالت وي، د پاسه به پرې ښه مزيداره هواء لکي نو د الله پيغمبر له به دا دويم چت ور ڪرم نو نبي ۽ به په هغي ڪڻي اوسيري. وائي: نبي ۽ ما ته اوفرماڻيل: چې نا! زه لاندې اوسيرم. نبي ۽ ته پته وه چې زما به ميلمانه ډير راځي، خلق به ملاقاتونو له راځي، هر وخت به د ابو ايوب ۽ ڪور ڪڻي خلق پناه ڪيري، بيا به راوځي، بيا به فناه ڪيري، بيا به راوځي... دا به ڪرانه شي. نبي ۽ ورته وائي: ابو ايوب! ته ښه اوسيره او مونږ به لاندې يو. ابو ايوب ۽ ورته وائي: چې ته په خپله خوښه پاتي ڪيري نو زما خوښه ده. ابو ايوب ۽ وائي: ما له دا هم ضمير اجازت نه را ڪولو چې زه څنگه

په هغې چت اوگرځم چې لاندې ئې رسول الله ﷺ وي، خو هغه د الله د نبي ﷺ خوښه وه چې زما داسې خوښه ده.

په بړه چت اوبه اوړيدل

يوه واقعه كښې راځي: ابو ايوب ﷺ وائي: يو ځل زمونږ نه په بړه چت اوبه اوړيدې، هغه پرناله لاندې راكوزه شوې وه، وائي: ما زر زر خپل قميص لرې كړو نوره كېږه نه وه او په هغې مو هغه اوبه اوچولې؛ چې لاندې د الله د نبي ﷺ كور ته اوبه لاړې نه شي. وائي: بيا را سره نورې جامې هم نه وې، دغسې ورته ناست اوم چې دا اوچې شي. دومره ادب او دومره احترام وو.

د ابوايوب انصاري ﷺ نبي ﷺ له ډوډۍ تيارول

ابو ايوب انصاري ﷺ وائي: مونږ به هر وخت د الله د نبي ﷺ دپاره ډوډۍ تياروله او رالېږله به مو. يو ځل ابو ايوب ﷺ خپل كور والا ته اووئيل: چې ښه پروگرام اوكره. وائي: اوكه، پياز، مصالحه هر څه مې پكښې واچول، ښه مزيداره تركاري مې پخه كړه، نبي ﷺ ته مې چې راولېږله نو (وائي: مونږ به كله هم چې د الله نبي ﷺ ته خوراك راوړو نو نبي ﷺ چې به څومره خوړلې شوه نو هغه به ئې اوخوړه، باقي به پاتې شوه، وائي: قسم په خدائے دے! چې هغه ځائے پسې به مونږه كوټې كړځولې به كوم ځائے چې به رسول الله ﷺ خپلې كوټې كيخوډې وې، مونږه وئيل: چې دا بركت زمونږ دې خپتې ته لاړ شي، هغه ځائے نه به مونږه خوراك كولو د كوم ځائے نه به چې رسول الله ﷺ خوراك كړې وو) نبي ﷺ نه وه خوړلې. مونږ هغه ځائے معلومولو چې نبي ﷺ به په كوم ځائے باندې كوټې كيخوډې وي هغه ځائے پكښې مونږ پيدا نه كړو، ما سره غم شو، په منډه منډه راكوز شوم، د الله نبي ﷺ ته وايم: چې اے د الله نبي! نن خو تاسو ډوډۍ نه ده خوړلې، څه چل شوے دے؟ څه غلطې شوې ده؟ څه نقصان شوے دے؟ څه وجه ده؟ وائي: رسول الله ﷺ ما ته وائي: چې نن پكښې تاسو اوكه او پياز اچولي وو، او دا بدبودار شے دے، دا زه نه خورم. وائي: ما اووئيل: چې حرام دي؟ وائي: ناا حرام خو نه دي، تاسو له جائز دي، خوړئ ئې خو ما سره هغه مخلوق راځي چې تاسو سره نه راځي،

ما سره جبرئيل عليه السلام راڻي، ڏ جبرئيل عليه السلام بد بوئي بدي شي (ڏ الله ڏ نبي ﷺ به خوشبويي ڏيره خوبه وه، بد بوئي به ئي ڏيره بدي شوه) نو جبرئيل عليه السلام بيا خفه وي، نو لڙها زه ڏا نه خورم. ابو ايوب رضي الله عنه وائي: ڏ هغي نه پس بيا ما کور والا ته اووئيل: ڇي رسول الله ﷺ ته كه هر شه پڇوي خاواكه او پياز به پڪنبي نه اچوي. ڇي رسول الله ﷺ کوم شه نه خوري نو هغه مونڙ خه له پڇو؟ كه زمونڙ ڏير هم خوبه وي خو ڇي رسول الله ﷺ ئي نه خوري نو مونڙ پري خه کوو؟

ڏ نبي ﷺ ڏ ابو ايوب انصاري رضي الله عنه كره ڏ پاتي كيدو وجه

علماء ليکي دي: ڇي نبي ﷺ ڏ ابو ايوب انصاري رضي الله عنه کور ته وٺي راغي؟ ڏا خه وجه وه؟ ڏ اونه مامور من الله وه خواصل ڪنبي يو واقعه پڇوا شوې وه:
ڏ يمن ٿولو بادشاهانو ته به ئي "تبع" وٺيلو، نو پڻه ڏي بادشاهانو ڪنبي يو بادشاهه وو "تبع"، او ڏا تبع ڏير شه سره وو، قرآن عظيم ڪنبي الله وائي:
(أَهْمُ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ) ^(۱)

الله رب العزة ڏ تبع ڏ قوم مذمت بيان ڪري ڏي، خو ڏ تبع مذمت الله نه ڏي بيان ڪري، عائشه رضي الله عنها فرمائي: "ڇي نبي ﷺ فرمائي: ڇي تبع ته به ڪنڀل نه کوي، ڇڪه ڇي ڏا مسلمان وو".
ڏا تبع ڇي ڏي ڏه ڏ خان سره پڻه يو زمانه ڪنبي مديني منوري ته ڏ تورا خلور سوه (۳۰۰) عالمان را روان ڪري وو (پڇواني خلق هغي به ڏ علما ڏير قدر ڪولو). نو ڇي ڪله دوي مديني منوري ته راغلل نو ڏي علما ڏ هغي بادشاهه نه تبوس اوکرو: ڇي ڪه ته مونڙ له اجازت راڪوڻي نو مونڙ به پڻه ڏي مدينه ڪنبي آباد شو، دلته به پاتي شو؟ هغي بادشاهه ورته اووئيل: ڇي وٺي؟ وائي: زمونڙ پڻه تورا ڪنبي ئي ليکي دي: ڇي آخري پيغمبر ڇي راڻي نو ڏ هغه دار الحجرة به مدينه منوره وي، نو ڏا به ڏ هغي نبي ﷺ (ڏ هجرت مقام وي، ڏ هغه خائنه به وي نو مونڙ وائي: ڇي مونڙ دلته آباد شو، ڇي ڪله هغه نبي ﷺ) راڻي نو مونڙ ڇي پڻه هغه باندې ايمان راوڙو. وائي: هه ڏا ڏي ڏ

وڃي نه؟ وائي: آو. وائي: بے غمہ شيء هغه خو بادشاه وو، الله ورله مال ورکري وو، هغي خلور سوہ (۱۰۰) علماؤ ته يو يو له خان له پء مدينه منوره کښي کور جوړ کړو. او دا انصار قبول ډ هغي علماؤ پء اولاد کښي راتلل. هغوي دلته آباد شول، چي آباد شول نو ټټع ورته وائي: چي تاسو وايئ: چي توراۃ کښي ئي ليکلي دي نو دا يو کور زه جوړوم او دا به ډ هغي نبي (ﷺ) وي چي کوم نبي مديني ته هجرت کوي، چي کله دے مديني ته راغے نو دا به ډ هغه ځائے وي، پء هغي عالمانو کښي يو عالم وو، هغه له ئي ډ هغي چا بياني ورکري، چي ته به ډ دې نکراني کوې او ته پء دې کښي اوسېره، چي کله هغه راغے نو بيا به ئي هغه له پرېردې، او پء دې کښي به بيا هغه نبي (ﷺ) اوسېري. او يو خط ئي ورله ورکړو چي ډ مرک ژوند پته نه لکي، کيدے شي چي زه نه يم، چي هغه نبي (ﷺ) راځي (تاسو وايئ: چي روستو به راځي) نو که زه نه اوم او تاسو کښي کوم يو ژوندے وو نو دا زما خط به هغه نبي (ﷺ) له ورکري، او که چرته تاسو مره وئ نو چي کله تاسو وفات کيرئ نو دا خط به خپلو وارثانو او خپلو بچو له پرېردې، او هغوي ته به دا وصيت اوکري: چي دا خط چي کله هغه نبي (ﷺ) راشي نو دا خط به زما ډ طرف ته هغي نبي (ﷺ) له ورکري.

د ټټع بادشاه ډ اسلام اظهار

پء هغه خط کښي هغه ډ خپل اسلام اظهار کړے وو. ډ هغه خط مضمون دا وو:

شَهِدْتُ عَلَى أَحْمَدَ أَنَّهُ	نَبِيٌّ مِّنَ اللَّهِ بَارِي السَّمِ
فَلَوْ مَدَّ عُمْرِي إِلَى عُمْرِهِ	لَكُنْتُ وَزِيرًا لَهُ وَأَبْنُ عَمِّ
وَجَاهَدْتُ بِالسَّيْفِ أَعْدَاءَهُ	وَفَرَّجْتُ عَنْ صَدْرِهِ كُلَّ هَمٍّ ^(۱)

واي: "زه ټټع دا گواهي کوم چي احمد (ﷺ) ډ الله پيغمبر دے، ډ هغي الله چي روحونو پيدا کونکے دے (دے ډ هغه حق او سچ پيغمبر دے). او که چرته ما ته دومره عمر ميلاؤ شو چي زه هغي وخته پوري ژوندے اوم کوم وخت کښي چي دا نبي (ﷺ) دنيا ته راشي نو زه به ډ هغه ملکرے او مددگار يم، لکه ډ تره ډ ځوي پء شان به ورته کلک ولاړيم، او ډ وزير پء شان به ورسره

کَلک ولا ریم. او زه به په توره باندې د هغه دشمنانو سره جنگ کوم او د هغه د زړه نه به هر غم او مصیبت لرې کوم.

دا خط ئې لیکلې وو، او په هغې ئې خپل مهر هم لکولې وو، ابو ایوب انصاري ؓ د هغې عالم په اولاد کښې راتلو چې کوم عالم له ئې دا کور حواله کړې وو، او دا خط ئې ورله ورکړې وو. کله چې نبي ؐ په هغې کور کښې پاتې شو نو ابو ایوب انصاري ؓ ورله هغه خط راوړو چې ستا په نوم خط دا زما بابا ته میلاؤ شوی وو او دا تبع بادشاه هغه له ورکړې وو او دا کور ئې ستا دپاره جوړ کړې وو. د دې وجې نه بعضې علماؤ د سیرت لیکلي دي: چې نبي ؐ د ابو ایوب انصاري ؓ کور ته نه دے راغلې، دا نبي ؐ په حقیقت کښې هغې خپل کور ته راغلې دے چې کوم کور تبع بادشاه د نبي ؐ دپاره آباد کړې وو، خو حواله کړې ئې د ابو ایوب انصاري ؓ پلارانو او نیکونو ته وو او د هغوي نه ابو ایوب انصاري ؓ ته پاتې وو او ابو ایوب انصاري ؓ نبي ؐ ته اووئیل: چې دا خوستا خپل کور دے.

په دغه کور کښې بیا نبي ؐ اوسیدو، او صحابه کرام ؓ به راتلل. را روانه جُمعه کښې به دا وایو: چې وفدونه به راتلل د رسول الله ﷺ ملاقات له، بیا نبي ؐ په مدینه منوره کښې ابتداء کوم کوم کارونه کړي دي؟ د هغې وضاحت به بله جُمعه کښې راځي.

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا

(سورة الاحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه درويشتمه

"پہ مدينه منوره کتبني ديهودو علماءؤ

پہ نبي ﷺ باندي ايمان راوړل "

بتاريخ: 12-08-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه درويشتمه

"په مدينه منوره ڪنبي ديهودو علما وپه نبي ﷺ باندې ايمان راوڻ"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يُضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِي سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُدَّ لَهُ وَلَا بَشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَذِكْرًا﴾ (1).

عزتمندو حاضرينو مسلمانانو رونرو! د رسول الله ﷺ سيرت طيبه څه حصه مونږه بيان كړې وه. تر دې ځائې پورې خبره بيان شوې وه چې رسول الله ﷺ مدينې ته راتلو نو هغه حالت څنگه وو؟ هغه منظر څنگه وو؟ بيا اول به فباء ڪنبي څو ورځې پاتې شو، هلته ئې د مسجد قباء بنياد كيخودو، او بيا د هغې ځائې نه مدينې منورې ته راغې، په مدينه منوره ڪنبي خلق انتهاي خوشحاله وو، او د هريو كس آرمان دا وو: كه رسول الله ﷺ ما سره لارو نو دا به ښه وي. ليكن د الله نبي ﷺ داسې كوله نه شو چې د يو كس سره تله وځي، چې نور خفه نه شي. رسول الله ﷺ ورته اووئيل: چې زما د اوښې مهار به پرېږدوئ چې كوم ځائې ڪنبي اوښه كيښناسته نو هغه ځائې به زما ځائې وي، دپته به الله يو ځائې اوښايي، دا د الله طرف نه مامور ده. تفصيل مونږ بيان كړې وو، چې اوښه اول كيښناسته په هغه ځائې باندې كوم ځائې ڪنبي نن مسجد نبوي آباد

دے، رسول الله ﷺ لا پء اونه ناست وو، لږ ساعت پس اونه بيا پاسيده او د سيدنا ابو ايوب انصاري ؓ د ڪور ڇي ته ڪينناسته. ابو ايوب انصاري ؓ د خوشحالي نه پء جامو ڪنبي نه ڄاڻيري. رسول الله ﷺ ورته وائي: ابو ايوبه! دا سامان ڪور ته يوسه، زء به تاسره يم.

او ما تاسو ته تفصيل بيان ڪرء وو: ڇي تبء (بادشاه ڇي د يمن وو) دا ڪور د رسول الله ﷺ دپاره جوڙ ڪرء وو او دا ابو ايوب انصاري ؓ د هغي عالم پء اولاد ڪنبي راتلو ڇي ڪوم له هغي بادشاه خط وڙ ڪرء وو او دا ڪور ئي ورته حواله ڪرء وو. هغه خط هم بيا هغه نبي ﷺ ته اونڊلو. نبي ﷺ پء مدينه ڪنبي د ابو ايوب انصاري ؓ پء ڪور ڪنبي دے، دلې دلې خلق راڻي او پء نبي ﷺ باندې ايمان راوڀري.

د يهود د علماؤ ايمان راوڀر

پء دې ڪنبي يهود ڇي وو پء هغوي ڪنبي ڇي ڪوم ښء ملين وو..... ملينانو ڪنبي خو ښء دير ڪم وي؛ ڇڪه دوي د بغض او د حسد ديري نموني وي. پء هغوي ڪنبي ڇي ڪوم بغضيان ورونو هغوي خو پء هغي خپل بغض باندې ڪلڪ شول او هغوي به د نبي ﷺ سخت خلاف ڪولو، خو ڇي ڪومو ملينانو ڪنبي بغض نه وو نو هغوي به راتل او پء نبي ﷺ باندې به ئي ايمان راوڀر؛ ولي ڇي هغوي پء تورا ڪنبي د رسول الله ﷺ ڪومې نڃنبي وٺيلي وې، ڪومې علامي ئي ورته معلومي وې نو ڇي هغه به ئي پء نبي ﷺ ڪنبي اوليدي نو پوهه به شول ڇي دا هغه پيغمبر (ﷺ) دے ڇي زمونږ پء تورا ڪنبي الله رب العزة د دء ذڪر ڪرء دے. تورا ڪنبي الله رب العزة وٺيلي وو: ڇي آخري نبي (ﷺ) به الله تعاليٰ راڀري، او پء هغه به د انبياؤ ﷺ سلسله بنديري، مگه ڪنبي به پيغمبر وي او مديني ته به هجرت ڪوي، او مديني له به راڻي، داسي نڃنبي ئي دي، داسي نڃنبي ئي دي..... نو ڪله ڇي به هغوي هغه نڃنبي اوليدي نو ڇي ضد به پڪنبي نه وو نو ايمان به ئي راوڀر.

د دې وڃي نه پء رسول الله ﷺ باندې د يهودو ديرو علماؤ ايمان راوڀر وو. ابن عاڻڌ پء سند د عروه بن زبير (ڇي راوي دے) نقل ڪري دي: ڇي د يهودو عالمانو ڪنبي د ٽولو نه محڪبي

جِي ڌ نبي ﷺ پءِ خدمت ڪنهن حاضر شوءِ وو، نو هغه يَوْمَلا وو: "ياسر بن اخطب". دا ڌ حَيَّي بن اخطب يهودي رور وو. ڌ نبي ﷺ ملاقات ته راغءِ، ٽول خلق را زوان وو، دءِ پڪنهن هم راغءِ، دءِ وائي: جِي ما ڪله ڌ نبي ﷺ خبري واوريدِي نو ڌ هغه خبري ڊيري نا آشنا وي. واپس جِي دءِ ڪله خپل قوم ته لا ڀر نو هغي خپل قوم ته وائي:

"أَطِيعُونِي فَإِنَّ هَذَا النَّبِيَّ الَّذِي كُنَّا نَنْتَظِرُ" (1)

اے قومه! "زما خبره اومئي (زءِ تلي ووم او ما ڌ هغي نبي ﷺ) ملاقات اوڪرو جِي ڪوم خان ته نبي وائي، زءِ پءِ دِي خبره پوهه شوم جِي) دا هغه نبي ﷺ) دءِ جِي ڌ ڪوم نبي ﷺ) مونڙه پءِ انتظار ڪنهن وو". مونڙه تورا ڪنهن لوستي وو جِي آخري نبي ﷺ) به راڻي نو دا هم هغه نبي ﷺ) دءِ، راڻي! ماسره ملڪري شئ جِي ايمان پري راوڙو. نو ڌ دءِ رور حَيَّي بن اخطب هغه ڌ دِي خپل رور خلاف شروع ڪرو، وائي: دءِ ڪڏي وڊي وائي. او حَيَّي بن اخطب دا خلقو يَوْمَ مشر ڪنڀر لے وو نو جِي دءِ خلاف شروع ڪرو نو هغه خلق هم ڌ حَيَّي بن اخطب ملڪري شول او ڌ دِي ياسر بن اخطب ﷺ خبره ئي اونه منله، خودءِ پءِ خپله ايمان راوڙو.

ڌ سيدنا ابوهريره ﷺ روايت

سعید بن مسیب ﷺ ڌ ابوهريره ﷺ نه نقل ڪوي: جِي ڪله نبي ﷺ مدينې منورې ته راغءِ نو ڌ يهودو ڌ درس ڄايونه جِي وو هغي له به ئي "بيت المدراس" وٺيلو، پءِ هغي ڪنهن به يهود جمع شول او پءِ خپل مينڇ ڪنهن به ئي مشوره اوڪره: جِي يره دا پيغمبر ﷺ) دءِ او ڪءِ نه؟ او دءِ وائي: جِي زءِ پيغمبر یم نو داسي ڇءِ تپسونه تري ڪوڙ جِي ڌ هغي جواب بغير ڌ نبي نه بل چا له نه ورزي، ڪءِ چرته جواب ئي اوڪرو نو دا نبي ﷺ) دءِ، او ڪءِ جواب ئي رانه ڪرو نو دا نبي ﷺ) نه دءِ. ڊير ڌ يهودو علماء داسي وو: جِي را به غل، تپوس به ئي اوڪرو، جواب به ورته ميلاؤ شو ضد به پڪنهن نه وو نو هغوي به اووٺيل: جِي دا بالڪل هغه نبي ﷺ) دءِ، نو ايمان به ئي پري راوڙو. او ڊير به پءِ هغي خپل ضد باندِي ٽينگ پاتي شول. (2)

(1) انظر: "فتح الباري" لابن حجر، قوله باب كذا: (275/7).

(2) انظر: "فتح الباري" لابن حجر، قوله باب كذا: (275/7).

دَ عبد الله بن عباس ؓ روايت

امام بيهقي دَ عبد الله بن عباس ؓ پَ روايت نقل ڪري دي: يَو يهودي عالم دَ نبي ﷺ خدمت ڪنبي حاضر شو، نبي ﷺ دَ سورة يوسف تلاوت ڪولو، ڇي هغي ڪنبي الله رب العزة دَ يوسف ؑ تفصيلي واقعه بيان ڪري ده، هغه يهودي حيران دے ڇي دا مضمون خو توراۃ ڪنبي هم شته، دَ نَ سبق وٺيلے دے، نَ نَ تعليم حاصل ڪرے دے، نَ دَ ڇا شاگرد پاتي شوے دے نو ڇي دَ ته دا ڇا اوبسودل؟ مونڙ خو توراۃ زده ڪرے دے، دے خو پَ توراۃ هم نَ پوهيري!!! نو دے رسول الله ﷺ ته وائي: ڇي اے محمد! دا را ته اووايه: ڇي دا تعليم تا ته ڇا درڪرے دے؟ دا بيان درته ڇا بنودلي دے؟ نبي ﷺ ورته وائي: ما ته زما الله دَ دي تعليم را ڪرے دے، الله را ته دا بنودلي دي.

دا يهودي مُلا دير زيات حيران شو. واپس لارو، او هغوي ته وائي: "اے يهودوا نن ما دَ محمد (ﷺ) دَ خُلي نه قرآن واوريدو ڇي هغه لوستو، دا ڪتاب، دا قرآن ما ته داسي معلوميدو ڇي دا او دَ موسى ؑ ڪتاب دواره يَو مسئله بيانوي، يَو خبره ڪوي، دَ هغي پَ شان خبره ده. ما دَ دي نبي (ﷺ) شڪل اوليدو، ما دَ دي نبي (ﷺ) شڪل او صورت اوڪتلو نو ما ڇي اوڪتل نو هغه نخبني او هغه علامي پَ دَ ڪنبي موجود وِ ڇي ڪومي پَ توراۃ ڪنبي دَ نبي آخر الزمان (ﷺ) ليڪلے شوې دي. زما پَ خيال ڇي دا هغه نبي (ﷺ) دے نورائئ! ڇي ايمان پري راورو."

ڪله ڪله دَ يَو مُلا پَ وجه باندې تول قوم سم شي او ڪله ڪله دَ يَو مُلا پَ وجه باندې تول قوم خراب شي؛ ولې ڇي مُلا ته حق معلوم وي او نَ نَ مني نو عوام وائي: ڇي زمونڙ استاد ڇي وائي: ڇي دا خبره صحيح نَ ده نو دَ استاذ پَ وجه هغه تول منڪر شي. او ڪله داسي وي ڇي عالم دَ حق تابع شي نو دَ هغي عالم دَ وجي نه ڏيرو خلقو ته هدايت نصيب شي. نو ڇي دي مُلا اوروئيل: ڇي دا هغه نبي دے ڇي توراۃ ڪنبي دَ دَ نخبني او علامي ذڪر شوي دي او بالڪل هغه تولي پَ دَ ڪنبي موجود دي نو دے او قوم نَ تول پَ يَو ورڻ مسلمانان شول.⁽¹⁾

(1) انظر: "سيرة المصطفى": (371/1 - 372).

ابن اسحاق او بيهقي دَ ابو هريره ؑ پُ روايت نقل ڪري دي: چي يُو جُل نبي ﷺ ابن صوريا (چي دا دَ يهودو عالم وو) سره خبري ڪولي، نبي ﷺ ورته وائي: چي ابن صوريا! ما ته اوکوره! ستا دي پُ الله قسم وي! رشتيا رشتيا به وائي! تورا ڪنبي دَ شادي شده (چي سرے وي او کُ زَنانه وي او واده ڪري وي او زنا اوکري) نو تورا ڪنبي دَ هغي خُ حڪم دے؟ دروغ به نُه وائي! نو هغه ابن صوريا ورته وائي: چي تورا ڪنبي دَ هغي حڪم رجم دے. نبي ﷺ ورته اووئي: چي زُ هم دا وایم: چي دَ هغي حڪم رجم دے نو زما او دَ تورا خبره خويوه ده نو بيا تاسو ولي نُه مني؟ ابن صوريا دَ الله نبي ﷺ ته وائي:

"اَللّٰهُمَّ نَعَمْ، اَمَّا وَاللّٰهِ يَا اَبَا الْقَاسِمِ! اِنَّهُمْ لَيَعْرِفُوْنَ اَنَّكَ لَنَبِيٌّ مُّرْسَلٌ وَلَكِنَّهُمْ يَخْسُدُوْنَكَ".⁽¹⁾

"اے دَ الله نبي! تورا ڪنبي هم دغه خبره ده چي واده ڪري سرے او زَنانه چي زنا اوکري نو دَ هغوي سزا رجم ده، او دوي بُنه بوهيري پُ دي خبره چي تَه دَ الله نبي ئي او الله خلقو له پيغمبر را بيرلے ئي خو حُڪه دي نُه مني: چي دوي تا سره بُغض او حسد ڪوي". وائي: کُ مونڙ ده ته رسول اووايو نو عزت به تول دُه له لار شي، بيا به زمونڙه خوک عزت او قدر نُه ڪوي، اوس خو مو دا نا بوهه خلق دهوکه ڪري دي چي هغوي وائي: چي زمونڙه مُلا وائي: چي دا نبي نُه دے. خو کُ مونڙه پري ايمان راورو نو بيا خو زمونڙه خُ حيثيت نُه پاتي ڪيري، بيا خو تول عزت دُه له ئي. نو دَ خپل عزت بر قرار ساتلو دپاره ئي خلاف ڪولو. بعضي داسي دير مُليان وي چي ورته پته اولڪي چي زما دا خبره غلطه ده، وائي: شرم دے خنکه به زُ اوس دَ دي نه واپس را ڪرُ، نُه ئي مني. داسي دير علماء دَ يهودو وو چي هغوي پُ نبي ﷺ باندې ايمان راورے وو.⁽²⁾

دَ عبد الله بن سلام ؑ دَ اسلام واقعه

مشهوره واقعه پڪنبي دَ عبد الله بن سلام ؑ ده. عبد الله بن سلام ؑ چي دے دا هم دَ

(1). انظر: "الخصائص الكبرى" للبيهقي: (193/1)، و"سيرة ابن هشام": (565/1).

(2). انظر: "سيرة المصطفى": (372/1).

يهودو يُولُوهُ عَالَمٌ وَو، اَو دے دَ سیدنا یوسف عليه السلام پُہ اولاد کنبی راتلو، اَو دَ عبد اللہ بن سلام عليه السلام اصل نوم "حُصین" وو۔ کلہ ئی چي اسلام راوړو نو نبي عليه السلام دَ هغه نوم عبد اللہ بن سلام کيخودو۔ نو دا نوم ورلہ بيا رسول اللہ عليه السلام کيخودلے دے۔ اَو نوم ئی ورلہ بدل کړے دے۔

دا عبد اللہ بن سلام عليه السلام پُہ خپلہ خپلہ واقعہ بیاتوي، وائی: کلہ چي رسول اللہ عليه السلام مدیني ته راغے، زه خبر شوم چي یو سرے راغلے دے، اَو دَ دنیا خلق دَ هغه ملاقات له ئي، اَو هغه وائی: چي زه دَ اللہ رسول یم۔ وائی: ما اوئیل: چي راشه ته ئي هم ملاقات ته لاړ شه۔ دا هم یو خبره ده چي مُلا دَ بل مُلا ملاقات له لاړ شي نو بيا ورته اکثر اللہ لار کولاو کړي، هدايت ورته هم نصیب کړي، خو چي دا تا سره مخ هم نه میلاو وي نو پُہ دَ باندې بيا خبره اثر نه کوي، دَ کنبی بُغض وي۔ دا عبد اللہ بن سلام عليه السلام وائی: زه دَ رسول اللہ عليه السلام ملاقات له لاړم۔ وائی: "فَلَمَّا رَأَيْتُ وَجْهَهُ، عَرَفْتُ أَنَّ وَجْهَهُ لَيْسَ بِوَجْهِ كَذَّابٍ" (1)

نورې خبرې خو پرېر دوه خو "کلہ چي ما دَ نبي عليه السلام مخ مبارک اوليدو نو زه پُہ دې خبره باندې پوهه شوم چي دا مخ دَ دروغون سري مخ نه دے"۔ دَ هغه دَ مخ نه پُہ ما باندې یو اثر اوشو چي ما دَ هغه مخ ته اوکتل چي دا مخ دَ دروغون سري مخ نه دے، واقعي سرے نبي دے، هسې نه وائی۔

دَ عبد اللہ بن سلام عليه السلام دَ نبي عليه السلام نه اوله خبره اوریدل

بيا وائی: اوله خبره چي ما دَ رسول اللہ عليه السلام دَ خُلي نه اوریدلې وه هغه دا وه: چي زه څنگه لاړم، دَ اللہ نبي عليه السلام لکيا دے او خلقو ته بیان کوي، وائی:

«يَا أَيُّهَا النَّاسُ! أَفْشُوا السَّلَامَ، وَأَطِيعُوا الطَّعَامَ، وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامٌ تَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ» (2)

دا دَ اللہ دَ نبي عليه السلام خبرې وې، ما واوریدې:

(1) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، برقم: (2485)، والدارمي في "سننه"، ومن كتاب الاستئذان، باب في إفشاء السلام، برقم: (2674)، واللفظ له.

(2) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، برقم: (2485)، واللفظ له، والدارمي في "سننه"، ومن كتاب الاستئذان، باب في إفشاء السلام، برقم: (2674).

(۱) اوله خبره: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ! أَفْشُوا السَّلَامَ».

"اے دَ تُولي دَنيا خلقو! سلام عام کرئ، چا سره چي ميلاویرئ او مسلمان وي نو سلام پرې اجوه، دا اخلاقِ حسنه پيدا کره.

(۲) دويمه خبره: «وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ».

"اے دَ تُولي دَنيا خلقو! اے انسانانو! دَ الله دَ رضاء دِياره خلقو له خوراک ورکؤئ، دودئ ورکؤئ..."

دَ الله رب العزة دَ رضاء دِياره خلقو له طعام ورکؤئ. دا يو بهترين صفت دے، او دا الله رب العزة بعضي خلقو کښې پيدا کرے وي، چي ميلمه راشي نو هغه بيا خوشحاليري. او بعضي داسي خلق وي چي په دې دیر پریشانه کيري، په زړگونو پيسې لکوي خو دودئ دَ کور نه نه راوباسي، جائے دَ کور نه نه راوباسي. نو نبي ﷺ اوفرمايل: چي «وَأَطْعِمُوا الطَّعَامَ». دَ الله دَ رضاء دِياره دودئ ورکؤئ.

(۳) دريمه خبره: «وَصَلُّوا الْأَرْحَامَ»^(۱)

"او خلقو سره خپلولي او رشته دارئ پالي"

زمونږ دَ نورو خلقو سره ښه لکي خو خپله کښې مو دَ يو بل سره نه لکي، دَ تره خوي سره مو نه لکي، زور سره مو نه لکي، تره سره مو نه لکي، پيو (ترور)، ماماکانو او ماسي سره مو نه لکي، دَ بلار او دَ بچو خپله کښې نه لکي او نورو خلقو سره بالکل زمونږ تعلق صحيح وي. نن مصيبت دا دے: چي دیر په کوم کار کښې ثواب وو نو هغه مونږ نه منو. زما عزتمندو! دَ الله نبي ﷺ وائي: خپلولي پالي.

(۴) څلورمه خبره: «وَصَلُّوا وَالنَّاسُ نِيَامَ»^(۲)

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب: برقم: (2485)، والدارمي في "سننه"، ومن كتاب الاستئذان، باب في إفشاء السلام، برقم: (2674)، واللفظ له.

(۲) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب: برقم: (2485)، واللفظ له، والدارمي في "سننه"، ومن كتاب الاستئذان، باب في إفشاء السلام، برقم: (2674).

او بعضي رواياتو ڪنبي «وَصَلُّوا بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ يَتَأَمُّ» الفاظ راغلي دي. "د شهي مونخ ڪوئ پءِ داسي حالت ڪنبي جي خلق اوده وي"، نو تاسو الله ته پاسيري او الله ته اودريري. دا د اخلاص نخبه ده، جي هيخ خوک خبر نه دي، يو الله ستا د حال نه خبر دے او ته بستره پريدي، خوب پريدي او الله ته اودريري.

نو د شهي مونخ ڪوئ جي خلق اوده وي، نو جي دا خلور (۱) ڪارونه شروع ڪري نو:
 «تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ»^(۱) "تاسو به جنت ته سلامتيا سره دننه شئ".

الله رب العزة دي مونر تول جنت ته پءِ سلامتيا سره بوئي. نو د جنت ئي پءِ دي حديث ڪنبي خلور (۱) غتي غتي نخبني اوبودلي د ايمان نه پس: (۱) يو سلام عام ڪري، (۲) دويم: د الله د رضاء دپاره پءِ خلقو خوراڪ، خنڪاڪ ڪول، (۳) دريم: خيلولي او رسته داري پالي او (۴) خلورم: د شهي تهجد ڪوئ نو جنت ته به لاڙ شئ. عبد الله بن سلام ؑ فرمائي: جي ڪله ما دا خبري واوريدي نو زما پءِ زره اثر اوشو.^(۲)

پءِ توراۃ ڪنبي د نبي ؑ صفت

د "بيهقي شريف" روايت ڪنبي راڻي: عبد الله بن سلام ؑ وائي: جي ما پءِ توراۃ ڪنبي د نبي ؑ نخبني لوستي وي، توراۃ ڪنبي د الله د نبي ؑ پوره تفصيل وو، نو جي ڪله ما د الله د نبي ؑ مخ اوليدو نو زه پءِ دي باندې پوهه شوم جي دا هم هغه نبي ؑ دے جي توراۃ ڪنبي د ده ذکر راغلي دے نو ما باندې دهغي نه اثر اوشو.

دا عبد الله بن سلام ؑ وائي: جي ڪله نبي ؑ مديني منوري له تشریف راورو او ما د نبي ؑ د راتلو خبر واوريدو (جي اخلاص ڇا ڪنبي وي نو الله ورته دين نصيب ڪري)، جي ڪله زه خبر شوم جي مديني ته رسول الله ؑ را روان دے، وائي: زه د ڪجوري يو وني ته ختله ووم، ڪجوري

(۱) أخرجه الترمذي في أبواب صفة القيامة والرقائق والورع، باب، برقم: (2485)، والدارمي في "سننه"، ومن كتاب الاستئذان، باب في إفتاء السلام، برقم: (2674)، واللفظ له.

(۲) انظر: "سيرة المصطفى": (373/1).

مہی را شوکولہی او د کجورہی د وُنی پُہ سر کنبی ووم، او هلته نہ ما چغہ کرہ چي: "الله اکبر!!!" د دیري خوشحالی نہ. وائی: زما پیو (ترور) وه خالده بنت حارث ؑ (دا بیا روستو مسلمانہ شوې دہ)، وائی: دې واوریدو نو دې ما له آواز را کړو: چې اے حُصینہ! (هغه وخت د دہ نوم حُصین وو) تہ خو نن د دې سړي پُہ دې راتلو دومره خوشحاله شوې چې زما دې پُہ خدائے قسم وي چې گُہ تالہ چا د موسیٰ ؑ بارہ کنبی خبر راوړے وو چې هغہ راغے نو دومره به نۀ وې خوشحاله شوې، لکه خومره چې تہ نن د رسول الله ﷺ پُہ راتلو خوشحاله شوې. وائی: ما ورته اووئیل: چې بالکل پیو (ترور) ستا خبرہ صحیح دہ خو زما دې پُہ الله قسم وي! چې دا محمد او موسیٰ ؑ دواړہ دیني رونرہ دي او دې دواړو یو دین دنیا ته راوړے دے، د دواړو دین یو دے، نو زۀ منم چې دا حق نبي دے نو حُکھ خوشحاله شوم. وائی: د هلته نہ نیغ لارم او د الله نبي ﷺ تہ مہی اووئیل: چې ما تہ کلمہ وایہ.

بعضي رواياتو کنبی راځي: خۀ تېوسونہ ئي د رسول الله ﷺ نہ کړي دي، چې د هغې جوابونہ نبي ﷺ ورکړل، دۀ له پته وه چې دا جوابونہ بغیر د نبي ﷺ نہ بل څوک نۀ شي ورکولے.

د نبي ﷺ د يهودو نه د عبد الله بن سلام ؑ بارہ کنبی تېوس

عبد الله بن سلام ؑ دیر اوشيار سړے وو، نبي ﷺ تہ ئي اووئیل: زۀ ايمان راوړم خو دا يهود پُہ دې بدنماہ کنبی دیر تکرہ دي، چې سړے بدنماہ کړي (دا د بعضي خلقو کار وي چې پاک خلق به داسې بدنماہ کړي چې تہ به حيران شي. نو يهود پُہ دې کنبی دیر تکرہ دي چې نيکان خلق بدنماهي، چې کوم د دوي د مزاج نہ خلاف وي هغہ پسې به د ځان نہ دروغ جوړوي). وائی: کۀ زۀ ايمان راوړم نو دا يهود به بيا وائی: چې دے مونږ له د پخوا نہ معلوم وو چې دے خراب وو، او دے ناکاره وو، نو هسې به را پسې قيصې جوړوي نو زۀ دننه پتيرم او صرف زما د دې ايمان د ظاهريدو نہ مخکښې به زما پُہ بارہ کنبی د دې يهودو نه تېوس کوي چې دوي خۀ وائی: دا ئي مطلب وو: چې د الله نبي ﷺ تا ته پته اولکي چې دوي ما باندې د ايمان راوړو نه پس کوم الزامونہ لکوي، کومې خبرې کوي چې دا نور خۀ نۀ دي، صرف بُغض او حسد پُہ مخه اغستي دي. يعني پُہ

دِي خُلَّةٔ اَوَّل صَفَت كَوِه اَو چِي اوس هَغُه اِيْمَان رَاوَرُو نَو اوس وِرِسِي رَدِي بَدِي وَايِه نَبِي ﷺ وَرْتِه اَووئِيل: دِيرِه بِنُه دِه. دے دَننہ پَت شو، نَبِي ﷺ يَهُود رَا اَوغُوئِشَل وَرْتِه وَاي: "اَيُّ رَجُلٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ فِيكُمْ؟".

"اے يَهُودوا! تاسو کِنَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ خَنگِه سِرے دے؟" بِنُه سِرے دے اَو کُه نَاکَرِه دے؟ نَو هَغِه يَهُودِيَان وَرْتِه وَاي: "خَيْرُنَا وَابْنُ خَيْرِنَا، وَسَيِّدُنَا وَابْنُ سَيِّدِنَا".

"هَغِه خَو پُه مَوْنَرِ کِنَبِي دِيرِ بَهْتَرِ سِرے دے (دِه هَغُه پُه شَان سِرے زَمُونَرِ پُه دِي خَانْدَانِ اَو زَمُونَرِ پُه دِي قَوْمِ کِنَبِي نَشْتِه)، دِه هَغُه پَلَارِ هَم دِيرِ بِنُه سِرے وُو، اَو هَغُه زَمُونَرِ دِ تُولُو سِرْدَارِ دے، مَشَرِ دے، اَو دِه هَغُه پَلَارِ هَم زَمُونَرِ دِ تُولُو مَشَرِ وُو (هِيخِ عِيَبِ پَكِنَبِي نَشْتِه دے)".

نَبِي ﷺ وَرْتِه وَاي: کُه عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ اِيْمَانِ رَاوَرِي نَو تاسو بِه اِيْمَانِ رَاوَرِي؟ دَوِي اَووئِيل: چِي تَوْبِه! عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ اَو اِيْمَانِ رَاوَرِل، اَللّٰهُ دِي هَغُه سَتَا دِ اِيْمَانِ رَاوَرُو نِه مَحْفُوظِ اَوَسَاتِي، وَاي: هَغُه بِه وَلِي پُه تَا اِيْمَانِ رَاوَرِي؟ نَبِي ﷺ وَرْتِه بِيَا دَغِه خَبَرِه اَوَكَرِه، هَغُوِي بِيَا هَم دَغِه شَانِ جَوَابِ وَرَكُرُو. عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ ﷺ دَننہ پَتِ نَاسَتِ وُو نَو بَهَرِ مِيدَانِ تِه رَا اَووتو، وَاي: "أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ".

يَهُودِ پُه هَغِي مِيدَانِ کِنَبِي حَيْرَانِ پَاتِي شُول، عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ ﷺ کَلِمَه تَوْحِيدِ، کَلِمَه شَهَادَتِ اَووئِيلِه، پُه رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ئِي اِيْمَانِ رَاوَرُو. نَو چِي يَهُودُو اَوَكْتَلِ (نَو پُه بَدَنَامَه کِنَبِي خَوْمَرِه مَحْكَمِي وُو، کُورِه! هَم هَغِه حَائِي دے، هَم هَغِه مِيدَانِ دے، اَو بِيَا ئِي دَارِکِ زِرَهٗ بَدَلِيرِي) وَاي: "سَرَّتْنَا وَابْنُ سَرَّتْنَا، وَانْتَقَصُوه".

"دَا پُه مَوْنَرِ کِنَبِي دِيرِ نَاکَرِه سِرے وُو، اَو دِه هَغِه پَلَارِ دِه نِه سَبُو نَاکَرِه وُو، بِيَا وِرِسِي اَوَلِکِيدَلِ نَو هَغِه الزَامُونِه اَوَرْدِي بَدِي ئِي وِرِسِي شَرُوعِ کَرِي چِي خُه ئِي پُه خُلَّةٔ بَانْدِي رَاتَلِل".

عَبْدُ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ ﷺ اَووئِيل:

"فَهَذَا الَّذِي كُنْتُ أَخَافُ يَا رَسُولَ اللَّهِ!" (1)

"نو دا هغه دي جي زه ڏي نه ڀيندم اے ڏا الله رسولہ!"، جي ڪله ايمان راوڙم نو ڏوي پءِ ما باندې ڏ دروغو الزامونه لکوي خو ڪه! شڪر دے جي پءِ ڏي ڪله ئي يو ڪل زما صفتونه ڪري دي، اوس ڏي لکيا وي، اوس به ئي ٿوله دنيا پيڙني جي دا ڏضد نه لکيا دي.

ڏ سلمان فارسي ۽ ايمان راوڙل

داسي دير خلق به راتل او پءِ رسول الله ﷺ به ئي ايمان راوڙو، پءِ ڏي دوران ڪنبي سلمان فارسي ۽ هم راغله وو، او پءِ رسول الله ﷺ ئي ايمان راوڙے وو، ڏ ڏهه واقعه ڪه ڏيره عجيبه ده.

سلمان فارسي ۽ اصل ڪنبي ڏ فارس علاقي وو، او علماؤ ليکي دي: جي سلمان فارسي دا ڏ ڏهه نوم دے، او ابو عبد الله ڏ ڏهه ڪنيه ده، او ڏ ڏهه لقب دے "سلمان الخير" او دے مشهور پءِ "سلمان ابن الاسلام" باندې دے؛ ڪه ڏ ڏهه پلار خو محوسي وو، ڪافر وو، او ڏ اور عبادت به ئي ڪولو. دے پءِ فارس ڪنبي وو او دے ڏ شاهي خاندان نه وو، پلار ئي چرته ڏير اوچت سرے وو پءِ حڪومت ڪنبي، ڏ بادشاهانو ڏ خاندان نه وو. دے پءِ فارس ڪنبي رام هرمنز ڪنبي يو ڪائے دے "جئي" ڏ هغي اوسيدونڪے دے.

واڻي: ڏ سلمان ۽ نه به جي ڇا تپوس اوکرو: جي ستا ڏ پلار ڪه نوم دے؟ او ستا نوم ڪه دے؟ نو هغه به ورته وڻيل:

"أَنَا سَلْمَانُ ابْنُ الْإِسْلَامِ".⁽¹⁾

"زما نوم دے سلمان، او زما پلار هغه اسلام دے (يعني: ما له خپل پلار تربيت نه دے ڪرے، تربيت زما اسلام ڪرے دے)".

او ڏ ڏهه پءِ باره ڪنبي دا مشهوره ده: جي پءِ صحابو ﷺ، ڪنبي ڏ ڏهه هومره عمر ڏ بل ڇا نه وو، دا ڏ ڏير عمر سرے وو. بعضي علماء واڻي: ڏ ڏهه ملاقات ڏ عيسيٰ عليه السلام سره شوے وو. خو دا خبره ضعيقه ده؛ ڏ عيسيٰ عليه السلام پءِ رعيت او ڏ هغه پءِ ملڪرو ڪنبي ڏ يو کس سره ملاقات شوے دے. ڪوڪ واڻي: ڏ ڏهه يو نيم سل (۱۵۰) ڪاله عمر وو او ڪوڪ واڻي: ڏري نيم سو (۳۵۰) سو ڪاله عمر ئي وو.

(1) انظر: "إمتاع الإسماع" لأحمد بن علي بن عبد القادر، أبي العباس الحسيني العبيدي، تقي الدين المقرئ: (338/6).

ابن عباس رضي الله عنه وائي: سلمان فارسي رضي الله عنه ما ته خپله واقعه په خپله بيان كړې وه (چې خومره درد وو د ده په دې زړه كښې!).

سلمان فارسي رضي الله عنه وائي: زه په فارس كښې د جئن علاقې ووم، زما پلار د هغې علاقې لويي سردار او لويي سره وو. مونږ په خپل ځائ كښې يو آتش كډه (د اور بلولو ځائ) جوړه كړې وه. دا په اصل كښې مجوسيان وو، دوي به د اور عبادت كولو. او دا اور به ئې داسې بلولو چې هغوي به وئيل: چې دا اور مړ شي نو دا نقصان دے، شپه او ورځ به اور بل وو، او هغې ته به ئې سجدې كولې. دے وائي: چې خومره زمانه تيره وه چې زمونږ په هغې آتش كډه كښې اور مړ شوے نه وو، يا به ورته زه ناست اوم يا به مې ورته پلار ناست وو يا به ورته بل كس ناست وو او مونږ به دا اور بلولو، مونږ به دا اور بلولو چې دا مړ نه شي؛ ځكه دا زمونږ اله دے. نو چې دا مړ شي نو مونږ به مدد د چا نه غواړو؟ داسې ناپوهه خلق وو! وائي: زه به پلار بهرنه پريځوډم. او هسې هم دا مالداره خلق چې وي دوي په بچو ډير مټين وي او خرچې پرې هم ډيرې كوي، نو وائي: پلار به را باندې خرچه هم ډيره كوله، خيال به ئې هم را ته ډير ساتلو، وائي: زه به ناست ووم او آتش كډه كښې به مې اور بلولو.

سلمان فارسي رضي الله عنه وائي: يو ځل زه خپل پلار څه كار پسې اوليرلم، نو وائي: ما داسې كار اوکړو: چې په لار تيريدم نو په لار كښې ما د عيسى عليه السلام د مذهب يو راهب اوليدو، يو الله والا سره مې اوليدو چې هغه د خپل رب عبادت كولو، او ناست وو. وائي: زه چې د هغه خوا ته ورغلم، ما د هغه سره خبرې اترې اوکړې نو د هغه د هغه خبرو اترو په ما باندې اثر اوشو. وائي: زما زړه كښې الله راوستل چې زمونږ د اور دا عبادت دا دين غلط دے او د دوي دا دين زمونږ د دين نه صحيح دے. وائي: ما د هغه سره ځان ملگره كړو، او د هغې راهب سره مې تعلق جوړ كړو، وائي: پلار په ما باندې پوهه شو، زه ئې ډير اووهلم او ما له ئې ډيرې سزاگانې راكړې، تر دې پورې چې ما له ئې لاسونو او خپوله ځنډيرونه واچول چې دے د كور نه بهر اونه اوځي.

سلمان فارسي رضي الله عنه وائي: خلق به تلل را تلل، ما به حالات معلومول، وائي: ما د دغې راهب نه تپوس اوکړو چې ما له يو داسې حق پرست عالم اوبنايه چې زه لا رشم او د هغه نه دين زده كړم؟ په

دين دومره مٿين ووا. وائي: هغه ما ته اووئيل: ڇي شام له به ځي، او هلته کښي عيسايان دي، ډير غټ غټ عالمان دي، پادريان دي، د هغوي نه به دين زده کوې. وائي: ما وئيل: ڇي شام خو ما ليدلے هم نه دے، بهر هم نه یم وتلے.

وايي: پټ پټ به مې معلومات کول ڇي کله ما ته پټه اولکيده ڇي قافله شام ته ځي نو ما زر زر هغه زخځيرونه اوشلول او منډه مې کړه، او د هغوي سره شام ته لاړم. د کور نه شام ته لاړم. نو پټ شام کښي مې معلومات کول ڇي لوي عالم به چرته وي ڇي زه هغه سره لاړشم او د هغه نه زه د عيسي عليه السلام دا دين زده کړم؟ ځکه دا ما ته صحيح ښکاري. وائي: يو عالم راته چا اوسندلو، زه لاړم، زه پټ يو ډير شوق او جذبه تله ووم خو ما ڇي هغه ملا ته کتل نو د هغه هغه کردار ما ته ښه ښکاره نه شو، ولې؟ ڇي هغه به خلقو ته خبره يو شان کوله او عمل به ئې بل شان وو. خلقو به ورله پيسې راوړې، چنډې به ئې راوړې نو هغه به ئې ځان له لکولې، جومات او مدرسه کښي به ئې نه لگولې، او ڇي د کوم څيز ڇي به ئې نورو ته وئيل: ڇي دا نا روا دے، هغه به ئې پټ خپله باندې کولو، زه پرې پوهه شوم ڇي دا سرے وائي يو څه او کوي بل څه؟ نو ما باندې د هغه نه څه اثر اونه شو. وائي: ما اووئيل: ڇي دا څنگه دين دے ڇي خلقو ته يو څه وائي او کوي بل څه؟ وائي: دے مړ شو. ڇي کله دا راهب مړ شو نو هغې خلقو پټ زړه کښي وئيل: ڇي زمونږ ډير لوي عالم مړ دے. وائي: ما ورته هغه ټول حقيقت ښکاره کړو، نو وائي: د هغه خلقو ترې هم نفرت پيدا شو. وائي: هغوي پټ ځائے د دې ڇي د هغه قدر او عزت اوکړي نو هغه ئې پټ مړوني را زورند کړو او پانسي ئې کړو، پټ د خوزمونږ ډير غټ اعتماد وو، دے داسې سرے ووا.

سلمان فارسي عليه السلام وائي: د دغې راهب د مرگ نه بعد بيا ما معلومات کول: ڇي ما ته يو داسې سرے اوشايي ڇي زه د هغه نه دين زده کړم. وائي: بل عالم راته چا اوسندلو ڇي د هغه خوا ته لاړشه (يا دغې خلقو د هغه محکښي راهب پټ ځائے باندې بل عالم مشر کړو). نو وائي: زه د هغه خوا ته راغلم او د هغه مړيدي مې شروع کړه، وائي: هغه سرے ڇي ما اوليدو نو هغه ډير نا آشنا وو، ډير الله والا سرے وو، او ډير الله والا انسان وو او پټ دين باندې ډير مٿين وو. وائي: ما د هغه نه ډيري

مستلې زده کړې. د هغه نه په ما باندې پوره اثر اوشو بس زه د هغه خادم شوم (شاهي سرے د يو عام سړي خدمت کوي!!!). خدمتونه مې کول کول... وائي: چې کله هغه وفات کيدو نو ده له الله ډير اوږد عمر ورکړې وو، ډير استاذان او ډير ملگري ئې تير شوي وو نو وائي: ما ورته اووئيل: چې يره جي! تاسو خو مړ کيرئ خو تاسو راته اوشايئ چې کوم يو سرے به صحيح وي چې زه لا رشم او د هغه سره پاتې شم؟ هغه ما ته اووئيل: چې فلانکي کلي ته به لا رشي او هلته کښې زمونږ عيسايانو کښې فلانکې ملا صحيح دے، د هغه نه به دين زده کړې، هغه له لا رشه.

سلمان فارسي ؑ وائي: چې دا راهب وفات شو نو ده چې ما ته کوم عالم ښودلے وو نو هغه له لا رم. د هغه سره به اووم، د هغه نه مې هم د دين خبرې زده کولې، او خدمت به مې کولو. نو چې کله هغه وفات کيدو نو ما ورته اووئيل: چې اوس را ته هغه اوشايه! چې چا ته لا رشم؟ هغه به راته بل اوشودو...

وائي: آخري له چې راغلم او د هغه خدمتونه مې کول... نو چې کله هغه وفات کيدو نو ما ورته اووئيل: چې ما ته اوس داسې ځائے اوشايه چې ستا نه بعد زه بيا د هغه نه دين زده کوم؟ وائي: ما ته ئې اووئيل: چې اوس په عيسايانو کښې څوک صحيح پاتې شوے نه دے؛ ځکه ټول خلق خراب دي، ملېان ئې خراب دي، عوام ئې خراب دي. وائي: ما ورته اووئيل: چې زه څه اوکړم ما خو کلے پريځودے دے، وطن مې پريځودے دے، مور پلار مې پريځودي دي د دې دين دپاره؟ وائي: ما ته ئې اووئيل: چې زه درته يو خبره کوم، په دې توراۍ کښې مونږ لولو، هغه آخري پيغمبر محمد رسول الله (ﷺ) د هغه وخت رانږدې شوے دے نو ته په دې انتظار اوسېره چې کله هغه راغے نو بيا انتظار اوڼه کړې د هغه خوا ته. به ځان اورسوي، او په هغه باندې به ايمان راوړې، دا آخري پيغمبر ﷺ به حق او سچ پيغمبر وي. وائي: ما د هغې خپل پير او استاذ خبره اومنله او په دماغو کښې مې دا سوچ دے چې زه به مدينې له ځان رسوم او مدينه به د هغه دارالهجرة وي.

د سلمان فارسي ؑ مدينې ته تلل

سلمان فارسي ؑ وائي: ما مدينه چرته ليدلې وه، ما ته پته هم نه وه چې مدينه په کوم ځائے

کڻي ده؟ زه خوشام کڻي اووم. وائي: ڄاڻ له مې خه څاروي، غوان، گډې او بيزې پيدا کړل، په هغې مې خپل ژوند تيرولو او د الله د نبي ﷺ تپوس به مې کولو. په دې کښې يو قافله د يهوديانو مدينې ته تلل نو وائي: ما د هغوي نه تپوس اوکړو: چې زه مدينې له ځم؟ وائي: هغوي راته اووئيل: چې مونږ سره به لارې کڼه، وائي: هغه دومره بد بخته خلق وو چې زه ورسره په لاره روان شوم نو زما نه ئې هغه ټول څاروي هم واغستل او زه ئې اوټرلم او خلغو ته ئې اووئيل: چې دا زمونږ غلام دے او په پيسو ئې خرڅوؤ. سلمان فارسي ؑ ته خو عزبي هم سمه نه ورتله نو هغه غريب خه وئيلے شو، وائي: زه ئې خرڅ کړم په بل سړي باندې او هغوي رانه لارل او هغه څاروي ئې رانه هم بوتلل: نو چې کله ئې رانه څاروي بوتلل نو زه دغه شان پاتې شوم. وائي: ما اووئيل: چې زه روان چرته يم او کيرې خه؟ خو خه! الله به خير کړي.

د "صحيح البخاري" زوايت کښې راځي: سلمان فارسي ؑ وائي: زه تقريباً لس (۱۰) کړتې خرڅ شوے يم، يو به په يو خرڅ کړم او بل به په بل خرڅ کړم، بل به په بل خرڅ کړم. داسې يو سلسله شروع وه، آخري سړي چې زه واغستم نو هغه د مدينې يو يهودي وو، نو هغه زه مدينې ته راوستم. گوره! په کوم چل مدينې ته راغے؟ وائي: چې زه مدينې منورې ته راغلم او ما چې مدينه اوليده او ما چې د خپل استاذ نه کوم تعريف اوريدلے وو نو زه پوهه شوم چې دا مدينه ده، او هغه په خپله وائي:

"حَتَّى قَدِمْتُ الْمَدِينَةَ، فَوَاللَّهِ مَا هُوَ إِلَّا أَنْ رَأَيْتَهَا، فَعَرَفْتُهَا بِصِفَةِ صَاحِبِهَا وَأَبْقَتُ أَهْلَهَا هِيَ الْبَلَدَةُ الَّتِي وَصِفْتُ لِي" (۱)

"کله چې زه مدينې ته راغلم او ما مدينه اوکتله نو زه پوهه شوم چې زما استاذ ما ته کومې تخنې بنودلې وې هغه هم دا دي، ما ته ئې وئيلي وو: چې د کجورو علاقه به وي، د کجورو وني به پکښې ډيرې وي او آب هواء به ئې داسې وي". نو هغه ټولې تخنې په مدينه کښې وې. نو وائي: زه پوهه شوم چې هغه مدينه هم دا ده. اوس بيعمبر ؑ به چرته کورم او چې راغله

دے او کٺ نٺ دے؟ وائي: زٺ مدیني ته راغلم خو رسول الله ﷺ لا مدیني له نٺ ووراغله. وائي: زٺ د هغي يهودي غلام ووم، زٺ ئي بوتله اووم. ما به د دغه يهودي سره باغ کښې کار کولو. يو ورځ زٺ وټي ته ختله ووم او کجورې راشوکوم، يا په هغي کښې خټ کار کوم، وائي: په دې کښې يو کس راغے او زما د هغي مالک چې زٺ ئي په چا خرڅ کړے اووم د هغه د ترټوځي راغے او زما هغه مالک ته وائي: چې فلانکيه! تټ خبر نه ئي؟ وائي: هغه ورته اووئيل: چې ولې؟ وائي: دې مدیني له بنو قیلوؤ کښې يو سرے د مکې نه راغله دے او هغه وائي: چې زٺ پيغمبر یم. او دا خلق ډلې ډلې ور روان دي او په هغه ايمان راوړي. سلمان فارسي ﷺ وائي: چې دا مې واوريدل نو زٺ پوهه شوم چې رسول الله ﷺ مدیني ته راغله دے. سلمان فارسي ﷺ وائي:

«فَلَمَّا سَمِعْتُهَا أَخَذَتْنِي الْعُرُوءُ، حَتَّى ظَنَنْتُ سَأَسْقُطُ عَلَى سَيِّدِي»⁽¹⁾.

"نو کله چې ما دا خبره واوریده نو د ډیرې خوشحالي نه په دې وټه کښې ما باندې ریځ زیدے اولکیدو، بدن مې ریکزي (او وائي: چې اوس راتوب کړم او کټ راکوز شم؟)، وائي: قریب اووم چې د بره نه زٺ په خپل مالک باندې راغورځیدله وے". وائي: زٺ پوهه شوے نه یم چې په کومه طریقه باندې زٺ د هغي وټي نه راکوز شوے یم؟

وائي: چې کله زٺ د وټي نه راکوز شوم نو زٺ هغي کس ته رانزدې شوم او ما ورته اووئيل: چې دا څوک راغله دے؟ او څټ قصه ده؟ اوس نه چل معلوموم، لاره معلوموم، ځائے معلوموم، وائي: زما هغه آقا چې هغه په ما پوهه شو چې هسې نه چې دے چرته لارشي او ايمان پرې راوړي، وائي: ما پسې راغے او يو ډیره ناکاره سبیره ئي راله راکړه او ما ته وائي: چې ستا د نټ سره څټ کار دے؟ ځه! شابه! وټي ته خيژ، وائي: بياني را باندې هغه کار شروع کړو او زٺ ئي پرې نه بنودم. وائي: ما تر ماښامه پورې د خپل مالک کار اوکړو.

سلمان فارسي ﷺ وائي: چې ماښام شو نو دا سوچ مې کولو چې زٺ به نن ځم او دا سرے به وينم، ما ته زما هغي استاذ او پير وئيلي وو: چې د دټ نخبه به دا وه: چې د هغه د دواړو اوکو په

(1) أخرجه أحمد في "مسنده"، أحاديث رجال من أصحاب النبي ﷺ، حديث سلمان الفارسي ﷺ، برقم: (23737).

مینح کنبی به مهر وي او چې صدقه ورله ورکړې نو نه به ئې اخلي او چې هدیه او تحفه ورله ورکړې نو هغه به اخلي. سلمان فارسي رضی اللہ عنہ وائی: د ځان سره مې لږې کجورې واغستې. وائی: ما ورته اووئیل: چې جي! دا صدقه مې راوړې ده، دا واخلي، وائی: نبي ﷺ اووئیل: چې زه خو صدقه نه اخلم، دې نورو ته ئې ورکړه، صحابؤ رضی اللہ عنہم ته ئې اووئیل: چې دا واخلي. نو د دې نه ما اومنل چې صدقه ئې خورانه غسته.

وائی: چې سحر شو نو بله ورځ باندې بيا راغلم، د ځان سره مې نورې کجورې راوړې، وائی: ما ورته اووئیل: چې د الله نبي! دا مې تاسوله تحفه راوړې ده، دا قبوله کړئ. وائی: نبي ﷺ اووئیل: چې راکړئ، تحفه ئې واغسته، قبوله ئې کړه. وائی: به دې کنبې زه را تاؤ شوم نو ما د نبي ﷺ شاه مبارکه اوکتله (دا هغه د قباء واقعه ده، نبي ﷺ مدینې ته لا نه وو راغلي) نو په هغې کنبې هغه مهر هم لکيدلې وو کوم چې ما ته زما استاذ وئيل وو چې د نبوت او د پيغمبري مهر وو. هغه درې واړه نڅينې ما په رسول الله ﷺ کنبې اوليدې، چې صدقه ئې وانه غسته او تحفه او هدیه ئې واغسته او د اوکو په مینح کنبې ئې هغه مهر هم وو.

مدینې ته چې کله د الله پيغمبر ﷺ راغلي نو سلمان فارسي رضی اللہ عنہ وائی: زه هم راغلم او ما په نبي ﷺ باندې ايمان راوړو، ما ورته اووئیل: چې ما ته کلمه اووايه. نو چې ايمان مې راوړو نو اوس دلته خو دے غلام دے، ټوله ورځ به ئې د مالک کارونه کول. يو ورځ خفه دے، نبي ﷺ ورته وائی: چې ولې؟ وائی: مالک مې نه پرېږدي، او ما ته وائی: چې زما کار نه. کوې نو داسې اوکړه: چې خلويښت (٤٠) اوقيه سره زه به مالک راکړې او مالک به درې سوه (٣٠٠) د کجورو وني اوکړې او چې کله هغې ميوې اونيولې نو ته به آزاد ئې د غلامۍ نه. نو ما سره مکاتب اوکړه، مکاتب به دا وي: چې ته به ما سره مزدوري کوې خلويښت (٤٠) اوقيه سره زه به مالک برابرؤې، او درې سوه د کجورو وني به کړې او هغې چې کله ميوه اونيوله نو ته به آزاد ئې. کجوره خو ډيره په قلاړه باندې ميوه نيسي. سلمان رضی اللہ عنہ پرېشانه دے چې دا به څه کيږي؟ نبي ﷺ ورته وائی: سلمان! پرېشانه کيږه

مَهْ، اوبه شي. نبي ﷺ اعلان اوکړو: هلكه! د سلمان سره لږ تعاون اوکړئ، خوک لارل لس (۱۰) وټې ئې راوړې، خوک شل (۲۰) راوړي، خوک پنځوس (۵۰) راوړي، درې سوه وټې ئې په يورځ کښې برابر کړې. سلمان ﷺ ته نبي ﷺ وائي: سلمان! ته لار شه او د دې وټو دپاره کښې برابر کړه، د کجورو وټو دپاره کښې کښته. سلمان فارسي ﷺ راغې لوئي ميدان دے، په هغې کښې لکيا دے، کښې جوړوي. نبي ﷺ ورته اووئيل: چې کله کښې برابر کړې نو بيا ما ته اووايه. نبي ﷺ راغې سلمان ﷺ او نورو صحابو ﷺ ته وائي: چې وټې کړئ. يو وټه پکښې رسول الله ﷺ اوکړله، وائي: يو وټه پکښې زه هم کړم. چې کله نبي ﷺ په لاس کښې وټه واغسته او اوټې کرله (دا معجزه وه د رسول الله ﷺ) نو هغه درې سوه (۳۰۰) وټې الله اولکولې يو هم پکښې خطا نه شوه. گني کجورې خو ډيره په کرانه لکي. او په کال کښې دننه دننه وړې وړې کجورې وې الله غني کړې او ميوې ئې اونولې. هغه خو ورته وئيلي وو: چې کله ميوې اونيسي نو هله به ته آزاد ئې. خو سلمان فارسي ﷺ لا پرېشانه وو؛ چې د کجورو کار خو الله برابر کړو خو خلويښت (۴۰) اوقيه سره زر خو ځان له څه وائي، نو دا سونا به زه د کوم څائې نه برابروم؟ نبي ﷺ اووئيل: چې الله به خير کړي، په دې کښې يو کس راغې نبي ﷺ له ئې د چرکې د اکي هومره سونا راوړه، داسې غونډه غونډې سونا وه، نبي ﷺ ته ئې ورکړه: چې دا خيرات کړه، چې چاله ئې ورکړې نو هغوي له ئې ورکړه. نبي ﷺ اووئيل: ورشئ! سلمان اوکړئ. سلمان فارسي ﷺ ئې را اوغوښتو، ورته ئې اووئيل: چې سلمان! دا واخله، او دا به خپل مالک له ورکړې، او د هغه مکاتبت نه به ته آزاد شي، ستا غلامي به ختمه شي. سلمان ﷺ وائي: ما چې هغې سونې ته کتل نو د خلويښت (۴۰) اوقيه خو ډير وزن دے، وائي: ما ورته اووئيل: چې يا رسول الله! دا نه برابرېږي، دا لږه ده؟ وائي: ما ته ئې اووئيل: چې ته ئې واخله، ته څه کوې، ته ئې ناب کړه، پته به اولگي. سلمان فارسي ﷺ وائي: چې کله ما يوره او ما په زرگر اوتلله نو هغه هم هغه خلويښت (۴۰) اوقيه اوختله. بس هغه اوقيې مې ورله ورکړې او د هغه د غلامۍ نه الله رب العزة خلاص کړم. سلمان ﷺ د فارس نه راغلې وواو.

دَه پَه نبي ﷺ باندې مدينه ڪنبي ايمان راوڙي وو.

د غزوه خندق باره ڪنبي د سلمان فارسي ﷺ مشوره

سلمان فارسي ﷺ پَه صحابو ﷺ ڪنبي د ڊير عمر خاوند دے، او چي ڪله غزوه خندق وو نو نبي ﷺ د صحابو ﷺ نه مشوره اغسته، چي خه اوکرو کافرانو اتفاق ڪرے دے؟ سلمان فارسي ﷺ د خندق مشوره ورکري وه، وائي: يا رسول الله! داسي به اوکرو: چي زمونڙ پَه کي او علاقه ڪنبي به چي ڪله دشمن زورور وو او زمونڙ به وس نه ڪيدو نو مونڙ به خندقونه کنستل... بخواني جنگونه خوبه د تورو او د نيزو او د غشو جنگونه وو، تويڪي چرته وي، تينگونه چرته وو او بمبارونه چرته وو، دا خيزونه خو نه وو. وائي: دومره کهولاؤ خندق به اوکينوو چي د هغي نه يو سرے پوري ڪيدے هم ته شي او چي ورکوز شي ورته نو بيا ترې راختے هم نه شي، او اس ترې توپ هم ته شي وهلے، نو د تولي مديني نه به کير چاپيره خندق اوکينوو او د خندق پَه غار به ورته مونڙ ولاڙ يو چي کوم کافر ورکوز شو نو هغه خوايله مونڙ ته آسانيڙي، پَه سر به ئي وهو خلاصيرو به ترې، چي هغه راخيڙي نو مونڙ به د هغه فيصله ڪري وي او چي نه راکوزيري نو هلته به ولاڙ وي، مونڙ باندې به حمله نه شي ڪولے. دا خندق د سلمان فارسي ﷺ پَه مشوره باندې د تولي مديني نه کير چاپيره کنستلے شوء وو.

نو خبره مي دا ڪوله چي: نبي ﷺ ته به دلې دلې خلق راتل او پَه نبي ﷺ باندې به ئي ايمان راوڙو. باقي سيرت چي نبي ﷺ ابتدائي کوم کوم ڪارونه ڪري دي؟ نو ان شاء الله د هغي به بله. جمعه ڪنبي تذڪره راڻي.

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرًا

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه خير يشتمه

"د مسجد نبوي تعمیر"

بتاریخ: 19-08-2022

مقام: جلسی

خطیب

فصیح اللسان لذید البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سیرۃ النبی ﷺ حصہ خلیر یستمہ

"د مسجد نبوی تعمیر"

الْحَمْدُ لِلّٰهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَنَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللّٰهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللّٰهُ وَحْدَهُ وَحْدَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِيٌّ لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نِدَّ لَهُ وَلَا مُمِدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُشِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَيِّدَنَا وَمَوْلَانَا وَحَبِيبَنَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبَّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَذِكْرٍ﴾ (۱).

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو روئو! د رسول الله ﷺ سیرت مبارکه شروع وو، د مګې حالات بیان شوي وو، مدینې ته د راتلو د هجرت هڅه واقعہ بیان شوې وه، بیا رسول الله ﷺ قباء کښې وو، د هغې تفصیل مونږ بیان کړې وه، د هغې د جومات د تعمیر ذکر اوشو، د هغې نه بعد رسول الله ﷺ مدینې منورې ته راغی، په مدینه منوره کښې د ابو ایوب انصاري ﷺ په کور کښې نبي ﷺ اوسیدو، دلې دلې خلق به د نبي ﷺ ملاقات له راتلل او په اسلام به مشرف کیدل.

په مدینه منوره کښې د نبي ﷺ اول کار

په مدینه منوره کښې چې اول کار نبي ﷺ کوم شروع کړی وو نو څنگه چې قباء کښې نبي ﷺ اول د جومات فکر کولو نو چې مدینې ته راغی نو په مدینه کښې هم رسول الله ﷺ اولنې کار د جومات د تعمیر سوچ او فکر وو. ما وئيلي وو: چې نبي ﷺ کله مدینې منورې ته راتلو نو د هر

سري دا آرمان وو: چې نبي ﷺ زما سره راشي او زما پټه کور کښې پاتې شي نو دا به ډيره د خوشحالي خبره وي. خو رسول الله ﷺ داسې نه کول چې يو کس سره تلې وې او نور ئې پرېخودې وې، نبي ﷺ اووئيل: چې دا اوبښه به پرېږدئ، د دې پرې او مهار به نه نيسي، چې کوم ځائے کښې دا کيښناسته هغه به زما ځائے وي. تو اوبښه پټه اول ځل يو ځائے کښې کيښناسته او بيا د هغې ځائے نه پاسيده او بيا د ابو ايوب انصاري ؓ د کور مخې له کيښناسته. نبي ﷺ ابو ايوب انصاري ؓ ته اووئيل: چې دا سامان کور ته اوچلوه. هغه سامان کور ته اوچلولو او هغې کور کښې د الله نبي ﷺ پاتې کيدو. نو پټه اول ځل چې دا اوبښه پټه کوم ځائے کښې ناسته وه نو پټه دغه ځائے کښې نبي ﷺ د جومات جوړولو اراده اوکړه: چې دا د جومات ځائے شو او دغه ورسره د نبي ﷺ د اوسيدو ځائے شو. نو نبي ﷺ د جومات دپاره دغه ځائے خوښ کړو، دا مدينه منوره کښې د بنو نجار قبيلې د يتيمانانو ماشومانو هلکانو ځائے وو، او دا يو درمن وو، "مَرَبِد" ورته وائي، د کجورو د وچولو ځائے وو، کجورې به ئې پکښې نمرته اچولې، چې لږې وچې شي او هغه ډيره نبي ترې نه ختمه شي. نو د هغوي درمن غونډې وو، ديوال ترې تاو وو، دا کهولاو ځائے وو، پټه دې کښې دا درمن هم وو او پټه دې کښې د کجورې ونې هم ولاړې وې، پټه دې کښې پخوا د جاهليت پټه وخت کښې چرته کافران مړه وو، د هغوي قبرونه پکښې هم وو. نبي ﷺ او فرمائيل: چې دا ځائے د دې مونځ دپاره ډير موزون دے، چې پټه دې ځائے کښې جومات جوړ کړو نو دا به ډيره ښه وي. وائي: دا د چا دے؟ نو چا ورته او فرمائيل: چې دا د سهل او د سهيل د هغې ماشومانو دے، چې دا د بنو نجار د قبيلې يتيمانان وو. نبي ﷺ هغه ماشومان هم را اوغوښتل او د دوي تره وو چې د هغوي يو قسم وارث وو نو هغه ئې هم را اوغوښتو نو هغوي ته ئې اووئيل: چې که ستاسو خوښه وي نو دا ځائے پټه مونږ باندې خرڅ کړئ، قيمت را ته خير دے تاسو اولکوئ، چې څومره باندې ئې وايئ، پيسې به درکړو او دلته به مونږ جومات جوړ کړو. هغوي نبي ﷺ ته اووئيل: چې نا! مونږ دا د جومات دپاره ورکوؤ، مونږ د دې پيسې ستاسو نه نه اخلو، بس مونږه د دې عوض او د دې کټه د

خپل رب نه غواړو چې الله رب العزة مونږ ته د دې په بدله كښې اجر راكړي، او دا به مونږ د خپل رب د رضاء دپاره جومات له وركړو. چونكه بيا هم ماشومان دي نو ماشومان خو داسې نه چې هغه وائي: نا، او ته وائي: چې الله دې اوځښه! او كار اوشو، نبي ﷺ ورته اووئيل: نا! پيسې به خاځه دركوؤ. ابو بكر صديق ﷺ ته ئې اووئيل: چې ابو بكر! د دې قيمت به دوي له وركوي، ابو بكر ﷺ په هغه زمانه كښې چې د زمكې دومره قيمتونه نه وو، ابو بكر ﷺ لس (۱۰) ديناره د هغې د جومات قيمت هغې ماشومانو له وركړو. اكر چې هغوي ډير وئيل: چې مونږ ئې د الله د رضاء دپاره دركوؤ، خودا پيسې ئې ورله وركړې وې.

د نبي ﷺ حكم كول

نبي ﷺ د هغې نه بعد حكم اوکړو (په هغه ځايه كښې چې كومې د كجورو وټې وې)، وائي: دا اونړوئ!! ځكه د جومات مينځ كښې راتلې، صفونه ئې وړانول. او د مشركينو چې كوم قبرونه وو پخواني نو هغه ئې وړان كړل، هموار ئې كړل. چې د سلو (۱۰۰) كالو نه كوم قبر واوړي، پخوانې زوړ قبر وي نو هغه بيا هموار كړه، دپاسه كه پرې كور جوړوې او كه دپاسه پرې بيا مونځ كوي چې وقف مقبره نه وي نو كوله ئې شي. يو خو وقف مقبره ده نو كه سل (۱۰۰) كاله ئې هم اوښي خو بل شے پكښې نه شي جوړوله. او چې وقف نه وي نو چې سل كاله (بعضي پكښې څلويښت كاله يادوي) ئې تير شي نو د هغې نه بعد كه ته پكښې پټه جوړوې او كه كور پكښې جوړوې نو څه مسئله نشته دے؛ هغه هډوكي هم خاورې شوي وي، بيا پكښې څه پاتې وي؟ او چې وقف مقبره نه وي او يو ځايه كښې جومات جوړوې او قبرونه پكښې وي نو بيا مسئله دا ده: چې د دې نه به دا مري را اوباسې، دا به مقبره كښې دفن كړې او هغه ځايه هموار كړه، جومات پكښې جوړوه، خو چې قبر هم پكښې وي او جومات هم وي نو بيا كه قبر ځكښې وي نو جومات جوړول نه دي پكار، او كه جومات ځكښې وي نو بيا پكښې قبرونه جوړول نه دي پكار. پخوا به چې څوك مړه شول نو جومات كښې به ئې خخول نو دا جهالت وو. په جومات كښې به مري نه خخوي، زمونږ شريعت خودا وائي: چې ته خو د مري خخول يادوي....

د امام ابو حنيفه او امام مالڪ رحمہما مذهب

زمونږ د امام ابو حنيفه او د امام مالڪ رحمہما مذهب دا دے: چې جومات کښې د مري جنازه هم مکروه ده. مړے اوشي نو د هغه جنازه به جومات کښې نه کوي. هان! که عذر شرعي وي نو بيا خير دے، لکه باران ورپري او بل ځائے نشته دے نو بيا مجبوري وي، د مجبوري حالت جدا وي. نو که د مجبوري حالت نه وي نو جنازه به هم جومات کښې نه کوي. هان! که داسې وي نو کم از کم چې مړے محراب طرف ته بهر وي نو بيا خير دے، معنی: د جوماتو د حدودو نه مړے بهر پروت وي او نور ټول خلق دننه جومات کښې ولاړ وي نو بيا خير دے، لکه مسجد نبوي کښې د محراب نه ځان طرف ته يو ځائے دے هلته مړے راوړي او جنازه پرې اوکړي او وايي: "الصلاة على الميت"، او کله "الصلاة على الأموات" وايي، او دې خوا جومات کښې خلق ولاړ وي.

نو بهر حال چې قبر مخکښې نه وي نو بيا به جومات نه جوړوي، او چې جومات د مخکښې نه وو نو بيا به په هغې کښې قبرونه نه جوړوي. او که وقف مقبره نه وي او جومات دپاره زمکه وقف شوه نو مړے ترې اوباسه او بل ځائے ته ئې يوسه، دا جائز دي. هان! روستو شاه طرف ته قبرونه دي، چې د سجدې په وخت کښې نه وي او شاه ته وي نو وي دي، څه خبره نشته، او که مخې ته وي خو ديوال ترې تاؤ دے نو بيا هم پروا نه کوي، وي دې خو د جومات نه. به ئې جدا کوي، د هغې نه به مستقل چار دپوالي اوکړې چې پت شي.

نو نبي ﷺ حکم اوکړو: چې دا قبرونه هموار کړئ. قبرونه ئې هموار کړل، دغه ځائے ئې هموار کړو. هغې وخت کښې نبي ﷺ صحابو ﷺ ته اووئيل: چې دې له به کچه خختې جوړو. ديوال ئې د کچه خختو نه کولو، او د کجورو دا وئې چې وې نو دې کښې ئې د څه نه بينچونه (بشونه، تيرونه) جوړ کړل او د څه نه ئې ورله ستنې جوړې کړې او دپاسه ئې پرې د کجورو لختې واچولې. بس دا جومات وو، پلاستکې هغه وخت کښې چرته وې او سهولتونه دومره چرته وو، د کچه خختو جومات وو. او عجيبه دا ده: چې صحابه کرام ﷺ هم او نبي ﷺ هم، انصار او مهاجرين ټول په اتفاق راغلل، څوک د جومات دپاره خختې اوباسي او څوک ئې جلوي، شروع

دي. او پڻ هغې دور کښې کله کله به صحابه کرامو ﷺ دا شعر وٺيلو:

هَذَا الْحِمَالُ لَا حِمَالَ خَيْرٌ هَذَا أَبْرُ رَبَّنَا وَأَطْهَرُ⁽¹⁾

"مونڙ جي کوم بوجونه اوچتو (د خختو درانه ورنه اوچتو) نو دا د خير د کجورو بوجونه نه دي (جي کني مونڙه کجوري راجلو، يا د کور د کار دپاره خه شے راوړو)، زما دي پڻ رب قسم وي! جي دا دير نيك او پاڪ کار دے". دا خود الله د کور دپاره يو خدمت دے.

هغه خلق جي پڻ ژوند کښې به ئي هم خپل کار نه کولو الله به ورله تياره ورکوله، هغوي به هم راتل او د ثواب پڻ نيت به ئي جومات کښې کارونه کول. او زمونڙ خلق ځان له به تول عمر کارونه کوي خود جومات کار ته به ئي ڊڊي نه لکي، دا ورته يو سهوا کار ښکاري، او کله کله به نبي ﷺ دا شعر هم وٺيلو:

اللَّهُمَّ إِنَّ الْأَجْرَ أَجْرُ الْآخِرَةِ فَأَرْحَمِ الْأَنْصَارَ، وَالْمُهَاجِرَةَ⁽²⁾

دنيا کښې خو جي خلق کار کوي نو د پيسو طمع کوي جي څوک به پيسې راکوي، مزدوري به راکوي، يا الله پاڪه! يقيناً اجر جي دے (عوض جي دے، مزدوري جي دے) نو مزدوري د آخرت ده (دنيا خه پيسې وي، خه عوض ئي وي، اجر جي دے اجر د آخرت دے)، يا الله! زما دا دعاء ده: جي انصارو او مهاجرينو تولو باندې رحم اوکړه؛ ځکه دوي تول ستا د کور پڻ خدمت کښې لکيا دي. او کله به ئي دا شعر وٺيلو:

اللَّهُمَّ إِنَّهُ لَا خَيْرَ إِلَّا خَيْرُ الْآخِرَةِ فَأَنْصُرِ الْأَنْصَارَ وَالْمُهَاجِرَةَ⁽³⁾

"يا الله! خير نه دے مگر خير د آخرت دے (د دنيا خير خو کله وي او کله نه وي، نيمگري وي، الله! کامل او پوره خير جي دے دا خود آخرت دے)، يا الله! دي انصارو او مهاجرينو تولو سره مدد اوکړي".

جي نبي ﷺ به دا اووٺيل نو صحابه کرام ﷺ به نور هم پڻ جذبه کښې راغلل، او لکيا به

(1) انظر: "دلائل النبوة" للبيهقي: (538/2).

(2) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب هجرة النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة: (60/5).

(3) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب مقدم النبي ﷺ وأصحابه إلى المدينة، برقم: (3932).

وو، دَ يَو بل نه به ئي خان محڪيني ڪولو. دَ مسجد نبوي پُ خدمت ڪيني دَ صحابو ڪو به ڏهه دا شعر راغي:

لَنْ قَعَدْنَا وَالنَّبِيَّ يَعْمَلُ لَذَاكَ مِّنَ الْعَمَلِ الْمُضِلُّ⁽¹⁾

رسول الله ڪو به هم خختي راورلي نو صحابه ڪرامو ڪو به وئيلي: "ڪه مونر ڪينبو او رسول الله ڪو لکيا وي نو دا خو به دير ناکاره ڪار وي"، جي صحابي دَ ناست وي او دَ الله نبي ڪو دَ لکيا وي خدمتونه دَ ڪوي. بلڪه هغوي نبي ڪو ته وئيل: تاسو ڪار مه ڪوي، مونر يو. نبي ڪو ورته اووئيل: ولي زما ثواب نه دے پُ ڪار؟ زه به خان له بخت نه گتم خه؟ جي تاسو لا وائي: جي ڪار مه ڪوه.

نو هغوي به بيا خان له پُ دَ باندې جذبه راجتوله، ڪه مونر ڪينناستو او دَ الله نبي ڪو لکيا وي ڪار ڪوي نو دا خود دير ناکاره ڪار دے، دا خو بيا هڊو خه فائده نه ڪوي جي دَ الله نبي ڪو لکيا وي او مونر ناست يو. نو هغوي به دَ نبي ڪو نه هم سهوا زور لڪولو.

د سيدنا علي ڪو شعر وئيل

سیدنا علي ڪو به پڪيني ڪله دا شعر اووئيلو:

لَا يَسْتَوِي مَنْ يَعْمُرُ الْمَسَاجِدَ يَدَأُبُ فِيهِ قَائِمًا وَقَاعِدًا

وَمَنْ يُرَى عَنِ الْغُبَارِ حَائِدًا⁽²⁾

"نه دَ برابر هغه ڪوڪ جي ڪوڪ لکيا دي جوماتونه جوڙوي، ڪله دَ جومات پُ خدمت ڪيني ولاڙ دے او ڪله ناست دے، ڪله پُ ناسته باندې خدمت ڪوي، ڪله پُ ولاڙه باندې خدمت ڪوي او هغه جي هغه دَ خاورو نه خان بچ ڪوي، خان صفا ساتي".

نو دا دواڙه ڪله هم برابر نه دي: يو سرے وائي: جي ڪنده نه شم او بل وائي: جي دا تولي جامي مې دَ ڪنده شي خو جي دَ الله پُ ڪور ڪيني خدمتونه او ڪرم نو دا صفا او دا خيرن ڪله هم نه برابريري؛ ڪه دَ دَ ڪنده مرتبه ترې ديره اوچته شوه؛ ڪه دَ ده پُ بدن باندې دَ جومات

(1) انظر: "سيرة ابن هشام": (102/2).

(2) انظر: "سيرة ابن هشام": (497/1).

دورې اولکيدې، د دۀ په بدن باندې د جومات خاوره لکيدلې ده، پاکه مبارکه خاوره پرې لکيدلې ده، دا خاوره او د جهنم اُور به نه يو ځائے کيږي. نو دا دواړه کله برابریدے شي!

د علي ؑ عثمان بن مظعون ؑ پسې مزاح

نو چې کله علي ؑ دا اووئيل نو عثمان بن مظعون ؑ يو صحابي دے. عثمان بن مظعون ؑ فطري طور باندې يو سُتھرا انسان وو، چې د دۀ به د خاورو نه، د کندگو نه بالکل نفرت وو، چرته به ئې په خاورو او دورو کښې خدمتونه نه کول، او چې په جامه به ئې چرته دوره اولکيده نو د ځان نه به ئې دوره څنډله. نو سيدنا علي ؑ به يو قسم د هغه سره مزاح کولو او هغه به ورته وئيل: چې تۀ خو د خاورو نه ډير ځان ساتي او مونږ پکښې ځان سم کنده کړو، ورته واي: عثمانه!
لَا يَسْتَوِي مَنْ يَغْمُرُ الْمَسَاجِدَا يَذَّابُ فِيهِ قَائِمًا وَقَاعِدًا
وَمَنْ يَرَى عَنِ الْغُبَارِ حَائِدًا^(۱)

"هغه دواړه کله هم نه دي برابر چې يو سره لکيا دے جوماتونه جوړوي، کله ولاړ وي، کله ناست وي، خاورو کښې لږلے شوے وي، او هغه سره نه دے برابر چې هغه د خاورو نه ځان بچ کوي"، چې خاورې را باندې پريوځي نه.

نو دا دواړه کله هم نه شي برابریدے بلکه په دې کښې چې درياندې خاورې او غورځيدې نو دا ډير ثواب دے. لکه حديث پاک کښې راځي: چې سړي باندې د الله په لار کښې کرد و غبار (دورې) پريوځي د هغې ډير اجر دے. حديث کښې راځي:

«الْحَاجُّ الشَّيْثُ الثَّقَلُ»^(۲)

حاجي هغه حاجي نه دے چې په هغه باندې چرته دوره هم نه ده پريوتې، بلکه "اصل حاجي هغه څوک دے چې سر ئې رابږ شوے وي او کرد و غبار پرې دباسه پروت وي"، معلومېږي دا چې دۀ ډيرې مندې وهلې دي او ډير کړاؤ ئې کړے دے، تکليف ئې ډير تيز کړے دے نو دا

(۱) انظر: "سيرة ابن هشام": (497/1).

(۲) أخرجه البزار في "مسنده"، مسند عمر بن الخطاب ؑ، برقم: (182).

اصل ڪنبي اوچت ثواب دے.

نو بهر حال صحابه ڪرام ﷺ، او نبي ﷺ لکيا وو او مسجد نبوي ئي جوڀرولو. د مسجد نبوي ديوال هغه د ڪچه خختو وو، او د هغي ستنې هغه د ڪجورې تنې وي، او بينچونه ڇي وو هغه هم د ڪجورو تنې وي، او دپاسه ئي پري د ڪجورو هغه تختي اڇولي وي د سوري دپاره. دا جومات وو. د رسول الله ﷺ پء دور ڪنبي دا جومات وو. د ابو بڪر ﷺ پء دور ڪنبي هم پء دغه طريقه باندې وو، د سيدنا عمر ﷺ پء زمانه ڪنبي خو هغه زور شوے وو نو هغه صرف نوے ڪرو، نور هم دغه وو. بيا د سيدنا عثمان ﷺ پء زمانه ڪنبي د جومات نقشه بدله شوه، عثمان ﷺ ورته د منقشو ختو نه ئي ورله ديوالونه اوڪرل، او ستنې ئي ورله د ڪٿو نه جوڀي ڪري او ساج يولر ڪے دے هغه ئي ورله د هندوستان نه را اوغويستو او د هغي نه ئي ورله چت جوڀ ڪرو.

د سيدنا عثمان ﷺ سره د خلقو اختلاف

بعضي خلقو عثمان ﷺ سره اختلاف ڪولو ڇي عثمانه! د رسول الله ﷺ پء زمانه ڪنبي دا جومات ڪچه وو، او د ڪچه خختو جوڀ وو، د ابو بڪر ﷺ پء زمانه ڪنبي دا جومات ڪچه وو او د ڪچه خختو جوڀ وو، د عمر ﷺ پء زمانه ڪنبي ڪچه وو او د ڪچه خختو جوڀ وو نو دا به نه ورائو. دا به د نبي ﷺ پء طريقه باندې دا جومات جوڀ وي، دا به دغه شان وي. عثمان ﷺ ورته وائي: ڇي نا! زء ئي د دې دپاره جوڀوم ڇي ما د رسول الله ﷺ نه اوريدلي دي:

«مَنْ بَنَى لِلَّهِ مَسْجِدًا، بَنَى اللَّهُ لَهُ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ»⁽¹⁾.

"ڇا ڇي د الله د رضاء دپاره جومات جوڀ ڪرو الله رب العزة به د هغه دپاره جنت ڪنبي ڪور جوڀ ڪري".

نو ورته وائي: دا حڪم جوڀوم ڇي مال الله د دې پء بدله ڪنبي پء جنت ڪنبي ڪور راڪري، نو سيدنا عثمان ﷺ خپلي پيسي (د بيت الله پيسي نه)، خپل مال او دولت ئي اولڪولو، او

(1) أخرجه مسلم في كتاب المساجد ومواضع الصلاة، باب فضل بناء المساجد والخُتُ عَلَيْهَا، برقم: (533).

جومات ئې بيا په دغه نقشه آباد کړو. او اوس خو ما شاء الله داسې جوړ دے چې سره ورته حيران شي. د نبي ﷺ په زمانه کښې د جومات دا زمکه کمه وه.

د جومات د تعمير نه بعد بيا نبي ﷺ د خپلو بيبيانو د کور تعمير شروع کړو، د ابو ايوب انصاري ﷺ د کور نه بيا نبي ﷺ د خپلو بيبيانو دپاره د کور تعمير شروع کړو، د جومات سره خوا کښې، او په هغې کښې اول د الله نبي ﷺ دوه کوټې جوړې کړې، يوه کوټه د سیده سودة بنت زمعه ﷺ او دويمه د عائشې ﷺ دپاره. نورې کوټې ئې د خپلو بيبيانو دپاره بيا روستو جوړې کړي دي. وائي: دغه وخت کښې چې نبي ﷺ مدينه کښې وونو نبي ﷺ د دې جومات سره خوا کښې د حارثه بن نعمان الانصاري ﷺ زمکه وه. نبي ﷺ هغه ته اووئيل: چې حارثه بن نعمانه! په دې کښې ما باندې راخرڅه کړه، چې زه پکښې ځان له کور جوړ کړم. حارثه ورته وائي: يا رسول الله! زه به په تا باندې زمکه خرڅوم، ستا چې خومره څائې پکار يري صرف تاسو به حکم کوئ زما زمکه ده او ځان له پکښې کور جوړوئ، دا ستاسو شوه. چې د نبي ﷺ د دوؤ (۲) کوټو ضروري وونو دوه ئې جوړې کړې. او چې بيا ئې نور ودونه کول نو نورې کوټې به ئې جوړولې. وائي: دا زمکه ما د الله پيغمبر ﷺ له ورکړې ده. نو د حارثه بن نعمان ﷺ دا زمکه وه چې هغه نبي ﷺ ته وقف کړه، او په هغې کښې ئې ځان له کور جوړ کړو، بيا چونکه د نبي ﷺ بي بي سیده عائشه ﷺ او دارنگې سودة بنت زمعه ﷺ او نورې بيبيانې دا په مکه مکرمه کښې پاتې وې. بيا نبي ﷺ صحابه کرام ﷺ اوليرل او ابو بکر ﷺ ورسره خپل ځوي عبد الرحمن هم اوليرلو. عائشه ﷺ د هغه خور وه، هغه او نورې بيبيانې ئې راوستې او بيا هغوي د نبي ﷺ سره په مدينه کښې پاتې کيدې. دا د الله د نبي ﷺ کور چې وونو د الله د نبي ﷺ تر ژونده پورې خو پکښې په خپله اوسيدو او چې کله د الله نبي ﷺ وفات شو نو بيا ازواج النبي ﷺ په خپلو خپلو کوټو کښې اوسيدې. د نبي ﷺ د بيبيانو د وفات نه بعد خو چونکه ځامن د نبي ﷺ نه وو، صرف لونړه ئې وې، ځامن ئې وو خو وړوکوالي کښې وفات شوي وو، لونړه هم د نبي ﷺ په ژوند وفات شوې وې، يو فاطمه ﷺ وه چې هغه د نبي ﷺ د وفات نه

شېر مياشتي روستو بيا وفات شوي ده. او د ميراث مسئله هم دا ده: چې د نبي ﷺ وراثت به د هغه وارثانو ته نه ميلاوېږي، دا به د عامو مسلمانانو وي.

د وليد بن عبد الملك اعلان

نو د نبي ﷺ هغه کورونه چې وو، هغه د بيبيانو کوټکي چې وې نو د وليد بن عبد الملك دور حکومت وو، هغه اعلان اوکړو: چې د نبي ﷺ دا کورونه دا هم مسجد نبوي سره شامل کړئ. د سیده عائشه ؓ کوټکي چې په هغې کښې د الله نبي ﷺ او سيدنا ابو بکر صديق ؓ او سيدنا عمر بن الخطاب ؓ هم دفن دي، د هغې نه چار دېوالي ده، او نور هغه ټول ميدان د مسجد نبوي سره يو شوي دي. مسجد نبوي خو اوس کھولاؤ شو، د ډيرو صحابه کرامو ؓ کورونه اوس په هغې کښې راغلي دي.

د سهل بن حنيف ؓ آفسوس

په دې کښې يو صحابي دے سهل بن حنيف ؓ، سهل بن حنيف ؓ وټيل: کاش که چرته دې وليد بن عبد الملك د نبي ﷺ دا کورونه دغه شان پرېڅودے وے، او دا ئې د دې جومات سره نه وے يو ځائے کړے، او دغه شان وے نو دا به ډيره ښه وه. چې د دنيا د گټ گټ نه خلق راتلل او د الله د نبي ﷺ هغه کورونه ئې ليدلے وے، هغه کوټکي ئې ليدلے وے، هغه سادگي ئې ليدلے وے چې څنگه وه؟ دومره قد د جومات هم وو چې ايله به د دنگ سړي د سر سره برابر وو او دغه شان حالت د الله د نبي ﷺ د کوټکو هم وو، د کجورو پټې برې دپاسه او د کچه خختو نه جوړې کوټکي وې او دغه شان د جومات سستم هم وو. نو د نبي ﷺ کورونه هم د مسجد نبوي سره يو ځائے شول. بيا پکښې خلفاء اربعو رو رو تغيير راوستو او مسجد نبوي اوس دومره کھولاؤ شو. نو دا اولنې کاروو د الله د نبي ﷺ چې د الله د کور د تعمير سوچ ئې اوکړو.

د انصارو او مهاجرينو په مينځ کښې مواخات قانمول

بيا انصار صحابه ؓ چې وو نو دا خو د مدينې اوسيدونکي وو، زمکې ئې هم وې، جانيد. نه ئې هم وو، کاروبارونه ئې هم وو، مهاجرين چې د کلي نه راغلي وو نو د هغوي خو داسې څه

لاره تہ وہ، اسباب د ژوند ورته گران وونو د دې دپاره به نبي ﷺ مواخات کول، د صحابو ﷺ په مینځ کښې ئې رورولې قاتموله، چې هلکه! دا یو د مکې نه راغلی دے، مهاجر دے او تہ د مدینې ئې، انصاري ئې، د دې ملک ئې نو تہ به د دې سړي خیال ساتې، تہ به دے داسې گنړې لکه خپل رور. دا رورولې به ئې د هغوي قائمه کړه، نو هغوي به د یو بل سره داسې وولکه خپل رورنر، څنگه چې خپل رور سره سرے هر څه نیموي نو داسې به ئې هغه تہ وئیل: راځه! زما کور هم نیم ستا، زما مال هم نیم ستا... سعد بن الربیع الانصاري ﷺ عبد الرحمن بن عوف ﷺ ته وائی:

"فَعَالَ" (1)

"راځه! چې ما کوم مال کتله دے دا به درسره نیم کړم، نیم زما او نیم ستا". او ورته وائی: دوه ښځې مې دي، یو به طلاقه کړم چې عِدَّتْ ئې تیر شي نو تہ ئې په نکاح واخله. عبد الرحمن بن عوف ﷺ ورته وائی:

"بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي أَهْلِكَ وَمَالِكَ دُلْنِي عَلَى السُّوقِ" (2)

"الله رب العزة دې تاله ستا مال او اولاد کښې برکت واچوي (زه ښه ټکړه یم ماله د تجارت چل راځي)، ماله ته د بازار لار اوښايه"، زه تجارت کولے شم.

هغه ورته د بازار لار اوښودله، وائی: دا د مدینې منورې بازار دے. یو خو ورځې چې ئې تجارت اوکړو نو ځان له ئې سره اوکتل، بیا ئې ځان له واده اوکړو، د انصارو یو زنانه سره ئې نکاح اوکړه. د الله نبي ﷺ چې اولیدو نو ورته وائی: هلکه! دا رنگ در باندې د څه شي دے؟ دے ورته وائی:

"يَا رَسُولَ اللَّهِ، تَزَوَّجْتُ امْرَأَةً مِنَ الْأَنْصَارِ".

"ایه د الله رسول! ما واده کړے دے، (وائې: چا سره؟)، د انصارو یو زنانه سره". وائی: مهر دې ورله څه مقرر کړے دے؟ وائی: د کجوزې د هېوکي هومره سره زر، دا مې ورله مهر مقرر کړے دے. وائی: یا هلکه! عبد الرحمانه!

"أُولَئِمَ وَلَوْ بِشَاةٍ".

(1) أخرجه البزار في "مسنده"، مسند أبي حمزة أنس بن مالك ﷺ، برقم: (6863).

(2) أخرجه البخاري في كتاب مناقب الأنصار، باب، برقم: (3937).

تا داسي پت واده ڪري ڏي، بيا خوبه مون پرله پروگرام ڪوي، "وليمه اوڪره اکر ڪٿه ڪڙ وي".
 «وَلَوْ بَشَاءَ مُحْذِنِينَ وَائِي: ڌ ڊي دوه (۲) معاني دي: (۱) يَر دَا: "اڪر ڪٿه يَو ڪڙ وي". لڙ پروگرام
 اوڪره. او (۲) دويمه معنيٰ: ڇي دلته «وَلَوْ بَشَاءَ» ڪنهي ڏير والي ته اشاره ده، ښه درون پروگرام
 اوڪره، ڪٿه ڪڙ حلالولي شي نو ڪڙ حلال ڪره. هغه زمانه ڪنهي خو ڪمزوري وه، واده به وو، نو ڪٿه
 به وواه، ڌ الله نبي ﷺ پٺه خپل واده ڪنهي ڪجوري تقسيم ڪري وي، ڪله به ئي حلوه او پٺير دا
 خيزونه به ئي ڪڙ وڌ ڪرل او حلوه به ئي ترې پنجه ڪره هغه به ئي پٺه خلقو اوخوره. نو ڪڙ حلالولي
 خو ڏيره غٽه خبره وه نو ڪٿه ورته وائي:

«أَوَلَمْ وَلَوْ بَشَاءَ»^(۱)

"ښه پروگرام اوڪره، اکر ڪٿه ڪڙ وي".

داسي نبي ﷺ ڌ انصارو او مهاجرينو رورولي قائموله، پنجه خلويبيت (۵۰) مهاجرين او انصار
 صحابه ﷺ ڌ هغوي رورولي نبي ﷺ قائمه ڪري وه. شيخ الحديث مولانا محمد آدریس ڪاندھلوي رحمہ
 باقاعده ڌ هغوي هغه نومونه نقل ڪري دي، ڇي ڌ ڊي صحابو ﷺ رورولي ڌ دٺ سره قائمه وه، ڌ ڊي
 صحابي رورولي ڌ دٺ سره وه، او هغه به ورته داسي ڪنل لکه خپل رورته ڇي سر ڪٽي ڪوري.
 دا هغه ابتدائي حالات وو، چونڪه جومات جوڙ شو بيا ڌ مونخ خبرموه، ڌ مونخ دپاره به
 خلق ڪنجه را جمع ڪيري؟ ڌ اذان ترتيب وو، نو -ان شاء الله- بله جُمعه ڪنهي به دا وايو ڇي ڌ
 اذان ابتداء ڪنجه شوي ده؟

وَأَخِرُ دَعْوَانَا أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرٍ

(سورة الأحزاب: 21)

موضوع

سيرة النبي ﷺ حصه پنچہ ویشتمہ

"ذِ اذان ابتداء او ذِ صحابي خوب ليدل"

بتاریخ: 26-08-2022

مقام: جلسہ

خطیب

فصبح اللسان لذیذ البیان علامہ عبد الحق ربّانی حفظہ اللہ

سيرة النبي ﷺ حصه پنجه ويستمه

"د اذان ابتداء اود صحابي خوب ليدل"

الْحَمْدُ لِلَّهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ وَنَسْتَغْفِرُهُ وَنُؤْمِنُ بِهِ وَتَوَكَّلُ عَلَيْهِ وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ وَمَنْ يَضِلَّهُ فَلَا هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ وَلَا نِدِيرَ لَهُ وَلَا شَرِيكَ لَهُ، أَبَدِيٌّ سَرْمَدِي لَا أَوَّلَ لَهُ وَلَا آخِرَ لَهُ لَا ضِدَّ لَهُ وَلَا نَدَّ لَهُ وَلَا مُمَدَّ لَهُ وَلَا بُشِيرَ لَهُ وَلَا نَذِيرَ لَهُ وَلَا وَزِيرَ لَهُ وَلَا مُسِيرَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ سَيِّدَنَا وَسَدَنَّا وَمَوْلَانَا وَحَيِّينَا وَشَفِيعَنَا وَحَبِيبَ رَبِّنَا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَأَصْحَابِهِ وَسَلَّمَ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ.

أَمَّا بَعْدُ! فَأَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ، ﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَذِكْرٍ﴾ (1)

عزتمندو حاضرینو مسلمانانو رونړو! د ډیرو مجموعو نه د رسول الله ﷺ سیرت مبارکه شروع وو، د نبی ﷺ د پیدائش نه واخلې تر بعثت پورې د هغې زندګۍ بیان شوی وو، بیا د مکې د دور بیان شوی وو، چې دیارلس کاله نبی ﷺ مګه کښې دعوت چلولی وو، بیا مخکښې مجموعو کښې مونږ د هجرت بیان کړی وو، د هجرت په دوران کښې چې کوم واقعات مخې ته راغلي وو، هغه بیان شوي وو، نبی ﷺ چې اول قباء ته راغلی وو، بیا مدینې ته راغی نو اول ئې په کوم ځای کښې پراړ کړی وو؟ د کوم جومات بنیاد ئې کیخوډی وو؟ په مدینه کښې د چا په کور کښې پاتې کیدو؟ او اول کار د نبی ﷺ په مدینه منوره کښې کوم وو؟ نو د هغې ټولو وضاحتونه مونږ په تیرو مجموعو کښې کړي دي. رسول الله ﷺ چې مدینې منورې ته راغی نو د ابویوب انصاري ﷺ په کور کښې اوسیدو، د مسجد نبوي تعمیر ئې اوکړو، او د هغې تفصیل مونږ بیان کړی وو، د ازواج

النبي ﷺ خه ڪوتې جوڙې شوې، د نبي ﷺ ڪور تيار شو. نو جومات له به صحابه ڪرام ﷺ څخه ډډه ډډه راتلل. د جمعې سره مونځ ڪول اداء ڪامل ده، او ځان له مونځ ڪول ډډه ته د فقهاؤ په نزد او د اصول فقهي د علماؤ په نزد "اداء قاصر" وائي.

اختلاف د انموځ

دا يو اختلافي مسئله ده: زمونږ د امام صاحب ﷺ مذهب دا دے: چې جمعه سنځت مؤکده ده، او امام شيعي ﷺ او بعضې نور علماء وائي: چې جمعه فرض ده، يو سره چې جمعې سره مونځ اوڻه ڪري نو مونځ ٿي د سره نه ڪيري. څوک ورته واجب وائي. زمونږ مذهب دا دے: چې جمعې سره مونځ ڪول سنځت مؤکده دي، بغير د عذر نه يو سره د جمعې مونځ پرېږدي نو دے ګناه ګار دے. ثواب د جمعې د مونځ هم زيات دے، د جمعې د مونځ ثواب يو حديث ڪښي اوويشت (۲۷) درجې راځي، بل حديث ڪښي پنځه ويشت (۲۵) درجې راځي. نو د جمعې مونځ دومره فضيلت لري. **په ابتداء ڪښي دوه مونځونه**

نبي ﷺ چې جومات جوړ ڪړو.... ابتداء ڪښي په مکه ڪښي به نبي ﷺ دوه (۲) ټائمه مونځ ڪولو: (۱) د صبا مونځ او (۲) د مازيڪر مونځ، نور مونځونه نه وو. بيا نبي ﷺ چې ڪله معراج ته لاړو نو پنځوس (۵۰) مونځونه الله په امت فرض ڪړل. د موسيٰ عليه السلام په بار بار وينا او د نبي ﷺ په بار بار وينا او سفارش د پنځوسو نه پنځو ته را ڪوږ شول، اوس په امت باندې پنځه مونځونه فرض دي خو د الله قانون خونه بدليري، د الله قانون دا دے: چې مونځ يو سره او ڪري نو هره نيكي د هغې بدله الله يو (۱) په لس (۱۰) ورکوي. نو يو مونځ دے نو يو په لس شو نو چې پنځه مونځونه دي او په لسو ڪښي ضرب ورکري نو پنځوس مونځونه شول، نو تالا له ثواب د پنځوسو مونځونو دے.

د مڪې په دور ڪښي د نبي ﷺ مونځ

دويمه خبره دا وه: چې د مڪې په دور ڪښي نبي ﷺ مونځ چې به ڪولو نو دوه دوه (۲) رڪعته مونځ به وو، اکر چې پنځه ټائمه مونځ وو خو د سحر به هم دوه وو، د ماسپښين به هم دوه وو، د مازيڪر به هم دوه وو، د ماڻام به درې (۳) رڪعته وو او د ماسخوتن به دوه وو، څلور پڪښي نه

راڻي: مشوره ئي شروع ڪر، نو ڇا پڪڻي دا مشوره ورڪره: ڇي يا رسول الله! ناقوس به غڙوڙ اوڻ ٿول خلق به خبر پيري او راڻي به. "ناقوس" داسي يوشے دے ڇي دوه لرڪي وي: يو اوڻڊ لرڪي وي، داسي نرے اوڻڊ ددہ غونڊي او بل لرڪي هغي له را خلاص ڪري نو يو تنگ آواز ڪوي. نو دا ناقوس به وهو (يعني دا لرڪي ڇي يو بل له را خلاصوڙ) نو دا به پءُ زوره آواز ڪوي نو خلق به خبر پيري او جومات له به راڻي. ٿول اووئيل: ڇي دا طريقه به ڪوڙ او خلق به را جمع ڪوڙ، نبي ﷺ اووئيل: ڇي داسي نه ڪوڙ، ڇڪه ڇا پڪڻي دا اووئيل: ڇي دا د نصاراڙ طريقه ده، نصاري ڇي د خپل عبادت ڄاڻے له خلق را جمع ڪوي نو هغوي ناقوس غڙوي، نو نبي ﷺ اووئيل: د نصاراڙ پءُ شان ڪار نه ڪوڙ.

د غير مذهبوسره مشابھت

زمونڙ پءُ شريعت ڪڻي د غير مذهب سره د مشابھت نه منع راغلي ده، داسي يو عمل به نه ڪوي، داسي يو ڪار به نه ڪوي ڇي هغوي سره پءُ هغي ڪڻي مشابھت راڻي. او دا يو جدا موضوع ده، ڪه زه ئي شروع ڪرم نو خبره به ڊيره اوڻڊه شي: ڇي ڄومره خبري داسي دي ڇي رسول الله ﷺ پءُ هغي ڪڻي د دي وڃي نه منع ڪري ده ڇي د هغوي سره مشابھت راڻي. د الله نبي ﷺ وائي:
 «مَنْ تَشَبَهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ»⁽¹⁾

"ڇا ڇي د ڪوم قوم سره ڄان مشابه ڪړو نو دے به د هغوي سره راپاسي."
 حديث ڪڻي راڻي: «لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْمُتَشَبِّهِينَ مِنَ الرِّجَالِ بِالنِّسَاءِ، وَالْمُتَشَبِّهَاتِ مِنَ النِّسَاءِ بِالرِّجَالِ»⁽²⁾

"رسول الله ﷺ لعنت وئيلے دے پءُ هغه سرور ڇي ڪوم ڄان د ښڄو سره يو شانته ڪونڪي وي او پءُ هغه ښڄو ڇي سرور سره ڄان يو شانته ڪونڪي وي." ڇي الله دي پءُ هغه سرور لعنت راولپري ڇي د زنانو سره ڄان مشابه ڪوي، او پءُ هغي زنانو ڇي د ناريتو سره ڄان يو شان ڪوي.

(1) أخرجه أبو داود في كتاب اللباس، باب في لبس الشهرة، برقم: (4031).

(2) أخرجه البخاري في كتاب اللباس، باب: المتشبهون بالنساء، والمتشبهات بالرجال، برقم: (5885).

نن صبا خو خبره گډه وډه ده، خلقو ترقي کړې ده، سرو د زنانو لباس شروع کړو، سره به وي او د ځان نه به ئې د زنانو لويه تاو کړي وي، سره به وي او د ځان نه به ئې د زنانو خادر تاو کړې وي، زنانه به وي او د سرو پزار به ئې اچولې وي، د سرو جامې به ئې اچولې وي او د سکول په دې جامو کښې خو دا پته نه لکي چې دا د هلکانو جامې دي او که د جينکو دي؟ لباس کښې فرق ختم شو. نبي ﷺ ته يو کس راوسته شو مخنث (ايچرا) وو، هغه په لاسونو نکريزې لگولې وې، نبي ﷺ او وئيل: دا ولې؟ (يو د چا مجبوري وي، د خا لاس چاودلي وي، عذر وي، ډاکټر ورته وائي، حکيم ورته وائي: چې نکريزې پرې اولگو هغه خو جدا خبره ده. خو چې عذر نه وي نو نکريزه د سرو دپاره مکروه تحريمي ده: سره به لاس نه سره کوي، خپې به نه سرې کوي. کيره سره کولې شي، د سر وينسته سره کولې شي خو لاسونه او خپې سره کول د سرو دپاره دا مکروه تحريمي دي. او د زنانو دپاره لاس خپې سره کول دا مستحب دي، ثواب دے پکښې، زنانه به په لاسونو او خپو نکريزه ايردي خو سره به ئې نه ايردي). مخنث چې نه سره وو او نه زنانه وه دا رسول الله ﷺ ته راوسته شو، وائي: يا رسول الله! ده په لاسونو نکريزې کيخودلي دي. وائي: دا ولې؟ وائي: ده ځان د زنانو سره مشابهه کړې ده... (که تاسو اوگورئ! نن صبا ايچراکان د ښځو جامې، د ښځو په شان سرونه پريخودل، کيره بريت کت کول او په مخ باندې کريم او پوډر راڅکل، واللہ! که ته ئې پيژني چې دا ايچرا دے، ته به وائي: چې دا خو چرته ډيره خائسته ښځه را روانه ده، پيغله را روانه ده پکښې نه به هغه نه سره وي او نه به ښځه وي، دې مخنيو، دې ايچراکانو نکريزې لگولې وي!!!)، د الله نبي ﷺ وائي: دا ولې ده لگولي دي؟ وائي:

"يَا رَسُولَ اللَّهِ! يَتَشَبَّهُ بِالنِّسَاءِ".

"اے د الله رسوله! دے د زنانو سره ځان مشابهه کوي".

نبي ﷺ او فرمائيل: شايې! دے د مدينې منورې نه اوباسئ. د مدينې نه ئې اوويستو. سيدنا عمر ؓ را پاسيدو، وائي: يا رسول الله! ماله اجازت را کړه چې د دې سري نه زه سر کت کوم چې دا مدينه ترې نه پاکه کړم؟ نبي ﷺ ورته او فرمائيل: عمره! دے مونځ کوي:

”إِنِّي نُهَيْتُ عَنْ قَتْلِ الْمُصَلِّينَ“⁽¹⁾

”زہ دِ هغی خلقو دِ مرگ نہ منع شوے یم چہ کوم حق الله ته ولاړ وي او مونځونه کوي“،
مونځ گزار دے نو وژلے ئې نه شم خو دومره به اوکړو چي دِ مدينې نه به ئې اوشړو، دا د دے سزا شوه.
نو خبره مې دا کوله: چي دِ غير سره مشابھت، دِ سرو دِ ښځو سره مشابھت، دِ زنانو دِ نارينو
سره مشابھت، دِ مسلمان دِ کافر سره مشابھت او دِ هندوانو او سيکهانو سره مشابھت دا نا روا
دے. علماؤ ليکلي دي: چي دِ انکريز پۀ شان وينېته به نه کت کوي، دا دِ هغوي شعار دے،
مسلمان به ټول وينېته يو شان کت کوي، دا نه چي مخي له به دې پريځودے وي او شاله به دې
وړوکي کرے وي.

د مشرکانو خلاف کول

رسول الله ﷺ فرمائي:

”خَالِفُوا الْمُشْرِكِينَ: وَقَرُّوا اللَّحَى، وَأَخْفُوا الشَّوَارِبَ“⁽²⁾

”د مشرکانو خلاف اوکړئ، کيرې اوږدې کړئ او بریتونه لنډ کړئ“.

نو دا مونږ ته زمونږ د نبي ﷺ تعليم دے.

د کسري د قاصدا نوراتلل

د کسري خۀ قاصدان راغلي وو، نبي ﷺ چي اوکتل نو کيرې ئې خړولې وې، نبي ﷺ ورته اووئيل:

”وَيَلْکُمَا مِّنْ أَمْرٍکُمَا بِهِذَا؟“

”واه! هلاک شی! دا چا درته وئيلي دي، چي تاسو کيرې خړولي دي؟“.

نو هغوي ورته وائي: زمونږ د ملک بادشاه مونږ ته وئيلي دي: چي کير به خړوئ، قانون

زمونږ دا دے. نبي ﷺ خپله کير به لاس کښي راوښوله او ورته وائي:

”لَکِنَّ رَبِّي قَدْ أَمَرَنِي بِإِعْقَاءِ لِحْيَتِي وَقَصِّ شَارِبِي“⁽³⁾

1) أخرجه الترمذي في أبواب المناقب، باب في فضل النبي ﷺ، برقم: (3605).

2) أخرجه البخاري في كتاب اللباس، باب تقليم الأظفار، برقم: (5892).

3) انظر: ”دلائل النبوة“ لأبي نعيم الأصبهاني: (348)، برقم: (241).

"زما ربّ ما تہ دے حکم کرے دے چي تہ بہ گبرہ پریردی او بریت بہ وارہ کوی"، نو تہ بہ د خپل بادشاہ نہ مجبورہ ئی او زہ د خپل بادشاہ نہ مجبورہ یم، ما تہ زما ربّ وائی، ما تہ زما بادشاہ وائی: چي گبرہ بہ نہ خرے۔

نبی ﷺ هغوي ته خبرې کړې دي. نو مشابهت د زنانو سره به نه وي. که تہ وائی: چي د بنځو خو گبرہ هم نه وي او بریت ئي هم نه وي او د سړي خو بریت شته؟ نو دا مشابهت د کفارو سره دے، د غیر دینہ سره دے دا هم نا روا دے۔

بهر حال بیا خبره ډیره لرې ئي خوتا ته مې یو مثال ښودلو چې د غیر مشابهت منع دے، اوس کوره! مونځ له خلق رايي خو د نصاراؤ پۀ طریقه باندې نه. د عاشورہ روژه (د لسم تاریخ د محرم روژه) مونږه نیسو.... د لسم (۱۰) محرم روژه سنت ده، او ډیر ثواب دے پکښې، دا ولې؟ پۀ دې ورځ باندې الله موسیٰ علیہ السلام ته نجات ورکړے وو، فرعون لره الله رب العزة تباہ کړے وو: نبی ﷺ اووئیل: مونږه هم پۀ موسیٰ علیہ السلام باندې خوشحالیرو نو دا روژه به نیسو. نو چا ورته اووئیل: یا رسول الله! د مدینې یهود هم پۀ دې ورځ روژه نیسي؟ نو دا د مسلمانانو هم روژه وي او یهود هم پۀ دې ورځې روژه نیسي؛ ځکه هغوي د موسیٰ علیہ السلام تابعدار وو. نبی ﷺ او فرمائیل: نو دا خو د یهودو او زمونږه کاریو شو، صحابه کرامو ﷺ ته ئي اووئیل: که زۀ بل کال له ژوندے پاتې شوم نو: «لَا زِيْدَنَّ التَّاسِعَ». "زۀ به دې سره نهمه روژه هم سېوا کوم".

د دې وجې نه زمونږ ټولو فقهاؤ لیکي دي: چي صرف د لسم تاریخ روژه به نه نیسي، نهم (۹) او لسم (۱۰) اونیس، یا لسم (۱۰) او یو لسم (۱۱) اونیس؛ د دې دپاره چي د یهودو سره مشابهت رانه شي، منع راغلې ده د مشابهت د غیر نه.

نو د الله نبی ﷺ او فرمائیل: چي ناقوس به نه غږوئ؛ پۀ دې طریقه به خلق ماڅخه له نه را جمع کوئ؛ ځکه د نصاراؤ سره مشابهت راځي.

د بوق غږولو باره کښې مشوره

بیا صحابه کرامو ﷺ او فرمائیل: یا رسول الله! بوق به غږوؤ؟ بوق یو اوږد غونډې ینگل وي،

پوکے پکڻي اووهي، دَ څاروي دَ ښکر پۀ شان وي، هغې کښې چغه وهي. نو وائي: بوق به غږوؤ او خلق به را جمع کيږي. نو چا اووئيل: چې دا خو دَ يهودو عمل دے، يهود چې کله اجتماع کوي، کله خلق را جمع کوي نو هغوي دَ دې دپاره دا بوق او پکل غږوي. نبي ﷺ اوفرمائيل: چې نا! نا! دَ يهودو سره هم مونږ مشابهت نه اختياروؤ، دا هم نه کوؤ.

دَ اور بلولو باره کښې مشوره

بيا چا مشوره ورکړه: چې يا رسول الله! دير خشاک به را جمع کړو او چې کله دَ مانځۀ تائم کيږي نو هغې ته به اور اچوؤ، نو دَ ورځې به خلق هغه لوکې ويني او چې شپه وي نو خلق به هغه لمبې ويني، نو خلق به پوهيږي چې دا دَ مانځۀ تائم دے، نو پۀ دې طريقه باندې به خلق مانځۀ له را جمع کيږي. ځکه هغه وخت نه کهرئ وي، نه لود سپيکري وي او نه داسې بل څۀ شے وو، پته نه لکيده. نو چا اووئيل: چې دا خو دَ مجوسو طريقه ده، هغوي دَ اور عبادت کوي. او ما تاسو ته مخکښې وئيلي وو: چې مجوس پۀ اور دير مټين وو، دَ سلمان فارسي ﷺ واقعه ما تاسو ته وئيلي وه، چې وائي: پۀ سلونو کلونو زمونږ آتش کده کښې اور نه وو مړ شوے. هغوي به دَ شپې او ورځې اور بلولو، هغوي به وئيل: چې اور مړ شو نو لکه زمونږ خدائے چې مړ شو، هغوي اور څليرښت گهنټې بل ساتي. نو وائي: که مونږ پۀ اور باندې خلق را جمع کوو نو بيا به مشابهت دَ مجوسو سره راشي. نو دَ الله نبي ﷺ اوفرمائيل: چې دا هم مه کوئ.

توله ورځ مشوره کښې تيره شوه خو سمے ئې اونه خوړلو.

دَ اذان ابتداء دَ هغې دپاره دَ نبي ﷺ او دَ صحابه کرامو ﷺ سوچ

نبي ﷺ اووئيل: څۀ! دَ دې دپاره به سوچ کوؤ، او څۀ پۀ دې خپل ترتيب باندې جمعې له راځي. سيدنا بلال ﷺ ته وائي: چې اے بلال! تر څو چې مشوره شوې نه ده، چې کله دَ مانځۀ تائم کيږي ته به دَ مدينې پۀ کوڅو کښې گرځې نو آواز کوه:

"الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ. الصَّلَاةُ جَامِعَةٌ."

"اے خلقو! دَ مونځ دَ جمع کيدو تائم دے، دَ مونځ دَ جمع کيدو تائم دے"، جومات ته راشي!.

بلال ؓ پہ کوخو کنبی کرچیدو او آواز به ئی کولو چې د مانحہ تائم دے، جومات ته راشی. دا طریقه شروع وه.

د عبد الله بن زيد بن عبد ربه ؓ خوب لیدل

د صحابو ؓ په ذهن کنبی یو سوچ دے. کله چې د سړي ذهن کنبی یو سوچ وي نو بیا د شپې خوبونه هم داسې ویني، په ټولو صحابو ؓ کنبی ډیر فکر مند یو صحابي دے: "عبد الله بن زيد بن عبد ربه ؓ". دا صحابي د شپې اوده دے، خوب ویني: "یو کس را روان دے، شنه جوړه ئی اچولې ده، غاړې ته ناقوس ورسره زورند دے، او دارنکې بوق او ټکل ئی را زورند کړي دي، او را روان دے". دا اوس خوب ویني خو تصوّر دے، دے ورته وائي: "اودرېره! خه کوي؟ وائي: ما باندې یو ناقوس یا بوق (ټکل) را خرڅ کړه. هغه ورته وائي: خه برې کوي؟ وائي: مونږه پروتوله ورځ په دې باندې مشورې کولې چې مانحہ له به خلق را جمع کوو، نو دا یو ناقوس ما له راکړه چې زه ئی یوسم، مونږ به ئی غږوو، په دې طریقه باندې به خلق مانحہ له را جمع کوو. هغه ورته وائي: دا پرېردو، زه به درته بله کلمه اوشایم، کله چې د مانحہ وخت راتلو نو دا وایه!... وائي: خه ده؟ هغه هغه سامان کیخودو او وائي: ما ته غوږ کیرده، بس لاس ئی ورته په غوږونو کیخودلو او شروع شو، وائي: دا وایه:

"الله اکبر الله اکبر، الله اکبر الله اکبر، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله..."

ټول د اذان کلمات ئی ورته اووئیل، وائي: په چغه دا اذان کوئ نو ټول خلق به ئی اوري نو جومات ته به راځي. وائي: ښه! قاموس مه راکوه. ناقوس پاتې شو. عبد الله بن زيد بن عبد ربه ؓ چې را پاسیدو نو د پېشمې تائم دے، آرام ئی اونته کړو، په منډه منډه د رسول الله ﷺ کور ته راغی، وائي: یا رسول الله! ما خو بیکا خه نا آشنا خوب مې لیدلے دے، تعبیر پکار دے؟ وائي: خه خوب دے؟ وائي: یو کس را روان دے او د هغه سره ناقوس وو، ما ورته اووئیل: چې ما باندې ئی خرڅ کړه، نو دے وائي: چې دا پرېرده، دا کلمات درته ښایم دا وایه. هغه ټول کلمات هغه ته یاد وو،

چې ډا الله نبي ﷺ له ئې څنگه ډ اذان دا کلمات واورول نه وې ورته وائي: «إِنَّهَا لَرُؤْيَا حَقٍّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

"دا خو ځانځا حق خوب دے"، بالکل صحيح خوب دې ليدلے دے.

او ورته وائي: يا عبد الله! دا ناقوس خرڅونکے نه وو، دا تا له خوب کښې الله فرشته رالېږلې ده، او تا له خوب کښې الله دا کلمات ښودلې دي، خو عبد الله! ستا آواز کمزور دے، ته دومره پۀ زوره آواز ايستے نه شي، ورشه! دا کلمات بلال ته اوراويه، او بلال ته وايه: چې ته ئې پۀ جغه باندې وايه؛ ځکه بلال ﷺ چې دے نو:

«فَإِنَّهُ أَتَدَى صَوْتًا مِنْكَ»⁽¹⁾.

"هغه ستا نه اوچت آواز والا دے".

نو ډ بلال آواز ډير تيز وو نو بلال به اذان کوي، او ته هغه ته دا کلمات وايه! نو دے لاړو او بلال ﷺ ئې ډ خوب نه را پاسولو او ورته وائي: پاسه! رسول الله ﷺ تا ته يو پيغام حواله کوي. بلال ﷺ ډ هغې ورځې نه مؤذن مقرر شو. سيدنا بلال ﷺ را پاسيدو، اودس ئې اوکړو او قبلې ته ئې مخ کړو، دۀ ورته چل اوښودلو چې فرشتې ما له داسې وئيلي دي، دے مخکښې شو او عبد الله بن زيد بن عبد ربه ورته شاه ته ولاړ دے نو دے ورته پۀ رو باندې او وائي چې ما پسې به وائي، دے وائي: "اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ"، نو بلال ﷺ جغې کړې: "اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ" ... بس پۀ مدينه کښې يو کرنگار شو، ډ سحر تائم دے، مدينه کښې ډ اذان شور جوړ شو، هر يو سرے ډ کور نه مندې راوهي، چې نا آشنا کلمات دي.

ډ سيدنا عمر فاروق ﷺ خوب ليدل

پۀ دې کښې سيدنا عمر ﷺ لنگ ترلے دے، هغه ورپسې راشکله شي او را مندې وهي، ډ الله نبي ﷺ ته وائي: اے ډ الله نبي! دا نن چې ما کوم آواز ډ بلال ﷺ ډ ځلې نه واوريدو نو زما دې پۀ الله قسم وي! چې دا بيکا ما له هم پۀ خوب کښې وئيلي شوي دي، ما ته هم بيکا يو کس راغلے وو، او

(1) أخرجه الترمذي في أبواب الصلاة، باب ما جاء في بدء الأذان، برقم: (189)، وأحمد في "مسنده"، مسند المدنين،

حديث عبد الله بن زيد بن عبد ربه صاحب الأذان عن النبي ﷺ، برقم: (16478).

ما ورته اووئيل: جي مائخه له خلق جمع کوو نو چي خه چل اوکرو؟ نو ما ته ئي اووئيل: چي دا کلمات وايه!، نو ما ورته اووئيل: چي زه به ستا کوخي له راخم او زه به تاسو ته دا کلمات وایم... نو زما نه مخکيني تاسو له دا کلمات را اورسيدل. نبي ﷺ ورته او فرمائيل: هم دغه خبره ده: چي تاله هم ملک په خوب کيني راغله دے او ده له هم راغله دے: بس دا اذان د هغي زمانې نه شروع شو.

د اقامت ابتداء

بيا د اقامت دپاره فرشتي ورته دا چل هم ښودلے وو: چي کله بيا د مونځ تائم شروع شي نو داسې به کوئ: هم دغه د اذان کلمات به وايي خو صرف دا تكي به سېوا کړئ:

«قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ»⁽¹⁾

دا تكي ئي په اقامت کيني سېوا کړل، او د هغي نه د اذان ابتداء شروع شوه نو بيا به په مسجد نبوي کيني پنځه تائمه سيدنا بلال ﷺ اذان کولو.

په صحابو ﷺ کيني لوي لوي صحابه شته دے، بلال ﷺ ولي د الله نبي ﷺ د اذان دپاره منتخب کړو؟ نو حديث کيني ئي وجه راغله، چي هغه وجه دا وه:

«فَإِنَّهُ أُنْذِيَ صَوْتًا مِنْكَ»⁽²⁾

"هغه ستا نه اوچت آواز والا دے".

نو بلال ﷺ د اوچت آواز والا وو، دا زمونږ فقهاء چي ليکي: چي مؤذن به په غوږونو باندې گوته ايردي، د دې نه خوک خبر نه دي چي دا ولي ايردي؟ دا هسې غوږونه نيول نه دي، د دې مقصد دا وي: چي کله سر په زوره چغې وهي نو دے په غوږونو کيني گوته ورکړي نو ده ته دا خپل آواز نه را رسي نو د هغه دا خيال وي چي زما دا آواز کم دے نو هغه بيا نور زور هم اولکوي. که ستاسو خيال وي نو دا کونړ سر په زوره خبرې کوي، نو دا ولي په زوره لکيا وي؟

(1) أخرجه أبو داود في كتاب الصلاة، باب كيف الأذان، برقم: (499).

أخرجه الترمذي في أبواب الصلاة، باب ما جاء في بدء الأذان، برقم: (189)، وأحمد في "مسنده"، مسند المدنيين، حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ صَاحِبِ الْأَذَانِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، برقم: (16478) واللفظ له.

هغه ډا خپل آواز نه اوري نو هغه ډا وائي: چې بل سره ئې هم نه اوري، نو دے دومره تيز لکيا وي چې سره وائي: که دے لږ کم شو نو ډا به ښه وي او هغه نور ځکه نه شي کيدے چې هغه وائي: بيا به ئې خلق نه اوري، حالانکه دے خپله نه اوري. نو دې مؤذن چې په غوږونو کښې کوټې ورکړې وي نو د دې مقصد دا وي: چې زما ډا آواز زه نه اورم او دے په جغه لار شي. او بيا "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" کښې دوه (۲) ځله يو خوا مخ کوي او "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" کښې دوه (۲) ځله بل طرف ته مخ کوي، نو په دې کښې حکمت هم دا دے: چې قبلې طرف ته خو ستا مخ دے، خلقو ستا آواز واوريدو، يو طرف له خلق پاتې، بل طرف له خلق پاتې... دا خو اوس د لود سپيکرو زمانه ده، بړه څتلو ته ضرورت نشته، فقهاء او پخوانو خلقو به وئيل: چې د مؤذن دپاره به په اوچت ځائے کښې مينار جوړوې، کمره به وي نو مخامخ به پکښې يو کهرکي وي چې هغې کښې به مخامخ آواز ځي، يو به پکښې ښي طرف ته وي نو ښي طرف ته به پکښې آواز ځي چې "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ"، او بل به پکښې کڅ طرف له وي نو کڅ طرف ته به پکښې آواز ځي چې "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" وائي، چې لږې پورې ئې خلق واورې. نن هغه دور الله راوستو چې چغو له پکښې ضرورت نشته، که ته ئې هر څنکه وائي نو لود سپيکر ستا نه اوچت آواز کوي.

نو ابتداء د اذان هم هغه وخت نه شوې ده او ابتداء د اقامت هم د هغې وخت نه شوې ده. او دا کلمات د اذان چې څنکه د شريعت نه نقل دي نو هم هغې طريقې باندې به ئې وائي. افسوس پکار دے نن زمونږ يو کم دے اذان شته خو د اذان کلمات زمونږ خطاء دي. په دې خو ما يو حل بيان کړے هم دے، که موقع راشي نو په دې به زه تفصيلي خبره کوم: چې زمونږ د عجمو مونږ غلط دے، اذان زمونږ غلط دے، اقامت زمونږ غلط دے، د قرآن تلاوت زمونږ غلط دے، مونږه د سره د عرب په قاعدو پوهيږو نه؛ چې کوم ځائے کښې تکه اوږدول نه غواړي نو هلته به ترې مونږ يو لوتي شے جوړ کړو، او چې کوم ځائے کښې اوږدول غواړي نو هغې ځائے کښې به مونږه زر ساه واخلو، کوم ځائے کښې چې يو تکه "حاء" وئيل غواړي مونږ به د هغې نه "حاء".

جوہر کرو، د "قاف" او "کاف" جو مونہرہ ہدو فرق نہ کوو، د "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" پُہ جائے مونہرہ "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" وائو۔

د علامہ ابن حجرؒ قول

علامہ ابن حجرؒ لیکي دي: چي اقامت دا د اذان پُہ شان دے، د دي کلمات د اذان پُہ شان دي، پُہ اذان کنبی پُہ ہرہ کلمہ باندی وقف وي نو اقامت کنبی بہ ہم پُہ ہرہ کلمہ باندی وقف وي لکہ:

"اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ...، نو بيا "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" چي اذان کنبی داسي وائي نو اقامت کنبی بہ ہم داسي وائي: "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ". دیر خلق پُہ اقامت کنبی داسي وائي: "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ"، نو دا "ه" ولې وائي؟ دا خو تا وقف اونہ کرو، حالانکہ دلته کنبی وقف پکاروو، نو "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" وئیل دا غلط دے، د قاعدی پُہ لحاظ صحیح دے خو دا پُہ اذان او اقامت کنبی یو شان دے، تا غلط او وئیلو۔ دارنکي "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" بہ نہ وائي، بلکہ "حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ" بہ وائي لکہ خنکہ چي اذان کنبی وائي۔ بيا دیر قاریان، دیر مُلیان او دیر پوهہ خلق هغوي وائي: "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" وائي، نو "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" بہ نہ وائي بلکہ "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" بہ وائي؛ حکہ حالت وقف کنبی کول تاء (ه) پُہ هاء ساکنی سرہ بدلیری، یعنی هغه هاء سرہ بہ ئی بدلوی چي پُہ هغی باندی سکون (غورندے) وي نو لہذا داسي بہ وائي: "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ"۔ او کہ تہ پکنی تجوید شروع کرې او وائي: "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" نو یو کنبی تا وقف اونہ کرو دا خلاف د قاعدی نہ دے؛ حکہ قاعدہ دا دہ:

"وَالْإِقَامَةُ مِثْلُ الْآذَانِ".

"د اقامت کلمات ہم د اذان د کلماتو پُہ شان دي"، صرف "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" بہ سہوا کوې عند الإحناف، او تَلْفُظُ ئی ہم د اذان پُہ شان دے یعنی وقف بہ پکنی کوې، دا نہ چي تہ وقف

ساقط ڪري لکه: "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" به نه وائي، "حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ" به وائي، "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" به نه وائي بلڪه "قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ" به وائي. اوبه دې ڪنهن ڊير خلق مبتلا دي نو تههڪ ده چي اقامت اوشو خو خلاف ادب اوشو.

نو بهر حال د اذان ابتداء د هغه وخت نه شوي ده.

اشڪال

بعضي خلق اشڪال ڪوي: چي ٽوله وحي راغلي ده ڪنه نو هغه خونبي ﷺ ته جبرئيل امين ﷺ راليڙي ده يا د نبي ﷺ پء زره ڪنهن ئي اجولي دي نو د اذان دا ڪلمات به هم الله خپل نبي ﷺ ته راليڙي وو ڪنه! چي عبد الله بن زيد بن عبد ربه خوب ليدو او د خوب نه ئي بيا خبره را واروله او اذان شروع شو؟

جواب

مونڙ وائو: چي واقعي ده چي خبره خو د خوب ده خو چي د الله نبي ﷺ ئي تصديق او ڪرو نو خبره وحي ته لاره، نبي ﷺ د دې خوب تصديق او ڪرو چي:

«إِنَّهَا لَرُؤْيَا حَقٌّ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»⁽¹⁾

نو دې ته اوس خوب وئيل نه دي پڪار، د دې تصديق خو د رسول الله ﷺ د طرف نه اوشو. او ڪه خبره پڪنهن ڊيره مخڪنهن بوخي نو بعضي محدثينو دا هم ليکي دي: چي دا د الله نبي ﷺ ته خنڪه پته اولگيده چي دا حق خوب دے؟ نبي ﷺ چي ڪله د معراج پء شپه آسمانون ته تليه وو، نو چي د مانحه تائم شو نو جبرئيل ﷺ اذان ڪري وو، هغه اذان نبي ﷺ اوريدلے وو نو دلته چي فرشتي دې صحابي ته اذان اوبودلو نو هغه ڪلمات چي رسول الله ﷺ اوريدلي وو او دې صحابي ليدلي وو نو دواڙه يو شان وو؛ نو حڪه نبي ﷺ اووئيل: چي دا خو هغه اذان دے چي ڪوم ما پء آسمانون ڪنهن اوريدلے وو، نو پء دغه وجهه نبي ﷺ د هغي توثيق او ڪرو.

(1) أخرجه الترمذي في أبواب الصلاة، باب ما جاء في بدء الأذان، برقم: (189)، وأحمد في "مسنده"، مسند المدنيين، حَدِيثُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ صَاحِبِ الْأَذَانِ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ، برقم: (16478).

او یو روایت ڪنبي ڏا هم راڻي: ڇي نبي ﷺ فرشتو له امامتي ورڪري وه، نو نبي ﷺ يواڻي ڏ پيغمبرانو امام نه شو بلڪه ڏ الله نبي ﷺ ڏ فرشتو امام هم جوڙ شوے ڏے، او ڏ سدره المنتهي سره نبي ﷺ فرشتو ته جمع هم ورڪري وه.

نن ما صرف تاسو له ڏ اذان ابتداء او ڏ اقامت ابتداء ڇي ڏ حه وخت نه شوې وه؟ نو ڏا دويم ڏ هجرت ڪال وو، په مدينه منوره ڪنبي ڏ مسجد نبوي ڏ تعمير نه بعد بيا ڏ اذان ابتداء شوې ده، او بيا بلال ﷺ ڏ مرڪه پوري ڏ الله نبي ﷺ مؤذن مقرر ڪري ڏے. هاڻ! ڏ اذان او اقامت ڇي ڪوم مسائل دي نو چونڪه ڏا خو مونڙ سیرت بيانو، ڏ هغي به په خپل ڄاڻي باندې ان شاء الله يو مستقل بيان وي، ڇي ڏا خلق خومره غلطی په اذان او اقامت ڪنبي ڪوي، ڏ اذان دپاره ڪوم سره مناسب ڏے؟ ڏ اقامت دپاره ڪوم سره مناسب ڏے؟ اوس خو ڏنار ناپرسان ڏے. نبي ﷺ بلال ﷺ مقرر ڪري وو، نو ڏا نه وه ڇي ڪوم سره مخڪنبي راغے نو هغه به اذان ڪوي، بلال ﷺ به اذان ڪوي. جومات ڪنبي به يو مؤذن وي هغه به اذان ڪوي. ڏا نه ڇي هر يو دي راڻي او لوڊ سپيڪر ته دي اودريزي او زه اذان ڪوم او ثواب ڪٽم، ڏا په شريعت ڪنبي نشته ڏے. جومات ڪنبي به يو مؤذن وي او هغه به ٿام له ڄاڻن را رسوي، او ڏا يو مؤذن ڇي وي نو دي ڪنبي حڪمت ڏا وي ڇي هغه به ٿام له راڻي. او ڇي ڪنڙو ته شي نو بيا تاسو ته پته ده يو وائي: فلانے به تلي وي، اذان به ٿي ڪري وي او بل وائي: فلانے به تلي وي اذان به ٿي ڪري وي نو په دي طريقه ڪنبي يو هم لار نه شي. او ڇي يو ته دي حواله ڪري وي نو هغه به په ٿام باندې ڄاڻن را رسوي.

او بيا ڇي خوک اذان اوڪري نو اقامت حق ڏ هغه ڏے، ڇي هغه دي اقامت هم اوڪري. هاڻ! ڪه تا ته او وائي: ڇي ته زما ڏ طرف نه اقامت اوڪره نو صحيح ده، خو ڪه هغه اجازت نه درڪوي نو حق ڏ هغه ڏے. او ڏا هم نه ده: ڇي مونڙه يو ڪمزور سره اووينو نو ورته وائو: فلانڪي خانه! اذان اوڪره، ڇي ڏنه ڪار وي نو بيا زه ورڄم او ڇي اذان وي نو بيا يو غريب ته وائو: ڇي ورشه! اذان اوڪره. اذان به ڪوم سره ڪوي؟ ڏ الله نبي ﷺ فرمائي: په تاسو ڪنبي ڇي غوره سره ڏے هغه دي په تاسو ڪنبي اذان ڪوي، دين پڪنبي ڏے، ايمان پڪنبي ڏے، عقيدہ

ئې صحيح ده، تلفُّظ ئې صحيح دے نو هغه به اذان کوي. فقهاؤ ليکلي دي: چې د فاجر سږي اذان مکروه دے، د کير خريلي سږي اذان مکروهه دے، چې کوم تا ته ښه سږے ښکاري هغه به اذان کوي. او امامتي دې هغه سږے کوي: چې قرآن ورته ښه ياد وي.

دا مسائل به ان شاء الله په خپل حائے باندې رائجي. الله رب العزة دې د صحيح عمل کولو توفيق را نصيب کړي (آمين!).

وَاٰخِرُ دَعْوَانَا اِنَّ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

د دې جلد ز نلنده او پر قېدونکي ستوري

- (1) "د نبي ﷺ نسب او د هغې شرافت"
- (2) "فضائل د نیکونو د نبي ﷺ او د مور طرف نسب"
- (3) "د نبي ﷺ پیدائش"
- (4) "د نبي ﷺ عقیقه، تسمیه اورضاعت"
- (5) "د نبي ﷺ د شق الصدور واقعه او د مور بې وفات"
- (6) "د نبي ﷺ ابو طالب سره شاد ته تلل او د خیر اراهم سره ملاقات او د خدیجه الکبریٰ سره د نبي ﷺ نکاح"
- (7) "د وحی ابتداء"
- (8) "د وحی بعضې لطائف"
- (9) "د وحی بندیدل او دوباره وحی شروع کیدل"
- (10) "د دعوت اوله مرحله او اول ایمان چار او پرې وو؟"
- (11) "بیان د ښکاره تبلیغ د نبي ﷺ"
- (12) "په نبي ﷺ د مشرکانو اعتراضونه کول"
- (13) "د نبي ﷺ ملګرو له د مشرکینو تکلیفونه ورکول"
- (14) "د صحابه کرامو ﷺ حبشې ته هجرت"
- (15) "د سیدنا حمزه ﷺ او د سیدنا عمر ﷺ فاروق ایمان راوړل"
- (16) "مقاطعه بنی هاشم او هغې یا ندې خط لیکل او بیت الله کښې اویزانونل"
- (17) "د نبي ﷺ قبائلو له دعوت ورکول او د طائف واقعه"
- (18) "معراج النبی ﷺ"
- (19) "په مدینه منوره کښې د اسلام ابتداء"
- (20) "د رسول الله ﷺ مدینې منورې ته هجرت اړول"
- (21) "د نبي ﷺ مدینې منورې ته د هجرت کولو په وخت کښې په لاره کښې نا آشنا نا آشنا حالات راتلل"
- (22) "په مدینه منوره کښې د هجري کال ابتداء او نبي ﷺ د چاپه کور کښې پاتې کیدو؟"
- (23) "په مدینه منوره کښې د یهودو علماؤ په نبي ﷺ با ندې ایمان راوړل"
- (24) "د مسجد نبوي تعمیر"
- (25) "د اذان ابتداء او د صحابي خوب لیدل"

نوټ: خطبات رباني خلورم جلد به ډیر زړ انشاء الله منظر عام ته راشی: